

Національна академія педагогічних наук України
Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки
Інститут проблем виховання НАПН України

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: СТРАТЕГІЇ І ЗАВДАННЯ

ЗБІРНИК ТЕЗ МЕТОДОЛОГІЧНОГО СЕМІНАРУ

м. Київ, 6 квітня 2023 р.

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ,
ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:
СТРАТЕГІЇ І ЗАВДАННЯ**

ЗБІРНИК ТЕЗ МЕТОДОЛОГІЧНОГО СЕМІНАРУ

Івано-Франківськ
«НАІР»
2023

УДК 37.015.31:142.15]:355.01(477)(082)

Н 34

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 4 від 27 квітня 2023 року)*

Рецензенти:

Рейпольська О.Д. – доктор педагогічних наук, професор;

Федорченко Т.Є. – доктор педагогічних наук, професор.

Н 34 Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання. Збірник тез методологічного семінару (м. Київ, 6 квітня 2023 р.). – Івано-Франківськ: НАІР, 2023. – 548 с.

ISBN 978-617-8011-52-9

Збірник підготовлено за результатами методологічного семінару «Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України: стратегії і завдання», який відбувся 6 квітня 2023 р. відповідно до плану роботи Національної академії педагогічних наук України. У збірнику розміщено праці українських учених і практиків, які досліджують процеси й тенденції розвитку національно-патріотичного виховання в Україні, цінності національно-патріотичного виховання воєнного і повоєнного часу, специфіку військово-патріотичного виховання в контексті досвіду національного спротиву, методології та технології національно-патріотичного виховання дітей та молоді в цифровому просторі, проблеми забезпечення партнерства держави, освіти та громадянського суспільства у формуванні національної ідентичності дітей та молоді в Україні.

Адресовано педагогічним працівникам, керівникам закладів дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти, студентам і викладачам закладів вищої освіти, магістрантам, аспірантам, слухачам закладів післядипломної педагогічної освіти, науковцям, представникам громадських організацій, об'єднань, рухів, загалом усім небайдужим, хто переймається проблемами національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію, пунктуацію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 37.015.31:142.15]:355.01(477)(082)

ISBN 978-617-8011-52-9

ЗМІСТ

<i>Алексєєнко В. С.</i> Незабутні герої української сучасної війни (альманах про героїв ЗСУ)	9
<i>Бадіца О. П.</i> Використання інтерактивних технологій у процесі національно-патріотичного виховання молоді	15
<i>Баля С. А.</i> Практика партнерської взаємодії класного керівника, батьків та учнів у контексті розбудови Нової української школи	19
<i>Березівська Л. Д.</i> Педагогічна біографіка України як носій національно-патріотичної свідомості: діалог поколінь	26
<i>Білик Т. А.</i> Сучасний погляд на національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку	29
<i>Божко І. Г.</i> Живопис Марії Примаченко як джерело формування національної ідентичності	34
<i>Бондаренко В. В., Шейн В. С.</i> Гуманітаризація освітніх програм технічних ЗВО як запорука якості освіти	39
<i>Борисенко Н. О.</i> Національно-патріотичне виховання в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди: виклики та відповіді	41
<i>Бугаєвська Ю. В.</i> Мотиваційно-ціннісний аспект національно-патріотичного виховання майбутніх фахівців	46
<i>Василюк Т. Г., Шимко І. М.</i> Волонтерство як феномен українського суспільства	48
<i>Васильєва С. А.</i> Дії педагогів у процесі оцінки цифрового освітнього контенту	53
<i>Вербицький В. В.</i> Волонтерська проєктна діяльність здобувачів позашкільної освіти в Україні	57
<i>Вербицький О. В.</i> Національно-патріотичне виховання в гуртках еколого-натуралістичного напрямку через призму формування екологічної культури	63
<i>Висоцька Л. В.</i> Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в закладі позашкільної освіти	68
<i>Вітвіцький В. О.</i> Синтез синхронних і асинхронних способів виховної роботи під час педагогічних практик в освітніх програмах підготовки, галузь знань 01 – освіта	74
<i>Вовк М. П.</i> Традиції вивчення фольклору в університетах України: персонологічний вимір	78
<i>Волобуєва Д. О.</i> Упровадження концепції національно-патріотичного виховання в роботу гуртків закладу позашкільної освіти	87
<i>Гаввіна Н. В., Костиця А. Ю.</i> Виховання активної громадянської позиції в закладі освіти через реалізацію проєктних технологій з національно-патріотичного виховання	96

Гладченко І. В. Формування основ національного патріотизму в дітей з порушеннями інтелектуального розвитку засобами колискових співанок	99
Голота О. В. Еволюція ідей освіти для сталого розвитку суспільства в аспекті національно-патріотичного виховання дітей у сім'ї і закладах освіти.....	105
Гонтар Д. А. Методологічні підходи до профільного навчання історії в контексті національно-патріотичного виховання особистості ...	111
Григор'єва О. В., Григор'єв А. М. Традиційні та інноваційні технології в національно-патріотичному вихованні	117
Григорук Л. А. Взаємодія сім'ї та ЗДО в національно-патріотичному вихованні дітей старшого дошкільного віку	122
Гупан Н. М. Яким має бути шкільний підручник з історії в умовах війни і повоєнного часу	127
Дітюк П. П., Мещеряков Д. С., Назар М. М. Складові морально-психологічного забезпечення сил оборони України	130
Дічек Н.П. Діалоги з Минулим, або стратегія формування в молоді історичної пам'яті	134
Довгань Н. О. Психологічна готовність педагогічних кадрів до формування національної ідентичності в дітей дошкільного віку	140
Жевжик В. Я. З досвіду роботи осередку ГО «Січеславське Козацтво Запорозьке». Раз добром нагріте серце – ввік не прохолоне	143
Заярна В. С. Формуванні активної громадянської позиції підростаючого покоління на основі цінностей сталого розвитку суспільства в умовах закладу позашкільної освіти	149
Ільченко О. Г. Матеріальна база для національно-патріотичного виховання дітей у сім'ї і шкільних закладах освіти	154
Катруха К. В. Цінності національно-патріотичного виховання в етичному розвитку молодших школярів	160
Кийко Н. М. Студентські клуби та їхня роль у патріотичному вихованні молоді	165
Ковальчук Н. А. Природоохоронна діяльність як складова патріотичного виховання	169
Козубцов І. М. Радіоспорт як напрям військово-патріотичного виховання та підготовка юнаків і молоді за військово-обліковими спеціальностями для потреб сектору безпеки та оборони України	174
Коляда Н. М., Кравченко О. О. Національно-патріотичне виховання в умовах закладу вищої освіти	184
Коновець С. В. Вплив образу рідної землі в українському мистецтві на патріотичне вихованні зростаючої особистості	189
Конончук А. І. Національно-патріотичне виховання молоді як складова соціального виховання особистості	168
Кормич Н. Б., Хмара О. І. Цінності національно-патріотичного виховання воєнного і повоєнного часу	201

Корнієнко А. В., Антонова О. А. Засоби національно-патріотичного виховання в закладі позашкільної освіти	205
Крайнюк О. В., Богатов О. І. Цифровий простір для організації національно-патріотичного виховання студентів	208
Крисаченко В. С. Антропологічні коди незламності України: національний характер	212
Кудряшов Р. О., Аршиннікова А. В. Поняття «патріотизм» як основа національної єдності: історичне підґрунтя	216
Курлянчик О. В. Національний спротив в Україні: історія та виклики сьогодення	223
Кучерявий О. Г. Компоненти структури й аспекти змісту національно-патріотичного виховання майбутнього викладача педагогічного університету у вимірі потреб воєнного і повоєнного часу	228
Литовченко О. В. Національні цінності в змісті позашкільної освіти України: досвід і кращі практики	233
Лопуга Л. С. Патріотичне виховання дітей з ООП в умовах війни ...	238
Магдій Г. О. Цінності національно-патріотичного виховання і потенціальні можливості дисципліни «Громадянська освіта»	243
Марков Р. А. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в цифровому просторі: методологія та технології	250
Марченко Ю. В. Проведення дитячо-юнацької еколого-патріотичної гри «Паросток» в умовах змішаного навчання	253
Мачуський В. В. Виховання патріотизму в закладах позашкільної освіти	256
Медвідь Ф. М. Національно-патріотичне виховання студентів в умовах воєнного стану	261
Мединська О. Ю. Ефективні напрями виховної роботи для формування патріотичної свідомості дітей та молоді	266
Мещеряков Д. С. Проектування технологій формування національної ідентичності у віртуальному освітньому просторі	269
Микитюк В. О., Микитюк С. О. Національно-патріотичне виховання в контексті сучасного розвитку освіти	274
Міронець Л. П., Москаленко М. П. Формування екологічної компетентності в умовах воєнного стану	279
Мірошніченко В. І. Методичні аспекти формування української ідентичності прикордонників	283
Моркляк М. І., Іванюк І. А. Національно-патріотичне виховання та формування його цінностей – пріоритетне завдання виховної системи в закладах фахової передвищої освіти	286
Найда І. В. Патріотичне виховання молоді: сучасний стан та перспекиви	289
Настечик А. Р., Міронець Л. П. Методика використання відеоскрайбінгу з метою стимуляції пізнавального інтересу в учнів 6-9 класів до вивчення біології в умовах воєнного стану	292

Олексієнко К. В. Диджитал-інструменти освітнього простору у формуванні національної ідентичності: досвід, практики, ідеї	297
Оніщенко Я. О. Особливості формування патріотизму в дітей старшого дошкільного віку засобами усної народної творчості	302
Остапенко А. В. Національно-патріотичне виховання студентів у ЗВО	307
Остапенко І. В. Психосемантичні координати національної ідентичності студентської молоді в умовах євроінтеграції	311
Охріменко З. В. Професійна орієнтація як система формування громадянських компетенцій учнів ЗЗСО	316
Очеретько Н. А. Національно-патріотичне виховання в сучасних реаліях	321
Павлик Н. В. Психологічні особливості розвитку патріотизму в старшокласників	325
Пархоменко І. В. Національно-патріотичне виховання: кроссекторальна взаємодія	330
Пащенко Т. М. Інформаційні технології як засіб національно-патріотичного виховання молоді	335
Петренко Л. М. Національна ідентичність майбутніх викладачів закладів вищої освіти в наукових працях вітчизняних учених	339
Пляка С. М. Маніпуляції та пропаганда: загрози ціннісної дезорієнтації дітей та учнівської молоді в цифровому просторі	344
Пометун О. І. Актуальні питання формування національної ідентичності учнів у навчанні історії	350
Попова В. В. Державно-приватне партнерство у формуванні національної ідентичності	354
Попович Л. М. Використання інноваційних форм і технологій державно-громадського управління у партнерській взаємодії закладів загальної середньої освіти	359
Проців М. П. Волонтерський рух – вагомий вимір російсько-української війни 2014-2023 рр.	363
Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Віртуальна виставка дитячої художньої творчості як засіб національно-патріотичного виховання дітей	367
Разумовська Н. Р. Виховання патріотизму в студентів технічного ЗВО	371
Ремех Т. О. Актуальні питання формування громадянськості здобувачів освіти в умовах воєнного і повоєнного часу	375
Риженко Н. М. Дитячий патріотизм у воєнні роки як найвищий прояв любові та відданості Батьківщині	379
Рібцун Ю. В. Національно-патріотичне виховання як засіб мовленнєвого розвитку дітей із функціонально-мовленнєвими труднощами	384

Рудчик О. С. Національно-патріотичне виховання студентів в умовах воєнного стану	388
Рудько О. М. Концепція виховання молоді в цифровому просторі ...	391
Рядинська І. А. Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти засобами музичного мистецтва	395
Савченко Д. Р., Савченко Л. Л. Методи і форми організації національно-патріотичного виховання дошкільників	402
Семенець О. О. Ідея патріотизму та консолідація суспільства в медіатизованих дискурсивних практиках України 2022 р.	407
Синиця Д. О. Національно-патріотичне виховання студентської молоді	412
Скрипник А. Ю. Історичні аспекти патріотичного виховання студентської молоді в умовах війни	416
Скрипник Л. Г. Використання народознавчого матеріалу на заняттях дисциплін філологічного циклу як засіб розвитку духовних цінностей студентів	419
Срібна М. А. Національно-патріотичне виховання через виставкову та науково-освітню роботу національного музею історії України	423
Сьома С. О. Організація екскурсійної діяльності в умовах онлайн-навчання	427
Танько Т. П., Тарарак Н. Г. Зміст громадянсько-патріотичного виховання дітей дошкільного віку	436
Тимофєєва Н. В. Національно-патріотичне виховання здобувачів освіти педагогічного фахового коледжу в умовах війни	441
Тихенко Л. В. Проектна діяльність як чинник актуалізації національно-патріотичного виховання дітей і молоді	446
Ткаченко О. А., С'єдіна А. А., Говорун Д. Б. Акмеорієнтоване виховання обдарованої молоді: чинник повоєнного розвитку України ...	452
Толочко С. В. Імплементация екологічних цінностей у процес національно-патріотичного виховання воєнного і повоєнного часу	458
Тракун М. М. Актуальні питання національно-патріотичного виховання як чинника формування ціннісних орієнтирів молоді	463
Трейтяк Д. В. Національно-патріотичне виховання школярів у цифровому просторі: напрями та перспективи	467
Федоровська Н. В. Патріотичне та правове виховання курсантів і студентів шляхом залучення до правопросвітницької роботи із школярами	471
Хлєбїк С. Р. Виховання громадянської компетентності підлітків: технологічний аспект	476
Цикало Н. Патріотичне виховання як система заходів формування національних і громадянських цінностей сучасної молоді	481

Череповська Н. І. Патріотизм молоді цифрової доби: інновації розвитку	486
Чижевський Б. Г. Виховання людськості – основна складова захисту, оборони та перемоги	494
Чиркова М. Роль освітніх установ у формуванні національної ідентичності українців	499
Члек О. О. Формування екологічної культури особистості як складової національно-патріотичного виховання	505
Шаврова Л. Г. Роль бібліотечно-інформаційного центру професійно-технічного училища у формуванні національно-патріотичної свідомості здобувачів освіти	515
Шахрай В. М. Виховання патріотичної свідомості школярів засобами сучасної української літератури	522
Шворак Н. В. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку засобами фізичного виховання	526
Яценко В. С. Потенціал національно-патріотичного виховання в предметних курсах географії	536
Відомості про авторів	539

Алексєєнко В. С., м. Дніпро

НЕЗАБУТНІ ГЕРОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ (АЛЬМАНАХ ПРО ГЕРОЇВ ЗСУ)

***Анотація.** У статті окреслено значення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти в сучасній Україні. Визначено структурні компоненти громадянсько-патріотичного виховання, залежність морально-громадянських взаємин та інтегративних якостей морально-громадянської культури особистості.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, нація, патріотизм, Батьківщина, національні традиції, національна свідомість, конституційний патріотизм, громадянський патріотизм.*

***Abstract.** The article outlines the importance of national-patriotic education of education seekers in modern Ukraine. The structural components of civic-patriotic education, the dependence of moral-civic relations and integrative qualities of the moral-civic culture of an individual are determined.*

***Keywords:** national-patriotic upbringing, nation, patriotism, homeland, national traditions, national consciousness, constitutional patriotism, civic patriotism.*

Нині Україна переживає нову важку сторінку історії, яка надовго закарбується в пам'яті українців.

Патріотичне виховання в теперішні нелегкі часи вважаю дуже актуальною темою, тому що люди, пригнічені кризою та воєнно-політичними умовами, починають говорити, що зараз не час думати про духовне, культуру, чесноти. Тож пріоритетними завданнями є формувати патріотичні почуття шляхом вивчення та відновлення національних цінностей. Будемо розглядати особливості патріотичного виховання молоді в межах діяльності закладу освіти – Вищого професійного училища № 17 м. Дніпра, оскільки, на мою думку, творити добро на землі – це справа кожного з нас. Завдяки створеному проєкту в здобувачів освіти розвиваються комунікативні навички, здатність бути лідером, а також набувається багато специфічних знань: організації проєкту, втілення в життя, підведення підсумків [7]

Мета статті – розкрити зміст понять «патріотизм», «патріотичне виховання», «патріотичні почуття», важливість формування патріотичних почуттів у здобувачів освіти.

Основні завдання полягають у формуванні особистості з глибоким відчуттям своїх коренів, роду, родини, народу; розвитку кращих ментальних рис дитини, пробудження інтересу та прищеплення глибокої любові до рідної

мови, літератури, історії, поваги до символів, традицій та звичаїв українців.

Патріотизм (грец. Πατριώτης – співвітчизник, грец. Πατρίς та лат. Patria – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народу, гордість за надбання національної культури, готовність діяти в інтересах держави та постати на її захист у разі необхідності [5, с. 48].

Патріотичне виховання – планомірна виховна діяльність, спрямована на формування в здобувачів освіти почуття патріотизму, тобто доброго ставлення до Батьківщини та представників спільної культури або країни. Таке виховання включатиме розвиток любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнародного спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу [2; с. 23]

Теоретичні проблеми патріотичного виховання у зв'язку з національним і громадянським вихованням молодого покоління розробляли такі корифеї української педагогіки, як Г. Ващенко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Особливо цінною для сучасної практики є педагогічна спадщина талановитого українського педагога-гуманіста, педагога-новатора і філософа В. Сухомлинського. Запропоновані ним форми і методи освітнього впливу на дитячу особистість актуальні й тепер. Він убачав пріоритет у формуванні нового покоління свідомої молоді, вихованні справжніх патріотів, що по-справжньому люблять Батьківщину, горді за свій народ та його історичне минуле, відповідальні за його майбутнє.[4, с.15]

У Національній стратегії розвитку освіти України головною метою системи освіти нашої держави є створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості як відданого своїй державі громадянина, виховання покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Така система освіти має забезпечувати

формування особистості та патріота країни, який усвідомлює свою належність до сучасної європейської цивілізації, чітко орієнтується в сьогоденних реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлений до життя і праці у ХХІ столітті. Пов'язані із цим питання порушуються в Концепції педагогічної освіти, Державній національній програмі «Освіта», Законі України «Про освіту» та Законі «Про виховання дітей і молоді».

Державна національна доктрина визначила головну мету національно-патріотичного виховання на сучасному етапі – це передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України: національної свідомості, розвинутої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури, розвиток індивідуальних здібностей, таланту [3; 4].

Метою національно-патріотичного виховання є виховання молодої людини – патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, демократичну, правову і соціальну державу, виявляти національну гідність, знати і цивілізовано відстоювати свої громадянські права та виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, професіонал, носій української національної культури.

Сучасне виховання базується на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію вказують на вектор виховних зусиль, формують виховний ідеал. Існують інші цінності життя, які пов'язані з вихованням справжнього громадянина: вірність, піклування про дітей, піклування про батьків і старших у сім'ї, взаємодопомога і любов до батьків, культура праці, дотримання народних звичаїв і традицій, пам'ять про предків, гостинність [3; 5].

Педагогічні працівники закладів освіти повинні орієнтувати дітей і на загальнолюдські цінності: гуманізм, працелюбство, захист прав людини, критичне мислення, повага до культури різних народів, високий рівень знань, толерантність, розуміння, що земля – наш спільний дім, а світовий спокій та

злагода між людьми і державами – головна умова існування землі і людства.

У процесі національно-патріотичного виховання враховується така система компонентів духовного світу особистості українця:

1) національна психологія – психологія працьовитого господаря, умілого хлібороба, захисника прав особистості і державної незалежності, духовної спадщини народу;

2) національна філософія – самобутня система ідей, поглядів народу на суспільство, всесвіт, духовний світ людини, проблему її долі;

3) національний світогляд – система поглядів, переконань, ідеалів, які складають основу національної духовності;

4) національна правосвідомість – життя за законами добра і краси, правди і справедливості, гідності і милосердя;

5) національна мораль – людяність, доброта, милосердя, співпереживання як найбільші духовні надбання;

6) національний спосіб мислення – своєрідна істотність, завдяки чому із століття в століття відтворюються та розвиваються самобутня культура і духовні багатства українців;

7) національний характер і темперамент – гостинність і щедрість, талановитість, глибокий ліризм, свободолюбство;

8) національна ідеологія – ідейне багатство нації, система філософських, політичних, правових, економічних, моральних, естетичних та релігійних поглядів і переконань;

9) національна свідомість та самосвідомість – почуття гордості за приналежність до української нації.[2, с. 19].

Принципове значення в досягненні мети й ефективній реалізації змісту виховання патріотизму в учнівської молоді приділяється викладачу, його професійній готовності та переконанні в необхідності його здійснення, духовному і моральному самопочутті, у якому виявляється любов і щирість ставлення до України і яке є запорукою успішності прищеплення учням відповідної якості.

Заклад освіти несе моральну відповідальність за розвиток громадянської культури та відповідальність здобувачів освіти за майбутнє своєї держави. Виховання патріотичних і громадянських якостей учнівської молоді відбувається в процесі різних форм навчальної роботи. Вони передбачають організацію і здійснення освітнього процесу в межах офіційно відведеного часу та участь у різноманітних гуртках, клубах, студіях, ансамблях, заходах, що проводяться закладом освіти в позаурочний час.[6, с.131].

Для досягнення мети патріотичного і громадянського виховання суттєву роль відіграють позакласні виховні заходи. Вони сприяють поглибленню знань здобувачів освіти з історії та культури українського народу, його традицій, формуванню патріотичних поглядів, переконань і почуттів, відповідної поведінки [2, с. 24].

Збагачення здобувачів освіти патріотичними почуттями відбувається в процесі ознайомлення з історією про героїчне минуле українського народу, його прагнення до зміцнення могутності Батьківщини. З метою надання виховній роботі більшої емоційної привабливості використовується яскравий фактичний матеріал, позитивні приклади патріотизму відомих історичних діячів, героїв, справжніх патріотів країни.

Герої є і в наш час. Знання про їхні подвиги, про справжніх громадян країни дозволяють доводити, що патріот – не книжне слово, не романтизований образ, а реальність [1; 7]. Під час таких зустрічей здобувачі освіти знайомляться із своїми сучасниками, які стали взірцем патріотичного служіння Батьківщині. Виховні заходи, спрямовані на зміцнення патріотичних переконань, створюють міцне підґрунтя для підготовки свідомих громадян, які пишаються своєю Батьківщиною та готові до активних дій щодо її подальшого розвитку і піднесення престижу. Перегляд фільмів, присвячених патріотичній тематиці, з наступним обговоренням за круглим столом або в іншій формі обміну думками свідчить, що здобувачі освіти розрізняють справжні і штучні ідеали, розуміють, що загальнолюдські цінності незмінні [8, с. 129]

Події, пов'язані з окупацією АР Крим та воєнними діями на Сході

України, а також повномасштабне вторгнення РФ показали, що в українській армії також служать наші випускники та працівники ВПУ№17, які не стали винятком, не стали осторонь, не були байдужими до страшної біди, а стали на захист нашої держави.

Я щиро вірю, що історію творять герої, які ходять поміж нас, бо авторами української історії не можуть бути політтехнологи, політики, сірі кремлівські кардинали чи невідомі «містичні сили», які керуватимуть слухняними та бездумними масами.

Герої з нашого альманаху дуже близькі і дуже реальні, вони з нашого закладу освіти, наших міст, сіл і містечок, з однієї вулиці чи двору. Коли їх запитували, чому вони ризикували власним життям і довгими зимовими вечорами вистоювали на морозі, сподіваючись на перемогу, а нині в холоді і в голоді тримають оборону в самому пеклі війни, у кожного з них була своя відповідь, та лейтмотив один – заради майбутнього своєї країни. Це вічна тема сенсу людського буття, свободи, волі і найвеличнішого з почуттів для кожного українця – любові до України.

Тематика цього альманаху присвячена українським Героям сучасності, що творять історію рідної землі.

Отже, випробувані життям і визначені цінності українського народу, які по суті збігаються із загальнолюдськими, мають становити основу патріотичного виховання молодого покоління. Національно-патріотичне виховання – це передусім виховання здобувачів освіти на культурно-історичному досвіді рідного народу, в основі якого – його традиції, звичаї, обряди, ритуали, свята.

Таким чином, національно-патріотичне виховання здобувачів освіти нині є важливою складовою змісту роботи закладів освіти, головним завданням яких є формування моральної поведінки, активної життєвої позиції, правил співжиття, єдності слова і діла в підростаючій особистості, готовності брати активну участь у житті своєї держави.

Список літератури.

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах української державності. *Освіта України*. 2000. № 32. 9 серпня. С. 6–7.
2. Концепція національного виховання. *Рідна школа*. 1995. № 6. С. 18–25.
3. Національна доктрина розвитку освіти України: затв. Указом Президента від 17 квітня 2002р. - № 347. *Освіта України*. 2002. 23 квіт. (№ 33). С.4-6.
4. Руденко Ю. Концепція «Патріотичне виховання учнів». *Освіта*. 22–29 серпня. 2001. С. 10–15.
5. Стельмахович М. Українська родинна етнопедагогіка – наука про взаємини батьків і дітей. *Родинні взаємини і проблеми виховання дітей*: зб. статей. / за ред. В. Костіва. Івано-Франківськ, 1995. С. 48.
6. Стельмахович М.Г. Виховні цінності традиційної української родини. *Цінності освіти і виховання* : наук. метод. зб. / за заг. ред. О.В.Сухомлинської. К, 1997. С. 129–132.
7. Громадянин – Держава – громадянське виховання. Антологія / Упорядники Н.П. Рогозін, О. В. Сухомлинська. Донецьк, 2001. С.262
8. Кононенко П., Усатенко Т. Концепція української національної школи – родини. *Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції*. К, 1997. С. 123–133.

Бадіца О. П., м. Дніпро

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Анотація. У статті розглядаються аспекти об'єднання сучасних інформаційних технологій з виховним процесом. На практичних прикладах показані нові форми, методи і засоби для національно-патріотичного виховання, що базується на народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки. Це дає можливість сформувати в учнівської молоді національну свідомість, утверджувати в здобувачів освіти повагу до культурного та історичного минулого України, стати співпричетним до творення її сьогодення й майбуття.

Ключові слова: інноваційні технології, інноватор учень, народні традиції, упровадження ІКТ, інноваційна виховна діяльність.

Abstract. The article considers the aspects of combining modern information technologies with the educational process. Practical examples show new forms, methods and means for national-patriotic education based on folk traditions, the best assets of national and world pedagogy. This gives an opportunity to formulate a national consciousness in the student youth, to establish in the students of education respect for the cultural and historical past of Ukraine, to become complicit in the creation of the present and the future.

Key words: Innovative technologies, innovative student, folk traditions, implementation of ICT, innovative and education activity.

Скільки б часу не пройшло, завжди залишаються три головні частини педагогічного процесу – це освіта, навчання і виховання. Кожне суспільство прагне виховати відповідальних за долю своєї країни громадян. В основу національної системи патріотичного виховання покладено національну ідею як консолідуючий чинник розвитку суспільства і нації в цілому. Патріотичне

виховання молоді повинно перейти від деклараційних до практичних дій.

Перед закладами освіти України поставлено завдання – формувати свідомого громадянина, найвищою цінністю якого є любов до Батьківщини та свого народу. Важливо, щоб кожний здобувач освіти відчув особисту причетність до долі країни, пройшов шляхом громадського піклування про інтереси свого народу. Він повинен бути морально відповідальним за все, що робиться на його землі та гаряче прагнути боротися за розквіт Вітчизни.

Рушійною силою інноваційної виховної діяльності повинен стати вчитель, який має творчі здібності, готовий до нового, проявляє ініціативу, завжди активний, креативний, компетентний у багатьох питаннях, організовує свою професійну діяльність на інноваційному рівні; допомагає дітям творчо розвиватися.

Необхідно дотримуватися деяких рекомендацій для того, щоб використання інноваційних технологій у роботі класного керівника досягло поставленої мети, а саме: сформулювати чітко мету виховного заходу; з'ясувати ступінь підготовленості здобувачів освіти, їхні здібності, здатність до творчості; передбачити всі можливі наслідки: діяльності-психологічні, дидактичні, виховні; до найменших дрібниць спланувати діяльність; ретельно підготувати методичне забезпечення; щоб вселяти дітям упевненість – створювати ситуацію успіху; теми мають бути зрозумілими і простими; в основі діяльності – інтерес; важливо залучити всіх здобувачів освіти до активної роботи, щоб не було сторонніх спостерігачів; комбінувати та змінювати технології. Як виховати інноватора, здатного змінювати навколишній світ, розвивати економіку України за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, навчатися впродовж життя? Як....?

Здійснити це можна тільки через такі форми і методи виховання, які базуються на народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки. Це такі виховні заходи, як бесіди, тематичні заходи, зустрічі з ветеранами та волонтерами, ІКТ-презентації, STEM-технології, онлайн-подорожі, екскурсії, диспути, спортивні та підготовчо-військові заходи,

спілкування з однолітками та вчителями. Надається велика увага до виховання громадянина засобами музеїв, театрів та різних видів творчості, де визначається духовна єдність усіх поколінь українців.

Так, залучення здобувачів освіти до STEM-проєкту відбулося дуже легко. Кожного дня, знаходячись на навчанні, здобувачі освіти чули чистий православний дзвін храму. І ми захотіли ознайомитися з його історією та розповісти про цю перлину нашого краю всьому світу. Цей дзвін надихає на добрі справи, заспокоює та дає впевненість у нашій Перемозі, бо Бог завжди був з Україною.

План STEM-проєкту був розроблений і підготовлений для реалізації. Частина творчої групи працювала разом з викладачем історії в Державному архіві Дніпропетровської області; друга шукала цікаву інформацію в соцмережах та публікаціях ЗМІ, зустрічалися з настоятелем храму Отцем Василем. Таке успішне використання у виховному процесі STEM-технології дало можливість здобувачам освіти ПТУ№6 взяти участь у Всеукраїнській історико-краєзнавчій конференції учнівської і студентської молоді з міжнародною участю «Південно-східна Україна: зі стародавності у XXI століття, зокрема секції «Україна туристсько-краєзнавча засобами STEM-технологій», напряму «Відеопрезентація історичної пам'ятки» зі STEM-проєктом «Свято-Благовіщенський храм – архітектурна перлина Дніпра». Результатом STEM-проєкту став виступ на конференції та відеоролик, розповсюджений у мережі Інтернет (<https://youtu.be/-t5e51zVirE>).

У молодіжному суспільстві дуже популярно бути інформованим щодо процесів, які з'являються в наш час у різних галузях науки, техніки і всього сучасного життя. Молодь стрімко оволодіває новими технологіями, свідомо ставиться до навчання, самоосвіти, розширює та збагачує пам'ять, і це дає можливість створити сприятливі умови для її розвитку.

За роки незалежності в Україні створено фундамент для розвитку та виховання громадсько-свідомої молоді як найвищої цінності завдяки предметам соціально-гуманітарного циклу. Таким чином у результаті об'єднання сучасних

інформаційних технологій з виховним процесом можна отримати нові форми, методи і засоби для національно-патріотичного виховання, наприклад, була розроблена покрокова інструкція для самостійного створення здобувачами освіти інтерактивних плакатів на платформі Thinglink, веб-квести Blogger.com <https://www.blogger.com/blog/post/edit/preview/2007254678551003438/2495211323296470371>, невеликі загальнодоступні інтерактивні модулі LearningApps.org (<https://learningapps.org/display?v=p8na7z6v522>), тематичні презентації. Так, презентації, створені здобувачами освіти, були подані до участі у Всеукраїнському онлайн-турнірі «Рушійні сили соціально-економічного зростання України в сучасних умовах» і зайняли одне перше місце, два других місця, інші учасники отримали сертифікати про участь.

Успішними складовими впровадження інформаційно-комунікативних технологій у виховному процесі є зацікавленість вчителів, здобувачів освіти і керівництва закладу освіти. Вчитель має вміти мотивувати до розвитку, знання, пізнання світу. Це можна робити лише тоді, коли любиш свою працю, коли ти відповідальний і відкритий до світу. Освітня платформа «На Урок» дає таку можливість. Так, участь у Щорічному Всеукраїнському пізнавальному конкурсі «Я-Людина», Всеукраїнському конкурсі до Дня Соборності України, Всеукраїнському конкурсі «День Європи в Україні» та інших сприяє розвитку світогляду, усвідомленню себе як частини великої української нації.

Таким чином, інноваційні організаційно-методичні підходи сприяють реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, що дає можливість сформувати в учнівської молоді національну свідомість, прищепити почуття любові до рідного краю, свого народу, утверджувати в здобувачів освіти повагу до культурного та історичного минулого України, співпереживати за минуле, стати співпричетним до творення її сьогодення та майбуття.

Список літератури.

1. Молодь діє : навч.-метод. посіб. з громадянської освіти / П.Вербицька та ін. Львів: НВФ «Українські технології», 2007. 64 с..
2. Ковганич Г. Виховна технологія колективної творчої діяльності. *Управління*

виховним процесом. 2012. №11-12. С.8-13

3. Дичківська І.М Інноваційні педагогічні технології. Київ, 2004. 352 с.

4. Химинець В.В. Інновації в сучасній школі. Ужгород, 2004. 168 с.

Баля С. А., м. Хмельницьк

ПРАКТИКА ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА, БАТЬКІВ ТА УЧНІВ У КОНТЕКСТІ РОЗБУДОВИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

***Анотація.** У статті розглянуто основні аспекти педагогіки партнерства в рамках Концепції Нової української школи; схарактеризовано форми партнерських відносин між школою та родиною. Акцентовано на національно-патріотичному вихованні, яке регулюється низкою нормативно-правових актів, де наголошується на необхідності розбудови партнерських стосунків між закладом освіти і батьками для створення дієвої виховної моделі.*

***Ключові слова:** педагогіка партнерства, співпраця, здобувач освіти, класний керівник, виховання.*

***Abstract.** The article examines the main aspects of partnership pedagogy within the framework of the Concept of the New Ukrainian School; forms of partnership between school and family are characterized. Emphasis is placed on national-patriotic education, which is regulated by a number of legal acts, which emphasize the need to develop partnership relations between the educational institution and parents to create an effective educational model.*

***Key words:** pedagogy of partnership, cooperation, education seeker, class teacher, upbringing.*

Нова українська школа – школа навчання та розвитку компетентностей.

Нині важливо адаптувати освітній процес до потреб здобувачів освіти, значущим є впровадження в освітній простір компетентнісної освіти, зокрема функціонування офлайн- та онлайн-ресурсів ціннісних орієнтирів освіти, кардинальне оновлення системи підготовки та супроводу компетентного вчителя для Нової української школи.

Ухвалення Концепції Нової української школи перенесло поняття «педагогіка партнерства» зі світоглядних позицій у нормативну площину.

В урядових документах указано, що нова школа працює на засадах педагогіки партнерства, в основі якої – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками, які об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

Концептуальні засади Нової української школи пропонують педагогам долучитися до освоєння двох основних новацій – компетентнісної парадигми освіти й педагогіки партнерства. Концепція Нової української школи базується на якісно новому рівні побудови взаємовідносин між педагогами, учнями, їхніми батьками та громадськими організаціями.

Як відомо, настанова на партнерство в школі ствердно закорінена в національній педагогічній традиції. За системою Василя Сухомлинського, виховання особистості має здійснюватися через тріаду «школа – сім'я – громадськість».

У своїх працях (зокрема, «Людина неповторна», «Серце віддаю дітям») ще в 1960-х роках класик педагогічної думки писав, що дитина – це активний і самодіяльний індивід, який не «вчиться на дорослого», а живе повноцінним і цікавим життям. Отже, до неї треба ставитися доброзичливо і з розумінням.

Концепція «Нова українська школа» передбачає тривимірну модель випускника закладу загальної середньої освіти як центральну мету виховної роботи. Основне навантаження щодо реалізації поставленої мети припадає саме на виховну, а не на навчальну діяльність. Адже патріота ми виховуємо, особистість ми формуємо. Лише компонент «інноватор» може розглядатись як такий, що формується і через навчальну діяльність (важко бути інноватором, якщо не володієш базовими знаннями), і через виховну роботу (створення інновацій вимагає сформованості окремих рис особистості й особливого типу мислення).

Українська модель, закладена в НУШ, має більшу сфокусованість на особистість дитини.

Класне керівництво є водночас невіддільною й унікальною складовою освітнього процесу. Це інституція шкільної освітньої системи, яка планує, організовує, координує виховну роботу в закладі освіти. Якщо під час урочної діяльності вчителі-предметники здійснюють виховний вплив на особистість дитини дискретно, то саме завдяки класному керівникові цей вплив набуває організаційної цілісності.

Педагогіка партнерства – напрям педагогіки, що вміщує систему методів і прийомів виховання та навчання на засадах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості. За педагогікою партнерства, учень – добровільний і зацікавлений співбесідник, одноступінь, рівноправний учасник освітнього процесу, турботливий та відповідальний за його результати.

Для оптимального процесу виховання класний керівник має підтримувати партнерські відносини з такими суб'єктами.

В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат. Учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини.

Сутність педагогіки партнерства й полягає в демократичному та гуманному ставленні до дитини, забезпеченні її права на вибір, власну гідність, повагу, права бути такою, якою вона є, а не такою, якою хоче її бачити вчитель.

Стосунки партнерства успішно складаються там, де діти й дорослі об'єднані спільними поглядами та прагненнями.

Нині навчання і виховання учнів вимагає нової педагогічної етики, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага та творче співробітництво вчителя та учня. Ця етика утверджує не рольове, а особистісне спілкування (підтримка, співпереживання, утвердження людської гідності, довіра); зумовлює використання особистісного діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думок, вражень, моделювання життєвих ситуацій; вміщує спеціально сконструйовані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Принципово важливою є орієнтація партнерської діяльності вчителя і учня на розвиток творчості – творчої активності, мислення, здібностей до адекватної діяльності в нових умовах.

Основні принципи:

- повага до особистості;

- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

На даний час умовно можна виділити такі форми партнерських відносин між школою та родиною:

Паралельна форма. Ця форма не передбачає якісних взаємовідносин. Батьки зосереджені на своїх завданнях та ігнорують важливість співпраці з освітнім закладом. Водночас заклади освіти виконують свої функції без підтримки батьківської громади.

Ситуативна форма. Ця форма є найрозповсюдженішою. Обидві сторони розуміють важливість співпраці, але долучаються до неї лише у випадках крайньої потреби. Наприклад, для проведення окремих заходів школа активно долучає батьків, і батьки також охоче допомагають закладу. Наразі ситуативна форма співпраці також проявляється у створених піклувальних радах і батьківських комітетах, які не є постійними органами при освітньому закладі. Спільна діяльність є обмеженою. Їхня діяльність зосереджена переважно на розв'язанні питань матеріально-технічного забезпечення.

Громадсько-державна форма. Ця форма співпраці та партнерства є формою майбутнього. Розбудова цієї форми взаємовідносин є пріоритетною з погляду реформи освітньої системи та процесів децентралізації. Концепцією Нової української школи передбачається активне й систематичне залучення батьків до освітньо-виховного процесу. У цьому ракурсі доцільно говорити про взаємодію на основі партисипативності, коли взаємодія є не тільки постійною, але і взаємовигідною, коли є зацікавленість у цій співпраці. На відміну від попередньої, ця форма передбачає участь громади (здебільшого батьківської) в управлінні освітнім закладом, участь у прийнятті рішень дозволяє реалізувати

спільні проєкти. Саме ця форма дає можливість створити повноцінний комплексний національно-патріотичний простір.

Проте є низка проблем. Серед них – невміння чи небажання батьківської громади налаштувати цей рівень партнерських відносин, неготовність освітнього закладу до такого рівня взаємовідносин з громадою через недосконалість нормативно-правового регулювання зазначеного питання.

Педагогіка партнерства – це простір дитинства, який будується на засадах рівності, діалогу, співпраці, прийняття. Вона є складовою Концепції Нової української школи, спрямованої на те, щоби побудувати довіру між школою, дітьми, батьками та суспільством.

Для того, щоби компетентнісний підхід, як ядро НУШ, не лише повноцінно впроваджувався, але й відзначався якісною підготовкою дітей до викликів сучасного світу, необхідно, щоби дії батьків і вчителів у цьому напрямі були синхронними. Якщо згадати формулу НУШ, то принципи педагогіки партнерства дуже важливі для створення сприятливого середовища задля навчання та забезпечення орієнтації на особистість учня.

Взаємодія батьків, учня, педагога й керівника школи – незамінна для формулювання індивідуальних освітніх траєкторій та втілення їх в індивідуальних навчальних планах кожного учня. Така можливість передбачена новим Законом «Про освіту» й деталізована в профільному Законі «Про повну загальну середню освіту».

Педагогіка партнерства – підхід, що спрямований на розвиток максимально продуктивних і здорових відносин у процесі навчання.

Для того, щоби освіта й навчання всім приносили користь, задоволення, варто змінити правила гри та прийняти підхід партнерства, замість традиційно авторитарного.

Педагогіка партнерства важлива й незамінна з огляду на те, що:

- сприяє створенню атмосфери, у якій найкраще розкривається потенціал кожного учня, формується його ініціативність і креативність. А це – один із ключових активів сучасного світу;

- такий формат стосунків найкраще готує молодих людей до професійної діяльності й ролі активного громадянина у відкритому світі.

Як установити діалог між учнем та вчителем?

Педагогіка партнерства між учнями та вчителем може реалізуватися в таких форматах взаємодії:

- інтерактивні та гейміфіковані формати;
- дослідна робота в групах;
- пропонування активностей із самоосвіти;
- проєктні активності;
- діалогічні формати;
- стимулювання учнів до формування власної думки;
- використання методів самостійної оцінки та взаємної перевірки учнів.

Основним орієнтиром в організації освітнього процесу в рамках педагогіки партнерства є орієнтація на дитину та розкриття її індивідуальних здібностей. Якщо вчитель чи батьки бачать труднощі дитини з опануванням якогось предмета або навпаки – велику цікавість до нього, це привід для обговорення подальших кроків. Одним з найефективніших способів поглибити знання можуть бути індивідуальні заняття.

Для того, аби найкраще підготувати себе до моделі партнерства в школі, варто:

1. Прийняти факт, що зміни мислення відбуваються повільно – воно подібне на айсберг, занурений у глибини історії. Отже, треба набратися терпіння, вибудовуючи партнерські стосунки з іншими батьками, адміністрацією школи, зрештою – шукаючи спільну мову з власною дитиною.

2. Поставити собі запитання, який спосіб мислення найбільш адаптивний для цих умов; знайти носіїв такого мислення зростання. Приміряти на себе ці моделі.

3. Розвивати уяву і креативність.

4. Освоювати навички перемовин та вчитися не лише аргументувати власну позицію, але й слухати інших.

5. Підтримувати власний ресурсний стан і почуття гумору.

6. Укладати Меморандум про співпрацю між батьками, учителями, адміністрацією і учнями.

Нова українська школа – це середовище активного навчання, де учні розвивають навички, які в майбутньому стануть їм важливі й корисні в реальному житті, – діяти – діяльнісний підхід у навчанні, ідеї якого закладено в Державному стандарті базової середньої освіти. Діяльнісний підхід відображено в цілях та вимогах до результатів освіти, що перегукується з принциповими положеннями Концепції Нової української школи, тому за основу взято саме діяльнісний підхід та технології розвитку критичного мислення.

Отже, на цей час національно-патріотичне виховання регулюється низкою нормативно-правових актів, у яких наголошується на необхідності розбудови партнерських відносин між навчальним закладом і батьками для створення дієвої виховної моделі. Через низку обставин процес становлення партнерських відносин у ракурсі національно-патріотичного виховання гальмується. З огляду на актуальність поставленого питання з'явилася необхідність створення тотального та всеохопного виховного простору з урахуванням вікових особливостей, стадіальності виховного процесу й найбільш дієвих форм партнерських відносин освітнього закладу та родини. Наразі постала необхідність налагодження партнерських відносин у формі громадянсько-державного управління закладами освіти, яка дасть змогу повною мірою реалізувати завдання національно-патріотичного виховання молодого покоління.

Принципом школи майбутнього має стати результативна взаємодія вчителів, учнів та батьків. Таке партнерство дасть можливість зробити освітній процес якісним та допоможе врахувати потреби всіх сторін. У середовищі співпраці та взаєморозуміння до школи буде приємно ходити учням, їхнім батькам, котрі зможуть без осуду та критики оцінювати освітній процес. А головне – прагнути його вдосконалити.

Отже, головною метою освітнього закладу нині є формування та розвиток високоінтелектуальної, свідомої особистості з громадською позицією, готовою до конкурентного вибору свого місця в житті.

Тільки спільні зусилля всіх учасників освітнього процесу забезпечать єдність і якість навчання, виховання та розвитку молодого покоління. Результат виховного процесу залежить від співробітництва вчителя і учнів, що має будуватися на основі співдружності, співробітництва та ділового партнерства.

Список літератури.

1. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
2. Виховні системи освітніх закладів: досвід та проблеми. Кн. 1. Дніпропетровськ, 2000.
3. Вовкобой І. М. Реалізація ідей М. Г. Стельмаховича про родинне виховання в сучасній педагогіці : автореф. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Ялта. 2010. 20 с.
4. Спіхіна М. І. Про поняття та терміни української етнопедагогіки. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*, 2011. № 10. С. 27-37.
5. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: новітні підходи до загальних проблем. Київ : АПН., 2003. 68 с.

Березівська Л. Д., м. Київ

ПЕДАГОГІЧНА БІОГРАФІКА УКРАЇНИ ЯК НОСІЙ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ: ДІАЛОГ ПОКОЛІНЬ

Анотація. Актуалізовано звернення до педагогічної біографіки як складника національної скарбниці пам'яті України та носія національно-патріотичної свідомості. Обґрунтовано значення біографій українських педагогів минулого, яких було вилучено з радянського дискурсу і повернуто до освітньо-наукового простору незалежної України, для національно-патріотичного виховання дітей та молоді як діалогу поколінь.

Ключові слова: педагогічна біографіка, українські педагоги, національно-патріотична свідомість, національно-патріотичне виховання.

Abstract. The appeal to pedagogical biography as a component of the national treasury of memory of Ukraine and a bearer of national-patriotic consciousness has been actualized. The significance of the biographies of the Ukrainian teachers of the past, who had been removed from the Soviet discourse and returned to the educational and scientific space of independent Ukraine has been substantiated, for the national-patriotic upbringing of children and youth as a dialogue between generations.

Key words: pedagogical biography, Ukrainian educators, national and patriotic consciousness, national and patriotic education.

Нині, під час героїчної боротьби українського народу проти російських

окупантів і за незалежність та європейські демократичні цінності, актуалізується звернення до педагогічної біографіки як складника національної скарбниці пам'яті України, прагнення переосмислити знання про життя та діяльність, погляди та світоглядні цінності педагогів і освітян минулого задля поширення гуманістичних ідей про розвиток української освіти.

Педагогічна біографіка – це багатовимірний феномен освіти і науки, компонент інформаційного ресурсу українського суспільства, міждисциплінарна галузь науки, тісно пов'язана з педагогікою, історією, бібліографією. Не випадково саме в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського як науковій установі та галузевому репозитарії створених людством документальних об'єктів розвивається педагогічна біографіка як складник історії освіти. Педагогічна біографіка поглиблюється як самостійний дослідницький напрям, у центрі якого людина-педагог, його біографія і творчі здобутки.

Підтримуємо думку директора Інституту біографічних досліджень НБУ України ім. В. І. Вернадського В. І. Попика про те, що біографіка є носієм національно-патріотичної свідомості, оскільки «відіграла в Україні відчутно більшу й набагато важливішу роль, ніж у багатьох країнах з усталеною власною державністю, що мали вільні умови для розвитку національних культур» [3].

Із проголошенням у 1991 р. незалежності України у річищі її інтеграції у європейський науковий простір українські дослідники воскресили відправлені в небуття радянською добою імена талановитих українських освітян (В. Дурдуківський, Г. Іваниця, О. Музиченко, І. Огієнко, С. Русова, П. Холодний, Я. Чепіга, С. Черкасенко та ін.), які у першій третині ХХ ст. в умовах русифікації, що її провадила Російська імперія, а згодом, після проголошення Української Народної Республіки та під час Української революції (1917-1921) і навіть після захоплення в 1919 р. більшовиками українських земель, активно і наполегливо розбудовували саме національну освіту, нову українську школу як основу демократичної незалежної держави України. Більшість з них – жертви сталінської тоталітарної системи – поклали життя на вівтар служіння

улюбленій справі, лише декотрим пощастило емігрувати. А їхні праці, як такі, що не відповідали постулатам радянського суспільства, вилучили з наукового простору.

Понад 100 років потому українські педагоги намагалися показати велике значення національно-патріотичного виховання для розвитку української дитини зокрема й української нації в цілому. Вони визначили дієві засоби національного виховання: українська школа, українська мова навчання, зміст освіти, запровадження предметів українознавства (українська мова і література, історія і географія України); позанавчальна робота і позашкільна освіта, зокрема_присвячені відомим українським культурним діячам літературно-музичні свята, екскурсії, гуртки, українська пісня, українська книга, українська бібліотека, українська іграшка, учнівські організації; періодична преса тощо [2].

Отже, педагогічна біографіка є носієм національно-патріотичної свідомості. Ідеї видатних дочок і синів українського народу, які в умовах антиукраїнської політики російської та радянської імперій відстоювали розвиток національної освіти, посприяли формуванню національно-патріотичної свідомості українського суспільства та заклали підвалини нинішніх реформаторських процесів, розбудови Нової української школи. Саме їхні біографії є взірцем національно-патріотичної свідомості та мають бути широко представлені в освітньо-науковому просторі задля виховання в дітей і молоді поваги та любові до Батьківщини, становлення громадянина-патріота незалежної України.

Список літератури.

1. Березівська Л. Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач педагогічного біографічного знання. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2015. Вип. 12. С. 283–295.

2. Березівська Л. Д. Ідея національно-патріотичного виховання школярів у добу Української революції: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920). *Рідна шк.* 2016. № 1. С. 57–62.

3. Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм : колект. монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; авт.: В. І. Попик, Г. А. Александрова, Л. І. Буряк та ін. ; відп. ред. В. І. Попик. Київ, 2021. 251 с.

Білик Т. А, с. Червона Слобода
Червонослобідської сільської ради Черкаської обл.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті висвітлюється питання осучаснення освітнього процесу в закладі дошкільної освіти щодо національно-патріотичного виховання. Виклики сьогодення вимагають пошук нових форм, методів і прийомів навчання та виховання дітей дошкільного віку. Тільки креативний підхід вихователя та використання ним сучасних технологій в освітньому процесі сприятимуть якісному здійсненню національно-патріотичного виховання.*

***Ключові слова:** методологія, технології, мультимедійність, інноватика.*

***Abstract.** The article highlights the issue of modernization of the educational process in the preschool education institution in the matter of national-patriotic education. Today's challenges require the search for new forms, methods and methods of teaching and educating preschool children. Only the creative approach of the educator and his use of modern technologies in the educational process will contribute to the qualitative development of national and patriotic education.*

***Keywords:** methodology, technologies, multimedia, innovation.*

Патріотизм – серцевина людини,
основа її активної позиції.
В.О. Сухомлинський

Сучасні концепції національного виховання наголошують на важливості національної спрямованості освіти, її органічної єдності з національною історією і традиціями, на збереженні і збагаченні культури українського народу.

У Концепції дошкільного виховання в Україні зазначено, що провідними засадами діяльності сучасного національного дошкільного закладу мають бути національна психологія, культура та історія, а також загальнолюдські духовні надбання.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їхньому

інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними.

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Дуже дієвими були й залишаються такі методи і форми роботи з патріотичного виховання:

- Експерсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць.

- Розповіді вихователя.

- Бесіди із цікавими людьми.

- Експерсії.

- Спостереження.

- Дидактичні, сюжетно-рольові ігри.

- Заняття з циклу «Історичні цікавинки».

- Розгляд ілюстративних матеріалів.

- Читання та інсценування творів художньої літератури.

- Слухання народної, класичної, сучасної музики.

- Розглядання творів образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва.

- Розв'язування проблемних ситуацій.

- Запрошення членів родин у заклад дошкільної освіти.

- Спільні з родинами виховні заходи.

- Виставки, конкурси.

- Свята, розваги.

Та час невпинно рухається вперед: змінюються покоління, удосконалюються технології, розвивається ІТ-індустрія. Звичайно, це не може не відобразитися на самій системі виховання сучасних здобувачів освіти,

починаючи з дошкільного віку.

Базовий компонент дошкільної освіти передбачає перехід дошкільної освіти до креативних технологій виховання і навчання, модернізацію змісту дошкільної освіти шляхом забезпечення різнобічного розвитку дітей дошкільного віку відповідно до їхніх задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, вікових особливостей, культурних потреб. Програма націлює практиків на:

- формування творчої індивідуальності;
- підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини;
- розвиток у дітей таких особистісних властивостей, як допитливість, ініціативність, самостійність, креативність, винахідливість.

Саме креативний підхід у роботі сучасного вихователя полягає в умінні в старому знаходити щось нове, щоразу віднаходити невідоме, видозмінювати, випереджати, конструювати, трансформувати інформативний шквал у практичну площину, до якої долучена дитяча свідомість, уява, фантазія.

Сьогодні державою поставлено завдання – підготувати абсолютно нове покоління: активне, цікаве. Сучасній дитині необхідно не стільки багато знати, скільки послідовно і доказово мислити, проявляти розумову напругу. Зміст і методи навчання дошкільнят спрямовані на розвиток уваги, пам'яті, творчої уяви, на вироблення вміння порівнювати, виділяти характерні властивості предметів, узагальнювати їх за певною ознакою, отримувати задоволення від знайденого рішення. Коли дитина сама діє з об'єктами, вона краще пізнає навколишній світ, тому пріоритет в роботі з дітьми потрібно віддавати практичним методам навчання. У зв'язку із цим перед нами, педагогами, стоїть завдання пошуку нових нестандартних форм взаємодії з вихованцями.

Діяльність сучасного педагога має містити експериментаторство щодо організації та проведення індивідуального та групового часу дошкільника. Це стосується абсолютно всіх напрямів освітньої діяльності. І національно-патріотичне виховання не є винятком. На часі реформування дошкільних

закладів за допомогою введення таких елементів, як музичний супровід патріотичного змісту, мультимедійні засоби, слухання й перегляд яких не лише буде сприяти бадьорому настрою, піднесенню патріотичного духу, емоційності та радості, а й пробудженню здібностей і талантів дошкільнят.

Особливо ефективним для розвитку патріотичних здібностей дітей є мультимедійний проектор та Smart TV – технічні засоби, без яких немислиме майбутнє сучасного ЗДО, завдяки яким можна пропонувати нові напрями діяльності вихователя.

До сучасних технологій національно-патріотичного виховання з упевненістю можна віднести такі:

1. Мультиплікаційні фільми, що стимулюють розвиток національно-патріотичних якостей дитини, а саме: любов до рідного краю, любов до культурного спадку свого народу, виховання любові, поваги до своїх національних особливостей, почуття власної гідності як представників свого народу та ін.

Теми: «Я і моя родина», «Рідний край», «Моя маленька батьківщина», «Традиційний посуд», «Національні іграшки», «Рослині символи», «Національний одяг» та ін.

2. «Лепбук» як інноваційна методика навчання і виховання, що використовується для побудови цілісної системи освітнього процесу дошкільного закладу, спрямованого на індивідуалізацію освіти і розвиток пізнавальної активності та дитячої ініціативи дітей дошкільного віку.

Теми: «Державні символи України», «Національні страви», «Українські традиції», «Календарні обрядові свята України», «Історія українського національного костюму» та ін.

3. Віртуальні тури музеями України, які дають можливість, не витрачаючи коштів та дистанційно, долучитися до історичних пам'яток.

Музеї, які показують багатогранність нашої держави, – це сім автентичних музеїв, кожен з яких являє собою віртуальну подорож, під час якої можна перенестися на століття назад і доторкнутися до минулого:

- Національний музей народної архітектури та побуту в Ужгороді;
- Національний музей народної архітектури та побуту України в Пирогові;

- Музей просто неба «Мамаєва слобода»;
- Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини;
- Музей просто неба «Резиденція Богдана Хмельницького»;
- Музей народної архітектури та побуту «Шевченківський гай»;
- Музей просто неба «Запорізька січ».

4. Онлайн-екскурсія як сучасна технологія, що є змістовною, цікавою та зрозумілою для дітей різного віку. Вони можуть охоплювати різні локації: від мінімузею (стенд, хатина) до вулиці, села, міста і всієї країни.

5. Фотоконкурси на різних майданчиках та платформах, які проходять з метою підвищення патріотичного духу серед дітей, молоді та старшого покоління.

Теми: «Україна – це ми!», «Ми – в Україні і Україна в нас», «Українське – це круто», «Життя в патріотичних кольорах» та ін.

6. Настільні патріотичні ігри, які не лише виховують та розвивають патріотичний дух дитини, а й згуртовують усіх членів родини й дитячого колективу.

Теми настільних ігор, що вже є у продажу: “Be Ukrainian”, «Ой у лузі...», “Strateg Знай наших” та ін.

Варто також упроваджувати в практику національно-патріотичного виховання такі реконструйовані форми роботи, адаптовані до дітей старшого дошкільного віку: воркшопи, дитячі дайджести, національно-патріотичні, військово-спортивні керлінги, тренінгові заняття з розвитку міжнаціональної толерантності дітей, культурні проекти, інтерактивно-мультимедійні студії, етнографічні райтси.

Таким чином, творчий підхід вихователя до національно-патріотичного виховання сприятиме зацікавленості, збагаченню, удосконаленню знань дітей дошкільного віку.

Божко І. Г., м. Фастів

ЖИВОПИС МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті представлено матеріали щодо формування національної ідентичності учнів на уроках мистецтва під час малювання та споглядання за творами Марії Примаченко.

Ключові слова: *наївне мистецтво, міфопоетична свідомість, національна ідентичність.*

Abstract. *The article presents materials on the formation of the national identity of students in art lessons while drawing and contemplating the works of Maria Prymachenko.*

Key words: *naive art, mythopoetic consciousness, national identity.*

Нині, коли в Україні йде війна, на перший план у педагогічній діяльності виходить патріотичне виховання молоді засобами формування національної свідомості. Україна є незалежною державою, і відроджувати історичну пам'ять її народу, культуру і мистецтво завжди було пріоритетним завданням, а в ці часи й поготів.

Софія Русова стверджувала, що залучення дітей до українського народного мистецтва сприяє формуванню їхнього художньо-образного мислення, естетичного сприйняття художніх творів, бо «нація народжується... лише на рідному ґрунті» [4].

Українське «наївне» мистецтво є унікальним соціокультурним явищем, котре зародилося в колективній свідомості народу і розвивалося поряд з професійним. Воно має міцні фольклорні корені й тісно пов'язане з народним мистецтвом, що обумовлює його національну самобутність [6].

Як феномен художнього мислення і творчості, наївне мистецтво відтворює в образотворчому мистецтві щире безпосереднє стихійне світовідношення – «дух народу», яскраво відтворений в українській народній картині. У творчості сучасних «наївних» митців прослідковується використання прадавньої символіки як вияву родової міфопоетичної свідомості.

Особливістю українського культурного простору було толерантне ставлення до майстрів народного примітиву впродовж майже всієї другої половини ХХ ст. Результатом такої співпраці стала творчість цілої плеяди

«наївних» митців, які творили на межі з авангардом – Ганни Собачко-Шостак, Катерини Білокур, Марії Примаченко та ін. [4].

На початку ХХІ століття в Україні посилюється тяжіння митців до фольклору і міфологізму, до чистих джерел «наївного» мистецтва як унікальної спроби осмислення суті людського буття та українського національного духу. Сучасні майстри пензля формують своєрідний діалог з «наївом», репрезентуючи власні візії традиційних сюжетів та образів народного мистецтва. Проте, у професійних художників, на відміну від «наївних», примітив уже не є способом світобачення, а певним прийомом, фактором стильового збагачення в системі образотворчої культури [6].

«Наївний» художник у найбільш поширеному визначенні – це самоук. Зазвичай він походить з народу і володіє лише початковою культурою. У його манері відчувається потяг до кропіткого відображення дійсності, при цьому не підкоряючись канонам академічного образотворчого мистецтва, що робить подібним її до дитячого реалізму. Можливо, саме це і характеризує головним чином «наївного» художника. Його перспективи погано побудовані, простір утримується на комбінації різних точок зору, не дотримуються ні співвідношення розмірів, ні анатомічні пропорції, використання контурів, рівномірного фарбування суперечить ілюзійним баченням, нереалістичні спрощення чергуються із занадто перебільшеними деталями. Якщо «наївні» художники порушують таким чином закони перспективи, анатомічні істини та єдність освітлення, то це не через уміння і навіть не з провокації, а тому, що в своїй манері уявлення реальності вони продовжують успадковану від стародавньої народної традиції чутливість. Так, діти і «наївні» художники вільно і нестримно проявляють здібності, загальмовані у звичайної людини [8].

«Творчість великої українки Марії Оксентіївни Примаченко – явище неповторне, самобутнє, як і мистецтво кожного із великих. Її спадок – це світ любові, добра, мудрості, фантазії», – так відгукнувся про спадщину видатної майстрині «наївного мистецтва» сучасний художник Василь Копайгоренко [2].

Марія Оксентіївна запозичувала окремі сюжети, іконографічні схеми від

народної картини і подавала їх через призму власного світобачення, надаючи картинному простору умовного характеру і застосовуючи предметно-орнаментальні метафори. Роботи мисткині свідчать про те, що за ними стоїть велика школа народного мистецтва та багатовікова культура попередніх поколінь. Ці картини увібрали в себе віхи минулого, але беззаперечним є їхній вплив і на майбутнє, адже вони можуть стати важливим інструментом для формування національної ідентичності у підростаючого покоління [3].

Усе своє життя М. Примаченко малювала звірів, риб, птахів. Якщо зібрати їх разом, то утворився б величезний, дивовижний звіринець. Художниця населила його домашніми тваринами і лісовою звіриною, пташками небесними, болотяними тварюками і рибою океанською. Звірами добрими, ласкавими, забавними і звірами злими, хижими, небезпечними. Тваринами, що мешкають у Поліссі і в джунглях, у далекій Африці, побаченими на картинці в книжці і що виникли лише в уяві. І існують вони разом, у єдиному, нероздільному просторі фантазії художниці: сміються і плачуть, дружать і ворогують [4].

Серед численних витворів М. Примаченко існують зображення квітів, тварин та птахів, які є доступними для розуміння дітей [3]. Ці картини є простими для сприйняття, через це відкривають великі педагогічні та естетичні можливості.

Через особистісну взаємодію з творами мистецтва дитина набуває вдосконалення та творчого розвитку її художніх здібностей. Діти дуже гарно сприймають творчість видатних «наївних» художників України, зокрема Марії Примаченко. Тема творів та живописна манера Марії Примаченко дуже зрозумілі юним художникам, вони легко надихаються її роботами та створюють власні шедеври, назавжди при цьому запам'ятовуючи прізвище цієї видатної української майстрині [4].

Для спроби проіннятися настроєм її робіт дітям пропонується переглянути фільм «Світлі химери Марії Примаченко» та мультфільм «Літа мої», ідеї яких базуються на малюнках художниці. Під час перегляду вчитель звертає увагу на

колір тла (що може символізувати колір – небо, воду, землю); на характер тварин (добрі, злі); на особливості в зображенні тварин; на декоративні елементи, якими прикрашена тварина та тло. Учням дається завдання на створення власної композиції «Фантастична тварина за мотивами творів Марії Примаченко».

Рекомендації щодо проведення уроку з використанням творчого доробку М. Примаченко [7]:

1. Протягом уроку діти знайомляться з матеріалом. Кожен учень має можливість повною мірою проявити фантазію відповідно до заданої тематики. Оскільки вона є досить широкою, персонажі, створені юними художниками, майже не повторюються. Складність і деталізація отриманого образу залежить від особистих інтересів і можливостей дитини. Під час уроку йде розмова про характер персонажа. Який він: добрий, злий, сумний?

2. Посилення отриманого образу за допомогою колірного рішення відбувається через діалог з дитиною про асоціацію кольору з характером персонажів. З якими кольорами пов'язують різні настрої? (Наприклад, червоний – злість, жовтий – радість, зелений – смуток). Після того, як дитина визначилася з колірним рішенням, залежно від образу додаються доречні для персонажа фактури: до риби – лусочки, до баранчика – вовна у вигляді завитків тощо.

3. Іноді в процесі роботи над фантастичною твариною її характер може змінюватися. Протягом усього процесу – від ескізу до кінцевого результату – діти повністю захоплені створенням власної неповторної фантазійної тварини.

Виконання творчих робіт за мотивами картин видатної народної мисткині М.О. Примаченко не лише виховує художньо-естетичний смак і допомагає сформувати повагу до творчості вітчизняних майстрів, що сприяє зміцненню зв'язку поколінь, а й формує національну свідомість та ідентичність учнів.

Народне мистецтво відкриває шлях до мудрості, любові та розуміння теми боротьби світла і темряви, добра і зла. Природні явища і реальні форми надихають майстрів на розкриття цієї одвічної теми. Невичерпним джерелом

натхнення для Марії Примаченко є народні традиції, вірування, світогляд [4]. Образотворче мистецтво – один із засобів патріотичного та творчого розвитку учнів як під час уроків, так і в позаурочний час.

Виховання підростаючого покоління шляхом ознайомлення з декоративним мистецтвом є значущим та вагомим. Сучасні педагоги все частіше звертаються до народних витоків, надаючи їм нового звучання сучасності. Поєднуючи два світи – сучасний і народно-витоківий – ми можемо сформувати нове бачення. Підтвердження цьому ми знаходимо в картинах юних художників. Чим більше знань про творчість українських народних майстрів отримують діти, тим більше вони дізнаються про свої витoki. В умовах занурення учнів у світ мистецтва, насиченого фантазійними образами, ми розкриваємо і підсилюємо можливості їхньої уяви [7] та формуємо поняття національних витоків.

Керування художньо-творчим розвитком учнів передбачає врахування вікових, індивідуальних, національних, культурних особливостей і традицій. Це зумовлює звертання до глибоких коренів народної творчості, пройнятих національним духом, а не сліпе копіювання взірців і канонів мистецтва. Дитина, сприймаючи художній твір, обирає явища, осмислює їх на основі власного естетичного досвіду, додаючи у відтворення дещо від себе, тим самим розвиваючи художньо-творчу культуру та естетичний смак [5].

Список літератури.

1. Борисова Г., Пасічник І. Марія Примаченко. Дарую вам сонце. Київ : Майстерня книги, 2008. 228 с.
2. Гірник Г. Століття великої мисткині. 2009 – рік Марії Примаченко : Творчість великої українки Марії Оксентіївни Примаченко. Українська культура. 2008. № 12. С. 47-48.
3. Демчик К.І. Твори Марії Примаченко на заняттях з декоративного малювання. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звіт. конф. викладачів, докторантів і аспірантів. Вип. 9, у 5 т. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. Т. 4. С. 87.
4. Єфременко Г.Є. Наївне мистецтво України як джерело натхнення та формування світогляду дітей (за мотивами живопису Марії Примаченко). Розвиток творчої компетентності учнів мистецьких шкіл. Від традицій до інновацій: матеріали всеукр. наук.-практ. конференції / за ред. Ю.В. Сліпич. Херсон : друк. «Графіка», 2020. 90 с.
5. Кардашов В.М. Художньо-творчий розвиток особистості: теоретичний та методичний вимір : монографія. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок Мелітопольської

міської друкарні», 2007. 256 с.

6. Коваль В. Український наїв та його послідовники. URL: https://m.gorod.cn.ua/news_84895.html

7. Руденко В.В. «Фантастичні звірі» Марії Примаченко очима дітей. Розвиток творчої компетентності учнів мистецьких шкіл. Від традицій до інновацій: матеріали всеукр. наук.-практ. конференції / за ред. Ю.В. Сліпич. Херсон: друк. «Графіка», 2020. 209 с.

8. Шилімова-Ганзенко Л.Г., Шилімов С.А., Шепеньков О.О. Дитяче мистецтво, примітивне мистецтво та мистецтво наїву. Вісник ХДАДМ. 2006. с. 149-154.

Бондаренко В. В., Шеїн В. С., м. Харків

ГУМАНІТАРИЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ТЕХНІЧНИХ ЗВО ЯК ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ОСВІТИ

Анотація. У дослідженні розглянуто проблему співвідношення гуманітарних і технічних дисциплін у сучасних технічних закладах України. Автори наголошують на необхідності зростання ваги компетентностей гуманітарного спрямування, без чого неможлива якісна підготовка науково-технічної еліти для становлення, розвитку та відбудови нашої держави.

Ключові слова: *якість освіти, гуманітаризація освіти, освіта як державна цінність, освіта як цінність суспільна, освіта як цінність особистісна.*

Abstract. *The research examines the problem of the ratio of humanitarian and technical disciplines in modern technical institutions of Ukraine. The authors emphasize the need to increase the importance of humanitarian competences, without which high-quality training of the scientific and technical elite for the formation, development and reconstruction of our state is impossible.*

Keywords: *quality of education, humanitarianization of education, education as a state value, education as a social value, education as a personal value*

В усі часи існування людства освіті належала роль основної цінності будь-якого суспільства, адже без неї не можливе ні його існування, ні його розвиток. Лише освіта дозволяє послідовно розвивати здібності, формувати життєві прагнення особистості та планувати перспективи розвитку суспільства в цілому. Саме від освітнього рівня кожної окремо взятої особистості безпосередньо залежить соціальний і економічний рівень суспільства. До визначення ціннісних характеристик освіти як системи існування цивілізованого суспільства можна віднести три її складові, а саме:

- освіта як державна цінність;
- освіта як цінність суспільна;
- освіта як цінність особистісна.

Виходячи з такого поділу ціннісних характеристик освіти, на жаль, ми

можемо констатувати, що нині державно-суспільне значення освіти не відображає її особистісно-орієнтованих цінностей та індивідуально мотивованого ставлення людини до власної освіти та її якості.

У цей час ми нарешті відмовилися від колективістської концепції педагогічної діяльності, спрямованої на особистісно-орієнтовані цінності політичної та комуністичної орієнтації часів Радянського Союзу. Антигуманність такого педагогічного підходу до освіти полягала в ігноруванні самоцінності здобувача освіти як особистості, змушувала підпорядкувати власні інтереси державним і суспільним, пристосовуватися до державної комуністичної ідеології.

Сучасний підхід до державної освітньої системи ґрунтується на принципах диференціації, варіативності й індивідуалізації освіти, які спрямовують освітню діяльність на інтереси, здібності й пізнавальні потреби кожного конкретного здобувача освіти.

Значну роль у процесі осучаснення та модернізації технічної освіти відіграють гуманітарні науки, оскільки без них неможливо виробити цілісне уявлення про місце випускника ЗВО в суспільстві та соціумі, що є головною умовою реалізації не тільки стратегії сталого розвитку потужної технологічно розвиненої держави, але й особистісного становлення її громадянина.

До проблем недостатньої гуманітаризації сучасної технічної освіти можна віднести недостатньо високий культурний рівень випускників технічних ЗВО. І мова тут іде не лише про знання мови, літератури, культури та історії. Ідеться про глобальні життєві питання та проблеми, які стоять не перед випускником, а перед людиною, щодо морально-етичного рівня співіснування в соціумі, навичок колективної праці в умовах сучасного виробництва, уміння знаходити спільну мову з колегами, елементарного уміння формулювати власну думку й доносити її до співбесідника.

Ми абсолютно переконані в тому, що питання викладання й вивчення гуманітарних дисциплін у технічних ЗВО – це комплексна проблема як мінімум державного рівня. Саме вона виступає найважливішим фактором

соціокультурної детермінації, оскільки її метою є формування суб'єкта культури, який розуміє її статус та динаміку, і саме вона є сполучною ланкою між особистістю та суспільством.

Отже, головним завданням гуманітаризації освітніх програм технічних ЗВО є формування загальнокультурної компетентності особистості, яка безумовно й безпосередньо позначається на професіоналізмі майбутніх інженерів.

Безумовно, сучасні геополітичні реалії розвитку світу впливають на процеси модернізації освітньої системи України, вони є об'єктивними, і їх не можна ігнорувати. Однак, не слід відмовлятися від попередньої педагогічної теорії і практики, напрацьованої видатними українськими педагогами-новаторами, такими як К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, і ученими-педагогами: І. Зязюном, Н. Ничкало, С. Гончаренком, Р. Гуревичем та багатьма іншими.

Борисенко Н. О., м. Харків

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ: ВИКЛИКИ ТА ВІДПОВІДІ

Анотація. Автором на прикладі виховної роботи в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди продемонстровано, як вирішуються виклики сьогодення. Увагу сконцентровано на гострій потребі синтезування у змісті виховної роботи європейських і національних цінностей, здійснення виховання в реальному і віртуальному просторі, пошук мотиваторів і спонук до самовиховання здобувачів у контексті реалій сьогодення. Канву систематичної виховуючої професійно спрямованої полікультурної комунікації утворюють: моральний вишкіл майбутніх фахівців на засадах кордоцентризму, оптимістичне програмування найближчого майбутнього, використання позитивних елементів ментальної культури українців, історії стійкості, спільна волонтерська і добродійна праця.

Ключові слова: студент, педагогічний університет, національно-патріотичне виховання, особистість, освіта.

Abstract. The author uses the example of educational work at Kharkiv Hryhoriy Skovoroda National Pedagogical University to demonstrated how today's challenges are solved. Among them, attention is focused on the urgent need to synthesize European and national values in the content of educational work, the implementation of education in real and virtual space, the search for motivators and an incentive for self-education of students in the context of

today's realities. The canvas of systematic educational professionally oriented multicultural communication is formed by: moral training of future specialists on the basis of cordocentrism, optimistic programming of the near future, use of positive elements of the mental culture of Ukrainians, stories of resilience, joint volunteer and charity work.

Key words: *student, pedagogical university, national-patriotic education, personality, education.*

Реалії сьогодення актуалізували проблематику національно-патріотичного виховання сучасної молоді, майбутніх педагогів. У Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди така робота здійснюється на засадах аксіологічного, компетентнісного, особистісного та інших підходів. Як відомо, місією нашого університету є «формування педагога, освіченого, компетентного, висококваліфікованого фахівця, громадянина, патріота, інноватора, носія духовності і культури завдяки постійному вдосконаленню змісту освіти та сучасних технологій навчання і виховання» [6]. Безумовно, карантинні заходи і провадження воєнного стану істотно вплинули на змістові і процесуальні аспекти виховної роботи. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди пріоритетними напрямками виховної роботи визначив такі, що забезпечують професійну спрямованість особистості і реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії кожного здобувача різних рівнів освіти, а саме: національно-патріотичне та громадянське, професійне та трудове, правове, мовне, мультикультурне, екологічне, валеологічне, художньо-естетичне, фізичне виховання, індивідуальний і груповий психолого-педагогічний супровід здобувачів у ситуаціях невизначеності й небезпеки. Априорного значення набула системна виховна робота в медіапросторі: постійно підтримується діяльність та регулярно оновлюється контент сторінок факультетів ХНПУ імені Г.С. Сковороди в мережах Facebook та Instagram.

Попри трагічні події року, що минув, і в теперішній час сквородинівська спільнота демонструє високу духовну єдність, відданість кордоцентричним ціннісним імперативам педагогіки миру.

Для втілення місії університету і досягнення низки завдань, визначених освітніми програмами, що реалізуються висококваліфікованим складом

науково-педагогічних працівників і працівників відділів і служб університету, виховна робота спрямована на впровадження сучасних освітніх технологій в освітній процес, визнання пріоритету творення середовища для самореалізації і самовиховання студентів, індивідуальної діяльності, орієнтованої на розвиток духовного, інтелектуального потенціалу, активної життєвої і громадянської позиції кожного з нас.

Особливе місце в організації виховної роботи відведено забезпеченню професійної спрямованості всіх виховних заходів для формування у студентів поваги до обраної спеціальності, усвідомленої відповідальності за якість фахової підготовки і розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця. Пріоритетним напрямом виховної роботи на вимогу сьогодення також визначено налагодження відкритого діалогу та гармонізацію стосунків між університетом та громадськістю в зовнішньому (абітурієнти, батьки, ЗМІ, державні органи управління освітою, партнери, випускники) і внутрішньому (студенти, професорсько-викладацький склад, адміністрація університету, методисти), формування компетентності безпечної комфортної комунікації і інформаційному крос-культурному просторі. У цьому унікальність досвіду виховної концепції в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди.

Національно-патріотичне виховання пронизує всі елементи навчально-виховної, академічної взаємодії учасників освітнього процесу. Послугуючись сучасними нормативними документами [1; 2; 3; 4; 5] і рекомендаціями МОН України, здобувачі і науково-педагогічні працівники стикаються водночас із викликами. Серед таких акцентуємо увагу на гострій потребі синтезування у змісті виховної роботи європейських і національних цінностей, здійснення виховання в реальному і віртуальному просторі, пошук мотиваторів і спонук до самовиховання здобувачів в контексті реалій сьогодення, зокрема – інформаційної війни.

Заявлені виклики долаються завдяки системній виховній роботі з опорою на циклічність духовного розвитку людини, що підпорядковується певному

ритму. В університеті значна увага приділяється збереженню і примноженню духовних цінностей, культурних національних традицій, шанобливому ставленню до української мови. Свідченням цього є щорічні тематичні вечори вшанування видатних українців, Дні української писемності та мови, написання Всеукраїнського радіодиктанту національної єдності, Дні рідної мови, літературно-музичні композиції до дня народження Лесі Українки, конкурси студентських творчих робіт. У складні часи важлива державна підтримка і розуміння ціннісних імперативів, які продукуються нашим університетом. Напередодні 300-річчя від дня народження видатного українського філософа, поета й педагога, духовного патрона нашого університету Григорія Сковороди 2 грудня здобувачі вищої освіти, викладачі та ректорат спілкувалися з Президентом України Володимиром Зеленським у форматі відеозв'язку.

У цей час студенти і працівники університету демонструють духовний гарт і свідоме розуміння демократичних цінностей – національних, європейських, світових. Масовим став волонтерський рух, його напрями: організація і підготовка гуманітарної допомоги, мовна і перекладацька підтримка тимчасово переміщеним особам; сортування ліків, продуктових наборів, речей, кормів для тварин для подальшого відправлення із Болгарії в міста України; участь у мітингах на підтримку України за кордоном; робота в пунктах волонтерської допомоги в різних містах; пошук можливості надання допомоги через поширення інформації в соціальних мережах; переклад у заповненні документів на заселення та переклад з англійської, німецької, польської мов на українську на вокзалах у Німеччині, Польщі, Словаччини тощо; проведення розважальних програм для внутрішньо переміщених дітей; збір коштів для закупівлі ліків та амуніції для ЗСУ; роздача безкоштовних обідів людям похилого віку; проведення розважальних заходів за кордоном для дітей українських біженців; проведення онлайн-уроків для учнів початкової і середньої ланки; приготування їжі для військових ЗСУ; адресна доставка гуманітарної допомоги літнім людям; евакуація та допомога тваринам з Екопарку; плетіння сіток для ЗСУ; допомога ТРО ліками та необхідними

речами; допомога біженцям у переїзді з Канади до США; організація волонтерського штабу для закупівлі медикаментів, продуктів, одягу та необхідних речей для мешканців, які потребують допомоги.

Викладачі ініціативно працюють під час організації синхронних і асинхронних виховних заходів, добирають актуальні мотиватори і спонуки до самовиховання здобувачів, формування безпечного комунікативного простору. Куратори академічних груп, координатори з виховної роботи активно підтримують студентів. Систематично на всіх факультетах проходять кураторські години, бесіди, старостати. Студенти долучаються до збереження і продовження традицій розуміння здоров'я як особистого блага, відновлюють корисні практики козацької дружби і гарту, вправляються у добродійності для умиротворення. Моральний вишкіл, позитивне, оптимістичне програмування найближчого майбутнього, використання позитивних елементів ментальної культури українців ушляхетнює думку, творить моральне почуття, історії стійкості, спільна праця – усе це формує канву виховної роботи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Список літератури

1. Закон України Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Документ 2834-IX, поточна редакція від 13.12.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Наказ МОН №1038 від 29.07.2019. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
3. Лист МОН від 10.08.2022 щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 Н. Р. вилучено з : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-vihovnogo-procesu-v-zakladah-osviti-u-20222023-n-r>
4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Опубліковано 15.04.2022. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>
5. Указ Президента України Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Документ 334/2015, поточна редакція від 12.06.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/2015#Text>
6. Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Офіційний мережевий ресурс. (2023). URL : <http://hnpu.edu.ua/uk>

Бугаєвська Ю. В., м. Харків

МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

***Анотація.** У статті зазначається, що формування в студентів мотивації – це відповідальний етап діяльності суб'єктів педагогічної взаємодії. Глибина, міцність, емоційна яскравість особистісної мотивації забезпечує покращення національно-патріотичного виховання майбутніх фахівців і надає конкретній спрямованості їхній діяльності. Підкреслюється, що потреба є основним джерелом активної діяльності, бо за її відсутності немає місця і для прояву активності.*

***Ключові слова:** вища освіта, майбутні фахівці, формування мотивації, патріотичне виховання, світогляд.*

***Abstract.** The article notes that the formation of students' motivation is a crucial stage in the activities of the subjects of pedagogical interaction. After all, the depth, strength, emotional brightness of personal motivation ensures the improvement of national and patriotic education of future specialists and gives a specific focus to their activities. It is emphasized that the need is the main source of active work, because in its absence there is no place for activity.*

Keywords: higher education, future specialists, motivation formation, patriotic education, worldview.

Відповідно до Концепції національного виховання студентської молоді, «головною метою національного виховання студентської молоді є формування свідомого громадянина...» [1].

В умовах воєнного часу необхідно всіма інформаційними, освітніми та просвітницькими засобами пропагувати ідею територіально-культурного розмаїття та цілісності України.

Визначальне рішення про історико-культурну складову освітнього процесу ухвалило Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти від 21 червня 2022 р. Національне Агентство конкретизує, що університетська автономія не є релевантним обґрунтуванням для відмови від відповідних освітніх компонентів або для їхнього перенесення до вибіркового дисциплін. Заклад вищої освіти несе відповідальність за якість власних освітніх програм та моральний обов'язок – формувати патріота своєї країни. Ідеться не лише про фахову підготовку, а й про всебічний гармонійний розвиток особистості здобувачів вищої освіти, їхню громадянську позицію і патріотизм, тобто виконання світоглядних завдань вищої освіти (<http://surl.li/cixep>).

Мотив є внутрішнім спонуканням до діяльності, що задовольняє

об'єктивні потреби та інтереси людини. Мотивація – це система, що складається із взаємопов'язаних і супідрядних мотивів діяльності та виступає свідомим визначаючим фактором поведінки особистості. При цьому мотив виступає як причина вибору дій і вчинків.

Ефективність індивідуальної діяльності людини безпосередньо залежить від її мотиваційно-установчої сфери, що може навіть частково компенсувати недоліки організації процесу національно-патріотичного виховання. Тому для здійснення продуктивної трудової діяльності фахівець має відчувати відповідну потребу, що буде стимулювати формування в нього належних мотивів та установок.

Для майбутніх фахівців національно-патріотичне виховання повинно набувати життєвого сенсу, що спрямовувало б їх на професійне самовизначення, життєве самоствердження та розвиток своїх потенційних можливостей, а також постійне вдосконалення мотиваційної сфери.

Важливе значення для саморозвитку й самоактуалізації студентів також має емоційний стан, підтримання психологічного клімату в колективі, який би сприяв розвитку в особистості допитливості. Значним є вплив позитивних емоцій на підвищення результатів педагогічного процесу.

Викладач не тільки підтримує майбутнього фахівця у вирішенні освітніх проблем, але й допомагає краще прийняти нові підвалини і правила в колективі. Важливо відзначити, що одних керівних здібностей не може бути достатньо для викладання. Викладач повинен бути відкритою доброзичливою людиною, здатною вплинути на студентів і зацікавити їх.

Взаємини викладача і студента представляють один із найбільш важливих аспектів виховного впливу. Викладач бачить студента в закладі освіти, де його оточує звичне середовище, включаючи друзів, товаришів, йому легше зазначити інтереси студента і його взаємодію з оточенням, простіше допомогти у вирішенні життєвих проблем і зрозуміти, із чим пов'язані труднощі в навчанні і спілкуванні [2].

Це насамперед ставлення до навчання; інтелект і виховання, ставлення до

оточуючих; технологія засвоєння навчального матеріалу – від сформованості навичок самостійної роботи і осмислення матеріалу до повної відсутності відповідних навичок. Позааудиторна робота є продовженням і доповненням аудиторної роботи й етапом підготовки до самостійного використання навичок для задоволення інформаційних потреб і в професійних цілях.

Інтерес можна визначити як форму прояву потреб і детермінування мотивів діяльності. Поява інтересу студентів до національно-патріотичного виховання пов'язана з інтенсифікацією культурного вдосконалення особистості, закріпленням і розвитком знань та навичок, набутих упродовж цього процесу.

Отже, перспективними видаються такі заходи для роботи зі студентською молоддю: уведення до освітніх програм освітніх компонентів з медіаграмотності та управління конфліктами; посилення уваги менеджерів вищої освіти до інституту кураторства в умовах дистанційного навчання; розробка програм соціально-психологічної реабілітації та адаптації після дистанційного навчання, а також від наслідків воєнних подій; посилення в освітніх програмах формування соціальних навичок, спрямованих на розвиток соціоемоційної компетентності здобувачів.

Список літератури.

1. Концепція національного виховання студентської молоді: додаток до рішення колегії МОН від 25.06.2009 № 7/2–4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr2_4290-09#Text (дата звернення: 14.02.2023).

2. Лашук Н. М. Інформаційно-комунікативна компетентність майбутніх фахівців як складова професійної компетентності. *Вісник Чернігівського нац. пед. університету. Серія: Пед. науки.* 2016. Вип. 135. С. 96-99.

Василюк Т. Г., Шимко І. М., м. Кривий Ріг

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Анотація. У статті зроблено спробу розкрити основні аспекти вітчизняного волонтерського руху як феномену громадянського суспільства. З'ясовано нормативно-правове регламентування волонтерської діяльності; уточнено поняття «волонтерство». Визначено ключові вектори розвитку сучасного волонтерства в

умовах збройної агресії. Проаналізовано міжнародну взаємодію українських волонтерів.

Ключові слова: волонтерство, громадянське суспільство, соціальний рух.

Abstract. The article attempts to reveal the main aspects of the national volunteer movement as a phenomenon of civil society. The author clarifies the legal regulation of volunteer activity; the concept of “volunteering” is specified. The key vectors of development of modern volunteering in the context of armed aggression are identified. The international interaction of Ukrainian volunteers is analyzed.

Keywords: volunteering, civil society, social movement.

Нині цивілізований світ постав перед глобальним вибором – колективна безпека чи повсякчасний тероризм. Український народ став прикладом мужності, стійкості та невтомної боротьби за право на своє існування, свою ідентичність, мову та суверенну територію. Військовослужбовці, найхоробріші чоловіки та жінки стали на захист України по всій лінії супротиву, переважна більшість цивільного населення зайняли позиції в тилу: це логістика, харчове та матеріальне забезпечення, налагодження міжнародних контактів тощо. Усе, що може наблизити перемогу України над окупантами, продовжує виконуватися на обидвох фронтах – воєнному та цивільному.

Порівняльний аналіз вітчизняного та зарубіжного волонтерського досвіду здійснили науковці Д. Горєлов, К. Павлюк, С. Толстоухова, О. Шахотіна та інші. Дослідження феномена волонтерства в теоретичній та практичній площинах здійснили О. Безпалько, Р. Вайнола, І. Грига, Н. Івченко, О. Карпенко, А. Капська, О. Лисенко, І. Чайка, О. Яременко та інші.

Серед сучасних блогерів, які висвітлюють на своїх сторінках у соцмережах проблеми та здобутки волонтерського руху, варто згадати Ю. Євдокимова, О. Коваленко, Ю. Матвієнко, А. Опанасюк.

Важливо розрізнити поняття «волонтерство» та «добровільна допомога». Так, повністю погоджуємося з думкою О. Трубнікової, яка виокремлює критерії волонтерства, а саме: власна ініціатива, суспільно корисний характер роботи, відсутність очікувань на фінансову винагороду, діяльність, не пов'язана із вирішенням власних проблем, діяльність, що виражається в праці тощо [5].

У Законі України «Про волонтерську діяльність» (2011) подаються такі визначення:

- «волонтерська діяльність – добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги» (с.1);

- «волонтер – фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги» (с. 7);

- «отримувачами волонтерської допомоги є фізичні та юридичні особи, що є неприбутковими організаціями, які отримують таку допомогу» (с. 8) [4].

Також у законі регламентовано засади впровадження волонтерської діяльності, визначено її напрями (допомога категоріям громадян, які потребують соціальної реабілітації, здійснення догляду, допомога громадянам, що постраждали від наслідків техногенної катастрофи чи стихійного лиха тощо), зазначено права та обов'язки обох сторін.

Досліджуючи феномен сучасного українського волонтерства, О. Панькова зазначає, що одним з найбільш потужних виявів мобілізації внутрішніх соціальних ресурсів громадянського суспільства є самоорганізаційні процеси, спрямовані на вирішення найгостріших проблем, що виникли у зв'язку зі збройною агресією на території нашої держави. Яскравим виявом такої самоорганізації був «спалах» волонтерської активності українців, що розкриває потужну силу громадянського суспільства як суб'єкта суспільних перетворень в Україні. Ми вже маємо попередній досвід волонтерського феномену – за часи світової пандемії COVID-19, який показав, що волонтерство – це гнучкий та ефективний внутрішній механізм соціальної самоорганізації громадян України, що мобілізує та спрямовує ресурси для збереження життя і здоров'я громадян, для вирішення гострих проблем соціально-економічного, безпекового й іншого характеру в критичних ситуаціях, у форс-мажорних обставинах [3].

До ключових трендів розвитку сучасного українського волонтерства відносяться такі:

- значне підвищення рівня інституціоналізації волонтерського руху,

формування потужних волонтерських структур із високим рівнем авторитету та довіри; значною мірою «відсіялися» ситуативні та випадкові псевдоволонтерські структури;

- суттєво зросли (та зростають) спектр і масштабність допомоги, організаційна й фінансова спроможність волонтерських організацій;

- радикальне підвищення ступеня використання можливостей сучасних ІКТ та мережевих технологій, платформізації волонтерської діяльності, які становлять комунікативну й технологічну основу організації взаємодії як у межах самої волонтерської спільноти, так і в колі взаємодії із цільовими групами й донорами та сприяють об'єднанню зусиль усіх партнерів [3].

Український волонтерський рух – явище поки відносно молоде. Як свідчить рейтинг «World Giving Index», 2010 р. Україна посідала лише 150-е місце у світі (тільки 5 % населення було залучено до волонтерської роботи), але вагомими соціально-політичними подіями (Революція Гідності, анексія Криму, затяжний збройний конфлікт на території Донецької та Луганської областей) багато що змінили. За даними все того ж рейтингу «World Giving Index», майже кожен четвертий українець нині займається волонтерством (23% від загального населення). Україна піднялася зі 150-го на 81-е місце й випередила Польщу, Естонію, Росію та Грузію [1].

Окрім того, є численні волонтерські організації, які не працюють з фронтом, а допомагають у тилу – від забезпечення притулку для домашніх улюбленців, що втратили господарів під час бойових дій, до закупівлі та забезпечення ліками й продовольством соціально незахищених соціальних груп.

Тобто, зараз волонтерський рух в Україні є проявом нового соціального руху. Він є мережевим і складається не з членів, а з прихильників. На відміну від політичних партій та громадських організацій, ґрунтується на добровільних внесках громадян з долученням допомоги міжнародних організацій.

Волонтери в Україні є одним з небагатьох проявів реальних демократичних рухів, які мають мозаїчне фінансування «знизу» і спрямовані на

виконання соціальних функцій громадянського суспільства. Антикорупційні, гендерні, екологічні тощо громадські організації працюють за фінансової підтримки (здебільшого) міжнародних фондів, але на відміну від волонтерства й територіальних громад вони не стали реальними соціальними рухами і поки що виконують функцію соціального підприємництва. Тому підтримка демократичних ініціатив знизу (зокрема волонтерства) може бути одним із реальних аргументів щодо формування демократичних інститутів у контексті європейської інтеграції [1].

Отже, волонтерський рух в Україні, що активізувався в умовах збройної агресії, – це вияв потужного внутрішнього ресурсу громадянського суспільства, згуртованості активних, свідомих громадян, волонтерських організацій і об'єднань в Україні та за її межами, що сформував нову культуру, спрямовану на поширення цінностей миру, безпеки, відповідальності, гуманізму.

Потужний потенціал українського волонтерства разом з міжнародним волонтерством і благодійництвом, що спрямовано на допомогу Україні, становить підґрунтя післявоєнного відновлення країни, сприяє формуванню і зміцненню культури миру й безпеки на міждержавному рівні, стимулює до формування оновленої системи колективної безпеки Європи та міжнародної співпраці. Волонтерський рух в Україні за останні роки пережив неймовірний підйом і падіння, захоплення і розчарування. Поряд із перемогами з'явилися і проблеми. Але цей процес є закономірним, тому що пов'язаний з еволюційними змінами суспільства. Волонтери будуть потрібні українській армії доти, доки триває війна, волонтери будуть потрібні суспільству доти, доки це суспільство існує.

Список літератури.

1. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. Національний інститут стратегічних досліджень. URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh>
2. Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Укрінформ. URL: <https://bit.ly/3GRee0c>
3. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. Журнал європейської економіки. Т. 21. №3 (28). С.277–

4. Про волонтерську діяльність : закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>

5. Трубнікова О. А. Волонтерство як форма соціальної активності особистості. Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. 7, вип. 20. Ч. 2. С. 205-209

6. Чайка І. Ю. Волонтерство: сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. № 7(147). С. 72-79.

Васильєва С. А., м. Київ

ДІЇ ПЕДАГОГІВ У ПРОЦЕСІ ОЦІНКИ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО КОНТЕНТУ

Анотація: У статті розкрито дії педагогів, що зумовлені потребою в оцінці цифрового освітнього контенту, його виваженому виборі – «діяти певним чином», потребою дітей старшого дошкільного віку в пізнанні, удосконаленні вміння використовувати власний досвід, осмислених діях. До комплексу дій віднесено загальні дії, дії за значенням оцінювати, дії на визначення і врахування специфіки використання можливостей цифрового середовища для формування в дітей старшого дошкільного віку першооснов патріотизму.

Ключові слова: громадянськість, громадянське виховання, діти старшого дошкільного віку, першооснови патріотизму, цифровий освітній контент.

Abstract: the article reveals the actions of teachers due to the need to evaluate digital educational content, its balanced choice - to "act in a certain way", the need of older preschool children for knowledge, improving the ability to use their own experience, meaningful actions. The complex of actions includes general actions, actions to evaluate the value, actions to determine and take into account the specifics of using the possibilities of the digital environment for the formation of the primary foundations of patriotism in children of older preschool age.

Key words: citizenship, civic education, children of older preschool age, fundamentals of patriotism, digital educational content.

Виховання в дітей старшого дошкільного віку громадянськості як духовно-моральної цінності, в основі якої лежить почуття патріотизму, свідоме ставлення до власної ідентифікації, усвідомлення приналежності до конкретної країни, шанобливе ставлення до українського народу, національних цінностей, є актуальним у соціально-політичних умовах України, яка перебуває у воєнному стані.

Сучасні підходи до розуміння громадянського виховання та громадянськості як інтегративної якості особистості дають можливість окреслити основні елементи громадянськості, як-от патріотизм та гуманізм, толерантність, взаєморозуміння, благодійність, громадянська активність й

ініціативність.

Громадянське виховання має кілька складових, зокрема патріотичне, моральне і правове виховання. Ідея інтегративності громадянського виховання полягає у формуванні в дитини певних моральних норм, основ правових знань, почуття любові до країни, де вона народилася і живе, і як така об'єднує елементи патріотизму, правосвідомості (елементарна правомірна поведінка) та повагу до інших людей.

Нині цифрове середовище наповнено цифровим освітнім контентом, що уможливорює забезпечення освітнього процесу, спрямованого на виховання першооснов патріотизму у дітей старшого дошкільного віку шляхом ознайомлення з особливостями національного побуту, свят, традицій та звичаїв, засвоєння норм елементарної правомірної поведінки, розкриття цінності моральних якостей, які є невід'ємною складовою прояву ідентичності українського народу.

Поряд із цим існує потреба у цифровому освітньому контенті, який би відповідав змістовому критерію та показникам: відповідність цифрового освітнього контенту вимогам БКДО (нова редакція); присутність у цифровому освітньому контенті дидактичного потенціалу; його відповідність віковим вимогам, варіативність; методичному критерію та показникам: варіативність електронних матеріалів, цифрових засобів; варіативність способів, методів, прийомів використання електронного матеріалу; присутність суб'єкт-суб'єктної взаємодії; доступність, мобільність, автономність у використанні педагогами цифрового матеріалу; комунікативно-діяльнісному критерію та показникам: взаємодія всіх учасників освітнього процесу; комунікація між учасниками освітнього процесу (діалогічне мовлення); комунікація, підкріплена діями (цифровий освітній контент, що спонукає до проявів пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку у різних видах діяльності).

Одним із фактів, що доводить безсистемні пошуки педагогів потрібного цифрового освітнього контенту є здійснене електронне опитування (google форма, XL таблиці), результати якого свідчать про дії, що відтворюють досвід

інших педагогів, самостійні пошуки цифрового освітнього контенту у цифровому полі, особисті напрацювання у ході тематичних тижнів, свят, занять, присвячених тематиці, яка окреслює процес формування першооснов патріотизму у дітей старшого дошкільного віку.

Звернення до комплексу дій педагогів, запропонованого педагогам закладів дошкільної освіти у ході організаційно-пошукового етапу наукового дослідження, затребуване часом воєнних дій, в якому перебувають діти та педагоги, зумовлене потребою в оцінці цифрового освітнього контенту, його виваженому виборі – «діяти певним чином», потребою дітей старшого дошкільного віку в пізнанні, вдосконаленні вміння використовувати власний досвід, осмислених діях.

До комплексу дій ми віднесли загальні дії, дії за значенням оцінювати, дії на визначення і врахування специфіки використання можливостей цифрового середовища для формування у дітей старшого дошкільного віку першооснов патріотизму. Тож такі дії педагога як от:

- підкорити зміст, виховний, розвивальний концепт, візуальне, слухове наповнення цифрового середовища для здійснення освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного віку;
- потенціал цифрового середовища спрямувати на розвиток у дітей пізнавальної активності;
- визначити мету спільної діяльності з вихованцями;
- уточнити часовий орієнтир для перебування в цифровому освітньому середовищі;
- обрати із знайомих або із нових цифрових освітніх контентів той, що відповідає меті спілкування;
- аналізувати, тримаючи на контролі власні критерії, які визначено для вибору цифрового освітнього контенту;
- зберегти посилання, яке вибрано для спілкування з вихованцями та надалі для повторного використання;
- обрати зручний час упродовж дня для спільної діяльності із

урахуванням санітарних норм перебування дитини в цифровому середовищі відповідно їх віку.

Ці загальні дії підготують ґрунт для наступних дій педагога за значенням оцінювати:

- обміркувати, чи дійсно вибране Вами цифровий освітнє середовище відповідає меті спільної діяльності і має в собі потенціал;

- визначити ступінь відповідності цифрового освітнього середовища: змісту і завданням БКДО (нова редакція), чинній програмі розвитку дітей, за якою Ви працюєте, методиці проведення вибраних Вами форм роботи з вихованцями; ступінь занурення у цифрове освітнє середовище педагога для розгортання методів, прийомів, способів, які передбачено методиками, інноваційною технологією, міні-проектами; часові межі перебування вихованців у цифровому освітньому середовищі, які педагог обирає для освітнього процесу;

- створити власну думку про обраний цифровий освітній контент та визначити суть мети спілкування з вихованцями (що є позитивного/ що є негативного);

- уявити майбутнє спілкування із дітьми, питання від/до них, варіанти пояснень за потреби;

- зробити попередній висновок про власну оцінку обраного цифрового освітнього контенту;

Далі пропонуємо педагогу перейти до визначення специфіки використання потенціалу цифрового освітнього контенту:

- за критеріями і показниками на які орієнтується педагог у власному виборі цифрового освітнього контенту;

- за здійсненим моніторингом рівнів сформованості першооснов патріотизму у вихованців;

- за можливостями, які передбачені використанням способів і прийомів педагогами у ході освітнього процесу.

Надалі визначити, що відрізняє цифровий освітній контент від інших, які

вже розглянуті і опрацьовані; у чому оригінальність і своєрідність цифрового освітнього контенту, вибраного з метою формування першооснов патріотизму у дітей старшого дошкільного віку.

Отже, цифрове освітнє середовище, цифровий освітній контент потребує оцінки педагогами закладів дошкільної освіти, запропонований комплекс дій для педагогів відкриває алгоритм, що уможлиблює здійснення освітнього процесу, спрямованого на формування першооснов патріотизму у дітей старшого дошкільного віку; разом вони забезпечують процес входження і перебування вихованців у цифровому середовищі, яке підкррене педагогами задля виховання, розвитку дитини в період воєнного стану в Україні.

Список літератури.

1. Бех І. Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні. *Формування громадянської компетентності учнівської молоді* : мат-ли наук.-практ. конф. (м.Харків, 8-9 лютого 2005 р.). Харків : ХОНМІБО, 2005. С. 8–9.
2. Бех І. Д. Національна ідея становлення громадянина-патріота України / програмно-виховний аспект. Київ : ППВ АПН України, 2008. 40 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
4. Васильєва С. А., Стюжка М. М. Україна – наша Батьківщина : парціальна програма для дітей старшого дошкільного віку / за заг. ред. С. А. Васильєвої. Одеса : ДЮЛ-ПРИНТ, 2016. 15 с.
5. Стаєнна О. О. Виховання громадянськості якостей у дітей старшого дошкільного віку на традиціях рідного краю: дис. ... канд. наук : 13.00.08. Луганськ, 2013. 207 с.
6. Формування базових якостей особистості дітей старшого дошкільного віку в ДНЗ : монографія / Г. В. Беленька та інші; за заг. ред. О. Д. Рейпольської. Харків : Друкарня Мадрид, 2015. 330 с.

Вербицький В. В., м. Київ

ВОЛОНТЕРСЬКА ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗДОБУВАЧІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена актуальному нині питанню виховання учнів закладів загальної середньої і позашкільної освіти – волонтерській діяльності. Метою статті є розвиток громадянської свідомості, патріотичного виховання, посилення суспільної згуртованості громадян України на основі загальнолюдських цінностей і національних традицій. Представлено принципи, форми і методи волонтерської діяльності в закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку.

Ключові слова: заклади загальної середньої і позашкільної освіти, еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти, учні, волонтерська діяльність, патріотичне виховання.

Abstract. *The article is devoted to the currently relevant issue of education of students of institutions of general secondary and extracurricular education - volunteering. The purpose of which is the development of civic consciousness, patriotic education, strengthening of social cohesion of Ukrainian citizens on the basis of universal values and national traditions. The principles, forms and methods of volunteering in extracurricular educational institutions of ecological and naturalistic direction are presented.*

Keywords: *institutions of general secondary and out-of-school education, ecological and naturalistic direction of out-of-school education, students, volunteer activity, patriotic education.*

Повномасштабна війна змусила багатьох людей опинитись у скрутній ситуації. Окрім допомоги держави, на поміч прийшли волонтери. Відтак сотні тисяч людей приєдналися до волонтерського руху: допомагають у гуманітарних штабах, плетуть маскувальні сітки, закупають амуніцію.

Волонтери та волонтерська діяльність стали справжньою візитівкою України з початком повномасштабного вторгнення Росії на територію нашої держави. Українські волонтери дивують, вражають та надихають своєю цілеспрямованістю, невтомністю й витримкою. Як стати волонтером в Україні, зрозуміли ще 2014-го, але після 24 лютого 2022-го напрями волонтерства змінилися та набули загальнонаціонального масштабу.

Питання діяльності волонтерів регулюється Законом України «Про волонтерську діяльність», у статті 1 якого зазначено основні положення щодо тих осіб, які можуть стати волонтерами. Особи віком від 14 до 18 років здійснюють волонтерську діяльність за згодою батьків (усиновлювачів), прийомних батьків, батьків-вихователів або піклувальника.

Джерелами фінансування волонтерської діяльності є кошти фізичних осіб, громадських і благодійних організацій, інших юридичних осіб, міжнародних організацій, добровільні внески волонтерів, а також інші джерела, не заборонені чинним законодавством.

Метою волонтерської діяльності є розвиток громадянської свідомості, патріотичного виховання, посилення суспільної згуртованості громадян України на основі загальнолюдських цінностей і національних традицій.

Волонтерська діяльність здійснюється на принципах: неприбутковості; добровільності; добротності; законності; гуманності; етичності;

конфіденційності; суспільної корисності; доступності та відкритості; невтручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у волонтерську діяльність.

Волонтерство є відносно новим явищем у діяльності закладів загальної середньої та позашкільної освіти. Нині волонтерські групи формуються за конкретними напрямками діяльності, а саме:

- соціальною – підтримка і допомога тим, хто опинився у важкій життєвій ситуації, тимчасово переміщеним із зони екологічних і техногенних катастроф, військових дій та окупованих територій, хворим, самотнім, особам з фізичними обмеженнями та іншим, а також участь у створенні середовища, сприятливого для гармонійного розвитку дітей;

- пошуково-краєзнавчою – поглиблене вивчення історії та природи рідного краю; догляд за похованнями видатних людей і героїв; створення літописів; створення та поповнення музеїв бойової слави; вшанування ветеранів і учасників бойових дій;

- екологічною – збереження та відновлення природи, турбота про благоустрій міст і сіл; пропагування екологічно-доцільної поведінки;

- культурологічною – відродження і пропагування культурних цінностей народу, етносів, народних ремесел; поглиблене вивчення традицій рідного краю; мистецька діяльність.

Ситуація в країні привела до підняття патріотичного духу серед учнівської молоді та зростання волонтерського руху в закладах позашкільної освіти. Відомо, що Українська армія активно підтримується силами волонтерів. У такий непростий для нашої країни час волонтери закладів позашкільної освіти також не змогли залишитись осторонь. Молодь намагається допомогти нашим захисникам усім чим можуть: ліками, продуктами харчування, одягом, засобами особистої гігієни. Наш громадянський обов'язок – допомогти та підтримати бійців Збройних сил України, усіх військових формувань, що захищають нашу Батьківщину та нашу свободу. Шефство, відвідини, організація заходів для привернення уваги до конкретної соціальної проблеми,

діяльність, спрямована на допомогу особам з інвалідністю, вихованцям і вихованкам дитячих будинків, людям похилого віку, ветеранам і ветеранкам АТО/ООС, їхнім родинам, внутрішньо переміщеним особам та їхнім родинам, сім'ям, які потрапили в складні життєві обставини, хворим людям, малозабезпеченим сім'ям.

У закладах позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку проводиться безліч благодійних акцій, ярмарків для допомоги нашим захисникам, а саме: акції «Допоможи воїнам», «Підтримай українську армію», «Вітальна листівка для військових», збір теплих речей, термобілизни, а також засобів гігієни, продуктів харчування, дитячі листи, малюнки, браслети.

Наприклад, 14 жовтня 2022 року у свято, приурочене до Дня Захисників та Захисниць України, працівники Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки України організували збір врожаю, який було передано до лав ЗСУ з подякою за мирне небо!

До Дня Захисників та Захисниць України вихованці Донецького обласного еколого-натуралістичного центру підготували вітальні листівки, малюнки, обереги, печиво. Усі подарунки передано військовослужбовцям, які наразі захищають Україну від окупантів. Діти з теплими побажаннями, зі словами вдячності звернулися до воїнів-героїв через роботи, виготовлені власноруч. Чекаємо з нетерпінням кожного захисника з Перемогою в себе вдома – в Україні!

Екологічне волонтерство спрямоване на охорону довкілля, озеленення, відродження лісових зон і парків, допомогу безпритульним тваринам. Наприклад, з метою підтримки ініціативи Президента України Володимира Зеленського щодо заліснення України і поширення культурно-екологічного руху «Зв'язок поколінь» під гаслом «Посади дерево за себе та за свого друга, який поліг за Україну!» розпочато масову висадку дерев в областях, де не ведуться активні бойові дії, зокрема на Хмельниччині. Прикладом цієї суспільно важливої роботи є діяльність Управління освіти виконавчого комітету Нетішинської міської ради, очолюване начальником управління

Ольгою Бобіною, що спільно з Державним підприємством «Славутське лісове господарство», місцевими закладами позашкільної освіти «Центр туризму і краєзнавства учнівської молоді», Будинком дитячої творчості та Клубом «Юний технік» організували колективну участь працівників у проведенні заходів Всеукраїнської акції з озеленення довкілля та розпочали висадку дерев на своїх територіях.

Поширюється наразі зоозахисне волонтерство, бо під час війни тварини потребують допомоги так само, як і люди. На базі закладів позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку створюються зоохостели для тварин, які залишилися без господарів. Серед найбільш популярних – волонтерство на екологічній толоці (прибиранні).

Волонтерство розвиває соціальні, громадянські й емоційні навички, які є ключовими для концепції Нової української школи. Ці компетентності необхідні для ефективної та конструктивної участі в громадському житті. Волонтерство допомагає розвивати комунікаційну компетентність: учні вчаться висловлювати свою позицію, приймати аргументи інших, вести дискусію.

Волонтерська діяльність корисна як для людей, які шукають допомоги, так і для самих волонтерів, тому що волонтерство – це спосіб набувати нових навичок; будувати соціальні відносини; реалізовувати на практиці свої моральні й релігійні принципи; відчувати себе здатним щось зробити/змінити; знайти підтримку та друзів.

Для організації волонтерського руху в закладі загальної середньої та позашкільної освіти потрібна згода батьків кожної дитини; недопустиме примушування; уведення із цього приводу наказів по закладу освіти; необхідно навчати дітей бути волонтерами.

Програма волонтерства для учнів розробляється так, щоб вона була посиленою, відповідала віковим можливостям та не заважала навчанню.

Для усвідомлення цінності своєї добродійної діяльності, підкріплення мотивації для подальшої участі у волонтерському русі учням необхідно забезпечити соціальну рефлексію, тобто можливість побачити себе й

результати своєї діяльності сторонніми очима, допомогти їм проаналізувати власні досягнення і труднощі, що сприятиме розвитку їхньої самосвідомості й особистісному зростанню.

Розвиток волонтерства – важливе завдання для закладу освіти. Важливою умовою волонтерства учнів є участь у ньому самої адміністрації закладу та педагогічного колективу, створення можливостей для учнів ініціювати волонтерські акції, залучення до волонтерського руху представників громади – і як «експертів» у конкретній галузі, і як тих осіб, що володіють найціннішим волонтерським ресурсом – прагненням змінити світ на краще.

Для закладу освіти це означає появу нового виду діяльності як для її керівників, так і для педагогів, учнів, їхніх батьків, які самостійно ініціюють і проводять на добровільних засадах різноманітні акції та реалізують різноманітні проєкти – соціальні, екологічні, валеологічні, культурно-просвітницькі, інформаційні, дослідницькі.

Нині волонтерська діяльність знаходить усе більше своїх прихильників. Сфери діяльності, у яких можна побачити безоплатну роботу добровольців, численні й різноманітні: від допомоги тваринам і благоустрою території до просвітницьких бесід, благодійних концертів і екологічних акцій або участі в ліквідації наслідків стихійних лих.

Отже, волонтерство – це спосіб захисту й утвердження загальнолюдських цінностей, використання кожною людиною своїх прав та обов'язків як члена певної громади, налагодження взаємодії і доброзичливих взаємин між людьми. Рівень уваги країни до волонтерства засвідчує рівень розвитку в ній громадянського суспільства як сфери соціальних відносин та участі людей у громадському житті на противагу діям держави чи економіки.

Список літератури.

1. Алексєнко Т. Ф., Данілова А. П., Конончук А.І., Куниця Т. Ю. Доброчинна діяльність школярів: методичні рекомендації. Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М, 2015. 104 с.
2. Закон України «Про волонтерську діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
3. Методичні рекомендації щодо організації волонтерської діяльності у закладах

Вербицький О. В., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ГУРТКАХ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

***Анотація.** Стаття присвячена актуальному питанню – національно-патріотичному вихованню учнів у гуртках еколого-натуралістичного напрямку через призму формування екологічної культури. Представлено принципи, форми і методи національно-патріотичного виховання учнів у гуртках еколого-натуралістичного напрямку.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, екологічна культура, заклади загальної середньої і позашкільної освіти, еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти, учні.*

***Abstract.** The article is devoted to a topical issue - the national-patriotic education of students in ecological-naturalistic circles through the prism of the formation of ecological culture. The principles, forms and methods of national-patriotic education of students in circles of ecological and naturalistic direction are presented.*

***Keywords:** national-patriotic education, ecological culture, institutions of general secondary and extracurricular education, ecological and naturalistic direction of extracurricular education, students.*

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських об'єднань і благодійних організацій, сім'ї, закладів освіти, інших інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

Нині усталеною є сутність головної мети позашкільної освіти, яка полягає у становленні громадянина України, патріота своєї країни, готового самовіддано захищати та розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову й соціальну державу, здатну виявляти національну гідність, орієнтуватися у своїх обов'язках і правах, цивілізовано відстоювати їх, сприяти громадянському миру та злагоді в суспільстві.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу і незалежність людина не може бути громадянином. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

Патріотичні почуття учнів засновуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів в учнів має приклад дорослих, оскільки вони переймають певне емоційно-позитивне ставлення.

Існує ряд аспектів виховання патріотичних почуттів в учнів через екологічне виховання. Значний інтерес становить вивчення можливості опанування навичок елементарного екологічного аналізу і прогнозування з перспективою подальшого розширення її, ускладнення в школі та післяшкільній освіті.

Нині екологія є багатогранною комплексною наукою, коло завдань якої охоплює практично всі питання, пов'язані зі взаєминами людського суспільства та біосферою планети, а також із гармонізацією цих відносин. Адже людство досягло такого рівня розвитку, що, на жаль, не може існувати далі, не змінюючи природних умов. Тому надалі люди будуть змушені робити це обдуманно, передбачаючи далеку перспективу та використовувати знання основних екологічних законів, адже інших шляхів виходу з екологічної кризи суспільство не має. У високо розвинутих країнах світу екологічним вихованням

нині охоплюються всі верстви населення. На жаль, Україна значно відстає в цьому. Ось чому так гостро постало питання про пошук шляхів удосконалення екологічного виховання та підвищення рівня екологічної культури кожної людини, тримаючи в пріоритеті національно-патріотичне виховання.

Екологічна культура учня, на нашу думку, охоплює: знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини; розуміння необхідності берегти навколишнє середовище; уміння і навички позитивного впливу на природу; розуміння естетичної цінності природи як надбання нації; негативне ставлення до дій, що завдають шкоди природному середовищу.

Екологічна культура – культура всіх видів людської діяльності, так чи інакше пов'язаних з пізнанням, освоєнням і перетворенням природи; складається із знання та розуміння екологічних нормативів, усвідомлення необхідності їхнього виконання, формування почуття громадянської відповідальності за долю природи, розробки природоохоронних заходів та безпосередньої участі в їхньому проведенні.

Свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки за наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватися, починаючи з дитинства. Знання екологічних норм, закономірностей розвитку природи, знайомства із загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їхньої поведінки, проблемами, які виникають в їхньому житті дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчутти особисту відповідальність за майбутнє природи Батьківщини.

Метою екологічної культури, виховання є формування системи наукових знань, поглядів, переконань, які закладають основи відповідального ставлення до навколишнього природного середовища. Зміст освітньої роботи в цьому напрямі полягає в розкритті перед дітьми багатогранної цінності природи. Саме такий вплив справляють ігри, вікторини, екскурсії, народні прикмети, екологічні дослідження, тому їх розглядають як важливу умову ефективного формування національно-патріотичного виховання через екологічну культуру в учнів.

Основними методами екологічного виховання засобами народних традицій є такі: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу, частково-пошуковий, дослідницький методи.

Так, у рамках пояснювально-ілюстративного методу можна повідомляти дітям інформацію про навколишнє середовище й народні традиції ставлення до природи за допомогою усного слова (розповідь, пояснення), тобто вербально, друкованого слова (підручник, додаткова література), наочних посібників (картин, схем, натуральних природних об'єктів), практичного показу способів діяльності в природі (догляд за рослинами на підвіконні вдома чи в закладі позашкільної освіти, догляд за тваринами у живому куточку тощо). При цьому діти слухають, дивляться, спостерігають, співвідносять нову інформацію про природні об'єкти з раніше засвоєною та запам'ятовують.

Для формування в учнів освітніх навичок, а водночас і для досягнення другого рівня засвоєння знань педагог спрямовує діяльність дітей на неодноразове відтворення здобутих раніше знань про народні традиції ставлення до природи (репродуктивний метод). Як приклад, педагог називає народні прикмети про пори року, а діти пригадують подібні, вивчені раніше.

Цей метод дає можливість педагогу показати дітям зразки наукового знання природи, наукового вирішення проблем взаємозв'язку між неживою і живою природою, а вихованцям – стежити за ходом думки, логікою доказу та засвоювати знання про цілісність природи. Безпосереднім результатом проблемного викладу буде засвоєння способу й логіки вирішення означеної проблеми або даного типу проблем, але ще без уміння застосувати їх самостійно. Тому резонно це пов'язати з якоюсь народною українською грою чи прикметою, що дохідливіше буде для такого віку дітей.

Застосовуючи дослідницький метод, необхідно враховувати його основну мету – навчити дошкільників самостійно пізнавати природу. Наприклад, використовуючи цей метод, шляхом спостережень можна звіритися з народними прикметами. І, звичайно, усі методи і прийоми, які пов'язані з народознавством, це і є однією з ланок національно-патріотичного виховання

учнів.

Національно-патріотичне виховання учнів через призму культури екології має неодмінно поєднуватися з екологічною освітою. А це поєднання з успіхом можна здійснювати в ігровій формі навчання. Гратися люблять, як відомо, усі діти і, включаючи в заняття ігрові моменти, можна зацікавити навіть найпасивніших дітей.

Педагогічно правильно організована ігрова діяльність формує досвід, дає змогу досягти повного його самовираження, активності і свободи дій, що розумно поєднуються з вимогами взаємоповаги, пізнання навколишнього середовища, відчуття краси рідної природи та її гармонії, з розвитком почуттів любові й турботливого ставлення до її об'єктів.

Один із засобів закріплення, систематизації та узагальнення знань про навколишнє середовище є дидактичні ігри. Їхня надзвичайно важлива роль полягає в закріпленні природоохоронних уявлень, пробудженні в дітей бажання творити добро та не порушувати відомі їм правила поведінки в природі, а також у формуванні інших загальнолюдських рис характеру.

Для успішного здійснення процесу національно-патріотичного виховання через призму екологічного виховання в учнів педагогу необхідно якомога більше використовувати на заняттях цікавий матеріал, організовувати виховні заходи, вікторини на екологічну тематику.

Ознайомлення дітей з природою – один з головних засобів їхнього розвитку. У його процесі розширюється орієнтація дітей у навколишньому середовищі, формуються пізнавальні здібності, виховується відповідне ставлення до природи через любов до рідної землі, Батьківщини. Ознайомлення дітей з природою забезпечує відповідний об'єм знань про предмети, явища неживої і живої природи, виховання інтересу й любові до неї.

Водночас червоною ниткою через усю природничу та екологічну діяльність має проходити тема дбайливого ставлення до національних багатств, рідної природи, готовність до захисту Батьківщини, пошана до історичної пам'яті, любові до рідної культури, мови, національних свят і традицій,

збереження та зміцнення власного здоров'я; підвищення зацікавленості молоді щодо служби у Збройних силах України, її готовності до захисту України, збереження та шанування національної пам'яті.

Список літератури.

1. Дробноход М.І. Вольвач Ф.В., Іващенко С.Г. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою. Київ: МАУП, 2000. 75 с.
2. Колонькова О. Технології екологічного виховання. Шкіл. Світ., 2003. № 2.
3. Пустовіт Г.П. Екологічне виховання учнів початкових класів у позашкільних навчальних закладах: навч.-метод. посіб. Київ: Ін-т проблем виховання АПН України, 2002. 240 с.
4. Пруцакова О. Дидактичні ігри в екологічному вихованні учнів. Біологія і хімія в шк. 2000. № 6. С. 37-39.
5. Шмалей С.В. Екологічна особистість: монографія. Київ: Б-ка офіційних документів, 1999. 217 с.

Висоцька Л. В., м. Суми

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті висвітлено актуальні питання організації національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах закладу позашкільної освіти. Автор акцентує увагу на формах і методах патріотичного виховання, що сприяють становленню громадянина-патріота.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, позашкільна освіта, патріотизм, батьківщина, національна свідомість.

Abstract. The article highlights the current issues of organization of national-patriotic education of children and school youth at an extracurricular education institution. The author focuses on the forms and methods of patriotic education, which are enhancing for the formation of a patriotic citizen.

Key words: national-patriotic education, extracurricular education, patriotism, homeland, national consciousness.

У сучасних умовах, коли Україна, з одного боку, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, а з іншого – знаходиться у стані війни з країною-агресором, національно-патріотичному вихованню належить пріоритетна роль.

Національно-патріотичне виховання підростаючого покоління набуває особливої актуальності тому, що воно покликане формувати почуття любові та відданості Батьківщині, національної гордості, служіння своєму народові,

розуміння та співпереживання його історії, прагнення народу до утвердження в світі як високорозвиненої, конкурентноздатної нації [1, с.29].

Проблемам, пов'язаним з національно-патріотичним вихованням молодого покоління, присвячені численні дослідження вітчизняних і закордонних вчених.

Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотичного виховання зверталися Г. Ващенко, О. Духнович, А. Макаренко, О. Огієнко, С. Русов, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші видатні вчені й педагоги.

Питання патріотичного, громадянського і національного виховання висвітлено в працях В. Гонського, М. Качура, О. Коркішко, І. Мартинюка, В. Паплужного, Ю. Римаренко, О. Сухомлинської, Г. Шевченка та інших. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу розглядали О. Вишневський, О. Гевко, М. Стельмах, М. Щербань та інші.

Переважає більшість дослідників розглядають національно-патріотичне виховання дітей і молоді як комплексну системну й цілеспрямовану діяльність органів державної влади, закладів освіти, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України [3].

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації.

Мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань, як утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, усвідомлення

взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися із соціальними інститутами, органами влади, утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури.

Патріотичне становлення індивіда відбувається як двоєдиний процес: на психологічному рівні – це формування уявлень, почуттів, звичок, настроїв і прагнень; на ідеологічному – формування патріотичної свідомості, ідей, поглядів і переконань [5].

У закладах позашкільної освіти Сумської області ведеться системна робота щодо виховання громадянина-патріота своєї держави. Ця робота здійснюється за завданнями Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України.

Обласні соціально-освітні проекти, що були реалізовані останнім часом, зокрема «Рідна Сумщина», «Голос крові: ми – Українці!», «Козацький АРТ», «Кровна родина» та інші, сприяли формуванню в дітей і молоді патріотизму та національної гідності. У межах зазначених проектів учнівська молодь активно долучилася до екскурсійно-краєзнавчих стартапів, під час яких відбулися екскурсії-подорожі, віртуальні екскурсії, екскурсії-перформанси, розроблення туристсько-краєзнавчих маршрутів Сумщиною, виготовлення рекламних роликів про об'єкти історико-культурного, природно-заповідного фонду Сумської області.

Щорічно у травні закладами позашкільної освіти організуються Дні громадянської активності, що стали своєрідною публічною платформою, де у форматі круглих столів, мітапів, дискусій «Коло ідей» ведеться конструктивний діалог активістів учнівського самоврядування закладів освіти, слухачів

обласної школи «Лідер» із представниками органів місцевого самоврядування щодо проблем учнівської молоді, репрезентації проєктів, спрямованих на розбудову громад.

Понад 600 вихованців закладів позашкільної освіти долучаються до інтерактивних ток-шоу «Успішні діти», під час яких здобувачі освіти репрезентують свою волонтерську діяльність, здобутки в науково-дослідницькій роботі.

Проводяться заходи національно-патріотичного спрямування: обласний екологічний форум «Природа – національне багатство України», обласний конкурс-виставка технічної творчості з виготовлення макетів української садиби «Колиска роду – українська хата», конкурс дерев-родоводів «Нехай квітує дерево родинне».

Діти та учнівська молодь долучилися до збору матеріалів про національні мистецькі традиції рідного краю, участі в презентаційних, конкурсних, благодійних заходах, зокрема в обласному конкурсі дитячої творчості «Я люблю свій рідний край», конкурсі мистецьких родоводів «Стежками роду», обласному літературному конкурсі з написання есе, творів, віршів «Будь вільною, моя Україно».

У закладах освіти області діють 48 волонтерських загонів, які є організаторами тематичних акцій «Малюнок захиснику Вітчизни», «Зігрій своїм теплом солдата», «Повертайся додому живим», «Добро жменями», уроків мужності «З Україною в серці», «Герої – приклад для мене» тощо.

Щорічно патріотично мотивована учнівська молодь Сумщини, небайдужа до подій в Україні, активно долучається до обласної акції «Патріотична хвиля», репрезентуючи благочинні справи.

Однією з масових форм національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в позашкільному освітньому просторі є Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Зкладами позашкільної освіти області проводиться організаційно-методична робота щодо упровадження гри, метою якої є виховання громадян-патріотів, захисників

державної незалежності та територіальної цілісності України, які плекають українські традиції, духовні цінності, мають відповідні знання, уміння та навички, здатні реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства. Обласним організаційним комітетом гри розроблено методичні рекомендації щодо роботи штабів гри в громадах; проведено семінари-практикуми, лекції-презентації, майстер-класи, ознайомлення з методичними та навчальними матеріалами, зустрічі з науковцями, педагогами, представниками громадських організацій, діяльність яких спрямована на національно-патріотичне виховання дітей і молоді. Близько 30 роїв закладів освіти долучаються до обласного етапу гри, що проходить у форматі таборувань, онлайн-змагань.

Національно-патріотичний компонент ураховується під час розроблення навчальних програм за всіма напрямками позашкільної освіти. За останні роки педагогами закладів позашкільної освіти області підготовлено 57 навчальних програм військово-патріотичного напрямку, серед яких: «Козацький спас», «Юний захисник Вітчизни», «Джура», «Юний десантник», «Кульова стрільба».

З метою підтримки та поширення ініціатив і сучасних практик національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в закладах позашкільної освіти області проводиться обласний конкурс навчально-методичних матеріалів з національно-патріотичного виховання. За наслідками конкурсу підготовлено серію збірок, до яких увійшли матеріали щодо організації діяльності педагогічних колективів закладів позашкільної освіти з національно-патріотичного виховання; сценарії свят, виховних заходів, майстер-класів, ігрових програм, конспекти занять гуртків, розроблені педагогами-позашкільниками області.

Навчально-методичні матеріали використовуються педагогами закладів освіти Сумщини в організації роботи з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді.

Методичною службою Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю підготовлено інформаційно-методичний збірник «Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект», навчально-

методичний посібник «Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в позашкільній роботі», методичний посібник «Громадянське виховання дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти».

Кінцевою метою національно-патріотичного виховання дітей і молоді є формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей, а саме: повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України); участь у громадсько-політичному житті регіону; толерантне ставлення до цінностей і переконань представників інших культур, а також до регіональних національно-мовних особливостей; рівність усіх перед законом; готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [2].

На часі нові підходи і шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Це пов'язано з інтеграційними процесами, що відбуваються в Україні, євроцентричністю, пробудженням громадянської і громадської ініціативи, виникненням різних громадських рухів; розповсюдженням волонтерської діяльності під час воєнного стану тощо [5].

Отже, національно-патріотичне виховання в умовах сучасного закладу позашкільної освіти успішно реалізується як системна робота, головною метою якої є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин [4].

Вирішення завдань національно-патріотичного виховання дітей та молоді залежить від застосування методів і засобів, за допомогою яких здійснюється цілеспрямований педагогічний вплив на їхню свідомість і поведінку, формування благородних якостей та збагачення їх необхідним життєвим досвідом.

Список літератури.

1. Бех І.Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ. 2014. С. 29.
2. Бех І.Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Чернівці : Букрек. 2015. С. 520–528.

3. Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді. Теорія та методика управління освітою. 2013. Вип. 1. URL : www.tme.umo.edu.ua/docs/10/6.pdt
4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ МОН №1038 від 29.07.2019. URL: : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62a/042/1e2/62a0421e24258666156501.pdf>
5. Сухорукова В.М. Як виховати патріота. Харків : Ранок. 2015. С.3-27.

Вітвіцький В. О., м. Харків

СИНТЕЗ СИНХРОННИХ І АСИНХРОННИХ СПОСОБІВ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАКТИК В ОСВІТНІХ ПРОГРАМАХ ПІДГОТОВКИ, ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 01 – ОСВІТА

Анотація. Автор у статті конкретизував способи синтезування синхронних і асинхронних способів виховної роботи під час організації практичної підготовки фахівців у галузі освіти. Методологічним базисом визначено системний і історичний підходи. Запропоновано оригінальне бачення напрямів і практичних заходів у процесі практичної підготовки здобувачів вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: студент, освіта, університет, національно-патріотичне виховання, національна ідентичність, практична підготовка.

Abstract. In the article, the author specified methods of synthesizing synchronous and asynchronous methods of educational work during the organization of practical training of specialists in the field of education. Systematic and historical approaches are defined as the methodological basis. An original vision of directions and practical measures in the process of practical training of applicants for higher pedagogical education is proposed.

Key words: student, education, university, national-patriotic upbringing, national identity, practical training.

Реалії сьогодення визначають цільові акценти освітнього процесу. Трагічні події, що відбуваються в нашій державі уже другий рік, актуалізували гостру потребу системної роботи з формування в дітей і молоді, їхніх батьків національної ідентичності, яка виступає ядром змісту національно-патріотичного виховання. Безсумнівно, акцентуємо увагу на тому, що ключові напрями національно-патріотичного виховання передбачають синтез із європейськими і світовими демократичними цінностями. Майбутній фахівець у галузі знань 01 – Освіта під час опанування освітніх програм має набути практичного досвіду організації, здійснення і моніторингу ефективності національно-патріотичного виховання дітей і молоді, опанувати досвід самооцінювання відповідної професійної діяльності.

Проблематика підготовки майбутніх освітян до організації виховної

роботи досить широко презентована у науковому просторі. У цій публікації ми послуговувалися методологічним базисом, сформованим І. Бехом [1], Ю. Бойчуком [2], результатами історико-педагогічних розвідок Н. Борисенко, В. Ворожбіт-Горбатюк [3], методичними пропозиціями публікацій В. Шинкаренко [10] Т. Філімонової [9].

Метою цієї публікації визначено: конкретизувати способи синтезування синхронних і асинхронних способів виховної роботи під час організації практичної підготовки фахівців, галузь знань 01 – Освіта.

Варто наголосити, що ми виходимо з апріорного значення компетентнісного підходу в практичній підготовці підготовки фахівців у галузі освіти, здатних розробляти і втілювати в освітню практику актуальні для дітей і молоді ідеї в педагогічно доцільні форми виховної роботи з огляду на дистанційний і змішаний формат навчання. На превеликий жаль внаслідок військової агресії зруйновано велику кількість освітніх закладів, відновленню освітнього процесу наживо перешкоджає загроза активізації бойових дій і ракетних ударів. Тож актуалізовано необхідність формування практичних умінь і навичок здобувачів педагогічної освіти організовувати національно-патріотичне виховання в синхронному і асинхронних режимах.

Наголосимо тут, що і в умовах дистанційної освіти варто враховувати традиційні чинники виховного процесу: нормативна база в основі організації виховної роботи, активна громадянська позиція педагога, освітянина – вихователя як взірця, традиції виховуючого простору найближчого оточення вихованця, унікальність особистості кожного учасника як апріорна цінність.

Нормативне поле досить чітко визначають стратегічні і процедурні моменти національно-патріотичного виховання з урахуванням вікових особливостей вихованців [4-8].

Уважаємо доцільним акцентувати увагу майбутніх фахівців у галузі освіти на ролі історичного підходу та використанні принципу циклічності виховних впливів. Історія родини, народу, краю, Батьківщини, світу має стати інформаційним ресурсом і дороговказом подальших виховних ініціатив. Тож

варто приділити увагу процесним аспектам вивчення й аналізу родоводу, формуванню в здобувачів практичних навичок творення історії своєї родини, студентського колективу, закладу вищої освіти. Долучення до збереження та систематизації хронік подій, літопису академічної групи дасть змогу майбутнім освітянам навчитися використовувати культуру найближчого оточення, ментальні характеристики в ролі ціннісного орієнтира формування у вихованців національної ідентичності як життєпрактики. Вартісним є діяльне осмислення факту про те, що уроки минулого та принцип циклічності змін, відстеження повторюваності уроків історій на новому витку цивілізаційного поступу держави, покоління, людини – усе це сприяє глибинному розумінню себе і світу.

Програми практичної підготовки майбутніх освітян спираються на концептуальні моменти національно-патріотичного виховання, а саме: політико-ідеологічний аспект демократичної державності, коли поряд з забезпеченням суверенності й територіальної цілісності здійснюється пошук шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство. Перед сучасними педагогами, освітянами стоїть завдання визначення нової стратегії виховання як багатовекторної системи, що формує майбутній розвиток Української держави. Для реалізації такої розлогої стратегічної мети слід особливу увагу приділити формуванню за принципом історизму та циклічності ціннісних орієнтирів і громадянської самосвідомості. Така робота здійснюється на прикладах героїчної боротьби Українського народу за утвердження суверенітету, ідеалів свободи, соборності [8].

Стрижневі напрями національно-патріотичного виховання передбачають духовне зростання і моральне виховання, військово-патріотичний вишкіл, громадянську освіту й усвідомлене екологічне мислення, здоров'язберігаючу поведінку людини. Які виклики стоять перед сучасним вихователем? На наш суб'єктивний погляд, серйозним викликом є попередження ситуацій споглядання світу лише очима власної культури [4].

Для вирішення цього виклику пропонуємо під час практичної фахової

підготовки звертати увагу на актуальні форми національно-патріотичного виховання: брейнстормінг, віртуальні студії, онлайн-музеї, челенджі, соціальні просвітницькі проєкти, створення літопису історії стійкості завдяки кроскультурним акціям, відновлювальні практики за співпраці з міжнародною психолого-педагогічною спільнотою. У полі педагогічної уваги під час практичної підготовки має стати культурна соціалізація дітей і молоді в соціальному мережевому просторі, адже ми демонструємо себе світу через соцмережі, книгу, їжу, одяг, комунікативні стратегії, опосередковані цифровими застосунками.

Особливу увагу слід приділити підтримці традицій родини, класу, школи, громади, відродженню свята радості серця (тихого, не язичницького, а просвітницького і культурного), виховуючим новаціям, як-от: щоденник добрих справ, мої екологічні кейси, музей цінностей мого міста/регіону/університету, хобі-група тощо. Усі виховні заходи матимуть більший ефект впливу, якщо будуть персоніфіковані, спиратимуться в організації і плануванні на активність дитини в підготовці та проведенні. Тоді виховні практики стануть джерелом творення активної громадянської і життєвої позиції.

Вихователь, зазначимо тут, виступає не лише ідентифікатором якості, а й дає поведінкові взірці. Виховна сила фахівця в освітній галузі виявляється через повагу й розуміння смислової і змістової єдності дистанційних синхронних та асинхронних комунікацій з учасниками освітнього процесу. Тому варто забезпечити чіткі цілі й передбачувані результати всіх виховних впливів, ретельно фіксувати літопис успіху, що є потужним ресурсом зовнішньої мотивації, начитися ділитися емпіричним досвідом успіху і невдач.

Список літератури

1. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12-13. URL : https://school-gnidyn.ucoz.ua/VuxoBHA/programa_nacionalno_patriotichnogo_vikhovannja.pdf
2. Бойчук Ю. Д., Таймасов Ю. С. Компетентнісна парадигма в сучасній вищій професійній освіті. *Новий Колегіум*. 2015. № 1(79). С. 38–44. URL : <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/8499>

3. Ворожбіт-Горбатюк В.В., Борисенко Н.О. Козацька педагогіка – характерні ознаки. *Новий Колегіум*. 2020. № 2 (100). С. 40-45.
4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Наказ МОН №1038 від 29.07.2019. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>
5. Наказ МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 №641». Ресурс доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932 затверджено План дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Ресурс доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673 Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. Ресурс доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#n11>
8. Указ Президента України Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Документ 286/2019, прийняття від 18.05.2019 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
9. Філімонова Т. В. Підготовка майбутніх учителів до патріотичного виховання молодших школярів у теорії педагогіки. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія : Педагогічні науки. 2014. Вип. 1.45. С. 159-162.
10. Шинкаренко В. Підготовка вчителів до діяльності з національно-патріотичного виховання учнів в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти. *Вісник Дніпровської академії неперервної освіти*. Серія «Філософія. Педагогіка». 2021. № 1(1). С. 63-67.

Вовк М. П., м. Київ

ТРАДИЦІЇ ВИВЧЕННЯ ФОЛЬКЛОРУ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ: ПЕРСОНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

***Анотація.** Схарактеризовано традиції вивчення фольклору в університетах України крізь призму аналізу дослідницької, освітньої діяльності викладачів класичних університетів України другої половини XIX – перших десятиліть XXI століття. Окреслено внесок відомих і малознаних викладачів-фольклористів у становлення і розвиток української фольклористики як унікальної науки, покликаної досліджувати фольклор крізь призму міждисциплінарних студій. Доведено, що досягнення українських педагогів мають стати об'єктом дослідження педагогічної персонології, що визначають ціннісну парадигму поступу національної освіти і науки.*

***Ключові слова:** традиції, фольклор, педагогічна персонологія, університети України, національні цінності.*

***Abstract.** The article describes the traditions of folklore studies in Ukrainian universities through the prism of analyzing the research and educational activities of teachers of classical universities of Ukraine in the second half of the XIX and the first decades of the XXI century. We outlined the contribution of well-known and little-known folklore teachers to the formation and development of Ukrainian folklore studies as a unique science designed to explore folklore through the prism of interdisciplinary studies. It is proved that the*

achievements of Ukrainian teachers should become the object of research in pedagogical personology, which will determine the value paradigm of the development of national education and science.

Keywords: *the traditions, folklore studies, pedagogical personology, Ukrainian universities,*

Упродовж XIX ст. – у перші десятиліття XXI ст. в умовах університетів формувалися засади наукових шкіл, освітні традиції, науково-професійне середовище, яке вирізнялось фундаментальністю, інноваційністю, постійним дослідницьким пошуком, постійним оновленням змісту гуманітарних дисциплін, активізацією науково-дослідницьких пошуків студентів. Відповідно означені аспекти створювали підвалини академічної культури науково-освітнього простору університету.

З ініціативи творчих, талановитих, національно свідомих, європейськи зорієнтованих, громадсько активних викладачів університетів щодо студентської молоді здійснювалася активна педагогічна дія, що зумовило своєрідне «назрівання» наукового руху в Україні, визначило тенденції професіоналізації та інституалізації в освіті. Необхідно відзначити, що локально ця педагогічна дія реалізовувалась у сприянні науково-дослідницькій роботі студентів, у розробці програм авторських курсів, в оновленні змісту базових дисциплін на основі вітчизняного і зарубіжного досвіду, у написанні фундаментальних наукових праць, у залученні студентів до збиральницької, просвітницької діяльності тощо.

Осередками активного політичного, культурного життя української еліти – науковців, викладачів, громадських діячів, студентства – були і є університети. До вагомих осередків, діяльність яких зумовила зародження академічних традицій у науково-освітньому середовищі України, належить Університет Яна Казимира, Харківський університет, Університет Святого Володимира, Одеський університет, Чернівецький університет.

Культурологічні засади вивчення фольклору у другій половині XIX ст. підкріплювалися ідеями викладачів класичних університетів, науковців щодо національної самобутності народної словесності, вивчення її як джерела української культури, літератури, різних видів мистецтва. Зокрема, з діяльністю

викладачів першої кафедри руської (української) словесності в Університеті Яна Казимира (з 1848 р.) пов'язаний активний розвій філологічних наук в Україні. Перший завідувач кафедри Я. Головацький обґрунтував культурну цінність народної словесності як чинника народнорелігійної моральності етносу, інтелектуального потенціалу нації, що визначало зміст вивчення фольклорної традиції у підготовці майбутніх фахівців у класичних університетах.

Унікальність народної словесності українського народу, нові завдання науки про фольклор, тенденції вивчення фольклору як самобутнього прошарку української культури в освітній практиці окреслив О. Огоновський. Він визначив статус українського фольклору як культурного надбання у європейському вимірі, запропонувавши досліджувати, вивчати його у контексті багатоаспектного функціонального впливу на літературу, мистецтво, у взаємозв'язках зі слов'янською фольклорною традицією.

Ідея О. Огоновського була підкріплена поглядами М. Драгоманова наприкінці ХІХ ст. Учений перший порушив питання необхідності підготовки професійних фольклористів, окреслив завдання української фольклористики, визначив важливість діяльності фахівців з фольклористики у зв'язку з інтенсивністю розвитку науки про фольклор в українському та європейському науково-освітньому середовищі в останні десятиліття ХІХ ст.: «Тепер вже аж голова вертиться часом у фольклориста (так тепер починають звати в Західній Європі спеціалістів по народній словесності од англійського слова Folk-lore), голова вертиться од того матеріалу, і од тих приміток, котрих страх трудно в пам'ятку вдержати, а без котрих непременно спіткнешся, коли поїдеш по широкому полю етнографії (у значенні – фольклористика. – М.В.)»[2, с. 118].

У перші десятиліття ХХ ст. погляди М. Драгоманова розвивали Ф. Колесса, І. Франко, Ф. Вовк, М. Грушевський, В. Гнатюк, К. Квітка, А. Лобода та ін., обґрунтовуючи необхідність професіоналізації фольклористичної галузі з метою її повноцінної репрезентації у європейському просторі. Науково-методологічні пошуки викладачів і вчених, їх практичні

досягнення зумовили обґрунтування дефініції фольклору як першооснови культурного розвитку нації, її мистецького розвою, літературного поступу. Фольклористика у їх працях та педагогічній діяльності здобула статус самостійної науки, представленої науково-фольклористичними школами, традиціями освітньої практики, багатим джерелознавчим фондом.

У період 1951 – 1989 рр. цінність фольклору як культурного надбання нації була частково знівельована марксистсько-ленінською ідеологією, «соціалістичним реалізмом». Водночас завдяки науковцям академічних осередків та викладачам класичних університетів (В. Бойко, М. Грицай, І. Денисюк, Л. Дунаєвська, Т. Комаринець та ін.) утвердились погляди на фольклор як джерела літературного процесу, як чинника розвитку різних видів мистецтва, як функціонального явища в етномузикознавчому напрямі.

На початку 1990-х рр. спостерігався процес активізації фольклористичних досліджень, професіоналізації фольклористичної галузі на засадах культурологічного підходу, згідно з якими фольклор розглядався як функціональний, соціокультурний феномен, який слугує художньо-естетичним кодом нації, етико-естетичним вираженням психології народу, джерелом творчого, духовного, інтелектуального, емоційного розвитку окремої особистості. Ці ідеї розвивають сучасні дослідники, педагоги (Я. Гарасим, С. Грица, М. Дмитренко, О. Івановська, А. Іваницький, М. Хай та ін.), реалізуючи їх у наукових працях історико-фольклористичного, жанрологічного спрямування та освітній практиці підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів.

Розвиток ідей учених, викладачів-фольклористів щодо сутності фольклору в історичній ретроспективі підтверджує, що їх професійний досвід спрямовувався на формування національної, культурної ідентичності особистості майбутнього фахівця.

Ідеї сучасних науковців-педагогів ґрунтуються на науково-практичних засадах утвердження традицій вивчення культур інших етносів, міжкультурної взаємодії, що сформувались в історичній ретроспективі становлення окремих

науково-освітніх галузей, зокрема, й фольклористики.

Упродовж другої половини ХІХ – на початку ХХІ ст. утвердився полікультурний підхід у змісті підготовки майбутніх фахівців на історико-філологічних факультетах класичних університетів завдяки викладачам: Я. Головацькому, М. Максимовичу, О. Потебні, І. Срезневському та ін. У 1830-х рр. професор Харківського університету І. Срезневський заснував вивчення славістики в університетській освітній практиці, залучав майбутніх фахівців до наукових пошуків у напрямі дослідження взаємодії фольклору слов'янських етносів, до з'ясування його впливу на літературу, до аналізу лінгвістичних систем слов'янських мов. Професор Університету Святого Володимира М. Максимович здійснював порівняльні студії народнопісенних творів.

У другій половині ХІХ ст. слов'янознавчі дослідження продовжив Я. Головацький, який студіював праці сербських фольклористів (В. Ганки, Я. Коллара, П. Шафарика та ін.), реалізуючи їх ідеї національного відродження у процесі викладання літературознавчих дисциплін для майбутніх філологів, істориків в Університеті Яна Казимира. Народну словесність крізь призму порівняльно-історичного методу досліджував професор О. Котляревський, який використовував цей метод у процесі викладання дисциплін літературознавчого, джерелознавчого спрямування. Одним із перших програми фольклористичних курсів розробляв професор М. Дашкевич, зокрема, зміст курсу з історії давньої народної словесності він структурував на основі ретроспективного аналізу текстів історії світової, європейської літератур, проводячи паралелі з народною словесністю українців, використовував інструментарій європейських міфологічної та культурно-історичної шкіл до аналізу фольклорних творів. В основу фольклористичної концепції професора О. Потебні покладені погляди європейських науковців з проблем порівняльного аналізу текстів народної словесності, обрядової організації життєдіяльності інших етносів. Славіст, професор слов'янознавства Харківського університету М. Дринов спрямовував науково-дослідницькі пошуки на вивчення народної словесності болгар, що підтверджує ретрансляція

науково-аналітичних досягнень у практиці викладання слов'янознавчих дисциплін.

У перші десятиліття ХХ ст. утвердились професійні засади дослідження, ретрансляції в освітній практиці фольклору європейських етносів, активізувались наукові контакти представників української інтелігенції з вченими зарубіжжя. Академік А. Лобода разом з колегами ініціював на історико-філологічному факультеті Університету Святого Володимира запровадження спеціалізації «народна словесність», в межах якої вивчались дисципліни з проблем народної словесності західних і південних слов'ян, європейських народів та етносів Стародавнього Сходу тощо. Викладач Львівського університету А. Фішер сприяв утвердженню полікультурних засад у фольклористиці, що підтверджують його джерелознавчі, етнографічні праці та освітня практика викладання дисциплін з історії етнографії Польщі, Болгарії, західних та південних слов'ян. Професор І. Свенціцький використовував порівняльно-зіставний метод дослідження польської, болгарської, чеської літератур.

Упродовж 1951–1989 рр. полікультурні основи розвитку фольклористики у класичних університетах України обґрунтовував професор Одеського університету П. Маркушевський, який активізував збиральницько-експедиційну діяльність майбутніх філологів з метою вивчення фольклору, етнографічних особливостей болгар, гагаузів, циган, чехів. Один із ініціаторів відновлення сучасної кафедри фольклористики у Львівському університеті Т. Комаринець досліджував проблему розвитку естетичного досвіду української культури на основі фольклорної традиції.

Зародження текстології фольклористики, лінгвофольклористичних досліджень пов'язане з іменами В. Антоновича, М. Дашкевича, М. Максимовича, С. Смаль-Стоцького та ін. В. Антонович залучав студентів до студіювання першоджерел історіографічної, етнографічної проблематики. М. Дашкевич у змісті дисциплін літературознавчого, фольклористичного спрямування застосовував текстологічний аналіз української та європейської

фольклорної словесності на основі порівняльно-історичного методу. Професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький спрямовував дослідницькі пошуки студентів історико-філологічного факультету на аналіз стилістичних особливостей, образності, естетики фольклорного слова, обґрунтував метод філологічної (за сучасним тлумаченням «філологічно-герменевтичної») інтерпретації тексту, зокрема, його «відфольклорної» основи. Професор Львівського університету І. Свенціцький орієнтував студентів на текстологічну інтерпретацію фольклорних творів у зв'язку з діалектологічними особливостями.

У контексті становлення текстології як фольклористичного напрямку окреслилась проблема дослідження «відфольклорної» (поняття В. Погребенника [3, с.7]) генези літературних творів. Професор М. Максимович вперше з'ясував вплив фольклору на сюжетні лінії, стилістичні особливості, образність «Слова о полку Ігоревім». С. Смаль-Стоцький один із перших порушив проблему вивчення та інтерпретації літературного твору крізь призму впливу на нього фольклорної традиції для пояснення національної специфіки української мови, психологічних характеристик етносу. Професор Львівського університету М. Возняк розвивав ідею І. Франка про паралельне існування впродовж тисячоліть двох форм словесності – усної і писемної, досліджував «відфольклорні» витoki творів багатьох українських письменників (І. Котляревського, Т. Шевченка, Лесі Українки та ін.). Професор Київського університету П. Попов на основі аналізу народнословесної основи літературних творів розробив і впроваджував в освітню практику спецкурс з вивчення давньої української драми у фольклорі і літературі. Проблема взаємозв'язків і взаємодії художньо-естетичних систем фольклору і літератури стала об'єктом науково-дослідницьких пошуків професорів Київського університету В. Бойка, М. Грицяя, М. Грицюти та ін., які професійно здійснювали фольклористичний аналіз літературних текстів, аналізуючи народнопоетичні джерела образної системи, авторської індивідуальної манери, поетики, стилістичної конотації художньо-виражальних засобів.

Історико-педагогічний досвід вивчення фольклористики в умовах класичних університетів засвідчив становлення етномузикознавчого напрямку. Засновник першої кафедри фольклору та етнографії у Львівському університеті Ф. Колесса визначив функціональний інструментарій музичної фольклористики, сприяв інтердисциплінарному розмежуванню напрямів фольклористики: етномузикології, теорії фольклористики, текстології тощо. Ідеї Ф. Колесси розвивав В. Гошовський, викладач Львівської музичної академії та Львівського університету: розробляв курси етномузикознавчого спрямування (теорія музики, основи структурного аналізу, музичні інструменти тощо) для підготовки професійних етномузикологів.

Функціональний і контекстний підходи у фольклористиці, які визначають інноваційний поступ української фольклористики на сучасному етапі у контексті зарубіжних антропологічних, культурологічних студій, окреслились у наукових працях та освітній практиці викладачів класичних університетів України різних періодів. У перші десятиліття ХІХ ст. професор Харківського університету І. Срезневський залучав фольклорний матеріал як джерело вивчення історичних процесів ХVІ – ХVІІІ ст. Професор В. Антонович застосовував контекстний аналіз подій історії України на основі фольклорного матеріалу, який слугував підтвердженням становлення національної ідеї, при цьому викладач використовував відомості з географії, етнографії, археології. М. Костомаров досліджував міфологію українців, проводячи паралелі з фольклорними текстами, аналізуючи художню образність історичних пісень та дум, які свідчили про зростання національного духу, формування самосвідомості українців.

Професор Харківського університету О. Потебня був одним із засновників психологічного напрямку в українському мовознавстві, психологічної школи у фольклористиці, застосовуючи контекстний аналіз інтерпретації фольклорних творів крізь призму міфостилістики, мовної етимології, історії мови для пояснення психології народу, особистості, психології творчості. Контекстний підхід до вивчення народної словесності

утвердився у науковій діяльності та освітній практиці професора Харківського університету М. Сумцова. Він досліджував фольклор у зв'язках з етнографією, історією, антропологічною специфікою регіонів, окреслив провідні перспективи розвитку української фольклористики в історичному аспекті.

Ідею контекстного вивчення фольклору обстоював професор Львівського університету А. Фішер, який вважав, що фольклор необхідно розглядати у комплексі суміжних наук: історії культури, літератури, мовознавства, психології, краєзнавства, етнографії, соціології.

З іменами викладачів, науковців 1990-х – початку ХХІ ст. (С. Грици, Л. Дунаєвської, В. Давидюка, О. Івановської та ін.) пов'язаний сучасний розвиток контекстного, функціонального підходів до вивчення фольклорної традиції на основі застосування широкої джерельної основи, методологічних принципів суміжних наук, обґрунтування теоретико-методологічних засад фольклористичних досліджень у вимірах антропології, міфології, культурології тощо.

Досягнення викладачів-фольклористів підтверджують унікальність розвитку фольклористики у контексті загальносвітових і європейських тенденцій. В сучасних умовах глобалізаційних та євроінтеграційних процесів професійний досвід викладачів університетів є вагомим чинником збереження традицій підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних до аксіологічно орієнтованої професійної діяльності. Вважаємо, що досягнення відомих і малознаних особистостей українських педагогів мають стати об'єктом дослідження педагогічної персонології, що визначають ціннісну парадигму поступу національної освіти і науки.

Список літератури.

1. Вовк М.П. Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – перше десятиліття ХХІ ст.): теорія і практика : монографія. Київ : Ін-т обдарованої дитини, 2014. 419 с.
2. Возняк М. Невидана стаття М.П. Драгоманова про фольклорну літературу. Первісне громадянство. 1926. Вип. 1-2. С. 118-122.
3. Погребенник В. Фольклоризм української поезії (остання третина ХІХ – перші десятиріччя ХХ ст.) : монографія. Київ, 2002. С. 158.
4. Семенов О., Вовк М. Академічна культура дослідника в освітньо-культурному

Волобуєва Д. О., м. Кривий Ріг

УПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В РОБОТУ ГУРТКІВ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті актуалізується значення національно-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти та впровадження концепції національно-патріотичного виховання в роботу гуртків закладу позашкільної освіти. Наголошується на тому, що патріотичне виховання дітей та молоді передбачає формування в них патріотичних почуттів і переконань, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури рідного народу, формування у дітей ціннісного ставлення до себе, інших людей, до Батьківщини.*

Головною метою національно-патріотичного виховання є формування самодостатнього громадянина – патріота України, гуманіста і демократа, готового виконувати свої публічні та конституційні обов'язки, успадковувати духовні та культурні досягнення українського народу, досягнення високої культури відносин.

***Ключові слова:** національно-патріотичне-виховання, концепція, заклад позашкільної освіти, гурткова робота, національна спрямованість.*

***Abstract.** The article actualizes the importance of national-patriotic education in extracurricular educational institutions and the implementation of the concept of national-patriotic education in the work of groups of extracurricular educational institutions. It is emphasized that the patriotic education of children and youth involves the formation of patriotic feelings and beliefs in them, the awareness of their involvement in the history, traditions, and culture of their native people, the formation of a valuable attitude in children towards themselves, other people, and their Motherland.*

The main goal of national-patriotic education is the formation of a self-sufficient citizen – a patriot of Ukraine, a humanist and a democrat, ready to fulfill their public and constitutional duties, to inherit the spiritual and cultural achievements of the Ukrainian people, the achievement of a high culture of relations.

***Keywords:** national-patriotic education, concept, institution of extracurricular education, extracurricular (club) group work, national orientation.*

Нині Україна переживає найбільше випробування у своїй боротьбі за незалежність і територіальну цілісність. Тож зараз, як ніколи, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських, цінностей.

Європейське майбутнє нашої країни забезпечать нові покоління, виховані

в єдиній системі моральних і політичних цінностей, що утверджують високу культуру, толерантність, взаєморозуміння й національну ідентичність. Саме освіта (навчання й виховання нових поколінь) має стати в авангарді європейської України – духовної, економічно розвиненої, політично інтегрованої. Революція гідності, подвиг героїв Небесної сотні, війна на Сході продемонстрували готовність молоді відстоювати національні цінності українців і державність. А тому національно-патріотичне виховання має стати однією з головних складових національної безпеки нашої держави [1].

У червні 2022 року Міністерством освіти і науки була затверджена Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації до 2025 року. Цим документом визначено стратегію цілеспрямованого процесу виховання дітей та молоді, яка реалізується шляхом комплексної співпраці органів влади, закладів освіти, громадських об'єднань та інших інститутів.

Метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [2].

Серед основних складових національно-патріотичного виховання в концепції виокремлені громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання [3].

Слід зазначити, що сучасне українське виховання має глибоке історичне коріння: від родинного (сімейного) виховання до громадянського. Такі ж засади несла й наша культура, починаючи ще з княжої доби.

Сучасному національно-патріотичному вихованню має бути властива випереджувальна роль. Воно повинне стати засобом відродження національної культури, стимулом пробудження таких моральних якостей, як-от: совість,

людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Духовно-моральне виховання учнівської молоді є цілісним процесом засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки. На формування духовності та моральності особистості мають вплив суспільство, сім'я як соціальний інститут та навчальні заклади [4].

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Завдання екологічного виховання полягає у формуванні екологічних знань, вихованні любові до природи, прагненні берегти, примножувати її, формуванні вміння і навичок діяльності в природі.

Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на її підготовку до оволодіння військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до служби в Збройних силах України, задоволення потреби підростаючого покоління у постійному вдосконаленні своєї підготовки до захисту Вітчизни [5].

Також у документі докладно прописані заходи до 2025 року для:

- удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання (зокрема, розроблення законопроекту «Про національно-патріотичне виховання»);
- створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання;
- зміни змісту й форми національно-патріотичного виховання;
- організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання;
- розвитку військово-патріотичного виховання.

Пріоритетом є формування цілісного ставлення особистості до українського народу, батьківщини, держави, нації [3].

Серед виховних завдань національно-патріотичного виховання найбільш актуальними виступають:

- утвердження у свідомості поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби;
- виховання почуття відповідальності за природу як за національне багатство;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як основи громадянського суспільства;
- культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти. Чесності;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму;
- розвиток духовності і моральності, утвердження традиційних сімейних цінностей [6].

Концепція національно-патріотичного виховання побудована на таких принципах:

- принцип національної спрямованості (виховання любові до рідної землі, природи, народу, культури, історії, традицій тощо);
- принцип самоактивності, саморегуляції (здатність до критичності та самокритичності, прийняття самостійних рішень та почуття відповідальності за дії та вчинки тощо);
- принцип полікультурності (формування толерантного ставлення до ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірування інших народів тощо);
- принцип культуровідповідності (формування особистості на основі набутого морально-етичного досвіду людства);
- принцип соціальної відповідності (узгодження змісту і методів

національно-патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, у якій організовується виховний процес);

- принцип історичної і соціальної пам'яті (збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у сучасних формах і методах діяльності);

- принцип міжпоколінної наступності (зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів живуть в Україні) [1].

Шляхи реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в роботі гуртків закладу позашкільної освіти:

- удосконалення нормативно-правової бази патріотичного виховання;
- інформаційне забезпечення національно-патріотичного виховання;
- діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування у сфері національно-патріотичного виховання;
- співпраця органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянським суспільством [4].

Індикаторами ефективності Концепції національно-патріотичного виховання в системі роботи гуртків закладу позашкільної освіти є:

- збільшення відвідуваності закладів, що популяризують культурні та національно-мистецькі традиції українського народу;
- підвищення рівня знань про українську культуру;
- збільшення кількості фахівців з національно-патріотичного виховання;
- збільшення кількості учасників екологічних акцій;
- збільшення кількості українців, які здійснюють подорожі Україною;
- збільшення кількості зустрічей з борцями за незалежність України;
- збільшення чисельності громадян, готових до виконання обов'язку із захисту території України;
- збільшення кількості дітей та молоді, залучених до проєктів місцевого, всеукраїнського й міжнародних рівнів;
- збільшення числа молодих людей, які пов'язують своє майбутнє з навчанням і проживанням в Україні;

- збільшення громадян України, які виявляють почуття поваги до своєї Батьківщини [7].

Очікувані результати:

- формування компетенцій, необхідних для захисту України;
- створення ефективної системи національно-патріотичного виховання;
- зацікавленість і готовність молоді щодо служби у Збройних силах України;

- забезпечення в молодого покоління розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, формування активної громадянської позиції;

- консолідація зусиль різних інституцій у справі підростаючого покоління [8].

Форми впровадження Концепції національно-патріотичного виховання в роботу гуртків закладу позашкільної освіти:

- організація зустрічей з волонтерами, учасниками бойових дій для дітей;
- інсценування українських народних та сучасних казок;
- майстер-класи за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів, оберегів для бійців ЗСУ;

- бесіди з дітьми;
- реалізація виховних проєктів національно-патріотичного спрямування;
- застосування українських народних рухливих ігор;
- участь у всеукраїнських патріотичних фестивалях та конкурсах;
- проведення екскурсій, походів, подорожей з відвідування місць історичної та культурної спадщини;

- активізація практики волонтерської роботи;
- проведення виставок творчих робіт на патріотичну тематику;
- проведення різних заходів з відзначення дня української писемності та мови, Дня захисника України;

- проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів [9].

Усі ці заходи активно проводяться в Комунальному позашкільному навчальному закладі «Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької

творчості».

На початку повномасштабного вторгнення в Україну, коли всі перебували в шоковому стані, багато людей покинули межі нашої країни, для деяких життя просто зупинилося на цьому місці, було просто нерозуміння та неприйняття ситуації. Методичний відділ Комунального позашкільного навчального закладу «Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості» на чолі з методистом Юлією Тодосієвою втілив проєкт на платформі соціальної мережі facebook «Мистецький марафон «Віримо в Перемогу! – діти України – рідній країні!»

Створена група мала на меті підтримати Збройні сили України, наших захисників і всіх, хто наближає момент перемоги через оприлюднення публікацій малюнків дітей, постерів, коміксів, колажів, створення візуалу за допомогою комп'ютерної графіки на підтримку України, також за допомогою різних жанрів мистецтва (вокал, хореографія, гра на музичних інструментах, читання тощо).

Педагоги, батьки та діти і нині активно публікують та репостять матеріали в спільноті, підтримуючи один одного в наближенні Перемоги та миру. Група «Мистецький марафон «Віримо у Перемогу! – діти України – рідній країні!» практично об'єднала усю Україну у творчій боротьбі за мир.

Відповідно до принципу національної спрямованості Концепції національно-патріотичного виховання в Комунальному позашкільному навчальному закладі «Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості» систематично проводяться виставки дитячих малюнків на патріотичну тематику. Остання з них була проведена з нагоди Дня Соборності України, на тему «Ненька наша Україна, ти для нас – одна єдина!». Організаторами вказаної виставки виступили педагоги відділу народних мистецтв Кіровоградського обласного ЦДЮТ.

Роботи вихованців, виконані на патріотичну тематику, містить зображення всієї краси української землі: безмежні поля й лани, широке синє небо і золоте колосся пшениці в степах. Кольорова гама розкриває всю

символіку нашої неньки-України, навіть монохромні роботи з графіки передають дух українського народу.

У лютому різними куточками світу проходила тиха акція «Ангели пам'яті», присвячена вшануванню Героїв Небесної Сотні та всіх, хто віддав життя за незалежність України. Вихованці Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості приєдналися до акції «Ангели пам'яті». На гурткових заняттях діти виготовляли білих паперових янголів – як символ пам'яті і шани, удячності Героям Небесної Сотні за Гідність і нашу Свободу.

У контексті Концепції національно-патріотичного виховання педагоги активно беруть участь у всеукраїнських та обласних патріотичних фестивалях і конкурсах. Щорічно на базі Кіровоградського обласного ЦДЮТ проходить обласний етап Всеукраїнської виставки-конкурсу декоративно-ужиткового і образотворчого мистецтва «Знай і люби свій край» з метою виявлення та підтримки обдарованих дітей та підлітків Кіровоградщини, сприяння реалізації їхніх творчих задумів, залучення до відкриття та розуміння прекрасного в навколишньому середовищі і у своєму житті, пробудження в дітей та молоді поваги до національної культурної спадщини.

Всеукраїнський конкурс творчості дітей і учнівської молоді «За нашу свободу», який присвячений Дню захисника України, проводиться з метою виховання патріотів, громадян правової, демократичної держави.

Упроваджуючи принцип історичної і соціальної пам'яті успішно стартував обласний конкурс дитячої та юнацької творчості «Славетні українці. Григорій Сковорода», який був проведений до 300-річчя з дня народження Григорія Сковороди. Конкурс мав на меті популяризацію українських національних цінностей, які цінують у всьому світі. Завдяки відомим діячам нашої країни, зокрема Г. Сковороді, популяризується мужність, незламність, патріотизм, мудрість та філософське ставлення до життя, адже його ім'я посіло помітне місце в ряду видатних діячів минулого, які збагатили філософську думку та художню літературу України і світу.

Реалізуючи принцип соціальної відповідності на заняттях, педагоги разом

з вихованцями виготовляють різні обереги й символічні речі, щоб відправити їх нашим захисникам та підняти їхній бойовий дух.

Керівником гуртка «Валяння з вовни» відділу народних мистецтв Світлою Петріщевою до Дня захисників України разом з вихованцями були виготовлені обереги «Янголи» для воїнів, які зараз знаходяться в Херсонській області. Ініціатива виготовити такі чудові обереги була від вихованців гуртка, адже в деяких дітей батьки зараз на передовій.

Вихованці гуртка «Витинанка» під керівництвом Юлії Гумирової створювали неймовірні іконки-обереги в техніці витинанка. Обереги також передали на передову нашим захисникам.

У діяльності педагогів відділу народних мистецтв є безліч майстер-класів на патріотичну тематику. Наприклад, керівник гуртка «Валяння з вовни» Світлана Петріщева в майстер-класі «У молитві за Україну» розкриває тему створення жіночого образу Українки, тобто виготовлення ляльки-українки в техніці валяння з вовни. Цей образ уособлює всіх жінок, матерів, сестер, доньок, бабусь, дівчат, які своєю спільною молитвою за наших захисників і захисниць спроможні сконцентрувати велику силу, яка допоможе вистояти та перемогти Україні це страшне зло, що коїться на війні.

Образ справжнього символу суверенності й незалежності реалізується в майстер-класі «Вільний птах» у техніці «Живопис по мокрому паперу» керівника Народного художнього колективу студії образотворчого мистецтва «Соняшник» Ірини Гончаренко.

Отже, серед основних принципів національно-патріотичного виховання є принцип національної спрямованості виховання, який передбачає розвиток у дітей і молоді національної свідомості, любові до України, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, здатності зберегти свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у патріотичних культурних і мистецьких заходах, розбудові та захисті своєї держави.

У результаті впровадження принципів Концепції національно-

патріотичного виховання через гурткову роботу закладу позашкільної освіти очікується забезпечення в молодого покоління розвинутої патріотичної свідомості й відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про спільне благо, збереження та шанування національної пам'яті, що зі свого боку чергу буде стимулювати готовність до захисту України та виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України з метою становлення її як правової, демократичної, соціальної держави.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання «Громадянин України III тисячоліття». URL: https://don.kyivcity.gov.ua/done_img/f/patriotvih.pdf.
2. Аналізуємо нову Концепцію національно-патріотичного виховання школярів. 2022. URL: <https://naurok.com.ua/post/analizuemo-novu-koncepciyu-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-shkolyariv>.
3. Нова концепція патріотичного виховання. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vihovannya/>.
4. Шляхи реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді». 2020. URL : <https://vseosvita.ua/library/pedagogicna-rada-z-vihovnoi-roboti-slahi-realizacii-koncepcii-nacionalno-patriotichnogo-vihovanna-ditej-i-molodi-276656.html>.
5. Концепція національно-патріотичного виховання студентської молоді. 2015. URL: <https://lebped.com.ua/39-2017-11-27-12-36-33/589-2017-02-23-07-47-16>.
6. Наказ МОН України №1038. 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/7ca/5d52797ca746c359374718.pdf>.
7. Наказ МОН №641. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863>.
8. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. 2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>.
9. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. 2022. URL: http://school59.edu.kh.ua/napryami_roboti_shkoli/vihovna_robota/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/.

Гаввіна Н. В., Костиця А. Ю., м. Сєвєродонецьк

ВИХОВАННЯ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОЄКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Реальність сьогодення, коли наша держава та її громадяни знаходяться в умовах військової агресії рф проти України, – це виклик передусім для суспільства, а також для закладів освіти, педагогів, учнів та їхніх батьків. Вони стали

безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення насамперед своєї долі, а також подальшого нового світового порядку.

У сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку, кардинальних змін пріоритетним завданням суспільства, поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське співтовариство, є визначення стратегії національно-патріотичного виховання у військовій та повоєнній час як багатокomпонентної та багатовекторної системи, що більшою мірою формує майбутній розвиток України як незалежної держави.

Ключові слова: *проектний підхід, виховна робота, національно-патріотичне виховання, здобувачі освіти.*

Abstract. *The reality of today, when our state and its citizens are in the conditions of military aggression of the Russian Federation against Ukraine, is a challenge, first of all, for society, as well as for educational institutions, teachers, students and their parents. They became direct participants in the processes that are extremely important for the further determination, first of all, of their fate, as well as the subsequent new world order.*

In today's difficult and painful situations of challenges and threats and, at the same time, great prospects for development, radical changes, the priority task of society, along with ensuring its sovereignty and territorial integrity, searching for ways to integrate into the European community, is to define a strategy of national-patriotic education in the military and the post-war period as a multi-component and multi-vector system that largely shapes the future development of Ukraine as an independent state.

Keywords: *project approach, educational work, national and patriotic education, education applicants.*

В Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування в громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності й відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей (Стратегія національно-патріотичного виховання). Тому національно-патріотичне виховання в Україні під час воєнного часу стало набувати характеру системної і цілеспрямованої діяльності різних інституцій.

Отже, і серед виховних напрямів у закладах освіти найбільш актуальними виступають національно-патріотичне та громадянське виховання як стрижневі, основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності та закладають основи для формування свідомості нинішніх і прийдешніх

поколінь, які розглядатимуть державу як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності, здорового способу життя, готовності до змін тощо.

Розуміючи, що виховання патріотизму як почуття та базової якості особистості є основоположним, упроваджуючи нові підходи і шляхи із цього питання, 2021 року спеціалістами Управління освіти Сєверодонецької міської військово-цивільної адміністрації та педагогами Сєверодонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості був розроблений Проєкт з національно-патріотичного виховання дітей та молоді «Україна – моя країна» (далі – Проєкт), строк реалізації якого 5 років. Заходи Проєкту базуються на практиці гуманістично орієнтованої розвивальної моделі виховання.

Зауважимо, що гуманістично орієнтована розвивальна модель увібрала в себе головний філософсько-методологічний принцип антропоцентризму і, зокрема, похідний від нього принцип дитиноцентризму, розроблений академіком В.Г. Кременем. Він зазначає: «У руслі сучасних освітніх реформ центральною ідеєю є виховання не лише людини, готової жити в знаннєвому суспільстві, а й патріота і толерантної особистості, здатної до відстоювання інтересів незалежної України і демократичних цінностей людства». Саме в рамках цієї моделі можна цілеспрямовано виховувати почуття патріотизму як одну з найвищих духовних цінностей.

Розроблений Проєкт став створенням цілісної розвивальної системи освітнього процесу, який передбачає не тільки організацію творчої праці педагога, а й враховує психолого-педагогічні особливості сучасного здобувача освіти, складність і неоднозначність його внутрішнього світу, взаємодію та співдіяльність педагога і дитини.

Аналізуючи заходи Проєкту, можна стверджувати, що це цілеспрямований, організований, гнучкий, планомірно та систематично здійснюваний процес оволодіння знаннями національно-патріотичного напрямку, уміннями та навичками, які надійно забезпечують активізацію та

соціалізацію дитини, пізнання себе як особистості, свого міста, регіону, України як держави.

Проектом передбачені заходи гуманітарного й художньо-естетичного напрямку (конкурси, фестивалі, акції, виставки тощо) для здобувачів освіти закладів загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти міської територіальної громади. Ці заходи надають можливість охопити здобувачів освіти молодшого, середнього та старшого шкільного віку.

Отже, реалізація Проєкту з національно-патріотичного виховання дітей та молоді «Україна – моя країна» – це цілісна система, покликана формувати в дітей та молоді почуття патріотизму та активну громадянську позицію як у воєнний, так і повоєнний час.

Список літератури.

1. Боярчук О. І., Микитюк Л. В., Устич Ю. П. Патріотичні акварелі: Формування свідомого громадянина – патріота України : навч.-метод. посіб. Біла Церква : КНЗ КОР «КОПОПК», 2015. 264с.

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: наказ МОН України від 16.06.2015 р. № 641 (у редакції наказу МОН України від 29.07.2019 р. № 1038). URL: <https://www.nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novu-kontseptsiyu-patriotichnogo-vuhovannya/> (дата звернення: 22.02.2023).

3. Стратегія національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019. URL: <https://www.mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/ab6/7d7/5d5ab67d77053277197366> (дата звернення 21.02.2023).

4. Каплуновська О. Україна – моя Батьківщина. Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку. Тернопіль : Мандрівець, 2016. 208 с.

5. Матяшук В. Сучасне патріотичне виховання в школах України. Тернопіль : Мандрівець, 2014. 384 с.

Гладченко І. В., м. Київ

ФОРМУВАННЯ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОГО ПАТРІОТИЗМУ В ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЗАСОБАМИ КОЛИСКОВИХ СПІВАНОК

Анотація. У статті визначено проблематику патріотичного виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах сьогодення України. Охарактеризовано особливості формування основ патріотичних почуттів у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку раннього дошкільного віку засобами української народної музичної творчості. Визначено провідну виховну роль колискових співанок. Доведено, що український дитячий музичний фольклор має цінні педагогічні можливості та сприяє формуванню першооснов національної самосвідомості та індивідуальності

дитини.

Ключові слова: патріотичне виховання, патріотизм, національна самосвідомість, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, український музичний фольклор.

Abstract. At the article defines the problems of patriotic education of children with special educational needs in Ukraine. The features of the formation of the foundations of patriotic feelings in children with intellectual disabilities of early preschool age by means of Ukrainian folk musical creativity are characterized. The leading educational role of lullabies is determined. It has been proved that Ukrainian children's musical folklore has valuable pedagogical possibilities and contributes to the formation of the fundamental principles of national self-consciousness and the child's individuality.

Keywords: patriotic education, patriotism, national self-consciousness, children with impaired intellectual development, Ukrainian musical folklore.

Виховання національного патріотизму дітей та молоді – це комплексна систематична програма, яка реалізується органами державної влади та місцевого самоврядування, освітніми закладами, родинними, соціальними групами, благодійними організаціями, релігійними організаціями та іншими установами та має на меті формування високого рівня патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової та демократичної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [3].

Питання патріотичного виховання дітей та молоді на кожному часовому відрізку розвитку та становлення держави завжди виявляється актуальним та привертає увагу вчених-дослідників (О. Бандура, І. Бех, В. Гонський, О. Духнович, Я. Калакура, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Я.Чепіга та інші). Виховання патріотизму та плекання стійкості наших дітей набуває особливого значення на сучасному етапі трансформації реальності, що спричинене війною й викликами та труднощами набуття нового досвіду.

Серед провідних завдань національно-патріотичного виховання постає розвиток духовності та моральності у суспільстві, утвердження традиційних сімейних цінностей, а також культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності,

відповідального ставлення до природи [3].

Досить важливими постають також специфічні принципи національно-патріотичного виховання, а саме:

- принцип національної, спрямованості;
- принцип культуровідповідності;
- принцип соціальної відповідності;
- принцип міжпоколінної наступності.

Саме ці основні засади й відображають сутність процесу формування основ національного патріотизму у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку засобами музичного впливу. Адже дитячий музичний фольклор природно сприяє розкриттю здібностей кожної дитини, її творчого потенціалу і зрештою вихованню почуття гордості за свою країну та її народ.

Формування патріотизму у дітей з особливими освітніми потребами, як і у їхніх однолітків, що мають нормотиповий розвиток, успішно здійснюється в процесі освоєння різних видів музичної діяльності. І музичне виховання має для цього досить широкий спектр можливостей. А одним із дієвих технологічних засобів постає знайомство з колисковою піснею.

Коліскові – це найперший фольклорний жанр, з яким знайомиться дитина. У цих піснях важливе все: і ніжний голос мами, і особливий ритм, що «заколисує» та допомагає заспокоїтися, відчутти безпеку, затишок та заснути.

Особливості емоційно-вольової сфери дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, нестійкість уваги, підвищене відволікання, слабка концентрація, недостатність емоційної чутливості, неадекватність емоційних реакцій під час сприйняття вокального співу утруднюють зосередження на музичному матеріалі під час слухання. Отже, унікальна ритміка колискової пісні трансформується в потужний абілітаційний засіб корекції розумових, сенсорних, рухових та/або мовленнєвих труднощів дітей зазначеної категорії. [2; 4-6].

Дивною властивістю колискових є широка «географія» – їх співають по всьому світу. Немає такої країни, де матері не співали б своїм малюкам. Якої б

релігії чи традиції не дотримувалися люди, якою б мовою не послуговувалися, у їхньому житті є місце колисковим співанкам. Цікавим є те, що, за даними наукових розвідок, ритм більшості народних колискових збігається з ритмом серця дитини [1; 7]. Завдяки чіткому, рівномірному музичному малюнку відбувається гармонізація біоритмів матері та дитини.

Українські колискові – колісанки – дуже гарні та музичні. В них акумулюється вся ніжність, любов і душа українського народу. Вони змістовно насичені та виховують майбутніх маленьких патріотів шляхом мелодійної розповіді про різнобарвне життя.

Почуття ритму та тембру – це вроджений інстинкт, який є спадковим та має визначальний вплив на успішність мовленнєвого розвитку дитини. Вочевидь, будь-яка пісня – це особливий спосіб спілкування між батьками та дітьми, що відображає цінності свого народу. Співати українські колісанки можуть як жінки, так і чоловіки, проте текст самих колискових може мати гендерні відмінності. Хлопчикам, зазвичай, співають про наполегливість, працьовитість, честь і хоробрість, силу та рішучість, про місце людини у світі та важливість християнської віри, дівчаткам – про красу, ніжність, сімейний затишок, важливість сімейних стосунків, любов і турботу.

Коліскова донечці

Коліскова

Українська народна пісня

Мама свою донечку
В любистку купала,
Мама своїй донечці
Доленьку гукала:
Нехай вода чистая
Змиє лихі очі,
Нехай доля красная
До нас стежку топче.

Ой спи, сину, спи дитино

Коліскова

Українська народна пісня

Ой спи, сину, спи дитино,
Устань здоровенький,
Аби з тебе легінь виріс
Дужий, хорошенький.
Ой гойдайся, колісайся,
Дитина маленька,
Коби спала, не плакала,
Росла здоровенька.
Ой туду, каже, туду,

Мама своїй донечці
Кучері чесала,
Мама своїй донечці
Коси виплітала:
Нехай нижче пояса
Виростають коси,
Нехай добрий молодець
Рученьку попросить.

Дитина мала,
Виросточок би ти добрий,
Долька щасливая.

Мама свою донечку
Спатоньки вклала,
Мама своїй донечці
Пісеньку співала:
Нехай засне донечка
Під мамине слово,
Нехай росте рідная
Велика й здорова.

Український народ напрочуд музикальний. Немає жодної події в житті українця (робота, весілля, проводи тощо), яка б не супроводжувалася піснею.

На часі народжуються нові українські пісні. В них кожна буква викресана стражданнями, кров'ю і неймовірними зусиллями кожного, хто наближає перемогу. А наша співуча українська мова якнайкраще підходить для такої музичності з надзвичайно потужним педагогічним та терапевтичним ефектом: сприяє залученню сучасних сімей до культурних цінностей свого народу, вихованню почуття патріотизму через материнський «капітал» - колискову співанку.

Тетяна Строкач

Коліскова

Ночі спокійної, люба дитино,
Без завивання сигналів тривоги.
Хай твоя матінка поруч спочине,
Мужній татусь захистить вас обох...

Тетяна Строкач

Прилетіла ніченька...

Прилетіла ніченька на крилах,
Сіла на хмариноньку, спочила.
Пригадала пісню колискову,
Щоб малятам заспівати знову...

Ночі спокійної, наші солдати,
Вам і любов наша, і молитви,
Щоб повернулися швидше до хати
І перемогу здобути змогли.
Ночі спокійної, рідна Україно,
В кожному місті і в кожному селі.
Хай вороги якнайшвидше всі згинуть,
Миру так хочуть дорослі й малі...

Люлі-люлі, діти, треба спати,
На сторожі мужні солдати,
Бережуть вони всю країну,
Спи спокійно, люба дитино...
День настане, сонячний і мирний,
Принесе усім гарні новини.
І живим повернеться твій тато,
Знов матуся буде усміхатись.
Защебече свою пісню пташка,
Біля дому зацвіте ромашка...
Спи, дитино, набирайся сили
Для життя у радості та мирі!

В Концепції [3] також зазначено шляхи реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти України, де акцентується увага на потребах дитини та ролі родини, зокрема:

- вивчення потреб дітей і молоді;
- забезпечення активної участі сім'ї та родини в розвитку фізично і морально здорової, патріотично налаштованої зростаючої особистості.

Тож важливо для кожної дитини намагатися створити розвивальне родинне довкілля та, обов'язково, визначити у ньому належне місце для колисанок. В сучасних умовах ці пісні допомагають компенсувати відсутність материнського тепла і пом'якшують психологічні травми. Колісанки мають лунати повсюди, щоб увечері кожна дитина засинала спокійно.

Ми не вибрали, щоби у житті наших дітей була війна – але ми точно вибираємо – бути разом, бути підтримкою один одному, щоби усе здолати, вистояти, перемогти, відродитися! Адже у стійкості наших дітей – стійкість нашої нації, її неминуче відродження.

Отже, колискова – це маленький всесвіт, що відображає весь світ з усіма його відтінками, складнощами та радощами, значущими цілями та моментами ніжності. Це важливий інструмент допомоги у розумінні того, як бути підтримкою дітям у зіткненні з випробуванням, як ми можемо плекати, щоби в

них росла і міцніла оця сила стійкості, сила життя, і як зрештою ми можемо зростати у цьому разом. Наші діти зможуть пройти через цей досвід і лише ще більше сповнитися сили, світла, любові та мудрості.

Список літератури.

1. Гавриш Н., Крутий К. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи. Дошкільне виховання. 2015. №8. С. 2-7.
2. Гладченко І. В. Соціальні наслідки перинатальної патології ЦНС у дітей. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення: зб. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 червня 2018 р.). Київ, 2018. С. 37-42. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713064/>
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2022 № 527 URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotychno-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/>
4. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями : навч.-метод. посіб. / О. Чеботарьова та ін. ; за заг. ред. О. Чеботарьової. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721765/>
5. Супрун М. О, Висоцька А. М., Гладченко І. В. Соціалізація дитини з обмеженими розумовими можливостями в сучасному освітньому вимірі : навч.-метод. посіб. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. 205 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/705560/>
6. Супрун М. О., Гладченко І. В. Формування духовнозбережувальної компетенції в дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах дошкільного корекційно-розвивального простору. Труды Київської Духовної Академії. Київ. духов. акад., Укр. Православ. Церква. № 22. Київ : Вид. відділ УПЦ, 2015. С. 303-309. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/708028/>
7. Шемякіна О. П. Колискова пісня як засіб національно-патріотичного виховання учнів початкових класів. Педагогіка в системі гуманітарного знання (м. Хмельницький, 18-19 листопада 2016 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 147-151. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/18nov2016/52.pdf>

Голота О. В., м. Київ

ЕВОЛЮЦІЯ ІДЕЙ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В АСПЕКТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СІМ'Ї І ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Анотація. Стаття присвячена формуванню національно-патріотичного виховання учнів загальноосвітніх закладів та домашніх шкіл завдяки використанню навчально-методичного забезпечення моделі освіти «Довкілля».

Ключові слова: національно-патріотичне виховання; модель освіти «Довкілля»; життєствердний національний образ світу.

Abstract. The article is devoted to the formation of national-patriotic education of pupils of secondary schools and home schools through the use of educational and methodological support of the "Environment" education model.

Keywords: national-patriotic education; model of education "Environment"; life-affirming national image of the world.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, нації, держави [1]. Саме ця мета реалізується в моделі освіти для сталого розвитку суспільства «Довкілля».

Мета національно-патріотичного виховання реалізується завдяки реалізації таких завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей і поваги до культурного і історичного минулого, чому сприяє використання під час уроків створених автором статті відеосюжетів, що розкривають культурне та історичне минуле України; підвищення престижу військової служби під час ознайомлення старшокласників з елементами аеророзвідки, ... культивування бережного ставлення до природи під час систематичних уроків у довкіллі відповідно до навчально-методичного забезпечення моделі освіти для сталого розвитку суспільства «Довкілля» [2].

Національно-патріотичне виховання дітей, молоді було основним завданням вітчизняної освіти, починаючи ще з часів етнопедагогіки. Воєнний стан загострив цілеспрямованість сім'ї, освітніх закладів необхідність національно-патріотичного виховання, формування у молодих поколінь почуття любові до Батьківщини, здатності її захищати.

Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, своєї держави, нації, де б не опинилися і в яких умовах не перебували б діти, їхні сім'ї через воєнний стан.

Можливо запропонувати навчальним закладам, домашнім школам, які організовуються в Україні і поза межами, через воєнний стан, використовувати навчально-методичне забезпечення моделі освіти для сталого розвитку «Довкілля», підручники, посібники для учнів і вчителів допоможуть педагогам і батькам – колегам педагогів у домашніх школах формувати у дітей, починаючи з дошкільного віку, життєствердний національний образ світу.

Жодна жива істота не може жити без образу світу. І учень стихійно формує свій образ світу відповідно до виявлених ним зв'язків у середовищі життя, звичок мислення, які найчастіше повторюються в його діяльності, взаємодіях із об'єктами соціоприродного середовища життя [3]. Цей образ світу може бути як життєствердним, так і агресивним чи деструктивним – у залежності від навчання учня.

Примусове засвоєння елементів знань, не зв'язаних у цілісність, залишає їх поза розумінням, а розуміння – природний стан буття людини (Г. - Х. Гадамер). Перебування дітей поза природним станом буття призводить до поступової дегенерації тілесних, енергетичних і психічних потенціалів молодого покоління [3].

У період зростання ролі науки щодо забезпечення людства енергією, обмеженості використання ресурсів Землі для зростаючого виробництва, забрудненості довкілля гостро постало питання про роль освіти в розвитку цивілізації, переорієнтацію її в повній мірі на засади ОСР. На сайті ЮНЕСКО можна ознайомитися з концепціями, планами дій стосовно модернізації освіти в напрямку сталого розвитку в зв'язку з Декадою ООН з освіти для сталого розвитку (2005-2014) [4].

Природодослідники, в тому числі й вітчизняні, попереджали задовго до Меморандуму ЮНЕСКО (1994) про необхідність фундаменталізації знань як умови національної безпеки. Широковідомі думки В. І. Вернадського про кістяк (остов) науки, який має поступово виділятися з її тіла і підлягати тотальному засвоєнню всіма членами суспільства, про те, що наука – природне явище, яке в загальнообов'язковій формі пов'язує суспільство і кожного його представника з біосферою, ноосферою [3].

Починаючи з 70-80 рр., освіта для сталого розвитку консолідує освітянську спільноту на пошуки шляхів впровадження її в офіційну освіту, в стандарту освіти, навчальних планів, програм, підручників на боротьбу з головною небезпекою цивілізації, її характерними рисами – погіршенням якості життя, безпеки довкілля, екологічними катастрофами, зниженням планки

здоров'я молодих поколінь та іншими ознаками, які вченими кваліфікуються як наслідки діяльності сегментованої свідомості.

Ні наказами, ні покараннями неможливо їх припинити. Кожен представник сучасного суспільства, який володіє високоемнісними технологіями, засобами впливу на світ, повинен мати життєствердний образ світу, наукове мислення, в основі якого – загальні, необхідні закономірності функціонування дійсності. Вчинки індивіда, як елемента соціума, мають, в першу чергу, визначатися базовими соціальними потребами – самозбереження, збереження роду, суспільства, збереження довкілля, планети. При деструктивному чи агресивному образі світу, який формується при відсутності цілісного змісту освіти, ніякі заборони не діятимуть, бо сегментована свідомість не здатна брати на себе відповідальність за скоєне – дітей з їх малозв'язним мисленням не судять за проступки.

Таким чином, ідеї і підходи до впровадження елементів освіти для сталого розвитку – цілісної освіти, яка отримується дітьми в безпосередньому спілкуванні з об'єктами середовища життя, педагогічній науці відомі давно.

Освітня модель «Довкілля» швидко впроваджувалася в школах країни. Цьому сприяли як ідеї цілісної природовідповідної освіти, так і залучення педагогів до розв'язання стратегічних завдань реформування освіти, які багато в чому співпадали з ідеями і принципами ОСР, а також всеукраїнські курси для педагогів, міжнародні і всеукраїнські конференції, які проводила лабораторія. Міністерством освіти було видано розроблену науковцями лабораторії систему програм з навчальним планом, у якому фігурували предмет «довкілля» і концепція експериментальних шкіл з цілісним змістом освіти, освітньою моделлю «Довкілля» (1996). У 1996 р. згідно до спільного рішення колегії Міносвіти і Президії АПН України розпочався Всеукраїнський експеримент із перевірки ефективності освітньої моделі «Довкілля» [7]. Експериментальні підручники видавалися на кошти спонсорів, батьків і авторів. Ретельно досліджувався кожен структурний елемент підручника. Підручники не мають аналогів у вітчизняній і зарубіжній літературі, тому до них уважно

придивлялися вчителі, батьки. Найбільш об'єктивними і справедливими рецензентами підручників були учні. В кінці навчального року їм пропонувалося викреслити все незрозумілі, важкі або нецікаві тексти. Закреслювати непотрібні малюнки, написати, про що б вони хотіли дізнатися в цьому підручнику. Всі зауваження дітей було враховано. Так, на вимогу першокласників було введено доступні їм відомості про Землю, Сонячну систему, дано пояснення календаря і народного календаря, поняття про закономірності повторюваності явищ в природі та ін.

Система методів навчання в «Довкіллі» направлена на задоволення природних потягів («інстинктів» за Дж. Дьюї), серед яких потяги до дослідження і висновків, конструювання, комунікації, художнього представлення моделей пізнаних об'єктів [5]. У підручниках початкової освіти ці «прагнення» задовольняються на «уроках серед природи», під час використання методів навчання «перевір себе», «виділи головне», «змоделюй», «подискутуйте» (робота в групах), «намалюй», «пофантазуй» та ін.

Дітям також пропонувалося в кінці навчального року вказати уроки, які вони вважають найбільш корисними для себе. Майже всі учні на перше місце поставили «уроки серед природи». Пояснюючи свій вибір, учень 5-го класу пише: «Найбільш корисними я вважаю уроки серед природи. А більше інших мені запам'ятався урок «Послухаємо весну» (про кругообіг води в природі). На цьому уроці я почув, як в пісні співає моя земля. З тих пір весна – моя улюблена пора року». Урок проводився в довіллі 14 березня (на Явдохи) – в перший день весни наших пращурів. Діти спостерігали за хмарами, струмочками, визначали швидкість руху води в них, напрям вітру. На уроці передбачали, якою буде весна (ранньою, сухою, вологою); прислухалися до такту ударів крапель, що падають з дахів або дерев; школярам пропонувалося порівняти його з тактом, відбитим в мелодії веснянки «А вже весна, а вже красна...», тихенько заспівати пісню. Десятирічна дитина інтуїтивно побачила на уроці відбитий в структурі і змісті підручника план, заповіданий українським Сократом Г. Сковородою: «Пізнай природу, пізнай свій народ, пізнай себе», хоч

і не знала про нього.

Образ світу як вихідний пункт і результат будь-якого пізнавального процесу формується людиною з перших днів і до останнього дня її життя. Основа образу світу – архетипи, міфологеми, універсалії, цінності, які створено етносом і втілено в його моделі світу. Вони конкретизувалися в правилах поведінки, звичаях, прикметах, казках, «забобонах», піснях і т.д., засвоювалися дітьми з перших років життя. Учні приходять в школу зі своїм образом світу, який не повинен руйнуватися, а продовжувати формуватися та розвиватися на основі системи наукових знань. Тому в зміст уроків серед природи включено як тематику, задану стандартом освіти, так і екологічні сценарії для дітей, втілені в народному календарі. Уроки серед природи, особливо в початковій школі і до 12-14 років, поки формуються фундаментальні структури мислення дитини, рекомендуємо проводити в дні народних свят.

Очевидно, що кожен етнос, кожна нація по-своєму створюватиме освіту для сталого розвитку, методичну систему формування національного життєствердного образу світу. Чим більше буде таких варіантів ОСР, тим більш стійкіше буде розвиток як кожної окремої держави, так і людського суспільства в цілому [8].

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (Додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 6.06.2022 №527). URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/62a0421e24258666156501.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).
2. Ільченко В. Р. Еволюція ідей освіти для сталого розвитку. *Технології інтеграції змісту освіти* : зб. наук. праць за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф. «Інтеграція змісту освіти на засадах освіти для сталого розвитку», 26 квітня 2012 р. Полтава : ПОШПО. 2012. Вип. 4. С. 20-31.
3. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу. Полтава: Довкілля-К. 2004. 472 с.
4. Декада ООН по освіті для сталого розвитку (2005-2014). URL: <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/180182rus.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).
5. Дьюї Д. Психологія і педагогіка мислення. М., 1919. 247 с.
6. Ільченко В. Р., Гуз К. Ж. Модернізація содержания образования как национальная проблема. *Педагогіка*. 2010. № 4. С. 4-8.
7. Про підведення підсумків експерименту апробації освітньої моделі «Довкілля». *Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки*. №2. 2001. С. 8-20.
8. Ільченко О.Г., Голота О.В., Ігнатова А.Г. Предмет «Довкілля» необхідний дітям і

Гонтар Д. А., м. Кривий Ріг

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** Стаття присвячена розгляду окремих методологічних підходів до профільного навчання історії у напрямку його освітнього і виховного потенціалу у контексті національно-патріотичного виховання особистості. Запропоновано моделі компетентнісного потенціалу профільного навчання історії, виховного потенціалу профільного навчання історії у напрямку формування сучасного громадянина України.*

***Ключові слова:** профільне навчання історії, патріотизм, компетентності.*

***Annotation.** The article is devoted to the consideration of separate methodological approaches to the specialized teaching of history in the direction of its educational and educational potential in the context of national-patriotic personality education. Models of the competence potential of specialized history education, the educational potential of specialized history education in the direction of the formation of a modern citizen of Ukraine are proposed.*

***Key words:** specialized study of history, patriotism, competence.*

Українські педагоги В. Л. Омеляненко та А. І. Кузьмінський у своєму навчальному посібнику «Теорія і методика виховання» [7] ще 2008 р. зазначали: «Стрімка динаміка трансформації суспільства ставить перед системою освіти нові нетрадиційні завдання. Це зумовлено тим, що освіта покликана не тільки обслуговувати сьгоднішні соціально-економічні запити людини і держави, але й випереджати трансформаційні процеси, формувати їх сутність і кадрове забезпечення. Світові глобалізаційні, інтегративні, відцентрові і доцентрові процеси, нова філософія освіти наполегливо вимагають і нових підходів до виховання людини. І суспільні, і державні, і особисті інтереси в осяжному майбутньому зможе задовольнити лише людина нової формації, в якій дихотомічно розвинені інтелектуальна та почуттєва сфери, яка б легко і вільно почувала себе патріотом своєї країни і громадянином світу, знала та цінувала досягнення національної культури і володіла надбаннями світової культурної скарбниці» [7, с. 129].

На думку Л. Костиці, «сучасний стан розвитку українського суспільства,

з одного боку, характеризується подальшим розвитком громадянського суспільства, курсом на інтеграцію у європейську співпрацю, а з іншого – загостренням економічної і політичної ситуації, бойовими діями на Сході України. Кризовий період у розвитку суспільства означає соціальну ситуацію, породжену гострим конфліктом між новим змістом і старою формою в розгортанні суспільних процесів. Криза виявляється у відсутності успіхів у діяльності, у некерованості соціальної системи, активній відмові від багатьох чинників минулого, що спричиняє руйнування старої структури суспільних відносин» [6, с. 4].

Особливої значущості на сучасному етапі розвитку українського суспільства набуває питання профільного навчання історії.

Спробуємо більш детально розглянути окремі методологічні підходи до профільного навчання історії щодо його освітнього і виховного потенціалу в контексті національно-патріотичного виховання особистості.

Освітній потенціал профільного навчання історії. Український історик і методист історичної освіти К. О. Баханов ще 2004 р. зазначав, що «принциповим в оновленні змісту загальної середньої освіти є визнання того, що в сучасному світі знання стають все більше доступними для тих, хто хоче оволодіти ними, тому переосмислюється самоцінність знань. Натомість зростає роль умінь добувати, переробляти інформацію, одержану з різних джерел. Це зумовлює зменшення питомої ваги готової інформації, зміну співвідношення між структурними елементами змісту на користь засвоєння учнями способів пізнання, набуття особистого досвіду творчої діяльності, посилення світоглядного компонента змісту» [1, с. 7].

Подібної точки зору дотримується і доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Луганського національного педагогічного університету імені Т. Шевченка О. Турянська, яка вважає, що «програму треба будувати таким чином, щоб вона сама забезпечувала засвоєння учнями не так обсягу навчальної інформації (який чомусь постійно зростає), як комплексного досвіду різноманітних видів навчальної діяльності. Чому саме досвіду? Тому що саме

він забезпечує розвиток. Досвід пізнання історії забезпечує розвиток академічного інтелекту, досвід творчо-пошукової діяльності – розвиток творчого інтелекту («метакомпонентів» мислення), а досвід емоційно-ціннісних ставлень забезпечує розвиток аксеологічної свідомості учнів, їхнього емоційного інтелекту. Власний досвід неможливо запозичити в іншого, його можна лише набути власними зусиллями» [9, с. 12].

Сучасні освітянські тренди в Україні пропонують компетентнісний підхід до організації освітнього простору. К. А. Дмитренко, М. В. Коновалова, О. П. Семиволос та С. В. Бекетова вважають, що «компетентності для учня – це образ його майбутнього, орієнтир для опанування» [4, с. 10].

Кожний навчальний предмет має свій набір компетенцій, передбачених як Державним стандартом, так і самою програмою. Стосовно профільного навчання історії, враховуючи дослідницький підхід і потребу активізації національно-патріотичного складника, компетентнісний потенціал профільного навчання історії можна зобразити у вигляді опорної схеми 1 (рис. 1) з подальшою їхньою деталізацією.

Компетентнісний підхід у навчанні зумовлює і методологічні трансформації у процесі оцінювання здобувачів освіти. Спостерігаємо зміщення акцентів на оцінювання способів мислення (інновації, творчість, уміння вчитися, критичне мислення), способів роботи (спілкування, співпраця), інструментів для роботи (грамотність – як інформаційна, так і під час роботи з ІКТ). Нововведенням є оцінювання сформованих рис громадянськості (як локальної, так і глобальної), соціальної та особистої відповідальності, творчого і життєвого шляху, інноваційності мислення в цілому.

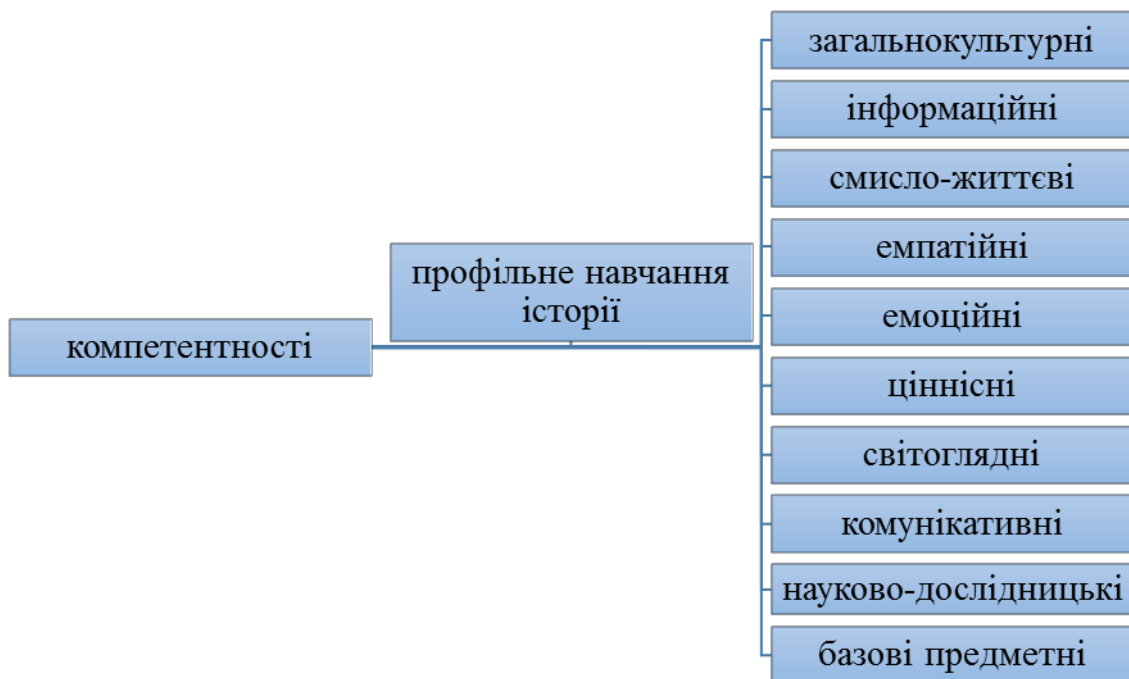

Рис. 1. Компетентнісний потенціал профільного навчання історії

Виховний потенціал профільного навчання історії. Педагоги-науковці Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков, Н. І. Зеленкова та Г. Ю. Лаврешина зазначають, що «поняття «патріотизм» включає: почуття прихильності до того місця, де людина народилася і виросла; поважне ставлення до рідної мови; турботу про інтереси Батьківщини; прояв цивільних почуттів і збереження вірності Батьківщині; гордість за соціальні і культурні досягнення своєї Батьківщини; відстоювання її волі і незалежності; поважне ставлення до історичного минулого держави; поважне ставлення до звичаїв і традицій свого народу; прагнення бути корисним своїй Батьківщині» [5, с. 75].

Науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України Г. Бійчук наголошує на тому, що «сучасні дослідження в галузі формування особистості і національного характеру (Х. Когут, А. Маслоу, К. Роджерс) свідчать, що реальні потреби, ціннісні орієнтації, ідеали є рушійною силою її життєдіяльності» [2, с. 2]. На думку дослідниці, «однією з рушійних сил формування національного характеру є наявність в особистості національного ідеалу. Знання, цінності, переконання тісно пов'язані з поняттям ідеалу. Ідеал являє собою ціннісну характеристику певного явища в якості обов'язкового

взірця і виконує роль стратегічного орієнтиру на шляху від існуючого до цього взірця» [2, с. 7].

В. Гонський пропонує таке визначення патріотизму: «патріотизм – багатовимірна, багатокомпонентна, але в той же час цілісна система якостей особистості, яка об'єднує її духовну, когнітивну, емоційно-чуттєву, діяльно-поведінкову сфери через потребу служіння Україні практичними справами. Він є результатом відображення Батьківщини і сприйняття традицій минулого у свідомості людини через призму сучасних потреб та інтересів, які, в свою чергу, суттєво активізують, збагачують мотиви життєдіяльності людини, стаючи могутньою рушійною силою розвитку особистості і спільноти» [3, с. 13].

На думку академіка АН ВШ України М. М. Фіцули, «завдання сучасної дидактики полягає в забезпеченні ефективного виховання, духовного збагачення, розвитку дитини, її активності, таланту, творчого потенціалу, здібностей до самостійного надбання нових знань, у створенні умов для їх самореалізації» [8, с. 81].

У контексті профільного навчання історії це зосереджує увагу дослідників на такому методологічному підході до виховання як гуманізація. «Гуманізація передбачає вивчення в школі дисциплін гуманітарного циклу, які наповнюють зміст освіти проблемами людини; духовно-особистісну спрямованість кожного навчального предмета; формування відносин між учителями і учнями та між учнями на основі поваги до людини, довіри, доброти, чуйності, уваги, співчуття, віри в позитивні дії» [8, с. 81].

На основі гуманістичної методології виховання, базових підходів до процесу організації національно-патріотичного виховання здобувачів освіти, виховного потенціалу програм з історії для профільного рівня доцільно виокремити складові формування сучасного громадянина України під час класно-урочної системи навчання (Схема 2) (рис 2):

Рис. 2. Виховний потенціал профільного навчання історії щодо формування сучасного громадянина України

Вихованість як один із результатів профільного навчання історії має поєднувати в собі такі компетенції особистості: почуття обов'язку; розумова активність; національна гідність; високий професіоналізм; совісність; справедливість; великодушність; почуття відповідальності; сформованість наукового світогляду та прагнення до вдосконалення навколишнього світу; гуманізм; доброта; чуйність; милосердя; розвинена етична культура; усвідомлення і розуміння свого власного «Я» в розрізі громадянства; людяність; працьовитість; інтелектуальні навички; спостережливість; шанобливе ставлення і примноження національних традицій тощо.

Висновки. Простір сучасного українського суспільства потребує більшої уваги як освітянської спільноти, так і громадськості до викликів національно-патріотичного виховання молоді. Вагомий внесок у розбудову державності прослідковуємо за умов профільного навчання історії. Саме на основі цього навчального предмета формується новий методологічний поворот в освіті – методологія українськості.

Список літератури.

1. Баханов К. Учнівські компетенції як складова програм з історії для 12-річної школи. Історія в школах України. 2004. №7. С. 7-11.
2. Бійчук Г. Сутність, структура та психологічні особливості формування національного характеру особистості. Історія в школі. 2005. №7-8. С. 1-8.
3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. Рідна школа. 2001. №2. С. 9-14.
4. Дмитренко К. А., Коновалова М. В., Семиволос О. П., Бекетова С. В. Звичайні

форми роботи – новий підхід: розвиваємо ключові компетентності: метод. посіб. Харків, 2018. 119 с.

5. Кондрашова Л. В., Пермяков О. А., Зеленкова Н. І., Лаврешина Г. Ю. Педагогіка в запитаннях і відповідях : навч. посібник. Київ, 2006. 252 с.

6. Костриця Л. Дитина в кризовому соціумі. Київ, 2016. 136 с.

7. Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І. Теорія і методика виховання : навч. посібник. Київ, 2008. 415 с.

8. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібник. Київ, 2007. 560 с.

9. Турянська О. Визначення функцій, мети та змісту історичної освіти: соціокультурні чи особистісно орієнтовані засади вибору? Історія України. 2004. №37. С. 10-13.

Григор'єва О. В., Григор'єв А. М., м. Дніпро

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Анотація. В публікації розглядається національно-патріотичне виховання як пріоритетний напрямок в роботі закладів освіти в умовах воєнного стану. Визначені основні завдання в процесі формування громадянина-патріота та шляхи їх реалізації. Наведено приклади використання традиційних та інноваційних форм та методів в здійсненні національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: патріотизм, національно-патріотичне виховання, національна ідентичність, самосвідомість, історична пам'ять.

Abstract. The publication considers national-patriotic education as a priority direction in the work of educational institutions under martial law. The main tasks in the process of forming a citizen-patriot and the ways of their implementation are defined. Examples of the use of traditional and innovative forms and methods in the implementation of national-patriotic education are given.

Key words: patriotism, national-patriotic education, national identity, self-awareness, historical memory.

Патріотизм (від патріот – грец. земляк, співвітчизна) – любов до Батьківщини, до свого народу, одне із найглибших почуттів, розвинутих і закріплених багатовіковими традиціями країни і народу. Виховувати молодих людей патріотами своєї держави; свідомими громадянами; людьми, які пам'ятають своє коріння й шанують пам'ять предків; громадянами, які готові в будь який момент віддати своє життя за Батьківщину, завжди було важливим напрямом освітнього процесу.

Але саме зараз, у період війни, яку Російська Федерація розв'язала і веде проти України, виникає нагальна необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських

цінностей [3]

На пріоритетному значенні національно-патріотичного виховання, особливо для предметів громадянської та історичної освітніх галузей, наголошується в Методичних рекомендаціях щодо викладання історії, правознавства, громадянської освіти та курсів духовно-морального спрямування у 2022-2023 навчальному році. [2]

Події російсько-української війни дають підстави стверджувати, що більшість громадян України виявили високу патріотичну свідомість і міцну громадянську позицію. Тож одним з найважливіших завдань педагогів нині є продовження роботи з формування в молодих людей громадянських якостей, розуміння приналежності до Українського народу.

Національно-патріотичне виховання має наскрізь пронизувати весь освітній процес, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Патріотичне виховання найвиразніше втілено в змісті навчальних дисциплін, які закріплені за цикловою комісією суспільних дисциплін Фахового коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Вивчення історії, громадянської освіти, правознавства, основ філософських знань, культурології, соціології спрямоване на формування переконливого почуття патріотизму й громадянської свідомості студентів, знань про права і свободи людини та громадянина, розуміння сутності громадянського суспільства.

Але насамперед історична освіта повинна послідовно формувати в нашій молоді українську історичну пам'ять, патріотизм та розуміння єдності України й українського народу з Європою та європейськими демократичними цінностями. У зв'язку із цим актуальними під час навчання історії є теми, присвячені українському націєтворенню; історії боротьби за українську державність та протистояння імперській колоніальній політиці Московії-Росії, усвідомлення значення історичної пам'яті для формування й розвитку

демократичного суспільства тощо. [2]

Упроваджуючи Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України, викладачі циклової комісії суспільних дисциплін реалізують такі завдання:

- формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- активна участь у громадсько-політичному житті країни;
- верховенство права, повага до прав людини;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури;

- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [3].

Важливу роль у процесі національно-патріотичного виховання повинен відігравати викладач, його особистий приклад, погляди та практичні дії, що мають бути взірцем для наслідування. Патріотичне виховання громадянина повинне здійснюватися кожним педагогом на кожному занятті. Але більше можливостей, часу та простору в цьому напрямі має позааудиторна робота.

Складний процес національно-патріотичного виховання здійснюється за допомогою різноманітних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань виховної роботи, вікових особливостей вихованців з урахуванням основних напрямів їхньої діяльності. Основними традиційними формами національно-патріотичного виховання в нашому коледжі є інформаційно-масові, а саме: дискусії, диспути, конференції, «круглі столи», «відкрита кафедра», інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, урочисті вечори. Наприклад, конкурс патріотичної пісні до Дня захисників і захисниць України, відкриті урочисті вечори «Січові стрільці – це наша честь, наша гордість, наша слава!», «Герої не вмирають!», «А ми тую козацьку славу збережемо!», «Віче пам'яті» (До Дня пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 рр. в Україні).

Духовна сила нації, її міць, морально-патріотичний потенціал народу залежать від того, наскільки збережені, глибоко усвідомлені й відчуті всі

культурні, духовні здобутки минулих століть. Тож традицією стало проведення в гуртожитку коледжу виховних заходів до Дня вишиванки, «Масляна», «Хто він, справжній козак?». У перелічених виховних заходах відтворюються обряди та традиції українського народу, використовуються пісні та національні костюми. Проте, важливо, щоб національно-патріотичне виховання здійснювалося педагогами та сприймалося студентами не тільки в етнографічному, народному вимірі, любові до української минувшини.

Формування ціннісних орієнтирів, української громадянської ідентичності та самосвідомості в молоді повинно стати важливим напрямом національно-патріотичного виховання. Шляхи реалізації цих пріоритетних завдань пропонує Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. [1]

Тож зараз, як ніколи раніше, потрібні нові підходи, шляхи й технології для виховання патріотизму як почуття, базової якості особистості. Для цього варто використовувати сучасні, інноваційні технології. Такими інноваціями, без сумніву, можуть бути інформаційно-комунікативні технології, які дають можливість збирати та опрацювати інформацію за допомогою комп'ютера й телекомунікаційних засобів, стимулюють інтерес до діяльності, сприяють формуванню творчого мислення, розвитку самостійної та свідомої особистості. Наприклад, проведення конкурсів колажів, постерів, презентацій: «Там, де ступав Сковорода», «Героям слава!», «Сторінки історії українського війська». В умовах дистанційного навчання доцільно організовувати віртуальні екскурсії та подорожі до історичних і пам'ятних місць, шляхами бойової слави наших героїчних воїнів. Доцільно використовувати віртуальні тури, які широко пропонуються в мережі «Internet» (до музею «Громадянський подвиг Дніпропетровщини в подіях АТО»), а також і розроблені самостійно за допомогою спеціальних онлайн-інструментів (віртуальний тур «Бойовий шлях легіону Українських січових стрільців»).

Викликати інтерес до запропонованої теми, перетворювати аудиторію пасивних спостерігачів на активних учасників виховних заходів допоможуть

інтерактивні методи. Вони не тільки сприяють установленню взаємозв'язку між викладачем і студентами, між самими студентами під час проведення виховних заходів, а й допомагають формуванню активного, національно свідомого громадянина, людини, якій притаманні особистісні якості й риси характеру, світогляд і спосіб мислення, почуття, вчинки та поведінка, спрямовані на саморозвиток громадянина демократичної держави.

До таких інтерактивних методів можна віднести пошукову, дослідницьку та проєктну діяльність, дискусійні клуби, студентські прес-центри, флешмоби, військово-патріотичні ігри, волонтерську діяльність, форум-театр тощо. 2022 р. викладачі та студенти ФКРKM підготували та провели виховний захід «З Україною в серці», якому надали форму своєрідного «інтерактивного дайджесту». Він являв собою підбірку різноманітних сторінок, історичної, географічної, мовної та етнографічної, із цікавої багатотомної книги під назвою «Україна». Студенти змогли зануритися в події більш ніж 100-річної давнини, відчувати себе українськими політиками часів революції 1917-1921 рр., помандрувати мальовничими шляхами нашої Батьківщини, відвідати українське етнопаті, узявши участь у народних святкових обрядах. Сподіваємося, що цей захід дав можливість студентам не лише ідентифікувати себе з українським народом, але й зміцнив їхнє прагнення жити в Україні, пов'язати з нею свою долю, служити Вітчизні, працювати на її благо, захищати її; поважати її історичну та культурну спадщину; володіти рідною та державною мовою; визнавати пріоритети прав людини, поважати свободу, демократію, справедливість.

Таким чином, наголошуємо, що в умовах сьогодення проблема національно-патріотичного виховання набуває особливої значущості. Саме на заклади освіти покладена основна відповідальність за формування й розвиток ключових життєвих компетентностей у дітей та підлітків, усвідомлення ними поняття «патріотизм» і необхідності формування громадянина-патріота своєї країни.

Список літератури.

1. Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF%23n11>

2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році: Лист МОН № 1/9530-22 від 19.08.22. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/875/87596/Dodatok_9_IMR_2022-2023_Galuzi_Gromadyans.pdf

3. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 572. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

Григорук Л. А., м. Ніжин

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ЗДО В НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. У статті розглядається роль сім'ї та закладу дошкільної освіти в процесі національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Аналізуються основи національно-патріотичного виховання, зміст та завдання зазначені в Базовому компоненті дошкільної освіти, у Парціальній програмі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя батьківщина». Висвітлюються напрями роботи для здійснення ефективної взаємодії ЗДО з батьками з питань національно-патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, діти старшого дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, взаємодія ЗДО та сім'ї.

Abstract. The article examines the role of the family and preschool education institution in the process of national-patriotic upbringing of older preschool children. The basics of national-patriotic education are analyzed, the content and tasks specified in the Basic component of preschool education, in the Partial program of national-patriotic education of preschool children "Ukraine is my homeland". Areas of work for the implementation of effective interaction of the ZDO with parents on issues of national-patriotic upbringing of children of older preschool age are highlighted.

Key words: national-patriotic education, children of older preschool age, preschool education institution, interaction of preschool education and families.

Національно-патріотичне виховання є одним з пріоритетних напрямів у сфері дошкільної освіти, який передбачає формування в дітей патріотичних почуттів: любові до своєї країни, народу, почуття громадянського обов'язку, готовності відстоювати інтереси своєї держави.

Зважаючи з актуальність цієї проблеми, законодавчі освітні документи ставлять перед педагогами низку завдань з національно-патріотичного

виховання дітей та молоді. Зокрема, у законах України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Концепції патріотичного виховання в системі освіти України, Стратегії національно-патріотичного виховання визначені пріоритети та основні напрями національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Основи національно-патріотичного виховання, його зміст та завдання зазначені в Базовому компоненті дошкільної освіти в освітніх напрямках. Наприклад, в освітньому напрямі «Дитина в соціумі» чітко сформована соціально-громадянська компетентність дитини, яка передбачає здатність до прояву особистісних якостей, соціальних почуттів, любові до Батьківщини; готовність до посильної участі в соціальних подіях, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві та спрямовані на покращення спільного життя. Результат сформованості соціально-громадянської компетентності засвідчує ціннісне ставлення дитини до себе, своїх прав і прав інших, наявність уявлень про правила і способи міжособистісної взаємодії із членами сім'ї, родини, іншими людьми та вмінь дотримуватися цих правил у соціально-громадянському просторі, а також ціннісне ставлення та повагу до культурних надбань українського народу, представників різних національностей і культур. Участь батьків за цим освітнім напрямом передбачає залучення дитини відповідно до її вікових можливостей до участі в житті сім'ї / родини, закладу дошкільної освіти, громади в різних формах дозвілля, спільних подорожей, прогулянок тощо; залучення дитини до спостереження за об'єктами соціального довкілля в повсякденному житті та в процесі ігор, прогулянок, екскурсій, дозвілля, соціальних і благодійних акцій, проєктів тощо; розповідання дитині про важливі події в житті сім'ї/родини, міста, громади тощо; моделювання життєвих ситуацій для формування готовності дитини до посильної участі в демократичних процесах, що відбуваються в дитячих осередках, громаді, суспільстві [1].

Як зазначається в Парціальній програмі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя батьківщина», шляхи національно-патріотичного виховання дошкільників у сучасних умовах мають

проходити через збагачення їхнього світогляду певними знаннями, формування уявлення про суспільні явища і події у світлі загальноновизнаних тлумачень, накопичення соціального досвіду життя в найближчому оточенні (сім'ї, вулиці, місті (селі, селищі)), через залучення до його культури, родинних традицій, виховання любові до Батьківщини і рідного дому. У цій програмі вказано, що важлива роль у формуванні патріотизму належить сім'ї. Батьки є першими вихователями дитини дошкільного віку, і Батьківщина для дитини починається із сім'ї [6].

Доцільно згадати і досвід В. Сухомлинського, який указував на особливе місце у вирішенні проблем взаємодії сім'ї і дошкільного закладу. Він обґрунтував теоретико-методологічні засади взаємодії сім'ї і закладу освіти в навчанні й вихованні. Учений наголошував, що можна виховувати не тільки педагогікою, а й «особливою організацією» стилю життя, коли діти просто живуть у такій атмосфері, створеній вихователем, яка формує уважність, доброту, турботу, радість буття. Завданням закладів дошкільної освіти є залучення батьків вихованців до активної участі в освітньому процесі, долучення до організації та проведення виховних дитячих соціально значущих заходів. Батьки мають стати не тільки гостями на заходах, не лише спостерігачами за успіхами їхніх дітей, вони мають безпосередньо впливати на формування дітей власним досвідом та прикладом. Зусилля педагогів мають бути спрямовані на підтримку ініціативи батьківської громади, взаємодію в розробленні та виконанні рішень щодо національно-патріотичного виховання дітей.

Наголосимо, що багато сучасних вчених досліджують проблему взаємодії дошкільних закладів із сім'єю. Зокрема, у працях В. Котирло науково обґрунтовано педагогічні умови ефективної взаємодії дошкільного закладу і сім'ї з проблеми екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку; у дослідженні Л. Врочинської – з проблеми виховання гуманної поведінки дошкільників; співробітництву вихователів дошкільних закладів із сім'єю щодо виховання дошкільників засобами народних традицій присвячено дослідження

Л. Калуської та ін. [4]. Звертаючись до принципів і напрямів дошкільного виховання, І. Бех доводить необхідність дотримуватися принципу національної спрямованості, в основі якого лежить створення самосвідомості в дітей, виховання любові до рідного краю, свого народу, шанобливого ставлення до його культури [2, 107].

Для здійснення ефективної взаємодії ЗДО з батьками з питань національно-патріотичного виховання виділяють такі напрями роботи:

- ознайомлення батьків з роботою ЗДО з питань патріотичного виховання;
- залучення батьків до співпраці та стимулювання їхньої активної участі в ній;
- організація різноманітних заходів за участю батьків;
- ознайомлення батьків з результатами навчання і розвитку дітей (відкриті перегляди, тематичні тижні, інформація в куточках батьків, анкетування).

Відповідно, безпосередньо в родинному середовищі закладаються основи моральної, національної, патріотичної свідомості особистості. При цьому важливо, щоб особистість ще з дошкільного віку навчилася не тільки приймати, але й віддавати проявлену увагу, турботу та любов до близьких людей [5, с. 269].

Виховуючи майбутніх національно свідомих громадян держави, формуючи в дитини почуття любові до Батьківщини, батьки та вихователі мають прищепити їм глибоку повагу і турботливе ставлення до своєї малої батьківщини – рідного міста [6, с. 182].

Для ефективної взаємодії ЗДО з батьками старших дошкільників, а саме для узгодження спільних дій, спрямованих на національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку, науковці радять дотримуватися таких вимог: взаємоповага та рівноправність у партнерстві; взаємна довіра (особливу роль у її зміцненні відіграє порозуміння, де кожен суб'єкт має знати функції всіх суб'єктів та зміст їхньої діяльності, чітко уявляти власну роль у

взаємодії); духовна єдність (підвалиною цієї єдності є любов до дитини, сприймання її як вільної особистості, розуміння проблем становлення людської гідності, дорослішання і творчого розвитку).

Усе це зобов'язує вихователя чітко ставити мету і завдання виховання та освіти дітей; створювати сприятливе освітньо-виховне середовище, яке сприяє всебічному індивідуальному розвитку та духовно-моральному становленню особистості дитини, а саме: атмосферу любові, уваги кожному вихованцю, порозуміння між усіма учасниками педагогічного процесу; мати пріоритет моральних цінностей як найважливішого чинника виховання, виховання особистим прикладом тощо [3].

Таким чином, національно-патріотичне виховання є досить складним педагогічним процесом, який передбачає взаємодію ЗДО та сім'ї. Спільна діяльність батьків і закладу дошкільної освіти спрямована на розкриття та формування в дитині загальнолюдських моральних якостей особистості, долучення до витоків національної культури, природи рідного краю, у результаті якого в дошкільника формуються почуття патріотизму.

Список літератури.

1. Базовий компонент дошкільної освіти. URL: file:///C:/Users/Lis/Downloads/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity-1.pdf
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навчально-методичне видання. 280 с.
3. Комратова Н.В. Про громадянське виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*, 2006. № 5. С. 3-10.
4. Калуська Л. В. Народні ремесла у дитячому садку: методичний посібник для вихователів дошкільних закладів. Харків: Видавництво «Ранок- НТ», 2004. 64 с.
5. Кулішенко Л. Мовленнєвий етикет та ментальність українців. *Світогляд – Філософія – Релігія*. 2013. Вип. С. 269-276.
6. Логвіненко І. І. Патріотичне виховання в ДНЗ. Харків: Вид. група «Основа», 2017. 461 с.
7. Україна – моя батьківщина». Парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / О.М. Каплуновська, І. І. Кичата, Ю.М. Палець; за наук. ред. О.Д. Рейпольської. Тернопіль: Мандрівець, 2016. 72 с.

Гупан Н. М., м. Київ

ЯКИМ МАЄ БУТИ ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК З ІСТОРІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ І ПОВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** У тезах викладено авторське бачення необхідності внесення змін у шкільний підручник історії. Визначено основні ідеї, навколо яких має концептуально будуватись оновлений зміст підручника. Акцентовано на розкритті ролі держави й її інституцій, розвитку демократії і згуртованості суспільства.*

***Ключові слова:** шкільна історична освіта, підручник, оновлення, світоглядні ідеї, зміст*

***Abstract.** The thesis outlines the author's vision of the need to make changes in the school history textbook. The main ideas around which the updated content of the textbook should be conceptually built have been defined. Emphasis is placed on revealing the role of the state and its institutions, the development of democracy and social cohesion.*

***Key words:** school historical education, textbook, update, worldview ideas, content*

Війна, розв'язана Росією проти України, суттєво вплинула на життя нашого суспільства. Не залишилися осторонь і заклади загальної середньої освіти. Вони перейшли до дистанційного навчання з урахуванням місця перебування учнів і вчителів. Під час війни були внесені корективи до шкільних навчальних програм, зокрема з історії, з'явилися актуальні для сьогодення методичні рекомендації. Проте шкільні підручники у більшості залишаються довоєнними. Тож доцільно визначитися яким має бути новий оновлений шкільний підручник з історії, що відповідав би соціальному замовленню суспільства в умовах війни, яка може затягнутися, і повоєнного часу, який так само висуває нові завдання.

Головною відмінністю такого підручника насамперед має стати зміна світоглядних орієнтирів його авторів, побудова змісту навколо ідей, якими сьогодні живе Україна: демократія, верховенство права, права і свободи людини, роль держави, громадянство, інтеграція України в ЄС і НАТО та інші європейські інституції.

Тепер на часі утвердження наративу міцної демократичної держави і громадянського суспільства, об'єднаного прагненням до вступу у Євросоюз. Важливо формувати в учнів позитивне ставлення до держави, своїх громадянських прав і обов'язків, усвідомлення необхідності їх дотримання. Нагальна потреба у цьому пов'язана з довгим періодом бездержавності України

і входженням українських земель до державних формувань, які проводили політику національного та соціального тиску на українське населення. Враховуючи цей чинник важливо щоб у новому підручнику відображувалася трансформація ставлення українців до держави, яку вони у продовж останніх століть сприймали як ворога і небезпеку, бо держава відбирала у них свободу. Такою державою для українців була й УРСР проти якої боролися члени ОУН, вояки УПА, дисиденти. Навіть в роки незалежності в українському суспільстві домінували критичне ставлення до держави та споживацькі (совєтські) очікування від неї, бо вона могла щось давати (роботу, посади, звання, освіту, пільги та ін.). Таке ставлення до держави почало змінюватись з формуванням в Україні громадянського суспільства. Переломним в історії нашої держави став 2014 р., коли чимало громадян, ризикуючи власним життям, стали на захист цінностей демократії і свободи. Водночас висвітлення цих подій у шкільній історії було поверхневим, без потрібних тлумачень і оцінок, недостатньо переконливим навіть для деяких вчителів і породжувало суперечливе ставлення частини учнів до Революції Гідності. Сьогоднішня війна потребує від суспільства захисту держави, довіри до неї і об'єднання навколо її інституцій. Свідоме ставлення молоді до цих явищ і процесів має сформуватись засобами історичної і громадянської освіти і відповідними підручниками.

Наступною світоглядною ідеєю є зміцнення політичної української нації, єдність громадян і згуртування суспільства навколо національних цінностей і національної історії, видатних постатей і героїв. У програмах підручниках з історії персоналіям традиційно приділяється багато уваги, однак сьогодні важливим є відображення їх з урахуванням необхідності досягнення консенсусу в українському суспільстві. В українській історичній освіті нагромаджено значний досвід висвітлення постатей з цієї позиції. Наприклад, не викликають протиріч в усіх регіонах України постаті Володимира Великого, Ярослава Мудрого, княгині Ольги, Данила Галицького, Б. Хмельницького, Г. Сковороди, М. Грушевського, Л. Кравчука, Л. Кучми та ін., які висвітлювалися на сторінках шкільних підручників з історії за часів незалежності. Водночас персоналії не

повинні представлятися «святими», бо бездоганність будь-якої людини, навіть видатного діяча, виглядає фальшиво. Тому на сторінках підручників мають поставати живі люди в усьому різноманітті їхніх характерів і життєвих шляхів. Особистість в історії є цікавою своїми ідеями які втілювалися в життя і були корисними суспільству. За такими критеріями і має здійснюватися відбір персоналій до навчальних програм, а відповідно й підручників.

Сьогоднішнім викликом для авторів підручників є панування в інформаційному просторі візуальних джерел на противагу розлогим текстам. Останні сприймаються тепер як рудименти минулого підручникотворення. Тож сучасний підручник – це книга зі значною кількістю візуальних джерел, доповнена онлайн компонентами, що складає до 50% поданої інформації і сприяє формуванню в учнів навичок критичного опрацювання таких джерел.

Визначаючи ідеї, які бажано реалізовувати у підручнику з урахуванням сьогоденної війни, доцільно окреслити й те, чого не повинно бути у змісті навчальної книги.

По-перше, неприпустима ненависть до інших народів, етносів, соціальних груп, релігій. Адже сучасне українське суспільство стало на шлях інтеграції у європейський світ.

По-друге, не можна використовувати агресивну риторику, «мову ворожнечі», жорсткі та образливі висловлювання що межують із ненормативною лексикою, яка останнім часом просочується у засоби масової інформації на кшталт «руського корабля ...» тощо.

По-третє, у підручнику не повинно бути імперського наративу, навязуваного нам століттями Росією. Тепер ця спорожніла ніша може заповнюватися подібним матеріалом з націоналістичним забарвленням. Це важливо з урахуванням, наприклад, того, що складником України є Крим (тимчасово окупований Росією), де проживають корінні народи, які мають власну історію, культуру, мову, традиції. Адже сьогодні більшість країн світу не є імперськими, і Україна прагне бути серед них.

Дітюк П. П., Мещеряков Д. С., Назар М. М., м. Київ

СКЛАДОВІ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто складові морально-психологічного забезпечення бойової та службової діяльності Сил оборони України. Наведено структуру, яку зручно використовувати як знаряддя організації відповідної діяльності фахівців та командирів у військах. В інший спосіб її доцільно використовувати як схему аналізу стану справ та оцінки проблем і суперечностей.

Ключові слова: структура, упевненість, віра, командир, країна.

Abstract. This paper examines the components of the moral and psychological support for the combat and service activities of the Armed Forces of Ukraine. A structure is presented that can be conveniently used as a tool for organizing the relevant activities of specialists and commanders in the military. Alternatively, it can be used as a scheme for analyzing the state of affairs and assessing problems and contradictions.

Keywords: structure, confidence, faith, commander, country.

Морально-психологічне забезпечення Сил оборони України зручно розглядати як структурну низку складових. Спосіб розгляду питання надає N. Copeland, який визначає, що добрий моральний стан є насамперед результатом прискіпливого навчання, але цього недостатньо. Необхідно приділяти увагу, здійснювати цілеспрямований вплив та досягати визначених результатів цього впливу на рівні окремого військовослужбовця, військового підрозділу, командування, війська в цілому та Країни. З урахуванням цих умов доцільно розрізняти таке.

На рівні окремого військовослужбовця

Військовослужбовець упевнений у собі.

Кожен військовослужбовець озброєний та споряджений не гірше свого супротивника.

Кожен військовослужбовець навчений не гірше свого супротивника.

Кожен військовослужбовець розуміє, що він озброєний, споряджений та навчений не гірше свого супротивника.

Кожен військовослужбовець має тверду віру в те, що його особистий внесок надзвичайно важливий для успіху загальної справи.

Це, зокрема, досягається:

Якістю та актуальністю озброєння та спорядження.

Якістю та актуальністю військово-професійного навчання.

Вивченням супротивника, його цілей, способів та засобів дій, переваг та недоліків.

Своєчасністю та якістю донесення й аналізу актуального бойового досвіду, найсучасніших способів дії, які дозволили досягти переваги або успіху в бойовій роботі.

Оперативним інформуванням про загальну й конкретну обстановку та зміни в ній.

Своєчасною, несуперечливою, якісною та цілеспрямованою роботою пропаганди.

На рівні військового підрозділу

Військовослужбовець упевнений у своїх товаришах.

Кожен військовослужбовець упевнений, що його підрозділ озброєно та споряджено відповідно до виконання завдань за призначенням.

Кожен військовослужбовець упевнений, що його підрозділ навчено та підготовлено відповідно до виконання завдань за призначенням.

Кожен військовослужбовець упевнений, що його підрозділ мотивований на виконання завдань за призначенням.

Кожен військовослужбовець упевнений, що його підрозділ пройшов бойове злагодження та спроможний кваліфіковано й організовано діяти за призначенням.

На рівні командування

Військо вірить у свого Командира.

Командир безперечно є взірцем у своїй справі.

Командир знає кожного зі своїх безпосередніх підлеглих та дбає про нього.

Кожен вояк знає свого Командира та дбає про нього під час бою та

служби.

Підрозділ є колективом, натхненним ентузіазмом і професіоналізмом свого Командира.

На рівні війська як такого

Військо вірить у власні сили.

Пропаганду пацифізму у війську (та суспільстві) безумовно припинено.

Кожен військовослужбовець знає історію свого підрозділу, військової частини та війська взагалі.

Приклади військової мужності, майстерності, відданості Країні та присязі, взаємодопомоги та жертвовності важливіші, ніж абстрактні гасла.

Сформовано імідж вояка не як беспорядної жертви війни, а як героя та захисника Країни.

На рівні взаємодії війська та Країни

Військо вірить у свою Країну.

Вояк захищає свою Країну в бою та ризикує власним життям.

Країна захищає своїх вояків в усіх аспектах життя, гарантує повагу, захист прав, допомогу й опіку.

Усі громадяни Країни роблять свій внесок у загальну справу.

Коли військо стикається з прикладами співпраці з ворогом, зловживання владою, ухиленням від обов'язків, збагачення на війні, безкарністю злочинів, – виникає запитання, чи варто воювати за таких людей та таку Країну.

На рівні дій Країни

Військо вірить у справу своєї Країни.

Країна визначає, чи знаходиться вона в стані війни, чи миру.

Країна визначає, хто саме є ворогом у війні.

Країна визначає, що є для неї цілями війни.

Країна визначає, якими саме засобами ці цілі має бути досягнуто.

Країна захищає свій інформаційний простір.

На рівні існування Країни

Військо чітко й безперечно розуміє, що воює за свою Країну, переможе з нею та заради неї, а у випадку поразки кожен вояк постраждає також разом з нею.

Країна визначає межі своєї суб'єктності та діє згідно з власними національними інтересами.

Країна формує власні національні інтереси та захищає їх.

Країна визначає свою воєнну доктрину.

Країна створює умови функціонування інформаційного простору.

Країна розвиває потенціали громадян.

Країна наповнює змістом та здійснює патріотичне виховання.

Система морально-психологічного забезпечення життєдіяльності й бойової роботи Сил оборони України є багаторівневою, такою, що охоплює всі рівні їхньої організації від окремого військовослужбовця до всієї Країни загалом. Досвід війни з Росією демонструє як наші досягнення, так і суттєві проблеми в роботі цієї системи на різних рівнях, відсутність окремих елементів взагалі або їхню неузгодженість. Ентузіазм і відданість патріотично налаштованих громадян мають бути доповнені системно організованою й узгодженою роботою відповідних військових і державних структур. Системна організація й узгодженість можливі винятково на підґрунті однакових уявлень про зміст та організацію системи морально-психологічного забезпечення.

Список літератури.

1. Дітюк П.П., Мещеряков Д.С., Назар М.М. Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України: Матеріали VII всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 29 листопада 2021 року). Харків: Національна академія Національної гвардії України, 2021. С. 133 – 135.

2. Інтелектуальний розвиток дорослих у віртуальному освітньому просторі: монографія за ред. М. Л. Смутьсон. Київ: Педагогічна думка. 2015. 221 с.

3. Norman Copeland. Psychology and the Soldier: The Art of Leadership. Taylor & Francis Limited, 2021, p. 96.

4. Nazar M.M., Mescheryakov D.S. Ukrainian self-identities mental maps in the context of informational war. Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми : Міжнар. наук-практ. інтернет-конф., 12-31 трав. 2017 р.: тези допов. 2017. URL: http://www.newlearning.org.ua/system/files/sites/default/files/zagruzheni/nazar_maxim_mescheryakov_dmytro_2017.pdf

Дічек Н. П., м. Київ

ДІАЛОГИ З МИНУЛИМ, АБО СТРАТЕГІЯ ФОРМУВАННЯ В МОЛОДІ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Анотація. Обґрунтовано теоретичні аспекти проблеми формування історичної пам'яті в дітей та молоді як складника національної самоідентифікації та питомого елемента сучасної політики національної безпеки України в галузі освіти. Основуючись на державних документах показано доцільність з метою консолідації та формування історичної свідомості української молоді розширити практику відзначення ювілейних дат і вшановування історичних осіб – національних символів, креативно осучаснити форми такої роботи.

Ключові слова: історична пам'ять, політика пам'яті, персоніфікація, модель історичної пам'яті, інформаційна війна.

Abstract. The theoretical aspects of the problem of the formation of historical memory in children and youth as a component of national self-identification and an element of modern Ukrainian national security policy in the field of education are substantiated. Based on state documents, the expediency of expanding the practice of celebrating jubilee dates and commemorating historical figures - national symbols, with the goal of consolidating and forming the historical consciousness of Ukrainian youth, is shown, provided that the forms of such work are creatively modernized.

Key words: historical memory, politics of memory, personification, model of historical memory, informational war.

Унаслідок активної рецепції українськими дослідниками напрацювань західної соціальної філософії й історіографії в сучасній українській гуманітаристиці набуло поширення поняття «історична пам'ять» і відповідно методологічні підходи до його тлумачення і застосування. На думку історика Ірини Ковальської-Павелко, поняття «історична пам'ять» в українських реаліях за суттю корелює з поняттям «політика пам'яті або політика історичної пам'яті» і належить сьогодні до однієї з найбільш актуальних суспільних проблем як проблема пострадянського і посттоталітарного розвитку Української держави [5, с.28]. Нагальність розроблення проблеми посилюється ситуацією «гарячої» фази війни, розв'язаної сусідньою державою-агресором проти України.

В аналітичній доповіді Інституту стратегічних досліджень «Політика

історичної пам'яті в контексті національної безпеки України» ще в 2019 р. було наголошено: «Історія як пам'ять суспільства є не лише дискурсивною практикою, а й виконує цілком конкретні легітимаційні завдання: «узаконює» державність, націю, інтереси груп та спільнот тощо. Кожна нація-держава формує свою ідентичність, яка уособлює і презентує її історичну та соціокультурну окремішність і в очах своїх громадян, і на міжнародній арені. Недосформовані, з розбалансованою історичною пам'яттю ідентичності особливо вразливі перед натиском космополітичних викликів, експансіоністської політики інших держав» [11, с.14]. Остання фраза безпосередньо стосується України і її громадян, ще й поставлених сьогодні у складні умови повномасштабної, у тому числі й інформаційної війни.

Звернемося до теоретичного підґрунтя моделі «політики історичної пам'яті», узагальнене тлумачення якої репрезентовано в книзі американських науковців Яна Кубіка і Мікаеля Бернгарда. На їхній погляд, політика пам'яті – це «панівний шаблон, який існує в суспільстві у цей момент часу щодо певної глибоко суперечливої історичної події або процесу» [14, Р.4]. Слід наголосити, що у 10 розділах своєї книги вони описали і проаналізували способи відзначення 20-ї річниці падіння Берлінської стіни і розпаду СРСР в країнах колишнього східного блоку, в балтійських республіках і Україні. Дослідження здійснене не стільки на вивченні позицій громадянських суспільств цих країн, скільки на контент-аналізі офіційних промов очільників держав, керівників владних і опозиційних партій, розгляді стилів офіційних заходів (на рівні парламенту чи уряду) з приводу цих подій [14, Р.4]. Автори висновують, що заданий у такий спосіб шаблон-режим пам'яті згодом, якщо «до його формулювання та поширення активно залучені державні інституції чи політичні угруповання», набуває офіційного статусу [14, Р.9].

Доцільним вважаємо урахування й визначення українського політолога В. Бушанського щодо характеру процесу впровадження дискурсу історичної пам'яті, а саме: «Рух від нігілізму до соціального конфлікту, а в рамках соціального конфлікту до ствердження нової дискурсивної нормативності – це

необхідні віхи розгортання історичної пам'яті» [1, с.97]. Ситуацію в Україні можна розглядати як процес установалення нового порядку в канонізації історичної пам'яті.

У вже згаданій доповіді про сучасну політику історичної пам'яті в контексті національної безпеки України особливої ваги у справі формування неспотвореної національної історичної пам'яті, без якої неможлива розбудова суверенної Української держави, надано освіті, насамперед предметам і дисциплінам суспільствознавчої галузі знань, у першу чергу історії [11, С.61-62]. Як зазначає відомий український історик Ю. Шаповал, звертання до подій і постатей минулого, необхідність вести з ними постійний, нескінченний в часі діалог, є ознакою цивілізованого соціуму [7, с.5], водночас це й насущна потреба освічених, національно мислячих нащадків. Рідна історія – це дзеркало буття народу, джерело національної гордості, інструмент формування усвідомленого розуміння своєрідності національного архетипу, досвіду національних перемог і здобутків, трагедій і помилок та шляхів їх прийняття чи подолання.

Для нас, педагогів і викладачів, чи не найголовнішою функцією історії України є те, що вона – дієвий інструмент виховання у дітей і молоді патріотичних і громадянських почуттів, вона відіграє посутню роль у їхній соціалізації у дусі етнонаціональної ідентичності. Адже одним з питомих чинників, який сприяє «перетворенню населення на народ», є різнобічне і глибоке знання власної національної історії, що формує історичну, а на її основі національну свідомість, тобто «уявлення про етносоціальні цінності, норми, традиції, що є визначальними для віднесення особи до тієї чи тієї нації, національної спільноти» [10, с.104-105].

На жаль, наразі актуальність питань вивчення і викладання суспільствознавчих предметів багаторазово посилюється викликами інформаційної війни, провідну роль у якій відіграє специфічна «гуманітарна зброя», що застосовується РФ для впливу на свідомість населення України. Ключова мета країни-агресора – демонтаж української державності, тому в

нагоді стають маніпулювання історичними фактами, руйнування ідентичності й цінностей в наших громадян, нав'язування їм іншокультурних стандартів.

Українські політологи стверджують: «Формування національної ідентичності є визначальним національним інтересом» [6], і тому особливо прикро, що вони констатують наявність у громадян України кризи ідентичності, що є результатом руйнування усталеної системи радянських цінностей і формування цінностей, з одного боку, – етнічних, а з іншого – національно-громадянських. Основними проявами цієї кризи вчені називають: неузгодженість між загальноукраїнською національною ідентифікацією та іншими різновидами колективно-культурної ідентифікації; розбіжність між загальноукраїнськими та регіональними інтерпретаціями історичних процесів, подій, ролі певних історичних постатей [11;13].

Зауважимо, що формування національної ідентичності як визначального національного інтересу, накреслює і зумовлює політику та дії держави. Навіть у США, у країні зі стабільною громадянською ідентифікацією, на державному рівні було визнано, що «розуміння історії, політики, культури і традицій є важливим для громадянської позиції і критично значущим для усвідомлення того, хто є союзниками, а хто – супротивниками Америки» [15, Р. 12].

У владних колах України є глибоке усвідомлення значущості дискурсу нації, начала якого заховані в історії культури. Маємо на увазі схвалення низки важливих націєформувальних документів, зокрема Стратегії інформаційної безпеки до 2025 року, розробленої наприкінці 2021 р., плану дій з впливу на вкорінення національної самоідентифікації і рідномовності. Адже саме «з метою консолідації та формування історичної свідомості Українського народу, збереження національної пам'яті на державному рівні визнано необхідним офіційно належно відзначати і вшановувати пам'ятні дати і ювілеї (виокремлення – автора)» [12].

Зокрема, серед заходів, визнаних Верховною Радою України доцільними, – проведення урочистих відзначень пам'ятних дат і ювілеїв. У цьому контексті МОН України рекомендовано: забезпечити проведення у закладах загальної

середньої освіти, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти уроків, виховних годин, круглих столів, науково-практичних конференцій, інших тематичних заходів, приурочених до пам'ятних дат і ювілеїв 2022-2023 років; включити теми, присвячені пам'ятним датам і ювілеям 2022-2023 років, до переліку тем конкурсів Малої академії наук України, рефератів, курсових та дипломних робіт у закладах вищої освіти.

Відповідні рекомендації в Постанові Кабінету Міністрів України адресувалися й Міністерства культури та інформаційної політики України; Державного комітету телебачення і радіомовлення України; органів місцевого самоврядування; Національного банку України [12].

З особистого тривалого досвіду організації і проведення ювілейних та тематичних науково-практичних заходів із вшанування пам'яті видатних педагогів і вчених України, можу свідчити: коли до проведення конференції чи круглого столу підходити творчо, із щирою шаную до освітньої персоналії, з прагненням зацікавити учасників, то вочевидь виявляється позитивний гуманітарний ефект. Його можна фіксувати у зацікавлених промовах і обговореннях, у дописах учасників. Але не всі ефекти можуть бути явними, адже невимірними лишаються такі складники, як враження, викликані заходом думки, бажання.

Саме крізь обговорення історичних і науково-педагогічних аспектів життєдіяльності видатної особи глибше учасниками осягається характер історичного і соціального часу як тла, що зумовило непересічну діяльність, вплинуло на особу і бодай почасті трансформувалося завдяки її здобуткам. Пристаємо до думки Ольги Волянчук, що знакові постаті, люди-символи, життєва історія яких виконує помітну роль у маркуванні мнемологічно простору суспільства, є важливим елементом національного наративу, становить своєрідну систему смислів для спільноти [2, с. 266] і сприяє ненав'язливому, поступовому усвідомленню учасниками причетності до символічного світу народу, нації, Держави [3; 8].

Життя видатних людей – це персоніфікована історія нації.

Наголосимо, що ювілейні конференції мають не лише меморіальну значущість. Вшановуючи пам'ять видатного національного мисленика, ми отримуємо можливість поміркувати над проблемами, якими він чи вона переймалися, з позицій сьогодення обґрунтувати непроминальність ідей чи їх застаріння, можемо навіть спробувати їх розвивати, аби продовжити і примножити надбання, і тим самим розвивати саму українську гуманітарну освітню думку.

Наукова конференція як зібрання і нарада представників певної наукової галузі є формою публічного обговорення (рідше - розв'язання) актуальних дослідницьких питань. Відходячи від практики проведення таких зборів у суто урочисто-ювілейному дусі з промовами гасельного спрямування, поступово формуємо практику оприлюднення у ході таких заходів нових поглядів на усталені канони тлумачення розвитку національної освіти і педагогічної думки, оцінки діяльності певних історичних постатей.

Переконана, що плідним у формуванні в молоді історичної пам'яті є ширше запровадження в процедуру ювілейних заходів інтерактивної участі студентської чи шкільної молоді, аби вони могли не лише заслухати наукові повідомлення, що без сумніву корисно, а й висловити свою думку, позицію ставлення щодо обговорюваного на заході питання.

Особливо доцільним вважаємо відкриті опитування з тематики заходу з наступним обговоренням результатів, що звичайно істотно ускладнює традиційне проведення заходів, однак дає позитивний ефект співучасті, створює можливості залучити й активізувати ту молодь, яку часом важко розворушити.

Починаючи з 2014 р., відбувається запекле змагання різних версій минулого – українське суспільство поступово виробляє свою власну модель історичної пам'яті, яка в змозі консолідувати націю як цілісне політико-культурне утворення. Розширення палітри масових заходів з формування історичної свідомості у дітей та молоді «працюватиме» на збереження нового режиму національної пам'яті.

Список літератури.

1. Бушанський В. Історична пам'ять: поняття і феноменологія. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід. [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.; за заг. ред. Ю. Шаповала]. Київ: ІПЕНД, 2013. С. 93-114.
2. Воляннюк О. Персоніфіковане минуле у сучасному політичному житті України та Росії. Наукові записки ІПЕНД НАН України. № 1(175). С. 265-276.
3. Грицак Я. Історія в особах: до формування історичної пам'яті в Україні, 1991-2011. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід. [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за заг. ред. Ю. Шаповала. Київ: ІПЕНД, 2013. С. 231-250.
4. Киридон А. Концепт «історична пам'ять»: варіативність дефініювання. Україна – Європа – Світ. Вип. 3: Міжнародний зб. наук. пр. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. С. 112–116.
5. Ковальська-Павелко І. «Війни пам'яті» як ключовий чинник формування державної політики пам'яті в сучасній Україні. *Krakowskie Studia Malopolskie*. № 3(35). 2022. 27-44.
6. Критерії національної безпеки в освітній сфері: зарубіжний досвід та висновки для України. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-08/osvita_bezpeka-7e24e.pdf (дата звернення: 19.02.2023).
7. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід. / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко; за заг. ред. Ю. Шаповала]. Київ: ІПЕНД, 2013. С. 5.
8. Михайлова О. Персоніфікація як стратегія історичної політики в Україні. *Стратегічна панорама*. № 1. 2022. С. 18-25.
9. Нагорна Л. Політика пам'яті та її орієнтаційна місія. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід. [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.; за заг. ред. Ю. Шаповала]. Київ: ІПЕНД, 2013. С. 114-141.
10. Національна свідомість. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ: «Генеза», 2018. С. 104-105.
11. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь / [Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С.І., та ін. / за заг. ред. В. М. Яблонського]. Київ: НІСД, 2019. 144 с.
12. Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2022–2023 роках : Постанова Верховної Ради України від 17.12.2021 № 1982-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1982-IX#Text> (дата звернення: 17.01.2022).
13. Чупрій Л., Сіра О. Патріотичне виховання як чинник формування національної ідентичності в умовах російської агресії. *Krakowskie Studia Malopolskie*. № 3(35). 2022. С. 27-44.
14. Kubik, Jan and Bernhard, Michael (2014). «A Theory of the Politics of Memory.» In *Twenty Years after Communism: The Politics of Memory and Commemoration*, /ed. by Jan Kubik and Michael Bernhard, 7–36. Oxford: Oxford University Press.
15. Klein, Joel I. and Rice, Condoleezza and Levy, Julia C. (2012). *U.S. Education Reform and National Security (Independent Task Force Report No. 68)*. New York: Council on Foreign Relations Press.

Довгань Н. О., м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Анотація. Представлено визначення і зміст психологічної готовності вихователів до формування в дошкільників національної ідентичності. Описано форму спецкурсу-

тренінгу розвитку психологічної готовності, який складається з блоків навчальної і самостійної роботи.

Ключові слова: *психологічна готовність, вихователі, заклади дошкільної освіти, дошкільники, національна ідентичність.*

Abstract. *The work presents the definition and content of educators' psychological readiness to form pre-schoolers' national identity. A special training course developing psychological readiness is described; the training consists of modules for in-class educational and independent work.*

Key words: *psychological readiness, educators, preschool educational institutions, pre-schoolers, national identity.*

В умовах викликів внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці і реформування освітньої галузі, питання формування національної ідентичності у дітей дошкільного віку набуває важливого значення. Національна ідентичність як соціальний конструкт складається із контекстуально значущих елементів: культури, мови, традицій, музики, усвідомлених геополітичних історичних зв'язків, внутрішньо державних засобів обміну інформацією, особливостей комунікації, позиціонування тощо. Національна ідентичність не є вродженою рисою, але формується протягом становлення особистості, тому у дошкільному віці особого значення набуває педагогічний вплив вихователів закладів дошкільної освіти (далі ЗДО). Це пояснюється тим, що формування переконань, цінностей, життєвих настанов започатковується не тільки у родині, а й в осередках соціалізації – навчальних закладах – дитячих садочках, і далі, у школах, закладах вищої освіти. Зазначимо, що вагомість національної складової вибудовується на досвіді історичного минулого і пережитих актуальних подій й знаходить відображення у вихованні нового покоління. Водночас, як показує аналіз діяльності ЗДО, в освітній практиці досить часто використовуються підходи, які не повною мірою спрямовані на формування національної ідентичності, у яких не враховуються психологічні особливості взаємодії з дітьми в умовах воєнного стану. Вищезазначене вказує на актуальність питання розвитку психологічної готовності педагогічних кадрів до формування національної ідентичності у дітей дошкільного віку.

Отже, психологічна готовність вихователів до формування у дошкільників національної ідентичності являє собою сукупність

взаємопов'язаних мотивів, знань, умінь, навичок, особистісних якостей, які забезпечують виховання у дітей належності до певної держави чи нації. Структура готовності складається із (1) *мотиваційної компоненти* (групи мотивів, що спонукають вихователів до роботи із формування національної ідентичності), (2) *когнітивної компоненти* (комплекс знань щодо психологічних особливостей дітей дошкільного віку та особливостей роботи з ними), (3) *операційно-регулятивної компоненти* (комплекс вмінь і навичок, необхідних для формування національної ідентичності), (4) *особистісної компоненти* (сукупність індивідуально-особистісних якостей вихователя, необхідних для формування національної ідентичності у дітей дошкільного віку).

Спираючись на гуманістично-ціннісний підхід до психологічної підготовки освітян (О. І. Бондарчук) зазначимо, що важливо а) вмотивувати вихователів до формування національної ідентичності у дітей дошкільного віку; б) проводити навчання вихователів щодо специфіки презентації дітям елементів конструкту національної ідентичності; в) опрацьовувати ефективні прийоми і засоби роботи із дітьми відповідно їх віку; г) розвивати особистісні характеристики вихователів, які покращать ефективність навчально-виховної взаємодії; д) сприяти самопізнанню та самоприйняттю «себе» як вихователя, що працює із дітьми у складних умовах сучасності.

Зазначені аспекти роботи із розвитку готовності доречно реалізовувати у формі спецкурсу-тренінгу, який складається із блоків навчальної і самостійної роботи:

- у теоретичному блоці із вихователями проводяться лекційні заняття про особливості розкриття змісту елементів національної ідентичності дітям дошкільного віку;
- у практичному блоці опрацьовуються вправи на корегування проблемних питань у роботі з дітьми в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України;
- у блоці домашньої роботи вихователям пропонуються завдання щодо

усвідомлення й поглиблення одержаних і опрацьованих знань, умінь навичок розвитку відповідних особистісних якостей.

Проходження спецкурсу-тренінгу педагогічними кадрами ЗДО передбачає не лише засвоєння ними певної кількості професійних знань, умінь, навичок, а й розвиток творчого потенціалу, що може стати в нагоді у роботі із формування національної ідентичності у дітей дошкільного віку.

Список літератури.

1. Бондарчук О. І. Психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін : гуманістично-ціннісний підхід / О. І. Бондарчук. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2014. Т. 1., Вип.. 121. С.38–43
2. Бондарчук О. І. Технологія розвитку психологічної готовності керівників закладів освіти до діяльності в умовах соціальних трансформацій. *Післядипломна освіта в Україні*. 2018. № 1. С. 84–87.

Жевжик В., смт. Магдалинівка, Дніпропетровська обл.

З ДОСВІДУ РОБОТИ ОСЕРЕДКУ ГО «СІЧЕСЛАВСЬКЕ КОЗАЦТВО ЗАПОРОЗЬКЕ» РАЗ ДОБРОМ НАГРІТЕ СЕРЦЕ – ВВІК НЕ ПРОХОЛОНЕ

Анотація. Висвітлено національно-патріотичний напрям виховання молоді в умовах сьогодення, мотивацію громадської активності здобувачів освіти через волонтерський рух. Наведено приклади виховання молоді на засадах козацької педагогіки

Ключові слова: патріотизм, волонтерський рух, мотивація громадської активності, національно-патріотичне виховання, козацтво.

Abstract. The national-patriotic direction of youth education in today's conditions, the motivation of public activity of education seekers through the volunteer movement is highlighted. Examples of youth education based on Cossack pedagogy are given

Key words: patriotism, volunteer movement, motivation of public activity, national-patriotic education, Cossacks.

Для педагогічного колективу закладу професійної (професійно-технічної) освіти «Професійно-технічне училище № 88» смт Магдалинівка Дніпропетровської області **національно-патріотичний напрям виховання** був і залишається пріоритетним. В умовах сьогодення особливого значення набуває формування громадянина-патріота України з високою національною свідомістю, здатного побудувати демократичне суспільство, в основі якого толерантність та повага до людини.

Мета патріотичного виховання реалізується через систему виховних завдань: ствердження у свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного й історичного минулого України; виховання поваги до Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, культивування ставлення до солдата як до захисника-героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю молоддю досвіду на основі участі в процесах державотворення, життєдіяльності громадянського суспільства, спроможності дотримуватися законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму.

Виходячи із цього, основна **ідея та результат** означеного напряму виховання полягає в мотивації громадської активності молоді, яка реалізується через волонтерський рух, свідому позицію щодо необхідності захищати честь та незалежність рідної землі в лавах Збройних сил України (далі – ЗСУ). Багато земляків знаходяться в лавах ЗСУ. Вони залишили свої домівки і нашу рідну Дніпропетровську землю, щоб захистити Україну, бо дуже болить, що її намагаються розірвати на шматки. Майже в кожного нашого здобувача освіти є хтось із рідних, друзів, односельців, хто пішов на війну добровольцями, щоб над нами було мирне небо. Війна відкриває людей по-новому.

Здобувачі освіти та працівники надають конкретну реальну допомогу воїнам-захисникам ще з 2014 року. Це придбання продуктів харчування, теплого одягу, плетіння захисних сіток, ремонт машин і техніки, надання допомоги військовим шпиталям, дитячим відділенням обласних лікувальних закладів, вітання захисників зі святами солодощами та продуктами харчування домашнього виробництва.

Починаючи із 24 лютого 2022 року наш заклад освіти активно включився

в роботу із забезпечення бійців Збройних сил України необхідним на той момент екіпіруванням та обладнанням. Наразі і спрацювала модель патріотичного виховання з її багатьма векторами роботи. Насамперед було виділено кошти в розмірі середнього заробітку на придбання та формування продуктивних наборів, які двічі направлялися до військових формувань на сході і півдні нашої держави.

Майже цілодобово всі працівники плели маскувальні сітки з різним ступенем захисту та прозорості, використовуючи три методи плетіння: стрічки та вузли (на перетині чарунки зав'язується стрічка певного розміру і кольору); «краватки» (береться клапоть тканини у верхній частині робимо проріз і також продіваємо через чарунку у вигляді краватки) смужки, які влітаються в сітку з недопущенням геометричних фігур. І як підсумок, нині виготовлено 120 сіток розміром 6х4 метри, які надають можливість накривати військові об'єкти й техніку.

Важливим елементом було забезпечення продовольчої безпеки наших захисників, і вже традиційно ми печемо пиріжки з різним начинням та кожного року підприємці та представники колективу випікають на базі їдальні та лабораторії кухарів більше 500 святкових пасочок, які потім особисто передаємо (доставляємо) на передову. У тісній співпраці з органами місцевого самоврядування на території Магдалинівської ОТГ створено координаційний центр, який займається збором та надання допомоги нашим землякам, які боронять суверенітет нашої держави. Ми також є активними учасниками зборів, різного року донатів та організації роботи ХАБУ.

Залежно від сезону та потреби наших військовослужбовців було розроблено й удосконалено модель турбопічки, яка мала високий коефіцієнт корисної дії та споживала незначну кількість дров. Зараз ці пічки виготовляються нашими здобувачами освіти, що проходять навчання з професій «Слюсар-ремонтник» (роблять заготовки, ріжуть метал, підганяють по кутам) та «Електрозварники ручного зварювання», які зварюють в єдине ціле цю піч. Маємо позитивні відгуки та побажання в удосконаленні конструкції від

захисників Східного, Південного та Північного напрямків. За ініціативи Козацького благодійного фонду «Меморіал Сірка» розпочато виготовлення окопних свічок, які не лише світять, а і зігрівають теплом, яке віддають люди, що долучилися до їхнього створення. З їхньою допомогою наші бійці можуть приготувати їжу, розігрівати чай та отримати підвищення температури на 3-5 градусів у закритих приміщеннях від 6 до 12 годин. До цих дій залучений увесь колектив: хтось збирає банки, хтось віск і парафін. А мережа магазинів «Аврора» люб'язно надала гофра-картон. Наразі виготовлено більше 2300 штук. Активну участь беремо в наданні допомоги військовим шпиталям для забезпечення одягом поранених бійців. Так, у травні 2022 року проведено збір та направлено до Краматорського військового шпиталю білизну (шкарпетки, майки, футболки, засоби гігієни та медикаменти). Нещодавно такий пакет допомоги було надано і Дніпровському військовому шпиталю. Колектив активно бере участь у Всеукраїнських заходах, що проводяться для підтримання патріотичного та військового духу. Це і Патріотичний фестиваль-конкурс «Народ – герой героїв появляє№», «Все буде Україна», «Чорнобаївські витіванки», «Моя Україна – єдина та вільна», «Війна нашими медіаочима», «Добрі справи «Волонтерський рух» та багато інших.

Результатом ціленаправленої роботи з 2008 року є визнання нашого закладу освіти та проведення районних свят до Дня волонтера, Збройних сил України, вручення відзнак від 74-го окремого розвідувального батальону, спеціального підрозділу «KRAKEN» та інших військових формувань, Працівників сільського господарства на базі нашого закладу освіти. З метою підтримання бойового духу наших захисників, незламності і віри в перемогу громадськості територіальної громади й області здобувачі освіти та педагогічні працівники проводять різного роду флешмоби, патріотичні акції та конкурси: відкритий патріотичний фестиваль-конкурс «Народ-герой, героїв появляє»; акція «Донори» – наші педпрацівники та здобувачі освіти є донорами, постійно здають кров з метою забезпечення функціонування банку крові для обласної лікарні Мечникова; Всеукраїнський конкурс «Незвичні професії» від проєкту

«На Урок»; активізована робота з підготовки робітничих кадрів дефіцитних професій під час військового стану; Міжнародний мистецький конкурс «Скадовськ збирає друзів» (II місце); Челендж «Ми відбудуємо країну!»; Міжнародний конкурс «Digital Youth Forum 2022»; Всеукраїнський конкурс «Школа рятувальника»; віртуальний арт-простір «Моя Україна, єдина та вільна!»; Всеукраїнський конкурс «Україна починається з тебе», «Захисники та захисниці» на платформі «На Урок»; обласний конкурс «Українська вишиванка – код нації, зв'язок поколінь»; спортивний челендж «До перемоги»; допомога Краматорському військовому госпіталю щодо натільної білизни, засобів для індивідуальної гігієни; роковини Чорнобильської катастрофи; патріотична акція «Державні символи України»; челендж «Миру тобі, Україно!»; збір від Магдалинівської ОТГ для воїнів засобів зв'язку та павербанків; майстер-класи з плетіння сіток, виготовлення мобільних буржуйок, захисних екранів і маскувального тюнінгу для автомобілів, виготовлення оберегів.

Зараз ми можемо вже вести статистику: до початку збройної агресії майже 25% випускників нашого закладу освіти, маючи високий рівень патріотизму та громадської свідомості, залюбки вступають до лав Збройних сил України, проходячи строкову службу, залишаються у військові, підписуючи контракт. На жаль, реалі нашого часу ведуть і сумну статистику. Більше 10-ти випускників залишаються назавжди у віці від 20 до 32 років. Віримо в перемогу та незламність козацького духу українського народу. Усе буде Україна! Разом до перемоги!

Здобувачі освіти знають, що щирість – одна з важливих рис людини. Здобувачами освіти та працівниками спільно вирішено розписати добрими словами та щирими побажаннями прапори, які волонтери смт. Магдалинівка передали бійцям. У вільний час молодь розписувала прапори, писала листи, малювала малюнки. Жоден здобувач освіти закладу не залишився осторонь, докладав чимало власних зусиль. Написи були різного характеру, у них червоною ниткою проходить заклик:

Бережіть себе, хлопці!

Повертайтеся живими і здоровими, з перемогою на устах та патріотизмом у грудях!

Прийміть нашу щирю вдячність!

Ви завжди в наших серцях!

Ніколи раніше в Україні так активно не розвивався волонтерський рух, коли без надії на жодну винагороду люди допомагають тим, хто боронить мир та спокій. Отримавши інформацію про потребу солдатів у маскувальних сітках для техніки та людей, вирішили не гаяти часу і допомогти. Були придбані сітки та протягом кількох тижнів молодь виплела їх власноруч. Здобувачі освіти приносять відповідного кольору одяг, роблять з нього смужки, які вплітають у сітку – щілини роблять невидимими для ворога. У роботі радо їм допомагають батьки. Заклад проводить майстер-класи для охочих із плетіння маскувальних сіток. Завдяки альтруїзму волонтерів, техніка та екіпіровка вже приведені в належний стан. Можливо, саме наша допомога врятує життя хлопцю із сусідньої вулиці.

Патріотизм! Як багатогранно звучить це слово.

Патріотами не народжуються – ними стають морально сформовані громадяни країни. Виховні заходи, уроки виробничого навчання, спецтехнологій, загальноосвітніх предметів «пронизані» формуванням громадянина-патріота-захисника. У закладі створений музей, де зберігаються трофеї наших воїнів та відповідно пам'ять про їхній героїзм на полі бою. Училище взяло участь у соціальному проекті «Мої друзі – захисники АТО».

Великого значення набуває виховання молоді на засадах козацької педагогіки. В училищі здійснює свою діяльність «Новоорільський дитячо-юнацький курінь» Дніпропетровської обласної громадської організації «Січеславське козацтво Запорізьке». Систематично проходять спортивні змагання, які виховують жагу до перемоги, колективну підтримку учасників змагань, роботу в команді, дисциплінованість і самовідданість. Історія козацтва вивчається на уроках, заняттях гуртків, спортивних секцій.

Беремо участь у челенджах: «Миру тобі, Україно!», «Ми відбудуємо

країну!», створюємо відеоролики. «Не бути байдужим!» – це гасло для колективу здобувачів освіти та педагогів наразі є головним. Завдяки благодійності й відданості нашого мирного населення війна може закінчитися на день або тиждень раніше. А це – сотні збережених життів! Таким гаслом і життєвою настановою є внутрішня атмосфера серед здобувачів освіти закладу. Педагогічний колектив вірить, що молодь продемонструє справжній героїзм, любов до України і власним прикладом запалить дух патріотизму майбутнім поколінням.

Список літератури.

1. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2022 року схвалено Указом Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013. Класний керівник. 2013. № 23/24. С. 9-23.
2. Про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сферах національно свідомого і патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку: постанова Верховної Ради України від 22 трав. 2003 р. № 865-IV. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/865-15>.
3. Про затвердження плану заходів щодо підвищення рівня патріотичного виховання учнівської та студентської молоді шляхом проведення на постійній основі тематичних екскурсій з відвідуванням об'єктів культурної спадщини: розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 груд. 2009 р. № 1494-р
5. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 роки. URL : <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/collegium-of-the-ministry/119/122/>.
6. Бех В. Національне виховання в контексті глобалізаційних процесів: актуальні питання. Директор школи, ліцею, гімназії. 2011. № 1. С. 11-13, 84-89.

Заярна В. С., м. Суми

ФОРМУВАННІ АКТИВНОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ НА ОСНОВІ ЦІННОСТЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито питання формування активної громадянської позиції підростаючого покоління в умовах позашкільної освіти. Проаналізовано потенціальні можливості й подано концепцію громадянського виховання в закладах позашкільної освіти. Описано досвід роботи з реалізації екологічних STEM-ініціатив як шляху формування активного громадянства підростаючого покоління на основі цінностей сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: позашкільна освіта; громадянське виховання; сталий розвиток суспільства, STEM-освіта; проектна діяльність.

Abstract. The article reveals the issue of forming an active civic position of the younger generation in extracurricular education. The concept of civic education in extracurricular

education institutions is presented. The experience on the implementation of environmental STEM initiatives as a way of forming active citizenship of the younger generation based on the values of sustainable development of society is described.

Key words: *extracurricular education; civic education; sustainable development of society, STEM education; project activity.*

Євроінтеграційні поступи України орієнтують державну політику, зокрема й у сфері освіти, на загальноєвропейські цінності сталого розвитку суспільства. І тому, особливо у період війни за цілісність держави, майбутнє нації, актуальності набуває активне громадянство дітей та учнівської молоді, що впливає на соціально-економічний розвиток держави у довгостроковій перспективі.

Означеній проблемі присвячено праці вітчизняних вчених: зокрема аспекти психології формування громадської активності розкрито у працях Г. Андрєєвої, О. Леонтьєва, В. Мухіної, Л. Рувинського та інших. Формуванню відповідальної громадянськості присвячено дослідження І. Бега, С. Золотухіної, І. Підласого, Ю. Руденка, О. Сухомлинської та інших. Методику громадянського виховання досліджували В. Кремень, Ю. Мальований, К. Чорна [3].

Виховний потенціал позашкільної освіти щодо формування цінностей підростаючого покоління розкривається у працях О. Биковської, В. Вербицького, А. Корнієнко, О. Литовченко, В. Мачуського, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Л. Тихенко [3, 6, 7].

Громадянське виховання через впровадження інноваційних форм освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти набуває особливого значення в період воєнних дій, коли гостро постає питання патріотичного виховання, а довкілля й природа рідного краю зазнають руйнівного впливу, що негативно впливає на сталість розвитку суспільства.

Особливу роль у виховному процесі закладу позашкільної освіти відіграє запровадження технологій STEM-освіти, що реалізується за різноманітними векторами навчально-творчої діяльності, сприяє формуванню сучасних практичних навичок, створює сприятливі умови для успішної самореалізації

здобувачів освіти як суб'єктів громадянської дії (див. рис.1). Саме STEM-освіта націлена на підготовку високопрофесійних фахівців, що реалізовуватимуть свій інтелектуальний потенціал у світі професій майбутнього на засадах сталого розвитку суспільства.

Успішне розв'язання завдань щодо формування активної громадянської позиції дітей та учнівської молоді на основі цінностей сталого розвитку можливе за умови застосування аксіологічного (ціннісного) підходу в освітньому процесі закладів позашкільної освіти [10].

Активне громадянство дітей та учнівської молоді формується за різними векторами навчально-творчої діяльності (див. рис. 1) під час занять у гуртках і творчих об'єднаннях, екологічної практики, участі у тематичних заходах різного рівня організації, залучення до інтегрованої освітньої STEM-діяльності, а також діяльності галузевих дитячих і молодіжних організацій, органів учнівського самоврядування, що беруть участь у соціальних й екологічних ініціативах.

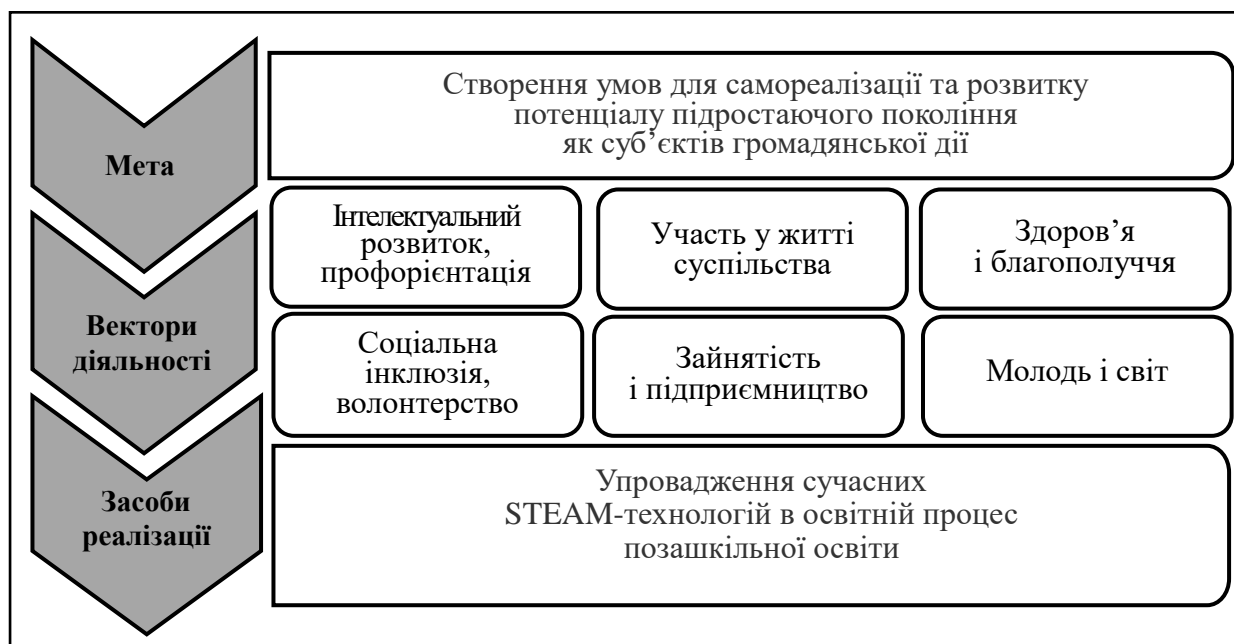

Рис. 1. Концепція формування активної громадянської позиції підрастаючого покоління засобами STEAM-освіти в умовах закладу позашкільної освіти (складено автором)

Розглянемо, як приклад формування активної громадянської позиції

підростаючого покоління на основі цінностей сталого розвитку суспільства, деякі заходи (у тому числі – STEM-орієнтовані освітні події) як сучасні форми організації освітньої діяльності у закладах позашкільної освіти Сумщини у 2022 р., що координуються Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю [8].

З метою формування нового природоохоронного світогляду на засадах сталого розвитку, виховання у дітей почуття відповідальності за природу як національне багатство проведено обласний екологічний форум «Природа – національне багатство України». Учасники форуму порушували проблеми збереження біорізноманіття, водних природних ресурсів, упровадження безпечних агротехнологій, традицій раціонального природокористування в межах громад, охорони навколишнього природного середовища тощо.

З метою залучення дітей і учнівської молоді до розвитку громад щороку проводиться Обласний конкурс соціально-освітніх проєктів «Діти розбудовують громаду». За ініціативи здобувачів позашкільної освіти було реалізовано 8 проєктів, спрямованих на покращення «екологічного» клімату громад.

З лютого 2022 року в області реалізується соціально-освітній проєкт «Майбутнє за ЕКОгромадою» з метою забезпечення права кожної дитини на якісну позашкільну освіту, формування партнерських відносин між педагогами, батьками, державними і громадськими інститутами щодо виховання дітей та учнівської молоді на засадах сталого розвитку суспільства.

У межах обласного соціально-освітнього проєкту «Кровна родина» обласний фестиваль проєктів ландшафтного дизайну «Квіти моєї родини». У заході взяли участь понад 120 здобувачів освіти з 21 об'єднаної територіальної громади області. Учасники фестивалю презентували свої проєкти, ознайомилися та обговорювали роботи інших учасників заходу.

У закладах позашкільної освіти Сумщини активно впроваджуються освітні STEM-технології, спрямованих на інтелектуальний розвиток підростаючого покоління як представників екоорієнтованого «розумного»

суспільства.

У зазначений період було реалізовано низку екологічних STEM-активностей. Зокрема, у межах методико-педагогічний проєкту співпраці педагогів Сумського ОЦПО та РТМ «Професійна взаємодія – запорука успішності педагога» реалізовано спільну діяльність навчально-методичної групи з реалізації STEAM-проєкту «Ми – ЕКОтворці», що передбачав пошук ідей модернізації освітнього процесу на основі сучасних технологій STEM-освіти та засад сталого розвитку суспільства. Інтеграція за декількома напрямками позашкільної освіти дозволило розширити контингент вихованців, які були охоплені навчально-творчою екологічною діяльністю, а також сформуванню екологічних цінностей засобами STEAM-освіти.

У межах Всеукраїнської STEM-весни реалізовано ініціативу «ЕКОактивна STEM-весна позашкільна», метою якої є відновлення, підтримка й збереження природи рідного краю й планети в цілому; формування свідомого ставлення й розуміння у вихованців цінності збереження природних ресурсів, формування почуття гордості за природні багатства України, плекання природи як джерела життєвоважливих потенціалів й ментального здоров'я людини, творчості й натхнення, а також актуалізація значення природотерапії.

Перспективна освітня діяльність щодо формування сталих екологічних цінностей вихованців засобами STEM-освіти продовжується у межах роботи обласної STEM-школи для педагогів закладів позашкільної освіти, обласного фестивалю STEM-ідей.

Відповіддю на виклики війни стало створення онлайн-хабу позашкільної освіти Сумщини «Україна – це ми!», у веб-просторах якого представлено освітні інтерактивні форми роботи для всіх учасників освітнього процесу, що уможлиблює залучення до активної дистанційної позашкільної навчально-творчої діяльності й формує активну життєву позицію здобувачів освіти.

Отже, інноваційну освітню діяльність закладів позашкільної освіти Сумщини (зокрема упровадження STEM-освіти) спрямовано на активну залученість дітей та учнівської молоді в соціальне життя громад, що формує

позитивне сприйняття майбутнього, активну життєву позицію, уміння і навички сталого стилю життя шляхом змін власної поведінки, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення сталого розвитку суспільства, орієнтацію на загальнолюдські цінності. Така системна і безперервна освітня діяльність сприяє формуванню усвідомленої громадянської активності підростаючого покоління в умовах позашкільної освіти.

Список літератури.

1. Громадянське виховання дітей та учнівської молоді у закладах позашкільної освіти : метод. посіб. / за заг. ред. Л. В. Тихенко; упор. Л. М. Бондар, Н. В. Перепелиця. Суми : Університетська книга, 2021. 236 с.

2. Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 15.11.2022)

3. Литовченко О. Цінності підлітків та старшокласників: Дослідження серед учнів позашкільних навчальних закладів. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/11205/1/Литовченко%20ЕНЦ.pdf> (дата звернення: 12.11.2022)

4. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу : колективна монографія / Вербицький В.В. та ін. ; за ред. О.В. Литовченко. Київ : Педагогічна думка, 2012.192 с.

5. Проектна діяльність комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю. URL : <https://www.ospo.sumy.ua/koordinacijna-robota/proektna-dijalnist.html> (дата звернення: 07.02.2023)

6. Стратегія сталого розвитку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> (дата звернення: 10.11.2022)

7. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах : монографія / за ред. В. В. Мачуського. Київ, 2017, 220 с.

Ільченко О. Г., м. Київ

МАТЕРІАЛЬНА БАЗА ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СІМ'Ї І ШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті зроблена спроба привернути увагу педагогів і батьків до національно-патріотичного виховання в навчально-методичному забезпеченні освіти для сталого розвитку суспільства «Довкілля».

Ключові слова: навчально-патріотичне виховання; освіта для сталого розвитку суспільства «Довкілля»; навчальне середовище освітніх закладів і в домашній школі.

Abstract. The article attempts to draw the attention of teachers and parents to national-patriotic education in the educational and methodological support of education for sustainable development of society “Environment”.

Keywords: educational and patriotic education; education for sustainable development of society “Environment”; educational environment of educational institutions and at home school.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це цілеспрямована діяльність освітніх закладів та домашнього виховання, домашніх шкіл щодо формування в молодого покоління патріотичної свідомості, любові до Батьківщини, готовності виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, відбудови її у зв'язку з воєнним і післявоєнним станом [1].

Національно-патріотичне виховання досягається в процесі культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, доброти, чесності, бережного ставлення до природи, чому сприяє впровадження елементів моделі освіти для сталого розвитку суспільства «Довкілля» та навчальне середовище її реалізації [2].

Поняття «навчальне середовище» – одне з найважливіших у сучасній теорії навчання. Це – генеральний дидактичний фактор, від якого найбільшою мірою залежить ефективність цілісного дидактичного процесу, зокрема і національно-патріотичне виховання.

Необхідно виявити, які зміни в зміст поняття «навчальне середовище» та його структурних елементів необхідно внести в умовах переорієнтації традиційної освіти на принципи й методичні підходи освіти для сталого розвитку, для якого важливу роль відіграє національно-патріотичне виховання та формування життєствердного національного образу світу.

Кінцева мета освіти для сталого розвитку – формування мотивованої громадянської позиції збереження довкілля, передачі його з покоління в покоління в непогіршеному стані і формування на цій основі всієї життєдіяльності суспільства [3]. Таким чином, поняття довкілля, зв'язки з довкіллям кожної людини і суспільства в цілому, формування здатності людини забезпечувати стабільність зв'язків у довкіллі з використанням законів сучасної науки входять до фундаментальних понять ОСР. Проблема полягає у виявленні місця і ролі цих понять у навчальному середовищі з метою орієнтації його на задоволення умов інтеграції змісту освіти, зокрема на засадах освіти для ОСР.

Звернемося до аналізу компонентів навчального середовища, насамперед матеріальної бази. У традиційній шкільній кімнаті дуже мало місця для самої

дитини, її самостійної роботи. Майстерня, лабораторія, матеріали, інструменти, за допомогою яких дитина могла б будувати, творити та самостійно досліджувати – усе це здебільшого відсутнє. Об'єкти навчання, які б були задіяні в цих процесах, не мають навіть точно визначеного місця в навчальних програмах.

Вигляд шкільних кімнат з їхніми розставленими партами показує, що в них усе направлено на те, щоб на уроці можна було справитися з найбільшою кількістю дітей, працювати з ними як із сукупністю одиниць. Це говорить про пасивну роль дітей в освітньому процесі. Цим же пояснюється одноманітність методів і програм. Якщо освітній процес будується на основі «слухання», вчитель може використовувати одноманітний матеріал для вивчення та стандартні методи навчання, як говорив Дж. Дьюї, вухо і книга, яка замінює вухо, складають шлях, однаковий для всіх [4]. За цих умов немає ніякої необхідності виявляти різноманітні можливості й запити, шукати індивідуальний підхід до учня. У програмі існує встановлена кількість готових відомостей і висновків, які повинні бути засвоєними всіма дітьми без винятку за визначений термін. Відповідно до цієї вимоги стандарт освіти визначає навчальний матеріал, починаючи від початкової школи і до випускного класу. У ньому міститься якраз стільки бажаного знання і стільки потрібних технічних відомостей, скільки їх є у світі [4]. Тут використано аналіз навчального середовища Дж. Дьюї, але він актуальний значною мірою і для сучасної традиційної освіти, тому і далі будемо звертатися до думок цього визначного педагога і психолога.

Типові риси сучасної традиційної освіти – спрямованість на пасивне засвоєння інформації, механічне скупчення дітей, одноманітність програм і методів навчання, які не спрямовують освітній процес на формування цілісної картини світу, життєствердного образу світу як основної характеристики представника суспільства сталого розвитку, його здатності керуватися принципом соціоприродної справедливості в спілкуванні з об'єктами середовища життя.

Оскільки образ світу формується з перших днів життя, до навчального середовища школи має бути включено сім'ю. Дитина тут навчається, беручи участь у житті сім'ї, звідси вона шляхом спілкування отримує основні цінності для себе, висловлює свої думки про дослідження етносоціоприродного середовища життя, її помилкові уявлення виправляються. Дитина бере участь, крім того, у заняттях домашнім господарством і звідси виносить звичку до старанності, порядку і пошану до прав і поглядів інших осіб, і основні навички до підпорядкування своєї діяльності загальному інтересу дому. Участь у домашніх роботах створює сприятливі умови для набуття знань. Ідеальний дім буде мати майстерню, де дитина може задовольняти свої прагнення до творчості. У ній будуть здійснюватися і її мініатюрні дослідження. Життя дитини не обмежуватиметься стінами будинку – воно протікатиме і в саду, і в навколишніх полях, і лісах – у природному доквіллі. Під час прогулянок і розмов задовольнятимуться природні потяги дитини до спілкування. Коли ми поставимо життя дитини в центрі і все організуємо в цьому напрямі, ми не змиримося з тим, що дитина передусім істота «слухаюча».

Якщо ми діємо як організатори, маємо необхідне навчальне середовище, то перед нами відкриваються можливості керувати дитячою активністю, пропонувати дитині роботу в певному напрямі і, таким чином, вести її до відкриттів, які зроблять її життя наповненим відчуттям щастя [4].

Традиційна освіта будувала допоміжний щодо сім'ї тип взаємодії – вимоги учителів і адміністрації підтримувалися батьками учнів і збігалися з їхніми вимогами до дітей. Дитина потрапляла в ситуацію, коли вона стикалася з однотипними вимогами у двох різних системах – у сім'ї та школі. У цій ситуації основні відхилення в поведінці дитини були пов'язані з неблагополучними сім'ями або там, де дитина потрапляла в систему «вулиця» в підлітковому віці.

Офіційний статус був у позашкільної виховної системи. Зараз цей сегмент випав, таким чином, один із суб'єктів освітнього процесу перетворився у виробника дозвіллевих послуг. Ці інституції не беруть на себе завдання з виховання на соціальному рівні.

Негативні наслідки неефективної взаємодії між сім'єю та школою проявляються в різноманітних феноменах. У цих умовах спілкування може бути більш ефективним на основі розроблення нових способів поєднання зусиль людей, що вступають у контакт для досягнення своїх інтересів та забезпечення ефективного розвитку дітей. Реформу системи освіти можна буде вважати успішною тільки в тому разі, якщо школа буде спроможна ефективно взаємодіяти як у межах своєї системи, так і з іншими соціальними системами, насамперед – із сім'ями [5]. "Включення «дому» – сім'ї – до навчального середовища школи ми вважаємо одним з ефективних напрямів орієнтації всіх структурних елементів навчального середовища на освіту сталого розвитку, спрямованості його на задоволення таких природних потягів дитини, як прагнення до дослідження і висновків, до конструювання (творчості), комунікації (соціалізації).

У дошкільному і молодшому шкільному віці особливо важливо задовольнити природний потяг (інстинкт) дитини що-небудь конструювати. Цей потяг знаходить свій вираз найперше в іграх, русі, жестах і у фантазії; потім він стає більш визначеним і шукає вихід у конструюванні моделей з деякого матеріалу. Діти повторюють те, що роблять батьки під час виготовлення тих чи інших речей. Дитина не має великого потягу до абстрактного дослідження. Потяг до допитливості, пізнання інтегрується з природних потягів до конструювання та спілкування. Для маленьких дітей немає відмінності між знанням, заснованим на досвіді, і роботою, зробленою в майстерні тесляра. Діти просто люблять виконувати відомі дії та дивитися, що із цього вийде. Але цим інтересом слід користуватися, направляючи його по шляху, який може привести до цінних результатів, виготовлення дітьми «корисних речей», які вони прагнуть створювати. Так формуються майбутні громадяни суспільства сталого розвитку, що набувають компетентності робити корисні собі і людям речі, розповсюджувати відомості про них, діставати соціальне визнання завдяки виконаній для суспільства корисній роботі.

Також природній потяг до мистецтва – до олівця і паперу – розвивається з

потягів до комунікації та конструювання. У ньому той і інший досягають досконалості й повного виявлення. Особливо в дітей молодшого віку потяг до мистецтва пов'язаний, головним чином, із соціальним «інстинктом» – бажанням говорити, представляти те, про що вони думають та що знають.

Потяги до розмови або до спілкування, до дослідження й висновків, потяг до створення речей або конструювання і, нарешті, потяг до художнього виявлення себе – це природні ресурси, безцінний капітал, від використання якого залежить розвиток дитини.

Необхідно від механічної передачі знань, навичок учням перейти до використання та примноження цього «капіталу», як те передбачається освітою сталого розвитку – дати можливість дітям, замість слухання і повторення чужих думок, досліджувати, конструювати, моделювати, спілкуватися між собою і з дорослими.

Спілкування учнів з учителем, контроль і корекція знань залежать від навчального середовища. Дитина може подавати звіт про інформацію, яку вона почерпнула з підручника або почула на уроці, перед учителем та іншими учнями. Звіт про отримані знання стає найважливішою суспільною функцією для дітей; для школи це те ж, що невимущена домашня бесіда, але тільки організованіша й така, що носить більш конкретний чи науковий характер. Відповідь учня стає суспільною справою, у процесі якої відбувається обмін дослідженнями й поглядами, які піддаються критиці, де неправильні думки виправляються та де виникає оновлена думка й нові запитання.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (Додаток до Наказу Міністерства освіти і науки України від 6.06.2022 №527). URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/62a0421e24258666156501.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).

2. Ільченко О. Г. Навчальне середовище для інтеграції змісту освіти на засадах освіти для сталого розвитку. Інтеграція змісту освіти на засадах освіти для сталого розвитку : зб. наук. праць «Технології інтеграції змісту освіти» за матеріалами міжнар. наук.-практ. конф., (М Полтава, 26 квітня 2012 р.) Полтава : ПОІППО, 2012. С. 112-117.

3. Декада ООН по образованию для устойчивого развития (2005-2014). URL: <https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/180182rus.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).

4. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления. Москва, 1919. 247 с.

5. Седих К. В. Сім'я і психотерапія в контексті культури сучасної України. Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. Київ, 2008. Вип. 21(24). С. 3–14.

Катруха К. В., м. Ніжин

ЦІННОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЕТИЧНОМУ РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

***Анотація.** У статті висвітлено особливості національно-патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Розкрито психолого-педагогічні особливості формування ціннісно-емоційної сфери дітей цієї вікової групи. Обґрунтовано провідні завдання етичного розвитку молодших школярів у закладах позашкільної освіти на засадах цінностей національно-патріотичного виховання.*

***Ключові слова:** патріотизм, національна свідомість, національно-патріотичне виховання, цінності, особистісні цінності школяра.*

***Abstract.** The article highlights the peculiarities of national-patriotic education of children of primary school age. The psychological and pedagogical features of the formation of the value and emotional sphere of children of this age group are revealed. The leading tasks of ethical development of younger schoolchildren in extracurricular education institutions based on the values of national-patriotic education are substantiated.*

***Keywords:** patriotism, national consciousness, patriotic education, national-patriotic education, values, personal values of schoolchildren.*

У період боротьби України за свій державний суверенітет, посилення духовності суспільства та національної ідентичності проблема патріотичного виховання молодих поколінь набуває особливої актуальності. Для етнічної ідентифікації української нації необхідним є спрямування діяльності закладів освіти та освітньо-виховних технологій на розвиток національної самосвідомості особистості. Подоланню духовної кризи буде сприяти відновлення української ментальності та самосвідомості, розвиток концепції високих моральних цінностей та ідеалів, особливо в роботі закладів позашкільної освіти з вихованцями молодшого шкільного віку.

Так виникає необхідність створення сприятливих умов для розвитку в дітей цієї вікової категорії національної самосвідомості та виховання патріотизму. Перед закладом освіти як соціальною інституцією постає складне і відповідальне завдання – формувати в дітей низку важливих національно-патріотичних якостей, розвиток у них глибокого розуміння належності до українського народу, своєї Батьківщини, формування внутрішньої потреби й готовності відстоювати та захищати її інтереси, реалізовувати свій

особистісний потенціал на благо зміцнення української держави [5, с. 3].

Український педагогічний словник (С. Гончаренка) подає таке визначення патріотизму – це «одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до Батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів» [7]. Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, що передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості та ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

Невід’ємною складовою патріотизму є національна свідомість. Національна свідомість – це сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, у яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів. Основними складовими національної свідомості виступають: сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього; усвідомлення національно-етнічної належності; ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти; ставлення до представників інших націй і національностей; патріотичні почуття та патріотична самосвідомість; усвідомлення національно-державної спільноти [6].

І. Бех, К. Чорна стверджують, що «патріотичне виховання дітей та учнівської молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім’ї, школи, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов’язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [2].

Сучасному патріотичному вихованню властива випереджувальна роль у демократичному процесі. Воно все більше стає засобом відродження національної культури, стимулом активізації таких моральних якостей, як совість, людяність, почуття власної гідності; засобом самоорганізації, особистісної відповідальності; гарантом громадянського миру і злагоди в суспільстві.

Процес формування ціннісних орієнтацій є невід'ємною складовою розвитку підростаючої особистості, її відносин, спрямованості, емоційної сфери, формування нових потреб і мотивів поведінки.

Особливого значення у формуванні таких характеристик особистості набуває молодший шкільний вік, коли важливе значення відіграє узгодження нових ціннісних орієнтирів, формування патріотичних рис характеру: набуття навичок свідомої поведінки, чуйності, доброти й милосердя, уміння долати труднощі, вироблення цілеспрямованості, організованості тощо. Не менш важливе значення має вироблення духовно-моральних рис: патріотизму, національної свідомості як особистісних цінностей школяра [1, с. 13].

Провідні завдання виховання молодших школярів зумовлені пріоритетними напрямками реформування виховання, визначеними Державною національною програмою «Освіта» («Україна ХХІ століття»), найважливішим з яких ми вважаємо: формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати; виховання духовної культури особистості; утвердження принципів вселюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму [3, с. 21].

У розвитку національної самосвідомості молодших школярів О. Вишневський виділяв етап раннього етнічного самовдосконалення. Він починається з раннього періоду життя в сім'ї, з маминої коліскової, бабусиної казки, з народних звичаїв та обрядів, з народної пісні. У сім'ї та школі діти вчаться поважати ідеал свого народу, шанобливо ставитися до видатних українських історичних і культурних діячів [4]. Таким чином, з ранніх років життя дітям прищеплюється любов до рідної мови, культури, природи, малої і

великої батьківщини. Молодший шкільний вік характеризується тим, що дитина не усвідомлено, але міцно засвоює погляди, оцінки, манери поведінки оточення, формуються моральні риси характеру, поведінкові стереотипи, закладаються основи для формування національної свідомості.

На думку науковців, діти молодшого шкільного віку вже здатні визначати особистісні цінності. Характерне для цієї вікової групи їхнє емоційне освоєння, що закріплюється в діяльності, поведінці та міжособистісних взаєминах. У дітей розвивається певна орієнтація на соціум, уміння на відповідному рівні розуміти й оцінювати суспільні відносини. Шестирічна дитина починає розуміти важливість суспільно значущих справ. У неї формується певне розуміння й оцінка соціальних явищ, орієнтація на оцінне ставлення дорослого через призму конкретної діяльності. З урахуванням індивідуально-варіативних особливостей процесу становлення ціннісних орієнтацій особистості можна зазначити, що саме в шість років діти молодшого шкільного віку відрізняються найбільшою динамічністю і зв'язком із формуванням національно-патріотичних почуттів.

Загалом першокласники усвідомлюють соціальні очікування та орієнтуються на соціально схвалювану поведінку. Діти цієї вікової групи, однак, ще не усвідомлюють норми поведінки як соціальні потреби та не розуміють їхньої суспільної значущості. Вони ще не виступають для шестирічної дитини як індивідуальні цінності та означаються лише як окремі компоненти ціннісних орієнтацій, що розвиваються.

Суттєві зміни в ціннісних орієнтаціях дітей відбуваються наприкінці молодшого шкільного віку. Психологічна роль ціннісних орієнтацій дитини в цей час особливо зростає й ускладнюється, враховуються закономірності формування її як особистості.

Останнє обумовлюється, зокрема, тим, що, на відміну від шестирічного віку, зміна еталонів поведінки дітей тут жорстко не визначається. Окрім того, активно розвивається потреба дитини вийти за рамки лише дитячого образу життя. У молодшого школяра десятирічного віку відбувається якісний скачок у

його ціннісних орієнтаціях як у системі взаємовідносин, ставлень до інших людей, до спільної справи, так і в ціннісному орієнтуванні в різних видах діяльності, оцінці явищ оточуючого довкілля.

Відбувається не просто наростання цих компонентів ціннісних орієнтацій, які попередньо склалися в процесі здійснення шести-дев'ятирічними дітьми предметно-практичної і навчальної діяльності й ускладнення форми спілкування, але, головне, принципово змінюються ціннісні орієнтації у всіх сферах відносин дитини, яка активно долучається до норм суспільства і яка на новому рівні оцінює суспільно корисні справи. Тож у дітей кінця молодшого шкільного віку ціннісні орієнтації починають складатися в більш розвинену, складну й стійку систему, яка визначає ставлення їхньої активної життєвої позиції. Означене положення обумовлене тим, що ступінь розвитку соціальної активності дітей пов'язаний з певним рівнем розвитку їхньої свідомості й самосвідомості [2, с. 31- 33].

Етичне виховання молодших школярів на засадах цінностей національно-патріотичного дозволяє формувати та розвивати свідоме ставлення дітей до своєї країни – уміння цінувати й поважати події минулого і сучасні досягнення нашого народу, розрізняти поняття добра і зла. Покоління, у якого виховано почуття патріотизму, готове до подвигу, відстоювання інтересів своєї країни.

Список літератури.

1. Артеменко Л. М. Патріотичне виховання молодших школярів у процесі краєзнавчої роботи. Магістерська робота. / Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин, 2018.

2. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Гірська школа Українських Карпат. 2015. № 12-13. С. 26-37.

3. Добровольська Л.Н., Чорновіл В.О. Національно-патріотичне виховання молодших школярів – пріоритетний напрям діяльності педагогів : навч.-метод. посіб. Черкаси : Видавництво комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016.140 с.

4. Етнічна самосвідомість як структурний компонент самосвідомості особистості.

URI:

https://pidru4niki.com/18380625/psihologiya/etnichna_samosvidomist_strukturniy_komponent_samosvidomosti_osobistosti(дата звернення : 24.02.2023).

5. Кубляк О. О. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художньої літератури. Магістерська робота. / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2021. 91 с.

6. Керницька Т.В. Виховання національно-патріотичних цінностей – пріоритетне завдання виховної системи ПТНЗ. URI: https://4vpuo.org.ua/download/metod_prob1/vikh_patriot_tsin.pdf (дата звернення : 17.02.2023).

7. Філімонова Т. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», Т. 5, № 27, 2020. 163-167 с.

Кийко Н. М., м. Рівне

СТУДЕНТСЬКІ КЛУБИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАНІ МОЛОДІ

***Анотація.** Актуальність патріотичного виховання молоді зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації. Ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений, свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин-професіонал, здатний до саморозвитку та самовдосконалення. Мета дослідження – розглянути патріотичне виховання як складову професійної підготовки майбутнього фахівця.*

***Ключові слова:** патріотичне виховання; професійна підготовка; фахівець; молодь.*

***Abstract.** The relevance of patriotic education of youth is conditioned by the process of formation of civil society in Ukraine, formation of a single nation. The ideal of education is a versatile and harmoniously developed, conscious, highly educated, life-competent professional citizen, capable of self-development and self-improvement. The purpose of the study is to consider patriotic education as a component of the professional training of a future specialist.*

***Keywords:** patriotic education; professional training; specialist; youth*

В умовах сьогодення, перебування України в стані війни через повномасштабний напад російської федерації, особливої уваги заслуговує дослідження питання національно-патріотичного виховання. Перед закладами фахової передвищої освіти постало першочергове завдання – забезпечити ефективну організацію виховної роботи зі студентами, адже проблема виховання майбутніх фахівців із вищою освітою нині набуває особливої актуальності. Метою суспільства стає духовне вдосконалення особистості – громадянина, патріота, фахівця.

У період становлення української державності гостро постає проблема патріотичного виховання особистості, тому що патріотизм складає найважливішу ціннісну основу будь-якого суспільства та виступає не лише чинником інтеграції української нації, а й суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку і розкриття всіх потенційних можливостей кожного громадянина

в духовній, економічній і соціальній сферах життя суспільства. Про національне почуття пише Михайло Грушевський, підкреслюючи, що вся історія українського народу – це розбуджена енергія національного самозбереження перед небезпекою видимої національної загибелі. На такому історичному ґрунті виростають ідеали українського народу: свобода, рівність і народний ідеал справедливості або автономії. У своїй історіософській концепції Грушевський зазначає, що суспільний розвиток полягав у певному чергуванні двох протилежних інстинктів – колективістського (солідарності) та індивідуалістського. Досліджуючи історію українського народу, він висуває ідею «національної самооборони» – національну ідею [1].

Сучасна національна ідея, як зазначає Дмитро Павличко, – це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування позитивного для себе політичного міжнародного клімату[2]. Патріотизм є однією із визначальних рис кожного справжнього громадянина. Національна ідея об'єднує й консолідує суспільство, сприяє виробленню активної життєвої позиції молодій людині, становленню її як особистості. Національне виховання – це система поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв, створена впродовж віків українським народом і покликана формувати світоглядні позиції та ціннісні орієнтири молоді, яка реалізується через комплекс відповідних заходів [3].

Реалізації національно-патріотичного виховання молоді здійснюється через роботу студентських клубів. Прикладом такої роботи є клуб «Моя маленька Батьківщина», який діє за різними напрямками. Основним завданням клубу є національно-патріотичне виховання, всебічний розвиток особистості, її нахилів, здібностей, талантів, забезпечення професійного самовизначення, поглиблене ознайомлення з певною проблемою, науково-дослідницька діяльність студентів тощо.

Різноманітні форми роботи клубу дозволяють враховувати інтереси всієї групи, але особливе місце в роботі займає особистісний підхід до студентів,

дозволяє виявити обдаровану молодь, здатну до серйозної наукової роботи та творчої діяльності. Особливим напрямом роботи клубу є інтерактивні багаторічні проекти «Патріоти України: історія, сьогодні...100 років тому» та «Історичні постаті України».

Інтерактивний проект «Патріоти України: історія, сьогодні... 100 років тому» знайомить студентів із важливими історичними подіями нашої держави та їх впливом на сучасну Україну. Члени клубу під керівництвом викладачів створюють презентації та представляють їх на відкритих засіданнях клубу. Темати таких досліджень стали: 100 років Соборності України; «Чортківська офензива» – битва Української Галицької армії за власну землю; «Трикутник смерті УНР»; Перший зимовий похід армії УНР; «Лінія Керзона»: як Україна втратила Холмщину, Лемківщину, Посянні і Підляшшя; Симон Петлюра – 100 років від дня народження; Аграрне питання УНР; Тимчасове положення про соціалізацію землі. Крім того здобувачі освіти свої наукові роботи презентують на різних конкурсах, прикладом цього є участь у Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт, присвяченому 100-річчю першого Куралтаю кримського народу.

У своїх щорічних заходах гуртківці знайомлять здобувачів освіти із патріотами, особистостями української землі. Прикладом такого знайомства є онлайн захід «Особистості в історії України: а ви знали?», які увійшли в історію України своїми ділами та прагненням внести вклад у розвиток своєї держави: Лебединцев Петро Гаврилович (200 років з дня народження); Брати Яхненки: Із селян у цукрозаводчики; Родина Симиренків – від кріпаків до мільйонерів; «Цукрова імперія» сім'ї Терещенків (глухівські мільйонери і меценати); Ніл Хасевич – творець візуального образу УПА; Трагедія Карпатського президента.

Також гуртківці підготували виставку-презентацію на тему: «Землеустрій: минуле, сьогодні та майбутнє». Матеріали виставки були розміщені на сайті коледжу <http://rcnubip.org.ua/news/2020/05/05/osobistosti-v-istoriyi-ukrayini-vi-znali/>. У презентації відповіли на актуальне питання: як зароджувався землеустрій в Україні? Цікаві факти з історії землеустрою

представили під рубрикою «А знаєте, ви?»: найдавніша картографічна пам'ятка на території сучасної України; перші письмові документи про застосування геодезії на території нашої країни до часів Київської Русі; перші масштабні геодезичні виміри в Україні; міри ліній Київської Русі тощо.

Новий напрям роботи клубу – розробка вебсайту свого населеного пункту за допомогою інтернет- технологій. Це яскравий приклад поєднання сучасних геодезичних технологій, історії та патріотичного виховання. Актуальним напрямом роботи фахівців геодезії та землеустрою є створення ГІС порталів новостворених громад, які містять інформацію про громаду (історичні факти, віртуальний тур тощо), ГІС дані громади, пропозиції інвесторів, бюджет, земельні ресурси, дозвільна діяльність. Тому на засіданнях клубу студенти намагаються створювати вебсайт свого населеного пункту і наповнювати його матеріалами за прикладом ГІС порталів. Саме за такою роботою студенти знайомляться з історією своєї маленької Батьківщини, вивчають проблеми рідного краю та намагаються надати рішення проблем через створення «банку ідей» щодо розвитку та благоустрою територій населених пунктів, навчаються розроблювати стратегії розвитку громад. Презентації вебсайтів представляють на відкритих заходах. Однією із найкращих робіт є вебсайт «Село Могиляни – особливе село». За даним сайтом закріплена унікальна IP-адреса, що ідентифікує його в мережі – <https://sites.google.com/view/mogilianynacheselo/>.

Керівниками клубу також ініціюються проведення тематичних засідань за темами: «Відкриваємо нові туристичні маршрути Рівненщини»; «Історичний розвиток мого краю», «Знайомий край мені, в якому я живу!?!», «Представлення роботи клубу «Моя маленька Батьківщина» в Рівненській обласній універсальній науковій бібліотеці». Під час підготовки таких заходів студенти збирають необхідні матеріали для підготовки сценаріїв, готують доповіді та захищають їх. Наприклад, «Вишнева гора – ботанічний заказник: погляд фахівця геодезії та землеустрою».

Отже, діяльність клубу забезпечує національно-патріотичне виховання, дозволяє поєднувати індивідуальну роботу студентів з колективними формами

діяльності, де молоді люди мають можливість спілкування з однодумцями, бути почутими, що призводить до розуміння основ людських стосунків, самопізнання та самоствердження.

Список літератури.

1. Еволюція поглядів М. Грушевського щодо процесів військового будівництва УНР.
URL: <http://student.zoomru.ru/history/evoljucya-poglyadv-m-grushevskogo-shhodo/94133.758714.s3.html> (дата звернення: 21.02.2021)
2. Українська ідея Михайла Грушевського.
URL: http://cozyhomestead.ru/Pochva_31125.html (дата звернення: 21.02.2021)
3. Концепція національного виховання студентської молоді.
URL: <http://vzvo.gov.ua/home/51-documents-of-the-educational-work/132-the-concept-of-national-education-of-students.html> (дата звернення: 21.02.2021)

Ковальчук Н. А., м. Київ

ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

***Анотація.** У статті здійснено аналіз основних результатів досліджень проблеми реалізації природоохоронної діяльності як складової патріотичного виховання. Зокрема, акцентується на збалансованій екосистемі Землі як основі природоохоронної діяльності людей; моральному контексті природоохоронної діяльності людини; міжнародних заходах з природоохоронної діяльності; законодавчих і нормативних актах з природоохоронної діяльності в Україні; патріотичній складовій у вітчизняних актах з природоохоронної діяльності; недостатній організації природоохоронної діяльності закладами освіти в контексті патріотичного виховання дошкільнят, учнівської і студентської молоді.*

***Ключові слова:** патріотичне виховання, природоохоронна діяльність, екосистема, відповідальність, законодавство, міжнародні організації, заклади освіти, екологічна освіта.*

***Abstract.** The article analyzes the main results of research on the problem of implementing nature conservation activities as a component of patriotic education. In particular, the emphasis is on the balanced ecosystem of the Earth as the basis of people's environmental protection activities; the moral context of human environmental protection activities; international environmental protection activities; legislative and normative acts on environmental protection activities in Ukraine; the patriotic component in domestic acts on nature protection activities; insufficient organization of environmental protection activities by educational institutions in the context of patriotic education of preschoolers, pupils and students.*

***Keywords:** patriotic education, environmental protection activity, ecosystem, responsibility, legislation, international organizations, educational institutions, environmental education.*

Збалансована екосистема Землі як стрижень природоохоронної діяльності землян. Економічна діяльність людини, спрямована на вироблення засобів для життя, підвищення його матеріального рівня, задоволення

культурних потреб неодмінно супроводжується вивільненням виробничих відходів, їх збільшенням за неможливості повної утилізації, виснаженням земних надр, змінами у рослинному і тваринному світі, водних ресурсах нашої планети, її атмосфери тощо. І це є аксіомою життя землян, існування усього живого і неживого, що оточує нас, з яким ми взаємодіємо, вносячи зміни у той рівноважний стан, який був встановлений до появи людини, а отже, і керуючи ними, щоб непоправно не порушити зазначений баланс усіх компонентів природного середовища, тобто екосистеми. Як наслідок, робимо висновок про те, що серед низки завдань природоохоронної діяльності землян стрижнем цілком справедливо можна назвати їхні зусилля на збереження збалансованої екосистеми нашої планети. Порушення природної рівноваги, навіть, між будь-якими двома компонентами екосистеми деформує її і загрожує повному її руйнуванню.

Моральний контекст природоохоронної діяльності людини. Зазначене є свідченням виняткової відповідальності, яка покладається на людину у її взаємодії з природою, розумним використанням її ресурсів, їх поновленням (де це можливо), управлінням зв'язками у рослинному і тваринному світі. Іншими словами, однією з моральних заповідей для кожного землянина має бути теза: чи не нашкодили екосистемі мого дому мої сьогоднішні дії; а якщо нашкодили (що часто буває неминучим), то наскільки; що мені потрібно зробити завтра, щоб зменшити зазначений деформаційний вплив; і що мені потрібно робити післязавтра, щоб спробувати відновити порушену мною рівновагу. І якщо описаний контекст природоохоронної діяльності людини запустити достатньо глибоко у її свідомість, то його можна трактувати не тільки у моральній, а й у патріотичній площині любові землян до своєї планети, яка проявляється у турботі про її збереження та зусиллях зробити її зручнішою і кращою.

Міжнародні заходи з природоохоронної діяльності. Із зазначеного випливає, що, для того, щоб зберегти життя на Землі, потрібно зберегти її природу (наскільки це можливо), раціонально використовувати і відтворювати її ресурси. І це справа не однієї людини, а всіх землян, не однієї країни, а всієї

спільноти. Спочатку заходи щодо захисту природи були внутрішньою справою кожної держави. Створювалися спеціальні органи: комітети охорони навколишнього середовища, міністерства охорони навколишнього середовища, агентства захисту навколишнього середовища тощо. Однак після двох світових та низки локальних війн, поширення споживацької психології та ряду екологічних катастроф світова громадськість активізувала заходи боротьби з охорони природи. Серед основних завдань міжнародних природоохоронних організацій можна виділити: екологічна освіта та виховання населення і передусім молоді; контроль за станом природного середовища; науково-дослідницька діяльність з охорони довкілля; створення фондів та інших об'єднань, покликаних оберігати природу; організація заходів із забезпечення безпеки довкілля та покращення екологічної ситуації. Серед міжнародних організацій, які взяли на себе розв'язання перелічених завдань, насамперед потрібно назвати: ЮНЕСКО – міжнародна комісія ООН з освіти, культури, що займається також проблемами екологічної освіти та виховання; ЮНЕП – міжнародна програма з охорони навколишнього природного середовища; ЮНІСЕФ – Всесвітній дитячий фонд ООН, що приділяє увагу неформальній екологічній освіті та вихованню дітей і молоді; ЮНЕП – програма ООН, спрямована на вирішення найгостріших проблем сучасної екологічної кризи (опустелювання, погіршення якості і зменшення кількості прісних вод, забруднення Світового океану); ЮНСЕД – Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку; ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я – приділяє увагу інформації населення про стан життєвого середовища; ВМО – Всесвітня метеорологічна організація, що веде глобальний екологічний моніторинг атмосфери; МСОП – міжнародний союз охорони природи, створений з метою збереження природних ресурсів.

Законодавчі і нормативні акти з природоохоронної діяльності в Україні. В Україні прийнято низку законодавчих і нормативних актів з природоохоронної діяльності, які узгоджуються з міжнародними заходами, спрямованими на збереження природи шляхом раціонального

природокористування. Зокрема, низка норм Конституції України визначає основи діяльності й компетенцію державних органів у екологічній сфері, в тому числі шляхом прийняття ними відповідних нормативно-правових актів у вирішенні питань охорони довкілля та раціонального природокористування. Знаковим актом є Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». У галузі екологічного права діють чотири природоресурсні кодекси – Водний, Земельний, Лісовий та Кодекс України про надра. Екологічній сфері певною мірою стосуються Основи законодавства України про охорону здоров'я. Близькими до законів є нормативні постанови Верховної Ради України. Деякі з них мають важливе значення як джерела екологічного права, зокрема, Постанова «Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». Серед указів Президента України екологічного змісту насамперед слід назвати: «Про збереження і розвиток природо-заповідного фонду України», «Про біосферні заповідники України», «Про День довкілля» та інші. Постановами Кабінету Міністрів України затверджено «Положення про порядок встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення», «Положення про порядок розроблення екологічних програм», «Положення про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів», «Положення про державну систему моніторингу довкілля» тощо. Низку наказів, інструкцій, інших нормативно-правових актів екологічного змісту прийнято на рівні міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Актами місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування затверджено велику кількість місцевих програм з охорони довкілля, передбачено заходи екологічного характеру в процесі забудови і благоустрою, забезпечення санітарного благополуччя, утилізації та переробки відходів тощо.

Патріотична складова у вітчизняних актах з природоохоронної діяльності. Як бачимо, Україна на законодавчо-нормативному рівні активно включилась у боротьбу за захист природи, раціональне використання її

ресурсів, збереження екосистеми у межах державних кордонів у рівноважному стані. Неухильне практичне виконання передбачених норм позитивно позначилося б на стані нашого довкілля та примножило б природоохоронні зусилля світової спільноти. Проте, ми є свідками того, що законодавчо-нормативні акти не завжди працюють. Причин такого буксування є декілька. Безперечно, не належно працюють органи державного нагляду за збереженням природи. Безперечно, це байдуже ставлення до природи з боку товаровиробників. Безперечно, це низька екологічна культура населення. Але це не все. Бо, якщо проаналізуємо перелічені вище та інші законодавчо-нормативні акти, то практично в жодному не знайдемо статті чи пункту, в яких прописувалась би теза, що дбайливе ставлення до рідної природи це не тільки наш моральний обов'язок у глобальному вимірі, але й прояв нашої любові до унікального українського, боротьба за наше чисте повітря, за наші незабруднені водойми і підземні джерела, за наші безпечні харчі, в кінцевому випадку за наше здоров'я, за силу і міць України, тобто наш патріотизм. Враховуючи зазначене, в ідеалі хотілося б, щоб кожний законодавчо-нормативний чи підзаконний акт починався статтею, в якій було б чітко прописано, що раціональне використання природних ресурсів (будь-якого виду), зменшення згубної дії (будь-якого виду) на природу, дії (будь-якого виду), спрямовані на збереження екосистеми у межах кордонів України у рівноважному стані – це морально-патріотичний обов'язок українця.

Білі плями організації природоохоронної діяльності закладами освіти у контексті патріотичного виховання дошкільнят, учнівської і студентської молоді. І цей фокус в оновленому законодавчо-нормативному полі необхідно негайно переносити у зміст навчання і виховання у закладах дошкільної, загальної середньої та вищої освіти. Аналіз освітнього процесу в зазначених закладах свідчить про те, що екологічній освіті дітей та молоді у них приділяється чимала увага. Проте результати не втішні. І швидше за все тому, що екологічна освіта у них будується на нетривкому фундаменті. А саме, моральному композиту не вистачає патріотичного розчину. І це один із

викликів патріотичного виховання сьогодні!

Козубцов І. М., м. Київ

РАДІОСПОРТ ЯК НАПРЯМ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ПІДГОТОВКА ЮНАКІВ І МОЛОДІ ЗА ВІЙСЬКОВО-ОБЛІКОВИМИ СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ ДЛЯ ПОТРЕБ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Анотація. У статті визначено проблему військово-патріотичного виховання сучасних юнаків і молоді. Військово-патріотичне виховання юнаків і молоді може здійснюватися за багатьма напрямками. Гібридна війна засвідчила потребу сектору безпеки та оборони України у фахівцях за військово-обліковими спеціальностями. Радіоспорт є одним з дієвих шляхів військово-патріотичного виховання дітей і молоді України. Актуалізується і підготовка громадян з військово-облікових спеціальностей, зокрема телеграфіст радіозв'язку.

Ключові слова: радіоспорт, військово-патріотичне виховання, військово-облікова спеціальність, сектор безпеки та оборони України.

Abstract. The article defines the problem of military-patriotic education of modern young men and young people. Military-patriotic education of young men and young people can be carried out in many areas. The hybrid war has shown the need of the security and defense sector of Ukraine for specialists in military accounting specialties of radio communications. Radio sports is one of the most effective ways of military-patriotic education of children and youth of Ukraine, as well as training citizens with military accounting specialties as a radio telegraph operator.

Keywords: radio sports, military-patriotic education, military accounting specialty, security and defense sector of Ukraine.

Постановка проблеми і зв'язок її з важливими науковими завданнями. Питання виховання патріотизму, готовності кожного громадянина за будь-яких умов, навіть ціною власного життя, захистити Батьківщину від ворогів завжди виступало гарантом безпеки держави. Нині військово-патріотичне виховання молоді в багатьох країнах світу займає одне з провідних місць у системі виховання національних пріоритетів. Повага і любов молодих громадян до власної Батьківщини, мови, традицій і культури виступають невід'ємними складовими державної політики. Наразі в Україні є актуальними такі напрями:

- патріотичне (військово-патріотичне) виховання молоді;
- підготовка громадян за військово-обліковими спеціальностями (на прикладі радіозв'язку).

Аналіз сучасного матеріально-технічного стану підтверджує занепад напряму військово-патріотичного виховання молоді через підготовку громадян за військово-обліковими спеціальностями, а саме операторів радіозв'язку [1].

Гібридна агресія Російської Федерації проти України показала низку системних проблем готовності держави до оборони, зокрема, неготовність значної частини громадян України до виконання свого конституційного обов'язку – захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [2].

Виникає гостра потреба в ефективному реагуванні на існуючі виклики:

- низька ефективність системного механізму реалізації державної політики у сфері військово-патріотичного виховання;
- неготовність значної частини громадян до захисту України;
- низька ефективність системи допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання;
- неефективність існуючого державного механізму взаємодії та відсутність мотиваційних чинників участі громадських організацій у процесах військово-патріотичного виховання.

Аналіз досліджень і публікацій. На цей час концептуальним документом, у якому хоча б як обумовлювалася роль військово-патріотичного виховання громадян, є Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки [3]. Стратегія охоплює такі сфери національно-патріотичного виховання: профорієнтація на військові спеціальності; фізкультура, спорт, популяризація здорового способу життя; цивільна оборона; оборона України.

Метою Стратегії [4] є визначення пріоритетів та основних напрямів національно-патріотичного виховання, зокрема дітей і молоді, розвитку відповідних інститутів держави й суспільства, забезпечення змістового наповнення національно-патріотичного виховання. Однак, поза увагою авторів стратегії зашпилилася підготовка громадян за військово-обліковими спеціальностями, зокрема операторів радіозв'язку.

Аналіз публікацій за означеною темою засвідчив низьку зацікавленість і безперспективність досліджень у цьому напрямі.

В умовах воєнної та інформаційної агресії з боку Російської Федерації проти України актуальними та значущими є дослідження щодо військово-патріотичного виховання учнів. Так, у статті [5] на основі аналізу психологічної-педагогічної літератури було визначено сутність поняття «військово-патріотичне виховання старших підлітків у процесі військово-спортивної діяльності», що визначається як система методологічних підходів, педагогічних цілей, форм, методів, способів і прийомів, виконання яких забезпечує формування в старших підлітків високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, готовності до захисту України.

О.І. Остапенко в публікації [6] визначив пріоритетні напрями розвитку військово-патріотичного виховання учнів у сучасних умовах. Унікальністю роботи є запропонована вдосконалена методика підготовки учнівської молоді до військової служби та захисту України.

Доповідь на тему «Військово-патріотичне виховання старших підлітків у процесі військово-спортивної діяльності» [7] є констатація вже раніше відомих результатів [5].

Ураховуючи збройну та інформаційну агресію Російської Федерації проти Україною актуальною стає проблема підвищення ефективності військово-патріотичного виховання учнівської молоді з метою консолідації суспільства для гідного захисту територіальної цілісності країни [8; 9].

Зважаючи на соціальну-важливість означеного питання, автори вбачають за необхідність розглянути актуальні напрями виховання молоді: патріотичне (військово-патріотичне) виховання юнаків та молоді, підготовка громадян з військово-обліковими спеціальностями – радіозв'язок.

Мета статті полягає в актуалізації радіоспорту як напряму військово-патріотичного виховання та підготовки юнаків і молоді за військово-обліковими спеціальностями, зокрема операторів радіозв'язку, для потреб сектору безпеки та оборони України.

Згідно зі Стратегією національної безпеки України [10] зміцнити бойовий потенціал Збройних сил України, інших органів сил оборони серед множини напрямів визначено модернізацію системи мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також допризовної підготовки та військово-патріотичного виховання молоді.

Цікавим є приклад намагання реалізувати військово-патріотичне виховання молоді у зверненні від імені ГС ВРЛ до голови Вінницької ОДА з приводу відновлення в області підготовки спеціалістів з військово-облікових спеціальностей, зокрема радіозв'язку [11, п. 2.3.2]. Така ініціатива надійшла внаслідок припинення підготовки спеціалістів з військово-облікових спеціальностей, а саме операторів радіозв'язку, в Україні, у позанавчальних центрах Збройних сил України. Вагомий вклад у підготовку юнаків та молоді з різних напрямів, які можуть стати в пригоді на військовій службі, зокрема і спеціалістів із військово-облікових спеціальностей радіозв'язку, свого часу здійснювало Добровільне товариство сприяння армії, авіації та флоту (ДТСААФ).

Зі здобуттям незалежності України правонаступником ДТСААФ стало Товариство сприяння обороні України (ТСОУ). Пізніше частина її відділень закрилася, а деякі перекваліфікувалися в автошколи, які готують водіїв за різними категоріями транспортних засобів.

Досвід боротьби в сучасній гібридній війні показав потребу у фахівцях-радіоаматорах для сектору безпеки та оборони України. Саме радіоаматори спроможні вирішувати окремі нестандартні завдання, які не спроможні виконувати випускники вищих військових закладів освіти за напрямом і фахом підготовки. Підтвердженням цьому є багато радіоаматорів серед військовослужбовців сектору безпеки та оборони України, які боронять Батьківщину. Вони роблять дуже важливу справу: розгортають засоби зв'язку між підрозділами та забезпечують передачу всіх видів інформації. Чимало волонтерів-радіоаматорів допомагають військовослужбовцям технікою, методами, приладами, взірцем є торговельна платформа сайту, розділ

«Допомога ЗСУ» [12].

За даними Держстату України, Українського державного центру радіочастот та Ліги радіоаматорів України, станом на 1 липня 2020 року в Україні налічується 10457 ліцензованих радіоаматорів (див. табл. 1) [13].

Таблиця 1

Чисельність ліцензованих радіоаматорів України

Регіон	Кількість радіоаматорів, чол.	Кількість членів ЛРУ, чол.	Відсоток членів ЛРУ від кількості аматорів, %	Загальна чисельність населення у регіоні, чол.	Кількість аматорів на кожні 100 тисяч населення, чол.
Україна	10 457	1 128	10,79	44 138 703	24
Донецька	1 822	153	8,40	4 120 098	44
Київ та область	1 104	137	12,41	4 746 904	23
Дніпропетровська	1 099	105	9,55	3 164 030	35
Харківська	1 023	18	1,76	2 649 501	39
Запорізька	653	103	15,77	1 679 889	39
Луганська	529	89	16,82	2 130 788	25
Черкаська	520	55	10,58	1 186 848	44
Полтавська	447	52	11,63	1 381 365	32
Кіровоградська	405	27	6,67	928 242	44
Одеська	365	50	13,70	2 373 758	15
Херсонська	336	9	2,68	1 023 856	33
Сумська	319	83	26,02	1 063 015	30
Вінницька	307	22	7,17	1 539 308	20
Миколаївська	247	54	21,86	1 115 657	22
Чернігівська	205	57	27,80	986 199	21
Львівська	201	14	6,97	2 506 733	8
Івано-Франківська	145	3	2,07	1 365 366	11
Рівненська	123	12	9,76	1 151 266	11
Хмельницька	121	42	34,71	1 250 797	10
Волинська	110	3	2,73	1 030 157	11
Житомирська	107	0	0,00	1 203 652	9
Закарпатська	95	0	0,00	1 252 693	8
Тернопільська	87	11	12,64	1 035 881	8
Чернівецька	85	29	34,12	899 755	9
АР Крим та Севастополь	2	0	0,00	2 352 945	1

Незважаючи на організаційну та фінансову доступність одержання аматорської ліцензії для пересічного громадянина нашої держави, радіоаматорство як напрям реалізації технічної творчості досить стрімко вимирає. Середній вік радіоаматорів знаходиться в межах 45-60 років.

З погляду на цю негативну тенденцію, на думку автора [13], основними причинами стрімкого скорочення чисельності радіоаматорів є:

- катастрофічне падіння загального рівня освіти;

- брак державного фінансування закладів позашкільної освіти, ТСОУ та закладів культури за напрямом технічної творчості;

- деіндустріалізація як основний вектор розвитку держави та суспільства загалом;

- системне небажання займатися самовідтворенням серед радіоаматорів.

Слід відзначити, що залучення юнаків і молоді в ряди радіоаматорів та в радіоспорт – надто складний процес, обумовлений об'єктивною реальністю багатьох факторів. На цей час вагомими факторами можна назвати:

- відсутність належної популяризації радіоклубів (центрів науково-технічної творчості дітей та юнацтва), особливо в сільській місцевості;

- відсутність підготовки спеціалістів з військово-облікових спеціальностей радіозв'язку у ТСОУ;

- відсутність бажання в юнаків і молоді самостійного радіоконструювання;

- непомірно висока вартість аматорського радіообладнання іноземного виробництва;

- відсутність в Україні виробництва наборів радіоконструкторів, готових налаштованих вузлів і блоків радіообладнання;

- заміщення акценту зацікавленості юнаків і молоді сучасними технологіями зв'язку, на базі стільникового телефону, комп'ютерів;

- домінування комп'ютерних ігор, соціальних мереж, тощо.

Водночас радіоаматорство – багатогранне технічне захоплення радіозв'язком, яким займаються винятково з особистої зацікавленості без здобуття матеріального зиску. Багатогранність полягає в тому, що до цього захоплення входять такі складові, як [14]:

- проведення радіозв'язків;

- конструювання аматорської приймально-передавальної апаратури та антен;

- участь у різних змаганнях з радіозв'язку (радіоспорту);

- пошук та проведення радіозв'язків з радіоаматорськими станціями, що

працюють із віддалених місць або з місць, з яких украй рідко працюють аматорські радіостанції;

- участь у радіоекспедиціях, тобто місцях, де немає радіоаматорів;
- заняття якимись певними видами випромінювання (телеграфія, однобічна або частотна модуляція, аматорське телебачення, цифрові види зв'язку тощо);
- зв'язок на УКХ із використанням відбиття радіохвиль від Місяця, зон полярного сьйва, метеорних потоків;
- робота малою потужністю передавача або на найпростішій апаратурі;
- колекціонування карток-квитанцій та дипломів, які надсилаються на підтвердження проведених радіозв'язків.

Отже, відновлення на базі ТСОУ та радіоклубів підготовки юнаків і молоді за військово-обліковими спеціальностями, а саме радіозв'язку, для потреб сектору безпеки та оборони України вбачається актуальною потребою.

Військово-патріотичне виховання може бути успішно досягнутим насамперед у процесі навчання, де в учнів закладається фундамент глибоких знань, формуються світогляд, національна самосвідомість. Важко переоцінити значення такої роботи в закладах освіти України за наявності місцевого осередку радіоаматорів, радіо гуртків тощо. Потужною формою військово-шефської роботи вищих військових закладів освіти є організація змагань з військово-прикладних видів спорту.

Певний позитивний досвід військово-патріотичного виховання молоді набуто на базі колективної радіостанції при установі «Музей військ зв'язку Збройних сил України», що розташовано у м. Полтаві. Музей створено на підставі наказу Начальника військ зв'язку Збройних Сил України на базі 179 об'єднаного навчально-тренувального центру військ зв'язку Збройних сил України. Відвідувачі музею за бажанням можуть навчитися прийомам стройової підготовки та фізичним вправам, а також мають можливість реально попрацювати на техніці зв'язку, ознайомитися з її технічними характеристиками.

Перспективним також убачається створення центрів (гуртків) військово-патріотичного виховання молоді із підготовки за військово-обліковими спеціальностями при вищих військових закладах освіти відповідних профілів. Наприклад, освітньо-виховний хаб при Військовому інституті телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут. Це заклад вищої освіти, який здійснює підготовку військових фахівців для сектору безпеки та оборони України за багатьма спеціальностями (спеціалізаціями), серед яких 172 Телекомунікації та радіотехніка (Системи військового зв'язку). Істотно підвищити рівень підготовки та розвивати задатки радіоаматорства можна саме в такому гуртку.

За основу навчальної програми гуртка рекомендуємо обрати навчальну програму з позашкільної освіти науково-технічного напрямку «Юні оператори аматорської служби радіозв'язку», яка рекомендовано Міністерством освіти і науки України» [15], безумовно, з певним корегуванням та врахуванням особливостей.

Військово-шефська робота вищого військового закладу освіти в підготовці молоді за військово-обліковими спеціальностями, зокрема 172 Телекомунікації та радіотехніка (Системи військового зв'язку), відбувалася в руслі військово-патріотичного виховання серед молоді та курсантів.

Організація змагань з військово-прикладних видів спорту «Швидкісна передача повідомлень телеграфним кодом Морзе», «Спортивна пеленгація», проведення змагань з кульової стрільби – це той невеликий перелік, який міг би забезпечити ВВЗО. Участь курсантів у радіогурту є обов'язковим елементом освітнього процесу в позааудиторний час та сприяє набуттю практичних навичок спорту зі швидкісної передачі повідомлень, роботи оператора засобу радіозв'язку. Під час спортивних радіозмагань молодь та курсанти набували практичних умінь, відшліфовували дикцію оператора засобу радіозв'язку.

Як відомо, рушійною силою дій у людини є мотивація. Аналіз зазначеної програми дозволив виявити істотну прогалину в мотивації молоді. Вважаємо за потребу відзначити роль радіоаматорства для суспільства та активну участь радіоаматорів під час ліквідації наслідків надзвичайного лиха (катастроф).

Яскравим прикладом проявленої мужності, суспільно важливої свідомості та героїзму може бути участь радіоаматорів короткохвильовиків-добровольців у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС [16]. Можуть бути й інші спонукаючі мотиви військово-патріотичного виховання молоді, наприклад, той же елемент гейміфікації [17].

Радіоспорт – це найкращий спосіб через змагання досягнути успіху в навчанні, опануванні нових зразків техніки й цифрових видів радіозв'язку. Незамінним стане набуття навичок конструювання радіоантен з наявних матеріалів, що знадобиться в суворих реаліях бойових дій у разі їхнього виходу з ладу. Зазначена навичка формується на основі тренування із застосуванням математичної формули перерахунку частоти в довжину радіохвилі.

Таким чином, ТСОУ має посилити такі державні завдання: військово-патріотичне виховання громадян; підготовка громадян України з військово-обліковими спеціальностями, зокрема операторів радіозв'язку; розвиток авіаційних і технічних видів спорту; участь у розвитку фізичної культури і військово-прикладних видів спорту; участь у підготовці до військової служби громадян, які перебувають у запасі; підготовка фахівців масових технічних професій і розвиток технічної творчості; утримання об'єктів інфраструктури ТСОУ з метою виконання завдань у період мобілізації та у воєнний час.

На наше переконання, гармонізованого військово-патріотичного виховання можна досягнути за рахунок: військово-шефської роботи вищих військових закладів освіти; проведення на базі вищих військових закладів освіти змагань з військово-прикладних видів спорту («швидкісна передача повідомлень телеграфним кодом Морзе», «спортивна пеленгація»), проведення змагань з кульової стрільби; запрошення до змагань молоді та курсантів.

Додатковим бонусом буде відпрацьована агітаційна вступна компанія.

Список літератури.

1. Козубцов І.М., Саєнко О.Г. Матеріально-технічне забезпечення радіоспорту, як основа військово-патріотичного виховання молоді України. *Суспільство. Держава. Армія. Збірник наукових праць (Гуманітарні та соціально-економічні науки)*. Вип. 23. К.: ВІТІ імені Героїв Крут, 2019. С. 25-40.

2. Проект Указу Президента України “Про концепцію військово-патріотичного виховання та громадського сприяння безпеці і обороні України”. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/gromadske-obgovorennya/57372/proekt-ukazu-prezidenta-ukraini-pro-konczepcziju/>
3. Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки. Указ Президента України №580/2015 від 13.10.2015. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580/2015>.
4. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18.05.2019 № 286/2019. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
5. Козак Є.П., Остапенко О.І., Тимчик М.В. Військово-патріотичне виховання старших підлітків в процесі військово-спортивної діяльності. *Науковий часопис НПУ ім.і М.П. Драгоманова*. 2021. Вип. 3К (131). С. 182-186.
6. Остапенко О.І. Військово-патріотичне виховання учнів закладів ЗСО в умовах військової та інформаційної агресії з боку Російської Федерації. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: Матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України (за 2020 рік) НАІР, м. Івано-Франківськ, Україна, 2020. С. 155-158.
7. Бінецький Д.О., Зеленська З.П., Миленька С.М. Військово-патріотичне виховання старших підлітків у процесі військово-спортивної діяльності. *Фізичне виховання в контексті сучасної освіти*: тези доповідей XVII Міжнародної науково-методичної конференції. К.: НАУ, 2022. С. 14-17.
8. Зубалій М.Д., Тимчик М.В. Методи військово-патріотичного виховання старшокласників засобами хортингу. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання НАПН України*. 2017. Вип. 21. Кн.1. С. 238–249.
9. Остапенко О., Зубалій М., Тимчик М. Формування готовності старшокласників до захисту Вітчизни. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання НАПН України*. 2018. Вип. 22. С. 214–226.
10. Указ Президента України №392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року», «Про Стратегію національної безпеки України» <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
11. Програма науково-практичної радіоаматорської конференції. (Жмеринка 15 липня 2017 року). Громадська спілка «Всеукраїнська радіоаматорська ліга». URL: https://vrl.org.ua/index.php?option=com_content&view=category&id=42&Itemid=1165&limitstart=60.
12. Радиосвязь. Доска об'явлених. Форум UR8LV.COM. URL: <https://ur8lv.com/>
13. Сергій (UT9NA) Скільки радіоаматорів в Україні? Ліга радіоаматорів України. URL: <http://www.uarl.org.ua/index.php/novini/777-skilki-radioamatoriv-v-ukrajini>.
14. Аматорський радіозв'язок. Український державний центр радіочастот. URL: <https://www.ucrf.gov.ua/services/amatorskij-radiozvyazok>.
15. Збірник «Навчальні програми з позашкільної освіти. Науково-технічний напрям. (Випуск 4) (Загальна редакція Г.А. Шкури, Т.В. Биковського) Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку «Юні оператори аматорської служби радіозв'язку» Основний і вищий рівні, 4 роки навчання. («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», лист МОН від 07.10.2019 № 1/11-8872). URL: <https://drive.google.com/file/d/1qMI511xSw3-WJWcNIGLhG4kXej9MkIBL/view>.
16. Львів'яни - короткохвильовики-добровольці. До Дня українських «ліквідаторів» аварії на ЧАЕС. Ліга радіоаматорів України. URL: <http://www.uarl.org.ua/index.php/statti/1007-lviv-yani-korotkokhviloviki-dobrovoltsi-2>.
17. Козубцова Л.М., Козубцов І.М., Ліщина В.О., Штаненко С.С. Концепція навчально-тренувального комплексу підготовки військових спеціалістів інформаційної та

кібербезпеки на засадах комп'ютерної гри (гейміфікації). Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка». 2022. Том 2. № 18. С. 49 – 60.

Коляда Н. М., Кравченко О. О., м. Умань

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті висвітлено діяльність Національно-патріотичного табору для студентської молоді «Дія» (далі – Табір «Дія»), мета якого – формування в здобувачів вищої освіти високої патріотичної свідомості, почуття вірності до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.*

***Ключові слова:** заклад вищої освіти, студентська молодь, національно-патріотичне виховання, табір.*

***Abstract.** The article highlights the activities of the National Patriotic Camp for student youth «Diya» (hereinafter - Camp «Diya»), the purpose of which is the formation of high patriotic consciousness, a sense of loyalty to the Motherland, concern for the well-being of one's people, readiness to fulfill civic duties in students of higher education and the constitutional obligation to protect the national interests, integrity, and independence of Ukraine, to promote its establishment as a legal, democratic, and social state.*

***Key words:** higher education institution, student youth, national-patriotic education, camp.*

21 червня 2022 р. **Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти** прийняло визначальне **рішення про історико-культурну складову освітнього процесу**. Національне Агенство конкретизує, що університетська автономія не є релевантним обґрунтуванням для відмови від відповідних освітніх компонентів або для їхнього перенесення до вибіркових дисциплін. Заклад вищої освіти несе відповідальність за якість власних освітніх програм та моральний обов'язок формувати патріота своєї країни. Ідеться не лише про фахову підготовку, але й про всебічний гармонійний розвиток особистості здобувачів вищої освіти, їхню громадянську позицію і патріотизм, тобто виконання світоглядних завдань вищої освіти (ознайомитися із повним текстом рішення можна за посиланням: <http://surl.li/cixep>).

Закон України «Про освіту» (2017) визначає, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Відповідно до *Закону України «Про вищу освіту»* (2014), вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти.

Міністерство освіти і науки України затвердило *Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року*. Про це йдеться в наказі МОН від 06.06.2022 №527. Серед основних складових національно-патріотичного виховання в концепції виокремлені громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. *Метою національно-патріотичного виховання* визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності. Також у документі докладно прописані заходи до 2025 року для: удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання (зокрема, розроблення законопроекту «Про національно-патріотичне виховання»); створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання; зміни змісту й форми національно-патріотичного виховання; організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання; розвитку військово-патріотичного виховання.

Усе вищезначене актуалізується в період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, адже виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

Ключовим документом в організації освітнього процесу є *Стратегія*

розвитку Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини на 2021-2025 рр., згідно з якою основною метою діяльності університету є підготовка висококваліфікованих і конкурентоспроможних на національному та міжнародному ринку праці фахівців для освітніх та наукових установ, органів державної влади і управління, підприємств всіх форм власності за всіма рівнями вищої освіти у визначених галузях освіти, утвердження національних, культурних і загальнолюдських цінностей.

Місія університету, що виступає граничною метою та інтегрує всі цілі життєдіяльності університету та відповідні функції, засновується на класичній тріаді: *навчання – дослідження – громадське служіння*.

На факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини в межах Наукового-дослідного центру педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування (МОН та НАПН України) діє інноваційний проєкт – ***Національно-патріотичний табір для студентської молоді «Дія»*** (далі – Табір «Дія»), мета якого – формування в здобувачів вищої освіти високої патріотичної свідомості, почуття вірності до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави.

Учасниками табору є здобувачі за всіма освітньо-професійними та освітньо-науковими програмами факультету.

Табір «Дія» розпочав свою роботу 2014 року внаслідок трагічних подій у державі – революційні зміни в листопаді 2013 – березні 2014 р., війна на Сході країни. Його створення продемонструвало високу громадянську позицію студентства УДПУ імені Павла Тичини, готовність молодого покоління відстоювати національні цінності, українську державність.

Упродовж II семестру навчального 2021–2022 року діяла XV зміна табору, яка мала назву «Україна перемаже!»

У межах діяльності цієї зміни було проведено низку заходів.

Акція «Карта благочинності», де здобувачам вищої освіти було запропоновано розказати та показати про свою діяльність на благо нашої Держави. Учасники надсилали світлини та відео, як вони допомагають готувати для ЗСУ, збирають гуманітарну допомогу, плетуть сітки і т.д.

Акція «Разом переможемо!». Здобувачі вищої освіти підготували низку відеозвернень зі словами вдячності, підтримки й побажань Батьківщині, солдатам, волонтерам та народу, адже Україна має потребу в міцному тилу, єдності та підтримці.

Результатом упровадження системи національно-патріотичного виховання в таборі «Дія» є:

- забезпечення в молодого покоління розвинутої патріотичної свідомості і відповідальності, почуття вірності, любові до Батьківщини, поваги до національних, історичних, культурних і духовних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови та державних символів України, турботи про спільне благо, природу, збереження та шанування національної пам'яті, формування активної громадянської позиції;

- зацікавленість молоді щодо служби у Збройних Силах України, готовність до захисту України та виконання конституційного і громадянського обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України з метою становлення її як правової, демократичної, соціальної держави;

- формування компетенцій, необхідних для захисту України, служби у Збройних Силах України;

- збереження стабільності в суспільстві, соціальному й економічному розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки;

- створення ефективної системи національно-патріотичного виховання молоді.

Список літератури.

1. Факультет соціальної та психологічної освіти. URL: www.fsps.edu.ua

Коновець С. В., м. Київ

ВПЛИВ ОБРАЗУ РІДНОЇ ЗЕМЛІ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ НА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННІ ЗРОСТАЮЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. У тезах розглядаються питання, пов'язані з патріотичним вихованням зростаючої особистості за допомогою використання в педагогічному процесі зразків втілення образу рідної землі у творах українського мистецтва.

Обґрунтовується актуальність проблем, які перед сучасною вітчизняною системою освіти ставить інтеграція України в європейський і світовий освітній простір, що вимагає конкретизації мети, перегляду завдань, змісту, методів виховання кожної зростаючої особистості на засадах громадянськості, патріотизму та духу українства. З огляду на це, патріотичне виховання розглядається як поліаспектний

процес становлення зростаючої особистості шляхом розвитку та формування у неї патріотичної самосвідомості, особистісної свободи, гідності, національної відданості та самоствердження національно-культурної ідентичності.

Ключові слова: *патріотичне виховання зростаючої особистості; образ рідної землі, твори українських митців, колективна творча діяльність.*

Abstract. *The article deals with issues related to the patriotic upbringing of a growing individual, using samples of the embodiment of the image of their native land in the works of Ukrainian artists in the pedagogical process.*

The relevance of the problems, which before the modern national education system puts Ukraine's integration into the European and world educational space, that requires the specification of the purpose, review of tasks, content, methods of education of every growing person on the basis of citizenship, patriotism, and spirit of Ukrainians is substantiated. In view of this, patriotic education is considered as a polyaspect process of becoming a growing person through the development and formation of her patriotic consciousness, personal freedom, dignity, national devotion and self-affirmation of national-cultural identity.

Key words: *Patriotic education of a growing person; patriotic education, image of the native land, works of Ukrainian artists, collective creative activity.*

У нинішніх умовах воєнного і повоєнного стану України особливо актуальною стає реалізація державної політики з національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року», «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки», Указів «Про стратегію національно-патріотичного виховання», «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року; Законів України «Про освіту» «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», Концепції національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні, Концепції Нової української школи та інших нормативно-правових актів.

З огляду на зазначене, складні проблеми перед сучасною вітчизняною системою освіти ставить інтеграція України в європейський і світовий освітній простір, що вимагає конкретизації мети, перегляду завдань, змісту, методів виховання кожної зростаючої особистості на засадах громадянськості, патріотизму та духу українства. Таким чином, сьогодні патріотичне виховання має розглядатися й актуалізовуватися як поліаспектний процес становлення

зростаючої особистості шляхом розвитку та формування у неї патріотичної самосвідомості, особистісної свободи, гідності, національної відданості та самоствердження національно-культурної ідентичності.

Теоретичною основою окресленої проблеми є особливо цінні переконання академіка Івана Беха, який вважає патріотизм складним і багатограним поняттям, що базується на любові до Батьківщини, українського народу, турботі про своє та його благо, сприянні утвердженню України як суверенної, правової, демократичної, соціальної держави, а носієм патріотизму – саму людину, її творчій праці, любові, відданості Батьківщині, завдяки чому розвивається почуття патріотизму.

У такому контексті варто наголосити на безумовній результативності використання у патріотичному вихованні зростаючої особистості таких форм впливу, як: педагогічні технології; диспути; творчі діалоги; імпрровізації; педагогічні, ділові та рольові ігри; тести; тренінги; вправи з артистизму та командної творчості; онлайн зустрічі та дискусії; образотворчість, етнодизайн; символдрама, театралізація, музична терапія, пластикодрама, – тобто самореалізація і самоствердження особистості у різних видах і жанрах мистецтва та творчої діяльності. Необхідно також додатково визнати, що впровадження не лише традиційних, але й інноваційних технологій до процесу патріотичного виховання дійсно робить його оптимальнішим та ефективнішим.

Отже, з метою визначення достатнього і необхідного балансу використовуваних у виховній практиці патріотично й творчо спрямованих педагогічних технологій, доцільно розглядати їх дієвість та ефективність не лише у різних закладах освіти, але і в громадських об'єднаннях.

Зокрема, для результативного впливу різних педагогічних технологій на патріотичне виховання учнівської молоді вбачається доцільним використовувати такі з них, як: особистісно зорієнтовану технологію (Б. Косов, В. Серіков, І. Якіманська); «вальдорфську педагогіку» (Р. Штейнер); технологію саморозвитку (М. Монтессорі); технологію розвивального навчання (Л. Занков, Д. Ельконін); технологію формування творчої особистості

(В. Давидов, Д. Ельконін); проектно-моделюючу технологію (Дж. Д'юї); нові інформаційні технології (С. Пейперт); технологію імітаційного (ігрового) навчання (В. Рибальський, П. Олійник); технологію створення ситуації успіху (А. Белкін); технологію взаємодії та інтеграції різних видів мистецтва (Г. Шевченко, Б. Юсов); технологію колективних творчих справ – «КТС» (І. Іванов).

Відомо, що важливим резервом активізації патріотичного виховання є форми колективних і групових занять, які можуть бути досить результативними як в освітньому процесі, так й у виховній позакласній та позашкільній роботі. Адже у спільній взаємодії не лише одного, а навіть декількох учнівських гуртів (чи громадських об'єднань) може здійснюватися справжня співтворчість, яка дарує радість і духовне та емоційно-естетичне задоволення як колективу в цілому, так і його окремим представникам зокрема.

Проблеми колективного виховання не нові, але дуже актуальні та злободенні. Саме тому нині все гостріше відчувається необхідність активізації й адаптації до сучасних умов висновків класиків педагогіки ХХ ст. Антона Макаренка та Джона Д'юї, котрі, як відомо, у питаннях виховання зростаючої особистості в колективі мали подібні концептуальні позиції. До згаданих педагогів доцільно додати й відомого українського дослідника Михайла Красовицького, який засвідчував, що останнім часом все поширенішим у різних країнах світу стає напрям «community» (спільної діяльності колективу або групи), що зазвичай реалізується у вигляді: клубів за інтересами; загонів скаутів; благодійних; спортивних; творчих та інших колективних формувань.

Окрім того, все ширшого впровадження набуває підготовка і проведення такої колективної форми, як «КТС» (колективної творчої справи), котра має свою плідну історію відносно діяльності у різних навчально-виховних закладах з досвідом організації та здійснення колективних творчих заходів за окресленою методикою І. Іванова для залучення до них учасників будь-якого віку, в тому числі й учнівської молоді.

Водночас, необхідно підкреслити, що маючи багато схожих естетико-

виховних факторів відносно патріотичного впливу на зростаючу особистість, деякі сучасні заходи все ж мають певні відмінності від традиційних «КТС», оскільки в сьогочасних умовах їх основним та найважливішим принципом є масова колективна творчість учнівської молоді не лише у закладах освіти, але й у різноманітних громадських об'єднаннях.

Доречним та цілком відповідним сучасним вимогам щодо патріотичного виховання зростаючої особистості вбачається впровадження до процесу проведення «КТС» інтеграції різних видів мистецтв (літератури, музики, хореографії, театру, дизайну та інших), методів ознайомлення, сприймання та оцінювання мистецьких творів, що значно підвищує їх патріотично-виховний вплив. Зазвичай певна тематична спрямованість базується на віддзеркаленні різних актуальних, зокрема патріотичних проблем, які можуть бути цікавими об'єктами для творчого втілення (наприклад: «Моя країна – Україна», «Художні образи рідної землі», «Українська хата», «Неначе писанка – село», «Моє улюблене місто» тощо). Отже, як підтверджує практика, саме у такому контексті колективна творча справа насправді стає суто виховною подією, стимулюючи не лише творчі потреби, спроможності та прагнення до прекрасного в учасників «КТС», але і виконує основні завдання патріотичного виховання кожної зростаючої особистості.

Отже, під час оптимальної організації процесу ознайомлення, сприймання та оцінювання творів за темою «Образ рідної землі у творах українських митців» передусім необхідно активізувати увагу юних глядачів, – іншими словами забезпечити так звану «установку на сприйняття». До того ж необхідно підготувати достатню кількість якісного візуально-вербального матеріалу та інших естетичних засобів навчання, зокрема – відповідних темі колективного заняття фрагментів музично-літературних творів. Наприклад, корисним вбачається використання у ході ознайомлення, сприймання та оцінювання творів українських митців за темою «Образ рідної землі» відомої пісні «Стежина» на музику Платона Майбороди і слова Андрія Малишка, а також цитування деяких поетичних творів українських поетів.

Окрім цього, доцільно розробити, підготувати та актуалізувати методику проведення колективного заняття за темою «Образ рідної землі» зі застосуванням відповідного унаочнення. Для прикладу, це можуть бути:

I. ВІЗУАЛЬНО-ІЛЮСТРАТИВНИЙ БЛОК:

а) *Твори образотворчого мистецтва*: Тараса Шевченка – серія «Мальовнича Україна», «Хата батьків», «Селянська родина», «На пасіці», «В Решетилівці» та інші; Григорія Світлицького – «Хата в місячну ніч»; Володимира Орловського – «Жнива»; Сергія Васильківського – «Козача левада»; Сергія Світославського – «Вечір в степу»; Петра Левченка – «Водяний млин»; Миколи Пимоненка – «Перед грозою»; Архипа Куїнджі – «Українська ніч»; Карпа Ткаченка – «Над великим шляхом»; Дмитра Шавикіна – «Вечір на Дніпрі»; Миколи Бурачека – «Золота осінь»; Олексія Шовкуненка – «Повінь. Конча Заспа»; Миколи Глущенко – «Сонце на морі»; Йосипа Бокшая – «Хустський замок», «Синевирські полонини»; Тетяни Яблонської – «Травень», «Літо», «Тиша»; Василя Скакандія – «Сонячний день», «Верховинський мотив», «Подих осені» та інших.

б) *Художні фотографії та аматорські роботи* із зображеннями української природи.

II. ВЕРБАЛЬНО-МУЗИЧНИЙ БЛОК:

а) *Запис пісні «Стежина»* (муз. П. Майбороди, сл. А. Малишка).

б) *Фрагменти з віршів українських поетів*: Т.Шевченка, Л.Українки, О. Олесея, М. Кузьменка, В. Залізняка, А. Демиденка, В. Крищенко.

Список літератури.

1. Тарас Шевченко. Кобзар. Ювілейне видання до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Харків: Видавничий дім «ШКОЛА», 2014.
2. Безхутрий М. М. Сергій Васильківський. Альбом. Київ, 1987.
3. Билецкий П. А., Владич Л.В. Живопись Украины: Альбом. Л., 1976.
4. Бугаєнко І. Н. Тетяна Яблонська: Живопис. Графіка. Альбом. Київ, 1991.
5. Касіян В. І. Шевченко – художник. Альбом. Київ, 1964.
6. Петрушенко В. Л. Філософія: короткий навчальний словник: терміни і поняття. Львів: «Магнолія – 2006», 2009.
7. Самотулка Т. Історія України в іграх. Захисники рідного вогнища. Історичні ігри для новачат. Т.І. Київ – Нью-Йорк, 1995.
8. Україно, мене моя! Сповідь: поезії, писанки... Київ, 1993.
9. Український живопис: Сто вибраних творів. Альбом. Київ, 1989.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** У статті аналізується патріотичне виховання молоді у контексті соціального становлення особистості в сучасних умовах. Розглядається сутність та особливості патріотичного виховання через призму наукових розвідок. Визначається найважливіша цінність національного виховання - патріотизм, яка поєднує в собі любов до своєї Вітчизни, за свій народ, гордість за їх минуле і сьогодення, готовність до їх захисту.*

***Ключові слова:** національне виховання, національно-патріотичне виховання, соціальне виховання, патріотизм, молодь.*

***Abstract.** The article analyzes the patriotic education of youth in the context of the social formation of the personality in modern conditions. The essence and features of patriotic education are considered through the prism of scientific research. The most important value of national education is determined - patriotism, which combines love for one's Motherland, for one's people, pride for their past and present, readiness to protect them.*

***Key words:** national education, national-patriotic education, social education, patriotism, youth.*

Серед напрямів виховання молоді сьогодні найбільш актуальним виступає патріотичне виховання як основоположне, що відповідає викликам сучасності, та закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і майбутніх захисників України. Як зазначено у Концепції національно-патріотичного виховання, «складовою частиною патріотичного виховання, а в часи воєнної загрози – пріоритетною, є національно-патріотичне виховання, зорієнтоване на формування у зростаючої молоді готовності до захисту Вітчизни» [3, с. 5]. Тому доцільно проаналізувати патріотичне виховання через призму педагогічних надбань та наукових досліджень. Слід також наголосити на важливості розуміння національного виховання в контексті соціального становлення особистості, яке відбувається в ході її соціального виховання як комплексного процесу.

Соціальне виховання - це складова частина процесу соціалізації, педагогічно регульована і спрямована на формування соціальної зрілості і розвиток особистості за допомогою включення її у соціальні відносини через спілкування та різні види діяльності. Соціальне виховання органічно пов'язане з навчанням, освітою, психологічною підготовкою особистості, самоосвітою. Це

єдиний комплексний інтегративний багатофункціональний процес, який припускає використання всього наявного арсеналу педагогічних засобів і можливостей у цілях морального, соціального становлення та розвитку особистості. Однією із складових соціального виховання є патріотичне, а у його складі - національно-патріотичне виховання молоді.

Метою патріотичного виховання є виховання свідомого громадянина, патріота, вона конкретизується через систему таких виховних завдань: утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя; усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю; сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій; утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; культивування кращих рис української ментальності – працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи; формування мовленнєвої культури; спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [3].

Патріотизм поєднує в собі любов до своєї Вітчизни, за свій народ, гордість за їх минуле і сьогодення, готовність до їх захисту. Це є одним із провідних завдань національної освіти, що знайшло своє підтвердження у

Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності», «Концепції громадянського виховання особистості», «Концепції патріотичного виховання», де підкреслюється необхідність виховання у підростаючого покоління любові до Батьківщини, формування громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей, утвердження якостей громадянина - патріота України як світоглядного чинника розвитку культурного і творчого потенціалу нашого народу. В Україні патріотизм повинен бути введений в ранг національно значимої і об'єктивно необхідної цінності, тому що він є одним із найбільш глобальних людських почуттів, закріплених віками і тисячоліттями у нашій ментальності.

Проблема патріотизму, сутності патріотичної свідомості, любові до Батьківщини знайшла своє відображення як у вітчизняних (М. Бичко, Б. Мисько, І. Надольний, Л. Сохань, І. Стогній, В. Шинкарук та ін.), так і в зарубіжних наукових розвідках (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.), працях видатних вітчизняних педагогів (Г. Ващенко, О. Вишневський, С. Русова, В. Сухомлинський, М. Стельмахович). Вони відзначали, що любов до Батьківщини є визначальною системною якістю громадянина і патріота, яка поєднує емоційно-моральне й дієве ставлення до себе, до інших людей, природи і суспільства, а також поєднується з вірою у її розквіт, майбутнє.

Безпрецедентним документом, на якому виховувалося не одне покоління українських патріотів, була «Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика» 1710 року (для порівняння: Конституція США була прийнята 1787 р.), де зазначається:

- «...до решти бути відданим і вірним нашій Вітчизні і ревно дбати про суспільне благо і соборність матері Малоросі;
- не входити у жодні змови з чужими державами і народами, а також у межах Вітчизни, що замишляли б їй згубу і будь-яке лихо;
- шанувати гідних і особливо заслужених перед Вітчизною та виявляти,

як велить звичай, прихильність усьому - значному і меншому - товариству побратимів.» [5, с. 21].

Співзвучні думки знаходимо надалі у працях видатних українських педагогів: С. Русової, Г. Ващенко, І. Огієнка, В. Сухомлинського. Так, І.Огієнко наголошував, що найцінніший ґрунт для духовного виховання сильного характеру - то рідна мова, а особа, що не зросла на рідній мові, загублена для нації, бо ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації їй будуть чужі [4]. С. Русова вважала, що «національне виховання виробляє у дитини не подвійну хитку моральність, а міцну цілісну особу. Воно не утискає думку дитини у вузькому шовінізмі, навпаки, після правдивого національного виховання дитина звикає кохатися в народних скарбницях і шукатиме цих культурних скарбів і у других народів» [8, с.60].

На думку Г. Ващенко, патріотичному вихованню молоді сприяють: об'єднання всіх українців в єдину спільноту незалежно від їх проживання, віри, соціального стану; державна незалежність, можливість для українців вільно творити своє майбутнє; високий рівень народного господарства, що сприятиме добробуту громадян і позбавить експлуатації; справедливий державний устрій, який забезпечить права і свободи громадян; високий релігійно-моральний рівень українського народу; духовний розвиток українського народу; високий рівень здоров'я українського народу [1]. Педагог розрізняв патріотизм несвідомий, стихійний та свідомий.

Важливим є положення про те, що основу патріотичного виховання становлять національна свідомість та усвідомлення безперечної цінності Батьківщини. Таким чином, національна самосвідомість (передовсім глибинне усвідомлення своєї етнічної належності та своєрідності історичної долі власного народу, які є невід'ємним атрибутом кожної нації) є невід'ємною складовою патріотизму. Разом з тим, вирішувати проблему формування національної самосвідомості можливо лише у зв'язку з духовним розумінням Батьківщини, тому що Вітчизна - це дух народу в усіх його виявах і творіннях, а національність означає своєрідність цього духу.

Ю. Руденко, аналізуючи проблеми сучасного патріотичного виховання, дійшов висновку, що там, де немає систематичного і послідовного патріотичного виховання дітей і молоді, виникає забуття гуманістичних традицій, волелюбних заповідей предків, неповага до національних цінностей і святинь, поширені денаціоналізація, деморалізація і бездуховність молоді [7].

Дослідник Т. Гавлітіна звертає увагу на особливості національно-патріотичне виховання особистості у підлітковому віці. На її думку, національно-патріотичне виховання - це вироблення в особистості підлітків потреби активно діяти заради влаштування власного життя і розбудови держави, проявляти, оцінювати, аналізувати вчинки, людські якості, суспільно - політичні явища з точки зору патріотизму і національних цінностей [2].

Досліджуючи динаміку розвитку патріотичної рефлексії у школярів, Н. В. Михайличенко визначає її як самоусвідомлення індивідом душевного стану, своїх вчинків, самоаналіз та сприйняття спільних психологічних особливостей менталітету, осмислення свого минулого, теперішнього і майбутнього та приналежності до своєї нації, до свого народу. На думку дослідниці, на патріотизмові школярів негативно позначаються відсутність у сім'ї одного з батьків, конфлікти, низький рівень життя, відсутність єдиних вимог до виховання власних дітей, ставлення до держави, історії України, політичних і економічних змін, народних традицій і звичаїв у родині [6].

Слід зазначити, що у суспільстві, що сформувалося і розвивається, засвоєння патріотичних цінностей і норм життя – це, перш за все, об'єктивний, керований процес. Патріотизм не закладений в генах, це явище соціальне за своєю природою і тому не успадковується, а формується. Цей процес тривалий за часом, складний за змістом і достатньо розбалансований з погляду методичного здійснення, оскільки формування патріотичних почуттів багато в чому залежить від розвитку емоційної сфери особистості. Змістовною стороною виховання патріотизму молоді є формування високих духовно-моральних принципів та громадянської відповідальності, відданості своїй Вітчизні.

Патріотичне виховання ґрунтується на системі принципів, а саме:

демократичності, гуманності, неперервності, етнічності, культуровідповідності, толерантності, традиційності.

Таким чином, патріотичне виховання – одне з найбільш глибоких людських почуттів, яке розвивається в особистості у соціумі. Тому процес виховання молоді в дусі патріотизму тісно пов'язаний із необхідністю створення можливостей для самореалізації молодих громадян у всіх сферах суспільного життя, щоб розвивати їх соціальну активність та громадську відповідальність. Сутністю патріотизму є любов до Батьківщини, прагнення її розбудувати, дбайливо ставитись до рідної землі, оточуючих людей, мови, традицій, культури, нести відповідальність за долю України. Ефективність патріотичного виховання забезпечується єдністю дій усіх суб'єктів виховного процесу, що допомагає протистояти різноманітним деструктивним впливам, спрямованим на спотворене сприйняття національних цінностей, мови, культури, історії, самої Вітчизни.

Список літератури.

1. Ващенко Г. Виховний ідеал : монографія / за ред. Г. Ващенко. Полтава : Полтавський вісник, 2000. 175 с.
2. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : навч.-метод. посіб. РівнеВолинські обереги, 2007. 125 с.
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. Офіційний вісник України. 2015. №7. С. 136-141.
4. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки : монографія / за ред. І. Огієнко. Львів : Фенікс, 1995. С. 26.
5. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика. 1710 рік / за ред. О. Прицака; пер. з лат. М. С.Трофимука. Київ : Веселка, 1994. 77 с.
6. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей в сучасній сім'ї : монографія / за ред. В. Г. Постовий. Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2006. 190 с.
7. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання : монографія / за ред. Ю. Руденко. Київ : Вид-цтво ім. О. Теліги, 2003. 322 с.
8. Русова С. Вибрані педагогічні твори : у 2-х кн. / за ред. Є. І. Коваленко. Київ : Либідь, 1997. Кн. 1. 272 с.

ЦІННОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. Філософи, політологи та психологи визначають патріотизм як певне моральне ставлення й оцінку особистістю елементів Вітчизни. Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс, переосмислити громадянську та національну свідомість та пріоритети прав і обов'язків людини. У статті розкрита мета та форми національно-патріотичного виховання сучасної молоді як основи формування ціннісного ставлення до українського народу та нації.

Ключові слова: патріотизм, молодь, виховна робота, національна свідомість, моральні цінності.

Abstract. Philosophers, political scientists and psychologists define patriotism as a certain moral attitude and personal assessment of elements of the Motherland. Today, patriotism is designed to give a new impetus, to rethink civic and national consciousness and the priorities of human rights and responsibilities. The article reveals the purpose and forms of national-patriotic education of modern youth, which is the basis of forming a valuable attitude towards the Ukrainian people and nation.

Key words: patriotism, youth, educational work, national consciousness, moral values.

В умовах сьогодення повномасштабне вторгнення в Україну, дія воєнного стану стали справжнім випробуванням не тільки для суспільно-економічного розвитку, а й для переосмислення мети й завдань національно-патріотичного виховання молоді.

Ті моделі чи форми виховання, які були ефективними в попередні роки, не завжди спрацьовують у воєнний час і потребують щоденної корекції в майбутньому.

Головною метою національно-патріотичного виховання є формування певних цінностей, які і визначають напрями, форми, методи основних базових компетенцій, професійних компетентностей.

У загальному плані виховної роботи, як і в планах виховної роботи класних керівників, передбачаються всі напрями національно-патріотичного виховання, орієнтація на формування ціннісних ідентифікацій, як-от:

- усвідомлення своєї національної приналежності, відчуття єдності з представниками інших націй;
- уміння обґрунтовувати та цивілізовано відстоювати свою позицію;
- уміння приймати зважені моральні рішення;

- уміння виявляти відповідальність, брати на себе обов'язки та протистояти аморальним соціально-політичним впливам;

- уміння ранжувати загальнолюдські, національні цінності;

- готовність захищати Батьківщину від ворогів, здатність до подвижництва, героїчні дії в ім'я свободи й незалежності України;

- готовність протистояти та фільтрувати медіаінформативні джерела; виявляти інформаційно-комунікаційну грамотність.

З врахуванням умов воєнного стану у ВСП «Автотранспортний фаховий коледж КНУ» у виховній роботі Рада класних керівників застосовує такі форми національно-патріотичного виховання:

- інформативно-масові: обговорення через онлайн-дискусії, проведення засідань круглих столів, обговорення питань соціально значимих державних процесів на заняттях історії України;

- уроки-пам'яті, години-спілкування;

- діяльнісно-практичні заходи: участь у благодійних і волонтерських осередках;

- використання власних спостережень, анкетування;

- застосування окремих ідей, принципів Козацької педагогіки як частини народної педагогіки через краєзнавчо-дослідницьку роботу;

- використання сайту коледжу для розміщення соціально та навчально необхідної інформації: «Стоп насиллю і маніпуляціям»; «Вирішення конфліктів»; «Кодекс освітнього середовища»; «Протидія та попередження булінгу»; «Особиста безпека» та інше.

Найбільш дієвою формою виховання та зміцнення соціальних зв'язків у студентському колективі є волонтерська діяльність, яка об'єднала студентів, педагогів, батьків.

Волонтери та волонтерська діяльність стали справжньою візитівкою України з початком повномасштабного вторгнення росії на територію нашої держави. Українські волонтери дивують, вражають та надихають своєю цілеспрямованістю, невтомністю і витримкою. Як стати волонтером в Україні,

студенти коледжу зрозуміли ще 2014-го, але після 24 лютого 2022 р. напрями волонтерства змінилися та набули загальнонаціонального масштабу .

Не залишилися осторонь і студенти нашого коледжу, які активно допомагали та продовжують це віддано робити і зараз.

У перші дні війни студенти коледжу займалися волонтерством переважно за місцем свого перебування здійснювали роботу:

- плетіння маскувальних сіток;
- будівництво бліндажів;
- зварювання протитанкових їжаків;
- підготовка барикад;
- виготовлення коктейлів Молотова;
- виготовлення пластин для бронезилетів.

Згодом студенти організували свою роботу в коледжі та створили волонтерський штаб, який працює в кількох напрямках. Окремим штабом волонтерської роботи стали викладачі та співробітники коледжу. Допомога, яка надавалася військовослужбовцям (збір теплого одягу, медикаменти, засоби гігієни), пораненим у лікарнях, допомога внутрішньо переміщеним особам (постільна білизна, посуд), надання допомоги в ремонті військової техніки.

Другий напрям – робота продовжується і зараз – студенти долучилися до ремонту військової техніки. Під керівництвом Шеремета А.В. відремонтовано великовантажні автомобілі, які відправлено в різні військові частини для захисту країни.

Але волонтерська діяльність не обмежується цим. Наші студенти брали участь у роботі «Червоного хреста», допомагали нашим співмешканцям у Польщі.

Не забули в цей важкий час наші студенти і братів наших менших, зокрема під керівництвом Голови Ради класних керівників Хмари О. С. фінансово допомагають Благодійному фонду «Nika Ukraine», який опікується тваринами, що прибули із зон бойових дій та потребують уваги й піклування.

Щемливі відео з передової від наших випускників-студентів, що

перебувають у зоні бойових дій, та зі зруйнованих міст надихають наших студентів розширювати волонтерську діяльність, стимулюють якісно працювати з єдиною мрією про Перемогу.

Процес допомоги армії та вимушеним переселенцям у коледжі чітко налагоджений, триває постійно, і всі зусилля закладу спрямовані на спільну перемогу в цій війні заради незалежної України, заради світлого майбутнього кожного українця.

За період героїчного протистояння українського народу студентським та трудовим колективом проводиться робота з надання допомоги:

- допомога військовим, що перебували в Краматорському військовому госпіталі (передавали постільну білизну, медикаменти, засоби гігієни, одяг);
- допомога військовим, що проходили лікування на реабілітацію в КЗ лікарні №5, №2, №8, №7 (передавали змінний одяг, предмети гігієни, білизну, солодоші);
- допомога для ВПО, які на початку війни були розміщені в гуртожитку коледжу (передавали морозильну камеру, кухонні приладдя, одяг, білизну, постіль, солодоші, дитяче харчування);
- допомога для ВПО до штабу районної в місті Ради (передавали речі, предмети побуту, предмети гігієни, постільна білизна, взуття, подушки, ковдри);
- догляд за могилою воїнів-підпільників;
- допомога військовим у рамках акції «Зігрій воїна» Дніпровської обласної Ради Департаменту освіти і науки України (відправили 20 кг воску, 10 кг парафіну, свічки);
- мдопомога в облаштуванні укриття, що знаходиться в коледжі, для потреб цивільного населення;
- допомога підрозділам Територіальної оборони (передавали засоби гігієни, теплі речі, шапки, солодоші);
- співпраця з волонтерами: волонтерська організація «Рідна країна!!!» Все буде України (передавали постільну білизну, предмети гігієни, солодоші,

теплі речі, натільну білизну для польового госпіталю Херсонського напрямку, військ на Донецькому, Харківському та Херсонському, Донецькому напрямках).

Корнієнко А. В., Антонова О. А., м. Київ

ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

***Анотація.** Стаття присвячена одній із актуальних проблем сучасної психолого-педагогічної теорії і освітньої практики – національно-патріотичному вихованню в закладі позашкільної освіти. Представлено сценарій педагогічної ради у формі квест-гри «З Україною в серці». Метою якого є ознайомити педагогічних працівників закладу позашкільної освіти із педагогічними засобами національно-патріотичного виховання, включаючи шанобливе ставлення до культури, історії своєї нації, визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини, які можуть впроваджуватися у практичну діяльність для роботи з вихованцями підліткового віку.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, заклад позашкільної освіти, освітній процес заклад позашкільної освіти, квест-гра «З Україною в серці».*

***Abstract.** The article is devoted to one of the urgent problems of modern psychological and pedagogical theory and educational practice - national-patriotic education in an out-of-school education institution. The scenario of the pedagogical council in the form of a quest game "With Ukraine in the Heart" is presented. The purpose of which is to acquaint the teaching staff of an out-of-school education institution with the pedagogical means of national-patriotic education, including a respectful attitude to culture, the history of one's nation, recognition of the spiritual unity of generations and the commonality of cultural heritage, which can be implemented in practical activities for working with adolescents.*

***Key words:** national-patriotic upbringing, out-of-school education institution, educational process of out-of-school education institution, quest-game "With Ukraine in the Heart".*

Національно-патріотичне виховання учнів покликане захистити національні інтереси своєї держави, дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіт національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Патріотизм сприяє розвитку суспільства, яке функціонує на засадах гуманізму, свободи, законності, соціальної справедливості, гарантує умови для зростання добробуту народу. Любов до Батьківщини стимулює становлення суспільства, яке є єдиним дієвим механізмом розбудови народної демократії, правової України, виступає, з

одного боку, джерелом опозиції державній владі, а з іншого - взаємодоповнює її, реалізуючи свої розвивальну і контролюючу функції. Виходячи з цього, патріотизм на даний час є нагальною потребою і держави, якій необхідно в умовах військової агресії росії захистити свій суверенітет. Для цього потрібно, щоб усі стали національно свідомими громадянами - патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце в цивілізованому світі, а особливо в умовах війни змогли відстояти її незалежність.

Актуальність національно-патріотичного виховання зумовлюється водночас процесом становлення України як єдиної політичної нації. В умовах поліетнічної держави воно покликане сприяти цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. При цьому важливо, щоб об'єднання різних етносів і регіонів України задля національного відродження, розбудови й вдосконалення суверенної правової держави і громадянського суспільства здійснювалось саме на базі демократичних цінностей, які, в свою чергу, мають лежати в основі не місцевого чи регіонального, а цілісного, загальноукраїнського національно-патріотичного виховання.

У загальній системі освіти заклади позашкільної освіти виконують не тільки додаткову, а, за певних умов, випереджувальну функцію. Ефективність національно-патріотичного виховання молоді у закладах позашкільної освіти обумовлена багатством змісту, форм та методів виховної діяльності в гуртках та творчих об'єднаннях. Поєднання колективних, групових та індивідуальних занять дозволяє забезпечити цілісний підхід до національно-патріотичного виховання особистості. Роль і значення позашкільної освіти у всебічному розвитку особистості посилюються тим, що вона сприяє вихованню духовності і моральності, задоволенню різнобічних інтересів, стимулює розвиток творчої обдарованості й індивідуальності, залучає дитину до загальнолюдської та національної культур.

Виховний потенціал закладу позашкільної освіти ми розглядаємо, як виховні можливості закладу, які можуть бути використані як педагогічні засоби для досягнення основної мети національно-патріотичного виховання

особистості. Виховний потенціал закладу позашкільної освіти включає наступні компоненти, а саме: ціннісно-цільовий (можливості, обумовлені провідними принципами, соціальними функціями, освітніми та виховними завданнями позашкільної освіти); організаційний (можливості, що пов'язані з організаційними особливостями діяльності закладу позашкільної освіти); змістовний (можливості, зумовлені специфікою змісту, форм і методів позашкільної освіти) [4, с. 7].

Останній (змістовний) на нашу думку є визначальним. Тому саме цьому компоненту виховного потенціалу позашкільної освіти ми приділяємо найбільшу увагу.

Співробітниками лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання, спільно з педагогами Центру технічної творчості та професійної орієнтації шкільної молоді Дарницького району міста Києва (експериментального закладу лабораторії), розроблено і впроваджено в практику сценарій педагогічної ради у формі квест-гри «З Україною в серці».

Мета заходу: ознайомити педагогічних працівників закладу позашкільної освіти із педагогічними засобами національно-патріотичного виховання, включаючи шанобливе ставлення до культури, історії своєї нації, визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини, які можуть впроваджуватися у практичну діяльність для роботи з вихованцями підліткового віку.

Таблиця 1.

Структура квест-гри «З Україною в серці»

Частина масового заходу	Зміст	Час
Частина 1.	Ознайомлення із завданням. Об'єднання в команди.	15 хв.
Частина 2.	Гра-головоломка «Україна єдина»	15 хв.
Частина 3.	Гра «Професійний код прізвища»	15 хв.
Частина 4.	Гра «Музичні інструменти моєї нації».	15 хв.
Частина 5.	Гра «Одягни українців»	15 хв.
Частина 6.	Підведення підсумків. Формат «Відкритого мікрофону»– «Моє особисте бачення національно-патріотичного виховання дітей у гуртку»	45 хв.

Квест-гра «З Україною в серці» спонукає гравців розширити знання про

свою Батьківщину – Україну; виховувати в дітей любов до України, патріотизм, повагу до її захисників – воїнів ЗСУ; довести до свідомості молоді, що ми самі відповідаємо за долю нашої держави, що кожен українець повинен мати активну громадянську позицію щодо своєї історії та подій в Україні; дати новий імпульс духовному оздоровленню дітей, який передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини, яке функціонує на засадах гуманізму.

Очікувані результати від засвоєння гри:

- формування ціннісного ставлення до держави, українського народу, його мови, звичаїв і традицій;
- розширення знань про історичне минуле України;
- усвідомлення цінності людського життя та тих складових частин, які впливають на нього, роблять його багатограним, плідним і корисним; усвідомлення своєї ролі в колективі, державі, світі; почуття гордості за свою державу, любов до неї; вміння робити аналіз подій, фактів, історичних явищ; формування навичок відповідальної поведінки, розвиток критичного мислення.

Список літератури.

1. Бех І.Д. Почуття громадянськості у вчинковому вираженні. Формування громадянської компетентності учнівської молоді : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 8-9 лют. 2005 р.). Харків : ХОНМІБО, 2005. С. 8–19.
2. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти : навч.-метод. посіб. / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. Київ : ІЗМІН, 1997. 252 с.
3. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : методичний посібник / А. Е. Бойко, В. В. Вербицький, А. В. Корнієнко, О. В. Литовченко ; за ред. В. В. Мачуського. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 223 с.
4. Українські традиції та звичаї / авт.-упоряд. А. П. Ярещенко. Харків : Факт, 2008. 232 с.

Крайнюк О. В., Богатов О. І., м. Харків

ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ

Анотація. Перелік виховних практик, що пропонуються авторами, не є повними та вичерпаними. Завдання авторів полягало в пошуку та виборі тих практик, які, з

одного боку, наповнюють патріотичне виховання живим змістом, є привабливим для студентів, а з іншого боку, відповідають запитам суспільства на виховання соціально активної людини з духовно-моральними принципами. Практична значущість дослідження визначається доцільністю впровадження в педагогічну практику та ефективністю описаних авторами форм і методів виховної роботи.

Ключові слова: студенти, мультимедійні системи, віртуальний тур, заклад освіти.

Abstract. The list of educational practices proposed by the authors is not complete and exhaustive. The task of the authors was to find and select those practices that, on the one hand, fill patriotic education with lively meaning, are attractive to students, and on the other hand, meet the demands of society for the education of a socially active person with spiritual and moral principles. The practical significance of the research is determined by the expediency of implementation into pedagogical practice and the effectiveness of the forms and methods of educational work described by the authors.

Keywords: students, multimedia systems, virtual tour, educational institution

Державна політика у сфері національно-патріотичного виховання постійно вдосконалюється з урахуванням потреб і викликів, що стоять перед українським суспільством. На утвердження патріотичних цінностей у суспільній свідомості українців спрямовані державні документи: укази Президента України та накази МОНУ, одним із останніх є Наказ МОН від 06.06.2022 №527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України».

Інтеграція України в європейський простір вимагає інформатизації всіх сфер українського суспільства, зокрема вищої освіти, яка формує інтелектуальну еліту нації. Ці прямивання нашої держави затверджено чинними урядовими документами. У частині IX Національної доктрини розвитку освіти «Інформаційні технології в освіті» наголошено, що «пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше вдосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві» [1].

Наразі актуальним стає впровадження нових способів взаємодії зі студентами, а саме відкриті мультимедійні системи, віртуальні середовища для спілкування, чати, інтерактивні взаємодії (веб-квести, комп'ютерні ігри, віртуальні музеї, студентське телебачення).

Серед цифрових технологій у сфері національно-патріотичного

виховання слід виділити електронно-освітні ресурси, які можуть у доступній, цікавій та розважальній формі подавати інформацію про цінності, культуру, традиції, історію.

Електронно-освітні ресурси, практичні завдання в захоплюючому форматі сприяють формуванню національно-патріотичної позиції молоді.

Одним з ефективних ресурсів із національно-патріотичного виховання молоді є віртуальні екскурсії, які активно впроваджують музеї. Зараз існує велика кількість сайтів музеїв, які використовують цей інструмент. Так, наприклад, Харківський історичний музей активно освоює нові форми комунікації, щоб підтримувати контакт зі своєю аудиторією. Зокрема, використовує можливості сучасних digital-технологій. Музей запустив 3D-тур виставкою «Слобожани». Відвідати 3D-тур можна на сайті музею, а також Google-картах. Така робота активно використовується кураторами ХНАДУ для організації виховної роботи, а у студентів викликає живий інтерес ефект присутності, не виходячи з дому, вони можуть поринути в атмосферу музею та погуляти по виставці [2].

Віртуальні екскурсії надають можливість відвідати музеї інших міст та країн та є ефективним засобом формування цивільно-патріотичних якостей молоді. Захоплення викликає у студентів проект «Музеї України просто неба», що складається із віртуальних подорожей до 6 музеїв країни: «Запорізька Січ» (Запоріжжя), «Резиденція Богдана Хмельницького» (Чигирин, Черкаська обл.), Музеї народної культури та побуту Середньої Наддніпрянщини (Переяслав-Хмельницький, Київська обл.), Національний музей народної архітектури та побуту України (Київ), Мамаєва Слобода (Київ), Музеї народної архітектури та побуту «Шевченківський гай» (Львів), Музеї народної культури та побуту (Ужгород) [3].

Існує велика кількість інтернет-джерел, які надають доступ до електронних освітніх ресурсів із цивільно-патріотичного виховання. Серед них можна виділити сайт Національного музею України [4], де можна легко знайти цікаві ресурси для використання в патріотичному вихованні студентів. Сайти

музеїв надають можливість онлайн пройти віртуальні екскурсії, а також закріпити свої знання перевірочним матеріалом.

Одним із найулюбленіших для студентів ресурсом є Музейний портал [5], який пропонує віртуальний тур «В. І. Вернадський – мислитель, вчений, громадянин, патріот» (музей Вернадського, Полтавська область, Шишаки), віртуальна екскурсія у Музей партизанської слави, що став важливим центром військово-патріотичного виховання молоді (Київ), у Чернігівський літературно-меморіальний музей-заповідник М. Коцюбинського, у музей-квартиру Івана Франка в Києві, метою такої віртуальної подорожі є уславлення сміливості, патріотизму, волелюбності Івана Франка та його родини.

Загалом слід зазначити, що перевага в роботі з формування патріотичної свідомості студентів нами надавалася тим цифровим сервісам, які передбачають інтерактив та дозволяють досягати високих результатів у цьому напрямі.

Важливе місце у сфері патріотичного виховання слід приділити медіаосвіті, що передбачає набуття знань, умінь, навичок, досвіду діяльності та формування ціннісних установок та компетенції в галузі сучасних медіа – насамперед електронних засобів соціальної комунікації.

До актуальних трендів, пов'язаних з розвитком медіаактивної особистості, яка вміє оперативно отримувати, систематизувати, сприймати та оцінювати, аналізувати інформацію з різних медійних каналів та піддавати критичному осмисленню, відноситься обов'язкове формування критичного ставлення до інформаційних потоків, а також здатності організовувати контент (тематичні групи, аналізувати медіаподії, просувати медіапроекти) та вступати в опосередковану інформаційними технологіями комунікацію.

Вирішення зазначених виховних завдань здійснюється насамперед через використання в освітній діяльності медіаресурсів та участь у медіапроектах.

Таким чином, сучасний підхід до патріотичного виховання студентів передбачає використання нових технологій, що відповідають їхнім інтересам та перевагам. Цифрові технології мають величезні дидактичні можливості та їхній

потенціал потребує широкого застосування у виховно-освітньому процесі ЗВО.

Список літератури.

1. Указ президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 року № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Харків'ян кличуть у віртуальний тур Історичним музеєм, 22.05.2020. URL: <https://goo.su/82jZz7>.
3. Музеї України просто неба. URL: <https://museums.authenticukraine.com.ua/ua/>.
4. Національний музей України. URL: <http://virtual.nmiu.org/>
5. Музейний портал. URL: <https://museum-portal.com/ua>.

Крисаченко В. С., м. Київ

АНТРОПОЛОГІЧНІ КОДИ НЕЗЛАМНОСТІ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ХАРАКТЕР

***Анотація.** У підвалинах нездоланного спротиву України збройній російській агресії знаходяться архетипові ментальні коди українського буття. Національний характер є результатом впливу чинників різноманітного ґатунку: природного, соціального, політичного, культурного, економічного та ін. Водночас існують консолідаційні центри ціннісного об'єднання всієї множини характерологічних рис українського народу. Героїзм, патріотизм, відданість, мужність, аскетизм, колективна воля – головніші з ментальних рис такої базової особистості.*

***Ключові слова:** Україна, національний характер, антропологічні коди, консолідація, незламність нації.*

***Abstract.** In the foundations of Ukraine's insurmountable resistance to Russian military aggression, there are archetypal mental codes of Ukrainian existence. National character is the result of the influence of various factors: natural, social, political, cultural, economic, etc. At the same time, there are consolidation centers of value unification of the entire set of characterological traits of the Ukrainian people. Heroism, patriotism, devotion, courage, asceticism, collective will are the most important mental traits of such a basic personality.*

***Keywords:** Ukraine, national character, anthropological codes, consolidation, indomitability of the nation.*

Національний характер є результатом впливу чинників різноманітного ґатунку: природного, соціального, політичного, культурного, економічного та ін., причому їхнє значення не завжди тлумачиться як рівноцінне та немінуче. Попри те навіть наголошується на пріоритетному значенні котрогось із них, особливо коли йдеться про формування національного характеру якось певного народу чи їхньої спорідненої групи, генеза яких відбувається в умовах домінування певного чинника впливу (природні ізоляти, архаїчний спосіб виробництва, колоніальне становище, релігійні вподобання тощо).

Україна являє собою чітко виокремлену геополітичну реальність, певну

системну єдність території з її людністю, власними особливими природними, культурними, діяльними та іншими вимірами. На відміну від номадів, кочовиків, котрі задля ресурсів кидають обжите та переміщуються в «перспективні» краї для використання місцевого ресурсу, осіле населення завжди мусить бути насторожі й напоготові в обороні рідної землі. Для України ця обставина завжди була вкрай актуальною, оскільки межі її як геополітичної реальності не захищені надійними природними перепонами, а тому видавалися для непроханих і охочих до чужого зайд легкими для доступу та споживання. Відповіддю місцевого населення був спротив у різноманітних формах, включно з організованим військовим. Особливо це яскраво виявилось в часи протистояння скіфів перським завойовникам, антської держави – нашестю готів, гунів та аварів, давньої Русі – татаро-монгольським ордам, а в подальшому – в обороні рідної української землі від польських, турецьких і російських загарбників, що триває й нині. Стан перманентної, потенційної чи реальної, напруги перед можливим вторгненням закріпив у характері українців такі риси: патріотизм, мужність, героїзм, самовіддача, жертвність, відвага, зятятість, винахідливість, передбачливість, аскетизм, побратимство та довіра.

Українська духовна культура, наскрізь пронизана парадигмою кордоцентризму, філософії серця, головним центром уваги і смыслом творчості завжди мала людину, причому в її сокровених мріях і жаданнях, злетах і стражданнях, здобутках і втратах, високому призначенню жити серед людей і задля людей. В основі кордоцентризму знаходиться не стадна чи общинна, а особистісна самосвідомість із чітким переконанням того, що істину слід шукати та знаходити в людському серці. Саме воно, серце, створює образ буття як цілісного, суцього, усталюючись у якому людина має покладатися на почуття, розум, споглядання, сприйняття, співвіднесення, призначення, вартість, пам'ять та волю. Породжені українською культурою, названі риси увійшли до кола доміантних архетипів його національного характеру. І саме культура поставала не лише каталізатором, але й оберегом ідентичності народу, особливо скрутні часи бездержавності.

Водночас існують консолідаційні первні, центри ціннісного об'єднання всієї множини характерологічних рис українського народу. У понятійно-категоріальному вимірі можна вести мову про архетипи «Господаря», «Воїна» і «Філософа». Господар постає уособленням осілого способу життя, прив'язаності до рідної землі, оселі та родини. Чуття любові, відданості, працьовитості, винахідливості, дбайливості, охайності, гостинності, радості та щастя від зробленого – знакові риси з означеного семантичного гнізда. Категорія Воїн є alter ego категорії Господаря, котрий змушений відстоювати та захищати власні цінності, причому як матеріальні, так і духовні. Із цією метою хлібороби та майстри, тобто вся свідома людність, об'єднуються та виступають в обороні як свого особистого, так і спільного дому – України. Природні й життєдіяльнісні умови буття українців схиляють їх до саморефлексії, роздумів про сенс життя, роблять їх Філософами за станом душі. Любомудри схильні до пошуку моральних засад існування, призначення людини та її долі, знаходячи істину в людському серці.

Принциповим при цьому є те, що кожен щирий українець у своїй підсвідомості зберігає характерологічні риси всіх трьох онтологічних іпостасей і здатен за потреби втілюватися в кожен з них. У цьому контексті надзвичайно важливим є відродження для всієї України здатності бути і Господарем, і Воїном, і Філософом, причому як у власній домові, так і серед множини інших рівнозначних міжнародних суб'єктів. Старанно дбати про власну країну, наповнюючи її достатком і свободою, надійно захищати від зазіхань на незалежність та територіальну цілісність держави, і власним розумом думати про долю майбутніх поколінь – до таких кроків спонукає весь історичний набуток і зміст нашого національного характеру. Україна як інтегральний носій національного характеру мусить запровадити в систему своїх міжнародних комунікативних зносин, причому як офіційних, так і неурядових, наступні риси: наполегливість, послідовність, стійкість, відповідальність, вимогливість, обов'язковість, доброзичливість, розуміння, толерантність, щирість.

Українське суспільства на імперське нищення господарсько-лицарської

парадигми формування національного характеру відреагувало покликом до життя інших, не менш ефективних і дієвих центрів самоорганізації народу, зміцнення його самосвідомості. Цією відповіддю було національне пробудження у сфері культури, літератури та мистецтва. Українське письменство, зокрема поезія, проза та драматургія, образотворче мистецтво, філософська та історична думка, священство, тобто всі небайдужі до долі власного народу, своїми засобами явили світові (і собі самим) існування українського народу, з його власною мовою, історією, рідною землею, людьми, їхніми надіями і сподіваннями. Духовні провідники нації закликали «земляків, в Україні суших» згадати, що вони українці, що ця земля – їхня батьківщина, на якій хоче панувати нахабний чужинець. І стається бажане і омріяне: національна самосвідомість народу України почала невпинно пробуджуватись, мільйони «Я» почали трансформуватися в цілісне «МИ», з'явилося почуття єдності українців з її різних теренів, бажання самим вершити свою долю.

Коллективна воля українського народу легітимізується в найвищих органах влади та посадових особах (вищих керівниках держави), яким делегуються відповідні повноваження. В реальній практиці міждержавних стосунків позиція і настрої перших осіб і є персоніфікованим виявленням національного характеру всієї України. Їхня наполегливість та рішучість, переконаність в правильності обраної позиції, щире переживання за гідний результат істотно впливають як на процес проведення переговорів та на їхній кінцевий підсумок. І, натомість, внутрішня аморфність, беззубість, падкість на похвальбу та улесливість, слабкість перед спокусами тощо можуть обернутися вкрай небажаними наслідками підсумками, включно зі зрадою національних інтересів України. І так само, як державне будівництво відбувається в умовах шаленого спротиву північного ворога України, з втратами і поразками, розчаруваннями і надіями, таким самим випробуванням піддається і її національний характер, зі спробами замулити та знівечити його, замінити ерзац-матрицями служіння загарбнику.

Безперечно, саме національний характер України є екзистенційним

гарантом її історичного буття, постаючи визначальною складовою у прагненнях української нації зберегти свою національну ідентичність. При цьому суспільні рухи, як і в інші кризові період и минувшини, консолідуються навколо загальнонаціональних пріоритетів смислів та цінностей, вважаючи першочерговими завданнями не лише захист не лише власного суверенітету та територіальної цілісності держави, але й цивілізаційних демократичних цінностей загалом. Определення архетипів та культур них кодів нації переконує в неминучості перемоги добра над злом, утвердженні самодостатньої, розвиненої та незалежної України. Його сутнісні складові постають запорукою гідної відсічі у важкій повномасштабній війні Росії проти України. Це переконливо підтверджується феноменом нездоланного спротиву України військовій російській агресії, в підвалинах якого якраз і знаходяться архетипові ментальні коди українського буття.

Кудряшов Р. О., Аршиннікова А. В., м. Дніпро

ПОНЯТТЯ «ПАТРІОТИЗМ» ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ: ІСТОРИЧНЕ ПІДГРУНТЯ

Анотація. У статті аналізується розвиток поняття «патріотизм» на теренах України від найдавніших часів до сьогодення, досліджено витоки зародження патріотизму українського народу та його фундаментальні основи й особливості. Актуалізується поняття «патріотизм» як основа відродження національних цінностей українського народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, через актуалізацію громадянсько-патріотичного потенціалу особистості. Розроблено авторський підхід періодизації становлення поняття «патріотизм».

Ключові слова: патріотизм, громадянський патріотизм, любов до Батьківщини, козацька духовність, патріотичні ідеї, громадянське суспільство, класифікація.

Abstract. The article analyzes the development of the concept of "patriotism" on the territory of Ukraine from the most ancient times to the present day, investigates the origins of the patriotism of the Ukrainian people and its fundamental foundations and features, examines the concept of "patriotism" as the basis for the revival of national values of the Ukrainian people, which reflects national pride and love for Motherland, civic responsibility for its fate, through the actualization of the civic and patriotic potential of the individual. The author's approach to the periodization of the concept of "patriotism" has been developed.

Key words: patriotism, civil patriotism, love for the Motherland, Cossack spirituality, patriotic ideas, civil society, classification.

Постановка завдання. В умовах сьогоденних українських реалій існування реальної загрози зникнення України з політичної карти світу спонукало владу й український народ згуртуватися, мобілізуватися, усвідомити свою ідентичність, національну історичну унікальність, самодостатність, законне й невід'ємне право бути господарем на власній землі. Україна ціною життя та здоров'я українських військових, добровольців, волонтерів, пересічних українців відстоює свободу й територіальну цілісність, тому дослідження питання концепції «патріотизм» набуває пріоритетного значення.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. До аналізу та вивчення таких понять, як «патріотизм», «любов до Батьківщини», «патріотичне виховання», «національне виховання», нині звертається багато науковців, а саме: А. А. Козлов, І. А. Зімня, Г. Л. Котова, А. В. Лубський, В. А. Колесніков, Л. А. Петрова досліджують питання патріотизму та громадянського патріотизму як його різновиду; І. Бех, А. Богуш, М. Боришевський, О. Бандура, Н. Волошина, Л. Долинська, А. Капська, О. Киричук, В. Котирло, В. Неділько, Б. Степанишин, Ю. Трофімов, О. Роменець, О. Чебикін розглядають визначення сутності та змісту цих понять; вчені-філософи В. Бичка, П. Блонський, Л. Виготський, О. Забужка, Г. Костюк, О. Леонт'єв, І. Надольний, О. Петровський, І. Синиця, І. Стогній, В. Шинкарук, П. Якобсон досліджували їхню психологічну складову; О. Бандура, І. Бех, Н. Волошина, К. Журба, А. Капська, В. Киричок, В. Неділько, Б. Степанишин, К. Чорна розробляли теоретико-методологічні засади патріотичного виховання; А. Богуш, М. Боришевський, В. Котирло; А. Абрамов, В. Баранівський, В. Лутовінова, В. Осьодла, В. Стасюк, Ю. Красильник розглядають питання формування військового патріотизму; В. Андрущенко, І. Бех, С. Клепка, М. Конох, В. Корженко, М. Култаєва, В. Луговий, В. Лутая, І. Радіонова аналізують проблеми демократичного й національно-патріотичного виховання.

Метою статті є висвітлення історичного аспекту становлення та розвитку поняття «патріотизм», його постійних трансформацій в умовах динамічного розвитку українського громадянського суспільства.

Передумови формування патріотизму з'являються ще в первісному суспільстві й пов'язані з прихильністю до сім'ї, роду, племені, своєї землі, із шануванням родових божеств і предків. Слово «патріотизм» (від «patris») грецького походження, у перекладі означає «батьківщина, вітчизна» та вперше з'явилося у період Французької революції 1789–1793 рр. Патріотами тоді називали себе борці за народну справу, захисники республіки, які вели боротьбу зі зрадниками Вітчизни. Концепт патріотизму ставав першоосновою і під час гострих громадянських конфліктів, його використовували в боротьбі за владу люди протилежних політичних поглядів.

Пристаючи до концептуального аналізу дослідження генези концепту «патріотизм», зазначимо, що означене поняття в Україні нараховує не одне сторіччя та вирізняється своєю багатогранністю й індивідуальністю свого змісту.

Після прийняття християнства Руссю 988 року народ у єдине ціле об'єднувала вірність і відданість християнському віровченню. У цей час з'явилася «Повість временних літ», у якій наскрізною є релігійна концепція людини і світу, вогонь любові до рідної землі і патріотична тривога за її долю [4]. У ній чернець Нестор пропагує заклик до боротьби проти зовнішніх ворогів, до об'єднання земель, проти братнього кровопролиття, оспівує військові традиції батьків, звертається до народу із закликом наслідувати гідні традиції своїх батьків і дідів. У творах «Слово про закон і благодать» (автор митрополит Іларіон), «Послання» (автор Климент Смолятич), «Златоуст» (автор Кирило Туровський), «Слово о полку Ігоревім» нарізним каменем проходить трактування єдності, сили духу, виховання патріотизму та гідності за свій народ. Тобто, у цей час поняття «патріотизм» наповнювалося найвищим морально-духовним особистісним змістом – вірністю, стійкістю, добродійністю, мужністю. Окремими джерелами пам'яток світської писемності часів Київської Русі є політико-правові документи Ярослава Мудрого «Руська правда» та «Повчання» Володимира Мономаха, які є програмами утвердження цілісного суспільства й держави та любові до Батьківщини.

Справжнім феноменом в історії України стало козацтво, поштовхом до формування якого було також почуття патріотизму. Козацька духовність, наповнена мудрістю, ідейно-моральним змістом, національно-патріотичним потенціалом, породила козацьку педагогіку, яка стала системою ідей, засобів, форм, методів впливу на молоде покоління, крім цього, виховувала захисників Батьківщини, лицарів Гідності, Честі, Свободи й Слави України [4]. Поняття «патріотизму» в добу козацтва – це віра в Бога, відданість Церкві, жертвна любов до Батьківщини, готовність віддати життя за її свободу.

Історична доля України склалася так, що із середини XIV ст. вона втратила свою державність і значна частина українських земель була захоплена сусідніми державами. У цей період у творах визначних письменників, релігійних і політичних діячів, зокрема: Л. Барановича, І. Борецького, І. Вишенського, Л. Горки, М. Грека, П. Могили, Ф. Прокоповича, С. Полоцького, Ю. Крижанича та ін., які почали відокремлювати служіння государю від служіння Батьківщині, значну увагу було приділено вихованню в молодого покоління любові до рідної землі, поваги до героїчних подвигів українців, готовності до захисту свого народу та Вітчизни. Вони розвивали патріотичні ідеї у зв'язку з проблемою національного визволення України. У працях цих дослідників патріотизм розглядається як почуття, яке об'єднує різні народи (етноси) навколо спільної ідеї служіння Батьківщині, котрі повинні базуватися на універсальних ідеях справедливості і свободи.

Період національно-політичного відродження України (XIX – поч. XX ст.) був пов'язаний зі славетними іменами Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, М. Драгоманова, Б. Грінченка, В. Липинського, М. Грушевського, П. Юркевича та ін., слугував зміцненню національної самосвідомості, гідності, високих патріотичних і громадянських почуттів, моральності, духовності, толерантності, самовідданості, мужності, волі, перемоги та розвитку науки й освіти.

Патріотичні ідеї були основними в націоналістичній думці XX ст. в ідеологів інтегрального націоналізму Д. Донцова, М. Сціборського, С. Бандери,

які розглядали націю як органічну цілісність, котра є не сукупністю окремих індивідів, а надособовою цілістю, що об'єднує всі покоління (і мертвих, і живих, і ненароджених), де інтереси та цінності нашої нації вищі від усіх інших інтересів, тому вимагає беззастережного підпорядкування особи інтересам своєї нації, тобто для захисту своїх інтересів і цінностей українська нація мусить мати власну незалежну державу.

У ХХ-ХХІ століттях – це ОУН, УПА, дисидентський рух, студентська Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності та ін.

Протягом подальшої історії поняття «патріотизм» трактували, як:

- любов до Вітчизни, яка породжується не таємничим «національним духом» або «расовою душею», а певними соціально-економічними умовами» [2, с. 363];

- моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до Вітчизни, відданість їй, гордість за її минуле і сучасне, прагнення захищати інтереси Батьківщини [2, с. 277];

- почуття любові радянських людей до соціалістичної Батьківщини, що нерозривно пов'язане з пролетарським інтернаціоналізмом і несумісне з будь-якими проявами буржуазного націоналізму, шовінізму і космополітизму [5, с. 9–14];

- позицію, яка поєднує відданість і любов до батьківщини, солідарність із власним народом та повагу до інших народів і пошану до їхніх суверенних прав [6];

- любов до Вітчизни, тобто країни, міста, місця, де народився, спільноти індивідів, які мешкають на одній землі, єдині у своїх культурних прив'язаностях і в прагненнях захищати свої інтереси та цінності [3, с. 1–8];

- відданість та вірне служіння Українському народові [7].

Тобто, патріотизм – це боротьба за надбання, якими володіє суспільство, держава та людина, стан духу і душі людей, їхня соціальна та громадянська активність. А змістове наповнення патріотизму залежить від конкретних історичних умов життя суспільства, політики, влади, панівних груп, політичних

партій, цілей і завдань, що стоять перед ними.

Таким чином, у кожен історичну епоху думки стосовно патріотизму змінювалися залежно від тієї ідеології та керівництва, яка панувала в країні, соціального устрою суспільства, але всі вони зводилися до одного: патріотизм – це насамперед любов до Батьківщини й діяльність на її користь.

Український дослідник, письменник В. Єшкілев звертає увагу на те, що поняття патріотизму є одним із найбільш спекулятивних понять, що виникли за часів існування людства. Саме слово означає «батьківська земля». Патріотизм як система мислення характеризує новітні часи, оскільки, з одного боку, громадянські стосунки витісняють підданство монархам і династіям, а з іншого – родоплемінні й етнічні стосунки трансформуються й перетворюються на вірність не родові чи племені, а Батьківщині, поняття якої включає в себе не лише сукупність родичів, але й інші складові, зокрема й землю, на якій живуть члени спільноти, мову, якою вони спілкуються, релігію, яку вони сповідують, і дух єдності, який між ними панує» [1].

Спираючись на дослідження вітчизняної дослідниці С. Третяк, зазначимо, що українська національна ідея та патріотизм у створенні українського суспільства та держави на началах гуманізму і справедливості, яка склалася протягом усього історичного розвитку визвольної боротьби українського народу, відігравали надзвичайно важливу роль у розвитку ідеї «громадянського суспільства» та демократичної правової держави [8].

Для більш повного аналізу поняття нами сформована таблиця періодизації поняття «патріотизм», яку вважаємо за потрібне ввести в обіг для більш чіткого розуміння суті означеного поняття. Спираючись на результати дослідження, можемо зазначити, що поняття «патріотизм» саме в Україні має свої історичні етапи формування та еволюції, які ми наведемо в таблиці 1.

Імовірно, що розроблена й представлена класифікація періодики поняття не може вважатися закінченою та не охоплює весь діапазон періодизації, але її наявність, на наш погляд, може послужити певним чином основою для подальших досліджень у цьому напрямі, спростить розуміння поняття

«патріотизм» як суспільного явища. Це передбачає необхідність постійного моніторингу та дослідження.

Таблиця 1

Періодизація поняття «патріотизм» в Україні

№	Період	Часовий відрізок	Суть
1.	Початковий	800р. – 1240 рр. Київська Русь	Формування ідеї патріотизму українського суспільства
		Доба козацько-гетьманських часів початок XIV – кінець XVI ст.	Формування образу козака-патріота
2.	До державності або українського національного відродження	Із середини XIV до початку XX ст. (перетворення України на складову Російської імперії)	Поява думки про патріотизм як організуючий чинник українського суспільства, виникнення ідеї вітчизняного єднання
3.	Сучасний	Кінець XX ст. – початок XXI	З отриманням самостійності в Україні активізовано дослідження патріотизму на теоретичному й практичному рівнях у різних формах його прояву – особистісному, державницькому, військовому
4.	Новітній	Сьогодні	З початку повномасштабного нападу російської федерації – 24 лютого 2023 р.

Джерело: таблиця складено авторами

Висновки. Війна згуртувала та об'єднала всіх українців, розбудила в них такі патріотичні почуття, котрих не знала ні одна країна у світі. Патріотизм виявився невід'ємним атрибутом існування нації, народу, суспільства, держави, особистості. Він став найважливішою умовою існування, єдності, культурної цілісності, укорінення принципової суспільної і національної позиції вільного українця, утримання своєї суверенності та територіальної цілісності. За останній рік український патріотизм змушений відстоювати своє право на існування й виживання, що стало незбагненим явищем для більшості країн світу.

Список літератури.

1. Єшкілев В. Усі кути трикутника. Апокриф мандрів Григорія Сковороди. Київ : Академія, 2012. 248 с.
2. Короткий філософський словник / під ред.: М. Розенталя, П. Юдіна. Київ : Політична література УРСР, 1952. 585 с.

3. Міщенко Н. Який же проросте патріотизм? Рідна школа. 2004. № 1. с. 1–8
4. Оришко С. Патріотичне виховання в історії української педагогіки. Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. 2006. Вип. XXXIII. С. 149-155.
5. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 514 с.
6. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : дис. ... канд. пед. наук. Житомир, 2003. 220 с.
7. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 . Офіційний веб-портал Верховна Рада України (сайт). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 14.02.2023).
8. Третяк С.М. Формування поняття «громадянське суспільство» в західній та українській політико-правовій думці. Журнал «Правова держава». Вип.13. Київ, 2002.

Курлянчик О.В., м. Дніпрорудне

НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. Національний спротив – складова всеохоплюючої оборони України, що включає в себе комплекс заходів, які організовуються та здійснюються в мирний час і в особливий період в Україні з метою максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування й відсіч агресії та завдання противнику неприйнятних утрат, з огляду на які він буде змушений припинити агресію проти України (стаття 1 законопроекту «Про основи національного спротиву»).

У випадку окупації або захоплення частини території агресором (противником), на такій території організовується рух опору із залученням якомога ширших верств населення, щоб примусити агресора відмовитися від своїх планів. Ці два елементи – територіальна оборона і рух опору – є складовими національного спротиву.

Ключові слова: добровольчі формування, територіальна оборона України, збройна агресія, Збройні Сили України, Сили територіальної оборони.

Abstract. National resistance is a component of the comprehensive defense of Ukraine, which includes a complex of measures that are organized and carried out in peacetime and in a special period in Ukraine with the aim of the widest possible involvement of Ukrainian citizens in actions aimed at ensuring military security, sovereignty and territorial integrity of the state, deterring and repelling aggression and inflicting unacceptable losses on the enemy, in view of which he will be forced to stop aggression against Ukraine (Article 1 of the draft law “On the Basics of National Resistance”).

In case of occupation or seizure of part of the territory by the aggressor (adversary), a resistance movement is organized in such territory with the involvement of the widest possible sections of the population in order to force the aggressor to abandon his plans. These two elements – territorial defense and resistance movement – are components of national resistance.

Key words: volunteer formations, territorial defense of Ukraine, armed aggression, Armed Forces of Ukraine, Territorial Defense Forces.

Окупант на нашій святій землі. Проте, український народ чинить спротив, це наша спільна боротьба. І навіть якщо Ваше місто чи село опинилося по той

бік лінії фронту – це не кінець нашої спільної боротьби.

У різні роки до проблеми національно-патріотичного виховання зверталися українські філософи, педагоги, громадські діячі. Студіювання педагогічної думки України ХХ – початку ХХІ століття дає підстави стверджувати, що національне виховання має давні витoki. У письмових джерелах ми простежуємо прихильність до ідей патріотичного виховання, зокрема захисту вітчизни в «Повчанні дітям Володимира Мономаха». У добу Київської Русі поняття «патріотизм» наповнювалося найвищим морально-духовним особистісним змістом – вірність, стійкість, добродійність, мужність.

Історія відносин українського й російського народів – це хроніка воєн і визвольних повстань українців, які добровільно брали зброю до рук та ставали на захист своєї Батьківщини. На межі ІХ-Х ст. дружини Київської Русі привели до формування могутнього війська та флоту; лицарі українського Ганнібала – Костянтин Острозького, який переміг Москву в першій половині 16 ст.; гетьмани українського козацтва та найвидатніші діячі української історії – козаки Петро Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Іван Виговський та Іван Мазепа. Історія України ХХ-го століття також сповнена героїчними сторінками боротьби за відновлення незалежності: Холодноярська республіка (1919–1922) утворена на території УНР, кинула виклик радянській імперській політиці ще в роки громадянської війни, продовженням українського визвольного руху стала Українська Повстанська Армія [1]. Набуття Україною незалежності 1991 року в результаті розпаду СРСР від початку розглядалося та розглядається російською елітою як прикре історичне «непорозуміння», яке повинно бути якнайшвидше виправлене. За визначенням в. путіна, цей розпад – «найбільша геополітична катастрофа ХХ століття» [3].

У різні роки попередніх століть землі України входили до великих і менших держав: Австро-Угорської і Російської імперій, Речі Посполитої, Румунії. З огляду на це в імперську добу, коли Україна не була суверенною державою, ідеї національного виховання концентрувалися навколо проблеми здобуття незалежності та її захисту. Суголосними суспільному прагненню до

перебудови незалежної держави на теренах України є думки західноукраїнського педагога, громадського діяча М. Галущинського: «Суспільно-просвітницька робота повинна стояти на гордім платонівським принципі впливати на перебудову самої держави» (Галущинський М. Народна освіта й виховання народу. Методи й цілі. Львів. Коштом товариства «Просвіта» у Львові, 1920 (з друк. Ставроцигійського інституту) С.3).

У роки Української революції (1917-1921) уперше в історії України зроблено спробу розбудови системи освіти на національному ґрунті. Когорту національно орієнтованих діячів освіти представляли С. Русова, С. Сірополко, Д. Дорошенко, Михайло і Олександра Грушевські, В. Науменко, Я. Чепіга, П. Холодний, М. Дем'яновський. Установлення більшовицької влади та утвердження Української соціалістичної радянської республіки зумовили нові підходи до патріотичного виховання, що ґрунтувалося на пріоритетах класовості.

Морально-духовні цінності підмінялися тими, що відповідали ідеологемам часу, лініям партії. Патріотизм набував явних класово-ідеологічних ознак. Педагогічна думка та практика патріотичного виховання обмежувалась «єдиновірною» системою виховання «нової людини», а її автор – А. Макаренко став основоположником теорії колективного виховання. Слід зазначити, що педагогічні ідеї А. Макаренка втілювалися в практику досить успішно та мають і донині певні родзинки, зокрема створення ситуації успіху. Лібералізація суспільного життя, що стало наслідком хрущовських реформ, створила ґрунт для сплеску «олюдненої» педагогіки.

За 30 років незалежності український національний спротив українців сприяв кардинальним змінам вектору розвитку Української держави. Помаранчева революція 2004 року, яку російський національний лідер путін сприйняв як особисту поразку, була здійснена бажанням українців вільно вибирати свою владу та принесла Україні свободу вибору, демократизацію та громадянські свободи.

З огляду на це набуває важливості необхідність формування в молодій

генерації усвідомлення цінності внеску кожної нації (етносу) в скарбницю загальнолюдських надбань, розуміння неповторності культур й утвердження міжкультурних відносин. Національно-патріотичне виховання в системі освіти України може бути ефективним за умови чіткого уточнення виховного ідеалу, мети й завдань, удосконалення засобів розвитку цього складного феномена, зокрема, змісту, форм і методів, урахування суспільних потреб і світових тенденцій, налагодження продуктивної морально-духовної комунікації культурних спільнот і засобів масової інформації, державницьких підходів до організації й діяльності закладів освіти різних рівнів, визначення національного виховання як пріоритету держави, родини, громадянського суспільства. У зв'язку із цим метою національного виховання слід вважати розвиток духовно багатой особистості на основі гармонійного пізнання та осмислення національної культурної спадщини й здобутків інших народів, залучення дітей і молоді до засвоєння загальнолюдських ідеалів, готовності захищати Батьківщину, родину. У сенсі розуміння сутності національного вихованого ідеалу, його складових і витоків Г. Ващенко писав: «Традиційний ідеал – це не вишита сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишатися українцем. Ідеал людини – це те краще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення» [2, с. 108]. Завдання патріотичного виховання полягає в набутті молодим поколінням соціального досвіду, успадкуванні культурних надбань українського народу, реалізації міжкультурного спілкування. Удосконалення змісту національно-патріотичного виховання полягає насамперед у залученні дітей до рідної мови, прищепленні любові до неї. Важливо, щоб кожний громадянин України, знаючи рідну й державну мову, шанував мови тих людей, які живуть поряд з ним. Чільне місце в оновленні змісту освіти сучасної генерації має зайняти розкриття правди про історичне минуле українського та інших народів. Національне виховання шляхом пізнання минулого потребує цілісного й об'єктивного підходу. Завдання викладача полягає в доборі таких форм і методів його розкриття, які б допомогли молоді усвідомити, що історія її рідного народу неодмінно є й

історією іншого народу, тому правда про неї не може бути різною, адже істина завжди єдина. Тому особливо актуальними видаються слова М. Грушевського про те, що часи романтичної ідеалізації старовини минули і тепер свої ідеали ми маємо шукати не в минулому, а в майбутньому [4]. Національне виховання – це процес, який не тільки відкидає та заперечує національну відокремленість, а навпаки – потребує пізнання та осмислення національно-культурної спадщини інших народів. Отже, для національно-патріотичного виховання молоді в Україні «багатонаціональність – не біда, не зайвий тягар, не тимчасова незручність чи перешкода, а величезне багатство і сила, надзвичайно щасливий шанс для духовної невичерпності» [6, с. 674].

Нині наша система національного спротиву чітка та структурована:

- підпілля виступає нашою таємною організацією в тилу окупанта та діє там, де партизанські сили поки що обмежені в русі;
- партизанські сили – наші активні громадяни з військовим досвідом, що кинули виклик уряду окупанта та не дають йому зламати нашу волю;
- і Ви – цивільний та найчисельніший – допоміжний компонент українського національного спротиву!

Повсюдно на тимчасово окупованих територіях громадяни України чинять спротив, улаштовують акти саботажу!

Прості та ефективні дії в широких масштабах будуть постійною і відчутною перешкодою для роботи окупантів.

Окупанти вже морально програли повномасштабне вторгнення ще до його початку, влаштуємо для них ще й вогняну землю під їхніми ногами!

Слава Україні! Героям Слава!

Список літератури.

1. Бігун І. В., Кентій А. В. Українська Повстанська Армія (УПА). Енциклопедія історії України: Україна – Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : В-во «Наукова думка», 2019. 842 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainska_povstanska
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава : Полтавський вісник, 1994. С. 108.
3. Горбулін В. Крим. Війна: передумови російської агресії. Аналітичні матеріали. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html>
4. Грушевський М. С. Про українську мову і українську справу. Великий українець:

Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського / упоряд. і підготов. текстів та фотоматеріалів, комент. та прим. А. П. Демиденка; Редкол. О. Т. Гончар та ін. Київ : Веселка, 1992. – 552 с.

5. Інформаційні матеріали Українського інституту національної пам'яті до Дня українського добровольця – 2022 URL : <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-ukrayinskogoinstitutu-nacionalnoyi-pamyati-dodnya-ukrayinskogo-dobrovolcsya-2022>

6. Практична педагогіка виховання : посіб. з теорії та методики виховання / за ред.. М. Ю. Красовицького ; упоряд. Г. І. Іванюк Київ–Івано–Франківськ : «Плай», 2000. С. 27–40.

7. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Аналітичні матеріали. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratyty-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>

8. Юркевич П. Вибране. Київ: Вид-во гуманітарної літератури «Абрис», 1993. С. 673.

Кучерявий О. Г., м. Київ

КОМПОНЕНТИ СТРУКТУРИ Й АСПЕКТИ ЗМІСТУ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ У ВИМІРІ ПОТРЕБ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** Визначено такі компоненти структури патріотичного виховання майбутнього викладача університету: виховний ідеал; україноцентрична ідеологія; міжособистісна виховна взаємодія викладача і студента; національно значуща поведінка студента в різновидах діяльності; психологічний механізм виховання; умови функціонування виховного процесу – зовнішні і внутрішні. Накреслено «каркас» уявлень про виховний ідеал викладача у вимірі потреб країни у воєнний і повоєнний час. Розкрито сутність інших складників відповідної структури. Зроблено акцент на аспектах змісту патріотичного виховання в педагогічному виші, що за певних умов сприяють національній стійкості в особистісному і суспільному планах.*

***Ключові слова:** війна; майбутній викладач; структура патріотичного виховання; виховний ідеал; аспекти змісту патріотичного виховання.*

***Abstract.** The following components of the structure of patriotic education for future university teachers have been determined: educational ideal; Ukrainian-centric ideology; interpersonal teacher-student's educational interaction; nationally significant student's behavior in various activities; psychological mechanism of education; external and internal conditions of functioning of educational process. The "framework" of ideas about the ideal teacher in terms of the country's needs in war and post-war times has been drawn. The essence of other components of the corresponding structure is disclosed. Emphasis is laid on aspects of the content of patriotic education in a pedagogical university, which under certain conditions contribute to national stability in personal and social terms.*

***Keywords:** war; future teacher; the structure of patriotic education; educational ideal; aspects of the content in patriotic education.*

2022 рік і початок 2023 ознаменувалися активним наступом терору і геноциду російського агресора на святій українській землі, знищенням

достатньо великої частини носіїв духовного і матеріального багатства України, її творчого людського потенціалу. Така загроза суспільству екзистенційного плану поряд з героїчним опором загарбникам з боку Збройних Сил країни «поставила» на чільне місце у супротиві нелюдам і національно-виховний фронт, актуалізувала практичну значущість психопедагогіки духовно-патріотичної дії особистості, потребу в оперті на окреслену І. Бехом цілісну сукупність законів інноваційного виховання [1]. Загроза існуванню самої держави максимально загострила загальну проблему переведення процесів патріотичного виховання молоді на рейки війни, зокрема, в освітньому просторі педагогічних закладів вищої освіти.

Вирішення цієї проблеми на цілісному рівні вимагає перегляду цілей, структури і різнобічних аспектів системи змісту патріотичного виховання студентів педагогічного університету під кутом ступеня їх відповідності екзистенційним потребам суспільства у досягненні Перемоги у війні і повоєнному відродженні. Воно не є можливим без звернення передусім до фундаментальних положень К. Ушинського про специфічність і народність різних систем виховання, універсальність його структури) [5], теоретичної спадщини Г. Ващенка щодо виховного ідеалу [2], секретів змісту і способів духовно-патріотичного творення особистості В. Сухомлинським [4]. Складність цього завдання посилюється неоднозначністю уявлень в науковому дискурсі насамперед про саму структуру виховного процесу. Передусім йдеться про версію О. Вишневського, за якою структурними компонентами виховання слід вважати виховний ідеал, людину, ідеологію, поведінку у різних сферах життя. [3]. Погоджуємося з цією версією як базовою, але лише частково: по-перше, з позиції особистісно орієнтованого підходу структурний компонент «Людина» вимагає в наведеній схемі заміни на інший – «Особистість учня чи студента», а по-друге, за цілісним методологічним принципом структура виховного процесу повинна ще збагатитися такими складовими, як міжособистісна педагогічна взаємодія (елементи: особистість вихованця і особистість педагога), психологічним механізмом виховання й умовами його функціонування –

зовнішніми і внутрішніми.

Сформульованому концептуальному баченню відповідає і структура національно-патріотичного виховання студентів в педагогічному університеті, оновлення елементів компонентного складу якої в ситуації воєнного стану країни слід починати з його цільового орієнтиру. Носієм цінностей-цілей національно-патріотичного виховання майбутніх педагогів є їх виховний ідеал, отримання системних наукових знань про який можливе лише за результатами окремих спеціальних досліджень. Говорячи тільки про «каркас» цього феномену (не як процесу, а як його ідеального результату), слід вести мову про наявність у ньому синтезу духовних – загальнолюдських і національно значущих особистісних якостей викладача ЗВО з його інтегративною здатністю служити інтересам Перемоги і повоєнного відродження України.

Стрижневими системними якостями оновленого крізь призму війни виховного ідеалу майбутнього викладача у першому наближенні мають бути: духовно-патріотична спрямованість особистості; діяльнісна любов до своєї вітчизни; здатність будити національний дух у студентів і громадян, мобілізувати їх на активні національно-патріотичні дії в соціумі просвітницького, волонтерського й іншого планів; працездатність в аспекті пошуку, розкриття в педагогічній взаємодії і реалізації національно значущих можливостей освітнього фронту; академічна доброчесність в питаннях оцінювання рівнів занурення майбутніх педагогів в глибини духовно-національної культури, їх спроможності надавати всіляку допомогу психічно травмованих війною або матеріально постраждалих від неї людям; перспективне мислення у вимірі оптимізації культурологічного складника професійної підготовки студентів з урахуванням потреб України післявоєнного періоду; цілеспрямованість у створенні умов для розроблення студентами з поправками на війну «Я–концепції саморозвитку національної свідомості в системі активізації власної діяльності як громадянина-патріота»; особиста мобільність у саморусі до вершин духовно-патріотичної зрілості, організації професійно-патріотичного самовиховання майбутніх педагогів;

відповідальність за якість «годування цінностями» української етнокультури своїх вихованців; сміливість в інноваційному пошуку ефективних форм і технологій підпорядкування виховного процесу імперативу: «Все для Перемоги і повоєнного відродження України».

Важливий компонент структури – ідеологія у ролі цілісної сукупності україноцентричних ідей, що пов'язані з національною філософією людиноцентризму як стратегією культуротворчого поступу вітчизняної освіти, психологією патріотичного виховання в особистісному вимірі, націєтворчістю, безпекою і захистом української нації, її відродженням і розквітом після війни в сім'ї європейських народів. Відповідні й інші ідеї у статусі особливо актуальних сьогодні закладаються в програмну політику розвитку навчально-виховної діяльності університету на засадах духовності з метою сприяння їх переживанню і осмисленню студентами як особистісних цінностей, забезпеченню спрямованості саморуку майбутніх викладачів до системних якостей виховного ідеалу.

Вектор наступного компонента структури – викладацько-студентської міжособистісної взаємодії (її структурні елементи: особистість викладача і особистість студента) – спрямований на ідеал національно-патріотичного виховання як його результат. У ситуації воєнного стану країни є потреба в інтенсифікації й підвищенні якості цієї педагогічної взаємодії передусім у яскравому розкритті педагогом в ній духовно-патріотичного ціннісного ядра образу-еталону викладача-патріота педагогічного університету як вихователя-борця за свободу і незалежність Вітчизни. Цей стрижень аксіо-культуросфери особистості викладача потенційно «відповідає» за якість пробудження у студента українського козацького духу, суттєве підвищення його інтелектуальної, афективної, комунікативної й громадянської активності з утвердження і захисту національного «Я» за траєкторією наближення Перемоги і відбудови держави європейського зразка.

Оптимізація зазначеної взаємодії має здійснюватися на фундаменті психологічного механізму патріотичного виховання – єдності національної

свідомості й самосвідомості особистості майбутнього викладача вишу. На досягнення цілей функціонування педагогічної взаємодії впливає ще один компонент структури виховного процесу – зовнішні й внутрішні умови. Тенденція до зміни ключових зовнішніх (ситуація на фронті, життєдіяльність людей в ситуації щоденного впливу на їх свідомість жахливих наслідків війни, рівень міжнародної допомоги Україні в боротьбі з ворогом, стан збереженості духовно-культурного скарбу держави, її наявний економічний, воєнний, освітньо-ресурсний і управлінський потенціал та ін.) суттєво активізує в університеті створення і модернізацію внутрішніх умов підвищення потужності всього навчально-виховного фронту. Головними серед них є такі: перетворення закладу вищої освіти в середовище панування українського духу – мови, культури, національно-патріотичних ідей і проєктів, джерело розкриття і реалізації можливостей педагогів і студентів у допомозі своєму героїчному народу і армії різними засобами, приведення змісту навчання і виховання майбутніх викладачів у відповідність актуальним і повоєнним потребам держави, організація інноваційного руху з оновлення і практичного застосування технологій, форм і методів патріотичного виховання.

Поведінка студента як останній компонент структури виховного процесу є інтегральним показником його цілісної національно-патріотичної активності, ступеня сформованості у нього мотивів опанування цінностями-цілями виховного ідеалу і практичної готовності саморуху до них. Її соціальна й особистісно-розвивальна ефективність – найважливіший індикатор патріотичної вихованості (ставлення до Батьківщини у складний час для неї).

Оновлення змісту патріотичного виховання майбутніх викладачів у воєнний і повоєнний періоди адекватно відповідним цінностям-цілям його виховного ідеалу має здійснюватися на його методологічній платформі – аксіо-синергетичній, культурологічній і особистісно-діяльнісній парадигмі в їх єдності. З цих позицій основний наголос треба робити на таких ключових аспектах змісту виховного процесу: духовно-етнокультурний; духовно-культурний; духовно-мобілізаційний; естетично-культурний; морально-

культурний; педагогічно-культурний; воєнно-патріотичний; громадянсько-патріотичний (патріотично-діяльнісний: зокрема, просвітницький, волонтерський і трудовий); саморозвивально-патріотичний; валеологічно-психостабілізаційний і екологічно-захисний). З одного боку, цей зміст слугує ідеям поглиблення інкультурації майбутнього викладача-патріота, забезпечення його особистої національної стійкості, культури активізації в різновидах діяльності власного вітально-аксіологічного потенціалу на протистояння війні й іншим суспільним викликам, а з іншого – він підпорядковується стратегічним цілям національного стійкого супротиву ворогу, а в повоєнній перспективі меті досягнення Україною цивілізаційної суб'єктності.

Список літератури.

1. Бех І.Д. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь, 2008. 848 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 191 с.
3. Вишневецький О. І. Сучасне українське виховання. Пед. нариси. Львів: Львів. обл. наук.-метод. ін-т освіти; Львівське обл. пед. т-во ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.
4. Сухомлинський В.О. Павлицька середня школа. *Вибрані твори*: в 5 т. Київ: Рад. шк., 1977. Т. 4. 640 с.
5. Ушинський К.Д. Теоретичні проблеми виховання і освіти. *Вибрані твори*: у 2 т. Київ: Рад. школа, 1983. Т. 1. С. 9 – 191.

Литовченко О. В., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ У ЗМІСТІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДОСВІД І КРАЩІ ПРАКТИКИ

Анотація. Метою публікації є представити аксіологічні основи, зокрема національні цінності у змісті позашкільної освіти України, досвід і кращі практики, актуальні в умовах війни та повоєнного відновлення країни.

Акцентовано, що специфічні особливості позашкільної освіти зумовлюють її виняткову значущість і затребуваність в умовах війни. Аксіологічні основи освітньої діяльності ЗПО в умовах воєнного часу складають, насамперед, національні цінності, як то національна ідентичність, українська мова, гідність, свобода, незалежність, історична пам'ять та історична правда; у такому контексті важливою є готовність відстоювати українські цінності та сприяти розвитку України, а також усвідомлення приналежності до європейської спільноти, прийняття прогресивних цінностей європейських країн.

Ключові слова: позашкільна освіта; заклади позашкільної освіти; національні цінності; національно-патріотичне виховання; євроінтеграція України; готовність до післявоєнного відновлення країни.

Abstract. The purpose of the publication is to present axiological foundations, national values in the content of out-of-school education in Ukraine. Also present the experience and best practices that are relevant in the conditions of war and post-war reconstruction of the

country.

Emphasis is placed on the fact that the specificity of out-of-school education determines its great significance and demand in wartime conditions. The axiological basis of the educational activities of extracurricular education institutions in wartime conditions are national values: national identity, the Ukrainian language, dignity, freedom, independence, historical memory and historical truth. In this context, it is important to be ready to defend Ukrainian values and contribute to the development of Ukraine. Awareness of belonging to the European community, perception of progressive values of European countries is important.

Keywords: *out-of-school education; out-of-school education institutions; national values; national and patriotic education; European integration of Ukraine; readiness for post-war reconstruction of the country.*

У складні та вирішальні періоди розвитку Українська держава поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, значну увагу приділяє сфері освіти, яка не лише надає знання, формує компетентності, але також сприяє ціннісному становленню, чинить вплив на світогляд дітей та молоді.

Становлення незалежної української держави створило можливості для розвитку *позашкільної освіти* як невід'ємного складника системи освіти України, утвердження її як соціального інституту, який виконує соціально значущі функції освіти, виховання, соціального становлення дітей та молоді. Заклади позашкільної освіти створюють умови для інтелектуального, духовного і фізичного розвитку учнів, соціального захисту та організації змістовного дозвілля; забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації, підготовку до активної професійної та громадської діяльності [9].

У часи воєнної загрози незалежності України та період відновлення держави підвищується роль позашкільної освіти, яка має *значний потенціал формування національної свідомості дітей та молоді, утвердження національних українських цінностей*, поваги до культурного та історичного минулого України.

Особливості позашкільної освіти як то мобільність, варіативність, добровільність, орієнтованість на інклюзивність і безбар'єрність, – зумовлюють значне соціальне замовлення на освітні послуги. За даними державної

статистики, станом на 1 січня 2022 року в системі освіти працювало 1263 заклади позашкільної освіти, які відвідували понад 1млн 014 тис. дітей.

У результаті воєнних дій на території України за оперативними даними станом на 25 липня цього року зруйновано 12 закладів позашкільної освіти та 60 пошкоджено. Найбільше постраждали заклади в Донецькій, Харківській, Запорізькій, Луганській, Миколаївській, Київській, Сумській та Чернігівській областях [10].

В умовах широкомасштабної війни та післявоєнного відновлення країни позашкільна освіта вирішує не лише освітні і виховні функції, значною є роль позашкільної освіти як інституту соціально-педагогічної, соціально-психологічної підтримки, забезпечення реалізації прав дітей на якісну позашкільну освіту не залежно від місця їхнього проживання, тимчасового перебування у воєнний час, соціального стану, освітніх труднощів тощо.

У контексті проблеми вагомими є теоретичні положення психолого-педагогічної науки. Теоретико-методологічним основам позашкільної освіти присвячено праці О.Биковської, В.Вербицького, Г.Пустовіта, В. Мачуського, А.Корнієнко, А.Бойко та інших [1; 2; 5; 7; 8].

Вагомого значення набувають у контексті статті положення Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України [3], зокрема щодо принципу національної спрямованості, розвитку україномовного середовища, створення умов для становлення національної ідентичності.

Метою публікації є коротко представити аксіологічні основи, зокрема національні цінності у змісті позашкільної освіти України, досвід і кращі практики, актуальні в умовах війни та повоєнного відновлення країни.

Серед цінностей, які сьогодні визначають хід історії Європи і світу та наближають перемогу України, – *національні українські цінності, національна гідність, свобода, історична правда, історична пам'ять* про боротьбу за незалежність.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді було одним із завдань позашкільних навчальних закладів протягом всього становлення цієї

ланки освіти у незалежній Україні, втім, нового значення набуло у період Революції Гідності, окупації Криму, вторгнення рф в Україну і початку війни у 2014 році. Широкомасштабне вторгнення рф 24 лютого 2022 року створило умови для національної консолідації, зумовило ще більшу актуалізацію національно-патріотичного виховання, потребу єднання українців навколо спільних цінностей. Відтак, позашкільна освіта створює освітній простір національних цінностей, проводяться значна кількість заходів для дітей та учнівської молоді (онлайн та офлайн), які допомагають усвідомити національну ідентичність, долучитися до спільних справ для наближення перемоги.

Із початку війни з рф (2014 р.) колективи закладів позашкільної освіти різних міст України проводять безстрокові акції («Ми разом», «З вірою в серці» тощо), спрямовані на допомогу пораненим військовим, реалізують соціальні та народознавчі проекти і програми, залучають дітей та молодь до активних соціальних дій, що формують громадянську позицію. До річниці Революції Гідності відбуваються заходи із вшанування загиблих Героїв Небесної Сотні.

На початку широкомасштабного вторгнення – значна кількість закладів позашкільної освіти відчинили свої двері для переселенців, надали прихисток і підтримку тисячам дорослих і дітей. Офіційно з 14 березня 2022 р. позашкільна освіта України поновила освітній процес там, де це є можливим. За цей період було реалізовано значну кількість онлайн проєктів, флешмобів, акцій тощо, які об'єднали дітей та молодь з усієї країни.

Зокрема, Мистецький марафон «Віримо у Перемогу! Діти України – рідній країні!», у межах якого публікуються фото/відео творчих робіт, досягнень учнів закладів позашкільної освіти України (малюнки, поробки, технічні моделі, відеозаписи пісень і таночків тощо).

Переважає кількість проєктів і флешмобів воєнного часу – на тему цінності України, єднання українців, віри в Перемогу, підтримки наших захисників (проєкти «Генетичний код нації», «Молитва без слів», «Вишиваю Перемогу», «Земле наша – Україно!»); обласний національно-патріотичний проєкт «Кровна родина» (Суми); Всеукраїнський мистецький марафон до Дня

народження Т. Шевченка, флешмоб «Єднаймося заради миру!» (Кропивницький); акції «Напиши солдату листа», «Подарунок бійцю» та багато інших), а також відновлення нашої країни після війни (обласний конкурс соціально-освітніх проєктів «Діти розбудовують громаду» (Суми) та інші).

Можливість долучитися до важливої допомоги воїнам України – дуже необхідна, дозволяє педагогам, батькам, учням відчути єдність, причетність до спільного внеску до Перемоги. Наприклад, проєкт Рівненського міського Палацу дітей та молоді «Зігріймо синів України!» передбачає серію творчих виступів, флешмобів вихованців закладу з метою зібрати кошти на придбання «бандеропечей» для воїнів ЗСУ, необхідних на фронті [12].

Розвиток україномовного середовища, що сприятиме формуванню національної ідентичності, – є одним із важливих векторів у такому контексті. Наприклад, актуальний і сучасний проєкт – онлайн-марафон «Солов'їна» для легкого переходу на українську мову за організації Національного еколого-натуралістичного центру МОН України (на платформі Telegram) [6] та інші.

Окрім значної кількості заходів різного рівня і формату, які об'єднують не лише учнів закладів позашкільної освіти, але широке коло дітей України, – проводяться навчальні заняття, онлайн майстер класи, фестивалі, ігрові програми, літературні читання, творчі конкурси, спортивні змагання тощо.

Необхідно зазначити один важливий аспект. В українському суспільстві наразі триває процес українізації, національного відновлення, подолання наслідків русифікації; триває боротьба із советською та російською пропагандою, яка протягом багатьох років чинила вплив на освіту, культуру, намагаючись нівелювати все українське. Відтак, актуальним є започаткований в Інституті проблем виховання НАПН України Освітньо-просвітницький медіапроєкт «Боротьба за Незалежність: історія і сучасність», що має на меті розроблення методичного забезпечення для розвитку патріотичної свідомості та критичного мислення дітей та учнівської молоді, зокрема на основі аналізу матеріалів історичного минулого України, сучасних подій [11].

Отже, цінності та пріоритети позашкільної освіти України в умовах війни

та повоєнного відновлення країни, це, насамперед, національні цінності, як то національна ідентичність, українська мова, гідність, свобода, незалежність, історична пам'ять та історична правда; у такому контексті важливою є готовність відстоювати українські цінності та сприяти розвитку України, а також усвідомлення приналежності до європейської спільноти.

Список літератури.

1. Бойко А. Е., Вербицький В. В., Корнієнко А. В., Литовченко, О. В., Мачуський В. В. Позашкільна освіта: додаткові можливості для розвитку особистості дитини. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*: монографія / Нац. акад. пед. наук України; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: КОНВІ ПРИНТ, 2021. 384 с. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
2. Енциклопедія позашкільної освіти / за ред. Г. П. Пустовіта. Рівне, 2017.
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Наказ МОН України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n7>
4. Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості. URL: <http://ocdut.kr.ua/>
5. Литовченко О. В. Актуальні вектори діяльності закладів позашкільної освіти в умовах війни та післявоєнного відновлення країни. Зростаюча особистість у смислоціннісних образах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19 грудня 2022 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2022. С. 84-87.
6. Національний еколого-натуралістичний центр МОН України. URL: <https://nenc.gov.ua/>
7. Модернізація організації освітнього процесу в закладах позашкільної освіти : методичний посібник / Бойко А. Е. та ін; за ред Мачуського В. В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 223 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723075>
8. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу / Вербицький В. В. та ін.; за ред. О. В. Литовченко. Київ: Педагогічна думка, 2012. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/4758>
9. Про позашкільну освіту: Закон України від 22.06.2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
10. Про організацію освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році. Лист МОН України № 1/8507-22 від 27 липня 2022 року.
11. Презентації «Фейки та спотворення української історії як засіб радянської/російської пропаганди» URL: <https://youtu.be/oDZPM2QioyM>
12. Рівненський міський Палац дітей та молоді. URL: <https://new.pdm.org.ua>

Лопуга Л. С., м. Ніжин

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ООП В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Стаття містить результати наукових досліджень процесу патріотичного виховання підростаючого покоління в умовах національного опору. Проведено аналіз особливостей соціального розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни.. Охарактеризовано форми національно-патріотичного виховання дітей означеної категорії. Визначено роль закладу освіти у формуванні патріотичних цінностей вихованців в інклюзивному середовищі установи.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, діти з особливими освітніми потребами, самоідентичність, патріотизм.

Abstract. The article contains the results of scientific research on the process of patriotic education of the younger generation in the conditions of national resistance. The analysis of the features of the social development of children with special educational needs in the conditions of war was carried out. The forms of national-patriotic education of children of this category were characterized. The role of the educational institution in the formation of patriotic values of pupils in the inclusive environment of the institution is defined.

Key words: national-patriotic upbringing, children with special educational needs, self-identity, patriotism.

Під час збройних конфліктів однією з найуразливіших і найбеззахисніших категорій цивільного населення є діти та підлітки. На їхніх очах відбуваються жахливі події, і більшість дітей перебуває у стресі. Більшість із них не можуть прийняти нову реальність, у яку вони потрапили.

Діти з порушеннями інтелектуального розвитку є особливо вразливими до цих страшних подій. Вони здригаються від вибухів, не розуміють нове переміщення в безпечне місце (бомбосховище), опиняються в ступорі або виявляють істерики під час сирен повітряної тривоги, відчують постійний страх, розгубленість, тривогу та мають інші негативні психічні прояви.

Вони мають обмежені можливості пізнавальної діяльності, не можуть швидко й правильно реагувати та обробляти інформацію з навколишнього середовища. Через це важливим є застосування необхідної підтримки та допомоги таким дітям під час війни з максимальним урахуванням їхніх інтелектуальних можливостей з метою мінімізувати в них наслідки психологічної травми. Водночас виховання в дітей як громадян своєї країни почуття патріотизму й реалізація ідеї патріотичного виховання набуває в сучасному українському суспільстві особливого змісту в умовах збройної агресії РФ. Важливого значення для розвитку виховної діяльності закладів освіти було прийняття й затвердження Міністерством освіти і науки України Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Про це йдеться в наказі МОН від 06.06.2022 року № 527 [1]. Серед основних складових національно-патріотичного виховання в концепції виокремленні громадянсько-патріотичне,

духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності. Також у документі докладно прописані заходи до 2025 року для: удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання; створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання; зміни змісту й форми національно-патріотичного виховання тощо.

Основна ідея і мета національно-патріотичного виховання – набуття учнями соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування рис громадянина Української держави, розвиненої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури. Національно-патріотичне виховання покликане сформувати в учнів такі якості, як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї приналежності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу та самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання, відваги [2, с. 9].

Така ситуація створила певні особливості в соціальному розумінні суті патріотизму, особливо щодо виховання та інтеграції в суспільство дітей з особливими освітніми потребами.

Потреба у вихованні дітей з особливими освітніми потребами почуття патріотизму необхідна в сучасних умовах. Патріотичне виховання в сучасному українському суспільстві має особливе значення з низки таких причин: соціально-економічні зміни; кризові явища, які притаманні українському суспільству, вплинули на ціннісні орієнтації молодих людей і деформації;

демократизація суспільства; плюралізм і зміни в партійній системі викликали труднощі в соціальному розумінні суті патріотизму.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльність освітніх закладів, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. І цьому ми повинні вчити також і дітей з порушенням розумового розвитку. Вони є маленькою частинкою суспільства. І такі діти повинні також розуміти свою роль у житті рідної держави і свою значимість та захищеність у рідній Україні.

Патріотичне виховання учнів з особливими освітніми потребами спрямоване на формування в дітей національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань. Усе це здійснюється на всіх етапах навчання в школі, забезпечує всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованість, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору й діяльності, спрямованої на процвітання України.

Необхідною умовою підвищення ефективності патріотичного виховання учнів з особливими освітніми потребами є залучення їх до підготовки та проведення позакласних виховних заходів, спрямованих на формування патріотичних якостей, самоосвіту і самовиховання. Важливе місце в патріотичному вихованні займає участь учнів у масових заходах патріотичного змісту. Найбільш поширені масові заходи з тематики патріотичного виховання учнів – це відзначення державних і релігійних свят, знаменних подій у житті школи і міста, тижнів з різних навчальних предметів, зустрічей з видатними людьми, виставок тощо.

У рамках національно-патріотичного виховання в закладах освіти

проводяться виховні години, бесіди, темами яких є: відзначення знаменних і пам'ятних дат, ознайомлення з історією рідного краю, звичаями і традиціями українського народу, видатними людьми України тощо.

Нині вже є великий досвід роботи з дітьми з особливими потребами в школі разом з іншими дітьми. Традиційним стало відзначення Дня захисника України, Дня збройних сил України, Дня Соборності, Дня виведення радянських військ із Афганістану.

Сприяють вихованню почуття патріотизму, глибокої любові до рідного краю, рідної мови відзначення Дня української писемності та мови, проведення вечорниць.

До визначних подій у житті країни в школі проходять години мужності, години пам'яті, виховні години. Проведена загальношкільна тематична лінійка «Голодомор і діти... Пам'ятаємо» та бесіди з учнями щодо участі у Всеукраїнській акції «Запали свічку».

Патріотичне виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни не може зводитися до передачі інформації та констатації певного набору ідей. На нашу думку, вищою метою патріотичного виховання є не знання дитини, а почуття. Емоційність – необхідний компонент активізації сприйняття дитиною з ООП ідей і цінностей українського патріотизму.

Туризм є унікальним засобом для поєднання почуттів і емоцій дитини в цьому процесі. Упровадження в роботу закладу освіти скорочених турів інклюзивно-реабілітаційного туризму для дітей з особливими потребами є потужним чинником активізації культурно-пізнавальних факторів патріотичного виховання.

Для організації таких турів особливо цікавими, доступними й корисними для дітей з ООП в умовах воєнних дій є такі види туризму: етнічний, сільський, гастрономічний тощо.

Метою етнічного туризму є знайомство з історією, культурою, традиціями, звичаями українського народу. Сільський туризм має на меті відпочинок у сільській місцевості, отримання консультацій господарів із

садівництва, виноградарства, овочівництва, тваринництва. Для організації таких турів необхідно створити всі необхідні умови для безпечного перебування дітей з обмеженими фізичними можливостями в сільських населених пунктах. Гастрономічний передбачає подорож з метою вивчення національної кухні, її особливостей і традицій.

Розуміючи всю складність питання патріотичного виховання, заклади освіти беруть на себе основне навантаження з патріотичного виховання молоді і залучення дітей з особливими потребами, адже саме тут базується наше майбутнє, майбутнє Батьківщини. Саме тому виховання громадянина-патріота було, є й надалі буде стратегічною метою кожної школи. Патріотична свідомість наших громадян залишається найважливішою цінністю, однією з основ духовно-моральної єдності суспільства.

Список літератури

1. Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Наказ МОН від 06.06. 2022 року № 527. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta-vyznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/>
2. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Початкова школа*. 2013. № 2. С. 9-14.
3. Поколюдна М.М., Корнеєва С.Г., Коваленко Д.В. Особливості організації та проведення екскурсій для осіб з обмеженими можливостями. *Вісник ХНУ ім. В.Н.Каразіна*. 2019. № 10. С. 209-218.
4. Белоусова Н.В. Впровадження інклюзивного туризму в соціально-реабілітаційну систему України. // *Молодий вчений*. Херсон. 2017. № 2(42). С. 14-17.

Магдій Г. О., м. Запоріжжя

ЦІННОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ПОТЕНЦІАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ДИСЦИПЛІНИ «ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА»

Анотація. Автор ставить за мету проаналізувати місце і роль навчальної дисципліни «Громадянська освіта» у процесах національно-патріотичного виховання. Матеріалами для роздумів послугували дані опитування, проведеного на першому курсі педагогічного фахового коледжу (лютий 2023 р.).

Ключові слова: громадянська компетентність, громадянське суспільство, національна ідентичність, патріотизм, життєві цінності.

Abstract. The author aims to analyze the place and role of the educational discipline "Civic Education" in the processes of national-patriotic education. Data from a survey conducted

in the first year of the pedagogical professional college (February 2023) served as materials for reflection.

Key words: *civic competence, civil society, national identity, patriotism, life values*

Виховання свідомо активних громадян, які дотримуються демократичних цінностей та настанов у своїй поведінці, мають розвинуте почуття відповідальності за долю країни, є передумовою стійкості України в цій страшній війні та збереження її як демократичної держави.

2014-2021 рр. розширилися межі й можливості громадянської поведінки індивіда. Проте, слід визнати, що реальна поведінка людей не відповідає тим можливостям, що були відкриті сучасному громадянину для реалізації своїх політичних і громадянських прав. Згідно із соціологічними дослідженнями, проведеними на замовлення Програми розвитку ООН 2016 р., українці мали низький рівень громадянської освіти та громадянської культури. Водночас, згідно із цим дослідженням, «близько половини українців хотіли б отримати знання з громадянських прав і навичок» [1].

Громадянська компетентність увійшла до переліку загальних компетентностей професійного стандарту учителя (січень 2021), тому студентам закладів фахової передвищої освіти на етапі формування професійних знань необхідно оволодіти якостями і характеристиками, які формують їхню громадянську зрілість, громадянську позицію, громадянську культуру [2].

Мета повідомлення – репрезентувати результати опитування з проблеми національно-патріотичного виховання, проведеного в Комунальному закладі «Балтський педагогічний фаховий колдеж» на першому курсі в лютому 2023 р. та інтерпретувати наявні дані в контексті викладання навчальної дисципліни «Громадянська освіта». Ця наука покликана відігравати значну роль у формуванні системи громадянських цінностей і життєвої стратегії молоді. Громадянська компетентність – це здатність і спроможність людини відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства, визначає О. Пометун. [3, с. 18].

Інші науковці (Т. Ремех, О. Сухомлинська) поняття громадянська компетентність розглядають як здатність та готовність індивіда до участі в суспільно-політичних процесах [4]. Громадянськість – це певний рівень психологічної готовності до активного здійснення суспільного життя. [3, с. 18] Також це рівень навичок і здібностей, завдяки яким реалізовується суспільна і громадянська активність.

Соціально-громадянські компетентності виокремлено як складову Нової української школи. Вони включають усі форми поведінки, які потрібні для ефективної й конструктивної участі в громадському житті, уміння співпрацювати, повагу до закону, дотримання прав людини, підтримка соціокультурного різноманіття [5].

У жовтні 2018 р. уряд схвалив Концепцію розвитку громадянської освіти в Україні, де зазначено, що головним завданням громадянської освіти є: правова освіта, зокрема в частині розуміння та вміння реалізовувати власні конституційні права та обов'язки; громадянська активність – посилення здатності брати участь у суспільному житті, впливати на процеси ухвалення рішень на загальнодержавному і локальному рівнях [6]. Концепція розвитку громадянської освіти визначила основні громадянські компетентності:

1. Розуміння власної громадянської національної й культурної ідентичності, повага до інших культур та етносів.

2. Здатність берегти українські традиції та духовні цінності.

3. Розуміння значення національної пам'яті та її впливу на суспільно-політичні процеси.

4. Знання європейських цінностей і здатність застосовувати їх у повсякденному житті, утілювати у власні моделі поведінки, здатність попереджувати та розв'язувати конфлікти.

5. Знання й розуміння державного устрою, державного управління у всіх сфер суспільного життя на всеукраїнському та місцевому рівні.

6. Знання механізмів участі в суспільному, суспільно-політичному та державному житті та вміння їх застосовувати, відповідальне ставлення до своїх

громадянських прав і обов'язків.

7. Здатність критично аналізувати інформацію, розглядати питання з різних позицій, приймати обґрунтовані рішення.

8. Здатність до соціальної комунікації та вміння співпрацювати для розв'язання проблем спільноти шляхом волонтерської діяльності [6].

Важливу роль і відповідальність для реалізації громадянської освіти держава покладає на педагогічних і науково-педагогічних працівників [6].

Громадянська зрілість педагога є запорукою формування громадянської компетентності учнів.

Програмовим завданням курсу «Громадянська освіта» є забезпечення цілеспрямованої підготовки старшокласників (і, відповідно, студентів першого курсу коледжу) до функціонування в системі суспільних відносин поліваріантного світу в умовах глобалізації й соціальної взаємодії. Навчання першокурсників спрямовано на формування громадянських компетентностей, що передбачає активну громадянську позицію, здатність реалізовувати свої права та обов'язки, налагоджувати соціальне партнерство в розв'язанні суспільних проблем [7].

З метою з'ясування рівня громадянської зрілості студентів молодших курсів педагогічного фахового коледжу, специфіки формування національної ідентичності та розуміння патріотизму нами було проведено опитування, результати якого в систематизованому вигляді представлені нижче. Маємо 96 відповідей на анкету. Це студенти першого курсу, які протягом першого семестру опановували курс «Громадянської освіти». Деякі перебувають за кордоном, дехто в окупації. Переважна більшість проживає в Запорізькій області і Донецько-Луганському регіоні.

Питання	Кількість відповідей (%)
Вік народження (16 років)	95,8
Чи входите ви до складу волонтерської організації?	Так: 10,4 Ні: 89,6
Чи берете ви участь у волонтерських патріотичних акціях?	Так: 41,7 Ні: 56,3
Якщо так, то участь у	Один раз на місяць: 57,1

Питання	Кількість відповідей (%)
волонтерських акціях відбувається: 1 раз: в місяць, в 3 місяці, в 6 місяців, 1 раз в рік.	Один раз в три місяці: 19 1 раз в півроку: 8 Один раз на рік: 15,9
Чи входите ви до складу громадських організацій?	Ні: 95,8
Чи долучаєтесь ви до підписання громадських петицій?	Ні: 71,6
Чи входили або входите до історичних гуртків, клубів?	Ні: 91,7
Чи входите ви до складу військово-патріотичних організацій?	Ні: 93,8
Чи вважаєте ви Україну частиною європейської спільноти?	Так: 95,7
Які із перелічених ознак української ідентичності є особисто для вас важливі?	a) Народитись в Україні (15,1%) b) Захищати свою країну (24,7%) c) Знати історію України та вміти її аналізувати (25,8%) d) Бути християнином (1,1%) e) Мати українське громадянство (25,8%) f) Розмовляти українською мовою (5,4%) g) Відзначати українські свята (2,2%).
Які герої української історії / історії України є для вас взірцями патріотизму?	<i>Найбільше згадують такі постаті:</i> Богдан Хмельницький, Тарас Шевченко, Степан Бандера, І. Франко, Леся Українка, М. Грушевський, Є. Коновалець. Лише один студент назвав постать С. Петлюри. Серед діячів культури радянської доби: Василь Стус, В. Чорновіл, Б. Патон. <i>Із сучасників</i> значущими є постаті президента, героїв ЗСУ, волонтерів, С. Притули.
Що для вас є маркерами патріотизму?	<i>Переважаючі відповіді:</i> любов до Батьківщини, допомога державі, допомога українцям, українська мова, знання історії України, відвідування історичних пам'яток, знання національної культури та мистецтва
З якими символами у вас асоціюється поняття «батьківщина»?	Дім, боротьба, воля, анархія, смерть, земля калина, прапор, тризуб калина, соловейко, пшоно, червоний мак, чисте мирне небо гімн, прапор, тризуб, калина рідний край червоний мак, соловейко, калина, сильні люди калина, верба, вишиванка, вінок із волошок калина, верба, тризуб на жаль, з постійною війною та відстоюванням своєї країни батьки, рідний дім . якщо в мене питають що таке для мене батьківщина, одразу з'являється прапор перед очима природа рідного краю, звичайні вулиці які нагадують

Питання	Кількість відповідей (%)
	<p>мені мій рідний край, прапор України, культурні та своєрідні звичаї рідної Батьківщини, квіти, калина тощо пшениця, блакитне небо, річка Дніпро дім, життя, добробут, сім'я. калина, мак, соняшник, пшеничне поле Свобода, степ, Дніпро, свіже повітря, сонце, мова рушник, вишиванка, борщ «Скажу зі свого досвіду: я три місяця була закордоном під час війни, але все одно повернулася бо де б я не була тільки вдома в Україні почуваю себе щасливою»</p>
<p>Що значить для вас бути громадянином України?</p>	<p>мати свободу слова та вибору жити у демократичному суспільстві брати активну участь у розвитку країни вільна людина бути відповідальним за долю України підтримувати різні державні петиції жити в Україні, з українським паспортом та мислити як справжній українець бути вільною людиною, шанувати свою культуру допомагати державі, шанувати народні символи, захищати державу мати свою власну думку та свободу слова пишатися своєю країною. нести відповідальність за свою державу, свої дії або бездіяльність, дотримуватись законів, пам'ятати про обов'язки знати історію й мову, сплачувати податки, виконувати свої обов'язки як громадянина народитися/жити в Україні, мати права і виконувати обов'язки, які зазначені в конституції України</p>
<p>Чи вбачаєте ви різницю між націоналізмом і патріотизмом? Поясніть свою думку.</p>	<p><i>Типові відповіді:</i> Націоналізм базується на ідеї нації як найвищої форми єдності суспільства, це прагнення до національного прогресу або політичної незалежності, загальні для всієї нації. Націоналізм – це ідеологія. Патріотизм – це почуття любові до своєї батьківщини й народу</p>
<p>Побудуйте свою систему життєвих цінностей (укажіть порядковий номер у сенсі значущості особисто для вас):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) патріотизм, 2) цікава робота, 3) професійне зростання, 4) добробут, 5) свобода як цінність, 6) суспільне визнання, 7) мирне життя. 	<p><i>Домінуючі й типові відповіді:</i> Мир, свобода, патріотизм добробут, цікава робота, професійне зростання, суспільне визнання. Є примітки: «взагалі я вважаю що усе це на одному рівні».</p>

Відповіді на питання 2-7 демонструють відсутність зовнішньої активності

студентів, що можна пояснити юним віком і специфічними умовами воєнного стану. За браком місця не маємо можливості прокоментувати детальніше інші отримані результати. Але, як уявляється, більшість респондентів продемонструвала громадянську зрілість, глибокі й щирі почуття до батьківщини, усвідомлення значення української мови, історії України, символів і традицій у формування національної ідентичності. Серед життєвих цінностей багато хто на перше місце ставить свободу і, звичайно, мир на нашій землі. Соціологічний моніторинг, комунікація під час занять, бесіди й спостереження за поведінкою студентів поза межами аудиторії демонструють, що переважна більшість студентів усвідомлює своє місце і роль у розбудові громадянського суспільства, самостійно обирає шлях і напрям руху до сприйняття демократичних і національно-патріотичних цінностей. У будь-якому разі можна зробити висновок, що історична та громадянська освіта спрацювала у вихованні патріота.

Список літератури.

1. Стратегія розвитку громадянської освіти на період до 2030 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-proyekt-strategiyi-rozvitku-gromadyanskoyi-osviti-na-period-do-2030-roku-ta-plan-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>
2. *Професійний стандарт вчителя* початкових класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchitelya-pochatkovih-klasiv-vchitelya-zakladu-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i-vchitelya-z-pochatkovoyi-osviti>
3. Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18-20.
4. Магдич Т. Аналіз сутності поняття «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних та лінгводидактичних категорій. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 28. С. 77-82.
5. Концепція Нової української школи. 2016 рік. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/>
6. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. 2018 рік. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-gromadyanskoyi-osviti-v-ukrayini/>
7. Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>

Марков Р. А., м. Дніпро

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ: МЕТОДОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

***Анотація.** У статті визначено, що застосування новітніх технологій у проєктній діяльності учнів дає змогу розширити межі взаємодії, спілкування, обговорення етапів роботи. Обмін досвідом з однолітками в цифровому форматі щодо проведення національно-патріотичних заходів створює умови для єднання, згуртованості, надає відчуття єдиної країни.*

***Ключові слова:** діти та молодь, учні, національно-патріотичне виховання, цифровий простір.*

***Abstract.** The article states that the use of the latest technologies in the project activities of students makes it possible to expand the boundaries of interaction, communication, and discussion of work stages. Sharing experiences with peers in a digital format regarding national-patriotic events creates conditions for unity, cohesion, and gives a feeling of a single country.*

***Keywords:** children and youth, students, national-patriotic education, digital space.*

В Україні питанню національно-патріотичного виховання приділяється особлива увага. Реформування системи освіти, середньої зокрема, вимагає пошуку нових шляхів удосконалення національно-патріотичного виховання учнів, але цей процес неможливий без переосмислення традиційних теоретико-методичних засад діяльності закладів освіти, ґрунтовного дослідження засобів і методів його реалізації.

У цей час використання інформаційних технологій у патріотичному вихованні є актуальним за умов цифровізації всіх сфер життя сучасної людини. Застосування онлайн-технологій дає можливість суттєво розширити аудиторію та залучити більшу кількість учнів до заходів, спрямованих на формування ціннісних орієнтацій учнів [1, с. 6].

Цифровізація освітнього простору, вибудовування молоддю власних онлайн-траєкторій у школі, університеті, додаткових захопленнях є активним підмогою в сучасному патріотичному вихованні. Незважаючи на критичні зауваження щодо індивідуалізації освіти, на наш погляд, усе-таки спочатку людині «необхідна справжня істина свого існування», яка вже потім приводить до послідовного сходження «від цього вихідного почуття до того, що немає чужих страждань» [2, с. 259].

Смислова основа в розумінні себе частиною великої країни завжди спиралася на індивідуалізацію, проте тепер з урахуванням нових чинників та умов це потрібно робити в новому форматі, зрозумілому та захоплюючому для сучасної молоді. З метою зробити патріотичне виховання зрозумілим та захоплюючим для покоління Z, необхідно спиратися у своїй діяльності на цінності-засоби, притаманні сучасній молоді: це економія свого часу та сил, професіоналізм, акцент на вміннях, усвідомленість у своїх вчинках [3]. Цінності-цілі та цінності-кошти, виділені нами для покоління Z, є фундаментом для ефективно актуалізації інформаційних технологій у контексті патріотичного виховання. Молодь, для якої характерна свобода вибору та його множинність через миттєвий доступ до інформації з будь-якої точки світу без будь-яких обмежень, проживає в якомусь сенсі «віртуальне» життя, що дозволяє самореалізуватися всюди. Інструменти, які використовуються для цього, різноманітні: інтернет-сайти, месенджери (Viber, What's App, Telegram), соціальні мережі (Telegram, TikTok) тощо. Вони вимагають особливого підходу у використанні, а аудиторія, на яку транслюється матеріал, часом дуже різна [4, с. 56].

Однак, усі ці інструменти об'єднують молодь, що є ключовим фактором під час вибору сучасних способів, які можуть бути використані в патріотичному вихованні, що будується на принципі «особистість не можна розвинути, можна лише підтримати її зусилля щодо саморозвитку».

Прагнення до незалежності та самостійності, властиве поколінню Z [3], визначає форми привабливої виховно-патріотичної роботи в цифровому просторі. Якщо раніше ми спостерігали переважно проектно-дослідницьку діяльність офлайн, колективно-творчі справи, то нині цифрові технології дозволяють молоді взаємодіяти ще продуктивніше. Перебуваючи за сотні або тисячі кілометрів один від одного і працюючи над колективним проектом, молоді люди можуть проводити щоденні наради в програмах для відеоконференцій Zoom або Skype, усією командою вибудовувати процес роботи завдяки канбан-дошці в програмі для хмарної управління проектами

Trello, здійснюючи гнучке керування діяльністю своєї команди. Онлайн-платформи вже тепер дозволяють оптимізувати своє життя та роботу, виступають у ролі «постійного тьютора під час освоєння програми, тому що дають дитині можливість оцінити дефіцити, зрозуміти свої переваги та йти далі освітнім маршрутом» [1].

Обмеження через пандемію та війну стали каталізатором для активного використання онлайн-формату в усіх напрямках освітньої та виховної діяльності (наприклад, GoogleClass).

Під системою комп'ютерного моделювання (СКМОД) будемо розуміти програмні засоби нового покоління, призначені для анімаційної візуалізації явищ і процесів, побудови стратегій, виконання чисельних розрахунків будь-якого рівня складності, спрямованих на унаочнення та виконання завдань й розв'язання задач різних типів [2, с. 8].

Нині на Google Play (play.google.com) безкоштовно пропонуються такі СКМОД: «Україна», «Замки України» та «Київська Русь».

Серед основних функціональних можливостей зазначених СКМОД є такі:

- захищати свою територію від армій інших країн;
- укладати пакти про примирення;
- виробляти їжу, ресурси і військове спорядження;
- продавати надлишок продукції іншим країнам, купувати необхідні для країни товари;
- розробляти закони;
- проводити міжнародні збори, виносити пропозиції на голосування;
- призначати командуючих флотом, сухопутною армією та ін.

СКМОД доречно включати в проєктну діяльність учнів старших класів для більш глибокого розуміння історичних, політичних подій, збереження національних традицій та історичної спадщини.

Головним завданням сучасного патріотичного виховання є формування ідентичності молоді не лише на прикладі життя героїв війни чи спорту. Необхідно розширити ремінісцентний погляд на героїв-святих і праведників, на

дітей-героїв сучасної України [3].

Говорячи про патріотичне виховання, важливо виділити його багатоаспектність, не акцентувати погляд винятково на військовій сфері. Незважаючи на онлайн-формат у всьому, велика роль і очної допомоги [4].

Ми можемо сказати, що коріння проростає з родини – однак, розвиток учня, його виховання залишається за вчителями. Тож роль вчителя, його рівень інформаційно-комунікаційної компетентності залишаються важливими складовими у здійсненні національно-патріотичного виховання, а визначення напряму розвитку залишається за науковими установами.

Застосування новітніх технологій в проєктній діяльності учнів дає змогу розширити межі взаємодії, спілкування, обговорення етапів роботи. Така взаємодія стає повсюдною – без прив'язки до місця навчання. Обмін досвідом з однолітками в цифровому форматі щодо проведення національно-патріотичних заходів створює умови для єднання, згуртованості, надає відчуття єдиної країни.

Список літератури.

1. Бех І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Методист. 2014. № 11(35). С. 11–25.
2. Бондаренко О. Ю. Актуальні питання патріотичного виховання. Історія та правознавство. Позакласна робота. 2014. № 3(03). С. 5–9.
3. Великосельська О. М., Коваль Т. П. Фестиваль патріотичного українського слова–дієва форма виховання сучасної молоді. Бібліотека. Книга. Наука : матеріали наук. семінару (Київ, 24–25 квіт. 2019 р.). Київ : КНУКіМ, 2019. Вип. 2. С. 18–22
4. Литвинова С. Національно-патріотичне виховання в проєктній діяльності учнів на засадах використання хмарних сервісів та систем комп'ютерного моделювання (КСМОД). Педагогічний часопис Волині : науковий журнал. Луцьк : СНУ імені Лесі Українки, 2018. № 1(8). С. 72–81.

Марченко Ю., м. Суми

ПРОВЕДЕННЯ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОЇ ЕКОЛОГО-ПАТРІОТИЧНОЇ ГРИ «ПАРОСТОК» В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розкривається досвід організації обласного етапу Всеукраїнської дитячо-юнацької еколого-патріотичної гри «Паросток» в умовах змішаного навчання в закладах позашкільної освіти Сумської області 2022 року.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, еколого-патріотичне виховання,

дитячо-юнацька еколого-патріотична гра «Паросток», змішані форми навчання

Abstract. *The article reveals the experience of organizing the regional stage of the All-Ukrainian children's and youth ecological and patriotic game "Sprout" in the conditions of mixed education of the Centre of the Out-of-school Education in the Sumy region in 2022.*

Key words: *national-patriotic education, ecological-patriotic education, children's and youth's ecological-patriotic game «Sprout», mixed forms of education.*

В умовах повномасштабної війни, яку розв'язала росія проти України, особлива увага освітян зосереджена на національно-патріотичному вихованні дітей та учнівської молоді. Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання його найбільш актуальними складовими є громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання. Логічне поєднання цих складових притаманне Всеукраїнській дитячо-юнацькій еколого-патріотичній грі «Паросток», організатором якої є Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді.

Метою Всеукраїнської дитячо-юнацької еколого-натуралістичної гри є становлення самодостатнього громадянина – патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції та належного вшанування подвигу наших захисників.

На реалізацію мети спрямовані основні завдання: формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей, готовності до активної громадянської позиції та екологічної діяльності; розвиток пізнавального інтересу, логічного мислення; ушанування пам'яті й прославлення Героїв Небесної Сотні, Героїв – захисників України; виховання громадянина, патріота України, бережливого і шанобливого ставлення до традицій українського народу.

До участі в грі під гаслом «Юннати Сумщини – патріоти України» долучаються учнівські та педагогічні колективи закладів загальної середньої та позашкільної освіти області. Цьогоріч це гасло набуло особливого змісту, об'єднавши всіх суб'єктів освітнього процесу навколо спільної волонтерської діяльності, практичних природоохоронних справ, змістовних форм дозвілля

дітей та учнівської молоді, спрямованих на виховання патріотизму, формування екологічної свідомості та психологічну підтримку родин вихованців.

З 5 по 15 жовтня 2022 р., враховуючи безпекову ситуацію, очний етап дитячо-юнацької еколого-патріотичної гри «Паросток» в освітніх закладах області проходив в умовах дистанційного та змішаного навчання відповідно до рекомендованих модулів: «Формування життєво важливих умінь і навичок» (орієнтування на місцевості; метеорологічні спостереження за природою), «Патріотичні складові», «Екологія».

Проведення гри відбувалося у 3 етапи: підготовчий (пізнавально-творчий), ігровий, підсумковий.

Під час підготовчого етапу проводилися години спілкування, бесіди «Хто такі патріоти?», online-конференції чи традиційні зустрічі «Естафета поколінь: від козаків до сучасних захисників України», «Нація нескорених», «Честь і слава незламним»; практичні заняття з орієнтування на місцевості; творчі майстерні з виготовлення листівок, сувенірів, окопних свічок для наших захисників і захисниць; благочинні акції на підтримку ЗСУ.

Ігровий етап передбачав безпосередню участь дітей в інтелектуальних іграх на місцевості, дистанційних чи очних квестах, виконанні завдань на сервісах LearningApps.org, Wordwall, участь у google-опитуваннях тощо.

У більшості закладів освіти вже стало доброю традицією під час заключного етапу гри влаштовувати екологічні акції з посадки дерев. Цього року висаджували паростки дерев з вірою в Перемогу і процвітаюче майбутнє України.

За підсумками проведення гри були створені сторінки літопису «Юннати – юні патріоти», підготовлені рекомендації з проведення квестів, ігрових програм.

Слід зазначити, що в умовах воєнного стану педагоги-позашкільники зуміли віднайти ефективні форми і методи роботи з дітьми та учнівською молоддю за технологіями дистанційного та змішаного навчання: інтерактивні ігри, web-квести, віртуальні екскурсії, інтелектуальні ігри на місцевості,

конкурсні програми тощо. Використання цифрового контенту в поєднанні з очними зустрічами під час проведення еколого-патріотичної гри «Паросток» урізноманітнює освітній процес, збагачує життєвий досвід дітей та сприяє вихованню юних патріотів України, відповідальних за свою Вітчизну та природу як національне багатство.

Список літератури.

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України ЗАТВЕРДЖЕНО Наказом Міністерства освіти і науки України 06 червня 2022 року № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Мачуський В. В., м. Київ

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито проблему застосування аксіологічного підходу в освітньому процесі закладу позашкільної освіти. Наголошено, що аксіологічний підхід є ефективним засобом удосконалення навчального змісту і методик, які б сприяли формуванню у вихованців цінностей як способів самопізнання та самореалізації у різних видах творчої діяльності.

Ключові слова: аксіологічний підхід, цінність, патріотизм, гуртки, освітній процес, заклад позашкільної освіти.

Abstract. The article reveals the problem of applying an axiological approach in the educational process of an out-of-school education institution. It is emphasized that the axiological approach is an effective means of improving the educational content and methods that would contribute to the formation of values of pupils as ways of self-knowledge and self-realization in various types of creative activity.

Key words: axiological approach, value, patriotism, circles, educational process, institution of extracurricular education.

Система позашкільної освіти України наразі перебуває на важливому етапі розвитку, переходу до якіснішого стану. Одним зі слабких місць є удосконалення науково-методичного забезпечення діяльності закладу позашкільної освіти. Відповідно, потребує удосконалення зміст позашкільної освіти, його регламентація та обґрунтування на нових наукових засадах.

Нині одним із перспективних підходів у педагогічній науці є аксіологічний підхід. Водночас, актуалізується питання розроблення сучасних

виховних технологій, спрямованих на формування ціннісної сфери вихованця, адекватних специфіці цієї ланки освіти. Відтак, увагу закладів позашкільної освіти необхідно зосередити на навчальному змісті і методиках, які б сприяли формуванню цінностей як способів самопізнання та самореалізації у різних видах творчої діяльності та в найголовнішому з них – творінні особистістю самої себе.

Виховний потенціал позашкільної освіти у формуванні цінностей в учнів розкривається в працях В. Белової, О. Биковської, С. Білоус, В. Вербицького, Д. Лебедєва, А. Корнієнко, О. Липецького, О. Литовченко, Л. Ляшко, В. Мацулевич, Г. Пустовіта, Т. Сущенко, Л. Тихенко В. Шахрай та інших.

Аксіологічний підхід дає можливість під час вивчення різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати стратегії їх подальшого розвитку з позиції уведення певних ціннісних орієнтирів. Це дозволяє науково обґрунтувати зміст, форми і методи навчання та виховання у закладах позашкільної освіти.

У результаті аналізу проблеми нами встановлено, що в сучасних умовах розвитку позашкільної освіти важливими і необхідними є розроблення і впровадження нових підходів, які сприятимуть підвищенню її якості і забезпеченню доступності. Аксіологічний підхід дає можливість під час вивчення різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати стратегії їх подальшого розвитку з позиції уведення певних ціннісних орієнтирів. Це дозволяє науково обґрунтувати зміст, форми і методи навчання та виховання у закладах позашкільної освіти.

У процесі експериментального дослідження нами уточнено сутність поняття «ціннісні орієнтири» освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, котрі ми розглядаємо як актуальні і перспективні цілі, плановані результати освіти, що вирішальною мірою визначають зміст і методику освітнього процесу в закладах позашкільної освіти, а отже, і процесу його інноваційного вдосконалення.

Встановлено, що нині виховання патріотизму у дітей та учнівської молоді

є одним із основних ціннісних орієнтирів у позашкільній освіті. Тому саме на патріотизмі як цінності ми сконцентрували свої зусилля.

За визначенням академіка І. Беґа патріотизм ми розглядаємо як особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує ставлення особистості до народу, Батьківщини, держави та до самої себе [1].

Нами визначено компоненти патріотизму як цінності: когнітивний, емоційно-ціннісний, компонент довільної спонуки (рефлексивний), практично-діяльнісний.

Критерієм *когнітивного* компоненту є *сукупність знань, що презентують патріотизм*. Він детермінується через такі показники:

- знання змісту та складників понять патріотизм, держава, народ;
- усвідомлення Батьківщини (великої і малої) як безумовної цінності;
- знання рідної мови, історії національної спільноти, народних звичаїв, традицій, обрядів, мистецтва.

Критерій *емоційно-ціннісного* компоненту – *емоційно-ціннісне сприйняття Батьківщини, держави, народу, культури і себе самого*; визначається через такі показники:

- любов і повага до держави, державних символів;
- ціннісне ставлення до себе як представника своєї держави, почуття власної гідності;
- відчуття належності до української нації.

Критерієм компоненту *довільної спонуки* (рефлексивний) визначено *сформованість уваги вихованця до самого себе*; має такі показники:

- схильність до самоосягнення;
- цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, стійкість;
- вольові якості для реалізації патріотичних переконань.

Критерієм *практично-діялісного* компоненту є *діялісна відданість Батьківщині*. Його визначають через такі показники:

- участь у суспільно-громадській діяльності, волонтерському русі;
- повага до культурних цінностей нації та сприяння їх відродженню;

- толерантне ставлення до інших культур та їх представників.

Визначено рівні сформованості ключового поняття відповідно до напрямку позашкільної освіти (високий, середній, низький).

Показники кожного рівня визначалися за допомогою відповідного *діагностичного інструментарію*: переліку термінальних цінностей за методикою М. Рокича, модифікованої методики М. Лапіна, анкети “Соціальні та особистісні цінності вихованців ПНЗ” (для старших підлітків, старшокласників; методики оцінювання рівня сформованості етнічної цінності у вихованців (на основі методик А. Березіна, Р. Берези, В. Борисова, П. Щербаня), анкети “Естетичні цінності учнів”.

Досліджуючи стан проблеми у практиці, було проведено відповідне опитування. В результаті встановлено, що загальний стан сформованості патріотизму як цінності у вихованців закладів позашкільної освіти, що входили в коло генеральної сукупності, задовільний, оскільки 43,3 % опитаних за розробленою нами методикою виявили середній рівень заданої якості, лише 30,4 % – високий, а 26,3 % – низький рівень, що пояснюється недосконалістю використовуваної системи і методів виховання.

Тому, з метою виховання патріотизму як провідної цінності, нами було розроблено наскрізну освітню програму для позашкільної освіти «Виховуємо патріота», що може реалізуватися в усіх гуртках закладів позашкільної освіти. Також, з метою формування цінності патріотизму у вихованців гуртків було розроблено *ряд нових оригінальних* освітніх програм для різних напрямів позашкільної освіти, зміст яких спрямований на формування патріотизму у вихованців закладів позашкільної освіти.

Аналіз результатів проведеного експерименту засвідчив, що рівень сформованості когнітивного компонента цінності патріотизму у вихованців позашкільних навчальних переважно середній. Відтак в експериментальній групі, порівняно з контрольною, на 0,6 % вищий високий рівень, на 2,5 % вищий середній, на 1,9 % менший низький рівень. За емоційно-ціннісним компонентом рівень сформованості даної якості в експериментальній групі,

порівняно з контрольною, на 0,3 % більший високий рівень, на 0,3 % більший середній, на 0,6 % менший низький рівень. Аналіз результатів рівня сформованості даної якості за практично-діяльнісним компонентом засвідчив, що отримані дані експериментальної групи мають перевагу над показниками контрольної групи. Відзначається, що різниця в даних високого рівня експериментальної групи на початку і в кінці формувального експерименту налічує + 7,4 %; середнього рівня складає + 7,6 %; різниця в низькому рівні складає – 15,0 %.

Отже, результати проведеного експерименту по формуванню ціннісної сфери підростаючого покоління доводять, що ціннісні пріоритети учня формуються під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників. Вирішальну роль у цьому процесі відіграють заклади позашкільної освіти, які є одними з основних осередків виховання учнів. Саме вони мають реальні можливості для того, щоб залучити молодь до загальнолюдських та національних цінностей, прогресивних ідеалів і сформувати вихованців як свідомих та активних членів сучасного суспільства. Розв'язання цього складного завдання вбачається у модернізації і вдосконаленні змісту позашкільної освіти на основі аксіологічного підходу. Такий підхід передбачає перенесення акцентів з викладання учням конкретної системи знань на озброєння вихованців певними ціннісними домінантами, що мають забезпечити соціальну значущу спрямованість їхньої життєвої активності.

Список літератури.

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості. Педагогіка і психологія. № 1. 1997. 124 с.
2. Мачуський В. В. Теоретичний аналіз поняття особистісні цінності. Позашкільна освіта у розвитку держави : зб. метод. матеріалів / за заг. ред. В. В. Вербицького. Київ : НЕНЦ, 2015. С. 95-99.
3. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах : монографія / А. Е. Бойко та ін. ; за ред. В. В. Мачуського. Київ : ТОВ «Артмедіа прінт», 2017. 220 с.
4. Ціннісні орієнтири навчально-виховного процесу у позашкільних навчальних закладах : методичний посібник / А. Е. Бойко та ін. ; за ред. В. В. Мачуського. Київ : ТОВ «Артмедіа прінт», 2017. 272 с.

Медвідь Ф.М., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Національно-патріотичне виховання молоді в умовах деокупації займає важливе місце в системі виховної роботи. Воно полягає в осмисленні сутності расизму як політичної ідеології і практики сучасного фашизму. Важливо осмислити систему національних цінностей, що складають основу української національної ментальності.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, цінності, ментальність, деокупація, расизм.*

***Abstract.** National-patriotic education of youth in the conditions of de-occupation occupies an important place in the system of educational work. It consists in understanding the essence of racism as a political ideology and practice of modern fascism. It is important to understand the system of national values that form the basis of the Ukrainian national mentality.*

***Key words:** National-patriotic education, values, mentality, de-occupation, racism.*

Вторгнення Російської Федерації на територію України стало новою стадією війни, яка триває вже дев'ятий рік, і гібридної агресії, закоріненої в неготовності Кремля і значної частини росіян під впливом пропаганди сприйняти незалежність нашої держави і навіть саме існування українського народу. У цих умовах особливого значення набуває правовий фронт протистояння агресору, бо юристи і політологи покликані творити нові смисли, виваженою науковою мовою обґрунтовуючи наше право на існування, цілісність і суверенітет – на противагу дискурсу агресора, ладного виправдати своє порушення всіх принципів права і норм моралі та своїми узагальненням і юридичною кваліфікацією величезної кількості злочинів, проблем і ситуацій, викликаних війною, своїми висновками і рекомендаціями. Юристи і політологи створюють фундамент захисту і відновлення прав та інтересів людини й держави. Деокупація виступає як процес у царині політико-правового фронту з питань протидії російській агресії, відновлення територіальної цілісності України, захисту прав громадян України в умовах війни й окупації та притягнення до юридичної відповідальності держави агресора, а також осіб і організацій, винних у скоєнні воєнних злочинів, колабораційній та іншій антидержавній діяльності [2, с. 1-224].

Історико-правовій оцінці гібридної війни, рашизму як політичної ідеології та соціальної практики сучасного фашизму, що продукується владною елітою тоталітарного режиму Росії кінця ХХ – початку ХХІ ст., заважає: незавершеність Нюрнберзького процесу; слабкість міжнародних організацій; гібридизація норм міжнародного права; вихолощення національної історії держави і права з освітнього процесу вищої школи, що вимагає випрацювання синтези історичного процесу в нових історичних реаліях та нових концептуальних підходів до національно-патріотичного виховання молоді і громадян.

Проблема національно-патріотичного виховання молоді займає важливе місце у виховній роботі із часів відновленні Української державності: Концепція національно-патріотичного виховання молоді від 27.10.2009 [5], Стратегія національно-патріотичного виховання, затверджена Указом Президента України № 286 / 2019 [20]. Ряд праць підготовлено і автором [7, с. 111-114; 8, с. 116-123; 9, с. 134-136; 10, с. 27-32; 11, с. 32-34; 12, с. 51-55; 13, с. 93-98].

В основі національно-патріотичного виховання студентської молоді в рамках вивчення курсів національної історії держави і права, філософії права, зокрема правової аксіології, лежить розуміння, пропагування і виховання системи національних цінностей, яка утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування Української держави, адже їхня втрата може призвести до зникнення нації як носія суверенітету.

Поняття «цінності» вперше з'явилося у філософії І. Канта, який протиставив сферу моральності (волі) сфері природи (необхідності). Цінності самі по собі не мають буття, у них є тільки значущість; вони суть вимоги, звернення до волі, мети, поставленої перед нею. В історії філософії віділяють декілька підходів в обґрунтуванні цінностей. Цінності як робоче визначення – це те, що почуття і розум диктують визнати особливо значущим з усього, що є, в ім'я чого проживається життя, а не заради чогось іншого. Спрямованість установки суб'єкта і його дій на певну цінність називається ціннісною

орієнтацією, процедура вибору на основі цінності – оцінкою. Виділяють, як правило, інтегруючі та консолідуючі функції національних цінностей, спрямовані на забезпечення єдності, цілісності та впорядкованості певної спільноти. Національні цінності виступають як визначальні норми, принципи, стереотипи, що сформувалися протягом історичного розвитку українського народу і складають ядро української національної культури, забезпечуючи її стабільність та стійкість, здатність протидіяти несприятливим зовнішнім і внутрішнім впливам [23, с.707-708; 6, с. 28-50]. Для українців базовими національними цінностями є: соборність, соціальна справедливість, патріотизм, терпимість, духовність, гостинність, повага до родини, синівський обов'язок, «кордоцентризм» та ряд інших, що складають основу української ментальності [18, с. 369-370; 21, с. 115-117].

Проблема формування й закріплення системи національних цінностей є надзвичайно важливою для українського суспільства, бо війна України проти вторгнення Росії – це цивілізаційне протистояння, у якому українці намагаються відстояти європейські цінності – демократію, свободу, право вибору на противагу азійсько-російським цінностям та установкам – патерналізму, етатизму, колективізму, деспотизму тощо [14, с. 697-707; 15, с. 188-190; 19, с. 486-497; 22, с. 31-41; 4, с. 67-204].

Цінності розглядаються нами як механізми змістовного утримання та вкорінення людини у світі, що виконують такі важливі функції: 1) пов'язують між собою часові виміри життя людини, формують уявлення про майбутнє як світ нових можливостей; 2) виділяють у просторі життя людини значущі елементи не лише реального, але й належного; 3) задають граничні рамки соціокультурної активності людини через системи пріоритетів, оцінок, сенсів; 4) будують складні й багаторівневі системи ціннісних орієнтацій або відношень; 5) уносять метафізичний вимір у життя людини, дають можливість оцінити, побачити себе з точки зору вічності [24; 1, с. 223-226; 17, с. 14]. З гносеологічного погляду всю багатоманітність цінностей поділяють на два типи – предметні та суб'єктні. До першого відносять предмети людської діяльності,

суспільні відносини та включені до їхнього кола природні явища як об'єкти ціннісного відношення. Суб'єктні цінності – установки й оцінки, імперативи та заборони, цілі та проєкти, виражені у формі нормативних уявлень; іншими словами, це способи і критерії, що слугують основою самої процедури оцінювання відповідних об'єктів. «Предметні» та «суб'єктні» цінності виступають, так би мовити, двома протилежностями, що доповнюють одна одну [16, с. 503-509]. Найвищою цінністю-метою, самоцінністю є людина як особистість, колектив, суспільство, людство [3, с. 72-79]. Її визнання виявляється в піклуванні людини та гуманістично налаштованого суспільства про всебічний розвиток індивіда як універсальної самоцінної істоти, виявлення і розвиток його сутнісних сил, про поступ людства, одним із фундаментальних критеріїв якого все більшою мірою стають загальнолюдські цінності.

Отже, осучаснення матеріалів національної держави і права, розгляд їх з позицій сучасних геополітичних реалій виступає важливою складовою системи виховання молоді, зокрема національно-патріотичного виховання.

Список літератури.

1. Дарморіз О. Нація, національна культура та проблема толерантності / Ф.С. Бацевич та ін. Толерантність як соціально-культурний феномен: світоглядно-методологічний аспект: колективна монографія / за заг. ред. док. філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. С. 222-239.
2. Деокупація. Юридичний фронт : матеріали Міжнар. експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.) / Державний торговельно-економічний університет, Українська асоціація порівняльного правознавства, Українська асоціація міжнародного права, Асоціація реінтеграції Криму; упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 224 с.
3. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Том. І. Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2019. 428 с.
4. Ієрархія цінностей населення Сходу та Півдня України: етнополітичний аспект в умовах російської агресії : монографія / В. А. Войналович та ін. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2021. 344 с.
5. Концепція національно-патріотичного виховання молоді від 27.10.2009.
6. Крисаченко В.С. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідуєчий потенціал. Українознавство. 2022. № 1(82). С.28 – 50.
7. Медвідь Ф.М. Національне виховання в негуманітарному вузі: концептуальні засади. Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ.: А.Л.Д., 1996. С. 111 – 114.
8. Медвідь Ф.М. Formowanie sie, wspolczesnego narodu ukrainskiego // Dz iedzictwo przeszlosei zwiazkow Jezvkowich, literackich I kulturowih polsko – balto – wschodnioslowianskih. Tom. V. Kultura I literature. Bialystok, 2000. С.116 -123.
9. Медвідь Ф.М. Медвідь А.М. Національно-патріотичне виховання студентської

- молоді: концептуальні підходи. Оптимізація процесу фізичного виховання в системі освіти : матеріали Всеукр. наук. конф. Київ - Тернопіль, ТДПУ; УДУФВіС, 1997. С.134-136.
10. Медвідь Ф.М., Білоус В.Т. Національне виховання студентської молоді: теоретико-методологічні засади // Всебічний розвиток особистості студента: Матеріали науково-практичної конференції / За ред. академіка АПН України Д.О. Тхожевського. Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. С.27-32.
11. Медвідь Ф.М., Медвідь А.М. Національно-патріотичне виховання молоді в системі вищої школи: теоретико-методологічні засади. Формування національних, загальнолюдських ціннісних орієнтації студентської молоді : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (11-12 грудня 2002р.) / відп. ред. Мазаракі А.А. Київ: КНТЕУ, 2002. С.32 – 34.
12. Медвідь Ф.М. Сучасний український виховний ідеал в умовах необхідності зміцнення національної єдності. Освіта у ХХІ столітті: шляхи розвитку / МАУП. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. Вип. 2. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Ціннісні пріоритети освіти у ХХІ столітті: соціалізація та соціальна адаптація особистості», м.Київ, МАУП, 14 травня 2010 р./редкол.:А.М.Подолька (голов.ред.), О.Л.Туриніна (відп.ред.). 2011. С.51 – 55.
13. Медвідь Ф.М., Твердохліб А.І., Урбанський М.В. Філософсько-правовий вимір ідеї соборності України. Соборність як фундаментальна складова ідеології українського націоналізму : матеріали ІХ Всеукр. наук. конф. з міжнародною участю. Івано-Франківськ, 16-17 квітня 2021 р. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2021. С.93 – 98.
14. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф., Твердохліб А.І., Шеленговський В.В. Гуманітарна безпека України в умовах викликів ХХІ ст.: філософсько-правовий вимір. The 9 th International scientific and practical conference «Dynamicsofthedevelopmentofworldscience» (May 13-15, 2020) PerfectPublishing, Vancouver, Canada. 2020. 697-707.
15. Медвідь Ф.М., Урбанський М.В., Давидюк П. М. Національні цінності як фундаментальні основи національної безпеки держави. Проблеми модернізації України : зб. наук. пр. / МАУП. Київ: МАУП, 2008. - Вип. 10 : Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. “Розвиток української держави в умовах активізації євроінтеграційних процесів” м. Київ, МАУП, 19 березня 2020 р. / редкол. : М. Н. Курко (голова) [та ін.]. 2020. С.188-190.
16. Медвідь Ф.М., Медвідь А.М., Курчина Т.О. Гуманітарна безпека української держави в умовах культурної експансії Російської Федерації. Науковий щорічник «Історія релігій в Україні» / за заг. ред. М. Капраля, О. Киричук, І. Орлевич. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського; Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди; КЗ ЛОР «Львівський музей історії релігії». Львів : «Логос», 2017. С.503-509.
17. Мельниченко Я.Б. Право як цінність: філософсько-правовий аналіз. Автореф. дис. ... окт.філос. в галузі права. Київ : МАУП, 2018. 24 с.
18. Ментальність. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 369-370.
19. Ручка А. Цінності і ціннісні зміни в новітній історії України. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. 30 років незалежності. 2021. Вип. 8 (22). С.486-497.
20. Стратегія національно-патріотичного виховання, затверджена Указом Президента України № 286 / 2019.
21. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2012. 544с.
22. Степико М.Т. Проблеми ідентифікації громадян України в умовах іноземної агресії. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. 2015. Вип. 18. С.31-41.
23. Цінність. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. С. 707-708.
24. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії : національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін. ; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : НАН України, 2016. 284 с.

Мединська О. Ю., м. Запоріжжя

ЕФЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

***Анотація.** Актуальність теми національно-патріотичного виховання – у контексті соціального запиту та нової хвилі розвитку виховних технологій. Традиційні форми виховної роботи мистецького спрямування цікаві для молоді. Характеристика динамічних форм, таких як флешмоби, інсталяції, дебати та дискусії, волонтерська діяльність.*

***Ключові слова:** майстер-клас, флешмоб, інсталяція, дискусія, волонтерство.*

***Abstract.** The relevance of the topic of national-patriotic education in the context of social demand and the new wave of educational technology development. Traditional forms of artistic educational work are interesting for young people. Characteristics of dynamic forms such as flash mobs, installations, debates and discussions, volunteering.*

***Keywords:** master class, flash mob, discussion volunteering, volunteering.*

Зміни сьогодення створюють унікально сприятливі умови для нової хвилі розвитку національно-патріотичного виховання як пріоритетного педагогічного напрямку в освітньому процесі. Сформованість соціального замовлення на ефективні виховні технології та реальність можливостей їхньої реалізації створюють умови для прояву та розвитку творчих здібностей молодих людей.

Сучасна молодь добре інформована щодо процесів у різних сферах соціального життя, техніки, науки, динамічно оволодіває сучасними комунікаційними технологіями. Викладачу треба бути близьким до інтересів підростаючого покоління. Це сприяє досягненню якісно нових результатів у духовно-моральному, патріотичному, трудовому, художньо-естетичному, екологічному вихованні молодих людей, які базуються на українських народних традиціях і кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Не втрачають актуальності традиційні форми виховної роботи **мистецького спрямування**, такі як творчі зустрічі з митцями, екскурсії в музеї та на художні виставки, організація конкурсів малюнка та виробів декоративно-прикладного мистецтва. Водночас зростає увага до виховання молоді сучасними засобами театральної педагогіки, музичного та кіномистецтва, поезії. З власного педагогічного досвіду виділяю напрями і форми, які є

цікавими і водночас ефективними для здобувачів освіти підліткового та молодого віку.

Перегляд фільмів з обговоренням. Кіно зараз є наймасовішим видом мистецтва, тому його варто застосовувати у виховних цілях. Наразі є чимало фільмів із глибоким змістом на тему патріотизму, державності, героїзму, мужності військових. Хороші фільми для заходу з патріотичного виховання: «Хоробре серце» з Мелом Гібсоном; «Мирний воїн»; українські кінострічки «Незламна», «Червоний» чи «Поводир».

Зйомки відеокліпів. Створення власних аматорських короткометражних фільмів чи кліпів про життя групи, заходи коледжу – дуже гарний виховний інструмент, адже розвиває різні корисні навички – акторство, операторська майстерність, монтаж, режисура. А тематика відео формуватиме стійкі яскраві емоції, міцні переконання та цінності.

Майстер-класи з ручної роботи. Можливості різноманітних сучасних технік хенд-мейду надають змогу проводити найрізноманітніші тематичні заняття та майстер-класи. Важливо, щоб кінцевим продуктом був твір, який має ідеологічне наповнення або його виготовлення було пов'язане із заглибленням у традиції українського декоративно-прикладного мистецтва. Виконані зразки можна реалізовувати на благодійних ярмарках.

Благодійні акції. Як відомо, людина, яка творить добро, збагачується духовно більше, ніж та, яка отримує. Волонтерська діяльність зараз є дуже актуальним явищем. А щодо виховання підростаючого покоління, то це потужний засіб у формуванні пріоритетів доброчесності, любові, взаємодопомоги, справедливості. Молодь варто залучати до волонтерства, але так, щоб вона чітко розуміла, що робить, для чого і який буде результат. Це можуть бути благодійні акції, ярмарки для збору коштів, речей, необхідних для ЗСУ, сімей ВПО, допомога сім'ями загиблих воїнів. Не зайвим для молоді буде винагорода похвалою і відзначенням, щоб формувати стійку мотиваційну основу.

Флешмоби. Ще одна досить популярна динамічна форма вираження

чогось, для реалізації якої потрібна велика кількість учасників. Мета флешмобу – провести його так, щоб це дійство побачило якомога більше людей наживо. Удала його реалізація залишає позитивне враження в молоді надовго – так, ми це змогли зробити! Важливими є також можливість сфотографувати чи відзняти все, що відбулося, та поширити в соціальних мережах.

Найтиповіші варіанти:

1. Викладення написів чи фігур з людей, які по-особливому сходяться, розміщуються, щось тримають у руках.
2. Рух певними фігурами чи траєкторіями.
3. Відтворення певного сценарію, сцени із якоюсь кульмінацією. Можна використати історичні костюми, атрибутику.

Організувати такі флешмоби можна з нагоди важливих свят, зокрема Дня Незалежності, Дня пам'яті героїв Крут чи Дня захисника Батьківщини.

Інсталяція. Це художня техніка, яка використовує тривимірні об'єкти, призначені для зміни сприйняття простору людиною. Створення певних 3-D творів на патріотичну тематику – це дієва сучасна форма донесення певних ідей через мистецтво. Для учасників – це проникнення в процес творення, вираження своїх переконань засобами художнього вираження. Це має хороший виховний вплив.

У нашому контексті інсталяції можна творити з нагоди великих свят, де передбачається присутність великої кількості громадян. Учасники будуть пишатися тим, що змогли створити якийсь вартісний твір.

Окремо хочу виділити проведення виховних годин у формі дебатів та дискусій. Розвиток критичного, аналітичного мислення, уміння чітко висловлювати свою думку, переконувати – ці якості допомагають розвивати такі форми спілкування, як дебати чи дискусії. В ідеологічному вихованні слід звернути увагу, що переважно тема дискусії не має бути чорно-білою, а опоненти повинні бути на одних світоглядних позиціях, але дискутувати про кращі способи досягнення цілей. Інколи можна робити і рольові дебати, де хтось з учасників буде приймати сторону негативну (ідейно протилежну до

українського патріотизму, наприклад). Це може допомогти краще пізнати супротивника, навчитися бачити його сильні сторони та покращити розуміння, як протидіяти їм. Тривалість дебатів чи дискусій має бути обмеженою, відповідно до віку, рівня готовності та компетентності в тематиці тощо.

Залишаються актуальними такі заходи, як виготовлення листів-оберегів, збір необхідних ліків для солдатів під час акції «Ліки замість квітів» на День Знань, під час яких формується активна життєва позиція, вдячність і повага до наших захисників. ***За можливості слід продовжувати зустрічі з ветеранами.*** Воїни, які захищали нашу Батьківщину, – це неоціненний скарб для виховання нового покоління. Зустрічі з ними справляють вагомий вплив на формування ціннісних орієнтирів та ідеалів у хлопців, які хочуть стати чоловіками. Їх варто проводити з нагоди певних історичних дат чи подій в особливо врочистій атмосфері.

Таким чином, застосування усього різноманіття форм виховної роботи, які є актуальними та цікавими, позитивно сприяє досягненню головної мети – створити середовище для виховання патріотично свідомих, ініціативних, відповідальних за результат громадян ще в юнацькому віці, здатних до критичного сприйняття дійсності, духовного розвитку та самовдосконалення.

Список літератури.

1. Тисовський О. Життя в Пласті : посібник для українського пластового юнацтва / гол. ред. Ю. Пясецький. 4-те вид. Торонто, 1997. 351с.
2. Бігус М. Практичні форми національно-патріотичного виховання за досвідом Пласту. URL: <https://plastovabanka.org.ua/dumka/praktychni-formy-natsionalno-patriotychnogo-vyhovannya-za-dosvidom-plastu>
3. Пластовий довідник. URL: <https://plastovabanka.org.ua/knyga/plastovyj-dovidnyk>

Мещеряков Д. С., м. Київ

ПРОЄКТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ВІРТУАЛЬНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Розглянуто проєктування технологій формування національної ідентичності у віртуальному освітньому просторі та висвітлено конкретні етапи. Наведено приклади існуючих технологій віртуального освітнього простору, які можуть бути застосовані для формування національної ідентичності.

Ключові слова: віртуальний освітній простір, проектування, технології, патріотичне виховання, національна ідентичність.

Abstract. The paper highlights the design of technologies for national identity formation in the virtual educational space and describes specific stages of the process. Examples of existing technologies in the virtual educational space that can be applied for national identity formation are provided.

Keywords: virtual educational space, design, technology, patriotic education, national identity.

Проектування технологій формування національної ідентичності у віртуальному освітньому просторі є актуальним завданням у сучасному світі, де зростає значення культурного розмаїття, і може бути ефективним інструментом патріотичного виховання. Цей процес вимагає як розробки нових підходів, технологій та стратегій, щоб забезпечити ефективне формування національної ідентичності у онлайн-середовищі, так і опанування наявних. Проектування таких технологій включає в себе певну кількість етапів: від постановки мети до забезпечення моніторингу проєкту. Ключовими факторами успіху є визначення цільової аудиторії, ефективне залучення ресурсів та можливостей, зокрема – віртуального освітнього простору, вибудова системи зворотного зв'язку тощо. Результатом такого проектування є створення конкретних технологій, які можуть забезпечити вирішення задачі з формування національної ідентичності у віртуальному просторі та підвищити культурну самосвідомість у суспільстві.

Розглянемо типові етапи проектування технологій формування національної ідентичності у віртуальному просторі:

1. Визначення цілей і завдань проєкту: потрібно розуміти, що саме має бути досягнуто в результаті проектування технологій формування національної ідентичності у віртуальному просторі, які конкретні завдання потрібно вирішити, у які строки.

2. Аналіз можливостей щодо реалізації завдань проєкту, встановлення критеріїв успішності.

3. Визначення необхідних ресурсів для реалізації проєкту - матеріальних, кадрових, наукових тощо.

4. Аналіз аудиторії: потрібно визначити, для якої аудиторії буде створюватися технологія з формування національної ідентичності у

віртуальному просторі, які потреби та очікування мають її учасники, які знання та вміння мають, щоб забезпечити відповідність технології їхнім можливостям і потребам.

5. Вивчення національної культури та історії: необхідно поглиблено вивчити національну культуру та історію, щоб мати достатні знання для формування національної ідентичності.

6. Розробка концепції проєкту: потрібно визначити ідею та стратегію впливу, поширення, втілення, а також принципи і очікувані результати.

7. Вибір платформи та інструментів: потрібно визначити, які платформи та інструменти найкраще підходять для реалізації цілей проєкту.

8. Розробка відповідних матеріалів: необхідно розробити матеріали, які допоможуть користувачам краще зрозуміти та відчувати свою національну ідентичність. Може включати текст, графіку, відео та інші елементи

9. Аналіз можливих ризиків та визначення заходів для їх запобігання: потрібно оцінити можливі ризики та проблеми, які можуть виникнути під час проєктування та застосування технології, і розробити план заходів для їх запобігання.

10. Розробка системи зворотного зв'язку: розробка системи зворотного зв'язку з користувачами, яка дозволить отримувати фідбек щодо технології та виявляти можливі проблеми.

11. Проведення дослідження технології: необхідно дослідити технологію, щоб перевірити її ефективність, відповідність результатів поставленим цілям та завданням, провести тестування.

12. Оцінка успішності та внесення змін: після проведення дослідження необхідно проаналізувати результати та внести зміни у технологію, які допоможуть покращити їх ефективність.

13. Розробка плану впровадження: після успішного дослідження технологій та внесення змін необхідно розробити план впровадження, який включає в себе розгортання технології та проведення навчання користувачів і персоналу їх застосуванню.

14. Запуск технології: запуск технології та забезпечення її надійної роботи.

15. Моніторинг та підтримка: моніторинг проєкту, підтримка користувачів, вирішення проблем та вдосконалення технології з метою досягнення поставлених цілей.

У віртуальному освітньому просторі вже існує багато технологій, які можуть бути використані для формування національної ідентичності та забезпечення патріотичного виховання. Наведемо деякі з них:

- Електронні книги та матеріали, які зосереджені на національній культурі - можуть сприяти більш широкому розумінню національної культури та ідентичності, а також забезпечувати її поширення.

- Мультимедійні презентації - створення візуальних та аудіо-матеріалів, що відображають національну історію, традиції, культуру та інші елементи.

- Віртуальні екскурсії - ця технологія дозволяє учням відвідувати різні місця та пам'ятки культури віртуально. Це може бути використано для ознайомлення учнів з національними пам'ятками, історією та культурою країни.

- Віртуальні заходи - такі як вебінари, онлайн-конференції, віртуальні фестивалі тощо можуть бути використані для просування та відображення національної культури, традицій та цінностей. Це дозволяє брати участь у таких заходах та ділитися своїми думками, досвідом та знаннями про свою культуру.

- Онлайн-курси та тренінги - можуть бути спрямовані на вивчення національної мови, літератури, історії, культури та інших аспектів національної ідентичності.

- Освітні програми: розробка освітніх програм спрямованих на формування національної ідентичності, що можуть використовуватися в школах та університетах.

- Сайти, соціальні мережі, мобільні додатки - створення та розвиток сайтів та соціальних мереж, що сприяють популяризації національної культури.

- Інтернет-радіо і телебачення, аудіо- та відеопідкасти - мають бути використані для поширення музики, фільмів, передач та інших матеріалів, які

відображають культуру та традиції.

- Віртуальні та комп'ютерні ігри - можуть бути створені з метою відображення національних традицій, культури та історії. Це може допомогти учням краще зрозуміти та відчувати себе частиною своєї національної спільноти, а також допомогти їм побудувати позитивний ставлення до своєї культури.

- Віртуальна або доповнена реальність - програмне забезпечення, яке дозволяє віртуально відтворювати об'єкти та події, пов'язані з національною культурою.

- Нейронні мережі та ШІ – створення з врахуванням національної ідентичності.

Вказані вище технології формування національної ідентичності можуть бути застосовані на рівні як окремих елементів, так і комплексно - наприклад у вигляді національної стратегії. Технологією може бути також сама форма, спосіб, синергія, алгоритм тощо розповсюдження та примноження існуючих чи потенційних національних надбань.

Крім технологій, важливою є роль модератора (тьютора, ментора, наставника), який має бути підготовленим до роботи в віртуальному просторі та знати, як керувати та організовувати різні віртуальні заходи та проекти, знати аудиторію. Він також має мати достатні знання про свою національну культуру та історію, щоб бути ефективним провідником національної ідентичності.

Важливо розуміти, що технології самі по собі не зможуть сформувати національну ідентичність, але вони можуть допомогти краще зрозуміти та відчувати себе частиною національної спільноти, побудувати позитивне ставлення до своєї культури та історії, а також сприяти патріотичному вихованню. Тому важливо поєднувати різні технології та методики для ефективного формування національної ідентичності, зокрема - у віртуальному освітньому просторі.

У підсумку, використання технологій формування національної ідентичності в віртуальному освітньому просторі мають великий потенціал, але

ефективність технологій формування національної ідентичності у віртуальному просторі залежить як від якості системи цілепокладання, комплексному підході до патріотичного виховання, залучених ресурсів, так і від конкретної форми та якості їх реалізації.

Список літератури.

1. Мещеряков Д.С. Розвиток суб'єктної активності дорослих користувачів соціальних мереж: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2019. 22 с.
2. Психологічні механізми становлення суб'єктності дорослих у віртуальному просторі: монографія / М.Л. Смульсон та ін. ; за ред. М. Л. Смульсон. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/728329>
3. Смульсон М.Л., Мещеряков Д.С., Назар М.М. Психологічні засади проектування інтернет-ресурсів для розвитку суб'єктності дорослих. Технології розвитку інтелекту, 2020. Т. 4. № 3 (28). DOI: <https://doi.org/10.31108/3.2020.4.3.1>
4. Назар М.М. Тренінги у віртуальному просторі: аналіз переваг, недоліків, психологічних можливостей. Теорія і практика сучасної психології: зб. наук. пр. Запоріжжя, 2019 р. Т. 2, № 4. С. 61–67.
5. The European Puzzle: The Political Structuring of Cultural Identities at a Time of Transition. Marion Demossier (Ed.). Oxford, GB: Berghahn, 2007. 224 p.

Микитюк В.О., Микитюк С.О., м. Харків

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ

***Анотація.** У статті автори звертаються до національно-патріотичного виховання як однієї із складових загального процесу виховання в контексті запровадження компетентнісного підходу в освіті і формування ключової громадянської компетентності. Визначено, що національно-патріотичне виховання має глибоке історичне коріння та сприяє подоланню розбіжностей у суспільстві (про події минулого, розповсюдження державної мови, формування громадянськості). Спрямоване на виховання культури, спільної поведінки на основі загальнолюдських цінностей у сукупності з іншими не менш важливими складовими розвитку особистості.*

***Ключові слова:** компетентнісний підхід; громадянська компетентність; громадсько-патріотичне, військово-патріотичне, духовно-моральне виховання.*

***Abstract.** In the article, the authors refer to national-patriotic education as one of the components of the general process of education in the context of the introduction of the competence approach in education and the formation of key civic competence. It was determined that national-patriotic education has deep historical roots and contributes to overcoming differences in society (about the events of the past, the spread of the state language, the formation of citizenship). Aimed at the education of culture, common behavior based on universal human values in combination with other equally important components of personality development.*

***Key words:** competence approach; civic competence; social-patriotic, military-patriotic, moral education.*

В умовах воєнного стану й очікуванні остаточної перемоги над ворогом в Україні виникає потреба вже сьогодні запроваджувати інноваційні зміни в освіті з метою виховання творчих, обдарованих, діяльних, відповідальних громадян здатних до життєвого самовизначення. Тому національно-патріотичне виховання громадян винесено подіями й суспільством на передній план, передбачає його запровадження з урахуванням сучасних змін в освіті, суспільстві і державі.

Різні аспекти змісту виховання знайшли відображення в роботах І. Бега (проблеми духовно-морального виховання), С. Гончаренка (мотиваційна, емоційно-почуттєва і вольова сфера процесу виховання), О. Сухомлинської (емоційне виховання, виховання моральності, роль сімейного виховання та ін.) [1]. Громадянський компонент виховання висвітлювали С. Рябова, О. Дем'янчук, Т. Ладиченко та ін.

Проведене дослідження свідчить, що основні завдання навчання і виховання в освіті сучасного періоду вирішуються за допомогою запровадження компетентнісного підходу, становлення якого забезпечує формування таких важливих навичок, як робота в команді, критичне мислення, уміння вирішувати проблеми, навички спілкування, креативність та інші. Компетентності ж є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність особи до подальшого життя, розвитку й активної участі в житті суспільства [2, с. 144].

Громадянська компетентність є однією з ключових у довідковій рамці компетентностей, яка набуває більшого значення, підкреслюючи роль громадянства, демократичних цінностей і прав людини в сучасних умовах функціонування суспільства. Для виховання особистості громадянська компетентність є тим показником, що дозволяє визначити готовність особистості до подальшого життя, розвитку мотивації індивідуумів діяти як відповідальні, активні громадяни, що здатні зробити свій внесок у мирне, толерантне, інклюзивне та безпечне суспільство.

Сучасні виклики, що стоять перед Україною, необхідність консолідації та

розвитку суспільства актуалізують національно-патріотичне виховання громадян та вимагають його постійного вдосконалення. Крім того, метою сучасного виховання є всебічний гармонійний розвиток особистості, що включає моральне, громадянське, патріотичне, сімейне, трудове, екологічне, фізичне, розумове, естетичне, економічне, правове виховання, духовний розвиток людини, виховання громадянина, його національної самосвідомості.

Цікавим та історично підтвердженим є факт, що суттєві перетворення в суспільстві, необхідність проведення низки реформ спричиняють підвищену увагу до національно-патріотичного виховання. Так, у другій половині ХІХ століття, після проведення селянської, освітньої, судової реформ, було закладено ідейно-теоретичні основи освіти як вищої гуманітарної цінності з урахуванням таких аспектів, як становище людини, сім'ї, народу; їхніх цінностей, традицій, укладу життя та культури; питання розуміння закону, законності, і, особливо, громадянськості.

Виховання людини-громадянина вважав пріоритетною ідеєю наукової освіти відомий український педагог М. Пирогов, який зазначав, що громадянин – це той, хто є носієм загальнолюдських цінностей, високоморальною особою, «усі ми, до якої б нації не належали, можемо зробитися через освіту і виховання справжніми людьми, кожен по-різному, за природженим типом і за національним ідеалом людини» [3, с.58]. Важливим компонентом виховання педагог вважав надання учням, студентам знань про дію законності і правопорядку для того, щоб дати їм досвід громадянськості, на який вони можуть спиратися в майбутньому.

За народність або національність в освіті висловлювався К. Ушинський і вважав обов'язковим вивчати все рідне – рідну мову, історію, вітчизняні закони, літературні твори. Крім того, К. Ушинський вважав, що для кожної свідомої людини необхідним є формування волі і характеру, що відбувається в процесі навчання, пронизаного ідеями гуманності і патріотизму. Подальші ідеї розвитку народності в освіті отримали в працях С. Миропольського, які відображали концепцію народної школи, водночас передбачали необхідний зв'язок з

національно-практичною, сімейно-громадською, релігійно-моральною сферою, юридичною освітою учнів і батьків [3, с. 62].

Викладачі закладів вищої освіти XIX – початку XX ст. (Д. Багалій, В. Антонович, Г. Павлуцький та ін.) також залучалися до патріотичного виховання, використовуючи красу рідного слова, велич національної історії та культури, спонукаючи до високих громадських прагнень. Так, професор Харківського Імператорського університету О. Потебня вважав рівень розвитку національної свідомості критерієм моральності людини [4, с. 54]. Тож сучасні тенденції національно-патріотичного виховання мають глибоке коріння і теоретичну обґрунтованість значної кількості його основних складових, а пріоритетним є самовизначення, при якому національно-культурна ідентичність спирається на «коріння» родини, країни, народу та зв'язок з історичним минулим, знання міфів, легенд, святинь, використання української мови, вияв поваги до українських символів.

Слід відзначити, що звернення уваги представників сучасного суспільства до питань національно-патріотичного виховання обумовлено невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки України та спричинено наявністю в суспільстві розбіжностей в уявленнях про історичне минуле українського народу й необхідністю їхнього подолання (голодомори, політичні репресії); формуванням національного мовно-культурного простору на основі активнішого розповсюдження державної мови; утвердження національної ідентичності громадян; формування свідомої громадянської позиції.

Сучасна Стратегія національно-патріотичного виховання виділяє такі основні складові, як громадсько-патріотичне, військово-патріотичне, та духовно-моральне виховання [5]. Аналізуючи зміст Стратегії, можна констатувати, що громадсько-патріотична складова передбачає утвердження в свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки; набуття патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах

державотворення; активна участь у розбудові громадянського суспільства, спілкування з соціальними інститутами і органами влади, уміння захищати права людини, бути відповідальним і спроможним вирішувати конфліктні ситуації відповідно до демократичних принципів.

Військово-патріотична складова реалізується через формування прагнення до оволодіння військовими знаннями, відповідного рівня фізичної підготовки й витривалості; підвищення престижу військової служби і розвиток мотивації, спрямованої на підготовку до захисту Української держави, виховання ставлення до солдата як захисника вітчизни [6]. Завершальним елементом національно-патріотичного виховання є духовно-моральна складова, яка забезпечує набуття молодим поколінням соціального досвіду на основі успадкування духовних надбань українського народу; формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій, утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства; виховання кращих рис української ментальності (свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи); протидія сепаратизму, українофобству, шовінізму, фашизму.

Таким чином, національно-патріотичне виховання в контексті сучасного розвитку освіти націлено на виховання національно-патріотичної культури, здатності приймати важливі рішення, формувати суспільну поведінку на основі загальнолюдських цінностей, виступає не лише з педагогічною, але і суспільною метою та здійснюється в поєднанні з моральним, сімейним, екологічним, економічним розвитком особистості.

Список літератури.

1. Сухомлинська О.В. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/8944/1/%D0%A1%82.pdf>
2. Гавлітіна Т. Виховання компетентної особистості в новій українській школі. Нова педагогічна думка. 2021. № 6. С. 143-147. URL: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/332/304>
3. Микитюк С.О. Організаційно-педагогічні умови викладання правових дисциплін у вищих навчальних закладах України (друга половина XIX - початку XX століття): дис.... канд. пед. наук: 13.00.01. Харків, 2007. 194 с.
4. Микитюк В.О. Формування професійно-педагогічної майстерності викладачів вищих закладів слобожанщини другої половини XIX - початку XX століття: дис.... канд. пед.

наук: 13.00.01. Харків, 2004. 161 с.

5. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Указ Президента України. Стратегія від 18.05.2019 № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>

6. Національно-патріотичне виховання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>

Міронець Л. П., Москаленко М. П., м. Суми

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

***Анотація.** Стаття містить результати наукових досліджень щодо процесу формування екологічної компетентності в умовах воєнного і повоєнного часу. Схарактеризовано декілька мобільних додатків екологічного змісту, як можуть бути використані під час роботи з учнями закладів загальної середньої освіти. Описано можливості кожного із запропонованих мобільних застосунків.*

***Ключові слова:** екологічне освіта, екологічне виховання, екологічна компетентність, мобільні застосунки, мобільне навчання.*

***Abstract.** The article contains the results of scientific research on the process of the formation of environmental competence in the conditions of war and post-war times. Several mobile applications of environmental content are characterized as they can be used when working with students of general secondary education institutions. The capabilities of each of the proposed mobile applications are described.*

***Keywords:** environmental education, environmental education, environmental competence, mobile applications, mobile learning.*

Екологічна освіта становить систему послідовного неперервного формування екологічної культури особистості за допомогою навчання, виховання, самоосвіти й досвіду життєдіяльності. На сучасному етапі змінилася парадигма екологічної освіти, метою якої первісно було формування психологічної установки на раціональне природокористування, охорону природи в цілому. Сьогодні, в умовах військового стану, набули актуальності інші завдання екологічної освіти й виховання, а саме – формування екологічної компетентності.

Важливе значення в екологічній освіті й вихованні учнів мають педагогічні умови, що забезпечують їхню ефективність. До них належать:

- комплексний підхід до вивчення природи з використанням міжпредметних зв'язків;

- урахування вікових, індивідуально-психологічних особливостей учнів

та їхніх пізнавальних можливостей у процесі екологічного навчання й виховання;

- організація безпосередньої природоохоронної діяльності школярів;
- вибір оптимальних форм і методів екологічного виховання;
- вплив особистого прикладу вчителя на школярів у контексті дбайливого ставлення до природи й раціонального природокористування;
- прояв зусиль усього педагогічного колективу та родини в екологічному вихованні учнів [1, 2].

Екологічне виховання можна знайти й у структурі національно-патріотичного виховання школярів, яке покликане формувати національний світогляд підростаючого покоління, глибоке розуміння основних засад держави та права та активну життєву позицію, що в умовах воєнного стану надзвичайно актуально [3].

Екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформувані розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме добре ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення оточуючого середовища, виховувати любов до рідної природи.

Під час освітнього процесу в умовах воєнного стану, здобувачі освіти все частіше використовують смартфони, планшети, ноутбуки для пошуку в мережі Інтернет інформації, малюнків, дослідів. За відсутності підручників, в смартфонах та планшетах використовується їх електронна версія. Тому актуальним сьогодні є мобільне навчання.

Мобільні навчальні додатки дають користувачеві можливість вибору: він може виконати вправу, яка потребує кількох хвилин, або повністю сконцентруватися на завданні протягом декількох годин. Завдяки подібній

гнучкості для навчання можна використовувати велику перерву між заняттями або прогулянкою. Підтримка ситуаційного навчання. У порівнянні з традиційним процесом навчання в аудиторіях, мобільні пристрої дозволяють перемістити дитину в середовище, максимально полегшує розуміння предмета, за допомогою різноманітних предметних мобільних додатків. Наприклад, мобільні додатки – екологічного змісту, що розповідають про життя об'єктів живої природи у різних екологічних системах, їх просторові та трофічні взаємозв'язки; мобільні додатки, що надають відомості про рослини у міру знайомства з ними в середовищі природного проживання та ін.

Використовуючи сервіс PlayМаркет було встановлено, що він містить безліч додатків, які є неодмінними помічниками під час вивчення екології та інших предметів з можливістю безкоштовного завантаження. Схарактеризуємо деякі з них.

WildCraft: Симулятор життя звірів онлайн. Цей застосунок дає можливість учням дізнатися як живуть в лісі дикі тварини, при цьому не виходячи з дому. Необхідно встановити цей мобільний додаток на планшет або мобільний телефон, і відразу допомагати вибраній тварині, в тривимірному лісі, завести сім'ю та вижити. Також можна під час гри, відкривати нові види звірів, досліджувати та насолоджуватися диким світом та пригодами в ньому, коли завгодно.

«Evolution Idle». У цьому мобільному додатку можливо не тільки спостерігати, а й брати участь у створенні і розвитку територій та живих істот. Перед учнем постануть різні епохи: Кам'яний вік, Залізний вік, Наш час і Майбутнє.

Цю гру можна використати також на уроках біології з теми «Еволюція», ця тема є складною для розуміння і допоможе учням ознайомитися з нею більш доступніше і зрозуміло. Також ігри такого типу дозволять учням об'єднуватися у групи, ділитися своїми враженнями а головне навчатися легко і зрозуміло.

«Симулятор миші». Цей застосунок дає можливість відчути себе на місці маленького гризуна – миші, яка має збудувати собі гніздо у норі, знайти

їжу у лісі та залишити по собі потомство. Цю гру можна використати у процесі навчання при вивченні теми «Поведінка тварин» тільки на прикладі гризунів. Наприклад, влаштувати турнір з гри «Стимулятор миші». Хто з дітей дійде до найвищого рівня, той переміг, отримавши високий бал з теми.

Flora Incognita. За допомогою програми Flora Incognita App тепер стало можливо розпізнати рослини рослинного світу швидко, просто і дуже точно. Процес визначення інтуїтивно простий: потрібно сфотографувати квітку чи лист камерою смартфона. Незнайома рослина автоматично визначається за секунд, тобто практично відразу. Додатково до визначення виду рослини з'являється доступна додаткова інформація про вид: характерні ознаки, ареал поширення і охоронний статус. Можна зберегти, експортувати або поділитися своїми спостереженнями за рослинами в різних соціальних мережах.

До складу додатка входять:

- автоматичне визначення 4800+ видів рослин;
- художні зображення видів з докладними вказівками до кожного з них: зовнішній вигляд, токсичність, охоронний статус, географія поширення;
- географія поширення із зазначенням на картах;
- більш 10.000 зображень рослин;
- індекс видів рослин в алфавітній послідовності;
- функції пошуку і фільтрації для швидкого знаходження і точного визначення виду;
- створення списків спостережень;
- функції експорту спостережень.

Спочатку відсортуй. Застосунок, який вчить правильно сортувати сміття.

Даний застосунок має три рівні складності:

1 рівень: Є 2 контейнери для збору відходів, один синього кольору (для сировини яку можна переробити), інший контейнер для змішаних відходів та органіки.

2 рівень: Перед вами стоїть завдання відсортувати вторсировину з

першого рівня, а також відокремити не сортовані відходи.

3 рівень: До повного сортування вторсировини та несортованих відходів додається контейнер для небезпечних відходів (батареї, акумулятори) [4].

Даний застосунок також можна застосовувати на уроках екології.

Усі ці застосунки можна використовувати для «перевернутого навчання» – це зворотній метод навчання, коли заняття та вивчення предмета відбувається онлайн, а домашнє завдання або закріплення матеріалу виконується в реальному часі, у режимі онлайн.

Список літератури.

1. Вороніна Л. Екологічне виховання: сучасні аспекти. *Шкільний світ*. 2002. № 38. жовтень. С. 3.
2. Гірко О., Шиян Р. З чого починати екологічну освіту? *Біологія і хімія в школі*. 2000. № 2. С. 28-31.
3. Коренева І. Правові аспекти екологічного виховання. *Початкова школа*. 1999. № 10. С. 19–20.
4. Толочко С. В., Бордюг Н. С., Міронець Л. П. Знаю. Вмію. Дію: навчально-методичний посібник для формування екологічної компетентності школярів. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 121 с.

Мірошніченко В. І., м. Хмельницький

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПРИКОРДОННИКІВ

***Анотація.** Висвітлюються методичні аспекти формування української ідентичності прикордонників. Цей процес розглядається в системі соціально-гуманітарного та морально-психологічного забезпечення. Визначаються основні завдання щодо формування української ідентичності прикордонників та умови реалізації цього процесу.*

***Ключові слова:** українська ідентичність, прикордонники, методика, соціально-гуманітарне та морально-психологічне забезпечення*

***Abstract.** The methodological aspects of the formation of the Ukrainian identity of border guards are highlighted. This process is considered in the system of social-humanitarian and moral-psychological support. The main tasks related to the formation of the Ukrainian identity of border guards and the conditions for the implementation of this process are defined.*

***Keywords:** Ukrainian identity, border guards, methodology, social-humanitarian and moral-psychological support.*

Формування української ідентичності прикордонників є цілеспрямованим процесом впливу на особистість фахівців прикордонної служби для

забезпечення їхньої потенційної здатності усвідомлювати себе частиною української нації, застосовувати форми та ідеї української культури в оперативно-службовій діяльності.

Методичні основи формування української ідентичності прикордонників являють собою сукупність напрямів організаторської діяльності кожної посадової особи (загальне керівництво, планування, організація, проведення заходів) та низки методів навчання і виховання з метою формування української ідентичності персоналу Державної прикордонної служби України.

Аналіз наукової літератури та досвід практичної діяльності засвідчують, що формування української ідентичності прикордонників відбувається в системі соціально-гуманітарного та морально-психологічного забезпечення, яке є «складовою частиною діяльності органів управління і посадових осіб усіх рівнів і є одним з видів забезпечення оперативно-службової діяльності з охорони державного кордону. Соціально-гуманітарне та морально-психологічне забезпечення містить систему правових, організаційних, педагогічних, психологічних, інформаційних, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення морально-психологічної готовності прикордонників до виконання професійних (оперативно-службових) завдань».

Складовими соціально-гуманітарного та морально-психологічного забезпечення є: морально-психологічне забезпечення, національно-патріотичне виховання, військово-соціальну робота.

Основними завданнями в системі соціально-гуманітарного та морально-психологічного забезпечення щодо формування української ідентичності прикордонників можна визначити такі:

- розуміння кожним прикордонником об'єктивних закономірностей історичного процесу становлення Української держави, необхідності свідомого виконання усіх вимог законодавства України, що стосуються захисту держави та її державного кордону;
- інформування і роз'яснення персоналу сутності поняття «української

ідентичності» зокрема та сутності суспільно-політичних процесів, що відбуваються в Україні, воєнної та безпекової політики держави;

- згуртування персоналу навколо ідеї формування української ідентичності персоналу та усвідомлення кожним прикордонником особистої відповідальності за забезпечення втілення українських цінностей у сферу діяльності ДПСУ;

- створення в підрозділах сприятливої психологічної обстановки і забезпечення формування української ідентичності персоналу;

- формування і підтримання професійно спрямованої мотивації персоналу Державної прикордонної служби України до виконання завдань з охорони державного кордону;

- формування і розвиток у прикордонників професійних та особистих якостей, необхідних для виконання завдань оперативно-службової діяльності;

- забезпечення високого престижу служби в прикордонному відомстві, високого авторитету ДПСУ в суспільстві загалом, у жителів прикордоння зокрема.

Результати аналізу наукової літератури, спостережень, експертного опитування та бесід з військовослужбовцями, а також урахування специфіки оперативно-службової діяльності прикордонників дозволили визначити критерії сформованості їх української ідентичності: (інформаційно-когнітивний, мотиваційно-творчий і діяльнісно-аналітичний) та їх показники. Використання зазначених критеріїв та їх показників дає можливість оцінювати ефективність процесу формування української ідентичності прикордонників

Організаційно-педагогічними умовами дослідженого процесу визначено такі: спрямування змісту соціально-гуманітарного забезпечення на поглиблення обізнаності військовослужбовців щодо української ідентичності; активізація самостійного вивчення прикордонниками національно-культурної спадщини українського народу; дотримання спадкоємності поколінь і розвиток нових українських та військових традицій; підготовка керівників підрозділів до організації та керівництва процесом формування української ідентичності

прикордонників в системі соціально-гуманітарного забезпечення.

Моркляк М. І., Іванюк І. А., м. Тульчин, Вінницька обл.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ЙОГО ЦІННОСТЕЙ – ПРІОРИТЕТНЕ ЗАВДАННЯ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ В ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто поняття «патріотизм». Висвітлено основні завдання, напрями, домінанти системи національно-патріотичного виховання в закладах фахової передвищої освіти. Розкрито шляхи та засоби виховного впливу, практичний досвід для формування системи цінностей національно-патріотичного виховання в закладах фахової передвищої освіти на прикладі організації виховної роботи ВСП «Тульчинський фаховий коледж ветеринарної медицини Білоцерківського НАУ».

Ключові слова: патріотизм, організація виховної роботи, національне виховання, громадянські та національно-патріотичні цінності.

Abstrakt. The article examines the concept of «patriotism». The main tasks, directions, dominants of the system of national-patriotic education in institutions of vocational pre-higher education are highlighted. Ways and means of educational influence, practical experience for the formation of a system of values of national and patriotic education in institutions of professional pre-higher education on the example of the organization of educational work of the VSP «Tulchyn Professional College of Veterinary Medicine of Belotserkiv State University» are revealed.

Key words: patriotism, organization of educational work, «national education», civic and national-patriotic values.

*Патріотизм – це сплав почуття й думки,
осягнення святині – Батьківщини –
не тільки розумом, а й передусім серцем...
Патріотизм починається з любові до людини.
Патріотизм починається з коліски.
В. Сухомлинський*

З огляду на суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, усе більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції. У зв'язку з війною в нашій державі організація виховної роботи є пріоритетним завданням у закладах фахової передвищої освіти.

Заклад освіти має стати для кожної молодої людини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано

розбудувати країну як незалежну, суверенну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Патріотизм (грец. Πατριώτης – *співвітчизник*, грец. πατρίς та лат. *patria* – *батьківщина*) – любов до батьківщини, відповідальність за її долю і готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовіддано боронити здобутки свого народу; соціально-політичний і моральний принцип, що в загальній формі виражає вищеназвані почуття та емоційні стани [1].

Соціальні психологи визначають патріотизм як певне моральне ставлення й оцінку особистості елементів Вітчизни. Патріотичне почуття, соціально-моральне у своїй основі, особистість набуває не лише шляхом біологічної спадковості, а неодмінно під впливом соціального середовища, виховання (соціалізації) у широкому розумінні слова.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника, розвитку суспільства й нації в цілому. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Заклад фахової передвищої освіти як соціальний інститут має свої особливості формування особистості здобувачів освіти, створює умови для їхньої соціалізації, роблячи акцент на їхньому духовно-моральному становленні, стрижнем якого є громадянськість і патріотизм.

У Відокремленому структурному підрозділі «Тульчинський фаховий коледж ветеринарної медицини Білоцерківського національного аграрного університету» працює гурток з патріотичного виховання. У ньому формуються почуття патріотизму, любові до свого народу, уміння аналізувати зовнішні і внутрішні політичні умови й уміння самостійно та адекватно оцінювати події, що відбуваються в державі і світі. Виховується почуття гордості, глибокої поваги до символів держави, іншої загальнодержавної й регіональної символіки

та історичних святинь.

Система патріотичного виховання здобувачів освіти передбачає формування та розвиток соціально значущих цінностей, громадянськості й патріотизму в процесі виховання і навчання, масову патріотичну роботу, спільну діяльність з іншими культурними установами.

Організація виховної роботи в умовах воєнного стану набула іншого змісту та змінила підходи. Уже стало традицією розпочинати робочі дні та свята в коледжі державним Гімном України. Щоденно проводиться загальнонаціональна хвилина мовчання (онлайн, офлайн).

У коледжі активно функціонує самоврядування здобувачів освіти, яке стало важливою ланкою розвитку демократичних засад та виявлення потенційних лідерів, формуванні майбутньої еліти нашої держави. Дирекція коледжу докладає зусиль щодо успішної діяльності органів самоврядування здобувачів освіти, старостату коледжу.

Разом з відновленням традицій благодійності в Україні активно розвивається волонтерський рух як невід'ємна її складова. Залучення здобувачів освіти до волонтерської діяльності є дуже потужним засобом виховання глибоких патріотичних почуттів у молодій людині.

Важливе місце в національно-патріотичному вихованні молодого покоління відводиться бібліотечно-інформаційному центру коледжу. Бібліотека бере участь в освітньо-виховному процесі, виконуючи освітню, інформаційну та культурну функцію, і свою роботу будує згідно з виховним планом коледжу та визначеними в ньому напрямками.

Завдання вищої школи та обов'язок педагогів – виростити дітей справжніми громадянами та патріотами з почуттям особистої відповідальності, любові до своєї батьківщини, краю, мови, милосердя, співчуття, готовності розділити труднощі. Мета національно-патріотичного виховання переплітається із завданнями соціалізації й індивідуалізації особистості, які полягають у тому, щоби розвивати в молодій людині позитивні загальнолюдські якості, сприяти її адаптації в суспільному житті. Це головні

цінності, які повинні бути закладені в основу освітньо-виховного процесу в закладах фахової передвищої освіти.

Список літератури.

1. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 471.
2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Затвердж. наказом міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 р. № 527. URL: <http://www.osvita.org.ua>. Назва з екрану. Мова укр. (дата звернення: 12.02.2023).
3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова кабінету міністрів України від 30 червня 2021 р. №673. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-i300621-673>. – Назва з екрану.– Мова укр. (дата звернення: 12.02.2023).
4. Стратегія національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U286_19?an=9. Назва з екрану. Мова укр. (дата звернення: 15.02.2023).
5. Проект Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 років. URL: http://www.naiu.kiev.ua/files/zakon_ukr/proek-rozv-osvitu.pdf. Назва з екрану. Мова укр. (дата звернення: 15.02.2023).

Найда І. В., м. Київ

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКВИ

***Анотація.** Проаналізовано визначення національно-патріотичного виховання, зроблено висновок про те, що його основою є патріотизм. Визначено, що виховання патріотизму за допомогою державних заходів, історичної освіти, участі у волонтерській діяльності є одним з основних засобів згуртування української молоді. Звернено увагу на якості характеру, якими має бути наділений патріот. Запропоновано заходи, які необхідні для розвитку патріотичного виховання молоді.*

***Ключові слова:** патріотизм, патріотичне виховання, молодь, державна політика, національно-патріотичного виховання.*

***Abstract.** The definition of national-patriotic education was analyzed, on the basis of which it was concluded that patriotism is its basis. It was determined that education of patriotism with the help of state events, historical education, participation in volunteer activities is one of the main means of uniting Ukrainian youth. Attention is drawn to the qualities of character that a patriot should be endowed with. Measures necessary for the development of patriotic education of youth are proposed.*

***Key words:** patriotism, patriotic education, youth, state policy, national-patriotic education.*

Національно-патріотичного виховання молоді – це комплексна системна і цілеспрямована діяльності органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування в

молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [1].

Відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», національно-патріотичного виховання – це наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України [2].

Проаналізувавши визначення національно-патріотичного виховання, можемо констатувати, що його основою є патріотизм.

Патріотизм – явище багатогранне, воно відображає основні людські цінності.

Патріотизм – це соціально-історичне явище, яке в різні історичні епохи має конкретні прояви, адже кожна людина, а тим більше соціальна група, має власні специфічні інтереси, які й визначають розуміння цього поняття. Патріотизм полягає в поєднанні духовності, громадянськості та соціальної активності особистості (будь-якого іншого суб'єкта), яка усвідомлює свою нероздільність, нерозривність із Батьківщиною і значущість у діяльності, що відповідає її інтересам [3].

Виховання патріотизму за допомогою державних заходів, історичної освіти, участі у волонтерській діяльності є одним із основних засобів згуртування української молоді.

Молодь у сучасному світі свідомо ототожнює себе з українською нацією, її історією, мовою, культурою та звичаями. Наразі триває період

переосмислення та зміни їхніх державних цінностей, у якому національна самоідентифікація перейшла на перший план.

Формування національної самосвідомості тісно пов'язане з характером та національним менталітетом українців. На думку П. Щербаня, «національний характер українців формувався протягом віків. Вічне правдошукання, гостинність і щедрість, ласкавість і доброзичливість, пісенність і музичність, працьовитість і талановитість, ніжність і глибокий ліризм, волелюбство і душевне багатство – лише деякі типові якості відомого в цивілізованому світі українського національного характеру» [4, с. 8].

Традиційними якостями характеру патріота вважаються:

- розуміння і поділяння національної ідеї;
- сприяння своєю професійною діяльністю (навчання як підготовка до неї) економічному, науковому, культурному зростанню Батьківщини;
- глибока пошана до української мови і обов'язкове застосування її у суспільному житті;
- любов, захист і відстоювання української мови – коду нації, а також традицій, звичаїв при безумовній повазі до мов, традицій, звичаїв інших націй, а також різних народів, які проживають в українській державі;
- гордість за належність до українського народу і обстоювання його інтересів;
- громадянська активність, що проявляється у конкретних діях;
- любов до рідної країни і готовність до її захисту;
- збереження рідної природи і захист довкілля;
- здоровий спосіб життя і його пропаганда [5].

На думку Г. Кершенштейнера, спочатку необхідно виховувати громадянина держави, а вже потому хлібороба, робітника, вченого, митця, священика тощо. Метою громадянського виховання має бути озброєння молоді такими звичками, щоб вона свідомо, безпосередньо або опосередковано брала участь у державному житті і щоб своєю діяльністю, крок за кроком, наближала свою державу до ідеалу правової, культурної, економічно розвиненої. [6, с.31,

84].

У перспективах патріотичного виховання молоді має стати:

- обмін досвідом щодо успішних практик у сфері патріотичного виховання європейських країн;
- збільшення кількості координаційних рад з питань національно-патріотичного виховання на різних адміністративних рівнях та створення відповідних підрозділів на рівні територіальної громади;
- медіаінформаційна грамотність, молодь має критично та обдуманно підходити до інформації, отриманої з засобів масової інформації;
- створення чітких критеріїв оцінки рівня патріотичного виховання молоді;
- фінансова підтримка та розвиток мережі молодіжних інноваційних центрів;
- удосконалення нормативно-правових актів держави у сфері патріотичного виховання молоді тощо.

Список літератури.

1. Концепції національнопатріотичного виховання дітей і молоді від 16.06.2015 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5d5/279/>
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX. Голос України від 31.12.2022. № 267.
3. Іванченко Ю.В. Соціально-філософський зміст патріотизму. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 154-162.
4. Щербань П. Формування національної самосвідомості в сім'ї Київ: «Знання» України, 2002. 94 с.
5. Матяшук В.П. Сучасне патріотичне виховання в школах України Тернопіль : Мандрівець, 2014. 384 с.
6. Кершенштейнер Г. Що таке державно громадянське виховання? / пер. з нім. В. Сімовича (Серія «Нові виховничі шляхи»). Раштат-Київ: Раштатська друкарня «Союз визволення України», 1918. 94 с.

Настечик А. Р., Міронець Л. П., м. Суми

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОСКРАЙБІНГУ З МЕТОЮ СТИМУЛЯЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ В УЧНІВ 6-9 КЛАСІВ ДО ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Сучасна освітня реформа передбачає організацію освітнього процесу так,

щоб учні розуміли навіщо вони вивчають той чи інший матеріал навчальної програми, а також могли використати практично здобуті знання, уміння й навички. Стимуляція пізнавального інтересу в учнів 6-9 класів до вивчення біології в умовах воєнного стану є актуальною проблемою сьогодні. Багато експериментальних досліджень з використанням різних методик практично були впроваджені для отримання бажаних результатів, однак методика застосування відеоскрайбінгу з метою стимуляції пізнавального інтересу в учнів 6-9 класів до вивчення біології майже не використовувалася науковцями. Тому вона залишається відкритою для експериментальних досліджень та обумовлює актуальність обраної нами теми.

Ключові слова: Методика використання відеоскрайбінгу, відеоскрайбінг, пізнавальний інтерес, психологічні особливості розвитку підлітків, методика стимуляції пізнавального інтересу.

Abstract. Modern educational reform provides for the organization of the educational process so that pupils understand why they are studying this or that material of the curriculum, and can use practically acquired knowledge, skills and abilities. Stimulating pupils' cognitive interest in grades 6-9 for study biology in the conditions of martial law is an urgent problem today. Many experimental studies using various methods practically implemented to obtain the desired results, but the methodology using videoscrambing to stimulate pupils of grades 6-9 cognitive interest for study biology almost not used by scientists. Therefore, it remains open for experimental research and determines the relevance of our chosen topic.

Keywords. Methodology of using videoscrambing, videoscrambing, cognitive interest, psychological features of adolescent development, methods of stimulating cognitive interest.

Сучасні освітні технології не стоять на місці, а кожного дня розвиваються для того, щоб покращувати освітній процес, сприяти формуванню ключових компетентностей учнів та мотивувати учасників освітнього процесу. Стимуляція пізнавального інтересу в учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану є важливою проблемою сьогодні, а наявність знань, умінь і навичок з біології, визначених програмою, актуальним для використання у багатьох сферах життєдіяльності.

Багато дослідників вивчали пізнавальний інтерес і мали схожі думки щодо визначення цього поняття та його основних характеристик. Наприклад, А. Я. Бондар і Н. Г. Макаренко стверджували, що пізнавальний інтерес – це «емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, що звернена до предмета та діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності» (Бондар і Макаренко, 2014, с. 33) [3].

Вони розглянули такі етапи розвитку пізнавального інтересу в учнів закладів загальної середньої освіти [3]:

1. Зацікавленість.
2. Допитливість.
3. Пізнавальний інтерес.
4. Теоретичний інтерес.

Для того, щоб розвиток пізнавального інтересу в учнів 6-9 класів був сприятливим згідно із зазначеними етапами, слід ознайомитися з віковою психологією даної категорії дітей.

Учні 6-9 класів – підлітки, які мають певні психологічні особливості розвитку. Вивченням вікової психології займалася низка науковців, одним з яких є Г. М. Прихожан. Дослідниця розглядала особливості психологічного розвитку в учнів 6-9 класів, а також висунула свою класифікацію вікових етапів підліткового періоду.

Г. М. Прихожан зазначила, що підлітковий вік має головну особливість – він відіграє роль «самостійної» фази у розвитку дитини. У цей період необхідно ставитися до підлітка як до дорослої людини, а не травмувати його ставленням як до малої дитини. Це безумовно психологічно травмує учня та пригнічує його пізнавальний інтерес [6].

О. В. Старовойт у своєму дослідженні висунула основні рекомендації щодо стимуляції пізнавального інтересу, до яких входить: підтримка здорового раціону харчування дитини, донесення важливості вивченого матеріалу, стати прикладом для наслідування [8].

Безумовно, на шляху стимуляції пізнавального інтересу в учнів 6-9 класів до вивчення біології постає низка освітніх, економічних, політичних і психологічних проблем. Тобто, існує багато перешкод для організації освітнього процесу в рамках сучасної освітньої реформи української освіти. Найголовнішими з яких є такі [9]:

- застарілі сталі погляди на організацію освітнього процесу;
- фінансова нестача для облаштування освітнього середовища;
- умови воєнного стану після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України;

- неосвіченість молодих психолого-педагогічних фахівців.

Далеко не кожен ладен у сучасних умовах здобувати освіти повною мірою та стимулювати власний пізнавальний інтерес. Однак є ті учні 6-9 класів, які знаходяться в тих умовах, що дозволяють здобувати нові знання, уміння та навички під час освітнього процесу, а також стимулювати свій пізнавальний інтерес до вивчення усіх навчальних предметів, включаючи біологію.

На нашу думку, біологія – це той предмет, передбачені навчальною програмою знання, уміння та навички для якого є важливими для застосування у багатьох сферах життєдіяльності. Для того, щоб учні 6-9 класів краще засвоїли матеріал, треба стимулювати їхній пізнавальний інтерес. Існує багато сучасних методів для досягнення цієї мети, одним із яких є відеоскрайбінг.

Метою використання наочних інноваційних технологій в дистанційному форматі навчання є продуктивна організація взаємодії вчителя та учнів завдяки поєднанню навчально-пізнавальної діяльності та візуальних ігрових інновацій. Мотиваційна задача полягає в прагненні зацікавити учнів новим поглядом на досліджуваний матеріал і його незвичайним викладом. Навчальне завдання полягає в проведенні захоплюючих, яскравих онлайн-уроків для підвищення продуктивності вивчення, узагальнення і повторення навчального матеріалу. У період дистанційного навчання можливості вчителя по досягненню творчого рівня спілкування з учнями розширюються за рахунок реалізації нестандартних ідей. Модернізація процесу навчання ґрунтується на розробці особливих підходів до освіти та відповідних методів, спрямованих на оволодіння стратегією як найважливішою складовою професіоналізації, перетворення творчого потенціалу в успіх, благополуччя, процвітання. Застосування у віддаленому режимі навчання ігрових арт-технологій, сприяє гармонійному вихованню учнів. Їм подобається під керівництвом наставника оформляти вітальні листівки з анімованими персонажами та звуковими ефектами, тощо.

Відеоскрайбінг – це динамічний вид скрайбінгу, що може бути застосований під час вивчення певної теми уроку у вигляді відеоролику відповідного стилю. Цей стиль уявляє собою схематичні мальовані зображення,

що є простими та естетично привабливими [2, 4].

Класично виділяють такі види відеоскрайбінгу [2]:

- мальований;
- аплікаційний;
- онлайн-скрайбінг.

Також умовно можуть виділяти такі види відеоскрайбінгу: професійний, напівпрофесійний, аматорський [5].

Існує багато програм, у яких можна створити коротке відео у такому стилі [7]:

1. Sparcol VideoScribe – www.sparkol.com .
2. PowToon – www.powtoon.com .
3. Moovly – www.moovly.com .
4. GoAnimate – www.goanimate.com .
5. Plotagon – www.plotagon.com .

Робота була присвячена стимуляції пізнавального інтересу в учнів 6-9 класів до вивчення біології завдяки використанню методу відеоскрайбінгу. Ми ознайомилися з традиційною методикою вивчення рівня пізнавального інтересу до вивчення теми уроку [1], а потім створили свою на її основі. Отримані результати були позитивними. Загальна статистика поліпшення рівня пізнавального інтересу є правдивою: у більшості учнів рівень інтересу до вивчення біології збільшився, лише у невеликого відсотка дітей він залишився незмінним.

Список літератури.

1. Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти (20 жовтня 2022 р.) / за заг. ред.. проф. Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ імені Г.С.Г Сковороди, 2022.
2. Андросук І. В., Андросук І. П. Скрайбінг-презентація як засіб підвищення ефективності освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019. Т. 72, № 4. С. 67–80.
3. Бондар А. Я., Макаренко Н. Г. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного саморозвинення. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2014. С. 32–37.
4. Вембер В. П., Бучинська Д. Л. Сучасні типи навчального відео та особливості їх використання у навчальному процесі. Освітологічний дискурс. 2016. № 1(13). С. 19–29.

5. Сидорчук Н.Г. Скрайбінг: інновації та традиції аудіовізуальної підтримки навчального процесу. Креативна педагогіка : наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 57-64.

6. Система роботи психолога з дітьми різного віку : навч. посібник / Є. І. Рогов. Москва : Вид- во ВЛАДОС-ПРЕС, 2014. 383 с.

7. Скрайбінг: спосіб зробити уроки яскравішими. Всеосвіта. 2020. С. 1. URL: <https://vseosvita.ua/news/skraibinh-sposib-zrobyty-uroky-iaskravishymy-5684.html> (дата звернення: 11.01.2023).

8. Старовойт О. В. 10 способів, як мотивувати підлітків до навчання: поради дитячої психологині. Всеосвіта. 2021. С. 1. URL: <https://vseosvita.ua/news/10-sposobiv-iak-motyvuvaty-pidlitkiv-do-navchannia-porady-dytiachoi-psykholohyni-42243.html> (дата звернення: 11.01.2023).

9. Сучасний науково-педагогічний дискурс у вирішенні освітніх проблем : кол. монографія / Харченко С. Я. та ін. ; за наук. ред. ХарДерж. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», Старобільськ. Київ : Талком, 2021. 467 с.

Олексієнко К. В., м. Кривий Ріг

ДИДЖИТАЛ-ІНСТРУМЕНТИ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ: ДОСВІД, ПРАКТИКИ, ІДЕЇ

***Анотація.** У статті розкрито актуальність упровадження диджитал-інструментів в освітній простір з метою формування національно-патріотичного виховного середовища. Досліджено основні засади Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі та принципи диджиталізації у сфері освіти. Зосереджено увагу на потенціалі цифровізації освітнього процесу закладів позашкільної освіти, що надає можливість навчання в будь-який час з будь-якого місця, у якому організовано доступ до Інтернету. Окремлено унікальний досвід Кіровоградського обласного центру дитячої та юнацької творчості щодо імплементації диджитал-інструментів формування національної ідентичності в реалізації обласних та Всеукраїнських проєктів.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, національна ідентичність, заклад позашкільної освіти, диджитал-інструменти*

***Abstract.** The article reveals the relevance of the implementation of digital tools in education with the aim of forming a national-patriotic educational environment. The main principles of the concept of educating children and youth in the digital space and the principles of digitization in the field of education were studied. An attention is focused on the potential of digitalization of an educational process of the extracurricular educational institutions, that provides the opportunity to study at any time, from any place where an access to the Internet is provided. The unique experience of the Kirovohrad Regional Center of children's and youth creative activity in implementing the digital tools for the national identity formation during the regional and All-Ukrainian projects implementation is outlined.*

***Keywords:** national-patriotic education, national identity, institution of extracurricular education, digital tools.*

Диджитал-технології все глибше проникають у всі сфери життя, зокрема і освітню. Традиційна система освіти докорінно трансформується у відповідь на

прискорення процесів цифровізації в суспільстві. Технології майбутнього стали основою створення безпечного електронного освітнього середовища. На шляху до підвищення стандартів якості освіти МОН веде комплексну роботу над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, що визначає цифрову трансформацію означеної сфери в Україні. Основними маркерами таких процесів є доступне програмне забезпечення, онлайн-інструменти та редактори для створення цифрових дидактичних матеріалів, розвиток багатофункціональних освітніх платформ. Усе це та багато іншого формує нині цифрове освітнє середовище [1].

Виховний потенціал цифрового освітнього простору фундаментально описується в Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі, що схвалена вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 6 від 24.06.2021 року). Враховуючи, що виховання в умовах сучасного суспільства певною мірою втрачає свій потенціал, а цифрова форма соціалізації відіграє досить дієву особистісно-перетворювальну роль, виховний потенціал цифрового середовища має спрямовано використовуватися для досягнення освітніх цілей. Із цією метою в Концепції описано основні принципи, серед яких: конфіденційність і безпека, індивідуалізація, доступність, розвиток, гнучкість, інноваційність, інтегрованість [2, с. 9]. «Важливо виховати в дитини впевнене розуміння власних інтересів, яке ґрунтується на розумінні того, хто ми є – наша сім'я, родина, рід, громада, країна, людство – у глобальному різноманітному світі. Вихована ідентичність і сформована картина світу забезпечують найбільш ефективні сталі інформаційні фільтри проти зваб і маркетингових втручань у цифровому медіаінформаційному середовищі» [2, с. 11]. Різні аспекти впровадження цифровізації в освітній простір досліджували зарубіжні науковці: К. Бассет, К. Гере, Л. Манович. Цифрові тенденції в освіті стали предметом досліджень у вітчизняних науковців, таких як В. Биков, О. Овчарук, А. Яшин [3, с. 91].

Описаний у Концепції виховання дітей та молоді в цифровому просторі потенціал освітнього процесу закладів позашкільної освіти надає можливість

навчання в будь-який час і з будь-якого місця, у якому організовано доступ до Інтернет [2, с. 37]. Таким чином формується стимул пізнавальної діяльності та соціальної активності здобувачів освіти.

Ураховуючи все вище зазначене, можна зробити висновок, що в цифровому освітньому середовищі фундаментальну роль відіграє медіаконтент. Саме він у руках педагога стає ефективним інструментом національно-патріотичного виховання, утвердження національної ідентичності на основі громадянських цінностей.

Формування освітнього середовища національно-патріотичного спрямування є одним з пріоритетних завдань у діяльності Комунального позашкільного навчального закладу «Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості». Будучи творчим майданчиком для дітей та молоді всієї області, Кіровоградський обласний ЦДЮТ інтегрує диджитал-технології у сфері позашкільної освіти, що також прослідковується в реалізації його проектної активності. Нині в освітній сфері існує чималий набір програм та конструкторів, які в поєднанні з різними формами взаємодії з дітьми стають високо результативними. Проведення заходів колективної активності та індивідуальної участі формує тематичний контент, що є основою виховного середовища.

Із початком пандемії та оголошенням дистанційного навчання Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості першим в Україні провів Всеукраїнський фестиваль дитячої та юнацької творчості, присвячений Всесвітньому Дню Землі в онлайн-форматі «Сучасна Україна моїми очима». Протягом трьох фестивальних днів було організовано роботу таких номінацій: «Громадська думка», «Образотворче мистецтво», «Хореографічне мистецтво». Традиційною фестивальною формою взаємодії всіх учасників заходу була творча майстерня «Світ, який я створюю», яка також відбулася в цифровому форматі. Контент означеного заходу налічує близько тисячі відцифрованих дитячих робіт, понад 50 інфографік з досвіду роботи, 3 дискусійні онлайн-майданчики, що працювали за участі експертів у режимі

реального часу, більше 100 стрімів створення дітьми та молоддю шедеврів образотворчого мистецтва та близько 50 інтелект-карт, створених за технологією MainMaps. Серед найпопулярніших диджитал-інструментів, які було використано під час підготовки та проведення заходу, стали додатки Google, Canva, Prezzy, Zoom, YouTube, Miro, Movavi тощо. Усі напрацювання та майданчики проходили в єдиному просторі тематичної Фейсбук-події, який став тематичним виховним середовищем національно-патріотичного спрямування для більше як 5000 тис. дітей та молоді з різних областей України. Напрацьований контент тривалий час після завершення заходу мав високий рівень популяризації та мультиплікації, а також використовувався іншими дитячими й молодіжними об'єднаннями у сфері національно-патріотичного виховання на основі громадянських цінностей. Інтерес до цих напрацювань зберігається й сьогодні.

Досвід роботи із соціально активними дітьми Кіровоградщини в реалізації діяльності Кіровоградського обласного парламенту дітей яскраво ілюструє високий рівень ефективності використання диджитал-інструментів у процесі створення виховного середовища національно-патріотичного спрямування. Відкрите виховне середовище організоване з використанням соціальної мережі Фейсбук – профільної спільноти. Група Кіровоградського ОПД – це віртуальний простір дітей, молоді, батьків і педагогів, що поєднує різноманітні форми взаємодії зі всіма учасниками в напрямі національно-патріотичного, громадянського, соціально-активного спрямування. Тут представлені приклади кращих практик дитячої й молодіжної активності в громадах, заходи різних рівнів (обласні, всеукраїнські, міжнародні), результати, здобуті на різних освітніх платформах, тематичні онлайн-інтерактиви, інтернет-конференції, програми підтримки молоді місцевою та центральною владою та багато іншого. Беручи за основу компетентнісний підхід, вихованці здобувають навички роботи в різних конструкторах, платформах, гаджетах та додатках, що в комплексі формує освітній контент у сфері національної ідентичності, утвердження національної ідеї та єдності, розвитку дитячого парламентаризму

та волонтерства в молодіжному середовищі. Серед яскравих прикладів – створення Інформаційної платформи «Незалежні мають вибір: громадянська активність дітей та молоді Кіровоградщини в дії», що реалізовано в межах обласного проєкту «У нас у всіх одна дорога – йдемо разом до перемоги».

Платформа містить детальну інформацію про органи дитячого та молодіжного самоврядування в територіальних громадах Кіровоградщини. Інформація організована за блоками історичної довідки, нормативної бази, активностей та проєктів, які реалізовано на території громади, а також партнерські зв'язки. Максимум інформації зберігається за одним кліком, візуально приваблива картинка змістовного характеру з гіперактивними елементами, якими легко керувати з будь-якого гаджета.

Національно-патріотична кампанія «Нам берегти тебе, Соборну і Єдину, і нам історію твою творить» відбулася з нагоди відзначення дня Соборності України. Віртуальний «живий» ланцюг у поєднанні з роздумами учнівської молоді про значення єдності та соборності для народу разом з історичними відео-сюжетами та віртуальними екскурсіями створили атмосферу занурення в почуття патріотизму, любові до Батьківщини та гордість за свою націю. Кожен цифровий інструмент індивідуальної та колективної активності утворює відчуття особистої залученості до формування національного духу єдності.

Обласний проєкт «Імена Героїв військових дій» в топоніміці населених пунктів Кіровоградської області. Інформаційно-пошукова, дослідницька діяльність дітей та молоді в громадах області щодо вивчення героїв рідного краю з подальшою популяризацією отриманих знань у форматі медіаматеріалів. Під час проєкту створено тематичний інформаційний блог про героїв Кіровоградщини та їхні внески в становлення незалежної України. Формат блогу дає можливість максимально залучити учасників до інформаційних промокампаній національно-патріотичного характеру.

Виховний контент національно-патріотичного спрямування, спроектований цифровими інструментами, має високий рівень ефективності в сучасних реаліях українського суспільства. Диджитал-інструменти, що

утворюють відкриті освітні простори, відіграють важливу роль у формуванні національної ідентичності не тільки вихованців, які активно залучені до заходів, а й усіх користувачів інтернет-мережі. І чим більше буде такого контенту, чим більшої популярності в мережі він буде набирати, тим більшим буде охоплення цільової аудиторії. А такі процеси глобалізації позитивно впливатимуть на розвиток громадянського суспільства, утвердження європейських цінностей та міжкультурного обміну.

Список літератури.

1. Цифрова трансформація освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/cifrova-transformaciya-osviti-ta-nauki>.
2. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. / [В. Г. Кремень, С. О. Сисоєва, І. Д. Бех та ін.]. 2021. URL: <https://ipv.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Kontseptsiiavykhovannia-ditey-ta-molodi-v-tsifrovomu-prostorii.pdf>.
3. Кучерак І. В. Цифровізація та її вплив на освітній простір у контексті формування ключових компетентностей. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/22/part_2/22.pdf.

Оніщенко Я. О., м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості формування патріотизму дітей старшого дошкільного віку. Аналізується один з основних принципів національно-патріотичного виховання – принцип національної спрямованості. Звертається увага на усну народну творчість як на найбагатший матеріал для формування патріотизму. Розглядаються малі жанри усної народної творчості як засоби формування патріотизму дітей старшого дошкільного віку.*

***Ключові слова:** виховання, патріотизм, формування патріотизму, усна народна творчість, малі жанри усної народної творчості.*

***Abstract.** The article examines the peculiarities of the formation of patriotism of older preschool children. One of the main principles of national-patriotic education is analyzed - the principle of national orientation. Attention is drawn to oral folk art as the richest material for the formation of patriotism. Small genres of oral folk art are considered as means of forming patriotism of older preschool children.*

***Key words:** upbringing, patriotism, formation of patriotism, oral folk art, genres of oral folk art.*

Одним з основних педагогічних завдань, зазначених у Законі України «Про дошкільну освіту», є виховання в дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови,

національних цінностей українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля.

Відповідно до Базового компоненту дошкільної освіти завдання національно-патріотичного виховання дошкільників містяться в кожному освітньому напрямі та складають основу всебічного й гармонійного розвитку дітей у закладах дошкільної освіти [1].

Патріотичне виховання дітей є одним із основних завдань дошкільного закладу. Почуття патріотизму багатогранне за змістом. Це і любов до рідних місць, і гордість за свій народ, і відчуття своєї нерозривності з навколишнім світом, і бажання зберігати та примножувати багатство своєї країни. Тому завданням педагогів є: виховання в дитини любові та прихильності до своєї сім'ї, будинку, дитячого садка, вулиці, міста; формування дбайливого ставлення до природи та всього живого; виховання поваги до праці; розвиток інтересу до українських традицій; формування елементарних знань про права людини; розширення уявлень про міста (як місце проживання дитини); знайомство дітей з державними символами: герб, прапор, гімн, розуміння їхнього значення та символіки; розвиток почуття відповідальності та гордості за досягнення країни; формування толерантності, почуття поваги до інших народів, їхніх традицій. Такі завдання вирішуються у всіх видах дитячої діяльності: на заняттях, в іграх, праці, побуті.

Національно-патріотичне виховання дитини – складний педагогічний процес. Він розглядався багатьма науковцями й педагогами-практиками, такими як Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, К. Ушинський, С. Русова, М. Сумцов. Це питання залишається в полі зору педагогічної громадськості і нині, особливо в час розбудови української національної державності (І. Бех, Н. Борисова, О. Осипець, М. Фіцула, Г. Шмалько). Національно-патріотичне виховання дошкільників обговорюють на сторінках фахових видань і методичних посібників А. Богуш, А. Дем'янчук, Т. Куцова, І. Кравченко, І. Литвин, О. Марчик, О. Трифонова, Н. Гавриш, В. Плахтій, Л. Шкрєбтєнко та ін.

Нині вагомим є розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота – означає сформувати в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру, зокрема: повагу до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу; усвідомлення своєї належності до родини як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру тощо; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для розквіту Батьківщини, захищати її; повагу до Конституції, законів Української держави; досконале знання державної мови [7].

І. Бех, говорячи про принципи і напрями дошкільного виховання, наголошує на необхідності дотримання принципу національної спрямованості, який передбачає формування в дітей самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливого ставлення до його культури.

Традиції, звичаї та обряди мають глибокий вплив на національно-патріотичне виховання. У сім'ї і дитячому садку діти засвоюють шанобливе ставлення до видатних українських історичних і культурних діячів, повагу до ідеалів, за які вони боролися, беруть участь у вшануванні їхньої пам'яті. У дошкільному віці також формується культ рідного дому, сім'ї, рідного села, культ предків, дитина знайомиться з національними та етнічними символами [2].

О. Вишневський виокремлює три етапи процесу формування національної свідомості. Перший – етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення (етнізація). Автор вважає, що саме тут закладається «коріння патріотизму». Другий – етап національно-політичної свідомості, який проходить у підлітковому віці й передбачає усвідомлення себе як частки нації серед інших націй. На цьому етапі відновлюється історична пам'ять і формується почуття національної гідності. Третій етап – етап громадського самоусвідомлення, людина усвідомлює, що бути націоналістом – значить любити свою націю, бути патріотом – значить любити свою Батьківщину. Тут уся багатогранна діяльність громадянина концентрується в

загальнонаціональних завданнях, проблемах національної свідомості, стимулює самовіддану працю на користь Україні. Цілком доречно вважати, що є всі підстави кваліфікувати цей процес як становлення першооснов національної свідомості [4, с. 37-38].

Теорія О. Вишневського стверджує, осягнення дитиною своєї етнічної приналежності відбувається саме на першому етапі. Материнська мова, колискові пісні, бабусині казки з перших днів життя формують дитину. З роками дитина долучається до народних свят і обрядів, процесу народної творчості, вчить народні пісні тощо[4].

Художні твори виховують у читача загальнолюдські цінності, навчаючи його щирості, любові, чинити по совісті, правдивості, патріотизму та толерантності.

Сприйняття дитиною себе в етнічному світі формується через казково-таємничі образи, представлені в міфах, казках, легендах, народних іграх тощо.

У процесі залучення до народної мудрості вона переживає всі вчинки разом з «культурними героями», з якими свідомо ідентифікує себе.

Список художніх творів для старшого дошкільного віку досить об'ємний та різноманітний. Використовується література різного обсягу, форми та стилю. У процесі національно-патріотичного виховання доцільно використовувати весь перелік жанрів, що рекомендуються старшому дошкільному віку.

Усна народна творчість – найбагатший матеріал для формування патріотизму. До старшого дошкільного віку діти вже знайомі з багатьма видами усної народної творчості. Найкоротші – це прислів'я, приказки, загадки. Для знайомства з рідною культурою важливо не тільки, щоб дитина пасивно знала певний набір приказок і примовок, але щоб вони користувалися ним у відповідних випадках – у грі чи обрядах. Мала форма народного фольклору все ще присутня і в програмі, і в побуті дітей – пісеньки, забавлянки та заклички, але інтерес дітей вже до них не так сильно виражений, як у попередніх вікових групах. Натомість стають популярними лічилки, загадки, скоромовки, казки. Українські народні казки, сповнені чудових вигадок, драматичних ситуацій,

протистояння добра і зла, не лише розважають, а й радують дітей, закладають основи моральності.

На думку Р. Жуковської, Н. Карпінської, найяскравішим і улюбленим жанром дітей залишається народна казка. Вона сповнена дивного вимислу, драматичних ситуацій, протистояння добра і зла, не тільки розважає та радує дітей, але й закладає основи патріотизму [3]. У народних казках виразно й доступно для дітей дошкільного віку описується любов до рідної землі, розкривається національні і загальнолюдські цінності, подається інформація про історію українського народу. Подвиги богатирів Котигорошка, Івана-мужнього сина, Івана Побивана, Козака Мамалиги, Кирила Кожум'яки, описані у казках, розповідають про різні історичні періоди буття українського народу, його традиції та вподобання.

Найсуттєвішою особливістю казки як певного виду народної творчості є фантазія, що теж надзвичайно імponує дітям старшого дошкільного віку. Проте, педагог дає їм зрозуміти, що фантазія казки споконвіку переплітається з реальністю. Наприклад, давним-давно люди мріяли полегшити свою працю та стати сильнішими від природи. Ці мрії і дійшли до нас у формі казок про тварин. Звірі і птахи в казках завжди розмовляють людською мовою [6].

Фантазія, стверджує А. Капська, – це «своєрідний художній засіб розкриття реальної дійсності. І немає на земній кулі жодного народу, який би не створив своїх казок, самотніх і цікавих як щодо змісту, так і щодо своєрідності форми» [5].

Календарно-обрядові пісні, примовки, докучливі казки й небилиці також входять до кола дитячого читання. До небувальщини та нісенітниць діти відчують особливий потяг. У дошкільнят уже є чіткі реалістичні уявлення про навколишній світ. У небилицях-перевертнях розвиваються події, зовсім неймовірні з погляду здорового глузду. Усі дії – суцільна логічна помилка. І дітям подобається оперувати такими помилками, легко переставляючи їх про себе і відчуючи себе значущими та компетентними.

Знайомство дітей з поетичними творами про природу привчає їх помічати

прекрасне і висловлювати думку не шаблонними фразами, а шукати точне визначення, що підкреслює їхні відчуття та враження від краси природи. Діти охоче вчать вірші; використовують метафори й епітети для передачі особливо яскравих почуттів.

Таким чином, можна зробити висновок, що в усіх жанрах усної народної творчості закладено великий потенціал народної мудрості, національного колориту, у них сконцентровано основні моральні почуття, любов до Батьківщини, свого роду, культурно-історичної спадщини, природи рідного краю, мистецтва тощо, а це є ключовим у вихованні патріотизму дітей старшого дошкільного віку.

Список літератури.

1. Базовий компонент дошкільної освіти.
URL: file:///C:/Users/Lis/Downloads/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity-1.pdf
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Кн.1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: навчально-методичне видання. 280 с.
3. Бех. І. Патріотизм: сучасні ознаки та орієнтири виховання. *Рідна школа*. 2015. № 1-2. С. 3–6.
4. Вишневецький О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів: Львівський обласний науково-методичний інститут освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенко, 1996. 238 с.
5. Капська А. Й. Виразне читання: навчальний посібник для філологічних факультетів. Київ: Вища школа, 1986. 168 с
6. Українські народні казки. URL: <https://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky> (дата звернення 18.02.2023).
7. Федоренко О. Ю. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку через ознайомлення з українською календарною обрядовістю. Харків, 2016. 152 с.

Остапенко А. В., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ЗВО

Анотація. *Кожна країна виховує патріотів своєї держави, упроваджуючи в освітній процес дошкільних закладів освіти, шкіль та професійних закладів освіти проведення навчально-виховних заходів. Освітній процес у закладах вищої освіти також інтегрує патріотичні заходи на теми, присвячені захисту Батьківщини, вихованню свідомого громадянина, у початкові програми з виховання студентів. Складовою патріотичного виховання є навчально-виховна діяльність особистості (від психологічної характеристики до активного формування національної свідомості).*

Ключові слова: *ЗВО, національне виховання, закони України, наука та молодь,*

Євроінтеграція.

Abstract. *Each country educates national patriots of its state by introducing educational and educational activities in preschool educational institutions, schools and professional educational institutions. Of course, during the educational process in institutions of higher education, patriotic events are also held on the appropriate topics dedicated to the protection of the Motherland, the education of a national citizen, and initial programs for the education of students are introduced in each higher education institution. A component of patriotic education is the educational activity of an individual from psychological characteristics to the active implementation of national consciousness.*

Keywords: *higher education, national education, law of Ukraine, science and youth, European integration.*

Про Національне-патріотичне виховання дітей та молоді на сайті Міністерства освіти та науки України написано, що дії освітніх закладів, органів державної влади, соціальних інститутів мають бути спрямовані на систематичне й цілеспрямоване формування в молоді патріотичних почуттів, турботи про свій народ, виконання громадського обов'язку та сприяння розбудові правової, соціальної та демократичної країни. Головним чинником цього виховання є формування та створення патріотичної особистості української нації (Національно-патріотичне виховання. Міністерство Освіти і Науки України).

Патріотичне виховання в ЗВО має охоплювати всі сфери життєдіяльності студента в освіті, науці, зокрема й через українську культуру. У Національному університеті біоресурсів і природокористування України національне виховання впроваджують через виховну роботу ННЦ виховної роботи і соціального розвитку. Зазначаємо, що зараз напрям національного виховання спрямовано на виховання свідомості студентської молоді через патріотичні цінності, повагу до сім'ї, університету, національну гордість та усвідомлення значущості історично-культурного спадку минулого України. Виховний процес у ЗВО – це запорука розвитку інтелектуальної еліти держави. Діяльність кафедри культурології при університетах є важливою для кожного ЗВО, де студенти та викладачі беруть участь у музично-національних заходах, присвячених національному вихованню (Кваша, 2022).

Система виховних завдань у національному вихованні складається з: усвідомлення національних цінностей у свідомості молоді, поваги до

історично-культурного минулого України; знання Конституції України та законів України та їхнє виконання; повага до українського солдата, розмежування особистої свободи й права людини; поширення знань через освітню та інформаційну діяльність про національно-патріотичне виховання задля захисту себе від узурпації кривдників; толерантне ставлення до інших народів, які проживають на території України; спонукання молоді до свободи, справедливості, чесності й бережливого ставлення до природних ресурсів держави (Національне-патріотичне виховання. Міністерство Освіти і Науки України).

Національне виховання передбачає усебічний та гармонійний розвиток молоді, високоосвіченої та компетентної особистості, здатної до самовдосконалення. Відбувається формування в особистостей, котрі навчаються в ЗВО, домінантних цінностей у ставленні до навколишньої дійсності та моральної позиції у своїй життєдіяльності. Методи виховання беруться з українських традицій під час вивчення національної педагогіки, виховання музеями, театральної педагогіки та спорту. Для прояву творчих здібностей створюються реальні умови, інформуються студенти в різних сферах науки, соціального життя, техніки. Усе це приводить до того, що молодь підвищує свій морально-екологічний, художньо-естетичний розвиток (Концепція національно-патріотичного виховання студентської молоді Державного вищого навчального закладу).

Проте, виникають проблеми з національно-патріотичним вихованням серед молоді, успішному здійсненню перешкоджає українсько-російська агресія, певні тенденції в суспільстві, що проявляються, а саме: спосіб виживання із синдромом історичного очікування, невизначеність майбутнього в суспільстві, узурпування демократії, недотримання прав людини, ментальне виснаження, низький рівень життя, настрої емігрувати, зниження освітнього рівня, недовіра між народом і владою, апатія. Необхідно організовувати освітній процес на засадах гуманізму, що дозволить викладачам стимулювати прагнення студентів до самовдосконалення, бути вимогливим та

доброзичливим до допомоги студентам у складних ситуаціях, не допускати конфліктів, цікавитися думкою студентів, довіряти та оберігати студентів (Бондаренко, Косянчук, 2022).

Моральне виховання студента ЗВО залежить від особистих якостей, що розвиває самосвідомість, переконання, знання, здібності. Прийнято вважати, що студент у різних ситуаціях проявляє моральний вибір з високогуманними принципами, що в сучасному середовищі прийнято вважати ідеальними. Поєднуються принципи й норми національної моральної цінності в моральному вихованні. Це все формує культуру людської поведінки.

Виховання студента як фахівця спрямоване на розвиток зацікавленості, професійної компетенції, усвідомлення професійної відповідальності. Студент здатен ставити професійні завдання у відповідній сфері діяльності, самостійно приймати нестандартні рішення, досягати грандіозних результатів у науці. Необхідно виховувати студента, спрямувавши його розвиток на високо моральні якості: доброзичливість та моральну культуру, високі переконання і широкий світогляд. Інтелектуальна особистість розвивається завдяки високому рівню ерудиції та критичного мислення, маючи прогресивні погляди на майбутнє й толерантне ставлення до інших людей.

Завдяки викладачам ЗВО «передавання» знань від викладача до студента відбувається як інтерактивна взаємодія, співробітництво та оновлення суспільного буття студентів. Авторитет викладача зростає за наявності професійності та престижу особистості. Основні компоненти діяльності викладача в національно-патріотичному вихованні студентів повинні включати в себе організаційну діяльність на заняттях та поза ними, спільну партнерську взаємодію між студентом та викладачем, уміння аналізувати педагогом та адекватно оцінювати педагогічну діяльність (Концепція національно-патріотичного виховання студентської молоді Державного вищого навчального закладу).

Отже, національне виховання відіграє велику роль у створенні суверенної держави та плануванні майбутніх перспектив розвитку країни. Зважаючи на

вище сказане, доходимо висновку про необхідність, щоб ЗВО брали активну участь у створенні сприятливих умов для національного виховання студентів викладачами.

Список літератури.

1. Кваша С. Військова агресія росії спонукає до пошуку нових засад національно-патріотичного виховання. 2022. URL: <https://nubip.edu.ua/node/109018>
2. Національне-патріотичне виховання. Міністерство Освіти і Науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
3. Концепція національно-патріотичного виховання студентської молоді Державного вищого навчального закладу «Чернівецький коледж дизайну та економіки». Чернівці. 2014. 20 с. URL: <http://designcollege.cv.ua/wp-content/uploads/2016/03/01Kontseptsiya-natsionalno-patriotichno-vyuhovannya-studentskoyi-molodi.pdf>
4. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів. Київ: Фенікс. 2022. 64 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732103/1/BNV%20KSV%202022rek.pdf>

Остапенко І. В., м. Київ

ПСИХОСЕМАНТИЧНІ КООРДИНАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

***Анотація.** Публікація присвячена висвітленню результатів емпіричного дослідження національної ідентичності в уявленнях молоді про майбутнє, що здійснюється методом колажів з використанням медіаконтенту. Отримані результати свідчать про те, що виклики війни змінюють бачення молоддю власного майбутнього та прийдешнього держави. Для його візуалізації використовується медіаконтент, котрий містить переважно національну символіку, зображення українських військових, що свідчить про патріотичну налаштованість та чіткий вияв національної ідентичності. Молоді люди бачать майбутнє України в ЄС.*

***Ключові слова:** національна ідентичність, методика колажів, медіаконтент, студентська молодь, євроінтеграція.*

***Abstract.** The publication is devoted to highlighting the results of an empirical study of national identity in the ideas of the future of young people, which is done by the method of collages using media content. The obtained results testify to the fact that the challenges of the war change the vision of the youth about their own future and the future of the state. For its visualization, media content is used, which mainly contains national symbols, images of the Ukrainian military, which indicates a patriotic attitude and a clear expression of national identity. Young people see the future of Ukraine in the EU.*

***Key words:** national identity, collage technique, media content, student youth, European integration.*

Актуальність дослідження зумовлена інтенсивністю змін в уявленнях молоді про власне майбутнє та прийдешнє країни, а також потребою в

інтенсифікації рефлексії щодо власної ідентичності у воєнний час. Ці процеси не завжди усвідомлюються, що ускладнює фіксацію динаміки змін традиційними методами. Але завдяки використанню медіаконтенту для візуалізації уявлень молоді про майбутнє можна суттєво збільшити діапазон діагностичних можливостей.

Однією з ознак воєнного часу є трансформація ціннісних орієнтацій та соціальних установок, що призводить до зміни пріоритетів як у суспільній думці в цілому, так і в уявленнях окремих осіб. Масштаби перетворень можуть бути різними, але, як правило, торкаються майже усіх життєво важливих сфер. Серед них і планування особистістю власного майбутнього, що набуває принципово інших контурів. Процеси національної ідентифікації та планування майбутнього тісно пов'язані, оскільки в образі майбутнього завжди присутні маркери національної ідентичності.

У контексті розуміння сутності соціальних ідентичностей, до яких відносять і національну, дискутуються питання її ознак. Більшість дослідників виокремлюють такі основні риси національної ідентичності: 1) усвідомлення своєї приналежності до держави; 2) історична територія; 3) спільна історична пам'ять та міфологія; 4) спільна масова, громадська культура; 5) національна ідея та символіка.

Відомий британський дослідник Е. Сміт відзначав, що почуття національної ідентичності стає могутнім засобом самовизначення й самоорієнтації індивіда у світі крізь призму колективної особистості та своєї самобутньої культури [3].

Представники дискурсивно-історичного підходу – Р. Водак, Р. де Сілья, М. Рейсіглу та К. Лібхарт – стверджують, що національна ідентичність може формуватись як пасивно (коли держава формує всеохоплюючий контекст нашого існування, створюючи соціальні інститути, засоби масової інформації, провадячи мовну політику), так і активно (коли впливові національні лідери, що є джерелом влади, цілеспрямовано впливають на націю) [8]. Водночас представники даного підходу вважають, що національна ідентичність

характеризується динамічністю та непостійністю.

На думку Е. Холла, дискурсивне конструювання націй і національної ідентичності завжди йде нога в ногу з конструюванням комплексу відмінних, унікальних рис [6].

Для вивчення психосемантичних особливостей національної ідентичності в уявленнях молоді про майбутнє нами використовувалась проєктивна техніка колаж, що дозволяє актуалізувати особистісні переживання та дослідити окремі аспекти життєвого досвіду людини, які виявляються у її візуальних репрезентаціях. Молоді люди все частіше використовують візуальну інформацію для конструювання своєї ідентичності, самовираження та соціального спілкування у соціальних медіа, наприклад, через обмін селфі та знімками повсякденного життя [7]. Тому ми застосували проєктивну методику «Географія візуальних образів», в основу якої покладено техніку створення колажу. Ця методика пройшла багаторічну апробацію у наших наукових та прикладних психологічних дослідженнях [2;4].

При створенні колажу респондентам пропонується підписати кожен візуальний образ, щоб наділити картинку первинним індивідуальним значенням. Крім того, застосування даної проєктивної методики передбачає використання спеціальної інтерпретаційної схеми, розробленої О. П. Соснюком [5].

У нашому дослідженні респонденти здійснювали пошук візуальних образів серед медіаконтенту, представленого у соціальних медіа і на спеціалізованих платформах в Інтернеті. Детальний опис інтегральної інтерпретаційної схеми наведено в наших попередніх публікаціях [4].

Дослідження проводилося під час повномасштабного вторгнення рф, протягом березня-квітня 2022 р. серед студентів закладів вищої освіти м. Києва, які навчаються за спеціальностями технічного, природничого та гуманітарного профілю. Загальний обсяг вибірки – 91 особа (71 особа жіночої статі, з них 36 знаходяться в Україні, зокрема на тимчасово окупованих територіях, а 35 – за кордоном; 20 осіб чоловічої статі).

Усім досліджуваним пропонувалось зробити 2 колажі за методикою «Географія візуальних образів»: «Моє майбутнє» та «Майбутнє України».

Аналіз результатів дозволив визначити наступні *психосемантичні особливості уявлень про майбутнє студентської молоді*.

Виявлено загальні тенденції, які властиві уявленням молоді про власне майбутнє. Так, у всіх досліджуваних (незалежно від статі та місцеперебування) образ майбутнього містить: очікування щасливого життя у родинному колі, відновлення миру та возз'єднання сімей /повернення до дому, наявність власного житла та улюбленої справи, спілкування з друзями та подорожі.

Водночас визначено певні відмінності в уявленнях про власне майбутнє для окремих груп досліджуваних. Жінкам, які залишились в Україні, властиві: орієнтація на реалізацію індивідуальних життєвих цілей завдяки особистій активності в професійній сфері, поступовість у зростанні добробуту, що має відповідати докладеним зусиллям. Жінкам, які перебувають за кордоном, більшою мірою властиві: орієнтація на швидке зростання матеріального благополуччя, егоцентричність, гедоністична спрямованість на задоволення власних бажань. Уявленням чоловіків про власне майбутнє притаманні: орієнтація на задоволення лідерських амбіцій, побудову кар'єри, здобуття додаткової військової освіти [1].

Також нами було проаналізовано колажі досліджуваних, в яких здійснено спробу візуалізації уявлень про «Майбутнє країни». Визначено, що уявленням молоді про майбутнє України також є багато спільного. Молоді люди (незалежно від статі та місцеперебування) часто використовують для візуалізації національну символіку та культурні символи, зображення українських військових, з якими пов'язуються надії на мир, перемогу та відновлення територіальної цілісності держави, картинки повоєнної відбудови (міста з ультрасучасною інфраструктурою та транспортом). Також усі учасники дослідження бачать майбутнє України в ЄС і частина респондентів – у НАТО [1].

За результатами проведеного емпіричного дослідження нами виявлено

відмінності в уявленнях представників окремих груп досліджуваних про майбутнє країни. Так, у жінок, які залишилися в Україні, та чоловіків майбутнє країни більшою мірою пов'язане з розвитком української мови й культури, патріотизмом і почуттям гордості за країну, що здобула перемогу. Уявленням про майбутнє країни жінок, які перебувають за кордоном, більшою мірою властиві ідеологеми космополітизму, орієнтація на розвиток громадянського суспільства, вирішення екологічних проблем, інтеграція в міжнародні інституції, почуття гордості за країну за рахунок її самоствердження в геополітичному просторі [1].

Висновки.

1. Проективна техніка «Географія візуальних образів» (колаж) є ефективним діагностичним інструментом для виявлення психосемантичних особливостей національної ідентичності. Використання даної техніки дозволяє виявити специфіку прояву базових конструктів національної ідентичності студентської молоді в площинах: раціонального, емоційного та життєвого досвіду, творчої пізнавальної активності.

2. Установлено, що в уявленнях молоді (незалежно від статі та місцеперебування) про власне майбутнє є багато спільного: очікування щасливого життя у родинному колі, відновлення миру та возз'єднання сімей /повернення до дому, наявність власного житла та улюбленої справи, спілкування з друзями та подорожі.

3. Визначено, що уявленнях молоді про майбутнє України також є багато спільного. Молоді люди (незалежно від статі та місцеперебування) часто використовують для візуалізації національну символіку та культурні символи, зображення українських військових, з якими пов'язуються надії на мир, перемогу та відновлення територіальної цілісності держави, образи повоєнної відбудови (міста з ультрасучасною інфраструктурою та транспортом). Також усі учасники дослідження бачать майбутнє України в ЄС і частина респондентів – у НАТО.

Список літератури.

1. Остапенко І. В. Використання медіаконтенту для візуалізації уявлень молоді про майбутнє: виклики війни та євроінтеграція. *Проблеми політичної психології*. 2022. № 25(1). С. 126-141.
2. Остапенко І. В. Особливості використання проективної техніки «колаж» для дослідження уявлень студентської молоді про владні режими. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: Збірник наукових праць*. 2014. № 2 (23). С. 187–192.
3. Сміт Ентоні Д. *Національна ідентичність*. К.: Основи, 1994. 224 с.
4. Соснюк О. П., Остапенко І. В. Психосемантичні особливості національної та громадянської ідентичності студентської молоді *Український психологічний журнал*. 2017. №2 (4). С. 164-176.
5. Соснюк О. П. Психосемантична інтерпретація візуальних образів у прикладних дослідженнях. *Наука і освіта*. 2012. № 9. С. 201–205.
6. Hall E. T. *Hidden Differences: Studies in International Communication*. Hamburg: Grunder & Jahr, 1990. 172 p.
7. Highfield, T., Leaver, T. Instagrammatics and digital methods: Studying visual social media, from selfies and GIFs to memes and emoji. *Communication Research and Practice*. 2016. № 2(1). С. 47–62.
8. Wodak R., Rudolf de Cillia, Martin Reisigl, Karin Liebhart *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: EUP. 2009. 288 p.

Охріменко З. В., м. Київ

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ ЯК СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ ЗЗСО

Анотація. У статті, актуалізована проблема формування особистості, готової активно включитися в різноманітні процеси державотворення в умовах воєнного і повоєнного стану. Обґрунтовано, що шкільна профорієнтація є системою яка допоможе учню розвивати свій потенціал і бути активним громадянином, патріотом своєї країни.

Ключові слова: громадянська компетентність, професійно-трудова компетентність, профорієнтація, професійне самовизначення, патріотизм

Abstract. In the article, the problem of the formation of a personality, ready to actively participate in various processes of state formation in the conditions of war and post-war conditions, is updated. It is substantiated that school career guidance is a system that will help the student develop his potential and be an active citizen, patriot of his country.

Key words: civic competence, professional and labor competence, career guidance, professional self-determination, patriotism.

В умовах воєнного стану України надзвичайно гостро проявилися проблеми пов'язані з формальним ставленням до формування патріотизму в Україні протягом трьох останніх десятиліть. Як результат, в умовах незалежної України виростало ціле покоління молодих людей, яким притаманні проросійські погляди, колабораціонізм, споживацьке ставлення до суспільства, неповага до прав і свобод інших. На жаль, події останнього року в Україні виявили також

значні розбіжності в ціннісних орієнтаціях і дорослого населення: активній патріотичній позиції протистоїть пасивність, меншовартість, споживацтво. Таким чином перед системою сучасної освіти стоїть проблема формування особистості, готової активно включитися в різноманітні процеси державотворення в умовах воєнного і повоєнного стану.

Відповідно до вимог НУШ громадянська компетентність відноситься до ключових компетентностей, які визначені як орієнтири для виявлення результативності освітнього процесу. Ключовою метою громадянської компетентності є: виховання особистості свідомого патріота, громадянина, професіонала, свідомість і спосіб мислення якої спрямовані на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства в Україні. Отже, формування громадянина реалізується через можливість діяти, відчувати задоволення від соціальної значущості для інших результатів своєї діяльності.

Однією з складових громадянської компетентності є професійно-трудова компетентність. Професійно-трудова компетентність визначається як здатність і готовність особистості до продуктивної трудової діяльності, пов'язаної з професійними обов'язками, набуття нових професійних навичок, здатність і готовність підвищувати свою професійну кваліфікацію, оволодівати й суміжними й новими напрямками діяльності [4].

Таким чином, надзвичайно важливо створити належні умови для формування громадянських компетентностей в умовах освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти.

На нашу думку, саме система шкільної профорієнтації має всі необхідні інструменти для формування зазначеної компетентності. Так, професійна орієнтація є системою, яка покликана забезпечити умови для усвідомлення людиною свого ставлення до себе, як суб'єкта майбутньої професійної праці та поведінки, що передбачало здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці. За такого підходу сучасна професійна орієнтація є комплексною науково-обґрунтованою

системою форм, методів та засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному, свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні [5].

Актуальною темою в сучасній системі професійної орієнтації залишається активізація професійного самовизначення на основі особистісно-орієнтованого підходу. За особистісно-орієнтованим підходом, процес професійного самовизначення детермінований внутрішніми психологічними чинниками, які спрямовані на вирішення особистісних протиріч суб'єкта професійного вибору та вимог обраної професії, при цьому особистісні аспекти відіграють провідну роль у професійному самовизначенні. На думку О. Вітківської, профорієнтація може мати успіх лише за умови неформального, суб'єктного, особистісного підходу до проблем кожної молодої людини. Орієнтуючий, коректуючий, скеровуючий підходи до профорієнтації мають все більше поступаються місцем розвивальному, активізуючому та діалогічному підходам [2, с. 43].

Значний вплив на профорієнтаційну систему останнім часом має компетентнісний підхід. Для формування теоретичних основ відповідного профорієнтаційного супроводу (В. Лозовецька) має бути особистісно-орієнтований та компетентнісно-діяльнісний підходи, які передбачають професійний саморозвиток особистості на засадах самостійного вибору певної професії із подальшим професійним становленням та системним професійним зростанням в опануванні додатковими кваліфікаціями і компетенціями [3]. У цьому контексті І. Бех розглядає компетентність як досвідченість суб'єкта в певній життєвій сфері, тобто в першу чергу це досвід діяння як єдність пізнавального досвіду і досвіду перетворення, спрямований на ефективне вирішення суб'єктом певних життєвих проблем, а не лише обізнаність та інформативність. Провідним мотивом діяння є прагнення до самоствердження, а також переживання почуття гідності та широкі соціальні мотиви [1].

Однак, компетентнісний підхід здебільшого реалізується у вищій школі, що пов'язано з можливістю створення у професійно-пізнавальній діяльності

студентів відповідних ситуацій, де відбувався б синтез набутих навчальних знань і умінь та способів практичної діяльності, застосування компетентнісного підходу у профорієнтації є перспективним напрямком, що зорієнтований на потенційну здатність чи готовність особистості до певного виду (роду) діяльності в нестандартних умовах. З цього приводу зазначимо, що компетентнісний підхід є перспективним напрямком для професійної орієнтації. Адже метою і результатом професійного самовизначення у багатьох європейських країнах є формування компетентності старшокласника у виборі професії, сутність якої полягає у здатності випускника школи не лише прийняти самостійне, виважене й обґрунтоване рішення щодо майбутньої професії, а й реалізувати його у практичній діяльності [5].

Зазначене вище дозволяє зробити висновок, що на думку сучасних науковців у галузі професійної орієнтації, засоби професійної орієнтації набувають характеру сприятливих та стимулюють особистість до самопізнання, виховання потреби в самовдосконаленні, самовихованні професійно-важливих якостей із спрямуванням на оптимальне вирішення власних життєвих завдань.

За таких підходів професійна орієнтація постає як виховна система, зміст, засоби і форми якої спрямовані не лише на допомогу старшокласнику у професійному самовизначенні, а на підготовку до самостійної, продуктивної, конкурентоспроможної професійної діяльності, в основі якої лежить актуалізація головних механізмів саморозвитку особистості.

Однак, слід зазначити, що за останні роки система професійної орієнтації, як об'єкт і предмет дослідження знаходиться практично поза увагою фахівців. Здійснюються окремі спроби адаптації профорієнтаційних інструментів, запозичених з зарубіжних освітніх систем, пропонується введення в освітній процес “професійних консультантів”, тощо. Цього, на нашу думку не достатньо, зважаючи на те, що процес професійного самовизначення і професійного становлення потребує систематичного супроводу. Таким чином, важливо включати учня в обґрунтовану, систематичну, цілеспрямовану, ефективну профорієнтаційну самодіяльність, яка має враховувати вимоги до

сучасного фахівця (потрібно), індивідуальні особливості і можливості людини (можу) та сферу її інтересів (хочу). Така система має бути сучасною, цікавою, доступною і спрямованою на результат.

Таким чином актуалізується проблема створення профорієнтаційних виховних технологій, за допомогою яких можна озброїти учня знаннями, вміннями й навичками, що забезпечать виховання тих характеристик (в контексті особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів), які допоможуть підростаючій особистості відповідати жорстким вимогам сьогодення та розвивати свій потенціал і бути активним і ефективним громадянином, патріотом своєї країни.

Отже, підсумуємо, сучасна Україна перебуває в надзвичайно складних умовах, пов'язаних з воєнним станом. Руйнація інфраструктури, демографічні втрати, міграція населення, всі ці чинники окремо, та у своїй сукупності призводять до стрімкого погіршення нашої економічної системи. Однак, вже зараз дуже важливо усвідомлювати як само буде розвиватися наша країна в пост воєнний час. Або ми будемо високотехнологічною країною з експортоорієнтованою, соціально відповідальною моделлю економіки, або країною яка буде роками відбудовуватись, залишаючись в стані кризи. Відповідно, суттєву роль у процесі відновлення країни займає система профорієнтації населення, яка є обов'язковим елементом ринку праці, оскільки забезпечує оптимальний розподіл і використання робочої сили у відповідності з можливостями працівника та потребою у представниках певних професій на ринку праці.

Список літератури.

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості: у 2 т. Київ-Чернівці: «Букрек». Т. 2. 2015. 640 с.
2. Вітковська О. В. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації: монографія. Київ : Наук. світ, 2001. 91 с.
3. Лозовецька В. Т. Концептуальні засади професійного саморозвитку сучасної особистості. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України: зб. наук. праць. Київ: ПТО НАПН України, 2011. № 1. С.33–39.
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. (2019). URL: <http://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
5. Професійна орієнтація: підручник [для студентів] / Єгорова Є. В. та ін.; за ред.

Очеретько Н. А., с. Павлівка
Синельниківського р-ну, Дніпропетровської обл.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

***Анотація.** В умовах українських реалій, коли Україна ціною життя та зусиллями українських військових, добровольців, волонтерів, лікарів відстоює свободу і територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває національно-патріотичне виховання молоді.*

***Ключові слова:** прерогатива дійсності, національно-патріотичне виховання, історія України, свідомі громадяни.*

***Abstract.** In the conditions of Ukrainian realities, when Ukraine defends freedom and territorial integrity at the cost of life and the efforts of Ukrainian military personnel, volunteers, volunteers, and doctors, national-patriotic education of youth acquires priority.*

***Keywords:** prerogative of reality, national-patriotic education, history of Ukraine, conscious citizens.*

За останні пів століття український народ бачив і пережив те, що не бачила та не переживала жодна нація у світі. На наших очах відбувається геноцид українського народу. Окупована Буча та Ірпінь, жорстокий Ізюм та голодний Маріуполь. Розбомблені культурні пам'ятки, що стояли тисячоліттями. Деокупована Харківщина демонструє 80% відсотків зруйнованих будівель. Та свобода, яку нав'язує Путін, полягає у незалежності знуцання та переслідування живих людей та їхніх переконань. Путінський режим страшить. Цей президент увійде в число кривавих терористів світу, як і Гітлер. На окупованих територіях люди жили без світла та води, інформаційно дезінформовані та під постійним тиском. У Балаклеї намагалися знищити всі українські книжки, виставивши в бібліотеках російську літературу, насамперед Пушкіна.

Отже, найважливішою прерогативою сьогочасної дійсності є національно-патріотичне виховання – це виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємин, формування в молоді потреби та вміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної,

художньо-естетичної культури [1, с. 5].

Завдання закладів освіти – так побудувати виховну діяльність, щоб сама її організація, приклади авторитетних наставників-учителів, шкільне середовище виховували дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності [2, с. 23].

Найважливішою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого народу, готовності до праці в ім'я України. Ціновим засобом відображення нації є формування в людини національної гідності й гордості за свою Батьківщину, відмова від почуття національної меншовартості, від почуття національної неповноцінності, що формувалися віками.

Цьогоріч виповнюється 300 років з дня народження Григорія Сковороди. Не полишаючи при цьому боротьби за свободу, український філософ добрих пів життя мандрував світом і, здається, знайшов райську місцину, де прожив останні роки свого життя й помер у будиночку, який і став його музеєм. Але у травні 2022 року росіяни запустили свою крилату ракету.

Творчість Григорія Сковороди з роками переосмислюється. У наш час з'являються нові книжкові та графічні проєкти, наукові дослідження. Основа його філософії – учення про три світи (мікрокосм, макрокосм і біблійний світ символів) і дві натури людини. Вважав найважливішим пізнати себе – через пошук «сродної праці». У байках, піснях, трактатах торкався питань пошуку щастя, свободи, нерівної рівності, значення серця, мудрості. Григорій Сковорода вважає, що думки людини, її слова – це внутрішній світ людини, її духовне призначення, її краса або огидність, велич або ганебність [3, с. 11].

Ця ідея Сковороди напрочуд актуальна нині, адже Українці – найсильніша нація світу, у наших жилах тече козацька кров славних та сміливих вояків, які ніколи не здавалися. Вони не дали загарбати наші землі, не дали підкорити та поставити українців на коліна. ЗСУ невпинно йде вперед, звільняючи території та відкриваючи страшну правду світові.

Шевченкова творча спадщина – це ціла академія для нашого народу, якій

може по-доброму позаздрити будь-який люд світу. У цій академії сконцентровано все: наша мова, історія, звичаї та традиції, наша мораль, етика й естетика, національна філософія, основи українознавства та державотворення, найвища духовність, наше минуле, сучасне і майбутнє.

Окрім того, Т. Шевченко – це завжди сучасно й в епіцентрі того, що ми називаємо українським культурно-історичним світом, бо він волею історії ототожнений з Україною. Нині, у часи кривавої війни, особливо відчувається дух незламного поета й художника, чий голос крізь віки закликає кожного українця до боротьби за свою Батьківщину [4, с. 32].

З-поміж популярних форм національно-патріотичного виховання на уроках української мови виокремлено такі, як:

- творчий проєкт «Алфавіт мого міста»;
- тематичний (національно-патріотичний) клуб вихідного дня;
- майстер-клас із виготовлення арт-листівок для українських воїнів;
- гра-репортаж «Видатні герої сучасної України»;
- есе-мандрівка «Сюжетні замальовки рідного краю»;
- патріотичний флешмоб;
- презентація ролика, виготовленого дітьми, на патріотичну тематику;
- зустрічі із цікавими земляками-патріотами, письменниками, поетами, військовими;
- портфоліо родинних реліквій і/чи традицій;
- написання книги пам'яті (родини, школи, району, міста).

Актуальним є організація, збирання та поширення інформації про героїчні вчинки українських військовослужбовців, бійців добровольчих батальйонів у процесі російсько-української війни, волонтерів та інших громадян, які зробили значний внесок у зміцнення обороноздатності України. Участь у патріотичних конкурсах: «Війна за свій шлях», «Слово до слово», «Війна в долі моєї родини», «Без сім'ї і свого роду – нема нації, народу».

«Любіть Україну!» – патріотичний вірш Володимира Сосюри, написаний в Києві у травні 1944 року. Україна розростається на цілий Усесвіт і на цілу

вічність. І тому ми не дозволимо «рашистським оркам» розірвати Україну на шматки, знекровити, знеукраїнити. 1951 року в газеті «Правда» з'явилася стаття «Против идеологических извращений в литературе», у якій В. Сосюру за цей вірш звинуватили в «буржуазному націоналізмі» («страшними» для тодішніх інтернаціоналістів видалися такі рядки з вірша: «Без неї ніщо ми, як порох і дим!»), перестали друкувати, він жив під прямою загрозою арешту аж до того часу, коли помер Сталін 1953 року [5, с. 17].

Путін поширює теорію руського міра та налаштовує людей проти українців, «вбиває» в їхні голови за допомогою кібервійни історію про винищення російськомовного населення.

Росія має всі ознаки тоталітарної секти, бо навіть люди з вищою освітою, вчені, письменники, артисти припиняють сприймати реальність такою, яка вона є, не вірять ні свідкам, ні об'єктивним джерелам інформації, сприймаючи подання інформації викривлено.

Та поруч крокує віра в те, що усе розпочате закінчиться перемогою тоді слабкої, але мужньої та витривалої нації над пихатим ворогом. Віра триває. Зростає з кожним днем, як ненависть до тих, хто вбиває українців і досі.

Список літератури.

1. Бех І. Д. Вибрані наукові праці Виховання особистості. Чернівці: Букрек, 2015. 640 с.
2. Великий тлумачний словник української мови (з дод. Допов. Та СД) уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навчально-методичний посібник / П. Р. Ігнатенко, В. Л. Поплужний, Н. І. Косарева, Л. В. Крицька. Київ: Інститут змісту і методів навчання, 2017. 252 с.
4. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу: дис. канд.: 13.00.07. Рівне, 2007. 209 с.
5. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. Рідна школа. 2001. № 2. С. 9–13.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997.
7. Каплуновська О. Сучасний погляд на патріотичне виховання. Дошкільне виховання. 2015. № 8. С. 8–10.
8. Колосова О. Роль громадянсько-правових цінностей у патріотичному вихованні старших дошкільників. Проблеми українського національного виховання: зб. наук. пр. / О. В. Абрамян та ін. ; за ред. Надії Скотної та Марії Чепіль; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич: РВВ Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2013. 396 с.
9. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді Міністерство освіти і науки України. 606. URL: pnu.edu.ua/ua/files/vr/knpvdm16062015.doc

10. Кулішенко Л. А. Проблеми національного виховання у засобах масової інформації: Навчальний посібник. Суми: СумДУ, 2007. 173 с.

Павлик Н. В., м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЗМУ В СТАРШОКЛАСНИКІВ

***Анотація.** У статті зазначається, що під час розроблення програм і заходів національно-патріотичного виховання в Новій українській школі слід враховувати психологічні, вікові, культуральні й ситуативні чинники розвитку патріотизму в сучасних старшокласників.*

***Ключові слова:** старшокласники, національно-патріотичне виховання, чинники розвитку патріотизму.*

***Abstract.** In particular, the article notes that when developing programs and measures of national-patriotic education in the New Ukrainian School, psychological, age-related, cultural and situational factors of the development of patriotism among modern high school students should be taken into account.*

***Keywords:** high school students, national-patriotic education, factors of patriotism development.*

Нині, в умовах воєнного конфлікту, який переживає наша Держава, усе більшої актуальності набуває виховання в юнаків та дівчат активної громадянської позиції, почуття патріотизму, відданості інтересам країни.

Патріотизм означає любов до Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Джерелом розвитку патріотизму є формування в учнів зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою. Тому національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою загального виховного процесу підростаючого покоління, яке спрямоване на формування в старшокласників моральної, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури. [1].

Відповідно до нормативних документів, що визначають Концепцію національно-патріотичного виховання в Україні, формування патріотичних якостей у юнаків та дівчат сприяє розвитку здатності молоді людини виявляти національну гідність, цивілізовано відстоювати свої громадянські права, виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури

[2]. «Виховати громадянина – означає підготувати особистість до участі в розв’язанні завдань держави, до виконання функції громадського діяча та захисника Батьківщини. Для цього потрібно сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є спонукальною силою дій, вчинків, поведінки» [5].

Саме на виявлення психологічних особливостей розвитку патріотичних рис характеру в сучасних старшокласників було спрямовано наше дослідження.

Спочатку було визначено систему з трьох критеріїв, які є психологічною основою розвитку патріотичних якостей особистості. До них належать:

- 1) любов до Батьківщини;
- 2) бажання жити на Батьківщині;
- 3) готовність пожертвувати власним благополуччям заради Батьківщини.

Відповідно до зазначених критеріїв було визначено запитання з варіантами можливих відповідей та створено мініанкету.

1. Чи відчуваєте Ви любов до рідної землі?

- а) ні, не відчуваю;
- б) ставлюся байдуже;
- в) так, люблю.

2. Чи бажаєте жити за кордоном?

- а) так, бажаю;
- б) не впевнений;
- в) ні, я хочу жити і працювати на Батьківщині.

3. Чи готові Ви пожертвувати своїм часом, звичками, майном заради захисту Вітчизни?

- а) ні;
- б) не впевнений;
- в) готовий.

Далі було розроблено алгоритм підрахунку загального бала, який визначає рівень патріотичності як риси характеру старшокласників.

Високий рівень патріотичності зумовлений особистісною зрілістю

старшокласників й означає усвідомлене почуття любові до Батьківщини, до рідної культури, щире бажання жити в рідній країні й вірно служити своєму народу за будь-яких обставин (і в радості, і в горі).

Середній рівень патріотичності полягає в недостатній усвідомленості свого ставлення до Батьківщини. У таких осіб несформоване шанобливе ставлення до духовних надбань своїх предків. Вони не цінують досягнення вітчизняної культури й спрямовані на взірці західних форм життя.

Низький рівень патріотичності притаманний особистісно незрілим учням, які зорієнтовані передусім на матеріальні цінності, не бажають безкорисливо працювати заради Батьківщини й прагнуть жити за кордоном у більш забезпечених країнах.

Ще до початку воєнного конфлікту в Україні було проведено дослідження, у якому брали участь учні 9-х, 10-х та 11-х класів міста Києва. Усього було опитано 295 респондентів (100 учнів 9-х класів, 97 учнів 10-х класів й 98 учнів 11-х класів).

За результатами дослідження ми відслідкували негативну динаміку прояву патріотичності. Як бачимо з діаграми (рис. 1), більш ніж половина від усіх старшокласників (58%-61%) має недостатній (середній) рівень патріотичності. Кількість старшокласників, що мають високий рівень патріотичності (10-16%), менша, ніж кількість осіб, у яких ця якість зовсім несформована (23-30%). [4].

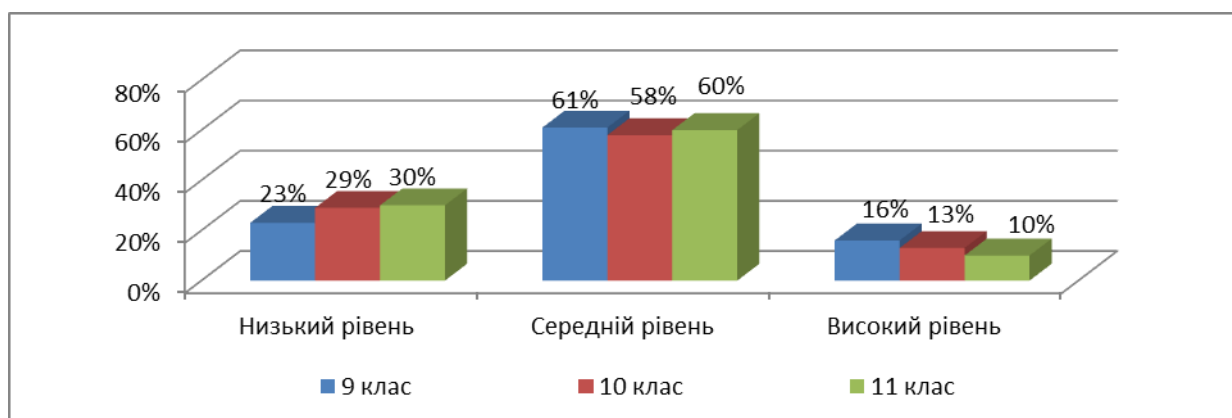

Рис. 1. Відсотковий розподіл рівнів патріотичності в учнів 9-11 класів.

Відсоток учнів з високим рівнем патріотичності з віком знижується, а з низьким рівнем – зростає

Можемо припустити, що чинників розвитку такої тенденції може бути декілька.

По-перше, такий розподіл рівнів розвитку патріотичності в старшокласників може бути зумовлений недостатньою поінформованістю учнівської молоді щодо глибинних (ціннісно-сміслових) аспектів традиційних патріотичних цінностей, оскільки ці питання висвітлюються в освітніх курсах лише в межах розгляду фольклорних традицій, національних обрядів, без акценту на внутрішній, глибинній, ціннісній стороні патріотизму, без формування почуття жертвовності своїми інтересами заради Батьківщини. Тобто, у 9-му класі ще можна побачити 16% патріотів-романтиків, які асоціюють патріотизм лише зі співочою мовою, хоробрими козаками та гарними вишиванками. А в 11-му класі людина стає більш реалістичною, і романтичні походи козаків стають для неї менш цікавими, ніж питання сучасної геополітики, моди, молодіжної естради тощо. Тож тут постає питання покращення якості національно-патріотичного виховання молоді за рахунок акценту не на зовнішньому (суто обрядовому) боці, а на ціннісно-сміслових аспектах патріотичності як особистісних рис, які визначають певні способи відповідальної поведінки.

По-друге, в 11-му класі особистість стає більшою мірою спрямованою на індивідуально-професійні аспекти життя. Так, за результатами наших попередніх досліджень, у старшокласників з віком спостерігається зростання цінностей професійного самоствердження, створення родини, творчості, саморозвитку, матеріального добробуту [3]. Тож патріотичний романтизм поступається за своєю значущістю індивідуально-професійним цінностям, які стають більш актуальними для випускників шкіл. Таким чином, під час організації заходів національно-патріотичного виховання молоді слід враховувати ціннісно-віковий фактор.

По-третє, важливий виховний вплив на формування патріотизму в дітей і молоді відіграють світоглядні погляди батьків та продукція масової культури, яка не завжди транслює національно-культурні цінності, а часом і, навпаки, пропагує суто прагматичні, гедоністичні цінності й відповідний стиль життя, який не властивий українській національній культурі. Ціннісний внутрішньо особистісний конфлікт у старшокласників може загострюватись у зв'язку з неоднозначністю сполучення соціально-політичної та економічної ситуації в країні, коли, з одного боку, засоби масової інформації «співають оди» Україні, а з іншого – постійно акцентують увагу на деструктивних соціальних явищах (корупції, злочинства, соціальної нерівності тощо). Це перешкоджає розвитку в старшокласників почуття любові до Вітчизни та поваги до її громадян. За цих умов старшокласники переважно здатні лише декларувати свою любов до Батьківщини, але на поведінковому рівні демонструють орієнтацію на цінності західної й американської масової культури.

По-четверте, найважливішу роль у розвитку патріотичності як риси характеру відіграє актуальність соціально-політичної ситуації, яка визначає затребуваність патріотичної проблематики в соціумі. Нагадаємо, що наше дослідження проводилося ще до початку воєнного конфлікту в Україні. Тож на той час національні цінності в молоді не були актуалізовані повною мірою, на відміну від сьогодення. Тому надважливим фактором розвитку патріотичності старшокласників є своєчасність та актуальність прояву патріотизму як особистісної якості.

Отже, враховуючи сказане вище, наголосимо, що під час розробки програм і заходів національно-патріотичного виховання в Новій українській школі слід враховувати психологічні, вікові, культуральні й ситуативні чинники розвитку патріотизму в сучасних старшокласників.

Список літератури.

1. Виховання патріота - обов'язок, права та місія сучасної освіти. URL: <https://skole.school.org.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-13-23-32-04-12-2020/>
2. Національно-патріотичне виховання у школі. URL: http://www.savyntsi-school2.edu.kh.ua/vihovna_robota/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/

3. Павлик Н.В. Ціннісна детермінація морального становлення особистості в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2006. 24 с.

4. Павлик Н. В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці : дис... докт. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2017. 570 с.

5. Формування національно – патріотичного виховання у сучасній школі. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-nacionalno-patriotichnogo-vihovanna-u-sucasnij-skoli-120870.html>

Пархоменко І. В., м. Суми

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: КРОССЕКТОРАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ

***Анотація.** У статті розглядаються питання кроссекторальної взаємодії в контексті реалізації національно-патріотичного виховання дітей та молоді на базі закладів позашкільної освіти. Розкрито успішні кейси запровадження партнерської взаємодії на прикладі Центру національно-патріотичного виховання комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, заклади позашкільної освіти, кроссекторальна взаємодія, партнерство.*

***Abstract.** This article examines issues of cross-sectoral interaction in the context of implementing national-patriotic education for children and youth through out-of-school education institutions. Successful cases of partnership cooperation are presented through the example of the Center for National Patriotic Education, which is a part of the communal institution of the Sumy Regional Council - the regional center for extracurricular education and work with talented youth.*

***Key words:** national-patriotic education, out-of-school education institutions, cross-sectoral interaction, partnership.*

Проблема національно-патріотичного виховання дітей і молоді пронизує всю освітню парадигму України та є наскрізною лінією державної політики країни в стані війни. Саме реальні загрози втрати територіальної цілісності й недоторканості, майбутні соціально-демографічні зміни в суспільстві, деформація ціннісних орієнтирів і векторів розвитку держави обумовлюють актуалізацію та підвищення значимості національно-патріотичного виховання.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді слід розуміти як цілеспрямований, організований, системний процес, який реалізовується за конкретними напрямками:

- національний – вивчення та популяризація загальнолюдських цінностей, норм, виховання шанобливого ставлення до традицій і звичаїв українського народу, його історії та культури;

- державний – забезпечення державою самодостатньої системи національно-патріотичного виховання дітей та молоді;

- військовий – ознайомлення з історією України, збройних формувань різних історичних епох, героїчними і трагічними епізодами історії українського народу, бойовими традиціями, загартування тіла й духу, вивчення зразків сучасної техніки та озброєння, оволодіння військово-технічними вміннями й навичками);

- психологічний – урахування психологічних і вікових особливостей дітей та молоді під час реалізації заходів і проєктів національно-патріотичного спрямування;

- педагогічний – забезпечення методико-педагогічного супроводу та моніторингу, вивчення, узагальнення, поширення успішних кейсів національно-патріотичного виховання;

- правовий – поглиблення знань у сфері правових відносин і відповідальності, прищеплення правової культури;

- суспільний – налагодження конструктивної взаємодії, партнерських відносин між стейкхолдерами національно-патріотичного виховання [2, с. 372-373].

Саме від реалізації останнього аспекту, а саме ефективної взаємодії зацікавлених сторін залежить якість реалізації національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Кроссекторальна взаємодія створює нову цінність для суспільства, дозволяючи стейкхолдерам об'єднувати свої можливості для досягнення спільних результатів.

Кроссекторальне партнерство – своєрідне перехрестя, де перетинаються інтереси різних стейкхолдерів національно-патріотичного виховання: органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, інститутів громадянського суспільства, соціально відповідального бізнесу.

Яскравим прикладом кроссекторального партнерства є Центр національно-патріотичного виховання, який розпочав свою роботу у вересні 2022 р. як структурний осередок працівників комунального закладу Сумської

обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю [1].

Головною метою роботи Центру національно-патріотичного виховання є «забезпечення системного підходу до національно-патріотичного виховання дітей та молоді, підвищення рівня організаційно-методичного та інформаційного забезпечення цього напрямку роботи» [1].

Актуальність такої роботи полягає у важливості завдань, які нині стоять перед державою і її всіма інститутами щодо формування повновартісного повноправного громадянина, здатного стати на захист недоторканості й територіальної цілісності України, свідомо відстоювати проєвропейський, демократичний вектор розвитку держави.

Виходячи з окресленої мети діяльності, було визначено основні напрями роботи:

- історико-культурний – виховання в дітей і молоді любові до України, поваги до українських звичаїв і традицій, культивування національних цінностей, дослідження історії та культури українського народу, генези української державності, розвитку збройних формувань різних історичних епох;

- соціально-громадський – формування соціально-відповідального досвіду через ініціювання та реалізацію проєктної діяльності, культивування шанобливого ставлення до Конституції України й законів України, прав і свобод людини та громадянина;

- військово-патріотичний – набуття вмінь і навичок, потрібних для підготовки до служби в Збройних силах України, фізичний гарт дітей та молоді, формування навичок здорового способу життя, відповідального і свідомого ставлення до власного здоров'я (Центр, 2022б).

З метою ефективної та якісної реалізації окреслених напрямів роботи Центром національно-патріотичного виховання налагоджені стали партнерські зв'язки із закладами освіти, культури, мистецтва, молоді та спорту, інститутами громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на національно-

патріотичне виховання дітей і молоді.

Саме завдяки кроссекторальному партнерству, враховуючи сучасні освітні виклики, педагоги комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю активно працюють над упровадженням ігрових технологій в освітній процес, що значно підвищує його рівень та якість, акцентує увагу на поглибленні знань здобувачів освіти, їхньому креативному використанні в освітньо-творчій діяльності.

Упродовж 2017-2022 рр. спільно з громадськими організаціями Молодіжна педагогічна спілка та Сумський обласний комітет молодіжних організацій за фінансової підтримки відділу у справах сім'ї, молоді та спорту Сумської міської ради та управління молоді та спорту Сумської обласної державної адміністрації були реалізовані освітні проєкти «Я розповім тобі про Суми», «Козацька спадщина Сумщини», «Подорожуємо Сумщиною», «Школа виховників джур Сумщини» [5].

Новою віхою партнерства з інститутами громадянського суспільства, зокрема Національною скаутською організацією України «Пласт», стало відкриття на базі комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю пластових гуртків.

Спільно з управлінням молоді та спорту Сумської обласної державної адміністрації, Сумським обласним центром відпочинку, оздоровлення, туризму та військово-патріотичного виховання, Сумським обласним центром комплектування та соціальної підтримки 2022 р. було реалізовано проєкт #100_питань_захиснику [4].

Важливою складовою у сфері національно-патріотичного виховання дітей та молоді є реалізація завдань Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») на Сумщині. Для суддівства під час обласних етапів гри, проведення обласної Школи виховників джур та інших методико-педагогічних заходів національно-патріотичного спрямування

традиційно залучаються представники організацій-партнерів: комунальної установи Сумської обласної ради «Сумський обласний центр відпочинку, оздоровлення, туризму та військово-патріотичного виховання», громадських організацій Кролевецький Молодіжний Клуб «Джура», Національна скаутська організація України Пласт, Молодіжний Націоналістичний Конгрес [4].

Успішні кейси міжсекторального партнерства, волонтерської, благодійної діяльності Центру національно-патріотичного виховання було репрезентовано в грудні 2022 року під час обласного форуму педагогічних працівників закладів позашкільної освіти «Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді: кроссекторальне партнерство» [2].

Функціонування потужної системи національно-патріотичного виховання в прикордонному регіоні в час відкритої зовнішньої військової агресії має стати першочерговою місією освітньої політики як на регіональному, так і на державному рівні. Саме співпраця та взаємовигідне, раціональне партнерство органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, соціально відповідального бізнесу є життєздатною моделлю ефективної реалізації національно-патріотичного виховання дітей та молоді в сучасних умовах.

Список літератури.

1. Наказ комунального закладу Сумської обласної ради обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю «Про актуалізацію пріоритетних напрямів методико-педагогічної діяльності». 2022. Суми.

2. Обласний форум педагогічних працівників закладів позашкільної освіти. 2022. URL: <https://www.ospo.sumy.ua/novini/mi-je-mi-budemo.html>.

3. Пархоменко, І. В. Військово-патріотичне виховання дітей та молоді на Сумщині: сучасні тенденції. Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи: матеріали ІХ Всеукр наук.-практ конф. Суми : Сумський державний університет. 2022. С. 372-376.

4. Центр національно-патріотичного виховання. URL: <https://www.facebook.com/groups/353082263238418>

5. Центр національно-патріотичного виховання URL: <https://www.ospo.sumy.ua/pozashkilnij-olimp-sumschini/centr-nacionalno-patriotichnogo-vixovannja.html>.

Пащенко Т. М., м. Київ

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

***Анотація.** У статті розглянуто ключові проблеми застосування потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у процесі національно-патріотичного виховання сучасних студентів.*

Визначено розуміння національно-патріотичного виховання молоді за умов інформатизації та цифровізації суспільства як цілеспрямованої, що відображає цінності суспільства та ідеологію держави виховної діяльності закладу освіти, заснованої на оптимальному залученні засобів ІКТ.

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, патріотизм, інформаційно-комунікаційні технології, інформатизація, цифровізація освіти.*

***Abstract.** The article was reviewed the key problems of using the potential of information and communication technologies (ICT) in the process of national-patriotic education of modern students. The understanding of the national-patriotic education of youth under the conditions of informatization and digitalization of society as a goal-oriented one, which reflects the values of society and the state ideology of the educational activity of the educational institution, based on the optimal involvement of ICT means, is determined.*

***Keywords:** national-patriotic education, nationalism, information and communication technologies, informatization, digitalization of education.*

Реформування всіх сфер життєдіяльності, надання патріотизму статусу загальнонаціональної ідеї зумовлює необхідність посилення національно-патріотичного виховання всіх категорій громадян нашої країни та особливо підростаючого покоління. Без сформованості національно-патріотичної свідомості у сучасної молоді важко говорити про самостійну, сильну, захищену державу. Країні нині потрібні не індиферентні люди, а креативні, ініціативні, ділові громадяни-патріоти, які беруть активну участь у соціально-політичних, економічних процесах, сприяють розвитку та зміцненню нової, демократичної держави. Особливо це актуально в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України.

Національно-патріотичне виховання молоді є одним із основних завдань сучасного навчального закладу освіти, адже студентство – найвідповідальніша пора для розвитку суспільно значимих цінностей, громадянськості та патріотизму.

Актуальність виховання патріотизму серед студентів зумовлена високим рівнем їх інтелектуального потенціалу та соціальною активністю. Студенти –

це одна із найактивніших соціальних верств населення, яка має високий інтелектуальний потенціал. Таким чином, студентська молодь – це той соціальний прошарок суспільства, який, перш за все, має стати об'єктом національно-патріотичного виховання.

Тема патріотичного виховання за умов навчального процесу мало розроблена та досліджується в основному у зв'язку з проблемою громадянського виховання студентів (Т. Ліхневський, М. Михайличенко, Н. Нікітіна, А. Панчук, В. Плахтєєва, І. Сопівник, І. Щербак та ін.).

Визначальним аспектом системи виховання в Україні є національна ідея. У суспільному розвитку вона відіграє об'єднувальну, консолідуючу роль [2]. Тому нині перед вітчизняною освітньою галуззю, поряд із навчальними функціями, постає надзвичайно важливе завдання виховати справжнього громадянина й патріота української держави, який, займаючи свідому громадянську позицію, здатний відстоювати незалежність і соборність України.

Важливим на сьогодні залишається питання національно-патріотичного виховання студентської молоді, особливо на самих перших етапах здобуття вищої освіти – у коледжах. Упровадження в національно-патріотичний виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) слугуватиме комплексності інформаційно-ресурсного, комунікаційного, методичного забезпечення їх впливу на молодіжну аудиторію. Так як, одним із пріоритетних напрямків процесу інформатизації сучасного суспільства є інформатизація освіти, що є системою методів, процесів та програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збору, обробки, зберігання, поширення та використання інформації. Інформаційні технології надають можливість:

- раціонально організувати пізнавальну діяльність студентів у ході виховного процесу;
- зробити виховання ефективнішим, залучаючи всі види чуттєвого сприйняття студента у мультимедійний контекст та озброюючи інтелект новим концептуальним інструментарієм;
- побудувати відкриту систему виховання, яка забезпечує кожному

індивіду власну траєкторію виховання;

- використовувати специфічні властивості комп'ютера, що дозволяють індивідуалізувати виховний процес та звернутися до принципово нових пізнавальних засобів;

- інтенсифікувати усі рівні виховного процесу.

Національно-патріотичне виховання з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій, безперечно, має здійснюватися системно. Реалізація національно-патріотичного напрямку виховної роботи включає ряд взаємопов'язаних компонентів: розробку методологічної та створення єдиної нормативно-правової основи патріотичного виховання; проектування, створення та актуальну підтримку інформаційного середовища формування у молоді свідомості та поведінки на користь країни; розробку сучасних навчально-методичних матеріалів формування у молоді усвідомлення важливості забезпечення безпеки країни.

Цілком закономірним є використання широкого спектру можливостей ІКТ у національно-патріотичному вихованні молоді:

- Інтернет, соціальні мережі, YouTube, online-версії книг, текстів, словників і довідників, мультиплікація, музичні аудіофайли, відеофайли, інфографіка, комп'ютерні пізнавально-виховні програми, дидактичні комп'ютерні ігри-тренажери, мультимедійні та скрайбінг-презентації, проєктна діяльність, online-подорож, віртуальна екскурсія;

- соціальні мережі дають змогу користувачам об'єднуватися відповідно до спільних інтересів та уподобань, такий формат обміну думками та інформацією є доречним у сфері національно-патріотичного виховання;

- online-версії книг, текстів, словників і довідників – комфортний засіб уточнення та систематизації даних, що стосуються національно-патріотичного виховання молоді;

- мультиплікація, музичні аудіофайли, стануть у пригоді для формування збірок етнокультурної творчості національно-патріотичної спрямованості;

- відеофайли для формування відеотеки патріотичного контенту:

документального кіно проблемного характеру, телепередач навчально-пізнавального характеру, заходів і програм патріотичної спрямованості;

- інфографіка – інструмент візуалізації даних, призначених для швидкого й чіткого відображення;

- комп'ютерні пізнавально-виховні програми, спрямовані на планування виховної діяльності, що мають національно-патріотичне підґрунтя;

- дидактичні комп'ютерні ігри-тренажери поліпшують якість підготовки та використання технологій національно-патріотичного виховання за допомогою ігор;

- мультимедійні та скрайбінг-презентації забезпечують високий рівень особистої зацікавленості за допомогою інформації, яка виводиться на екран;

- проєктна діяльність дозволяє застосувати практично теоретичні знання для успішного вирішення конкретних завдань національно-патріотичного виховання з урахуванням безлічі факторів;

- online-подорож, віртуальна екскурсія – унаочнення сприйняття реалістичності здійснення віртуальних географічних мандрівок до визначальних природних та історичних місць рідного краю за допомогою інтерактивних географічних мап, відвідування музеїв і художніх виставок, пам'яток історії, культури [1].

Підсумовуючи сказане, відзначимо: стрімкий розвиток ІК-технологій торкається всіх сфер життя суспільства та не може не впливати на процес формування світогляду сучасної молоді. Як наслідок, система виховання загалом і система національно-патріотичного виховання студентів зокрема мають модернізуватися. Застосування ІК-технологій у національно-патріотичному вихованні підлітків може та має проєктуватися, виходячи з традиційних для українського суспільства цінностей, орієнтуватися на сучасні форми виховної роботи, бути системним і систематичним у своїй реалізації. Сучасна молодь повинна бути активною в громадському житті, що передбачає не лише оцінку конкретних явищ і подій, а й здатність до вмотивованих дій і вчинків. Важливо, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій

у процес національно-патріотичного виховання студентської молоді сприятиме заінтересованості та підвищить ефективність упровадження теорій та практичних заходів національно-патріотичної направленості.

Список літератури.

1. Вільцанюк І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в національно-патріотичному вихованні молоді. URL: <https://dismp.gov.ua/vykorystannia-informatsijno-komunikatsijnykh-tekhnologij-v-natsionalno-patriotychnomu-vykhovanni-molodi/>
2. Пономарьова Г. Ф. Досвід громадянського виховання студентів педагогічних коледжів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 1. С. 175-183.

Петренко Л. М., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ВІТЧИЗНЯНИХ УЧЕНИХ

Анотація. Автором обґрунтовано актуальність формування національної ідентичності в майбутніх викладачів закладів вищої освіти в процесі професійної підготовки. Здійснено аналіз наукових праць з використанням бази даних Національного репозиторію академічних текстів, пошукової системи і баз даних наукових цитувань OUCI. Узагальнено результати.

Ключові слова: ідентичність, освіта, викладач, безпека, війна.

Abstract. The author substantiates the relevance of the formation of national identity among future teachers of higher education institutions in the process of professional training. The analysis of scientific works was carried out using the database of the National Repository of Academic Texts, the search system and databases of OUCI scientific citations. The results are summarized.

Key words: identity, education, teacher, security, war.

Проблема формування національної ідентичності у процесі підготовки майбутніх викладачів закладів вищої освіти в умовах розв'язаної повномасштабної війни країною-агресором виходить на перший план серед пріоритетів гуманітарної безпеки. Адже сформувати не тільки фахівця, але й активного і відповідального громадянина, здатний лише викладач (науково-педагогічний працівник, педагог) із сформованою національною, громадянською, професійною ідентичністю, який щодня демонструє свою активну життєву позицію, особисту ефективність, істину, правдивість та критичне мислення, взаємоповагу, відкрите спілкування тощо.

Актуальність формування національної ідентичності у молоді підтверджується низкою нормативно-правових документів, прийнятих в Україні, серед яких: Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015), Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2018); Програма українського патріотичного виховання дітей та молоді (2021); Державна цільова соціальна програма національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2021); Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022), Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки (2022).

Важливість розв'язання питання національної ідентичності підкреслюється у наукових працях учених різних галузей науки, сталість якого ілюструє рис. 1.

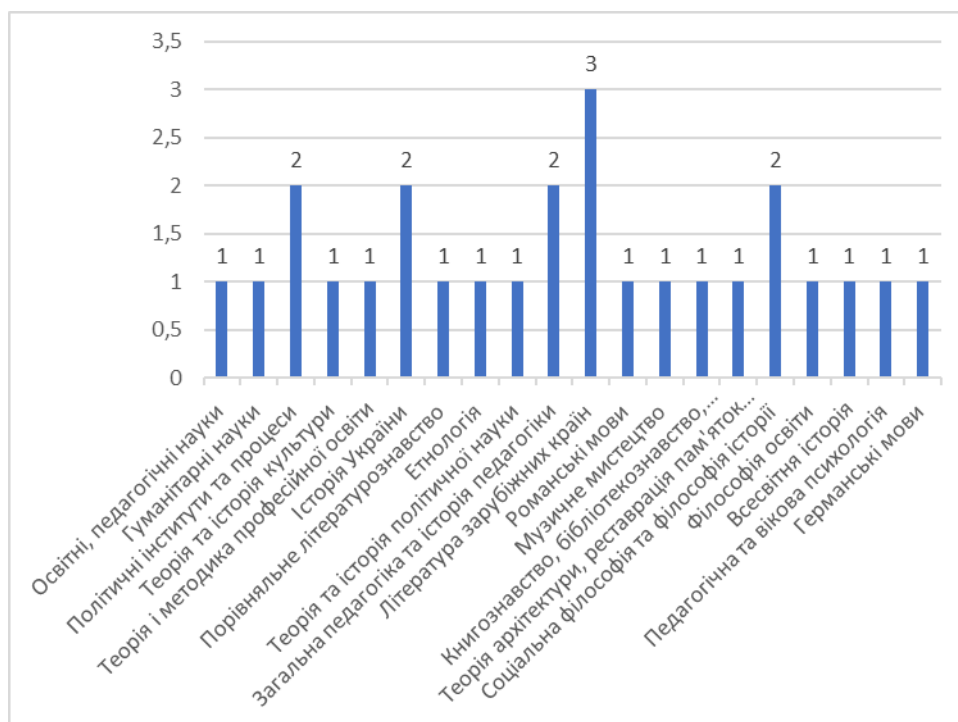

Рис. 1. Динаміка захисту дисертацій з питань національної ідентичності в Україні (2014-2023 рр.)

Початок військово-політичної агресії Росії проти суверенної України зумовив необхідність аналізу стану вивчення цього питання у період з 2014 року до тепер. Для аналізу нами використано Національний репозитарій академічних текстів (НРАТ) – загальнодержавну розподілену електронну базу

даних, в якій накопичуються, зберігаються і систематизуються академічні тексти. За результатами пошуку за ключовими словами «національна ідентичність» нами виявлено 37 дисертаційних робіт.

У НРАТ також за цей період представлено 14 звітів у сфері наукової і науково-технічної діяльності (одна тема повторюється тричі, інша – двічі, а тому реально виявлено 11 повних звітів). Перелік наукових установ і закладів вищої освіти, де виконувались такі науково-дослідні роботи, показано на рис. 2.

Рис. 2. Наукові установи і заклади вищої освіти, в яких здійснювались науково-дослідні роботи з питань національної ідентичності в Україні (2014-2023 рр.)

Крім цього 50 публікацій знайдено в OUCI – пошуковій системі і базі даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations ([OUCI \(dntb.gov.ua\)](http://dntb.gov.ua)).

На основі аналізу результатів досліджень виявлено, що в Україні тема національної ідентичності завжди була в центрі гострих дискусій, які періодично «спалахували», а потім дещо вщухали, проте ніколи не знімались з порядку денного, хоча і змінювався контекст [0]. Наприклад, культурно-освітній вимір національної ідентичності висвітлено в монографічному дослідженні Г. Філіпчука. Автором підкреслено провідну роль національної

культури та освіти у формуванні суспільної свідомості українців і акцентовано особливу увагу на впровадженні у зміст освіти цінностей, які «створять національну ідентичність, оберігають і зміцнюють найбільш значущу вартість Народу – соборну Державність» [0].

Така точка зору дещо відрізняється від думки Л. Єршової, яка вважає «обов'язковим вивчення дисциплін соціогуманітарного циклу (філософії, історії, політології, релігієзнавства, соціології, педагогіки, психології, культурології тощо), покликаних формувати усвідомлене та критичне сприйняття громадянами знань про людину, суспільство, державу» і пропонує прийняти закон України про соціогуманітарну освіту, який би «сприяв формуванню чутливості суспільної і політичної свідомості українців до будь-яких проявів людиноненавистницької ідеології» [0]. Аналогічної думки дотримується О. Газізова. Вона вказує на недостатню присутність гуманітарної складової у стратегічних документах, зокрема із національної безпеки України. Зважаючи на це, вона вважає необхідним ухвалення Стратегії української гуманітарної політики. Її метою має бути формування єдиного підходу органів державної влади до проблем національного ціннісно-смыслового наповнення гуманітарного простору України як важливого консолідуючого чинника розвитку українства, подолання стереотипів та пропагандистських міфів, інформаційної агресії РФ [0]. Вважаємо, що даний документ міг би стати дороговказом для імплементації закону України про соціогуманітарну освіту [0].

Аналіз джерельної бази вказує на складність формування національної ідентичності (Т. Дзюба, Д. Піонтковська, Ю. Половинчак, Л. Саракун, Н. Шайда та ін.), оскільки вбирає суспільні, економічні, політичні та культурні ознаки єдності, репрезентує національний простір. Можливо, цим пояснюється не велика кількість наукових праць у галузі 011 – освітні, педагогічні науки за останні вісім років (2014-2022): дисертації В. Мартинюк, Н. Онищенко, О. Соболю.

З огляду на проблему нашого дослідження, нами проаналізовано

результати досліджень учених-педагогів. Так, В. Мартинюк вперше обґрунтувала педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі (усвідомлення майбутніми педагогами значущості та потреби у формуванні національної ідентичності; створення у закладі вищої освіти національно-патріотичного середовища для формування національної ідентичності студентської молоді; активізація національно-патріотичної діяльності студентської молоді у позааудиторній виховній роботі) і розробила та апробувала модель формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі [0].

У дисертаційній роботі Н. Онищенко узагальнено теоретичні засади та методологічні підходи підготовки майбутніх учителів предметів суспільствознавчої галузі до формування національної ідентичності учнів ліцеїв. Автором уточнено понятійно-категоріальний апарат, виявлено типи національної ідентичності, окреслено ціннісно-сміслову поле національної ідентичності майбутніх учителів, базові моральні цінності та психологічні механізми, теоретично обґрунтовано структурно-функціональну модель та експериментально перевірено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів предметів суспільствознавчої галузі до формування національної ідентичності учнів ліцеїв [0].

Дані здійсненого огляду наукової літератури дозволяють зробити висновок, що значущість проблеми формування національної ідентичності у майбутніх викладачів закладів вищої освіти у післявоєнний період тільки зростатиме, оскільки Російська Федерація з її авторитаризмом, тоталітаризмом, шовінізмом, нацизмом та іншими людиноненависницькими ідеологіями залишатиметься споконвічним сусідом українського народу. А тому формування національної ідентичності майбутніх викладачів закладів вищої освіти має постійно знаходитись у центрі уваги: а) держави, яка має розширювати нормативно-правову базу, спрямовуючи її на розвиток соціогуманітарної політики; б) учених різних галузей науки – їх наукові

розробки збагачуватимуть зміст освіти, українознавчий контент шкільних предметів і університетських освітніх програм, що сприятиме зміцненню національного імунітету проти вкидання неправдивої інформації (фейків), викривлення історичних фактів тощо. Дана проблема заслуговує на виокремлення в окремий науковий напрям педагогічних досліджень.

Список літератури.

1. Газізова О. Загрози національній безпеці в гуманітарній площині: ціннісно-сміслові аспекти. *Українознавчий альманах*. Випуск 27. Київ: «Міленіум», 2020. С. 60-67.
2. Єршова Л. М. Витоки великороського шовінізму. *Вісник НАПН України*. 2022, Вип. 4(1). DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4132>
3. Мартинюк В. В. Педагогічні умови формування національної ідентичності студентської молоді в закладах вищої педагогічної освіти у позааудиторній роботі: доктор філософії: 011. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2022. 171 с.
4. Онищенко Н. Г. Підготовка майбутніх учителів предметів суспільствознавчої галузі до формування національної ідентичності учнів ліцеїв: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2021. 200 с.
5. Положення про Національний репозитарій академічних текстів. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 541. URL: www.rada.gov.ua
6. Філіпчук Г. Національна ідентичність: культурно-освітній вимір: монографія. Чернівці: Друк Арт, 2016. 304 с.

Пляка С. М., м. Кропивницький

МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ПРОПАГАНДА: ЗАГРОЗИ ЦІННІСНОЇ ДЕЗОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. *Стаття зосереджена на дослідженнях, що роз'яснюють новий рівень розвитку інформації з огляду на її шкідливість у національно-патріотичному вихованні школярів в Україні.*

Охарактеризовано особливості й сучасні тенденції інформаційної війни, маніпуляції та пропаганди; означено шкідливість їхнього впливу на свідомість школярів, зокрема на духовні цінності, та загрозу цілісності держави; окреслено напрями роботи педагогів у національно-патріотичному вихованні для допомоги учням протидіяти маніпуляції та пропаганді в цифровому просторі.

Ключові слова: *інформаційна війна, маніпуляція, пропаганда, критичне мислення, цінності, виховний процес.*

Abstract. *The article is focused on research that sheds light on a new level of information development in view of its harmfulness to the national-patriotic education of schoolchildren in Ukraine.*

Features and modern trends of information warfare, manipulation, and propaganda are characterized; the harmfulness of their influence on the consciousness of schoolchildren, in particular on spiritual values, and the threat to the integrity of the state, as a result, is

determined; the directions of teachers' work in national-patriotic education to help their students counteract manipulation and propaganda in the digital space are outlined.

Keywords: *information war, manipulation, propaganda, critical thinking, values, educational process.*

Із часу відновлення незалежності України 1991 року в організації виховного процесу дітей та учнівської молоді особлива увага мала б приділятися національно-патріотичному вихованню, що є невід'ємною складовою гарантування національної безпеки України.

У зв'язку із цим Стратегія національно-патріотичного виховання вказує на актуальність цілої низки проблем, серед яких:

- формування національного мовно-культурного простору на основі утвердження державної мови, стійкості його ціннісної основи перед зовнішнім втручанням;

- формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовних цінностей Українського народу, національної самобутності;

- проведення єдиної державної інформаційно-просвітницької політики щодо національно-патріотичного виховання;

- запобігання перетворенню інформаційного простору на поле маніпуляцій суспільною свідомістю, продукування ціннісної дезорієнтації [7].

Ми не маємо права легковажити нашою інформаційною безпекою ніколи, а особливо зараз, у час широкомасштабного російського вторгнення в Україну. Згідно зі статтею 17 Конституції України, інформаційна безпека поставлена в один ряд із суверенітетом, територіальною цілісністю та економічною безпекою, захист яких є найважливішою функцією держави та справою всього Українського народу [2].

Одним зі шляхів реалізації національно-патріотичного виховання в системі освіти України є розроблення державних і громадських заходів з інформаційної безпеки, спрямованих на запобігання негативним наслідкам впливу інформаційної війни, та розвиток критичного мислення [4].

Зараз існує багато різних визначень поняття «інформаційна війна», але

варто зупинитися на одному із них: «Інформаційна війна являє собою цілеспрямовані інформаційні впливи, що здійснюються суб'єктами впливу на мішені (об'єкти впливу) з використанням інформаційної зброї задля досягнення запланованої мети» [5]. Такий широкий підхід до визначення дає нам можливість зрозуміти хід її ведення, а саме – управління та використання інформаційних потоків з набуттям конкурентоздатної переваги над супротивником. Метою інформаційної війни є послаблення матеріальних і моральних сил супротивника та посилення власних. Інформаційна війна передбачає заходи пропагандистського впливу на свідомість людини у світоглядній, емоційній і ціннісній сферах, завдання яких – маніпулювання свідомістю, спотворення реальності, а отже, і формування ціннісних дезорієнтацій. Це стає особливо можливим в умовах інформаційного суспільства, у якому отримання та розповсюдження інформації здійснюється доволі просто.

Під час реалізації завдань національно-патріотичного виховання організаторам виховного процесу потрібно вміти розрізняти основні загрози, пов'язані з маніпуляціями, пропагандою, формуванням ціннісної дезорієнтації особистості та зводити нанівець їхні негативні впливи.

Маніпуляції та пропаганда є серйозною загрозою національно-патріотичному вихованню, оскільки вони можуть спотворювати факти й уявлення підростаючого покоління про Україну. Такі дії можуть призвести до того, що учні почнуть сприймати історію своєї країни неправильно або навіть відкинуть свої патріотичні переконання. Ці явища здатні негативно вплинути на свідомість і переконання людей та є загрозою цілісності держави.

Маніпуляції та пропаганда використовуються для негативного впливу на масову свідомість і спрямовують її в хибному напрямі. Наприклад, можуть поширюватися неправдиві інформаційні повідомлення, що мають на меті створити негативну картину про національні й загальнолюдські цінності. Це може призвести до змін у свідомості та формування спотвореного погляду на країни, а також до зниження рівня патріотизму й національної самосвідомості,

поширення ворожнечі й конфліктів.

Крім того, маніпуляції та пропаганда є загрозою для громадянського суспільства, розвитку демократії і прав людини. За допомогою маніпуляцій та пропаганди можна змусити громадян підтримувати злочинний режим, який може порушувати права людини й свободи. У цьому контексті національно-патріотичне виховання має велике значення, оскільки воно допомагає людям формувати патріотичні переконання, виховувати почуття власної гідності, розвивати відчуття гордості за свою країну та її культуру, історію і традиції. Це сприяє розвитку національної ідентичності та зміцненню держави.

Протидія загрозам ціннісної дезорієнтації полягає у формуванні критичного мислення, медіаосвіті й інфомедійній грамотності учасників освітнього процесу. Медіаосвіта – це процес навчання використання різних медіа-технологій та інформаційних ресурсів з метою розуміння, аналізу та критичного оцінювання інформації, яка надходить із медіа.

Інфомедійна грамотність – це здатність людини ефективно використовувати інформацію з різних джерел, зокрема і з медіа-ресурсів, з метою розуміння та вирішення різних завдань. Інфомедійна грамотність включає аналіз і критичну оцінку інформації, яка надходить із різних джерел.

Обидва ці поняття є важливими в сучасному інформаційному суспільстві, де кожна людина залежить від інформації. Медіаосвіта й інфомедійна грамотність допомагають розвивати критичне мислення та аналізувати інформацію з медіа-ресурсів, що зі свого боку допомагає робити більш обґрунтовані рішення в різних сферах життя.

Концепція Нової української школи визначає однією із десяти ключових компетентностей випускника інформаційно-цифрову компетентність, яка передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), інформаційну й медіаграмотність [3, с. 11].

Саме тому в роботі з учнівською молоддю варто наголошувати на меті інформаційних операцій, пояснювати прийоми, якими користуються пропагандисти з метою ефективної протидії.

Найпоширенішими технологіями маніпулювання свідомістю є:

- хаотизація потоку повідомлень (виокремлення із сукупності нового невеликої кількості тих фактів, які мають відповідати відомим чітко сформульованим критеріям);
- конструювання повідомлення з неповних висловлювань або уривків відео (однією з умов успішної фрагментації проблеми є її сенсаційність);
- спотворення реальності (мовчання про багато важливих деталей та виклад недостовірної інформації);
- перебільшення певних образів (за відсутності аналітики та неможливості порівняти з правдою сприймається як реальність);
- мовні маніпуляції (використання спеціальних слів, фраз, мовних зворотів, які створюють потрібний емоційний фон, методи побудови великих мовних конструкцій із чітко визначеними ефектами впливу на свідомість);
- примітивізація аудиторії (спрощення висвітлення проблем призводить до примітивізму мислення);
- часте повторення, що є основною умовою пропаганди (якщо зловживати цим прийомом, стереотипи підсилюються до стійких забобонів; повторення надає твердженням ваги додаткового переконання й перетворює їх на нав'язливі ідеї) [6].

До найуразливішої категорії, яка легко піддається негативному впливу пропаганди, відносяться діти та підлітки, адже в них тільки формуються ціннісні переконання, власна світоглядна позиція. Нестійка емоційно-вольова сфера дає можливість маніпуляторам негативно впливати на поведінку та вчинки дітей і підлітків.

Соціологи ще від початку бойових дій 2014 року фіксують суттєві зміни в ціннісних ставленнях підлітків до політики та медіа. У цьому розрізі цікавими є результати фокус-групи дослідження «Нові небезпеки Інтернету під час воєнних дій очима дітей» [1]. Вони вказують, що в дітей формується своєрідний мораторій на розмови про політику. Така реакція дітей на збройний конфлікт означає збільшення дистанції до влади, що стає бар'єром для розвитку

громадянського суспільства. Педагогам потрібно знаходити можливості та включати політичний контекст у розмову зі старшокласниками, тому що якщо зараз буде мораторій на політичні теми, то вже в наступного покоління можуть виникнути проблеми з демократією.

Окрім загроз, пов'язаних із відвертим шахрайством у мережі, інтернет нині несе такі головні ризики, як біль, травматизація, розірваність спілкування. Порівняно з попередніми роками оцінка правдивості інформації в мережі дуже змінилася. Якщо раніше відомості в інтернеті сприймалися як більш верифіковані, то зараз мережевий простір став скупченням суб'єктивної неперевіреної інформації. Технології «промивання мізків» мають за мету руйнування ідентичності особистості. Тільки зруйнувавши ідентичність, можна повністю змінити ціннісні орієнтири людини.

Отже, робота педагогів має бути спрямована на формування ідентичності дитини, розвитку критичного мислення, яке має бути найбільшим ворогом пропаганді й маніпуляціям свідомістю. Для того, щоб протистояти маніпуляціям та пропаганді, важливо навчати дітей критичному мисленню та аналізу інформації, розвивати навички самостійного пошуку й перевірки джерел, а також надавати можливість висловлювати власну думку та брати участь у дискусіях.

Національно-патріотичне виховання в Україні повинно ґрунтуватися на підтримці та вихованні громадянських якостей, таких як відповідальність, гідність, чесність, повага до прав та свобод інших людей, які є основою громадянського суспільства.

Список літератури.

1. Дорош М. Діти в інтернеті стикаються з новими «воєнними ризиками» - дослідження. URL : <https://ms.detector.media/media-i-diti/post/12546/2015-02-10-dity-v-interneti-stykautsya-z-novymy-voennymy-ryzykamy-doslidzhennya/>
2. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/print>
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 {Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки від 23.06.2022 № 586} «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» URL

: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/62a/042/1e2/62a0421e24258666156501.pdf>.

5. Прокоф'єва Д.М. Інформаційна війна та інформаційна злочинність. URL : <http://www.crime-research.iatp.org.ua/library/Prokop.htm>

6. Стельмашов А. З.М.І.: засоби маніпулювання інформацією. URL : <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/10579/2011-01-15-zmi-zasoby-manipulyuvannya-informatsiieyu/>.

7. Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/2862019-27025>

Пометун О. І., м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАННІ ІСТОРІЇ

Анотація. У тезах висвітлено актуальність питань формування національної ідентичності учнів, зокрема у навчанні історії. Розкрито стан проблеми і основні завдання вчених і вчителів у цьому напрямі. Окреслено дидактичні шляхи формування компонентів ідентичності.

Ключові слова: національна ідентичність, учні, навчання історії, формування, компоненти

Abstract. The theses highlight the relevance of issues of forming the national identity of pupils, in particular, in history education. The state of the problem and the main tasks of researchers and teachers in this direction are disclosed. Didactic ways of forming identity components are outlined.

Key words: national identity, pupils, learning history, formation, components.

Проблема формування національної та громадянської української ідентичності мешканців України в умовах війни досягла максимальної гостроти. Без швидких і ефективних кроків у напрямі її вирішення неможлива не тільки повоєнна реінтеграція непідконтрольних нині Україні територій, а й збереження цілісності і зміцнення держави. Ідентичність громадян, об'єднаних не тільки формальною належністю до однієї держави, а й спільною соціальною пам'яттю, системою цінностей і смислів – це фундамент державності. Без нього споруда не витримує потрясінь.

Про актуальність цих питань свідчить і набуття чинності у січні 2023 р. Законом України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», де пріоритетами державної політики названі утвердження національних цінностей, ідей демократії, верховенства права, досягнення єдності в українському суспільстві шляхом подолання суперечностей соціокультурного, мовного, регіонального

характеру на основі європейського та євроатлантичного курсу, забезпечення дотримання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина.[4] На формування цих ідентичностей і має бути спрямована державна, а отже і освітня політика, насамперед діяльність освітніх закладів і установ всіх рівнів освіти для всіх вікових категорій здобувачів освіти.

Ідентифікація (набуття ідентичності) у загальному сенсі розглядається дослідниками як процес становлення уявлень індивіда про себе і своє місце в світі. Сформована ідентичність дає людині змогу бачити себе у всьому багатстві відносин з навколишнім світом і визначати власну систему цінностей, ідеали, життєві плани, потреби тощо. Ідентичність людини проявляється як сукупність її складників (іноді говорять про сукупність ідентичностей): соціальна, групова, особистісна та індивідуальна ідентичності. Ідентифікація з певними соціальними спільнотами перетворює людину у соціального індивіда й особистість, дозволяє їй оцінювати свої соціальні зв'язки і приналежності в термінах «Ми» і «Вони». Ідентифікація її з великими умовними соціальними групами, як ось держава та, нація позначається термінами етнічна, національна, громадянська, національно-культурна ідентифікація. [5]

Поняття української національної ідентичності Закон України визначає як стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями [4]. Формування національної ідентичності, на думку вчених, передбачає присутність у повсякденному житті людей таких «спільних точок» як національні символи, мова, кольори, історії нації, кровні зв'язки, культура, музика тощо. Це відчуття «нації як згуртованого цілого, представленого відмінними традиціями, культурою та мовою». [1] Вона асоціюється з патріотизмом, або вірністю та відданістю своїй країні. Часто про національну ідентичність говорять як про «історичну» ідентичність, яку маємо формувати в учнів насамперед у навчанні історії, приділяючи пильну увагу як змістовому

наповненню курсів історії, так і методиці його опрацювання.

Для проєктування дидактичної моделі розвитку національної ідентичності учнів у навчанні історії розглянемо структуру цього особистісного утворення. На думку вчених, вона (як й інші види ідентичності) складається з: когнитивного (пізнавального) компонента – сукупності відповідних знань і уявлень; емоційно-ціннісного – власні ставлення, орієнтовані на національні цінності, емоційна залученість до національного життя, національної історії, мотивація до дій і вчинків; діяльнісно-поведінкового – операційної готовності учня до бажаної діяльності як пізнавальної, так і соціальної, осмисленість і компетентність у її реалізації.[2] Кожен з названих компонентів має бути наповнений освітнім змістом. Інакше кажучи, необхідно визначення конкретної системи знань, умінь, навичок і ставлень, що забезпечує формування української національної ідентичності у закладах освіти України. Окрім того, для кожного з них треба визначити методологію й методичні шляхи забезпечення засвоєння учнями цього змісту.

Рік повномасштабної агресії продемонстрував, наскільки важливою є історія як шкільний предмет і як підґрунтя історичної культури суспільства, адже саме трактування історії України стало важливим складником інформаційної війни, розгорнутої російської федерації. Це обумовило якісне оновлення шкільних програм з історії у 2022 р. з урахуванням нових історіографічних напрацювань. Запропоновані зміни і доповнення мають на меті увиразнити наскрізні лінії з минулого, які дають змогу пояснити сучасні події. Частина змін у навчальних програмах спрямована на розширення просторових контекстів української історії, створення додаткових можливостей для аналогій і порівнянь. Наприклад, в оновлених програмах пропонується погляд на СРСР як на державу імперського типу. Також програми орієнтують на вивчення не тільки інструментів насильства, якого в ХХ столітті зазнавали українці, а й опору йому. Суттєві зміни пропонуються в частині найновішої історії, насамперед подій, пов'язаних зі збройною агресією російської федерації проти України із поясненням понять «руській мір», «рашизм», «політика

російщення», «колабораціонізм». [3]

Проте зрозуміло, що обмежитись лише змінами у змісті курсів не є можливим. Такі зміни не знижують важливості забезпечити формування в учнів емоційно-ціннісного складника ідентичності: почуття гордості і причетності до героїчних минулих та сучасних подій і усвідомлення історичної відповідальності за події в суспільстві і державі, поваги до національних символів та святинь культурно-історичних цінностей суспільства та держави, гордості за приналежність до свого народу. Все це потребує методичного опрацювання і відповідних рекомендацій для вчителів, так само як і забезпечення розвитку операційно-діяльнісного складника ідентичності учнів. Це потребує застосування діяльнісного підходу у навчанні. Головним у цьому підході є діяльність учня у навчанні: участь у дискусіях і обговореннях на уроці, робота у парах і групах, формулювання власних висновків, оцінок і ідей, розвиток уміння осмислювати інформацію з різних джерел, вирішувати практичні завдання, виконувати навчальні проекти тощо. Така діяльність на відповідному історичному змісті дозволяє індивіду зробити власний вибір щодо приналежності до соціальної групи. Для цього він повинен визначити цінності, властиві цій групі, і головне – прийняти рішення, чи готовий він їм відповідати. Відповідні вказівки і рекомендації для вчителів мають вміщуватись як у підручниках з історії, так і навчальних і методичних посібниках для різних класів.

Повноцінна ідентичність формується і зміцнюється в особистості свідомо і пов'язана з її переконаннями, ціннісними орієнтаціями. Вона висловлюється людиною як особиста позиція і підтримується її діями, тому діяльнісний компонент обов'язково має бути сформований у навчанні, хоча би на рівні мови, мовлення і поведінки учня. Це динамічне утворення, що конструюється особистістю в ході порівняння з іншими, перегляду цінностей, наповнюваності смислами, пошуку свого місця в соціальному середовищі

Таким чином, можна стверджувати, що динаміка формування української національної ідентичності у навчанні історії має бути забезпечена спеціальними

дидактичними ресурсами історичної освіти: змістом і методикою навчання на всіх етапах базової і профільної середньої освіти.

Список літератури.

1. Definition of National Identity in English. *Oxford Dictionaries*. Archived from the original on 17 November 2015. Retrieved 14 November 2019. URL: <https://web.archive.org/web/20151117063449/http://www.oxforddictionaries.com/us/definition/american-english/national-identity>
2. Зайцева Ю. М., Прокоф'єва О.О. Компоненти громадянської ідентичності як основа в її становленні у підлітковому віці. URL: <http://medpsychology.pp.ua/komponenty-hromadyans%CA%B9koyi-identychnosti-yak-osnova-v-yiyi-stanovlenni-u-pidlitkovomu-vitsi>
3. Оновлено зміст навчальних програм ЗСО. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/onovleno-zmist-navchalnih-program-zso>
4. «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834>
5. Чорна Л. Г. Ідентичність особи: від групи до індивідуальності (методологічний аналіз). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/721373/1/46439811.pdf>

Попова В. В., м. Київ

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. Обґрунтовано актуальність питання партнерства держави, освіти та громадянського суспільства у формуванні національної ідентичності. Проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення передумов патріотичного виховання. Враховуючи сучасні українські реалії та зарубіжний досвід, пропонується запровадити виховання національної ідентичності на основі суспільних цінностей у системі державно-приватного партнерства.

Ключові слова: виховання, державно-приватне партнерство, національна ідентичність, освіта, патріотизм.

Abstract. The relevance of the issue of the partnership between the state, education and civil society in the formation of national identity is substantiated. The normative legal support state of the prerequisites for patriotic education is analyzed. Considering today's Ukrainian realities and foreign experience, it is proposed to introduce national identity education based on public values in the public-private partnership system.

Keywords: education, national identity, public-private partnership, patriotism, upbringing.

Виокремлення господарської системи України 1991 р. у самостійний суб'єкт міжнародного права з усіма формальними ознаками державності (гімн, герб, прапор, конституція, гроші, тощо) відкрила широкі можливості для усебічного її розвитку. Але відсутність чіткого бачення майбутнього політично-соціального ладу України та недостатня увага до національно-патріотичного виховання дали підстави спадкоємцю СРСР зазіхнути на право українців мати

власну державу.

Статистичними індикаторами відсутності чіткого бачення майбутнього України після 31 року формальної незалежності стали неподолані соціально-економічні проблеми: напередодні повномасштабної війни з РФ усе ще не були досягнуті показники ВВП рівня 1990 р., її частка у світовому ВВП постійно зменшувалася, рівень безробіття істотно перевищував нормальний, доходи пересічних українців та тривалість їхнього життя були найнижчими у Європі, тощо. Врешті решт соціально-економічні проблеми трансформувалися у військово-політичні.

Нинішній етап українського державотворення за рівнем складності та потужністю змін можна порівняти з Хмельниччиною 1648-1654 рр. та з Українською Революцією 1917-1921 рр. [10]. Він є знаковим явищем у національно-визвольній боротьбі українців за відродження самостійності та формування національної ідентичності. Захоплення і підтримка світової спільноти вказують на те, що є здобутки, які дають підстави українським освітянам чим пишатись і над чим плідно працювати.

Неможливість захопити Україну за 3 дні стала результатом небувалого піднесення патріотизму національно свідомих громадян. Але надвисока ціна, яку зараз Україна платить за доведення свого права на суб'єктність, стала результатом того, що в Україні покоління 1991-2021 рр. виростило на застарілому поняттєвому апараті, а подолання ілюзії історичної суб'єктності Радянської України (УСРР) залишилось невиконаним завданням інтелектуального середовища [9].

Освіта, яка: «упродовж 1991-2021 рр. ... незмінно виступала ключовим суб'єктом націєтворення і державотворення в контексті становлення незалежної суверенної країни» [9, с. 4], мала діяти на випередження та готувати до майбутнього. Зараз, в умовах повномасштабної російсько-української війни на українських освітянах та науковцях лежить не менша відповідальність, аніж на збройних силах України – адже вони мають тримати ідеологічний фронт.

Найбільш ґрунтовно унормовані питання патріотичного виховання у

Законі України «Про оборону України» (ст. 3, 11, 12, 14, 15 та 16). Діюча Конституція України не містить терміни, які стосуються патріотизму, натомість стверджується: «Суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності» (стаття 15). Діючий Закон України «Про освіту» не містить поняття «ідеологія». Виховання патріотизму назване однією з засад державної політики, а зобов'язання утверджувати повагу до патріотизму накладається на педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників (стаття 54) та на батьків здобувачів освіти (стаття 55).

В умовах сьогодення виникла потреба щодо переосмислення концепції національно-патріотичного виховання та розроблення системних заходів, спрямованих на його посилення, особливо у дітей та молоді. Міністерством освіти і науки України 6 червня 2022 р. був ухвалений наказ № 527, у якому зазначено мету національно-патріотичного виховання, комплекс виховних завдань та затверджена Концепція національно-патріотичного виховання у системі освіти. У серпні 2022 р., через шість місяців російсько-української війни, у змісті навчальних програм було: «Оновлено перелік термінів/понять щодо: «присвоєння суверенітету» (у значенні привласнення, захоплення суверенітету УСРР союзним центром), «руській мір», «рашизм», тощо» (Міністерство освіти і науки України, 16 серпня 2022 року).

Для реалізації того, що Концепція Національно-патріотичного виховання у системі освіти України визначає як «комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів...» (Міністерство освіти і науки України, 2022) компетенції виключно Міністерства освіти і науки не достатньо. Крім того, поза межами наведеного переліку залишається приватне підприємництво, яке забезпечує економічний фундамент державності.

Аналіз наявної нормативно-правової бази дозволяє зробити висновки про необхідність пошуку законодавчо визначеного механізму національно-патріотичного виховання України як невід'ємної складової її національної

безпеки. Механізму взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, регіонального підприємництва, інститутів громадянського суспільства, навчальних закладів усіх рівнів (від дитячого садочка до вищої школи) та окремих громадян для формування національної свідомості, патріотичності та почуття відданості Україні.

Національно-патріотичне виховання для країн усього світу посідає особливе місце у суспільній системі цінностей та далеко виходить за рамки суспільного блага у традиційному розумінні економістів [2]. Концепція суспільної цінності виникла у середині 1990-х рр. та стала альтернативою приватній цінності, яка перетворювала на товар усі складові державного сектора. Суспільна цінність у новітній інтерпретації визначається як те, що цінується суспільством та є корисним для усієї громадськості за різними критеріями – прозорість, справедливість тощо [1], адже в ній на перший план виступають особисті інтереси людини та колективні прагнення суспільства до спільної мети [4].

Якщо особисті інтереси людини та колективні прагнення суспільства до спільної мети є визначальними у новітній інтерпретації суспільних цінностей, то покладатися виключно на державу та державні інституції у процесі їхнього формування у сучасних умовах недоцільно. Світова практика останніх 30 років показує, що до формування суспільних цінностей причетне широке коло різних суб'єктів, що призвело до принципових змін кордонів державно-приватної взаємодії. Усе більша кількість зацікавлених осіб залучається до розроблення та реалізації програм місцевого розвитку, а їхні функціональні обов'язки виходять за межі традиційних юрисдикцій та формуються відповідно до моделей сітьового управління [4].

У світі накопичений потужний досвід залучення до формування суспільних цінностей взагалі та національно-патріотичного виховання зокрема широкого кола державних інституцій, суспільно-громадських організацій, приватного бізнесу, тощо. Це формалізувалося у новітній парадигмі державно-приватного партнерства (ДПП) як: «... інструменту, який державні та приватні

партнери використовують для спільного проектування та спів-фінансування починань або проектів, що становлять спільний інтерес і спрямовані на формування навичок» [5, с. 18].

Саме під впливом концепції суспільних цінностей трансформувалася парадигма ДПП, яке спочатку було альтернативою приватизації. Але державний сектор у новітній інтерпретації парадигми ДПП залишається каталізатором у процесі розвитку людського капіталу, при формуванні навичок, компетенцій та системи цінностей, які мають відповідати змінам середовища та вимогам забезпечення соціальних результатів.

Поширення моделі ДПП в освіті робить безперервним ланцюг соціальних цінностей шляхом переходу від виховання стійких світоглядних ідеологічних цінностей до надання конкретних професійних умінь і навичок. Результатом дії такої системи є вже не примітивний (хоча і високоефективний) трудовий капітал, а соціально свідомий патріотично налаштований істинно людський капітал.

Список літератури.

1. Bryson, J. M., B. C. Crosby, & L. Bloomberg. Public Value Governance: Moving beyond Traditional Public Administration and the New Public Management. *Public Administration Review*. 2014. 74 (4), 445–456.
2. Mazzucato, M. *The value of everything: Making and taking in the global economy*. Hachette UK. 2018.
3. Meynhardt, T. Public value inside: What is public value creation? *International Journal of Public Administration*. 2009. 32 (3–4), 192–219.
4. Moore, M. *Creating Public Value: Strategic Management in Government*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 1995.
5. Vecchi, V., Taurelli, S., & Meer, M. *Public-private partnerships for skills development : a governance perspective (Vol. I, Thematic overview)*. European Training Foundation, Publications Office. 2021. URL : <https://data.europa.eu/doi/10.2816/422369>
6. Кремень, В. Г., Луговий, В. І., і Топузов, О. М. *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ : КОНВІ ПРІНТ. 2021. URL : <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua>
7. Міністерство освіти і науки України (16 серпня 2022 року). Оновлено зміст навчальних програм ЗСО. URL : <https://mon.gov.ua/ua/news/onovleno-zmist-navchalnih-program-zso>
8. Міністерство освіти і науки України. (2022). Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України [...] МОН України; Наказ, Концепція, Заходи від 06.06.2022 № 527.
9. Міронова, І., Буряк, А. Радянська Україна: ілюзія історичної суб'єктності. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2020. (01), 15-23.

<https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2019.01.015>

10. Попова, В., Попов, В. Роль науки і освіти у формуванні суб'єктності України у процесі входження в європейський простір. *Professional Pedagogics*. 2022. 2(25), 45–57. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.25.45-57>

Попович Л. М., м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ І ТЕХНОЛОГІЙ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ У ПАРТНЕРСЬКІЙ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. Необхідність використання інноваційних форм і технологій державно-громадського управління у партнерській взаємодії закладів загальної середньої освіти керівникам, потреба оволодіння ефективними технологіями управління з метою забезпечення з метою надання якісних освітніх послуг.

Ключові слова: керівник закладу освіти, державно-громадське управління, заклади загальної середньої освіти, інноваційні форми і технології, партнерська взаємодія.

Annotation. The need to develop innovative forms and technologies of the state-community management in partnership with mortgages in the global secondary education for ceramic workers, the need for efficient management technologies with the method of providing services with the help of employees.

Key words: foundation stone of education, state-community government, foundation of global middle education, innovative forms and technologies, partnerships.

Зміст державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії сьогодні потребує узгодженої партнерської взаємодії органів державної влади, громадських організацій та приватних структур, які мають забезпечити законодавче закріплення організаційно-правових форм взаємодії між суб'єктами управлінського та освітнього процесів, а також мають сприяти залученню до партнерської співпраці юридичних та фізичних осіб на взаємовигідних умовах та демократизації органів державної влади, місцевого самоуправління, територіальних громад та управління освітою, наукових установ та закладів освіти різних рівнів акредитації.

Керівник сучасного закладу загальної середньої освіти має володіти інноваційними освітніми формами та технологіями державно-громадського управління з метою створення у закладі освіти ефективної педагогічної системи та надання якісних освітніх послуг здобувачам освіт

Вітчизняні вчені у своїх наукових працях висвітлювали проблеми

державно-громадського управління закладами загальної середньої освіти; державно-громадянського управління закладів освіти на засадах партнерської взаємодії; сутності державно-партнерської взаємодії суб'єктів управління опорними закладами освіти; партнерської взаємодії держави і громади в управлінні закладами освіти; інноваційних технологій та інструментів у практиці управління керівників опорних закладів на засадах державно-партнерської взаємодії; аспектів державно-приватного партнерства в управлінні закладами загальної середньої освіти; законодавчих вимог стосовно організації державно-громадянського управління закладами загальної середньої освіти на засадах партнерської взаємодії: А.Данко, Л.Калініна, Н.Лісова, О. Онаць, Г. Калініна, М. Малюга, Л. Попович, І. Саух, Б.Чижевський та ін.

Державно – громадське управління закладами загальної середньої освіти вітчизняними вченими розглядається як важливий показник рівня розвитку закладу освіти, у якому кожний сегмент управління: організаційний, фінансовий, кадровий, інформаційний – є цілісним організмом, який функціонує як єдина система.

Метою роботи є висвітлення інноваційних форм і технологій державно-громадського управління у партнерській взаємодії закладів загальної середньої освіти

Проведений аналіз теоретичних джерел, результати дослідження та практичний досвід керівників експериментальних закладів загальної середньої освіти.

Важливе місце в реалізації громадсько-державного управління ... закладом освіти посідають інтерактивні технології. Інтерактивні технології — це засіб демократизації навчально-виховного процесу та реальна дія громадсько-державного управління. Їх використання передбачає, зокрема, застосування методик, що допомагають набуті інтелектуальних і соціальних навичок, демократичної поведінки, створення суб'єктно-суб'єктних стосунків, залучення до активної комунікативної взаємодії, встановлення атмосфери взаємоповаги, довіри та відповідальності... Ефективними, на нашу думку, є

інноваційні технології моделювання. Їх поділяють на такі категорії: евристичне моделювання, технології математичного моделювання; інформаційно-комунікаційні, конструктивні, структурні, проєктивні. Запровадження таких технологій допомагає створювати оптимальні моделі громадсько-державного управління опорним закладом. [1]

Проведене нами дослідження показало, що є такі характерні ознаки партнерської взаємодії в реалізації державно-громадського управління у педагогічній практиці:

- державно-громадське управління закладами освіти є важливим показником рівня розвитку освітнього закладу, у якому кожний складник управління: організаційно-структурний, фінансово-економічний, освітній, кадровий інформаційний, є цілісним організмом, який функціонує у єдиній системі;

- партнерська взаємодія закладу освіти з батьками за участю місцевої спільноти, бізнесу, громадських та приватних структур, які є активними учасниками в налагодженні освітнього процесу та життєдіяльності закладу освіти, на нашу думку, і є педагогікою партнерства: державно-громадського та державно-приватного;

- партнерська взаємодія має відбуватися між державою, залучення до процесу управління різних органів управління не тільки освітою на державному, регіональному і місцевому рівні, але й громадським сектором, громадські об'єднання, асоціації, спілки, благодійні фонди тощо, та роботодавцями і бізнесом в здійсненні освітніх проєктів на основі законодавчих актів і рівноправних угод;

- усі партнери на взаємовигідних умовах розвивають і удосконалюють матеріально-технічну базу закладів загальної середньої освіти : ремонти, оснащення навчальних кімнат; надання освітніх послуг, медичного обслуговування, організація харчування, підвезення учнів та педагогів до закладів освіти та зворотньо тощо; здійснюють безоплатне надання товарів і послуг закладам загальної середньої освіти : мультимедійного обладнання,

комп'ютерної техніки тощо;

- залучення бюджетних та позабюджетних коштів з різних джерел, не заборонених чинним законодавством;

- використання у партнерській взаємодії інноваційних форм і технологій державно-громадського управління, описаних у наукових публікаціях співробітників відділу економки та управління загальною середньою освітою, таких як: аутсорсинг, краудсорсинг та краудфандинг.

Здійсненню державно-громадського управління на засадах партнерства та розв'язанню проблем закладів загальної середньої освіти допоможуть сучасні управлінські технології, які використовуються в інноваційному менеджменті, зокрема: бренд-стратегії, бенчмаркінг, інжиніринг, реінжиніринг, тімбілдінг, рефреймінг, метод кейсів тощо.

Висновки. За результатами дослідження встановлено, що при використанні інноваційних форм і технологій державно-громадського управління у партнерській взаємодії закладів загальної середньої освіти керівникам необхідно оволодівати ефективними технологіями управління з метою забезпечення надання якісних освітніх послуг.

Використана література.

1. Онаць О. М. Інноваційні технології в управлінській діяльності керівника опорного закладу освіти в підручнику для менеджера. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/710822/1/cfcb470011a586b8d4e7d48969f4019c.pdf>

2. Онаць О. М. Реалізація інноваційних технологій в управлінській діяльності опорних закладів освіти. XVI Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційні технології сучасної наукової діяльності: стратегія, завдання, впровадження», м. Житомир. С. 55-59. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732896/>

3. Онаць О. М., Попович Л.М., Данко А. Партнерська взаємодія держави і громади в управлінні закладом освіти. Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу. Київ: Педагогічна думка, 2022. С. 44-47. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732879/>

4. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г.Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. 444 с. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14608/1/MonPaluch.pdf>

Проців М. П., м. Березжани Тернопільської обл.

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ – ВАГОМИЙ ВИМІР РОСІЙСЬКОГО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2023 рр.

Анотація. У статті показана роль волонтерського руху в допомозі Збройним силам України, учать у ньому старшокласників і студентів, використання експозиції Березжанського краєзнавчого музею для проведення заходів з національно-патріотичного виховання.

Ключові слова: Березжанський краєзнавчий музей, Волонтерський центр «Березжани», експозиція, експонати, студенти, учні.

Abstract. The article shows the role of the volunteer movement in helping the Armed Forces of Ukraine, it teaches high school students and students, the use of the exposition of the Berezhny Museum of Local History for conducting events on national and patriotic education.

Keywords: Berezhany Museum of Local Lore, Volunteer Center "Berezhany", exhibition, exhibits, students, pupils.

Російсько-українська війна, яка триває десятий рік, має різні виміри. Про неї можна говорити мовою жорстоких цифр: тисячі невинно вбитих, поранених і тих, що пропали безвісті. Про втрати промисловості та соціальної сфери, довкілля та культурного ландшафту. Про окремих героїв і масовий героїзм. Останнім часом вагомо й голосно заявив про себе волонтерський рух, що об'єднав у своїх лавах одержимих людей, які вирішили допомагати ЗСУ.

Волонтерський центр «Березжани» ГО «Березжанський Майдан» працює з 2013 року. З перших днів російсько-української війни допомагає ЗСУ. Перша поїздка на Схід України була здійснена 26 лютого – 1 березня 2022 р. – у перші дні широкомасштабного вторгнення російських військ.

У своєму бажанні допомогти армії об'єдналися місцеві та переселенці, учні та вчителі, студенти та викладачі, представники різних професій. У перші місяці війни 2022 р. щодня тут працювало 60-80 осіб: з Бахмута, Запоріжжя, Києва, Костянтинівки, Краматорська, Харкова, Чернігова...

Студенти Львівського національного університету, Київської Духовної Православної Академії, Одеського національного економічного університету, Тернопільського західноукраїнського і педагогічного університетів, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Березжанського агротехнічного інституту і

Бережанського фахового коледжу працювали пліч-о-пліч з учнями бережанських шкіл, особливо, Бережанського ліцею №1 та імені Богдана Лепкого.

Робота центру добре організована, працюють окремі «цехи»:

- «Первинний розбір і упакування продуктів» де все сортується і пакується;

- «Плетіння сіток різних типів і розмірів». Навчилися плести маскувальні сітки та сітки-основи кілька десятків волонтерів;

- «Білочки» – тут чистять горіхи для виготовлення енергетичних батончиків і сортують крупи, макарони та мівіну;

- «Медицина». У цьому класі сортують ліки та все, що стосується гігієни. За місяці війни укомплектовано сотні індивідуальних аптечок;

- «Тарний цех» збирає картонні коробки в магазинах і готує їх для дальшого використання.

Оксана Муравльова з Бахмута (ГО «Український розмовний клуб «Файно») організувала цілий цех з пошиву державних і національних прапорів, мішків, трусів, маскувальних халатів, виготовлення оберегів і сувенірів. Станом на 27 лютого 2023 р. пошито 1425 прапорів, які передані в підрозділи ЗСУ.

У «філіях» волонтерського центру виготовляють скоби (клямри) для будівництва бліндажів, «їжаки», буржуйки. Кілька десятків жінок вдома ріжуть тканину для сітки. У Клевані на Рівненщині наш підрозділ плете сітки, виготовляє тушонки та печиво, збирає продукти.

Волонтерський центр «Бережани» – активний учасник проекту «Народжені у вишиванках». Непереможні!», в рамках якого вже виготовлено 700 льоль – комплектів для новонароджених. До Всесвітнього дня вишиванки буде готово 1000 комплектів! До цього залучено чимало бережанців і тимчасово переселених осіб.

Волонтери не тільки працюють, але й навчаються на майстер-класах, уроках надання першої медичної допомоги. Брала участь у проєкті Бережанського краєзнавчого музею «Музейна НЕшкола» (Оксана Муравльова

та Володимир Березін з Бахмута, Галина і Микола Проціви, Влад Невгад і Олександр Оберський з Бережан). Регулярно проводять ярмарки сувенірної продукції для збору коштів на потреби ЗСУ.

Живуть цікавим життям: оригінально облаштували «побут». При вході усіх зустрічає собака «Байрактар», на сторожі завжди стоїть козак. На озброєнні мають навіть «танк», який сконструювали з картонних коробок. Відзначають дні народження, грають волейбол і футбол, на фортепіано та гітарі, в «Мафію». Цікавими є щоденні уроки історії та військової стратегії біля карти України, а особливо – спілкування з водіями, які повертаються з передової, та воїнами ЗСУ, які бувають у нас. Такі розмови – добра форма національно-патріотичного виховання.

Волонтерський центр є партнером Бережанського краєзнавчого музею в багатьох заходах, надав велику кількість експонатів для оформлення залу «Боротьба за незалежність», який був відкритий 24 січня 2023 р. за участі багатьох учасників бойових дій, їх родичів, волонтерів. Важливо розповідати про війну мовою реальних експонатів (уламки набоїв, солдатські пайки, особисті речі захисників...) з використанням спогадів безпосередніх учасників бойових дій. Ця експозиція стала місцем проведення тематичних уроків і виховних заходів для старшокласників і студентів. Історія міста, громади, країни пишеться сьогодні. Важливо збирати інформацію про всіх, хто захищає державу, допомагає Збройним Силам України: записувати спогади учасників бойових дій і волонтерів, збирати речові експонати, світлини. Все це накопичується в окремому фонді та стане в нагоді при проведенні майбутніх виховних заходів.

У рамках проєкту «Музей як навчальна платформа» Бережанський краєзнавчий музей тісно співпрацює з освітніми закладами територіальної громади. Музейники є їх партнерами у справі національного і військово-патріотичного виховання учнів, керуються відповідними нормативно-правовими документами [1]. Головним у тематичному уроці в Бережанському краєзнавчому музеї на тему «Україна – країна переможців!» є теза, щоб учні

отримали позитивну інформацію, що ґрунтується на переможних моментах наших Збройних Сил, артистів, спортсменів, науковців... Молоді треба прививати ДНК переможців, «бо плач не дав свободи ще нікому, а хто борець – той здобуває світ» [2].

Бережанщина у кожен відповідальний період історії України мала своїх героїв національно-визвольних боїв: січові стрільці, члени ОУН-УПА, шістдесятники, учасники УГС, майданівці, герої російсько-української війни. Понад 30 з них віддали за нашу незалежність своє життя за останні 8 років. Дев'ятеро героїв стали Почесними громадянами Бережанської територіальної громади. Троє з них – Устим Голоднюк, Максим Ридзанич та Віталій Скакун – удостоєні звання Героя України. Всі – посмертно.

Устим Голоднюк – студент Бережанського агротехнічного інституту, громадський діяч Євромайдану, боєць 38 сотні самооборони Майдану, який захищав його з листопада 2013 р. Загинув 20 лютого 2014 р. Звання Герой України з удостоєнням ордена «Золота Зірка» (21 листопада 2014 р., посмертно) присвоєно за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народу, виявлені під час Революції гідності [3]. Один із скверів у центральній частині Бережан і вулиця в новому мікрорайоні названі іменем Устима Голоднюка.

Максим Ридзанич. Герой України, захисник Донецького аеропорту (позивний «Адам»). Загинув 20 березня 2015 р. біля селища Опитне Ясинуватського району Донецької області. Воїн, спецпризначенець, десантник, старшина Збройних сил України, спортсмен, підприємець.

Герой України Віталій Скакун – випускник Бережанської школи № 3, який разом із побратимами одним із перших давав відсіч російським окупантам на Кримському перешийку. Віталій був добровольцем, який замінував і підірвав міст Генічеськ – Арабатська Стрілка. Він загинув під час вибуху. Віталій Скакун своїми діями значно сповільнив наступ танкової колони ворога, що дозволило підрозділу передислокуватися і організувати оборону.

«Що я, старшокласник, можу зробити сьогодні для України в свої 15-17 років», – інколи запитують учні та студенти на таких заходах?

Волонтерити: вантажити-розвантажувати автомобілі, пакувати коробки, чистити горіхи, випікати смаколики, виготовляти окопні свічки, плести сітку... А головне – вчитися! Готувати себе до відбудови України після Перемоги! Країна потребуватиме вправних і мудрих молодих фахівців.

Що є причиною «сили та ефективності» волонтерського центру? Це – жертівність окремих мешканців (їх сотні) та цілих громад (Бережани, Вербів, Жовнівка, Жуків, Підвисоке, Посухів, Потутори, Слов'ятин, Урмань, Литвинів...), а також бережанців, і не тільки, з Австрії, Данії, Італії, Іспанії, Канади, Польщі, Словаччини, США, Франції, Чехії...).

Війна триває. Ніхто не втомився щодень наближати жадану Перемогу. Ні на передовій, ні в тилу.

Не втомилися і музейники. Готуємо нові експозиції, заходи та уроки. Ми, як завжди, готові розповісти про Україну – країну переможців!

Список літератури.

1. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання» від 18 травня 2019 року № 286/2019,
2. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» від 16 червня 2015 року № 641.
3. Бабій О. Зродились ви великої години. Марш українських націоналістів.
4. Указ Президента України від 21 листопада 2014 р. № 890/2014 «Про присвоєння звання Герой України».

Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В., м. Київ

ВІРТУАЛЬНА ВИСТАВКА ДИТЯЧОЇ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Анотація. У статті розглядається віртуальна виставка дитячої художньої творчості та її актуальність як засобу національно-патріотичного виховання в сучасних реаліях життєдіяльності українського суспільства. Висвітлюється педагогічний потенціал такої віртуальної виставки як сучасного засобу навчання і виховання дітей і учнів на базі закладів дошкільної, загальної середньої і позашкільної

освіти, що набув поширення в умовах запровадження дистанційного навчання.

Ключові слова: віртуальна виставка дитячої художньої творчості, педагогічний потенціал, функції, діти, учні, заклади освіти.

Abstract. The article examines a virtual exhibition of children's artistic creativity. Its relevance as a means of national-patriotic education in the modern realities of Ukrainian society is noted. The pedagogical potential of such a virtual exhibition as a modern means of teaching and educating children and students on the basis of preschool, general secondary and out-of-school education institutions is highlighted. It was the virtual exhibition of children's artistic creativity that became widespread in the conditions of the introduction of distance learning.

Keywords: virtual exhibition of children's artistic creativity, pedagogical potential, functions, children, students, educational institutions.

Катаклізми світового масштабу (пандемія, війна в Україні 2022-2023, локальні військові конфлікти у світі) гостро актуалізують необхідність переформатування і розробки нових засобів національно-патріотичного виховання в Україні, що виявилися б ефективними і дієвими в нових соціально-політичних умовах.

Мистецтво і як засіб його пізнання і опанування – художня творчість дітей та молоді завжди мали потужний виховний вплив. Актуальність мистецтва під час війни зростає в рази - воно живить душу і розум українців на передовій і в тилу. Значні труднощі – фізичного, психологічного плану переживає найбільш вразлива категорія населення – діти. Тому залучення їх до художньої творчості має значний комплексний ефект, оскільки художня виставка як результат художньої творчості дітей виконує свої навчальну, розвивальну, репрезентативну функції; в умовах війни ці функції розширилися.

У сучасних реаліях карантинних умов, дистанційної освіти, певної обмеженості у пересуванні в соціальному просторі, поширення набувають віртуальні виставки дитячої художньої творчості, що організовуються різними закладами освіти – дошкільної, загальної середньої, позашкільної [1]. Розглядаємо віртуальні виставки дитячої художньої творчості (далі віртуальні виставки) як засіб національно-патріотичного виховання, що володіє можливостями для вирішення його актуальних завдань. Висвітлимо ці можливості, на які слід акцентувати увагу педагогам мистецтва під час організації і проведення віртуальних виставок.

Слід звернути увагу педагогів на тематику можливих виставок і формати їх проведення: більшої ваги набирають виставки малюнку, що є відгуком на події сьогодення в Україні. Так, в Україні діти своїми роботами промовисто виявляють своє ставлення до вторгнення росії в Україну, що спричинює людські жертви. Педагог також може запропонувати вихованцям створити роботи, які висвітлюватимуть досягнення наших спортсменів, роботи за мотивами творів українських митців, намалювати пейзажі з природою нашої землі тощо. Так автори і майбутні глядачі візуально бачитимуть досягнення своїх співвітчизників, якими можна гордитися, красу природи своєї Батьківщини.

Можливості інтернету як нової локації для віртуальних виставок дозволяють популяризувати роботи учасників серед більшої аудиторії, ніж у виставки «наживо». Слід зазначити і нові інструменти, які застосовуються при створенні таких виставок – сервіси, платформи з новими можливостями перегляду. А отже, нової якості набуває як процес створення, так і формат презентування дитячих робіт (виставка-конференція, виставка-конкурс, виставка-презентація та ін.), що розширює бачення учасників і глядачів, їх залученість як співтворців.

Використання дитячих робіт можна активно практикувати для сприймання на уроках мистецтва під час пояснення нового матеріалу, вивчення мистецьких понять, ознайомлення учнів з різними темами [3], зокрема, національно-патріотичної спрямованості, що допомагають у формуванні національно-патріотичних рис і цінностей.

Дитячі роботи можна розглядати і як матеріал для створення ігрових засобів – наприклад, пазлів [4] та ін., зважаючи на вікові особливості дитячої аудиторії. У створенні таких засобів дієвими виступають сучасні сервіси і платформи [2].

У художній діяльності діти навчаються виражати своє ставлення до навколишнього світу не тільки вербально, але й у дієвій формі – формі художньої творчості, що є доступною вже з дошкільного віку. Мистецтво і

художня творчість не потребує перекладу на інші мови, тому мову маленьких творців розуміють люди інших країн, які долучаються до перегляду робіт на віртуальних виставках. Отже, віртуальні виставки виконують важливу місію – інформаційну – вони розповідають про війну, про життя українців і сприяють формуванню поведінки патріота, який не стоїть осторонь проблем, а бере участь у їх вирішенні.

Віртуальна виставка є об'єднувальною платформою, що збирає навколо ідеї (теми) і конкретних творчих результатів (художніх робіт) дорослих і дітей – однодумців і залучає нових – небайдужих членів української і світової спільноти, закликаючи до обговорення важливих проблем, формуючи соціальну думку, впливаючи на дії дорослих. Як бачимо, наявна комунікаційна функція таких виставок; а взаємодія дорослих і дітей у цьому контексті сприяє формуванню національної свідомості і самосвідомості молодого покоління українців, їх національних цінностей.

Переживання дітьми трагічних подій війни, ситуацій з втратою близьких, переселенням, порушення режиму, всієї їх життєдіяльності призводить до стресу і погіршення здоров'я. Тому віртуальні виставки виконують ще й арттерапевтичну функцію, оскільки допомагають дітям відволікатися, переживати страхи і стрес екологічно – завдяки художній творчості.

Таким чином, віртуальні виставки дитячої художньої творчості, що організуються освітніми установами, стають реальністю і дедалі ширше використовуються в освітній практиці різних освітніх закладів. Особливої актуальності такі виставки набувають за необхідності здійснення освітнього процесу в умовах дистанційного режиму. Окрім основних функцій – демонстрації на широкий загальний результатів художньої творчості вихованців, такі виставки є багатофункціональними, тож педагог може вирішити комплекс виховних завдань: виховання рис українця-патріота на підґрунті національних цінностей.

Список літератури.

1. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Віртуальна виставка дитячої художньої творчості і її

трансформація в сучасних освітніх реаліях. *Мистецтво та освіта*, № 4, 2022. С. 54-59.

2. Очеретяна Н. В. Потенціал сервісу LearningApps.org у навчанні мистецтва молодших школярів online. *Modern science: innovations and prospects*. Proceedings of the 13th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. Pp. 128 – 134. URL: <https://sci-conf.com.ua/xiii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-18-20-09-2022-stokholm-shvetsiya-arhiv/>

3. Очеретяна Н. В. Сучасні технології віртуальної реальності у процесі навчання мистецтва молодших школярів. *Modern research in world science*. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 539-545. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modernresearch-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

4. Ocheretiana N. V. Virtual puzzle as an interactive module of a multimedia resource ensuring art communication of primary schoolchildren in the process of distance art learning. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Вип. 26. Кн. 2. 2022. С. 78-90. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-78-90>

Разумовська Н. Р., м. Харків

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ЗВО

Анотація: У статті розглядається важливість патріотичного виховання в технічному ЗВО завдяки дисциплінам гуманітарного циклу та виховним заходам, які відбуваються в університеті.

Ключові слова: патріотизм, виховання, студентська молодь, інженер, рідна мова.

Abstract: the importance of patriotic education in a technical university is considered due to the disciplines of the humanitarian cycle and educational activities that take place in the university.

Key words: patriotism, education, student youth, engineer, native language.

Виховання молоді, студентів – це дуже відповідальна справа. Перед керівництвом вишу, викладачами, кураторами, студентським клубом постає багато складних і водночас важливих завдань. Виховання гармонійної і незалежної особистості, справжнього патріота – одне з найголовніших завдань сьогодення.

Патріотичне виховання студентів у системі вищої освіти передбачене Законом України «Про вищу освіту», Законом України «Про освіту». Основні завдання вищої школи спрямовані на стимулювання активності студентів у закладах освіти та в громадах[1,2].

Становлення української державності, інтеграція у європейське та світове співтовариства, побудова демократичного суспільства передбачають орієнтацію на людину, націю, досягнення і досвід національної культури, що й

визначає основні напрями реформування освітньої галузі.

Важливість національного спрямування у вихованні підростаючого покоління підкреслювали українські прогресивні діячі, педагоги Г. Ващенко, Б. Грінченко, А. Макаренко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, І. Огієнко, В. Сухомлинський, С. Русова та ін.

У загальних планах виховної роботи університету, навчальних планах, планах виховної роботи гуманітарних кафедр, індивідуальних планах роботи викладачів виховна робота є невід'ємною частиною освітнього процесу. На лекціях і практичних заняттях, на кураторських годинах та у студентському колективі є безліч можливостей для реалізації завдань патріотичного виховання студентів.

Гуманітарні дисципліни у вищому технічному закладі освіти є важливим чинником змісту підготовки майбутнього інженера – фахівця, який не лише професійно підготовлений, має теоретичні знання й практичні вміння та навички, а й творчо осмислює надбання науки, техніки, економіки, бажає та вміє використовувати отримані знання на користь суспільства, розбудову економіки й виробництва України.

Виховна функція вищої освіти базується на національній ідеї і спрямована на відродження національної свідомості і національної гідності українців. Головне завдання національного виховання на сучасному етапі – формування громадянина-патріота.

Патріотизм майбутніх інженерів, передовсім, проявляється у сумлінному ставленні до навчання, розумінні багатогранності й цінності науки для суспільства в цілому і кожної людини зокрема; знанні історії рідного краю, знайомстві з народними традиціями, небайдужому ставленні до людей, природи, держави, у бажанні бути корисним для Батьківщини; в опануванні рідної мови, розвитку потреби в спілкуванні з людьми; оволодінні нормами поведінки в суспільстві; набутті навичок активної суспільної діяльності.

Результативність національно-патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми й методи виховної діяльності

стимулюють розвиток активності, свідомості, цілеспрямованості, самоорганізації.

Нині виховання патріотизму серед студентів обумовлено високим рівнем їхнього інтелектуального потенціалу та значною соціальною активністю. У суспільному соціумі студентство є соціальною групою, яка за своїм суспільним становищем найближча до інтелігенції, і в майбутньому студенти будуть висококваліфікованими працівниками в різних галузях науки і техніки, медицини, культури. Саме тому студентська молодь є тим соціальним прошарком суспільства, який має бути об'єктом патріотичного виховання.

Зараз в університеті патріотичному вихованню студентської молоді надається особливо велике значення. Проводяться заходи, приурочені до державних свят і пам'ятних дат, ведеться пропаганда досягнень вітчизняної науки, культури і державності, вітчизняного спорту, трудових звершень громадян, подвигів захисників України. Мета патріотичного виховання полягає у формуванні в нашому суспільстві особистостей високої соціальної активності, відповідальних, духовних, які володіють позитивними якостями і здатні проявити їх у творчому процесі в інтересах України для забезпечення її життєво важливих інтересів і сталого розвитку.

Що ж таке «патріотизм» і що означає бути патріотом своєї Батьківщини? Незважаючи на відносну зрозумілість цього терміна, який найчастіше трактується як любов до Батьківщини, історично сформувалися різні точки зору щодо цього поняття.

В українському педагогічному словнику патріотизм – це одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури; патріотизм виявляється в практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів; патріотизм – соціально-історичне явище. Виховання патріотизму – важлива складова виховної діяльності школи. У процесі вивчення різних навчальних предметів в учнів формуються патріотичні погляди й переконання [4]. Патріотизм українців – це сукупність

моральних і політичних принципів, соціальне відчуття, в основі якого є любов до України і здатність підпорядкувати свої особисті інтереси державним інтересам. Патріотизм включає в себе гордість за наукові, технічні, спортивні досягнення, а також культуру своєї Вітчизни, бажання оберігати ці культурні особливості, ідентифікацію себе з іншими українцями, прагнення захищати інтереси держави і свого народу. Історичним джерелом патріотизму є столітнє і тисячолітнє існування окремих держав, які формували любов до своєї землі, рідної мови, народних традицій. В умовах створення національних держав патріотизм є важливою складовою частиною суспільної свідомості, яка відображає загальнонаціональні моменти в розвитку конкретної держави. Кожна людина мріє бути таким патріотом, який знає, що своєю повсякденною працею робить важливий внесок у розвиток мистецтва, культури, науки, освіти тощо.

Провідна роль у вихованні молоді належить українській мові як духовному стержню нації. Рідна мова – найважливіший засіб патріотичного виховання. Вона була і є важливою сферою впливу на національну свідомість молоді. Розуміння студентами процесу повернення до рідних коренів, витоків українства, національного самоствердження і саморозвитку вже є проявом патріотизму. Студентська молодь має усвідомити, що без оволодіння державною мовою неможливо стати повноцінним громадянином своєї держави, патріотом України та й просто інтелігентною людиною, кваліфікованим спеціалістом будь-якої галузі господарства.

Актуальними нині є думки І. Огієнка та В. Сухомлинського про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а з нею витворена культура, яка стає душею нації, її духом. Зокрема, В. Сухомлинський зазначав, що в руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків.

За С. Русовою, метою патріотичного виховання є формування любові до

рідного народу і водночас поваги до інших народів. Критикуючи тогочасну школу як таку, що «не відповідає національному духовному складові українського народу», С. Русова наполягала на створенні національної школи. Не у введенні окремих нових дисциплін, а в гармонійному освітленні материнською мовою всього рідного оточення учнів, сучасного, минулого, вбачала вона основний шлях розвитку самосвідомості громадян України [3].

У цей час світогляд студентів вишів вирізняється прагматичним ставленням до освіти, спрямованим на отримання престижної спеціальності як засобу досягнення матеріальних благ і високого соціального статусу, споживчим і пасивним ставленням до культури, прихильністю ідеалам кар'єризму й соціальної успішності. Зараз необхідно відзначити, що саме в період студентських років формується національна свідомість, ціннісна і професійна орієнтація.

Виховання патріотизму в наш час є досить актуальним не тільки для системи освіти, а й для держави в цілому. Процес патріотичного виховання має бути керований і системний з урахуванням інтересів та уподобань здобувачів освіти.

Виходячи з вищесказаного, патріотичне виховання покликане стати окремою системою виховання особистості.

Список літератури.

1. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс].
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2315-20#Text>
2. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс].
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
3. Абрамчук О.В., Фіцула М.М. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів. Монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. 147 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

Ремех Т. О., м. Київ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ЧАСУ

Анотація. У тезах розглянуто проблему формування громадянськості учнів в умовах

викликів, пов'язаних із широкомасштабною військовою агресією російської федерації проти України та повоєнною відбудовою. Визначено сутність поняття «громадянськість», указано на умови, шляхи та інструменти її формування в учнів освітніх закладів.

Ключові слова: громадянськість, ключова громадянська компетентність, освітній заклад, предмети / курси.

Abstract. *Theses examine the problem of the formation of students' citizenship in the context of challenges associated with the large-scale military aggression of the Russian Federation against Ukraine and post-war reconstruction. The essence of the concept of "citizenship" is determined, the conditions, ways and tools of its formation in students of educational institutions are indicated.*

Keywords: *citizenship, key civic competence, school, subjects / courses.*

Широкомасштабна агресія російської федерації проти України, процеси консолідації та національної ідентифікації, якими охоплене українське суспільство, загострили питання формування громадянськості учнів освітніх закладах засобами шкільних предметів і курсів.

Громадянськість розглядаємо як світоглядно-психологічну характеристику особистості, зумовлену її державною самоідентифікацією [5, с. 36]. Вона поєднує громадянську ідентичність, розвинену національну свідомість й самосвідомість особистості, її активну свідому діяльність в інтересах всього суспільства, його певної групи та себе самої.

Зауважимо, що громадянськість охоплює всі якості та спроможності, притаманні особистості, що складають громадянське суспільство, як-от автономність, взаємність, здатність до взаємодії з іншими заради спільних цілей тощо [1]. Громадянськість можна уявити як якість активного громадянства, що включає: 1) знання та вміння людини використовувати адекватні інструменти врядування, ухвалення рішень, взаємодії влади і громади, громадян між собою; 2) громадянську мотивацію як активне, зацікавлене особисте виявлення громадянської позиції людини; 3) свідому активну залученість людини до суспільних процесів, навички ефективної громадянської взаємодії та участі; 4) відповідальність людини за власні та спільно ухвалені рішення.

У нинішніх умовах українських реалій нам імпонує визначення, за яким громадянськість як багатоаспектне поняття «передбачає усвідомлення себе повноправним членом суспільства; здатність і готовність виступати в ролі

активного й свідомого члена політичного співтовариства; відданість інтересам суспільства, почуття відповідальності за його стан і готовність йти на жертви заради цих інтересів» [2, с. 102].

Виявом сформованої громадянськості особистості вважаємо її громадянську компетентність як спроможність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку свідомої та відповідальної участі в житті демократичного суспільства [5, с. 37]. Це одна з ключових компетентностей особистості, визначена документами Ради Європи та вітчизняними освітніми документами.

Громадянська компетентність учня як результат навчання є низкою його вмінь, серед яких такі: здійснювати політичний аналіз, висловлювати судження, шукати й усвідомлювати інформацію, використовувати медіа і комунікації для участі в публічних дискусіях та процесах, демократичного ухвалення рішень. Її складниками виступають знання, навички і вміння, чесноти й досвід в їх єдності [5, с. 37].

Будь-яка ключова компетентність як наскрізна, в тому числі й громадянська, формується / розвивається в навчанні учнів усіх предметів і курсів, а також у позапредметній / позаурочній сфері діяльності закладу освіти. Інструментами для реалізації означеного завдання є імплементація питань громадянознавчого змісту в навчання учнів тем різних предметів і курсів, розв'язування учнями на уроках пізнавальних громадянознавчих завдань, створених на міжпредметній основі, організація і проведення позаурочних заходів із суспільно значимих питань, реалізація соціальних проєктів тощо.

Для цього в освітньому процесі слід: використовувати потенціал навчальних предметів / курсів щодо формування / розвитку громадянської компетентності учнів; організувати їхню активну пізнавальну діяльність на уроках із різних навчальних предметів і курсів; залучати учнів до діяльності органів учнівського самоврядування, проведення досліджень різних аспектів суспільного життя; обирати оптимальні форми, методи взаємодії суб'єктів освітнього процесу у формуванні / розвитку громадянськості учнів тощо.

В умовах війни російської федерації проти України, що триває, на уроках різних предметів і курсів варто увиразнювати питання прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні, ініціювати обговорення проблем національної ідентичності, консолідації українського суспільства, патріотизму, підіймати питання стану економіки та післявоєнної відбудови України, організувати дискусії з гострих суспільно значимих тем, спонукати учнів наводити приклади об'єднання зусиль українців та спільнот для досягнення перемоги над агресором тощо.

Аналіз та узагальнення практик в освітніх закладах, зокрема результатів всеукраїнського науково-педагогічного проєкту «Розвиток громадянської компетентності учнів» (2018–2023 рр.), що реалізується протягом 6 років в 5 освітніх закладах різних регіонів України [4], дає підстави стверджувати, що ефективне формування / розвиток громадянської компетентності учнів відбувається за таких основних умов: системне впровадження компетентнісного та діяльнісного підходів до навчання; систематичне застосування в урочній і позаурочній діяльності освітнього закладу активних методів, проєктних і дебатних технологій; реалізація міжпредметної моделі навчання учнів громадянства через об'єднання зусиль учителів різних предметів і курсів; встановлення дієвих взаємовідносин між учасниками освітнього процесу на засадах партнерства; створення в освітньому закладі комфортного й безпечного освітнього середовища; демократизація відносин між суб'єктами освітнього процесу на засадах рівності й толерантності, поваги до гідності, прав і свобод людини, академічної доброчесності; взаємодія освітнього закладу, суб'єктів освітнього процесу з місцевою громадою, представниками державних органів та органів місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Нині в Україні спостерігаємо сплеск патріотизму, переосмислення вітчизняної історії, посилення приналежності до української нації, формування ціннісного ставлення до українського народу і держави. Нові умови потребують нових підходів до формування громадянськості як почуття особистості.

Освітнє середовище здійснює вагомий вплив на особистість учня, тож на нього покладається більша відповідальність, і перед ним відкривається більше можливостей [2, с. 100]. Тому освітній заклад має бути для кожного учня осередком становлення активного й відповідального громадянина України, готового розбудовувати державу, відбудовувати її різні сфери, сприяти консолідації, миру й соціальній згоді.

Список літератури.

1. Гонюкова Л. Громадянськість – необхідна умова демократичних перетворень держави і суспільства / Освіта регіону. Політологія психологія комунікації. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1381> (дата звернення 20.02.2023).

2. Завалевський Ю., Кіян О. Формування громадянськості як інтегрованої якості особистості учня в умовах закладу загальної середньої освіти / Нова педагогічна думка. 2022. № 3(111). С. 100–107. URL: <http://npd.roippo.org.ua/index.php/NPD/article/view/479/432> (дата звернення 17.02.2023).

3. Ремех Т. О. Оновлення змісту курсу «Громадянська освіта» у контексті збройного конфлікту. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2022: виклики і перспективи в умовах турбулентності світу: матеріали VI Міжнародної наукової конференції (Київ, 4 листопада 2022 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України / За заг. ред О.І. Локшиної. Київ–Тернопіль: Крок, 2022. С. 237–241. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/733791/> (дата звернення 17.02.2023).

4. Ремех Т. О., Майорський В. В. Основні результати третього (формульованого) етапу науково-педагогічного проекту «Розвиток громадянської компетентності учнів». Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2022 рік. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 2022. С. 116–117. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733866> (дата звернення 17.02.2023).

5. Ремех Т., Пометун О. Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти: методичний посібник [Електронне видання]. Київ: Конві Прінт, 2021. 222 с.

Риженко Н. М., м. Ніжин

ДИТЯЧИЙ ПАТРІОТИЗМ У ВОЄННІ РОКИ ЯК НАЙВИЩИЙ ПРОЯВ ЛЮБОВІ ТА ВІДДАНОСТІ БАТЬКІВЩИНІ

Анотація. У статті розкрито актуальність прояву дітьми патріотичної свідомості та громадянської позиції під час воєнного стану в Україні. Розкрито поняття «патріотизму» та визначено поняття «дитячий патріотизм». Описано форми прояву дітьми патріотичних почуттів і вчинків.

Ключові слова: патріотизм, патріотичні цінності, дитячий патріотизм, дитяча благодійна діяльність.

Abstract. The article reveals the relevance of children's manifestation of patriotic consciousness and citizenship during the martial law in Ukraine. The concept of “patriotism” was revealed and the concept of “children's patriotism” was defined. The forms of manifestation of patriotic feelings and actions by children are described.

Key words: patriotism, patriotic values, children's patriotism, children's charitable activities.

Воєнні події в нашій країні дають підстави стверджувати, що переважна більшість громадян України, серед яких і діти, і молодь, виявили високу патріотичну свідомість і міцну громадянську позицію. Це є свідченням стійкої патріотичної позиції, за якою можна помітити систематичну роботу з формування в дітей та молоді громадянських якостей, розуміння приналежності до Українського народу. Нині можемо спостерігати в українському суспільстві суттєві зміни як у духовно-моральній сфері, так і в проявах соціальних цінностей.

Незважаючи на складне становище, у якому опинилися наші діти, як зазначив заступник виконавчого директора ЮНІСЕФ Омар Абді у своєму виступі на засіданні Ради Безпеки ООН з питань підтримки миру та безпеки в Україні, війна в Україні, як і всі війни, є кризою у сфері захисту дітей і прав дитини [1]. Наша сучасна молодь, зокрема діти, активно демонструють громадянсько-активні, соціально значущі якості, які вони проявляють в усіх видах діяльності, і передусім пов'язані із захистом інтересів своєї родини, рідного краю, народу та Батьківщини. Саме це допомагає дітям подолати стрес, депресивні стани та реалізувати особистий потенціал. Вчені Т. Арчибасова, С. Бердник, І. Вагін, С. Воронюк, Г. Городнюк, С. Грищенко та ін. пояснюють таку ситуацію тим, що в різні часи наша країна й суспільство ставили перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни, і в такий складний для країни час виникла необхідність проявити власний патріотизм. У Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2022-2025 рр.) зазначено, що «...у випадку загрози національній безпеці патріотизм проявляється в готовності служити Україні, встати на її захист, визнанні пріоритету суспільних і державних інтересів над особистими»[3]. Тож процес формування громадянина-патріота, на нашу думку, починається ще в дитячому віці.

Патріотизм – соціально-історичне явище. Елементи його виникли як усвідомлення родових зв'язків, обрядів, звичаїв. Слово «патріотизм» (від

«patris») – грецького походження, у перекладі означає «батьківщина, вітчизна» [2, с. 26]. Тлумачний словник української мови визначає «патріотизм» як «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народу, готовність для них на жертви і подвиги» [2, с. 483]. Критеріями патріотизму є любов, вірність і служіння Батьківщині, турбота про забезпечення цілісності й суверенітету України, піклування про її постійний розвиток на шляху демократичного національного відродження, сприяння гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті. Проявом патріотичного духу, свідченням формування Української політичної нації стало масове використання української національної та державної символіки, українського традиційного одягу, жовто-блакитних кольорів. У вищезгаданій Стратегії вказано цінності, які входять до структури патріотизму, а саме: діяльнісна відданість народу, Батьківщині, державі, моральна стійкість, готовність до самопожертви, почуття власної гідності. Вони повинні вартувати для особистості вище за всі інші, бути важливішими за них [3].

Отже, патріотизм, відповідно до сучасних інтегрованих наукових поглядів, визначається не просто як любов до Батьківщини, а як багатоаспектне поняття, фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядна та психологічна характеристика особистості, духовно-моральний принцип її життєдіяльності. І це проявляється в єдності знань, патріотичних почуттів, переконань і діяльності. Яскравими проявами патріотизму з початком війни в Україні стали різноманітні благодійні акції за участі дітей, які із власної ініціативи активно до них долучаються. Так, діти разом з дорослими плетуть маскувальні сітки для ЗСУ, в'яжуть шкарпетки для захисників, які знаходяться в окопах, виготовляють браслети, різні скульптури й сувеніри для продажу, щоб вилучені кошти надати нашим мужнім воїнам. Подібні акції носять назви: «Зігрій солдата», «Домашні смаколики за донати для ЗСУ», «Сувеніри за донати» тощо. ЗМІ та соціальні мережі містять багато інформації про такі акції. Також дуже поширеною практикою стала участь дітей у різноманітних благодійних концертах («Захистимо майбутнє», «Підтримаємо наших хлопців»,

«Благодійний збір» тощо), де завдяки власній праці, старанню й талантам збираються кошти для придбання необхідного для наших захисників. Особливою діяльністю можна назвати участь дітей у благодійних акціях, які проводяться в соціальних мережах, а саме: пошук спонсорів-майстринь з виготовлення різних продуктових або декоративних сувенірів та проведення лотерей, участь у «Кава-зустрічах за донати на ЗСУ» тощо. Для всієї країни є і буде великою гордістю той факт, що наші діти не лише спроможні намалювати патріотичні малюнки, складати вірші на патріотичну тематику, писати проникливі листи для наших захисників, а й з неабияким запалом долучатися до виготовлення необхідних речей та збору коштів, навіть часто відмовляючи собі у своїх потребах і домаганнях. Демонстрація незламності й милосердя в дітей також проявлялася шляхом збору речей для дітей, які втратили свій дім. Діти-волонтери охоче діляться своїм одягом, іграшками та разом з батьками купують предмети першої необхідності, продукти, медичні препарати тощо. Зворушливим і незаперечним фактом є те, що діти надають свою підтримку дітям-переселенцям, тим самим залучають їх до суспільно-корисних справ і роблять це разом.

Тисячі українських дітей, які були змушені подорослішати раніше, щодня допомагають ЗСУ. Юні патріоти кожен день знаходять у собі сили на надзвичайні вчинки – продають сувеніри, беруть участь у благодійних ярмарках, займаються творчістю на вулицях міст, для того щоб зробити свій вклад у перемогу. Прикладом такого вкладу в перемогу є життєва історія однієї дівчинки, котра виявила та продовжує виявляти стійку громадянську позицію. Це 11-ти річна мешканка міста Ніжина Діана Насібова. Майже з початку війни дівчинка цілими днями збирає кошти на допомогу ЗСУ. Місцеві майстри та майстрині приносять дівчинці різні вироби для продажу. Діана і сама багато чого виготовляє власними руками (браслети, брелки тощо) (Рис. 1.). За своєю активну діяльність дівчинка назбирала та передала на потреби армії майже 300 тисяч гривень. Вона офіційно стала волонтеркою та отримала посвідчення від міського голови й Подяку за таку самовіддану діяльність. Дівчинка

добровільно обрала власний шлях підтримки наших бійців та гідно продовжує його кожен день. Крім того, Діана також має чуйне серце до бездомних тварин. Разом зі своїми батьками вона допомогла знайти дім багатьом бездомним тваринам. Тож і стала лауреаткою першої Всеукраїнської зоозахисної премії [4].

Рис. 1. Дівчинка-волонтерка Діана Насібова з міста Ніжина

Спостерігаючи таку активність дітей, можемо помітити вияв найважливіших морально-патріотичних цінностей, як-от: любов та повага до Батьківщини, її захисників, вірність, порядність, вольові зусилля, підтримка. Нам неодноразово доводиться читати статті в соціальних мережах та пресі про героїчні вчинки дітей, які займаються волонтерською діяльністю, із власної ініціативи перебуваючи довгий час на вулиці навіть у холодну пору року (співають, грають на музичних інструментах тощо). Особливо вражають випадки, коли діти з власної ініціативи займаються благодійною діяльністю і цим спонукають інших дітей і дорослих допомагати армії та підтримувати її. Невимушена, дружлюбна атмосфера під час проведення благодійних акцій дітьми допомагає вихованцям з повагою ставитися до один до одного, спонукати до спільної діяльності, бути прикладом для наслідування. Різноманітні види благодійної діяльності допомагають дітям налаштовуватися на хвилю позитиву в спілкуванні з однолітками та батьками, допомагають

подолати конфлікти шляхом реалізації спільної суспільно-корисної діяльності.

Вище зазначене дає нам підстави виокремити поняття «дитячий патріотизм» та охарактеризувати його так: «дитячий патріотизм» – це найвища форма вияву любові та відданості Батьківщині, яка виникає в дитини на основі стійких моральних якостей, що проявляються в найближчому оточенні особистості, та виражається в ініціативній готовності до соціально-корисної діяльності на благо Батьківщини, свого народу. Критеріями дитячого патріотизму є любов, співчуття, вірність і служіння Батьківщині, турбота про її захисників, піклування про себе, близьких та оточення з метою сприяння гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті.

Таким чином, беручи участь у підготовці та реалізації такої соціально-значущої діяльності, діти набувають певного життєвого й соціального досвіду, формують свої організаторські вміння, креативні якості та усвідомлюють те, що вони – частина українського народу, носії національної свідомості, мови та звичаїв своїх предків, повноправні громадяни своєї держави, які несуть відповідальність за її збереження, захист, розвиток та майбутні покоління.

Список літератури.

1. Дітям в Україні потрібно, щоб ця війна припинилася, адже вона ставить під загрозу їхнє майбутнє. 12.05.2022р. URL : <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/children-ukraine-need-end-war> .
2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник URL : <https://slovnuk.ua>
3. Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020-2025 рр. від 09.10.2020 р. № 932. URL: <https://vseosvita.ua/library/stratehiya-natsionalno-patriotichnoho-vykhovannya-ditei-ta-molodi-na-2022-2027-roky-631871.html>
4. Ніжинська школярка Діана Насібова назбирала для ЗСУ майже 50 тисяч гривень. Nizhyn Post. URL: <https://www.uezd.com.ua/nizhynska-shkoliarka-diana-nasibova-nazbyrala-dlia-zsu-mayzhe-50-tysiach-hryven/>

Рібиун Ю. В., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ІЗ ФУНКЦІОНАЛЬНО- МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

Анотація. Українська державність є консолідуючим чинником розвитку українського суспільства. В основу сучасного національно-патріотичного виховання дітей і молоді

покладена гуманістично-орієнтована розвивальна модель виховання. Саме національно-патріотичне виховання допоможе дітям із функціонально-мовленнєвими труднощами сформувати моральну стійкість, почуття власної гідності, виплекати любов до українського народу, своєї батьківщини, держави загалом, слугуватиме засобом мовленнєвого розвитку, адаптивної комунікативної поведінки.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, мовленнєвий розвиток, діти із функціонально-мовленнєвими труднощами, виклики сучасності.

Abstract. *Ukrainian statehood is a consolidating factor in the development of Ukrainian society. The modern national-patriotic education of children and youth is based on a humanistically oriented developmental model of education. It is national-patriotic education that will help children with functional and speech difficulties to form moral stability, a sense of self-worth, to cultivate love for the Ukrainian people, their homeland, and the state in general, and will serve as a means of speech development and adaptive communicative behavior.*

Key words: *national-patriotic education, speech development, children with functional-speech difficulties, modern challenges.*

За визначенням концепції Нової української школи [3], випускником загального середньоосвітнього закладу має бути цілісна, усебічно розвинена особистість, здатна до критичного мислення, інноватор, спроможний змінювати навколишній світ, учитися упродовж життя, патріот з активною позицією, котрий діє згідно з морально-етичними принципами, здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини. Для отримання такого бажаного результату педагогам, батькам і самому школяреві потрібно докласти чимало зусиль, однак на заваді стають як негативні біологічні чинники (наявність функціонально-мовленнєвих труднощів), так і соціальні (умови воєнних дій, дистанційне навчання, недостатність адаптаційних механізмів).

Як зазначено у листі МОН України «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році» (№ 1/10258-22 від 06.09.2022 р.) [4] діти з особливими освітніми потребами є найбільш вразливою категорією серед здобувачів освіти, які в умовах воєнного стану потребують значної підтримки та уваги. Стресові фактори війни, зміна режиму навчання та відпочинку, вимушене офлайн навчання у 2-3 зміни або дистанційне навчання зі скороченням тривалості уроків, інтенсивною подачею навчального матеріалу значно погіршує якість освітнього процесу особливо для дітей із функціонально-мовленнєвими труднощами (ФМТ), котрі мають специфічні особливості гнозису, праксису, уваги, мнестичних та мисленнєвих

процесів, емоційну виснажуваність. Втрата стабільності, безпеки, звичного способу життя дестабілізують і без того нестійкий психо-емоційний стан учнів із ФМТ, що погіршується неспроможністю зв'язно висловити свої потреби та почуття [5].

Індивідуальна освітня траєкторія школяра з ФМТ потребує системних безперервних корекційно-розвиткових занять. Водночас таким дітям надзвичайно важливо перебувати в колективі, щоб навчитись спілкуватись, відчувати єдність з однолітками. Вирішити такі завдання, особливо в умовах війни, допоможе саме національно-патріотичне виховання у вигляді комплексної та цілеспрямованої діяльності родини, виховного простору освітніх закладів і громадських організацій.

Значна кількість родин у побутовому довоєнному спілкуванні користувалась суржиком. Саме активна громадянська позиція спонукала сім'ї перейти на українську мову, що активізувало мовленнєвий розвиток дітей із ФМТ. Під час війни словник дітей поповнився новими українськими іменами (Джавеліна, Переможенська, Байрактар, Миролуб), синонімами (типу: бомбосховище – укриття), багатозначними словами (на кшталт: бавовна – текстильне волокно рослинного походження та вибухи в росії).

В період воєнного стану з'явилися пісні патріотичного спрямування, прослуховування яких розвиває слухову увагу та пам'ять дітей, стимулює загальний психо-мовленнєвий розвиток. Щоб знизити рівень психо-емоційного напруження, полегшити процес переживання дітьми сигналів тривоги колективом «ТНМК» спільно з психологом Світланою Ройз було створено руханку «Прямуй до укриття» (https://www.youtube.com/watch?v=DxS_dV9T55U), в якій вдало поєднання веселих дитячих голосів, темпо-ритмічної складової, використання дієслів, що мотивують до виконання певних дій, надання оновленого сенсу сигналу тривоги («коли сирену чуєш – то ЗСУ працює») водночас виконують як корекційно-розвивальні завдання, так і виховні.

Одне з основних завдань, що стоїть перед педагогами – це виховання у

здобувачів із ФМТ стійкості та дієвості, адже саме ці якості дадуть змогу наполегливо долати мовленнєвий розлад, через повагу до рідних і близьких, надання їм посильної допомоги відчувати любов до свого народу, малої батьківщини, всієї України.

У патріотично спрямованому виховному просторі усвідомлення учнями з ФМТ державницьких почуттів («Я» та «Ми»), єдності, згуртованості, національної самосвідомості може та має відбуватися не на суто теоретичному, а тільки на практичному рівні, коли внутрішньо народжуються патріотичні переживання, з'являється бажання до дій, конкретних вчинків, зокрема допомоги ЗСУ [6]. Це може бути вивчення та читання напам'ять віршів українських поетів, спів і відеозапис українських пісень, виготовлення поробок чи малювання сюжетів за творами української літератури (фольклор, авторські оповідання тощо), написання листів, що стимулюватиме мовленнєвий розвиток учнів.

У дітей з ФМТ немає достатніх умінь визначати мету, планувати, організовувати, коригувати, контролювати, аналізувати та оцінювати результати роботи, тому педагог у векторі «виховного руху зростаючої особистості» активізує діяльність і спілкування учнів, створює умови для саморозвитку в контексті національно-патріотичного виховання. Шляхом відображення на діяльнісному рівні відданості батьківщині, школярі з ФМТ зможуть відчувати «добро як духовне призначення людини» [1], побачити результати «патріотичного діяння» [2], позбавитись напруження та негативних емоцій, пов'язаних з воєнними діями.

Євроінтеграційні зміни в освіті передбачають появу нової виховної парадигми, спрямованої на якісне національно-патріотичне виховання, як суспільний виклик, мобілізацію потенціалу країни у вигляді виховання високої самосвідомості, почуття вірності, любові до України, турботи про благо своєї нації. Наразі в Україні росте нове покоління дітей – талановитих, чуйних, тривожних, але водночас згуртованих, які покладаються на себе, вміють знаходити відповіді, просити про допомогу, вивчати та знати українську мову,

поважати і берегти рідну Батьківщину, прагнути до миру та єднання українського народу, захищати територіальну цілісність і українську державність.

Список літератури.

1. Бех І. Особистість на шляху до духовних цінностей: моногр. Київ-Чернівці: Букрек, 2018. 296 с.
2. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: лінії зіткнення та розмежування. *Рідна школа*. 2016. № 8/9. С. 8-10.
3. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczyia.html>
4. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-osvitnogo-procesu-ditej-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-20222023-navchalnomu-roci>
5. Рібцун Ю. В. Запобігти, захистити, допомогти. Діти з особливими мовленнєвими потребами в умовах воєнного стану. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 2. С. 202-213. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731467>
6. Рібцун Ю. В. Нейропсихологічний підхід у роботі з дітьми із заїканням. Подолання психотравм, зумовлених воєнними діями. *Modern technologies for solving actual society's problems*. Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. С. 113-120. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732106>

Рудчик О. С., м. Жовті Води, Дніпропетровська обл.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У статті наголошується на особливій важливості наявності базових відповідностей – цілей і завдань національно-патріотичного виховання та їхній відповідності вимогам професійної освіти, керівних впливів суб'єктів національно-патріотичного виховання – мотивам і настановам студентів, системи національно-патріотичного виховання та його структурних елементів.

Ключові слова: студенти, національно-патріотичного виховання, умови воєнного стану.

Abstract. The article emphasizes that it is especially important to have basic correspondences - the goals and objectives of national-patriotic education with the requirements of professional education, the guiding influence of subjects of national-patriotic education on the motives and instructions of students, the system of national-patriotic education and its structural elements.

Key words: students, national-patriotic education, conditions of martial law.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії в Україну кардинально змінило життя мільйонів, включно зі студентами, які опинилися в окупації, під обстрілами чи вимушено виїхали зі своїх домівок. Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція

України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на Людину, її духовну культуру й визначають основні напрями виховної роботи з молоддю та модернізації освітнього процесу. Ідеалом виховання виступає різнобічно й гармонійно розвинений, національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Актуальність проблеми. Із початку війни в Україні перед класними керівниками/кураторами постало багато викликів. Як організувати роботу зі студентами, які залишилися в країні, та з тими, що виїхали за кордон? Як заспокоїти та змотивувати дітей? І як працювати зі студентами, що приєдналися до групи як внутрішньо переміщені особи? Важко дати всі відповіді, особливо через те, що ніхто не був до такого готовий. Але нові виклики продукують пошук нових рішень.

Аналіз останніх досліджень. Важливі позиції в Україні у вивченні проблеми національно-патріотичного виховання займають І. Бех, К. Чорна, В. Івашковський, М. Зубалій, О. Кириченко, О. П'ятикоп, О. Остапенко, Б. Шаповалов. Головним завданням виховання молоді є також подолання недовіри й підозрілості у ставленні до інших народів і націй, сприяння толерантності міжнаціональних відносин в умовах багатонаціональної держави.

Виклад основного матеріалу. Під час воєнних дій та воєнного стану студенти є однією з найбільш вразливих категорій і потребують психологічної підтримки. Тож кураторами академічних груп постійно проводяться виховні години з використанням різних платформ. Метою такої роботи є психологічна підтримка, спілкування, переключення уваги студентів від подій, які відбуваються в державі. Під час таких зустрічей обговорюються питання організації навчання під час воєнного стану, процедура ліквідації академічних боргів та відпрацювання поточної атестації. Про кризові події, які відбуваються в країні, взаємодопомогу, волонтерську діяльність, а також розмови на довільні теми, які допомагають відволікти студентів та стабілізувати їхній психологічний стан.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології. До першочергових засобів патріотичного виховання належать рідна мова, історія, українська література, рідна природа, українська культурно-духовна спадщина тощо [4, с. 388].

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає патріотизм як любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність заради нього на жертви й подвиги [2, с. 711].

Маємо визнати, що з початку 1990-х років загальна ситуація навколо національно-патріотичного виховання в Україні відрізняється значним рівнем складності, протиріччя, нестабільності. Закриваються позашкільні заклади військово-патріотичного напрямку, навчально-матеріальна база для викладання предмету «Захист Вітчизни» рідко оновлюється, у багатьох закладах освіти ліквідовано музеї бойової слави, практично не використовується історико-культурна спадщина регіонів, у засобах масової інформації не припиняється пропаганда західних найгірших цінностей: насилля, націоналізму, меркантилізму [5, с. 20]. Особливий акцент на націоналізмі, адже він часто є результатом позбавлення від комплексу історичної неповноцінності. Важливо зазначити, що межею, яка відділяє патріотизм від націоналізму, є визнання принципу пріоритету загальнолюдських цінностей. Націоналізм не просто передбачає захист власного народу, любов до своєї країни, але й абсолютизацію цих інтересів, прагнення їхньої реалізації будь-якими методами, ігноруючи інтереси інших народів [3].

Участь освітнього середовища в цьому процесі вкрай відповідальна. Виховний фактор різного спрямування наявний як на заняттях, так і в позааудиторний час.

Заклади освіти покликані розвивати та множити людський капітал, формувати ідеї, соціально значущі ідеали, світоглядні позиції, тобто

конструювати майбутнє українського суспільства. Перед викладачами суспільних дисциплін вишів стоїть питання формування в молоді культури, гуманітарної підготовки, а також виховання майбутніх фахівців як патріотів своєї держави [1].

Висновки. Класному керівникові необхідно вміти організовувати освітній і виховний процес в умовах воєнного стану; дізнаватися про особливості й механізми взаємодії зі студентами, що перебувають за кордоном; обговорювати переваги та алгоритм залучення студентів до волонтерської діяльності. Особливо важливими є наявність базових відповідностей – цілей і завдань національно-патріотичного виховання вимогам професійної освіти, керівних впливів суб'єктів національно-патріотичного виховання мотивам і настановам студентів, системи національно-патріотичного виховання та його структурних елементів.

Список літератури.

1. Бова Т. В., Бова О. В. Військово-патріотичне виховання студентської молоді як запорука належної її підготовки до збройного захисту незалежності України. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. 2015. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_11
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ - Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
3. Головатий М.Ф., Бебик В.М. Формування у молоді громадянської позиції в умовах становлення української державності (методологічний аспект). У кн.: Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: Збірник наук. публікацій Укр. НДІ проблем молоді. Випуск третій. Київ, 1994. С. 5-17.
4. Зубалій М. Військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі позакласної роботи. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал. 2014. С. 388–390.
5. Івашковський В. Військово-патріотичне виховання учнівської молоді як засіб формування суб'єкта громадянського суспільства. Проблеми освіти. 2012. № 72. С. 20–24.

Рудько О. М., м. Рівне

КОНЦЕПЦІЯ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу теоретичних засад формування цифрового освітнього простору в закладі вищої освіти задля підвищення якості підготовки майбутніх фахівців. У статті розглянуто обґрунтування проблеми цифровізації освіти, актуальності формування цифрового освітнього простору в закладі вищої освіти, висвітлено вплив інформаційно-комунікаційних технологій на розширення змісту й можливостей освітнього простору. Публікація відображає узагальнення

щодо цілей і принципів застосування цифрових технологій в умовах здобуття вищої освіти.

Ключові слова: освіта, підготовка, цифровізація, виховання, молодь

Abstract. The article is devoted to the analysis of the theoretical foundations of the formation of a digital educational space in a higher education institution in order to improve the quality of training of future specialists. The article examines the justification of the problem of digitalization of education, the relevance of the formation of a digital educational space in a higher education institution, the impact of information and communication technologies on the expansion of the content and possibilities of the educational space is highlighted. The publication reflects a generalization about the goals and principles of using digital technologies in the conditions of obtaining higher education.

Keywords: education, training, digitalization, education, young.

Сучасний світ надзвичайно змінився в останні десятиліття, перетворившись у цифрову епоху, де інтернет та технології стали необхідністю для повсякденного життя. У зв'язку із цим концепція виховання молоді в цифровому просторі стала надзвичайно важливою, оскільки цільова аудиторія має доступ до інформації з будь-якої точки світу, що може бути і корисною, і небезпечною.

Цифрове виховання – це процес відповідального використання технологій та вміння розуміти їхній вплив на життя людини. В основі цієї концепції лежить розвиток критичного мислення й навичок цифрової грамотності, які допоможуть молоді бути активними та здатними оцінювати інформацію, що надходить до них через мережу «Інтернет».

Один з основних аспектів цифрового виховання полягає в тому, щоб навчити молодь використовувати технології в безпечний спосіб. Наприклад, важливо навчити молодих людей зберігати конфіденційні дані, які вони можуть розміщувати в мережі «Інтернет», а також уникати онлайн-шахрайства та кібербулінгу.

Другим аспектом цифрового виховання є розвиток навичок цифрової грамотності, які включають у себе розуміння того, як працює мережа «Інтернет», як шукати інформацію, як перевіряти її достовірність та як створювати контент у мережі «Інтернет».

Основні принципи концепції виховання молоді в цифровому просторі:

1. Розвиток компетенцій молоді в цифровому світі. Зокрема, важливо

навчити молодь безпечно користуватися інтернетом, виявляти небезпеки та уникати їх у мережі, знаходити потрібну інформацію, вести комунікацію з іншими користувачами.

2. Виховання культури поведінки в інтернеті. Це означає виховання поваги до інших користувачів, дотримання правил етикету в мережі, виховання етичної поведінки відповідно до законів і норм моралі.

3. Сприяння розвитку критичного мислення й аналітичних навичок. Важливо навчити молодь розуміти та аналізувати інформацію, яка отримується в мережі, перевіряти її достовірність, визначати підроблені й неправдиві дані.

4. Виховання цифрової грамотності. Це означає навчити молодь ефективно використовувати цифрові інструменти й сервіси, зокрема, комп'ютери, смартфони, соціальні мережі, електронну пошту тощо.

5. Залучення молоді до створення цифрових проєктів. Створення власних проєктів може допомогти молоді розвивати свої творчі здібності, здобувати практичні навички роботи із цифровими технологіями та розвивати комунікативні навички.

Інтеграційний поступ у європейські та євроатлантичні структури є стратегічним пріоритетом розвитку нашої держави. У цьому зв'язку розвиток цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій сприяє інтеграційним процесам на світовому рівні.

Інтернаціоналізація у сфері освіти є відповіддю на ці та інші процеси, пов'язані із сучасною глобалізацією. До того ж пандемія COVID-19 виступила потужним каталізатором розвитку інтернаціоналізації процесів виховання в дистанційному й цифровому форматі, адже можливості для безпосередньої взаємодії з однолітками, викладачами й експертами з інших країн на цей час залишаються вкрай обмеженими.

Необхідною передумовою цифрової інтернаціоналізації виховання української учнівської та студентської молоді є забезпечення належного рівня матеріально-технічної бази закладів загальної середньої й вищої освіти для інтенсивної комунікації із закордонними колегами, проведення спільних

заходів, ефективного осмислення кращого європейського та світового досвіду в процесі формування ідентичності відповідного рівня. За умов обмеженого фінансування відповідних процесів доречним є створення на регіональному рівні базових шкіл і закладів вищої освіти із центрами цифрової інтернаціоналізації виховання, які б забезпечували потреби відповідних територій.

Змістовний компонент цифрової інтернаціоналізації процесів виховання має включати ефективні механізми втілення європейських та загальнолюдських цінностей у виховне середовище на рівні загальної середньої та вищої школи з активним використанням цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій.

Осмислення зазначених цінностей у процесі виховання учнівської та студентської молоді з використанням сучасних цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій, активний діалог з однолітками, викладачами, експертами, громадськими активістами та іншими групами представників країн ЄС, започаткування спільних, насамперед віртуальних проєктів у цій сфері з європейськими колегами є основними механізмами формування європейської ідентичності й свідомої підтримки українською молоддю європейського та євроатлантичного курсу нашої держави.

Цифрове освітньо-виховне середовище сучасного закладу освіти має забезпечити реалізацію таких завдань: розвивати цифрову компетентність керівних, методичних, педагогічних кадрів, вихованців гуртків, творчих об'єднань, батьків, сприяти їхній інтеграції в інформаційний простір держави і світу; забезпечити модернізацію та інтенсифікацію освітнього процесу за рахунок використання сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій; удосконалити систему управлінського контролю, методичної роботи, науково-методичного забезпечення освітньої діяльності гуртків, творчих об'єднань і закладу в цілому; акумулювати перспективний досвід організації управлінської, методичної, освітньо-виховної, інноваційної, дослідно-експериментальної діяльності, забезпечити його адаптацію та

упровадження в педагогічну практику; запропонувати вихованцям нові технології, форми й методи освітньо-виховної діяльності (на основі мережевого партнерства і творчої взаємодії, дистанційних навчальних курсів, вебквестів, інтернет-проектів тощо); забезпечити діалог та мережеву взаємодію з батьківською громадськістю, освітніми установами, органами влади, територіальною громадою тощо (форум, віртуальна приймальня, психолого-педагогічна онлайн-консультація). Отже, виховання молоді в цифровому просторі повинно зосереджуватися на використанні технологій для навчання та розвитку. Цифрові інструменти, такі як онлайн-курси, відеоуроки та мобільні додатки, можуть бути корисними для отримання знань та вмінь у різних галузях. Важливо, щоб молодь розуміла, як використовувати ці інструменти ефективно та продуктивно.

Список літератури.

1. Бакланова Л.С., Ткачук, Л. В. Формування медіаграмотності учнів в умовах сучасної освіти. *Педагогічні науки*. 2019. № 3(13). С. 60-65.
2. Вітковська О.О. Соціально-педагогічні умови формування цифрової компетентності учнів. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 37(1). С. 86-92.
3. Кучерук О.І. Формування цифрової компетентності вчителів в умовах сучасної освіти. *Педагогічні науки*. 2019. № 2(12). С. 41-46.
4. Петрушко Ю. І. Цифрова компетентність учнів та викладачів в умовах інформаційного суспільства. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики*. 2020. № 16(23). С. 17-21.
5. Швець О. О. Концепція формування цифрової компетентності учнів у процесі навчання інформатики. *Інформаційні технології в освіті*. 2019. № 38. С. 199-209.

Рядинська І. А., м. Запоріжжя

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. Важливим джерелом поповнення і збагачення скарбниці культурного надбання народу є українське музичне мистецтво, яке є значущим чинником відображення життя народу, засобом формування національного світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-етичних переконань та патріотичного виховання.

Ключові слова: музичне мистецтво, патріотизм, національна культура, національна самосвідомість.

Abstract. An important source of replenishment and enrichment of the treasury of the nation's cultural heritage is Ukrainian musical art, which is an important factor in reflecting the life of the people, a means of forming the national worldview, value orientations, moral and ethical beliefs, and patriotic education.

Key words: musical art, patriotic, national culture, national self-awareness.

Людина, яка знаходиться на високому рівні свого особистісного і, зокрема, громадянського розвитку, неодмінно відзначається сформованістю громадянських цінностей, серед яких особливе місце посідають ті, що є визначальними у структурі національної свідомості та самосвідомості. Це передусім така цінність, як патріотизм, що втілюється в самовідданій любові до рідної землі, її народу, Батьківщини.

Програмні орієнтири виховання громадянина України визначені в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта України XXI століття», Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді. У них наголошується, що визначальним чинником розвитку українського суспільства є виховання і становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин. Воно сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави. Тож нині найбільш актуальними виступають патріотичне, громадянське виховання як стрижневі й основоположні, що відповідають нагальним вимогам і викликам сучасності [1].

Патріотизм – це вища форма прояву духовності, моральний фундамент суспільної і державної будівлі, опора її життєспроможності. Особистість, яка є патріотом, уболіває за долю Вітчизни, переживає дієву потребу віддавати всі свої сили служінню співвітчизникам, своїй нації. Почуття відповідальності за сучасне й майбутнє нації, держави є для неї реальним виявом громадянського обов'язку. Їй притаманний інтерес до історії рідного краю, його минулого та майбутнього. Вона прагне збагнути як величні, героїчні етапи в історії Батьківщини, так і причини появи періодів трагічних занепадів і зумовлених цим страждань народу. Із шанобою ставиться до видатних людей, національних героїв, які жертвовно служили своєму народові, збагачували його культуру,

науку, примножували внесок Вітчизни в скарбницю світової цивілізації. Тож національно-патріотичне виховання – провідна складова освітнього процесу сучасних закладів освіти.

Одним з основних принципів освіти в Україні є органічний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями тощо. Проблеми розбудови національної школи на засадах гуманістичного підходу актуалізують необхідність звернення освітян до накопичення вітчизняного педагогічного досвіду, який допоможе накреслити шляхи пошуків таких засобів навчання і виховання здобувачів освіти, які б забезпечували цілісний розвиток особистості зі здатністю до творчого саморозвитку, самовдосконалення як професіонала, духовно й національно свідомого громадянина України. На жаль, донині українська освіта не мала переконливої і позитивної традиції, досвіду щодо виховання патріотизму в дітей та молоді, у попередні часи боялися взагалі терміна «національний», а «патріотичне виховання» сприймали винятково в етнонародному або неорадянському вимірі.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. При цьому потрібно враховувати, що Україна має давню й величну культуру та історію, досвід державницького життя, які виступають потужним джерелом і міцним підґрунтям виховання дітей і молоді. Вони вже ввійшли до освітнього і загальновиховного простору, але нинішні суспільні процеси вимагають їхнього переосмислення, яке відкриває нові можливості для освітньої сфери.

В основу системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як консолідуючого чинника розвитку українського суспільства та української політичної нації. Важливу роль у просвітницькій діяльності посідає відновлення історичної пам'яті про тривалі державницькі традиції України [1].

У розв'язанні означеного питання важливу роль покладено на музичне мистецтво, яке є відображенням усієї духовної культури суспільства.

Теорія і методика формування національного характеру особистості

розроблялися й обґрунтовувалися в працях українських філософів, освітніх діячів, педагогів і психологів: Г. Ващенко, О. Духновича, С. Русової, Г. Сковороди, К. Ушинського.

Значний внесок у розроблення теоретичних засад національно-патріотичного виховання представлена в працях І. Беха, А. Бойко, В. Бутенка, С. Гончаренка, М. Чепіги, Н. Сабат та ін.

Актуальні проблеми історії української педагогіки і виховання відображено в працях С. Золотухіної, Б. Ступарика, Т. Завгородньої, Ю. Руденка. Важливе місце у становленні та розвитку української національної музичної освіти належить творчості В. Верховинця, М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка та ін. [4].

Низка педагогічних досліджень підтверджує особливу роль музичного мистецтва в духовному, національному й естетичному становленні учнівської і студентської молоді (О. Апраксіна, Л. Масол, С. Мельничук, В. Ражникова, Л. Хлебнікова та ін.).

Аналіз першоджерел показав, що музика – мистецтво, у якому дійсність відображається засобами звукових художніх образів, є, як відомо, одним з найемоційніших видів мистецтва. Музичне мистецтво відображає в людській свідомості цінності минулого і сучасного, володіє даром синтезування узагальненого досвіду людства, чим і впливає на багатство духовного світу особистості [2, с. 457].

Проникаючи в сутність музики та усвідомлюючи саму себе під її впливом через взаємозв'язок музичного мислення з емоційною сферою особистості, людина розвиває самосвідомість. Тому включення в зміст естетичної свідомості здобутків національного музичного мистецтва та стимулювання його засобами інтересу, емоційного сприйняття та розуміння минулого свого народу сприяє формуванню національної самосвідомості особистості [2, с. 458].

Формування національної свідомості, виховання та становлення самодостатнього громадянина-патріота України особливої значущості набуває на етапі професійно-педагогічної підготовки здобувачів освіти педагогічного

фахового коледжу Хортицької навчально-реабілітаційної академії Запорізької обласної ради проведення навчальних занять з дисциплін мистецького спрямування, як-от: музичне виховання з методикою навчання, співи і музична література з методикою музичного виховання, основи ритміки і хореографії з методикою, культурологія, історія української державності і культури (інтегрований курс).

Це зумовлене необхідністю підготовки конкурентоспроможного, адаптованого до нових умов фахівця, який був би здатен через мистецтво утверджувати себе й незалежність української держави у світовому просторі. Щоб успішно здійснювати складну і благородну місію формування особистості національно свідомих громадян України, майбутні педагоги мають бути не лише самі непохитно переконані в правильності та праведності, у великому державницькому сенсі цієї місії, але й володіти глибокими знаннями, що стосуються національних проблем, досконало оперувати ними і, що найголовніше, – уміти переконувати.

Важливим джерелом поповнення та збагачення скарбниці культурного надбання народу є українське музичне мистецтво, яке є важливим чинником відображення життя народу, засобом формування національного світогляду, ціннісних орієнтацій, морально-етичних переконань і патріотичного виховання.

До робочих навчальних програм з музичних дисциплін педагогічного фахового коледжу ХННРА було внесено широкий спектр навчального репертуару: від українського фольклору (вокальної і інструментальної музики), творів визначних українських композиторів (М. Лисенко, К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Степового та ін.), до кращих творів сучасних композиторів (О. Білаша, І. Карабиця, В. Косенка, П. Майбороди, Т. Петриненка). Ознайомлення з кращими зразками української музики сприятиме формуванню важливого розуміння того, що впродовж історії людства українці, як і інші народи, безпосередньо брали участь у виробленні системи загальнолюдських цінностей, збагачували світову мистецьку скарбницю художніми шедеврами. Таке розуміння історичного процесу гартуватиме гордість за свій народ, а отже,

формуватиме патріотичну особистість [1] А також створює підґрунтя для патріотично-виховної роботи зі школярами в майбутньому.

Формуючи національну самосвідомість засобами національного музичного мистецтва на заняттях музичного виховання з методикою навчання, співи і музична література з методикою музичного виховання, слід звертати увагу не тільки на розкриття творчої спадщини композитора, але й ознайомлювати здобувачів освіти з обставинами його життя, історичним середовищем, у якому жив і творив композитор (принцип культуровідповідності, природовідповідності), адже знання особистості автора, його біографії, творчості, самого процесу творіння висвітлюють той чи інший твір та здатні поглибити його розуміння. Саме тому важливим напрямом у процесі формування національної самосвідомості здобувачів освіти на заняттях є використання міждисциплінарних зв'язків з іншими навчальними дисциплінами, зокрема з такими, як українська література, історія України, культурологія, історія української державності і культури.

На практичних заняттях з музичного виховання з методикою навчання (спеціальність 013 Початкова освіта) здобувачі освіти моделюють фрагменти уроків музичного мистецтва зі сприймання музики, хорового співу, складають плани-конспекти уроків музичного мистецтва для учнів початкових класів. Під час моделювання та проведення фрагменту уроку зі сприймання музичних творів, хорового співу здобувачі освіти використовують різноманітні методи і прийоми, які активізують пізнавальні інтереси, розвивають творче мислення й комунікативність. Реалізуючи виховну мету, обов'язково дотримуються таких методичних рекомендацій:

- шляхом упровадження в педагогічний процес творчої спадщини українських композиторів, сприяти відновленню та активізації інтересу учнів до національного мистецтва;

- відбирати твори з позиції історичної та ідейно-художньої цінності, враховуючи при цьому їхній виховний потенціал та актуальність для сьогодення;

- у процесі підбору музичного репертуару брати до уваги вікові й індивідуально-психологічні особливості дітей;
- розвивати навички естетичного оцінювання музичних творів, сприяти розвитку почуття ідентичності через сприйняття й емоційне переживання національного музичного мистецтва як на уроках, так і в позаурочний час;
- за допомогою відібраного музично-пісенного репертуару ознайомлювати учнів зі звичаями та традиціями рідного народу, його історією, сприяти виникненню інтересу до історичного минулого своєї Батьківщини;
- стимулювати любов та повагу дітей до рідної мови через аналіз єдності поетичного й музичних образів, залучення учнів до процесу вивчення та виконання пісні;
- будити творчу уяву учнів та здатність оцінювати себе як представника своєї нації [3].

Танцювальне мистецтво є важливим засобом формування національної свідомості, розвитку художньо-естетичної культури. Особливого значення набуває знайомство студентів на практичних заняттях з ритміки і хореографії з українським народним танцем, що, як і кожний витвір народного мистецтва, є плодом народної творчості, уособленням його смаків і вподобань, дзеркалом національних особливостей художнього мислення. Ефективними методами і прийомами, що сприяють освоєнню студентами означеної системи знань, є показ ілюстрацій українських костюмів різних регіонів України, перегляд регіональних українських танців, аналіз стильових особливостей, розучування сюжетних народних ігор (шкільний програмовий репертуар), створення танцювальних етюдів на основі елементів українських танців.

Отже, реалізація ідей національного відродження зумовлює зростаючу значущість та якісно новий рівень музично-естетичного виховання в системі національної школи. Відтворення української музичної культури має домінувати в навчальному репертуарі. Це є запорукою формування національно свідомих, патріотично налаштованих поколінь, пройнятих духом українства, духом, який акумулює в собі такі риси людського характеру, як національна

гордість, волелюбність, шанобливе ставлення до родини, любов до рідної землі.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді: додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015р. №641). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
2. Вишневецький О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2003. 528 с.
3. Єгорова І. Музичне мистецтво як засіб формування національної самосвідомості в учнів на уроках музики в сучасній українській школі (методичний аспект). URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova9/subor/Yehorova.pdf>
4. Турчин Т. Методичні особливості викладання української музики в початковій загальній музичній освіті. Початкова школа, 2015. № 2. С. 33-37.

Савченко Д. Р., Савченко Л. Л., м. Харків

МЕТОДИ І ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

***Анотація.** Ідея патріотизму завжди була і залишається основою консолідації суспільства. Адже патріотизм є джерелом духовних і моральних сил і здоров'я суспільства, його життєздатності, які найбільш яскраво проявляються в переломні моменти розвитку, у періоди важких випробувань. Повноцінне життя в суспільстві і державі неможливе, якщо система виховання підрастаючого покоління позбавлена моральних основ, любові до Батьківщини. За роки української незалежності педагогічна наука та освітня практика в питанні патріотичного виховання дітей та молоді набули дієвого досвіду використання виховного потенціалу української історії, культури, народної педагогіки, традицій народу.*

***Ключові слова:** патріотизм, національно-патріотичне виховання, патріотичні почуття, народознавство, підготовка майбутніх вихователів, українське дошкілля.*

***Abstract:** The idea of patriotism has always been and remains the basis of the consolidation of society. After all, patriotism is a source of spiritual and moral strength and health of society, its vitality, which are most clearly manifested at critical moments of development, during periods of severe trials. Full life in society and the state is impossible if the education system of the younger generation lacks moral foundations and love for the Motherland. During the years of Ukrainian independence, pedagogical science and educational practice in the matter of patriotic upbringing of children and youth gained effective experience in using the educational potential of Ukrainian history, culture, folk pedagogy, and the traditions of the people.*

***Keywords:** patriotism, national-patriotic education, patriotic feelings, ethnology, training of future educators, Ukrainian preschool.*

Сучасні концепції національного виховання наголошують на важливості національної спрямованості освіти, її органічної єдності з національною історією і традиціями, на збереженні та збагаченні культури українського народу.

У Концепції дошкільного виховання в Україні зазначено, що провідними засадами діяльності сучасного національного дошкільного закладу мають бути національна психологія, культура та історія, а також загальнолюдські духовні надбання.

Важливим завданням педагогічної науки і практики є забезпечення етнізації – природного входження дітей у духовний світ свого народу, нації як елемента загальнолюдської культури, позбавленого національної обмеженості та егоїзму. Моральна спрямованість цієї роботи вимагає єдності національного і загальнолюдського у формуванні національної самосвідомості, інтернаціональних почуттів дошкільників. Національне самовизначення особистості (віднесення себе до певної нації, відданість їй, любов та інтерес до всього національного) за такої умови не перероджується в національний егоїзм і негативне ставлення до інших націй, адже людина, яка має високу національну свідомість, поважатиме й інший народ.

Першочергового значення формуванню патріотизму в підростаючого покоління надавали класики вітчизняної педагогіки Г. Ващенко, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Я. Ряппо, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. Ця проблематика залишається актуальною й для сучасних вітчизняних дослідників (О. Вишневський, В. Кузь, Ю. Руденко, М. Сметанський, М. Стельмахович, Б. Ступарик; К. Чорна та ін.). Психологічні аспекти формування етнічної самосвідомості стали предметом досліджень І. Беха, Й. Боришевського, О. Киричука та ін.

Проблема підготовки педагогічних кадрів, зокрема і педагогів дошкільного фаху, стала предметом досліджень Л. Артемової, Г. Беленької, А. Богуш, З. Борисової, Е. Вільчковського, Н. Гавриш, Н. Голоти, Н. Денисенко, О. Кучерявого, Н. Лисенко, М. Машовець, Т. Поніманської та ін.

Великого значення для розробки сучасних підходів і методів національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку мають концепції розвитку українського дошкільця, розроблені Л. Артемовою, А. Богуш, Л. Калуською, Н. Лисенко, Т. Поніманською.

Патріотизм є одним із найсуттєвіших показників моральності людини.

Патріотизм (грец. *Patris* – батьківщина) – любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу.

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу і незалежність людина не може бути громадянином. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

Для патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий етап, на якому стає можливим активне формування в дітей патріотичних почуттів. Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є середній дошкільний вік, коли особливо активізується інтерес дитини до соціального світу, суспільних явищ.

До ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать: екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць; розповіді вихователя; бесіди із цікавими людьми; узагальнюючі бесіди; спостереження; дидактичні, сюжетно-рольові ігри; заняття із циклу «Історичні цікавинки»; розгляд ілюстративних матеріалів; читання та інсценування творів художньої літератури; запрошення членів родин у дитячий садок; спільні з родинами виховні заходи (День сім'ї, свято бабусь тощо); зустрічі з батьками за межами дошкільного закладу, за місцем роботи, виставки, конкурси, свята, розваги.

Концепція дошкільного виховання в Україні, сповідуючи історичний підхід до патріотичного виховання дітей дошкільного віку, актуалізує його народознавчі, українознавчі та краєзнавчі напрями. На це орієнтують і різноманітні програми дошкільного виховання.

У розділі «Дитина і навколишній світ» програми виховання «Українське дошкілля» окреслено завдання ознайомлення дітей з явищами суспільного життя за напрямками, зміст яких поглиблюється у кожній наступній віковій

групі. Уже в молодшій групі діти мають знати назву рідного міста (села), а в середній повинні мати певні уявлення про Батьківщину («Батьківщина – це місце, де людина народилась і живе, де народились і живуть її батьки. Вона така ж рідна для людини, як її батьки, тому й називається Батьківщиною. Наша Батьківщина – Україна»). Діти повинні знати, що люди, які мають спільну батьківщину, – це народ, а ті, що народилися та живуть в Україні – український народ. У народі з роду в рід передаються мова, пісні, повага до старших, любов до дітей і рідного дому. Програма передбачає формування в дітей уявлень про історію рідного міста (села), походження його назви й назв вулиць, географічні та історичні пам'ятки рідного краю.

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні орієнтує на опанування знань про нашу державу, виховання поваги до державних символів. Старші дошкільники мають знати прапор, гімн, герб України, назву її столиці, інших великих міст, значущі географічні назви (Крим, Карпатські гори, Дніпро), пам'ятні місця (Тарасова гора у Каневі, Хортиця, заповідник Асканія-Нова тощо). Цій меті підпорядковані заняття «Ми живемо в Україні, ми дуже любимо її», «Пам'ятні місця України», «Рідне місто (село)», «Вулиці нашого міста (села)», «Наш герб» та ін.

Патріотичні почуття дітей дошкільного віку засновуються на їхньому інтересі до найближчого оточення (сім'ї, батьківського дому, рідного міста, села), яке вони бачать щодня, вважають своїм, рідним, нерозривно пов'язаним з ними. Важливе значення для виховання патріотичних почуттів у дошкільників має приклад дорослих, оскільки вони значно раніше переймають певне емоційно-позитивне ставлення, ніж починають засвоювати знання.

Патріотизм як моральна якість має інтегральний зміст. З огляду на це в педагогічній роботі поєднано ознайомлення дітей з явищами суспільного життя, народознавство, засоби мистецтва, практична діяльність дітей (праця, спостереження, ігри, творча діяльність та ін.), національні, державні свята.

Цілеспрямоване патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей з формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів

суспільного буття. Із цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють дошкільнят, ілюструють прикладами з діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі з дітьми в громадських справах.

Діти мають поступово усвідомлювати, що моральний аспект патріотизму полягає і в розвитку національної економіки (це нові робочі місця, заробітна плата працівникам, доходи бюджету, раціональне використання яких робить життя у рідній країні достойним), і в підтримці національного виробника, і в економічній, господарській порядності власників підприємств, і в розвитку меценатства тощо. Щодо цього педагог може використати приклади з історії та із сучасного життя країни. Доцільним у патріотичному вихованні дітей дошкільного віку є використання творів художньої літератури, у яких ідеться про історію і сьогодення України, життя дітей і дорослих.

Важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. Дошкільників ознайомлюють з культурними і матеріальними цінностями родини і народу, пояснюють зв'язок людини з минулими і майбутніми поколіннями, виховують розуміння смислу життя, інтерес до родинних і народних традицій.

Значну роль у вихованні дітей відіграють народні традиції – досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки, що склалися історично та передаються з покоління в покоління. З традиціями тісно пов'язані народні звичаї – усталені правила поведінки; те, що стало звичним, визнаним, необхідним; форма виявлення народної традиції (як вітатися, як ходити в гості та ін.).

Прилучаючись до народознавства, діти поступово утверджуватимуться в думці, що кожен народ, зокрема й український, має звичаї, які є спільними для всіх людей. Пізнаючи традиції, народну мудрість, народну творчість (пісні, казки, прислів'я, приказки, ігри, загадки тощо), розширюючи уявлення про народні промисли (вишивка, петриківський розпис, яворівська іграшка), вони

поступово отримують більш-менш цілісне уявлення про втілену в художній і предметній творчості своєрідність українського народу. Водночас у дітей розширюються знання про характерні для рідного краю професії людей, про конкретних їх представників. При цьому вихователь повинен не стільки піклуватися про збагачення знань, скільки про їхнє творче засвоєння, розвиток почуттів дітей. У дошкільному віці вони залюбки беруть участь у народних святах і обрядах, пізнаючи їхній зміст, розвиваючи художні здібності, навички колективної взаємодії.

Отже, дошкільне дитинство є саме тим віковим періодом, коли виховний вплив має бути спрямований на формування в дітей першооснов національно-патріотичного виховання – найелементарніших проявів у дитячій діяльності усвідомлення себе представниками українського народу, гордості за це, самоповаги до себе як українців, ставлення дітей до українських національних цінностей (українська мова, культура, національна символіка) та усвідомлення ними їхньої важливості.

Список літератури.

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. *Дошкільне виховання*. 2003. № 2. С. 3-8.
2. Мокрогуз О. Громадянська освіта: проблеми і перспективи запровадження. *Завуч*. 2000. № 28. С. 2-4.
3. Оржехівський В. Громадянська освіта формує громадянина. *Відродження*. 2000. № 1. С. 3-5.

Семенець О. О., м. Київ

ІДЕЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА КОНСОЛІДАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА В МЕДІАТИЗОВАНИХ ДИСКУРСИВНИХ ПРАКТИКАХ УКРАЇНИ 2022 РОКУ

Анотація. Розглянуто аспекти консолідації українського суспільства під час повномасштабної збройної агресії Російської Федерації 2022 р. Проведено порівняльний аналіз результатів соціологічних досліджень українського суспільства. У центрі уваги дослідження – утілення ідеї єдності суспільства в медіатизованих дискурсивних практиках України 2022 р. Єдність народу, Збройних сил та влади усвідомлюється українцями як одна з найвищих суспільних цінностей і запорука перемоги.

Ключові слова: повномасштабна збройна агресія Російської Федерації, патріотизм, консолідація суспільства, медійний простір, медіатизовані дискурсивні практики.

Abstract. *The aspects of the consolidation of Ukrainian society during the full-scale armed aggression of the Russian Federation in 2022 were considered. A comparative analysis of the results of sociological research of Ukrainian society was carried out. The focus of the research is the embodiment of the idea of the unity of society in the mediatized discursive practices of Ukraine in 2022. The unity of the people, the armed forces and the government is perceived by Ukrainians as one of the highest social values and a guarantee of the victory.*

Keywords: *full-scale armed aggression of the Russian Federation, patriotism, consolidation of society, media space, mediatized discursive practices.*

2022 року Україна вразила світ стійкістю та силою своєї армії, лідерством Президента та ефективністю державного управління, єдністю та незламністю суспільства. Із початком повномасштабної агресії, після восьми років війни, під час якої Росія в різних формах гібридної агресії намагалася розколоти українське суспільство, – у 2022 році народ України виявив дивовижну консолідованість, патріотичні почуття, громадянську свідомість та самоорганізацію. Перед загрозою захоплення країни ворогом і втрати державності люди різних політичних поглядів об'єдналися в спільному прагненні захистити Україну, своїх рідних, своє право на життя і свободу.

Феномен консолідації українського суспільства у 2022 році становить об'єкт особливої уваги медійників і науковців, українських та зарубіжних.

Національне трекінгове дослідження настроїв українців, проведене вітчизняною дослідницькою компанією «Gradus Research» у перші місяці війни (чотири хвили опитувань, із 28 лютого до 20 квітня 2022 року) засвідчило єднання українського народу. Уже перша хвиля опитувань показала посилення національної єдності: 61% респондентів вказали на згуртованість і спротив українського суспільства як на запоруку перемоги. Цей чинник вийшов на друге місце після віри у Збройні сили України. У третю хвилю опитувань про згуртованість заявили 86 % населення країни [Близнюк 2022]. У цьому, на думку соціологині Євгенії Близнюк, засновниці й директорки компанії «Gradus Research», виявляється «майданність» українців: «Протягом 30 років українське суспільство будувало розгалужені горизонтальні зв'язки. І два Майдани значно закріпили наш соціальний інтелект. Ми здатні не (с)тільки слухатися команд зверху, скільки швидко консолідуватися і домовлятися між собою, виявляти

ініціативи знизу, координувати колективні зусилля для досягнення життєво необхідних цілей» [Там само].

Відповідно до результатів загальнонаціонального опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» 1 березня 2022 року, 88 % опитаних вірили в те, що Україна зможе відбити напад Росії, і практично щодня цей показник зростає. Віра у перемогу переважала в усіх регіонах країни. 98% опитаних підтримували діяльність Збройних Сил України, 93% підтримували діяльність Президента Зеленського, 84 % підтримували дії місцевих голів [Загальнонаціональне опитування 2022].

Відчуття єдності українців стало емоційним підґрунтям процесів самоорганізації суспільства. За даними загальнонаціонального опитування, проведеного цією ж організацією 6 квітня 2022 року, близько 80 % респондентів тим чи іншим способом беруть участь у захисті країни. 45 % респондентів допомагають захисту країни фінансово (у березні 2022 – 39 %). Волонтерством та допомогою людям/військовим займаються 35 %, беруть участь у інформаційному спротиві – 18 %, працюють в критичній інфраструктурі – 13 %, беруть участь в теробороні – 3 %, або як військові – 3 % [Восьме загальнонаціональне опитування 2022].

«The Wall Street Journal» у великому журналістському матеріалі (вересень 2022 року) наголошує, що масовий народний спротив визначив перемогу в битві за Київ у лютому – березні 2022 року. У кожній громаді українці знайшли в собі волю до боротьби та мужність протистояти агресору. Вирішальну роль мали добровольці – «різношерсте військо, яке виграло битву за Київ і врятувало Україну»: «Вони формували озброєні групи, використовуючи будь-яку зброю, яка потрапляла до рук. Вони годували та екіпірували бійців, розміщували їх у своїх домівках. Вони вилазили на дерева в пошуках мобільного зв'язку, щоб повідомляти про пересування ворога. Результат виглядав як щось небачене в сучасній військовій справі – внутрішній повстанський рух злився з традиційною армією» [Marson 2022]. «Ще не до кінця усвідомлено, – продовжує американський журналіст, – що саме ці добровольці, об'єднавшись із

військовослужбовцями, переломили хід найвідповідальнішої битви в Європі з часів Другої світової війни і зберегли статус України як суверенної держави. Оборона Києва дозволила Президенту залишитися й згуртувати національну підтримку. Він зміг також отримати від США та Європи зброю, яка зараз допомагає армії витіснити російські війська на сході та півдні» [Там само].

Гранично напружена й трагічна боротьба українців проти російської агресії впродовж усього 2022 року з плином місяців героїчного опору тільки збільшувала рішучість українців відстояти свою незалежність.

Результати опитування «Мюнхенський індекс безпеки», проведеного в листопаді 2022 року, засвідчують єдність народу України, надзвичайну стійкість і рішучість протистояти ворогу. «Як не дивно, тільки шість відсотків українців почуваються не готовими протистояти вторгненню Росії. Навіть під час зими, позначеної відключеннями та дефіцитом електроенергії, вони почуваються більш підготовленими до ризику збоїв енергопостачання, ніж громадськість будь-якої країни G7» [Bunde et al. 2023, p. 58].

«На відміну від деяких західних політиків, чиї занепокоєння щодо подальшої військової ескалації, здається, перешкоджають більш рішучій підтримці, українці не були налякані російськими загрозами. Яким би руйнівним не було застосування тактичної ядерної зброї проти міста або на полі бою, переважна більшість українців кажуть, що все одно відмовилися б здатися, якби це сталося» [Ibid., p. 58]. За результатами цього опитування, у разі, якщо й надалі триватимуть регулярні бомбардування українських міст конвенційною зброєю, 95% українців продовжуватимуть боротьбу. Якщо Росія застосує тактичну ядерну зброю над Чорним морем, не припинять боротьбу 91 %. Якщо Росія застосує тактичну ядерну зброю проти українського міста або на полі бою – 89 % українців усе одно виборюватимуть перемогу [Ibid., p. 60].

В Україні у 2022 році сформувався особливий моральний клімат соціальних комунікацій, із домінантами людської гідності й чесності, поваги до людини, справжності й свободи. Єдність суспільства усвідомлюється українцями як визначальний чинник для збереження країни та здобуття

перемоги над ворогом. В основі цієї єдності – спільний досвід боротьби, спільного емоційного переживання трагедій і перемог, підтримки армії, колективного опору ворогу й самопожертви.

Ця настанова суспільної свідомості відображена у виступах Президента, зокрема щовечірніх зверненнях до співвітчизників, публікаціях у соціальних мережах і месенджерах. Наприклад, у публікації від 17.12.2022 в Telegram: *«Різні диктатори й агресори завжди не усвідомлюють, що сила вільного світу не в тому, що хтось великий і запасся ракетами, а в тому, що всі вміють об'єднатися, діяти рішучо й щиро і кожен робить свій унікальний внесок у спільну справу»* [Zelenskiy / Official 2022].

Ця ідея постійно озвучується й керівниками місцевої влади. Наприклад, щоденні ранкові звернення Андрія Райковича, голови Кіровоградської обласної державної адміністрації, до громади Кіровоградщини традиційно завершуються рефреном: *«Дякуємо нашим славним Збройним Силам України за те, що ми живі! Разом ми сильні! Україна переможе!»* [Андрій Райкович 2022, 2023].

Ідея єдності суспільства становить ключове повідомлення в публікаціях громадянських активістів і волонтерів, блогерів, лідерів думок, висловленнях представників культури й журналістів, звичайних українців у медіатизованому просторі соціальних комунікацій. Єдність народу, збройних сил та влади усвідомлюється українцями як одна з найвищих суспільних цінностей і запорука перемоги.

Список літератури.

1. Bunde T., Eisentraut S., Knapp N., Schütte L., Hammelehle J., Kump I., Mudie-Mantz A., and Pauly J. Munich Security Report 2023: Re:vision. Munich: Munich Security Conference, February 2023. 174 p. <https://doi.org/10.47342/ZBJA9198>
2. Marson J. The Ragtag Army That Won the Battle of Kyiv and Saved Ukraine. *The Wall Street Journal*. 20.09.2022. URL: https://www.wsj.com/articles/russian-invasion-ukraine-battle-of-kyiv-ragtag-army-11663683336?utm_source=substack&utm_medium=email
3. Zelenskiy / Official. Офіційний канал Президента України – Володимира Зеленського. URL: https://t.me/V_Zelenskiy_official
4. Андрій Райкович / Кіровоградська ОДА (ОВА). URL: <https://t.me/kirovogradskaODA>
5. Близнюк Є. Наша слабкість стала силою. Як змінилося українське суспільство під час війни. *Українська правда*. 05.05.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/5/7344136/>
6. Восьме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (6 квітня 2022).

Соціологічна група «Рейтинг». 08.04.2022. URL:
https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vosmoy_obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_6_aprelya_2022.html

7. Загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (1 березня 2022).
Соціологічна група «Рейтинг». 01.03.2022. URL:
https://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschenacionalnyy_opros_ukraina_v_usloviyah_voyny_1_marta_2022.html

Синиця Д. О., м. Глухів, Сумська обл.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

***Анотація.** Стаття присвячена національно-патріотичному вихованню студентської молоді, яке є актуальною темою для сучасного українського суспільства. У роботі розглядаються ключові аспекти такого виховання, зокрема формування національної свідомості, ідентичності та громадянської активності студентів. Також розглядаються методи і засоби, які можуть використовуватися для ефективного національно-патріотичного виховання студентської молоді.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, студентська молодь, національна свідомість, національна ідентичність, громадянська активність.*

***Abstract.** The article is devoted to the national-patriotic education of student youth, which is a relevant topic for modern Ukrainian society. The work examines the key aspects of such education, in particular the formation of national consciousness, identity and civic activity of students. Methods and means that can be used for effective national-patriotic education of student youth are also considered.*

***Key words:** national-patriotic education, student youth, national consciousness, national identity, civic activity.*

Національно-патріотичне виховання студентської молоді – це система заходів, спрямованих на розвиток національної самосвідомості й патріотизму, формування ціннісних орієнтацій, розвиток громадянських якостей і вмінь, створення умов для самореалізації та успішної соціалізації молоді. Це процес, який відбувається протягом усього періоду навчання студентів, починаючи від вступу до закладу вищої освіти та закінчуючи підготовкою до випуску. Проблема національно-патріотичного виховання розглядалася в працях вчених-українців: Л. А. Безкорвайної, Т. З. Маланюк, Н. Є. Пангелової, Н. В. Коляди, та інших [3].

Після введення з 24 лютого 2022 р. в Україні режиму воєнного стану національно-патріотичне виховання відіграє особливо важливу роль у вихованні майбутнього покоління.

Одним з важливих елементів національно-патріотичного виховання студентської молоді є формування національної самосвідомості. Саме в студентському віці формуються базові цінності й ідеали, які надалі стануть основою моральної та етичної складової громадянина. Завдяки національному вихованню студенти засвоюють історію своєї країни, її культуру, мову та традиції, що дозволяє їм зрозуміти свою роль у суспільстві та сприяє формуванню позитивної національної ідентичності.

Патріотичне виховання тісно пов'язане з історією держави, у якій живе суспільство, із психологією нації, зі світоглядом народу. При цьому національно-патріотичне виховання закладає основу для відродження душі народу і спрямоване на формування цілісної громадянської позиції – як почуття належності до країни, українського народу, гордості за державу, відповідальності за її долю. Тож специфіка національно-патріотичного виховання полягає в нерозривному та гармонійному поєднанні цих двох аспектів. Головними державними інституціями, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері патріотичного виховання молоді, є Міністерство молоді та спорту України, Міністерство освіти та науки України, Міністерство оборони України, РНБО України, Міністерство культури та інформаційної політики України, Український інститут національної пам'яті та інші.

Відповідно до Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України [4] Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають особливо велике значення для визначення свого майбутнього існування як вільних і незалежних громадян.

Патріотизм, як основа відродження духовних цінностей суспільства, є чинником, що стабілізує національну позицію в незалежній Україні. Значний внесок у формування теоретичних аспектів національно-патріотичного виховання внесли Б. Грінченко, М. Грушевський, М. Драгоманов, А. Макаренко, К. Ушинський, В. Сухомлинський.

У процесі національно-патріотичного виховання можуть виникати різноманітні проблеми, серед яких можна виділити такі.

- Незрозуміння поняття національно-патріотичного виховання. Це може призвести до того, що виховання зосереджується на надмірному вихваленні національної культури та історії або ж на формуванні відчуття переваги власної країни над іншими націями.

- Відсутність конкретної методики національно-патріотичного виховання. Часто національно-патріотичне виховання здійснюється на основі інтуїтивних відчуттів та досвіду окремих вихователів чи вчителів. У такому випадку може бути важко забезпечити рівномірний і всебічний процес виховання.

- Політизація національно-патріотичного виховання. Це може призвести до того, що виховання стає засобом впливу на політичну агітацію та пропаганду, а не формування відповідальних і самостійних громадян.

- Етнічна та культурна дискримінація. Національно-патріотичне виховання може викликати проблеми, якщо воно не здійснюється на засадах рівності й толерантності. Наприклад, може бути виключена увага до культури чи історії інших народів, що може призвести до формування націоналістичних та ворожих ставлень до інших націй.

- Недостатня увага до виховання патріотизму в сім'ї. Сім'я є основною клітиною суспільства, і її роль у вихованні патріотизму надзвичайно важлива. Але не всі батьки звертають увагу на цей аспект виховання своїх дітей.

- Неправильна форма виховання. Деякі педагоги й вихователі використовують дуже строгі методи, які можуть бути неефективними у формуванні патріотичних почуттів. Натомість краще використовувати позитивні методи, які будуть стимулювати дітей до активної участі в житті країни.

Національно-патріотичне виховання є важливим елементом формування громадянської свідомості й патріотизму. Для формування громадянської свідомості й патріотизму можна використовувати різноманітні шляхи.

- Організація заходів, що забезпечують духовне виховання, формування громадянської свідомості й патріотизму серед молоді.

- Залучення до роботи над проєктами, які сприяють підвищенню національної свідомості й розвитку патріотизму, наприклад, створення національних музеїв, організація національних свят і традицій.

- Популяризація національних цінностей через масову медіатизацію, зокрема, проведення різноманітних масових заходів, як-от: концерти, фестивалі, виставки тощо.

- Упровадження національних програм, спрямованих на розвиток патріотизму й національної свідомості серед громадян, зокрема і програм військової підготовки.

- Організація та проведення спортивних змагань на національному рівні з метою підвищення патріотичного духу й національної свідомості серед спортсменів і глядачів.

- Проведення національних виставок, конференцій і семінарів з метою підвищення обізнаності про національні традиції та культуру.

- Залучення національних істориків і вчених до проведення досліджень з історії та культури нації, що допомагає підвищити інтерес серед студентської молоді.

Отже, національно-патріотичне виховання є однією з найважливіших складових виховного процесу в будь-якій країні. Воно сприяє формуванню національної свідомості, любові до Батьківщини, поваги до історії, культури та традицій своєї країни. Забезпечення національно-патріотичного виховання є актуальною та нагальною проблемою української освіти.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді від 16.06 2015 р. № 641.
2. Коляда Н.М. Національно-патріотичне виховання студентської молоді в умовах ВНЗ: ДНПБ імені В.О. Сухомлинського. 2016. С. 18
3. Маланюк Т.З. Патріотичне виховання учнів основної школи засобами туристсько-краєзнавчої роботи: монографія. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. 304 с.
4. Указ Президента України «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016-2020 роки від 13.10.2015 р. № 580.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** У тезах окреслено основні напрями сучасного виховання української молоді в умовах соціально-економічних і політичних зрушень останнього десятиріччя та повномасштабної агресії московії проти України. Проаналізовано причини й наслідки трансформації суспільної свідомості молодих українців, означено шляхи поліпшення та вдосконалення патріотичного сегменту в освітньому процесі, зокрема й через вивчення історії України.*

***Ключові слова:** патріотизм, молодь, виховання, історія України*

***Abstract.** The paper states the key trends of upbringing of contemporary Ukrainian young people within the conditions of social, economic, and political changes of the late decade and overall aggression of moscovia against Ukraine. The reasons and consequences of social consciousness transformation among the young Ukrainians are analysed, as well as the ways of improvement of patriotic aspect in the educational process by means of studying history of Ukraine.*

***Key words:** patriotism, young people, upbringing, history of Ukraine.*

Україна на початку 20-х рр. ХХІ ст. проходить серйозне випробування на міцність, сталість та право існування у світі як суверенна і незалежна держава. Жорстоким екзаменатором виявилася путінська росія, яка у своїй імперській вакханалії намагається будь-якою ціною відродити в кордонах колишніх монстрів – Російської імперії й Радянського Союзу – нову імперію, побудовану на брехні, демагогії та пригнобленні сусідніх народів.

Початком комплексної агресії стала Революція Гідності, яка показала усьому світові, що Україна – це не штучне територіальне утворення, а європейська держава з тисячолітніми традиціями, здатна самостійно вирішувати власну долю та визначати шляхи подальшого поступу. Небезпідставно побоюючись української звитяги, відчуваючи потужний військовий і патріотичний потенціал, пам'ятаючи про часи Русі-України, Запорізьку Січ, державу Б. Хмельницького, національно-визвольні змагання 1917-1921 рр. ОУН / УПА у 30-х – 50-х рр., протягом останніх десятиліть офіційна російська історична наука й пропаганда переконує росіян у тому, що не існує такої нації, як українці, відповідно, вони не мають права на власну державу, а повинні цілком залежати від «старшого брата», його волі та забаганок.

Намагання будь-якою ціною повернути Україну до імперського простору, відновити соціальний, військовий, політичний та економічний вплив за зразком двохсотрічної давності виявилися марними. Тоді путін вдався до відкритої, широкомасштабної агресії, нехтуючи всіма міжнародними нормами і правилами, не в останню чергу розраховуючи на толерантне ставлення частини українців до факту військового вторгнення та окупації української території.

Нині, у реаліях війни, надзвичайно важлива консолідація українського суспільства, піднесення патріотичного виховання, відродження народних традицій, вивчення історії України та домінування української мови. Тільки за таких умов ми зможемо відстояти власну державу та не допустити окупації й повторення імперського минулого України [1, с. 6-7].

Надзвичайно актуальним є національно-патріотичне виховання молодого покоління, що має здійснюватися послідовно й цілеспрямовано в рамках освітнього процесу. Апріорі очолити ці процеси покликана освітня галузь через заклади освіти всіх рівнів.

Не залишаються осторонь і ЗВО, де, крім процесу забезпечення й набуття освіти, має тривати безперервна й виважена виховна робота серед студентів. Вона має стати базисом для формування та подальшого розвитку особистості, її політичної й соціальної еволюції, що в майбутньому стане надійним чинником зміцнення демократичних інститутів держави [2, с. 329].

Потужним імпульсом активізації цих процесів став факт належного рівня самосвідомості підростаючого покоління, що виплеканий на генетичному рівні та сімейним вихованням. Починаючи з 2014 р., після Євромайдану та Революції Гідності, молодь з ентузіазмом і захопленням підтримала відродження всього українського [3]. Модна тенденція державної символіки на одязі з патріотичними гаслами, попит на вітчизняну музичну продукцію, вишиванка як актуальний елемент зовнішності – усе це є виявом збереження та розвитку вікових традицій нації. Тому завданням педагогів має стати всебічна підтримка та заохочення їхніх національно усвідомлених устремлінь, спрямування їх у продуктивне русло, щоб це не перетворювалося на формалізм, змушення та

дешеві шоу.

Національно-патріотичне виховання молоді має бути складовою формування національно-державницького світогляду всіх українців. Принцип простий – єдина держава, єдина нація, єдина державна мова.

Навчальні дисципліни гуманітарного напрямку, а саме: «Історія України» та «Всесвітня історія» на фаховому молодшому бакалаврі та «Історія української державності і культури» на другому бакалаврському рівні – мають стати плідним полем для вивчення мілітарної історії України. Починаючи з епохи Середньовіччя та Нового часу: від славетних воїв Русі-України, Галицько-Волинської держави, Литовсько-Руської держави; славетних козацьких часів XVI-XVIII ст. (Запорозька Січ, гетьманат Богдана Хмельницького); запеклих визвольних змагань у XX ст., Українські національно визвольні змагання 1917–1921 рр., збройна боротьба ОУН / УПА у 30-х – 60-х рр. та героїзм і звитяга українських сил оборони під час війни з росією.

Доцільно розглянути питання щодо створення при Раді національної безпеки і оборони України постійно діючого Координаційного центру з питань національно-патріотичного виховання, із залученням представників зацікавлених міністерств, відомств, громадськості, ЗМІ, духовно-релігійних, волонтерських та інших організацій.

Виховувати в молоді повагу до української мови (однієї з найдавніших, якою говорили київські князі), до національно-державних символів: Герба, Прапора, Гімну, Конституції України. Популяризацію української мови слід здійснювати насамперед через українську пісню [4, с. 97].

Нині ми маємо шальки терезів, де з одного боку – давні традиції, історія та культура українського народу, майбутнє та поступ держави, а з іншого – негативні явища, які покликана здолати сучасна українська педагогіка. Отже, лише систематична, кропітка робота із формування патріотичних цінностей дозволить досягти позитивних результатів у національно-патріотичному вихованні та всебічно розвиненої особистості, яка є не тільки кінцевою метою

реалізації освітнього процесу, а й справою державної ваги.

Список літератури.

1. Скрипник А. Ю. Російський військовий чинник у суспільно-політичному та економічному розвитку Правобережної України (1792–1865 рр.): монографія. Кам'янець-Подільський : Вид. ФОП Зволейко Д. Г., 2016. 612 с.

2. Скрипник А. Ю. Каденюк О. С. Методологічні засади викладання Історії України у вищих навчальних закладах//ІІІ Міжнародна наукова конференція Сучасні напрямки викладання гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія. Горлівський інститут іноземних мов. Горлівка: 2013. С. 323–329

3. Любов Єремичева Молодь в Україні: чи маємо можливості бути громадсько та політично активними? // Громадський простір: електронний журнал: 12.08.2015. URL: <http://www.prostir.ua/?focus=molod-v-ukrajini-chy-majemo-mozhlyvosti-buty-hromadsko-ta-politychno-aktyvnymu> (дата звернення: 23.11.2022).

4. Бобир Т. О. Небезпеки та ризики, з якими діти можуть зіштовхнутися в мережі Інтернет. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія. мат-ли наук-метод. Інтернет-конф. (11 лютого 2014 р.), Кіровоград, 2014. 182 с.

Скрипник Л. Г., м. Запоріжжя

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДОЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА ЗАНЯТТЯХ ДИСЦИПЛІН ФІЛОЛОГІЧНОГО ЦИКЛУ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

Анотація. У статті презентовано використання народознавчого матеріалу на заняттях української мови, народознавства, культури мовлення в педагогічному фаховому коледжі.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, народознавчий матеріал, громадянин-патріот, традиції, звичаї, державотворча роль мови.

Abstract. The article presents the use of ethnographic material in classes of the Ukrainian language, ethnology, and speech culture in a pedagogical college.

Key words: national-patriotic education, ethnographic material, citizen-patriot, traditions, customs, state-building role of language.

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді у цей час, як ніколи раніше, потребує нових підходів і нових шляхів до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Патріотичне виховання – це основа національного виховання, метою якого є становлення громадянина-патріота держави, який у будь-яку хвилину готовий буде виконати громадські і конституційні обов'язки. Мета патріотичного виховання – це формування особистості з глибоким відчуттям своїх коренів, свого роду, родини, свого народу; це – розвиток ментальних рис дітей у дошкільних закладах і учнів початкової школи; це пробудження інтересу та прищеплення глибокої любові

до української мови, літератури, поваги до символів, традицій та звичаїв українців.

Українська мова як навчальна дисципліна має високу пізнавальну цінність. Рідна мова та національна культура взаємопов'язані. Рідне слово виховує національну психологію, національний характер, національну самосвідомість. Формування пошани і любові до рідного слова – ось основа занять дисциплін філологічного циклу. У майбутніх вихователів дитячих садочків та вчителів початкової школи складне і відповідальне завдання – відродження української мови, неосяжної таємниці, духовної скарбниці, обличчя нації.

Для того, щоб студенти сприймали українську мову як сучасну, на заняттях систематично проводимо словникову роботу, де вивчаємо слова-символи, у яких відтворено культурний досвід минулих поколінь (вишиванка, вишиваний рушник, криниця, лелека, писанка, чорнобривці..), знайомимося з колоритною українською лексикою (Великдень, віхола, вподобайка, гармидер, громовиця, гринджоли...), працюємо над правильним наголошуванням слів (вирАзний, визвОльний, вірші, джерелО, дЕщиця, завчасУ, дОнька, дочкА.). Вивчаючи розділ «Лексика», виконуємо вправи на пояснення значень діалектних слів, застарілих, фразеологізмів. Захоплення викликають колоритні фразеологічні звороти (баглаї напали, байдики бити, замилувати очі, лупати очима...). Для виконання вправ на заняттях (розбір речень, диктанти, переказ) використовуємо текстовий матеріал, який не тільки сприяє вивченню орфограм і пунктограм, а й відображає загальнолюдські духовні цінності, допомагає пізнавати національне світосприймання, ментальність українського народу. Народознавча основа текстів була змістом пошукової роботи студентів. Дидактичний матеріалі студенти використовували під час проходження педагогічної практики у школі, на заняттях української мови (Диктанти: Символіка квітів, Соловей, Лелека, Барвінок, З історії вишиванки, Сопілка..; об'єктом переказу, опису, роздуму, аналізу є вдало підібрані пісні, легенди, вірші).

На заняттях курсу «Культура мовлення і практикум з виразного читання» працюємо над удосконаленням мовлення. Тренувальні вправи на розвиток голосу і постановку правильного дихання формують риторичну особистість майбутнього вихователя і вчителя; удосконалення навичок роботи з художнім текстом (прозові, ліричні, казки) формують уміння проаналізувати текст і майстерно використовувати виражальні засоби художнього і звукового мовлення. Для розширення лексики і для краси і невимушеності мовлення майбутніх вчителів вчимо напам'ять скоромовки (Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят; ти малий, скажи малому, хай малий малому скаже, хай малий телят прив'яже..), прислів'я і приказки, малі літературні жанри, які мають виховне значення і які можна використати під час вивчення будь-якої теми (Тематика творів-мініатюр: На добрій землі, що посієш, те й вроде. На дерево дивись, як родить, а на людину – як робить. Рідна земля – це матінка рідна, що вміє потішити і приголубити нас (Огієнко) Від родоводу – до народу). Поезія Ліни Костенко...національні проблеми, які досягли в її творах найвищого ступеня узагальнення, проникають у свідомість студентів, викликаючи співпереживання. Основна думка її ліричних творів – повноцінна життєдіяльність сучасного молодого покоління можлива тільки за умови невідривності його від свого народу та його долі, на основі традицій і духовних надбань нації. (Рядки з творів поетеси, які брали для мовного аналізу: Коли в людини є народ, тоді вона уже людина («Не треба думати мізерно..»), Кожному поколінню сняться свої кошмари («Записки українського самашедшого»).

Основні завдання курсу «Народознавство», з яким знайомляться студенти 4 курсу дошкільного відділення, – виховувати почуття любові до України, бажання вчити, знати й примножувати кращі традиції нашого народу; показати розвиток культурних цінностей та їхній вплив на життя суспільства й особистості в усіх основних сферах життєдіяльності людини, вивчаючи духовну культуру українського народу; дослідити відображення у фольклорних творах культурно-історичного шляху народу; розвивати практичні вміння і навички роботи з дітьми з народознавства.

На практичних заняттях студенти складають та захищають сценарії свят для роботи в дошкільному закладі («Українська національна символіка», «Українські національні обереги», «Народні промисли та ремесла України»), вчать напам'ять малі жанри українського фольклору (скоромовки, лічилки, забавлянки, потішки), національні народні ігри та методику використання їх у роботі з дітьми. Рід, родина, родовід. Це культові поняття нашого народу, тому протягом перебування дітей у дитячому садочку потрібно викликати в них інтерес до свого родоводу. Студенти на практичних заняттях виготовляють родинні деревця, захищають їх, а потім будуть допомагати дітям створювати такі альбоми.

Презентації та виставки жіночих прикрас, складання сценаріїв свят та розказування казок з використанням ілюстративного матеріалу, виразне читання творів та складання буклетів про народні медичні рецепти рідного краю, приготування святкової та буденної їжі – ось така тематика практичних занять курсу.

Мета позакласної роботи з української мови повністю підпорядковується загальним завданням навчання та виховання студентів. Вихованню патріотичних почуттів студентів сприяє участь в олімпіадах з української мови та літератури (Міжнародний конкурс імені П. Яцика, мовно-літературний імені Т.Г. Шевченка), літературних читаннях. Традиційним стало проведення Мовного турніру (творча співпраця викладачів та студентів), який проводимо до дня української мови і писемності. Мета цього заходу – підняти престиж української мови, сприяти активному впровадженню її в навчально-виховний процес, актуалізувати проблеми її розвитку, формувати у студентів й удосконалювати у педагогічних працівників навички вільного володіння державною мовою та мовою професії (Номінації «За найкраще знання українського фольклору», «За багатство словникового запасу», «За художню майстерність мовлення»). Переможцями стають ерудити, які мають багатий лексичний запас, уміють витлумачити значення іншомовних лексем, дібрати українські синоніми.

Немає важливішого завдання як виховання нового покоління українців. А тому патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників освітнього процесу, сприяти формуванню у студентів національних і загальнолюдських цінностей, особистісних якостей, що притаманні громадянину України.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання для дітей та молоді. Київ, 2015.
2. Методичні рекомендації щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Київ, 2015
3. Неживий О.І., Ужченко В.Д. Дидактичний матеріал з народознавства. Київ: Освіта. 2005.

Срібна М. А., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ ВИСТАВКОВУ ТА НАУКОВО-ОСВІТНЮ РОБОТУ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Анотація. На прикладі виставок Національного музею історії України показано національно-патріотичне виховання дітей та молоді. Розкрита мета, завдання та партнери виставкових проєктів музею. Доведено, що науково-освітня робота орієнтована на те, щоб представити відвідувачам важливі історичні події та відомих історичних осіб; стимулювати інтерес до вивчення історії України, усвідомлення її європейського коріння, і цими діями сприяти реалізації державної політики в сфері історичної пам'яті.

Ключові слова: Національний музей історії України, виставковий проєкт, європейський культурний простір, національно-патріотичне виховання, національна ідентичність.

Abstract. National and patriotic upbringing of children and youth is shown on the example of the exhibitions of the National Museum of the History of Ukraine. The purpose, tasks and partners of the museum's exhibition projects are disclosed. It has been proven that scientific and educational work is aimed at presenting visitors with important historical events and famous historical figures; stimulate interest in the study of the history of Ukraine, awareness of its European roots, and through these actions contribute to the implementation of state policy in the field of historical memory.

Key words: National museum of the history of Ukraine, exhibition project, european cultural space, national-patriotic education, national identity.

Національний музей історії України (НМІУ) є державним науково-дослідним, культурно-освітнім та науково-методичним закладом культури, створеним для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини [1].

Метою виставкових проєктів музею є: підвищення рівня обізнаності відвідувачів про історичну роль тієї чи іншої постаті в історії України; акцентування уваги відвідувачів НМІУ на визначальних етапах боротьби за незалежність України у ХХ ст. у контексті ілюстрації життєвого шляху відомих історичних постатей (Є. Коновалець, С. Петлюра, С. Бандера, М. Плав'юк, Л. Лук'яненко, В. Чорновіл та ін.); формування у підростаючого покоління національної ідентичності; окреслення світоглядних засад боротьби за державницьке ствердження України.

Створюючи різні виставки наукові співробітники музею ставлять перед собою основні завдання: 1) представити громадськості важливі історичні події чи відомих історичних постатей; 2) за допомогою експозиційних прийомів (експонатами, поліграфічною продукцією, різним відеорядом тощо) забезпечити ефект занурення в епоху; 3) стимулювати інтерес до вивчення української історії, усвідомлення її європейського коріння, і тим самим – сприяти реалізації державної політики в сфері історичної пам'яті.

Саме такі завдання собі ставили творці виставки «Світи Григорія Сковороди» (до 300-річчя від дня народження Г. Сковороди, 2022 р.) (автори виставкового проєкту О. С. Кучерук, к.і.н. Я. В. Затилюк, д.і.н. М. В. Яременко). Даний проєкт мав представити широкій громадськості одну з пам'ятних дат української історії, що відзначається на державному рівні у 2022 р., демонструючи унікальні артефакти та їхні копії (портрети, гравюри, документи, карти) з колекції НМІУ та партнерів виставки Національного художнього музею України, Національної бібліотеки України ім. Вернадського, Інституту літератури ім. Т. Шевченка та установ Державної архівної служби України [2].

НМІУ намагається науково-просвітницькі проєкти спрямувати на поглиблене ознайомлення відвідувачів музею із європейським контекстом української історії [3]. Зокрема, виставка «Європейська Україна. Доба Мазепи» 2022 р.(автори виставкового проєкту к.і.н. Я. В. Затилюк, д.і.н. М. В. Яременко та завідувач філії музею «Скарбниця НМІУ» Н. О. Панченко) показує та

доводить, що Україна здавна була частиною європейського культурного простору. Завдяки документально-речовим експонатам було зосереджено увагу відвідувачів на визначенні та поясненні витоків основних ідей, закріплених у статтях Конституції П. Орлика, а саме: прав і обов'язків правителя і підданих, діяльності міських органів влади, прав церковних інститутів, підтримці «братерства і союзу» з Кримом та європейським правителем (шведським королем). Автори створили виставку за тематичними блоками: 1) політичні доктрини, цінності, владні, освітні інституції та їх витoki; 2) мілітарна складова: московська загроза і боротьба за ідеали козацької держави, її союзники; 3) європейські норми, правила, чесноти, моделі поведінки, віра доби І. Мазепи.

Партнерами проєкту були: Національний заповідник «Києво-Печерська лавра», Національна бібліотека України ім. В. Вернадського НАН України (НБУВ) (Інститут рукопису та Відділ стародруків і рідкісних видань Інституту книгознавства), Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДАУК) [4].

Виставка «MIRAS. Спадщина» (куратори проєкту к.і.н. О. О. Савченко, Голова правління ГО «Алем» Е. Р. Аджієва) 2022 р., пропонує відвідувачам дізнатися про кримськотатарську спадщину як на живе явище культури з безперервними традиціями, що продовжують щодня впливати на повсякденне життя, ідентичність та взаємини кримських татар із навколишнім світом. На виставці комплексно представлена колекція кримськотатарських артефактів материкової частини України, яка складається із предметів ювелірного мистецтва, мідного, ткацького ремесел та вишивки XIX – початку XX ст., що зберігаються в музеї та його філії – Скарбниці НМІУ. Також виставку доповнюють предмети з приватних колекцій. Виставковий проєкт було організовано спільно з ГО «Алем» у рамках проєкту «Сенси, що об'єднують», який впроваджується за підтримки Швейцарії. Крім того партнерами заходу є Національний музей українського народного декоративного мистецтва та Національна бібліотека України ім. В. Вернадського НАН України [5].

З 2014 р. музейні співробітники активно займаються поширенням інформації про ветеранів війни та вшанування пам'яті загиблих українських воїнів. Крім того, відбувається залучення українських воїнів, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною до здійснення заходів національно-патріотичного виховання. Українські бійці активно передають свої речі до фондової колекції музею (блокноти із нотатками під час перебування в АТО 2014-2015 рр.; ідентифікаційний жетон військовослужбовця; військова форма; шеврони, прапори України з дарчими написами від бійців, які воювали на сході України; уламки різної зброї тощо) та приймають участь у дискусіях та круглих столах, які організують співробітники музею [6].

НМІУ намагається активно залучати дітей та молодь, до участі у заходах національно-патріотичного спрямування (виставкові проєкти, лекції, майстер-класи). Науково-освітня робота спрямована на формування та розвиток духовних і моральних цінностей громадян України, готовності до захисту незалежності і територіальної цілісності України, забезпечення розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності корінних народів і національних меншин України; поширення знань про видатних особистостей українського державотворення.

Після завершення російсько-української війни в НМІУ буде побудована нова експозиція, однією з тем якої буде висвітлення цих подій в сучасній історії України. При цьому важливо показати усі вектори даної війни, які були вказані у доповіді д.і.н. Є. Лисенка: 1) світоглядний («українська ідея» крізь призму державного будівництва; цивілізаційна суб'єктність України і росії тощо); 2) політико-правовий: ретроспектива міжнародних відносин ХХ – початку ХХІ століть у світовому та євроатлантичному просторах тощо; 3) економічний: матеріальні збитки України від війни та окупації і способи їхнього відшкодування; стратегії виживання різних категорій населення в умовах війни та окупації; форми інтеграції України в економічні відносини сучасного світу в контексті руху до членства у Європейському Союзі; 4) соціогуманітарний: людські втрати України у війні; демографічні процеси в Україні, спричинені

війною; проблеми біженців та переміщених осіб; лікування, фізична і психологічна реабілітація, форми соціальної підтримки військовослужбовців і цивільних жертв війни тощо; 5) філософський та психологічний: життя і смерть на війні; етичний вимір і проблема особистого, групового і колективного вибору; світ після війни.

Список літератури.

1. Національний музей історії України. Скарбниця історичної пам'яті: альбом/статті: Н. Г. Ковтанюк, Л. В. Строкова. Київ: Мистецтво. 2009. 208 с.
2. До 300-річчя видатного українського філософа відкрилася виставка «Світи Григорія Сковороди». Офіційний сайт Національного музею історії України. URL: <https://nmiu.org/novyny/2882-do-300-richchia-vydatnoho-ukrainskoho-filosofa-vidkrylasia-vystavka-svity-hryhoriia-skovorody> (дата звернення: 07.02.2023).
3. Україна – європейська країна / авт.-уклад.: С. Чайковський. Київ: Балтія-Друк, 2015. 124 с.
4. Прокопенко М. Документи, скарб та зброя: сім артефактів, які доводять, що Україна давно є Європою. Офіційний сайт Національного музею історії України. URL: <https://nmiu.org/bloh/item/72-dokumenty-skarb-ta-zbroia-sim-artefaktiv-iaki-dovodiat-shcho-ukraina-davno-ie-yevropoiu> (дата звернення: 08.02.2023).
5. У Скарбниці Національного музею історії України відкрилась виставка про культуру кримських татар «MIRAS. Спадщина». Офіційний сайт Міністерства культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/news/7993.html> (дата звернення: 08.02.2023).
6. Срібна М. А. Дослідження організації процесу патріотично-виховної роботи на прикладі виставкових проєктів Національного музею історії України // Воєнно-історичний вісник. Том 43 № 1 (2022). С. 148–160.
7. Лисенко О. Є. Феноменологія війни Росії проти України як об'єкт гуманітарних досліджень (за матеріалами доповіді на засіданні Президії НАН України 25 травня 2022 р.) // Вісник Національної академії наук України. 2022. № 7. С. 85–98.

Сьома С. О., м. Суми

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

Анотація. У статті розглядаються актуальні питання національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді засобами екскурсійної діяльності. Акцентується увага на тому, що в умовах соціального дистанціювання важливою в контексті організації екскурсійної діяльності вихованців гуртків закладів позашкільної освіти є онлайн-екскурсія, зокрема її коміксована форма. З'ясовано особливості та методичні аспекти створення коміксованої онлайн-екскурсії як важливого чинника формування у вихованців патріотичних почуттів, переконань, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури рідного краю, формування ціннісного ставлення до себе, оточення, до Батьківщини.

Ключові слова: екскурсійна діяльність, онлайн-екскурсія, комікс, позашкільна освіта.
Abstract. The article is devoted to topical issues of national-patriotic education of children

and student youth by means of excursion activities. The author focuses on the fact that in the conditions of social distancing, an online excursion in the form of a comics book is important in the context of the organization of excursion activities for students of extracurricular education groups. The specifics and methodical aspects of creating such an online excursion are clarified as an important factor in the formation of patriotic feelings, beliefs, awareness of one's involvement in the history, traditions, culture of the native region, formation of a valuable attitude towards oneself, others, and the Motherland.

Key words: sightseeing activities, online tour, comics, after-school education,

У сучасних складних і болісних умовах викликів і загроз, кардинальних змін у політичній, економічній і соціальній сферах життя українського суспільства, інтегрування в європейське співтовариство одним із пріоритетних завдань суспільного поступу є актуалізація національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді як багатокомпонентної та багатовекторної системи, що в майбутньому визначатиме подальший успішний розвиток Української держави. Військово-патріотичне виховання нині має бути спрямоване на формування в підростаючого покоління національної свідомості, любові до України, турботи про благо українського народу, вміння цивілізованим шляхом відстоювати права і свободи громадян, сприяти громадянському миру та злагоді в суспільстві. Стрижневим і основоположним виховним напрямом національно-патріотичного виховання, що відповідає нагальним потребам і викликам сучасності та закладає підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь є патріотичне виховання [2, с. 7]. Саме патріотичне виховання в закладах позашкільної освіти спрямоване на залучення вихованців до пізнання глибинних пластів національної культури й духовності, формування в них глобальних людських почуттів, які зі свого боку ґрунтуються на поєднанні любові до Батьківщини, рідного народу, гордості за його минуле і сьогодення.

У гуртках закладу позашкільної освіти завдання патріотичного виховання успішно реалізуються шляхом залучення вихованців до різних видів і форм освітньої діяльності, серед яких особливого значення набуває екскурсійна діяльність. У контексті зазначеного організація освітнього процесу в гуртках в онлайн-форматі, актуалізує дослідження проблеми розроблення та використання онлайн-екскурсій у коміксованій формі як дієвого засобу

патріотичного виховання підростаючого покоління.

Широкий спектр проблем становлення й розвитку екскурсійної діяльності в аспекті розвитку туристичної галузі України висвітлено в працях В. Бабарицької, В. Брич, І. Горбацьо, З. Карпюка, М. Поколодної, Т. Сокол, В. Федоренко, О. Костюкова, А. Короткова, М. Олексієнка, ін. Проблеми вдосконалення технології організації екскурсії присвячені наукові доробки Л. Альтгайм, І. Арсененко, Н. Бакало, Н. Гасюк, М. Головатого, Р. Красія, В. Передерко, Б. Райкова, ін. Особливості використання віртуальних та інтерактивних технологій у сфері туризму відображено у працях І. Черниш, В. Маховки. У працях українських дослідників О. Вострякова, Є. Горшовенка, Д. Даниленка, В. Ольшанського, Г. Почепцова, Н. Космацької, А. Москвичова, Є. Олійник, С. Саманчука, ін. комікс розглядається як засіб підвищення мотивації, активізації пізнавальної активності та зорового унаочнення досліджуваних об'єктів. Водночас проведений аналіз науково-методичних джерел свідчить про недостатність розроблення проблеми використання коміксів у вітчизняній позашкільній педагогіці як однієї з дієвих форм реалізації змісту національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Загальновідомо, що природа патріотизму тісно пов'язана з минулим України, її народом і самобутньою культурою. Зануренню в історію, вивченню і дослідженню історії рідного краю, його видатних історичних постатей сприяє екскурсійна діяльність.

У низці наукових досліджень екскурсію розглядають як досить поширену й ефективну форму організації освітньо-пізнавальної діяльності дітей та учнівської молоді [1; 3; 5]. У системі роботи гуртків закладів позашкільної освіти екскурсія застосовується як дієва форма освіти і виховання підростаючого покоління, що забезпечує досягнення різних педагогічних цілей, зокрема активізації патріотичного виховання.

Поняття екскурсія (від англ. «excursion» – вилазка) – відвідування будь-якого місця або об'єкта з метою його вивчення [5, с 16]. М. Анциферов

визначає екскурсію як прогулянку, що ставить своїм завданням вивчення певної теми на конкретному матеріалі, доступному спогляданню [5, с. 32]. Л. Бархаш ототожнює екскурсію з наочним методом одержання певних знань, виховання шляхом відвідувань за задалегідь розробленою темою певних об'єктів (музей, виставка, підприємство, тощо) зі спеціальним керівником - екскурсоводом [1, с. 28]. Б. Райков розглядає екскурсію як процес вивчення об'єктів за місцем їхнього природнього розташування (локальний принцип) і в зв'язку з переміщенням свого місця в просторі (моторний принцип) [5, с. 33]. Г. Долженко визначає екскурсію як методично продуманий показ визначних місць, пам'яток історії й культури, в основі якого лежить аналіз об'єктів, що перебувають перед очима екскурсантів, а також уміла розповідь про події, пов'язаних з ними [4, с. 38].

Отже, екскурсію слід розглядати як процес пізнання навколишнього світу, що передбачає безпосереднє ознайомлення з екскурсійними об'єктами за їхнім місцезнаходженням під керівництвом кваліфікованого фахівця – гіда, екскурсовода та супроводжується його розповіддю. І як цілеспрямований і запрограмований наочний процес пізнання особистістю оточуючого світу, вона будується на органічному поєднанні зорових, слухових, тактильних та інших відчуттів і вражень.

Виходячи з такого розуміння екскурсії, доречним убачається дати відповідь на два важливі запитання: 1. *«Чи можливо організувати екскурсійну діяльність вихованців під час онлайн-навчання?»*; 2. *«Якщо проведення онлайн-екскурсії можливе, то як методично правильно її організувати і провести?»*

Зазначимо, що в науковій літературі під терміном «онлайн-навчання» зазвичай розуміють освіту, що здобувається шляхом використання мережі «Інтернет» [7, с. 129]. Таке навчання відбувається віддалено (на відстані, без особистої присутності) через монітор комп'ютера або іншого гаджета, що дозволяє використовувати мережу «Інтернет». Важливим при цьому є те, що онлайн-навчання успішно організовується як в синхронному, так і в асинхронному режимах.

Виходячи із такого розуміння поняття «онлайн-навчання», можна зробити припущення про втрату самої сутності екскурсійної діяльності під час організації онлайн-навчання, адже екскурсія базується на «живому» спогляданні об'єктів за їхнім місцезнаходженням.

Натомість розуміння дидактичної мети екскурсії як процесу формування нових знань через спостереження за історичними, природними чи соціальними об'єктами і явищами та залучення вихованців до дослідницької діяльності, що передбачає аналіз і порівняння властивостей об'єктів, явищ, постатей та їхніх закономірностей, дозволяє застосовувати низку цифрових інструментів і засобів, що уможливають проведення екскурсії у форматі онлайн. Одним із таких ресурсів є комікс.

Комікс (від англ. comic – «смішний») – послідовний ряд малюнків у супроводі коротких текстів (філактерів), обрамлених у форму хмари, що передають думку або мовлення персонажа, і в сукупності складає зв'язану історію [6, с. 14]. Тобто комікс – це такий собі набір малюнків і вербальних конструкцій (філактерів), що містять певний текст.

Цікаве тлумачення значення коміксу дає С. Форсфілль, який розуміє його як засіб для висловлення ідей і суджень за допомогою зображень, що часто поєднуються з текстом або іншою візуальною інформацією [6, с. 15]. Д. Ольшанський розглядає комікс як послідовність споріднених загальним сюжетом малюнків, що мають текстовий супровід [6, с. 16].

Тобто за формою і характером впливу на процеси сприйняття особистістю комікс подібний до ілюстрації, і частіше за все він є синтезом текстової та художньої графіки. Саме цей фактор дає підстави говорити про використання коміксу як дієвого засобу для організації та проведення онлайн-екскурсії.

Варто зазначити, що комікс як гібридна форма слів і зображень, як своєрідний мультимодальний комплекс, що органічно поєднує в собі дві розповідні композиції (словесну й візуальну), дозволяє читачу рухатися вперед або назад у часі і просторі, при цьому сцени коміксу (кадри) можуть містити

зображення різноманітних екскурсійних об'єктів та супроводжуватися поясненнями, запитаннями, визначеннями, судженнями, зазначеними у філактерах. Важливим у проведенні коміксованої онлайн-екскурсії є те, що вона забезпечує такий собі ефект особистої присутності екскурсовода (керівника гуртків) і вихованця у вигляді персонажів коміксу на фоні зображення екскурсійного об'єкту, що споглядається і демонструється в якості тла сцени коміксу.

Саме коміксована онлайн-екскурсія як організаційна форма навчання, що відрізняється від реальної екскурсії графічним відображенням реальних об'єктів, створює умови для самостійного спостереження вихованцями, збору необхідної інформації, фактів, свідчень щодо екскурсійних об'єктів та ін. Беззаперечними перевагами її є:

- доступність (комікси можуть зберігатися у PDF-форматі в хмарних сховищах з доступом для перегляду, вбудовуватися на платформи дистанційного навчання, сайти, блоги, тощо);
- можливість працювати в асинхронному режимі;
- можливість повторного перегляду;
- наочність;
- здатність фіксації у філактерах висловлювань, суджень вихованців, давати оцінку побаченому тощо;
- можливість додатково вбудовувати в сцени коміксу інтерактивні завдання для виконання вихованцями (QR-коди з відео- і аудіосупроводом, зображених у сцені екскурсійних об'єктів тощо).

Тобто коміксована онлайн-екскурсія забезпечує візуальне сприйняття вихованцями екскурсійних об'єктів, знайомить з їхніми особливостями, сприяє віртуальному відвідуванню тих місць, де ці об'єкти знаходяться і про які важливо знати. Такі подорожі до пам'ятників історії та культури свого населеного пункту, музеїв, книгосховищ, архівів тощо, зустрічі з учасниками подій дозволяють вихованцям побачити у всій величї трудові й бойові подвиги українського народу й його мужність і відвагу.

У методичних рекомендаціях щодо організації та проведення класичних екскурсій наголошується на важливості її дослідницького характеру [3; 5]. Саме коміксована форма онлайн-екскурсії дозволяє педагогу розробляти індивідуальні і групові завдання для дослідження та вписувати їх у філактери для виконання вихованцями під час проходження маршруту такої екскурсії (сценами коміксу). Результатом такої пошуково-дослідницької діяльності може стати подальше розроблення та реалізація вихованцями різноманітних дослідницьких проєктів: «Історія мого міста», «Моя родина», «Визначні постаті мого міста», створення власних коміксів, лепбуків, анімаційних відеороликів, складання розповідей, оповідань, написання віршів, пісень тощо. Така робота викликає посиленій інтерес та мотивує вихованців до подальшого дослідження історії рідного краю, сприяє формуванню універсальних навчальних дій та їхньої активної життєвої позиції. Тобто коміксована онлайн-екскурсія дозволяє організувати активну роботу вихованців-екскурсантів, не залишаючи їх пасивними глядачами і читачами.

Як і будь-який вид іншої навчальної діяльності, екскурсійна діяльність вимагає детального розроблення та підготовки до її проведення. Тому педагог має володіти цифровими інструментами, за допомогою яких можна створювати коміксовану онлайн-екскурсію. Важливим у контексті зазначеного є аналіз цифрових ресурсів, що дозволяють створювати комікси.

Досвід розроблення й використання коміксованих онлайн-еккурсій у практичній діяльності гуртків закладів позашкільної освіти дозволяє виокремити дві групи сервісів, зокрема:

- спеціальні сервіси для створення коміксів у онлайн-форматі:
- <https://www.canva.com/>
- <https://app.pixton.com/#/edu>
- <http://www.toondoo.com/>
- <https://www.storyboardthat.com/>
- <https://www.toonytool.com/>
- <https://www.makebeliefscomix.com/>

Відрізняються такі сервіси інтерфейсом і деякими незначними деталями, а саме:

- неспеціальні сервіси для створення коміксів.

До останньої групи сервісів варто віднести ресурси для створення презентацій, що дозволяють працювати з декількома шарами інформації. На це час сервісів для створення презентацій налічується декілька десятків. Одним з них є Microsoft PowerPoint, що дозволяє на окремих слайдах створювати сцени коміксу, розміщувати персонажі із філактерами, зберігати їх у різних форматах та накопичувати в хмарному середовищі. Подібні властивості притаманні ресурсу для створення онлайн-книг Bookcreator, що в міру своєї багатофункціональності дозволяє створювати не тільки онлайн-книги, а й комікси. Створювати комікси дозволяє сервіс для анімованих презентацій Animaker, навіть онлайн-дошка Miro підтримує здатність моделювати та розробляти сцени коміксу, оформлювати їх в окремі фрейми та ділитися з вихованцями за посиланням або завантажувати на комп'ютер у форматі PDF.

Насамкінець зазначимо, що аналіз досвіду використання в освітньому процесі гуртків закладів позашкільної освіти коміксованих онлайн-екскурсій дозволяє акцентувати увагу на методиці їхнього проведення, що включає в себе декілька послідовних етапів: етап підготовки екскурсії, основний етап перегляду й читання коміксу вихованцями, етап обробки (опису) матеріалів екскурсії та підбиття підсумків. При цьому важливим є те, що весь процес підготовки до проведення коміксованої онлайн-екскурсії включає організаційні, дидактичні й виховні аспекти. Педагогу важливо добре знати та розумітися на об'єктах екскурсії, виокремити проблемні питання й завдання, створити сам комікс (продумати сценарій, підібрати персонажів, підібрати сцени з готовим зображенням тих чи інших об'єктів, продумати текст, що буде відображений у філактерах тощо) та надати доступ для перегляду вихованцями, зазначити основні й додаткові джерела інформації, визначити дату й час фідбеку щодо участі вихованців в екскурсії, завчасно розподілити їх на групи та дати конкретне завдання (вести записи у філактерах, нотувати інформацію,

створювати лепбуки тощо), продумати дії вихованців, зокрема формат кінцевого продукту на підсумковому етапі коміксованої онлайн-екскурсії.

Отже, використання в онлайн-освітньому процесі коміксів як засобу для проведення онлайн-екскурсій обумовлене органічним поєднанням вербальних і невербальних маркерів (компонентів), що утворюють єдине візуальне, структуроване, смислове й функціональне ціле. Це дозволяє подавати інформацію онлайн-екскурсії в досить цікавій, навіть із деякими елементами інтерактивності формі, що зі свого боку дієво й ефективно впливає на процеси формування й розвитку системи цінностей вихованців, виховання їх внутрішньо вільними, свідомими, мислячими особистостями-патріотами своєї держави. Залучення дітей та учнівської молоді до участі в подібних онлайн-екскурсіях дозволяє вирішувати цілий комплекс освітньо-розвивальних і виховних завдань, зокрема:

- освітні (поглиблення й розширення знань, понять про окремі об'єкти, процеси та явища; формування цілісного світогляду про взаємини в середовищі; набуття навичок дослідницької діяльності тощо);

- розвивальні (розвиток спостережливості, уваги, вміння порівнювати та аналізувати, робити висновки; розвиток інтересу до об'єктів дослідження, до пізнання закономірностей їхнього функціонування; розвиток навичок висловлювання власних думок, вміння критично мислити та комунікувати та ін.);

- виховні (виховання патріотизму, любові до рідного краю, його природної та історико-культурної спадщини).

Успішний досвід використання коміксів як засобу для проведення онлайн-екскурсій доводить, що комікс може бути не тільки розвагою, а й ефективним інструментом для організації онлайн-навчання. І створення такого інструменту доступне кожному педагогу закладу позашкільної освіти.

Список літератури.

1. Бабарицька В., Короткова А., Малиновська О. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2007. 464 с.
2. Бех І.Д. Технології виховання справжнього патріота. Педагогічна газета. 2015. № 1.

С. 7-8.

3. Гасюк Н., Головатий М., Ковалів М. Методичні рекомендації з питань провадження екскурсійної діяльності. Івано-Франківськ, 2010. 56 с.

4. Коротун С.І., Яковишина М.С. Формування навчально-пізнавальної мотивації засобами сучасної екскурсійної діяльності. Університет і школа: перспективи співпраці : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. конф. 19-21 квітня 2018 р. Рівне, 2018. С. 38-40.

5. Покоłodна М.М. Організація екскурсійної діяльності : підручник. Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2017. 180 с.

6. Почепцов Г. Комікси як засіб трансляції соціальних смислів. Супермен і Гаррі Поттер: конструювання нематеріального в масовій культурі. Київ, 2013. 288 с.

7. Черниш І.В., Маховка В.М. Особливості використання віртуальних та інтерактивних технологій в сфері туризму: колективна монографія. Познань, 2019. С. 128-138.

Танько Т. П., Тарарак Н. Г., м. Харків

ЗМІСТ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** У статті проаналізовано зміст громадянсько-патріотичного виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі. З'ясовано зв'язок між поняттями «громадянське» та «патріотичне» виховання. Розкрито їхню суть. Визначено мету, завдання, провідні принципи, форми й методи громадянсько-патріотичного виховання дошкільників.*

***Ключові слова:** громадянське виховання, патріотичне виховання, заклад дошкільної освіти, дитина дошкільного віку, форми і методи.*

***Abstract.** The article presents the analysis of the modern-day content of civic and patriotic education of preschool children. The interaction between the concepts of “civic” and “patriotic” education is characterised. The essence of the given concepts is determined. The purpose, tasks, main principles, forms and methods of civic and patriotic education of preschool children are defined.*

***Key words:** civic education, patriotic education, preschool education institution, preschool children, forms and methods.*

Громадянсько-патріотичне виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі розвитку українського суспільства – надзвичайно складна проблема. Нині в умовах повномасштабної війни змінилося не тільки наше життя, але і ми самі. Так, сучасні фахівці розглядають поняття патріотизму з двох позицій – філософської та психолого-педагогічної. Філософи під час аналізу означеної проблеми визначають два головних поняття – Вітчизна та Батьківщина.

У різні періоди розвитку України вчені в галузі педагогіки та психології по-різному тлумачили термін «патріотизм». Зокрема, в 70-80-ті рр. ХХ століття

дослідники в основу змісту патріотичне виховання вклали такі поняття, як моральне виховання та когнітивний (знання історії, рідної мови й культури свого народу), емоційний (захоплення величчю, красою та природними скарбами своєї країни, уміння співпереживати лихо та проблеми своєї Батьківщини) і поведінковий (засвоєння визнаних у суспільстві норм поведінки, взаємовідносин, моральних ідеалів) компоненти, які знаходили свою реалізацію у сфері природи та соціуму.

Як свідчать науково-педагогічні джерела, поняття «патріотизм» включає такі складові, як:

- любов до Батьківщини, рідної мови та рідної місцевості;
- повага до минулого своєї Батьківщини, традицій і звичаїв свого народу;
- знання історії своєї країни;
- розуміння задач, які стоять перед Батьківщиною;
- розуміння свого патріотичного обов'язку;
- повага до інших народів, їхніх звичаїв і культури;
- готовність слугувати інтересам та захищати Батьківщину;
- повага до її армії;
- прагнення до зміцнення честі й гідності рідної країни;
- повага до інших народів, їхніх звичаїв і культури [1; 2].

Ураховуючи структуру та зміст терміна «патріотизм», під патріотичним вихованням дошкільників розуміємо цілеспрямований процес виховання дітей дошкільного віку, який передбачає розвиток у них патріотичних почуттів, формування патріотичних переконань, стійких норм патріотичної поведінки, виховання любові до рідного краю, відданості своїй Батьківщині, прагнення слугувати її інтересам і готовності її захищати.

Як свідчить проведене дослідження, з поняттям «патріотизм» дуже тісно пов'язаний такий термін, як «громадянськість». Зазначене поняття передбачає відданість політичним інтересам держави, готовність вступати в боротьбу заради цих інтересів, любов до Батьківщин та прагнення до миру.

Громадянськість як моральна якість особистості включає такі

компоненти, як-от:

- змістовий, який передбачає певний обсяг уявлень про культуру, традиції свого народу, природу рідного краю тощо;
- емоційно-збуджувальний, котрий проявляється в емоційно-позитивному ставленні до рідного краю, його мови, природи, історичного минулого, гордості за бойові та трудові успіхи свого народу;
- діяльнісний, що полягає в реалізації емоційно пережитих та усвідомлених уявлень у діяльності – бережливе ставлення до природи, майна, прояв турботи та ін. [4].

Отже, громадянське виховання полягає у формуванні в дошкільника активної життєвої позиції як учасника та творця суспільного життя та передбачає формування таких якостей особистості, як активність, самостійність, ініціативність, здібність приймати рішення. З огляду на це завдання громадянського виховання полягає у вихованні активного члена громадянського суспільства, який несе відповідальність за життя своєї країни.

В основі громадянськості лежить усвідомлення особистістю своїх прав та обов'язків, готовність виконувати обов'язки та відстоювати права. Патріотизм – соціальна якість, яка передбачає наявність здібності у критичні для держави ситуації ставити її інтереси вище, ніж особисті.

Таким чином, громадянськість виступає найвищим проявом патріотизму. Взагалі громадянське виховання дітей дошкільного віку включає формування в них поваги до закону та його обов'язкового виконання, розвиток норм життя в колективі, громадянської самосвідомості, соціальної й політичної відповідальності, громадянських почуттів і якостей (патріотизм, націоналізм, почуття громадянського обов'язку й відповідальності, готовність у будь-який момент захищати свою країну та відстоювати власні переконання).

Вивчення та узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що робота закладу дошкільної освіти з питань громадянсько-патріотичного виховання дітей дошкільного віку повинна будуватися на таких принципах, як:

- цілісність (єдність виховання, навчання та розвитку) і системність;

- гуманізація, який передбачає врахування вікових та індивідуальних інтересів дошкільника, створення атмосфери взаєморозуміння й доброзичливості;

- діяльнісний підхід, в основі якого лежить розуміння, що будь-які знання дитина отримує в процесі активної діяльності;

- культуровідповідність, який включає національні, регіональні й світові культурні цінності та реалізується через культурно-середовищний підхід до організації діяльності в дитячому об'єднанні;

- віковий та індивідуальний підхід, котрий передбачає вибір тематики, форм і методів роботи відповідно до досвіду й віку дітей [2; 3].

У цілому громадянсько-патріотичне виховання полягає у вихованні громадянина й патріота держави. Реалізація зазначеної мети відбувається за допомогою низки завдань, а саме: виховання в дитини дошкільного віку любові до своєї сім'ї, оселі, закладу дошкільної освіти, вулиці, свого міста; розвиток бережного ставлення до природи та до всього живого; виховання поваги до праці й людей праці; розвиток інтересів до національних традицій; формування елементарних понять щодо прав людини; розвиток почуття відповідальності й гордості за свою країну [2].

Як уже було зазначено, у процесі громадянсько-патріотичного виховання необхідно обов'язково враховувати вікові особливості дошкільників. Наприклад, у дітей старшого дошкільного віку варто вже формувати поняття про своє місто, будинок, вулицю, заклад дошкільної освіти (тобто давати відомості про свою малу Батьківщину), родину, рід, національно-культурні традиції українського народу, виховувати шанобливе ставлення до державних символів, до близьких та рідних людей, людей праці.

Узагальнення досвіду організації громадянсько-патріотичного виховання дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти свідчить, що до провідних форм зазначеного виховання, які широко використовують сучасні вихователі ЗДО, належать: екскурсії, ігрові заняття, зустрічі із цікавими людьми, фотоекскурсії, подорожі з батьками, бесіди, читання літератури, праця. Завдяки

цим формам дошкільники знайомляться з дитячим садком, своїм містом, вулицею, країною та світом.

Так, у молодшій дошкільній групі необхідно допомагати дитині усвідомити свою індивідуальність, давати знання про себе: своє здоров'я, емоції, навчати пізнавати будинок, у якому живе дитина, знати всіх членів своєї сім'ї, виховувати в дітей поважне ставлення до мами, папи, себе. Дітей потрібно знайомити зі своєю країною, щоб вони полюбили свою землю, свій рідний край.

У середній групі діти отримують знання про своє найближче оточення, сім'ю, у них виховується гуманне ставлення до своїх близьких, уточнюються уявлення про заняття своїх близьких людей, сімейні історії, традиції через складання розповідей, організацію сюжетно-рольових і дидактичних ігор, обмін власним досвідом, знайомство із захисниками Вітчизни, їхніми патріотичними вчинками.

У старших групах необхідно допомогти дитині усвідомити себе, свої достоїнства та недоліки, навчати її співпереживати, здійснювати за власним бажанням добрі справи. Також вихователі груп розширюють у дітей уявлення про захисників України, їхні перемоги, виховують повагу до мужності українських військових.

Велику роль в організації громадянсько-патріотичного виховання дошкільників відіграє цілеспрямована робота закладу дошкільної освіти щодо вивчення державних символів України – герб, гімн, прапор.

Таким чином, мета громадянсько-патріотичного виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі полягає у вихованні справжнього громадянина й відданого патріота Української держави. Зазначена мета реалізується через завдання, принципи, форми й методи громадянсько-патріотичного виховання.

Список літератури.

1. Бех І. Патріотизм має бути дієвим: сучасний підхід до патріотичного виховання. *Дошкільне виховання*. 2016. № 8. С. 2-4.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та

учнівської молоді. *Гірська школа українських Карпат*. № 12-13, 2015. С. 27-37.

3. Матвієнко С. І. Специфіка патріотичного виховання у дошкільному дитинстві. *Соціально-моральний розвиток і виховання дітей дошкільного віку: колективна монографія / за заг. ред. О. Л. Кононко*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2020. С. 169-197.

4. Терник А. В. Національно-патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. № 1(315). С. 258-266.

Тимофєєва Н. В., м. Запоріжжя

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ВІЙНИ

***Анотація.** Окреслено актуальність формування в студентів високої національно-патріотичної свідомості, почуття відданості Українській державі. Охарактеризовано віртуальне освітнє середовище педагогічного фахового коледжу як дієвий ресурс виховного процесу. Розглянуто варіативність форм реалізації діяльнісного національно-патріотичного виховання.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, студенти, діяльнісний патріотизм, віртуальне освітнє середовище.*

***Abstract.** The relevance of the formation of high national-patriotic consciousness among students, a sense of devotion to the Ukrainian state is outlined. The virtual educational environment of the pedagogical professional college is characterized as an effective resource of the educational process. The variability of forms of implementation of active national-patriotic education is considered.*

***Key words:** national-patriotic education, students, active patriotism, virtual educational environment.*

Натепер в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави й суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі національних цінностей. У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, стократ помножилися виклики, що стояли перед нашою країною. Війна різко змінила парадигму й орбіту національно-патріотичного виховання – від словесно-споглядально-абстрактного до активного, дієвого, співпричетного. Сьогоднішній виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу, який виборює свою свободу й суверенітет у двобої з ворогом [1, с. 8-9], [2, с. 120]. У зв'язку з вищезазначеним виникає нагальна необхідність систематичного проведення системних заходів, спрямованих на

посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей.

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України національно-патріотичне виховання дітей та молоді визначається як комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [4]. До наведеного визначення додамо цитату зі Стратегії національно-патріотичного виховання: «Національно-патріотичне виховання охоплює усі сфери життєдіяльності суспільства, насамперед освіту і науку, молодь та сім'ю, культуру і мистецтво, рекламу, профорієнтацію на військові спеціальності, відновлення та збереження національної пам'яті, краєзнавство, туризм, охорону довкілля, фізкультуру і спорт, цивільну оборону, безпеку і оборону України, зв'язки із закордонним українством тощо» [6].

Спільною тезою огляду нормативних документів (концепції і стратегії) нами визначено таке міркування: національно-патріотичне виховання має здійснюватися в закладах освіти та охоплювати освітньо-наукову сферу життєдіяльності суспільства.

Аналізуючи законодавчі засади національно-патріотичного виховання здобувачів освіти, вважаємо доречним доповнити чіткі й схематично окреслені контури правового підґрунтя досліджуваного феномену думкою Н. Кропачевої, яка фундаментальною складовою системи національно-патріотичного виховання студентської молоді називає змістовний компонент. Основними

елементами змісту національно-патріотичного виховання в освітньому просторі дослідниця визначає:

- вивчення навчальних дисциплін;
- опанування різними формами науково-дослідницької діяльності, що дозволить розвивати світогляд, удосконалювати світосприймання, світобачення, світорозуміння;
- проведення позааудиторних виховних заходів, що передбачає наповнення їх соціально й патріотично значимим змістом;
- участь у громадській роботі патріотичного спрямування [5, с. 66].

Продовжуючи думку, додамо в логічну канву розмислів рекомендацію Міністерства освіти і науки України, що однією з основних тенденцій розвитку виховання в сучасних закладах вищої освіти має стати реалізація форм «діяльнісного патріотизму». Патріотизм, вважають М. Козир, Н. Філонова, має бути дієвим, а не лише на словах. Лише діяльнісний патріотизм є ознакою сформованості національної свідомості в людини [3, с. 78].

Формами діяльнісного патріотизму О. Яцій називає фестивалі, студентські конференції, творчі пошукові групи, осередки, екскурсії, свята, спортивні змагання, естафети, огляди-конкурси, олімпіади, музеї, тематичні стенди, кімнати, зали, галереї, творчі виставки, книжкові виставки, творчі завдання, проекти, звіти, індивідуальні роботи, театр-експромт, колективні творчі справи, колективне творче панно, флешмоби, виставки-конкурси, туристичні походи тощо [7, с. 5].

Розглянемо досвід діяльнісного національно-патріотичного виховання здобувачів освіти педагогічного фахового коледжу Хортицької національної академії. У зв'язку з уведенням на території України воєнного стану та запровадженням обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-Co V-2, освітній процес у 2022/2023 навчальному році проводиться в дистанційній формі. Одним з інноваційних підходів до організації національно-патріотичного виховання здобувачів вищої освіти в

реаліях сьогодення стало застосування віртуального освітнього середовища педагогічного фахового коледжу. Віртуальне освітнє середовище охоплює потенціал сучасних інформаційно-комунікаційних технологій виховання, мережевих систем, хмарних серверів і є дієвим ресурсом виховного процесу в коледжі.

Одним з прикладів діяльнісних форм національно-патріотичного виховання є підготовка студентами постів, сторіс, reels, інформаційних блоків, відеолістівок у віртуальному середовищі соціальних мереж Facebook та Instagram. У поточному навчальному році створено та опубліковано на сайті коледжу й соціальній мережі Facebook відеоролики «Гей, соколе!» та «День Соборності»; інформаційні блоки «День Гідності та Свободи» та «105 річниця Дня Соборності України. Історичні факти»; музичну листівку-привітання до Дня захисників і захисниць України, Дня українського козацтва від викладачів та здобувачів освіти педагогічного фахового коледжу «Гей, соколе!»; на сайті студентського парламенту педагогічного фахового коледжу та у соціальній мережі Instagram запуснено відеолістівку «21 листопада – День Гідності та Свободи»; проведено флешмоби #ДеньГідностіМоєїУкраїни, #Запали свічку пам'яті та #мипишаємосьщомиукраїнці; вікторину «Майдан гідних, війна вільних» тощо.

Відповідно до плану роботи з національно-патріотичного виховання систематично проводились онлайн-виховні та інформаційні години в академічних групах: «Добрий вечір! Ми з України!» до Дня захисників і захисниць України; «Від Покрови до Дня українського козацтва»; «Воїни світла»; єдина виховна година «Народ мій є! Народ мій завжди буде! Ніхто не переможе мій народ»; «Бабин яр: наш біль і пам'ять»; «Кажемо: Ні геноциду»; «Наша сила в єднанні. Нас не подолати»; «Життєві уроки Григорія Савича Сковороди». Також здобувачі освіти взяли участь в on-line челенжі «Мій внесок в Перемогу», присвяченому Дню захисника України; на заняттях з української літератури проведені поетичні хвилинки «З поезією Григорія Сковороди в серці...»; круглий стіл «Спадщина Григорія Сковороди і сучасність»;

тематичний діалог «Актуальність афоризмів Григорія Сковороди» та інші.

Поряд з великою кількістю заходів, проведених у віртуальному освітньому середовищі, реалізовувалися форми діяльнісного національно-патріотичного виховання і в офлайн-форматі. Це загальноколеджний проєкт «Соборна Україна. Разом до перемоги», вікторина «День Соборності», церемонія покладання квітів до пам'ятника загиблим захисникам України; колективна творча акція «Оберіг для героя»; оформлення інсталяції «А ми тую червону калину підіймемо...»; участь здобувачів освіти у конкурсах «Квітуча Україна», «Я за Єдину Україну»; благодійна акція «Ти в нашому серці, Захисник України!».

Потужним осередком національно-патріотичного виховання залишається бібліотека педагогічного фахового коледжу. Тут упродовж року організовано цикл книжкових виставок: «Вшанування мужності і героїзму»; «Події, що змінили Україну»; «Голокост. Сторінки трагічної історії»; «Сковороди зоря у вічність промовляє».

Висновуючи, зазначимо, що національно-патріотичне виховання здобувачів вищої освіти було, є і буде актуальною проблемою. Становленню національно самоідентифікованої патріотичної особистості, здатної протистояти неконструктивним впливам, обстоювати права людини, свободу й незалежність Батьківщини, сприяє варіативність форм діяльнісного національно-патріотичного виховання.

Список літератури.

1. Бондаренко Н.В., Косянчук С.В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ : Фенікс, 2022. 64 с.

2. Грищенко С.В., Ілішова О.М., Єфімов Д.В., Макогончук Н.В. Проблема національно-патріотичного виховання. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 44, т. 1. 2022. С. 119–123.

3. Козир М., Філонова Н. Проблема формування національної свідомості сучасних школярів (на прикладі ідей патріотичного виховання В.О. Сухомлинського). *Науково-педагогічні студії*. Вип. 6, 2022. С. 75–83.

4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: Наказ МОН від 06.06.2022 №527. URL: <https://imzo.gov.ua/2022/06/08/nakaz-mon-vid-06-06-2022-527-pro-deiaki-pytannia-natsional-no-patriotychnoho-vykhovannia-v-zakladakh-osvity-ukrainy-ta>

vuznannia-takym-shcho-vtratyv-chynnist-nakazu-ministerstva-osvity-i-nauky-ukrainy/ (дата звернення: 15.02.2023).

5. Кропочева Н.М. Тематичний спектр публікацій з проблеми патріотичного виховання у закладах вищої освіти (за матеріалами бібліографічного покажчика «Національно-патріотичне виховання в Україні» (2014–2018 рр.). *Бібліотечний Меркурій*. 2020. Вип. 1(23). С. 61–71.

6. Стратегія національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019. URL: https://ips.ligazakon.net/document/U286_19?an=1 (дата звернення: 15.02.2023).

7. Яцій О.М. Національно-патріотичне виховання учнів: методичні рекомендації. Одеса : Букаєв, 2019. 32 с.

Тихенко Л. В., м. Суми

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК АКТУАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

***Анотація.** У статті висвітлено актуальні питання національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в процесі проєктної діяльності в умовах закладу позашкільної освіти. Автор акцентує увагу на важливості проєктної діяльності як ефективного засобу формування в дітей та учнівської молоді соціальної активності, національних цінностей у процесі залучення їх до реалізації обласних соціально-освітніх проєктів.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, позашкільна освіта, проєктна діяльність, соціальна активність, патріотична громадянськість.*

***Abstract.** The article highlights the actual issues regarding national-patriotic education of children and school youth in the process of project activities within an extracurricular education institution. The author emphasizes the importance of project activity as an effective way to foster social interaction and national values of children and school youth by engaging them in the implementation of regional social and educational projects.*

***Key words:** national-patriotic education, extracurricular education, project activity, social interaction, patriotic citizenship.*

Питання національно-патріотичного виховання в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти в цілому. Це всеохопний педагогічний процес, спрямований на допомогу молодому поколінню в оволодінні системами національних і загальнолюдських цінностей; формування його патріотичної громадянськості й відповідальності за долю країни, готовності та практичної здатності служити інтересам громадянського суспільства і держави.

У сфері діяльності закладів позашкільної освіти вищезазначене є важливою наскрізною змістовою лінією, що охоплює всі види, напрями,

формати організації освітнього процесу та забезпечує демократичну організацію позашкільного освітнього простору, його відкритість до соціально-партнерської взаємодії в освітньому просторі місцевих громад [3].

Пріоритетними завданнями місцевих органів управління освітою, педагогічних колективів закладів позашкільної освіти області є створення умов для виховання підростаючого покоління на кращих здобутках національної культури і духовної спадщини, прикладах героїчного минулого та сучасного українського народу; залучення дітей та учнівської молоді до навчально-творчої роботи, суспільно значущих справ, громадської, благодійної діяльності, участі в соціально-освітніх проєктах; сприяння спортивній і фізичній підготовці, готовності до захисту Батьківщини.

У закладах позашкільної освіти області сформовано власні моделі організації освітньої роботи, в основу яких покладено проєктну діяльність, спрямовану на всебічний розвиток дітей та учнівської молоді, упровадження сучасних засобів, методик і технологій національно-патріотичного морально-духовного, родинного, військово-патріотичного, художньо-естетичного виховання. Саме такий підхід забезпечує інноваційність, прогностичність, патріотичну та громадянсько-виховну спрямованість освітнього процесу.

Як ефективний спосіб організації роботи з дітьми та учнівською молоддю проєктна діяльність є важливою не лише для організації освітнього процесу, а й для визначення стратегії і тактики розвитку закладу позашкільної освіти, налагодження взаємозв'язків між структурно-функціональними компонентами сучасного відкритого позашкільного соціально спрямованого освітнього простору.

Теоретичні засади проєктної діяльності розкриваються в дослідженнях О. Коберника, О. Пехоти, С. Сисоевої, В. Сидоренка, А. Терещука, Л. Хоменко та інших науковців.

Більшість дослідників під проєктною діяльністю розуміють технологію організації освітніх ситуацій, у яких вихованці ставлять і вирішують певні проблеми і завдання [1; 2; 4].

Проектна діяльність дозволяє здобувачам освіти розвивати пізнавальні навички та вміння, самостійно конструювати свої знання, розвивати критичне та творче мислення; уміння орієнтуватися в інформаційному просторі; організовувати змістовне дозвілля, усвідомлювати, де і якій якості ця діяльність може бути використана на практиці.

Така діяльність є найбільш доцільною організаційною формою роботи з вихованцями закладів позашкільної освіти та сприяє створенню організаційно-педагогічних умов для розвитку їх соціальної активності, творчих здібностей, почуття патріотизму, самореалізації в процесі виконання проєктних завдань.

Серед новацій останніх років, що були впроваджені у позашкільний освітній простір Сумщини, – обласні соціально-освітні проєкти «Дійти до кожного, зацікавити всіх», «Кожна дитина має право», «Голос крові: ми – Українці», «Кровна родина», обласні конкурсні заходи національно-патріотичного спрямування, зокрема – конкурс проєктів «Діти розбудовують громаду», благочинні акції до Дня захисників і захисниць України, «Діти – дітям», «Патріотична хвиля»; поширення сучасних напрямів патріотичного ARTу (волонтерський хендмейд, патріотичні флешмоби, челенджі, перформанси, ETNO-мода, івенти); масштабування сучасних видів навчально-ігрової діяльності українознавчого, етнографічно-краєзнавчого, військово-патріотичного, еколого-патріотичного, соціокультурного спрямування.

Складовими роботи з національно-патріотичного виховання в закладах позашкільної освіти є громадянська освіта, військово-патріотичне виховання, краєзнавча та пошуково-дослідницька діяльність, соціальне проєктування, музейна справа, морально-етичне та духовне виховання на основі вивчення та відродження національних, мистецьких традицій українського народу, учнівське самоврядування; співпраця з родиною; формування у вихованців навичок здорового способу життя.

Сформований освітній позашкільний простір дозволяє здійснювати в області координацію діяльності закладів освіти з національно-патріотичного виховання, забезпечувати національно-патріотичну спрямованість навчання та

виховання в гуртках і творчих об'єднаннях різних напрямів позашкільної освіти.

Залученню здобувачів освіти до розвитку громад, дитячого самоврядування сприяє проведення обласного конкурсу соціально-освітніх проєктів «Діти розбудовують громаду». Конкурсні проєкти відображають конкретні соціально корисні справи, зокрема ініціативи учнівської молоді щодо дорадчої діяльності в місцевих радах, розроблення сайтів-портфоліо громад, інформаційних, навчальних веб-ресурсів про минуле і сучасне громад; волонтерську, добродійну, соціокультурну діяльність.

Здобувачі освіти працюють над виконанням завдань обласних краєзнавчих експедицій учнівської молоді «З родини йде життя людини», «Сумщина в міфах і легендах», «Герої сучасності – серед нас», що передбачає проведення заходів, спрямованих на вивчення історії походження своєї родини, сімейних традицій, родинних реліквій, історії Сумщини, здійснення дослідницької роботи щодо збору матеріалів про земляків – військовослужбовців, волонтерів.

Національно-патріотична складова має місце і в освітньому процесі наукових секцій Сумського територіального відділення Малої академії наук України. Учнівська молодь працює над удосконаленням системи керування безпілотними літальними апаратами, презентує власноруч сконструйовані квадрокоптери.

Про національно-патріотичну складову діяльності гуртків і творчих об'єднань свідчить тематика мистецьких конкурсів і фестивалів, що проходять у межах обласного національно-патріотичного соціально-освітнього проєкту «Голос крові: ми – Українці» а саме: з образотворчого мистецтва – «Ми діти твої, Україно», «Край, де народився і живу», «Війна у малюнках дітей Сумщини»; з декоративно-ужиткового мистецтва – «Перлини нашої душі», «Веселка творчості», «Чарівні барви Сумщини», «Мамина вишиванка»; з хореографії – «Віночок дружби», dance-fest «Краса Сумщини», «Відродження Сумщини – справа молодих».

Характерною складовою всіх заходів, що проходять у межах проєктів, є активне впровадження інтерактивних ігрових методик, новітніх інформаційно-комунікативних технологій, широке залучення батьківської громадськості.

Ефективність національно-патріотичного виховання залежить не лише від системної роботи з дитиною, а й від психолого-педагогічної підготовленості батьків. У зв'язку із цим робота з батьками вихованців будується в контексті популяризації кращого досвіду патріотичного та громадянського виховання, посилення батьківського контролю за змістом діяльності закладів позашкільної освіти щодо національно-патріотичного виховання дітей.

Батьки долучаються до участі в патріотичних акціях, фестивалях, виставках родинної творчості, розроблення родинних проєктів. З метою залучення дітей, їхніх батьків до пошуково-дослідницької роботи з вивчення історії свого роду, відновлення чи створення герба роду проводиться обласний конкурс-фестиваль родинних гербів «Я. Родина. Україна», у межах якого презентуються традиції й реліквії родин, їхні творчі здобутки, усіляко пропагуються різноманітні форми творчої взаємодії педагогів, вихованців і батьків.

Під час воєнного стану заклади позашкільної освіти стали освітніми хабами, де консолідовано зусилля педагогічних працівників, громадських організацій щодо створення безпечного креативного середовища для навчання, розвитку дітей, їхньої соціалізації, виховання любові до Батьківщини, готовності до її захисту.

Так, 2022 року комунальним закладом Сумської обласної ради – обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю було започатковано соціально-освітній проєкт «Хаб креативних заходів, подієвої взаємодії та відкритого діалогу». Хаб став територією розвитку й самореалізації для дітей і молоді, зокрема внутрішньо переміщених осіб; осіб, які потрапили в складні життєві обставини; дітей, працівників критичної інфраструктури, військовослужбовців.

Діти долучилися до участі в дозвіллевих, пізнавальних заходах,

екскурсійних програмах, туристсько-спортивних змаганнях, заняттях з арт-терапії, STEAM-квестах. Відбувалися заходи сімейного відпочинку: екскурсії, еко-пікніки з вивченням традицій українців.

Ураховуючи складну безпекову ситуацію в області, беручи до уваги нагальну потребу в професійній комунікації педагогів-позашкільників, продовжено роботу в межах обласного соціально-освітнього проєкту «Пересувний заклад позашкільної освіти». Організовано онлайн-наради з питань актуалізації системи національно-патріотичного виховання в громадах, залучення здобувачів освіти до участі в обласних, всеукраїнських конкурсних заходах, навчально-дослідницької роботи; упровадження в освітній процес закладів позашкільної освіти ефективних методик і технологій змішаного навчання, консультування педагогічних працівників щодо активізації національно-патріотичного виховання на базі музеїв закладів освіти.

З метою визначення пріоритетних напрямів діяльності закладів позашкільної освіти щороку проводиться засідання дискусійної платформи за участю керівників закладів позашкільної освіти, представників обласної ради старшокласників, під час якого обговорюються актуальні питання реалізації соціально-освітніх проєктів, активізації національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді засобами позашкільної освіти.

Питанню визначення прогностичних орієнтирів національно-патріотичного виховання дітей і молоді в умовах воєнного стану було приурочено форум педагогічних працівників закладів позашкільної освіти «Національно-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді: кроссекторальне партнерство».

Серед організаційних акцентів актуалізації системи роботи з національно-патріотичного виховання закладів позашкільної освіти особливого значення набули: реалізація наскрізних виховних ліній, напрацювання алгоритмів внутрішньо-галузевої (секторальної) та міжгалузевої (кроссекторальної) взаємодії для розбудови позашкільного освітнього простору. Відтак проведення заходів у межах проєктів здійснюється у тісній співпраці з Товариством

сприяння обороні України, Сумським міським центром відпочинку, оздоровлення, туризму та військово-патріотичного виховання, волонтерськими організаціями, територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, краєзнавчими музеями, засобами масової інформації. Напрями і форми співпраці відповідають ідеї сталого розвитку регіональної системи позашкільної освіти області, усебічного розвитку та соціалізації підростаючого покоління.

Ураховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що залучення здобувачів освіти до реалізації соціально-освітніх проєктів сприяє забезпеченню виховної функції закладів позашкільної освіти, розширює якісний і кількісний склад суб'єктів патріотичного виховання, посилює координацію діяльності державних і громадських інституцій, роль сім'ї в патріотичному вихованні дітей, сприяє подальшій демократизації управління процесами щодо організації роботи з національно-патріотичного виховання підростаючого покоління.

Список літератури.

1. Ісаєва Г. Метод проєктів – ефективна технологія навчання. Підручник для директора. Київ: Плейда. № 9-10. 2005. С. 4–10.
2. Єрмаков І.Г. Метод проєктів у контексті життєвих результатів діяльності учнів. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика. Київ: Департамент. 2008. С. 520.
3. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України: наказ МОН України від 06.06.2022 р. № 527. URL: <http://nvk59.sadok.zt.ua/konceptczia-nacziionalno-patriotychnogo-vyhovannya-v-systemi-osvity-ukrayiny>
4. Лук'янова Л. Технологія організації проєктної діяльності. Імідж сучасного педагога. № 10. 2009. С. 16–21.

Ткаченко О. А., С'єдіна А. А., Говорун Д. Б., м. Київ

АКМЕОРИЄНТОВАНЕ ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ: ЧИННИК ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація: На основі концепції акмеологічного розвитку особистості проведено порівняльний аналіз вихователів та учнів закладу освіти для обдарованих дітей за параметрами обдарованості, перфекціонізму та смисложиттєвої динаміки. У результаті проведеного емпіричного дослідження виявлено, що учні у своєму життєздійсненні здебільшого орієнтуються в майбутнє, а вихователі в минуле.

Ключові слова: акмеорієнтування; вихователі; обдаровані діти; обдарованість;

перфекціонізм; смисложиттєва динаміка; емпіричне дослідження.

Abstract: *On the basis of the concept of acmeological personality development, a comparative analysis of teachers and students of an educational institution for gifted children was carried out according to the parameters of giftedness, perfectionism and sense life dynamics. As a result of the conducted empirical research, it was found that gifted children in their lives are mostly focused on the future, and educators are focused on the past.*

Keywords: *acmeorientation; educators; gifted children; giftedness; perfectionism; meaningful dynamics; empirical research.*

Концепція акмеологічного розвитку особистості [5] передбачає системно організоване життєздійснення в динамічних умовах сучасного існування (воєнний стан) українського суспільства на основі вищих життєвих цінностей та прагнення до їхнього досягнення завдяки інтегральній здатності до вчинення.

Певний інтерес у реалізації означеної концепції становить співвідношення феноменів *акмеорієнтування й обдарованості*.

Загалом обдарованість (за В. Штерном) – це загальна здатність психіки пристосовуватися до нових задач і умов життя, це начебто природний дар, який є функцією усієї системи умов життєдіяльності особистості на різних етапах її розвитку. Найвищим рівнем обдарованості особистості є геніальність, що втілюється у творчості. Це фактично визначає розвиток українського суспільства та творення нової епохи. Довгий час у психології панувало редуковане уявлення про обдарованість, зведене до оцінки IQ та спеціальних тестів креативності «Ст», що визначало заміну виміру цілого на вимір одного з його елементів.

Новий підхід до розуміння обдарованості полягає у тому, щоб виділити певну «одиницю аналізу» (за Л. С. Виготським) і «схопити» ціле. У результаті новий продукт діяльності з ініціативи самої обдарованої особистості значно перевищує первиний замисел. Це свідчить про те, що поняття «обдарованість» і «творча обдарованість» виступають як синоніми. Запропонований у цьому контексті Д. Б. Богоявленською [1] метод «креативне поле» обумовив побудову «двохшарової моделі діяльності». Перший, зовнішній шар – це діяльність по вирішенню конкретних задач, другий, глибинний шар, – це діяльність по

виявленню прихованих закономірностей всієї системи задач, рішення яких не потребує розкриття цих закономірностей. Розвиток цього напрямку знайшов себе в українській школі психології творчості В. О. Моляко [3; 4].

На базі зазначеної концепції в дослідженні ми припускаємо, що конструктивна складова перфекціонізму як прагнення до досконалості є умовою акмеологічного розвитку особистості, що зі свого боку проявляється в осмисленні власних ідеалів як вищих цінностей [6]. У цьому контексті важливо емпірично виявити співвідношення характеристик обдарованості, перфекціонізму та смисложиттєвої динаміки розвитку акмеорієнтованої особистості учнів та вихователів. Програма такого емпіричного дослідження розроблялась у руслі постнекласичної наукової методології, що передбачало: надання пріоритету виявленню життєвих смислів з подальшим теоретичним обґрунтуванням; орієнтацію на індивідуальне, але з врахуванням соціального; використанням як стандартизованих, так і експериментальних авторських методик та процедур.

Ми намагалися простежити акмеорієнтоване виховання обдарованої молоді та визначити рівень залежності як конструктивних так і деструктивних елементів обдарованої особистості від виховання. Для цього досліджувалась акмеорієнтованість учнів і вихователів за параметрами обдарованості, перфекціонізму та смисложиттєвої динаміки за допомогою такого інструментарію.

Запропонований нами *нестандартизований опитувальник самооцінки обдарованості* з 21 пункту, які демонстрували оцінку: умінь не лише запам'ятовувати великі обсяги інформації, а й здатність апелювати нею; змінний інтерес до різних галузей науки чи мистецтва; раннє навчання письма та читання; вміння тривалий час зосереджуватися на чомусь, обмірковувати свої вчинки та дії; вміння приділяти увагу навіть найдрібнішим подробицям; здатність до самокритики та адекватне ставлення до критики інших; володіння широким словниковим запасом, вміння висловлювати свої думки грамотно та зрозуміло. За цією методикою були виділені 3 рівні обдарованості: *високий* –

дуже обдарована людина в кількох сферах; *середній* – така людина є розумною та досить успішною, але до обдарованості їй трохи не вистачає; *низький* – таку людину не можна назвати ні обдарованою, але і не пересічною, скоріше просто розумною.

Стандартизована діагностична шкала перфекціонізму О. Лози, яка передбачала дві шкали: «Особистісні стандарти» (ОС) – конструктивна складова, що відображає прагнення особистості до досконалості, «Поляризація мислення» (ПМ) – деструктивна складова, яка свідчить про загострення уваги на власних помилках. Різна вираженість цих двох складових утворює чотири форм перфекціонізму: гіперперфекціонізм (високі ОС та ПМ) – постановка надмірно високих цілей та неможливість отримувати задоволення від виконаної роботи; гіпоперфекціонізм (низькі ОС та ПМ) – це особи, які є нонперфекціоністами, тобто не мають або мають слабо виражений перфекціонізм; конструктивний перфекціонізм – високе значення ОС та мало виражене ПМ сприяє досягненню успіху та отриманню задоволення від результатів своєї діяльності; деструктивний перфекціонізм – поєднання низького рівня ОС та вираженого ПМ призводить до зняття з себе відповідальності та відсутності прагнення зростати особистісно [2].

Проективна методика незакінчених речень (розроблена Ж. Нюттеном в адаптації М. Ш. Магомед-Емінова), робоча версія якої включала 14 пунктів, які виявляли вплив кризових ситуацій на особистість та її смисложиттєву спрямованість. Для аналізу отриманих текстових матеріалів використовувалась процедура семантико-сислового аналізу (ПССА) [5].

Дослідження проводилось на базі фізико-математичного ліцею для обдарованих дітей (м. Київ). Загальна *вибірка* досліджуваних складала 158 учнів 9-11 класів і 12 вихователів.

Результати порівняльного емпіричного дослідження обдарованості і перфекціонізму представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати порівняльного емпіричного дослідження обдарованості і перфекціонізму

Парам. Дос-ні	Обдарованість			Перфекціонізм									
				ОС			ПМ			абсолют.		тенденц.	
Рівень, у %	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	гіпо	гіпер	конст.	дест.
Учні	23	74	3	3	42	55	5	53	42	31	-	13	29
вихов-лі	8	84	8	25	50	25	25	58	17	17	25	-	8

Кореляційний аналіз за Пірсоном (r) порівняльних показників обдарованості і перфекціонізму вихователів та учнів (див. *табл. 1*) показав наступне: а) самооцінка власної обдарованості у них виявилась практично однаковою (при $r = 0,96$); б) за оцінками перфекціонізму наявність кореляції за показником ПМ (при $r = 0,53$) та її низький рівень за показником ОС (при $r = 0,27$) свідчать про певні розбіжності у прагненні до ідеалу, ця картина довершується значним проявом в учнів тенденції до деструктивної складової (29%) перфекціонізму, яка більш ніж вдвічі перевищує конструктивну (13%), натомість у вихователів проявляється значний рівень гіперперфекціонізму (25%) на фоні значно меншого рівня гіперперфекціонізму (17%); в) такі розбіжності також підтверджуються низькою кореляцією (при $r = 0,23$) між загальними семантичними ядрами (згідно ПССА) текстових масивів (за методикою незакінчених речень) вихователів та учнів при такому ж низькому показникові їхнього співпадіння (при $C = 0,2$).

Процедура семантико-сислового аналізу текстових матеріалів за методикою незакінчених речень показала таке: а) згідно із загальним концентрованим смислом як вихователі, так і учні намагаються завдяки *сovid та війні ставати кращою людиною*; б) згідно із власними специфічними концентрованими смислами вихователі намагаються *аналізувати минуле, мають страхи за своє здоров'я і роботу, сподіваються на спокій та слухняне ставлення з боку дітей*, натомість учні *думають про майбутнє щасливе*

життя, бажають після закінчення навчання працювати та опановувати смисл життя.

Висновок. Обдарована молодь здебільшого не проявляє конструктивного прагнення до досконалості та акмеологічного розвитку, натомість загострює увагу на деструктивному впливі вже скоєних та майбутніх помилок. Однак, певна меншість обдарованої молоді має тенденцію до конструктивного перфекціонізму, що може свідчити про здатність до самостійних рішень і зменшення залежності від виховання при збереженні прагнення до акмеорієнтованого розвитку. Проте, враховуючи, що залежність від виховання має суттєве значення серед учнів як представників обдарованої молоді, важливо зацентувати увагу на акмеорієнтуванні самих вихователів. Адже акмеологічний розвиток вихователів – це акмеологічний розвиток учнів.

Отже, виходячи з результатів дослідження, зокрема смисложиттєвої динаміки учнів та вихователів, було виявлено: з одного боку, вони спільно прагнуть ставати кращими, долаючи перешкоди, а з іншого боку, суттєво різняться їхні орієнтації щодо вибору моделі поведінки та засобів реалізації. Вихователі живуть *минулим*, маючи певні страхи, натомість учні орієнтовані в *майбутнє*, маючи бажання жити та бути щасливими.

Список літератури.

1. Богоявленская Д. Б. Одаренность: понятие, виды, метод идентификации. *Вестник высшей школы. Педагогика и психология. № 7 (август, 2010). С. 40-45.*
2. Лоза О. О. Особливості перфекціонізму як особистісної риси державних службовців: дис. канд. психол. наук: 19.00.01 / Інститут соц. та політ. психології НАПН України. Київ, 2015. 200 с.
3. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. *Практична психологія та соціальна робота, №8. 2004. С. 1-4.*
4. Моляко В. О. Робоча концепція стратегічного та тактичного подолання кризових науково-освітніх проблем (психологічні ракурси). *Актуальні проблеми психології. Т. 12. Психологія творчості. Вип. 23 - 2017. С. 6-13.*
5. Ткаченко О.А. (). *Психологія акмеологічного розвитку особистості: дис.... д-ра психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С Костюка. Київ, 2021. 467 с.*
6. Ткаченко О. А., С'єдіна А. А. Акмеорієнтування та перфекціонізм в практиці наукової освіти. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції / Інститут обдарованої дитини НАПН України. Київ, 2022. С. 989-999.*

Толочко С. В., Київ

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕС НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО ЧАСУ

***Анотація.** Стаття містить результати наукових досліджень щодо імплементації екологічних цінностей у процес національно-патріотичного виховання воєнного і повоєнного часу. Здійснено дефінітивний аналіз термінів «національно-патріотичне виховання», «екологічна компетентність мешканців територіальних громад». Проаналізовано дані соціологічного опитування «Думки і погляди населення України щодо екологічних наслідків війни». Визначено регіональні особливості екологічних загроз. Схарактеризовано роль екологічних цінностей як складника системи національно-патріотичного виховання.*

***Ключові слова:** здобувач освіти, екологічні цінності, національно-патріотичне виховання, територіальна громада.*

***Abstract.** The article contains the results of scientific research on the process of implementation of ecological values in the process of national-patriotic education during the war and post-war period. A definitive analysis of the terms “national-patriotic education” and “ecological competence of residents of territorial communities” was carried out. The data of the sociological survey “Opinions and views of the population of Ukraine regarding the environmental consequences of the war” were analyzed. Regional features of environmental threats are determined. The role of ecological values as a component of the system of national-patriotic education is characterized.*

***Key words:** education seeker, ecological values, national-patriotic education, territorial community.*

Складні воєнні умови в Україні диктують зміну пріоритетів держави й суспільства щодо екологічного виховання українців як нинішніх учасників війни, майбутньої відбудови та якісного перетворення країни. Російське вторгнення в Україну зумовило серйозні екологічні наслідки в Донецькій, Луганській, Запорізькій, Херсонській, Київській, Чернігівській та Сумській областях. Ризики пов'язані із забрудненням атмосферного повітря, ґрунтів і водойм, підтопленням територій, виведенням з посівного фонду цінних масивів ріллі, знищенням і пошкодженням природно-заповідного фонду, виникненням лісових пожеж (зокрема, і в зоні відчуження ЧАЕС) тощо.

Під національно-патріотичним вихованням здобувачів освіти розуміють комплексну системну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів, пов'язану з формуванням високої патріотичної свідомості, почуттів вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до

виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави [2].

У системі виховних завдань, через які конкретизується мета національно-патріотичного виховання, вагомою в контексті означеної розвідки є готовність здобувачів освіти брати участь у процесах державотворення, визначати форми та способи власної участі в життєдіяльності громадянського суспільства, комунікувати із соціальними інститутами, органами влади, дотримуватися законів та захищати права людини, брати на себе відповідальність [2]. Означене потрактування актуалізує імплементацію екологічних цінностей у процес національно-патріотичного виховання здобувачів освіти воєнного і повоєнного часу.

Доцільним для розвідки вважаємо наведення результатів соціологічного опитування «Думки і погляди населення України щодо екологічних наслідків війни», проведеного серед українців Київським міжнародним інститутом соціології та репрезентованого О. Барсуковою, котре дозволило установити ієрархію екологічних проблем, котрі виникли внаслідок проведення бойових дій [1]. Так, основними екологічними проблемами, зумовленими війною, названо такі: радіаційне зараження (56,4% респондентів), мінування сільськогосподарських земель і лісових насаджень (39,5% опитаних), поширення отруйних речовин унаслідок обстрілів нафтобаз, газових сховищ та об'єктів хімічної промисловості (36,5% українців).

Респонденти з різних регіонів України по-різному оцінюють екологічні загрози територій, на яких вони проживають. Так, населення заходу країни найвище оцінює загрози, пов'язані з радіаційним зараженням та поширенням небезпечних речовин у результаті обстрілів нафтобаз.

Мінування земель як особисту загрозу більше оцінюють респонденти зі східних областей, оскільки, за даними засобів масової інформації, російські загарбники замінували майже 900 тисяч гектарів визволених територій Херсонської та Миколаївської областей. За даними ООН, Україна нині – одна з

найбільш замінованих країн світу, позаяк понад 80 тисяч квадратних кілометрів території України вимагають очищення від мін і вибухонебезпечних залишків.

Населення південних областей найвище оцінює загрозу забруднення водойм, позаяк із початку вторгнення було атаковано українські порти та судна під різними прапорами в Чорному морі, що перевозили пальне та хімікати. Десятки поломок трубопроводів і непрацюючих насосних станцій Бомбардування міст і селищ призвело до відсутності доступу до безпечної води. Пошкодження очисних споруд КП «Севєродонецькводоканал», КП «Лисичанськводоканал», КП «Рубіжанське ВУВКГ», КП «Попаснянський водоканал», КП «Облводоканал» (м. Чернігів) зумовило забруднення поверхневих вод.

Екологічні загрози посилюються через руйнування промисловості країни, оскільки, за повідомленнями засобів масової інформації, атаковано понад 40 промислових об'єктів.

Означене попередньо соціологічне дослідження [1] засвідчило особливість, пов'язану з віковою приналежністю респондентів, а саме: активність щодо вирішення екологічних проблем регіонів України здебільшого виявляють громадяни із середнім рівнем доходів віком 30–49 років та 18–21 років. Це актуалізує необхідність створення практико-орієнтованого освітнього середовища як методико-технологічного підґрунтя екологічного виховання населення. Значущим стає критичний аналіз світових, державних і регіональних проблем, система цінностей, екологовідповідальне і творче мислення в контексті розроблення екологічних програм, планів дій з відновлення територій, постраждалих внаслідок бойових дій. Важливість означеного процесу – в екологодоцільній діяльності педагогів, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування у процесі майбутньої післявоєнної відбудови держави та формування екопростору України [4,5].

Раціональним є вивчення досвіду недержавних екологічних організацій. Так, експерти громадської організації «Екодія: Центр екологічних ініціатив» вважають відновлення та захист екосистем у післявоєнній відбудові України

одним із найбільш пріоритетних напрямів. Важливою є, на їхню думку, відбудова населених пунктів із застосуванням природних рішень для вирішення екологічних проблем регіонів. Показовим є досвід реанімування виснажених земель полів за допомогою зелених добрив тощо.

Актуалізується *екологічна компетентність мешканців територіальних громад* у ролі національно-патріотично сформованих активних громадян, котра полягає в умінні визначати форми та способи власної участі в життєдіяльності громадянського суспільства, сформованості їхньої позиції на основі попередньо отриманих наукових даних і відстоювання рішень для провадження екологодоцільної ефективної діяльності для ліквідації наслідків війни, незалежності громад у прийнятті означених рішень щодо її видів, засобів і темпів.

Важливою стає така м'яка навичка як командна робота, оскільки завдяки об'єднанню для спільної діяльності представників різних професій формується спільнота активних громадян, здатних співпрацювати з різноманітними організаціями, ініціативами, громадами на принципах взаємної допомоги і підтримки. Означене стане свідченням реалізації ще одного виховного завдання національно-патріотичного виховання, а саме: «працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи», адже «пріоритетом... є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації» [2]. Тож інтегральний характер знань сучасної екології, її спрямованість на задоволення життєвих потреб людей у контексті воєнних дій обумовлюють необхідність «включення» молодих людей у вирішення екологічних проблемних ситуацій сьогодення і майбутнього незалежно від їхнього професійного вибору.

Доречно наголосити на зростанні усвідомлення *екологічної безпеки* як рівня захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства, довкілля та держави від реальних або потенційних загроз, зумовлених антропогенними чи природними чинниками. *Екологічна безпека як складник культури миру в українців* у контексті соціальних викликів під час війни включає захищеність

життєво значущих потреб людини, соціуму, навколишнього середовища, взаємну безпеку людства в її розмаїтті, відчуття ідентичності видів та спорідненості із живою землею, відсутність потреби в насильстві [3, с. 250–251]. Можемо підтвердити зростання сучасного рівня наявної свідомості українців, котре виявляється в здатності аналізувати стан довкілля на всеукраїнському, регіональному та локальному рівнях, розумінні необхідності культури миру та післявоєнної відбудови країни за складних обставин воєнного сьогодення.

З огляду на означене вище доцільним для процесу імплементації екологічних цінностей у процес національно-патріотичного виховання воєнного і повоєнного часу видається:

- формування екологічної свідомості здобувачів освіти як національно-патріотично сформованих громадян та необхідних компетенцій для подолання екологічних наслідків війни, забезпечення сталої екологічної безпеки в повоєнний час;
- усвідомлення екологічної безпеки як складника культури миру в українців;
- створення алгоритму розроблення екологічних проєктів дослідницького напрямку здобувачами освіти з відновлення територій, постраждалих внаслідок бойових дій, локального або регіонального рівня;
- проведення масових науково-практичних заходів (екологічні форуми, методичні нетворкінги, семінари, вебінари) тощо.

Таким чином, процес імплементації екологічних цінностей у процес національно-патріотичного виховання воєнного і повоєнного часу є актуальним напрямом наукової та навчально-пізнавальної діяльності наукових установ та закладів освіти. Деталізованого обґрунтування, на нашу думку, потребує систематичний безперервний процес оновлення й актуалізації змісту екологічної компетентності здобувачів освіти як активних учасників повоєнного відновлення країни, вправління навичок і вмінь з охорони довкілля та раціонального природокористування.

Список літератури.

1. Барсукова О. Радіація і міни: які екологічні проблеми, спричинені війною, турбують українців? Опитування. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/06/10/249054/>
2. Національно-патріотичне виховання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
3. Толочко С. В., Шевченко Н. О. Екологічна безпека як складник культури миру в українців. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 1(103). С. 247–254.
4. Tolochko S., Bordiug N., les T. Features of formation of environmental competence of education seekers in the context of preventing environmental pollution during war. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2022. № 3(48). P. 4–10.

Тракун М. М., м. Харків

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ МОЛОДІ

Анотація. Актуальність патріотичного виховання молоді зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації. Ідеалом виховання виступає різнобічно та гармонійно розвинений, свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин-професіонал, здатний до саморозвитку та самовдосконалення. Розглянуто національно-патріотичне виховання як складову формування ціннісних орієнтирів молоді.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання; патріотизм, національна свідомість, молодь.

Abstract. The relevance of patriotic education of youth is conditioned by the process of formation of civil society in Ukraine, formation of a single nation. The ideal of education is a versatile and harmoniously developed, conscious, highly educated, life-competent professional citizen, capable of self-development and self-improvement. National-patriotic education is considered as a component of the formation of value orientations of youth.

Keywords: national-patriotic education; patriotism, national consciousness, youth.

На цей час перед нашою державою постає мета – виховання в молодого покоління почуття патріотизму, формування особистості на засадах духовності, моральності, толерантності, забезпечення створення умов для інтелектуального, культурного та фізичного розвитку, реалізації науково-технічного й творчого потенціалу молоді.

Це проблема всього українського суспільства, усієї держави. Саме тому серед провідних напрямів виховної роботи нині має стати національно-патріотичне виховання молоді.

Патріотизм – одне з найбільш глибоких почуттів, закріплених віками й тисячоліттями відособлених вітчизн і народів. Від духовних надбань держав,

людського роду залежить багатство спільних досягнень земляків. У підґрунті патріотизму перебуває почуття батьківського кореня, роду, нації, держави.

Зараз патріотичне виховання розглядають як складову національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання своїх громадських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин.

Становлення української державності, побудова громадянського суспільства, інтеграція України у світове та європейське співтовариство передбачають орієнтацію на людину, її духовну культуру та визначають основні напрями виховної роботи з молоддю й модернізацію освітнього процесу.

Ідеалом виховання є різнобічний і гармонійно розвинений національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення.

Патріотичне виховання повинно бути націоцентричним, тобто воно спрямоване на формування любові до української нації, до власної історії, традицій, мови, віри, вітчизняної культури.

Нині патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню народу, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості та ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини.

Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, спроможна перетворювати почуття в конкретні справи та вчинки на користь держави. Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні на краще. Для формування такої свідомості особистості має бути успішно реалізована цілісна система патріотичного виховання.

В основу патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. У зв'язку із цим патріотичне виховання є важливим державним завданням.

Патріотичне виховання належить до пріоритетних напрямів національної системи виховання та передбачає формування патріотичних почуттів, любові до свого народу, глибокого розуміння громадянського обов'язку, готовності відстоювати державні інтереси Батьківщини. До засобів патріотичного виховання належать рідна мова, вітчизняна історія, українська література, рідна природа, українська культурно-духовна спадщина тощо. Важливим завданням виховання учнівської молоді є також подолання в учнів недовіри й підозрливості у ставленні до інших народів і націй, сприяння толерантності міжнаціональних відносин в умовах багатонаціональної держави.

Завдання патріотичного виховання:

- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості в Україні відповідно до її інтересів та можливостей;
- виховання правової культури, поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну України та історичних святинь;
- сприяння набуттю молоддю соціального досвіду, успадкування духовних та культурних надбань українського народу;
- формування мовної культури, оволодіння та вживання української мови як духовного коду нації;
- формування духовних цінностей українського патріота: почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рідної землі, родини, гордості за минуле і сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини;
- відновлення та вшанування національної пам'яті;
- утвердження у свідомості громадян об'єктивної оцінки ролі

українського війська в українській історії, спадкоємності розвитку Збройних Сил у відстоюванні ідеалів свободи та державності України, її громадян від княжої доби, Гетьманського козацького війська, військ Української народної республіки, Січових стрільців, Української повстанської армії до часів незалежності;

- формування психологічної та фізичної готовності молоді до виконання громадянського та конституційного обов'язку щодо відстоювання національних інтересів та незалежності держави, підвищення престижу, розвиток мотивації молоді до державної та військової служби;

- відродження, розвиток українського козацтва як важливої громадської сили військово-патріотичного виховання молоді;

- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, людей похилого віку, турбота про молодших та людей з особливими потребами;

- консолідація діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування, навчальних закладів, громадських організацій щодо національно-патріотичного виховання;

- підтримання кращих рис української нації – працелюбності, прагнення до свободи, любові до природи та мистецтва, поваги до батьків та родини;

- створення умов для розвитку громадянської активності, професіоналізму, високої мотивації до праці як основи конкурентоспроможності громадянина, держави;

- виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності;

- створення умов для посилення патріотичної спрямованості телерадіомовлення та інших засобів масової інформації під час висвітлення подій та явищ суспільного життя.

Основними формами національно-патріотичного виховання молоді є:

- інформаційно-масові (дискусії, диспути, конференції, філософський стіл, відкрита кафедра, інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори,

подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, жива газета, створення книг, альманахів);

- діяльнісно-практичні (творчі групи, осередки, екскурсії, свята, театр-експромт, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади);

- інтегративні (шкільні клуби, фестивалі, асамблеї, клуби);

- діалогічні (бесіда, міжрольове спілкування);

- індивідуальні (доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота тощо);

- наочні (музеї, кімнати, зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, тематичні стенди тощо).

Отже, процес національно-патріотичного виховання має бути керований та системний з урахуванням інтересів та уподобань здобувачів освіти.

Список літератури.

1. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави. *Рідна школа*. 2001. № 2. С. 9-14.

2. Дубина М., Руденко Ю. Патріотичне виховання молоді. *Освіта України*. 2006. №8. С. 5-7.

3. Івашковська В. Стратегія, методика та концептуальні засади військово-патріотичного виховання школярів. *Рідна школа*. 2002. № 11. С. 26-30.

4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді. Наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527.

5. Петренко О., Дежнюк Г. Національно-патріотичне виховання учнівської молоді. *Позакласний час*. 2005. №3-4. С. 28-29.

Трейтяк Д. В., м. Київ

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРИ: НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У публікації подано огляд напрямів розбудови національно-патріотичного виховання в цифровому просторі. Охарактеризовано засоби національно-патріотичного виховання в сучасних реаліях. Визначено основні вектори взаємодії з молоддю в цифровому просторі.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, молодь, цифрові засоби, цифровий простір, інформаційний вплив.

Abstract. The publication provides an overview of directions for the development of national patriotic education in the digital space. The means are characterized national-patriotic education in modern realities. The main ones are defined vectors of interaction with young people in the digital space.

Keywords: national-patriotic education, youth, digital means, digital space, information

influence.

На цей час Україна опинилася в складній ситуації, коли потрібна максимальна концентрація зусиль задля того, щоб протистояти зовнішній загрозі. У такі часи важливість національно-патріотичного виховання молоді стає як ніколи очевидною, адже саме майбутнє покоління повинно прийти нам на зміну в справі розбудови модерної, демократичної української нації та не допустити тих помилок, які були зроблені нашими попередниками.

Національно-патріотичне виховання молодого покоління є комплексною діяльністю органів влади, громадських організацій, сім'ї та закладів освіти, яка спрямована на виховання патріотичної свідомості, любові до батьківщини, турботи про свою країну та свій народ.

У сучасному процесі виховання цифрові технології посідають одну з провідних ролей, адже вони міцно закріпилися в нашому житті та є надзвичайно популярними, особливо серед молоді. Завданням закладів освіти стає побудова своєї діяльності таким чином, щоб її організація, процес та середовище виховували дітей у дусі патріотизму, розуміння свого історичного місця та своєї історії, самобутності.

В умовах перетворень, що відбуваються в сучасному світі, зростають вимоги до якості підготовки спеціалістів, які займаються вихованням дітей та молоді. Сучасні діти та підлітки активно використовують цифрові засоби для актуалізації знань та застосування їх на практиці. Також діти переважно обирають цифровий спосіб роботи з інформацією під час навчання, оскільки вважають його більш цікавим, а також більш зручним порівняно з традиційними способами навчання. Це має низку позитивних моментів, оскільки завдяки інтерактивності навчального матеріалу зростають показники засвоєння дітьми нових знань, що веде до підвищення успішності учнів. Використання цифрових засобів у процесі освіти та виховання стає ще більше актуальним у наш час, коли після всесвітньої пандемії в країні розпочалася повномасштабна війна і мільйони людей вимушені були змінити місце проживання. Плануючи стратегію національно-патріотичного виховання, варто

враховувати ці аспекти, оскільки воно є невід'ємною частиною загальновиховного процесу.

Національно-патріотичне виховання дітей має здійснюватися одночасно в декількох напрямках, що дозволить досягти максимальної його ефективності.

Такими напрямами можуть стати:

- запровадження до шкільної програми спеціальних предметів та курсів, які дозволять учням отримувати додаткові знання про українську історію й культуру, місце нашої країни у світі;

- проведення позашкільних заходів у цифровому середовищі, які будуть спрямовані на виховання в учнів національної солідарності;

- створення в цифровому середовищі мережі навчально-розважальних каналів, які будуть відповідати віковим особливостям аудиторії та пропонуватимуть дітям цікавий для них матеріал;

- поширення мережі українських патріотичних груп, каналів і спільнот у популярних соціальних мережах;

- залучення існуючих та створення нових навчальних програм і додатків для національно-патріотичного виховання.

Оскільки очевидним стає важливість використання цифрових засобів під час процесу навчання та виховання, то постає необхідність у залученні універсальних цифрових систем, які будуть надавати зручний доступ до навчальних матеріалів, а також забезпечувати при цьому взаємодію між викладачами й учнями та паралельно можуть використовуватися для виховної роботи.

Нині є чимало прикладів успішної інтеграції освітнього процесу до цифрового середовища та зручних навчальних програм, які забезпечують для дітей цікавий і ефективний процес отримання й контролю знань. Такими програмами є навчальний додаток «Вивчаю – не чекаю», дослідно-експериментальна робота «Smartkids» і, звичайно, цифрова платформа «Всеукраїнська школа-онлайн». Цей досвід варто враховувати під час розбудови засобів національно-патріотичного виховання в цифровому

середовищі.

Відповідно до дослідження, опублікованого на порталі «Нова українська школа», можна виділити декілька векторів взаємодії, які добре працюють у процесі побудови спілкування з молоддю. Відповідно до них можна планувати перспективні напрями розбудови національно-патріотичного виховання в цифровому просторі. Отже, такими векторами взаємодії є:

- цілі (певні челенджі та змагання, оскільки молодь любить досягати результату та завойовувати авторитет серед однолітків);

- творчість (це може бути образотворче мистецтво, графічний дизайн, створення музики або кліпмейкерство);

- пригоди (зазвичай молодь любить цікаве дозвілля, і тут можна поєднувати традиційні методи комунікації із цифровими: наприклад, організувати квест у соцмережі з відвідуванням історичних місць або створити віртуальні екскурсії, поєднавши їх з улюбленими для молоді видами цифрового дозвілля);

- комунікація (для дітей та особливо для підлітків важливим є спілкування їхньою мовою, що викликає в них більше довіри й емпатії та дозволяє краще налагодити контакт) тощо.

Отже, у процесі розбудови національно-патріотичного виховання в цифровому просторі варто враховувати вже існуючий досвід освітньо-виховного процесу та використовувати новітні засоби взаємодії з молоддю. Таке поєднання дозволить максимально ефективно налагодити комунікацію з молодим поколінням та створити систему зручних засобів у цифровому середовищі, які будуть у зручній, орієнтованій на вікові особливості формі надавати молоді основи національно-патріотичних цінностей.

Список літератури

1. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі / Національна академія педагогічних наук України. - Київ: «Інтерсервіс», 2022. 52 с.

2. Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи. Науково-аналітична доповідь / В.Ю. Биков та ін. ; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ: 2022. 96 с.

3. Як організувати патріотичне виховання. URL : <https://nus.org.ua/articles/yak->

Федоровська Н. В., м. Київ

ПАТРІОТИЧНЕ ТА ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ КУРСАНТІВ І СТУДЕНТІВ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПРАВОПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ ІЗ ШКОЛЯРАМИ

***Анотація.** Національна академія внутрішніх справ на сучасному етапі прагне виховати правоохоронця гуманним, творчим, відповідальним, з активною життєвою позицією, який міг б реалізувати себе. За період навчання в курсантів та студентів формується ціннісне ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації як найважливішого пріоритету національно-патріотичного виховання.*

***Ключові слова:** патріотичне виховання, правове виховання, українська мова, правопросвітницька робота, курсант, школяр.*

***Abstract.** At the current stage, the National Academy of Internal Affairs strives to educate a law enforcement officer who is humane, creative, responsible, with an active life position, who could realize himself. During the period of study, cadets and students develop a valuable personal attitude towards the Ukrainian people, the Motherland, the state, the nation as the most important priority of national-patriotic education.*

***Keywords:** patriotic upbringing, legal education, Ukrainian language, legal education work, cadet, school student*

Правове виховання є одним з необхідних механізмів розвитку правового суспільства, а також засобом подолання деформацій правосвідомості та правової культури громадян. Ефективність механізму управління правовиховним процесом залежить не лише від зусиль державних організацій, а й від активної участі інститутів громадянського суспільства. Крім того, правове виховання не може бути відокремлене від національно-патріотичного як на рівні державних програм, дошкільного, шкільного та навчання в закладах вищої освіти, так і на рівні діяльності громадських організацій. Адже метою патріотичного виховання є формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до Українського

народу, Батьківщини, держави, нації тощо [1, с. 14].

В умовах сьогодення, коли Україна ціною життя Героїв Небесної Сотні, зусиллями Збройних сил України, зокрема і добровольців, територіальної оборони, Національної поліції, волонтерів відстоює свободу й територіальну цілісність, пріоритетного значення набуває національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання молоді.

Українців намагалися позбавити усіх ознак культурної та духовної самостійності. На сучасному етапі розвитку України, коли є пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникла нагальна необхідність переосмислення зробленого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних і національно-мовних особливостей;
- рівність усіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

Патріотичне виховання курсантів та студентів Національної академії внутрішніх справ здійснюється керівництвом академії та інститутів, курсовою ланкою інститутів, відділом виховної, соціальної роботи й дозвілля, науково-педагогічним складом, а також кураторами навчальних груп під час освітнього процесу, через систему виховних заходів, гурткову роботу, проведення екскурсій, зустрічей із видатними особами держави, волонтерство, участі в наукових заходах з метою підвищення авторитету поліції, формування та розвитку в учасників освітнього процесу особистої відповідальності за виконання вимог Конституції та законів України, вірності Присязі, формування

особистої відповідальності за свідоме виконання правил етичної поведінки поліцейських, високої духовної культури і моральних якостей, почуття патріотизму, державного світогляду.

Патріотизм в Україні традиційно завжди мав духовні корені, насичені Православною вірою, яка вчить нас любити Батьківщину, як рідну матір, а якщо треба буде, то захищати її до останньої краплі крові.

Нагальною необхідністю для українців залишається вивчення історії України, думати про її героїчне минуле, про майбутнє своєї нації, про розбудову своєї країни і своє місце в цьому процесі. Як кажуть розумні люди, що далі ми спроможемося подивитися назад, то далі побачимо вперед: чим глибше ми пізнаємо свою історію, тим більше в нас шансів не повторювати помилок минулого, тим успішнішим буде наш життєвий шлях [2, с. 131].

Слід наголосити також, що провідна роль у вихованні молоді належить українській мові як духовному стержню нації. Рідна мова – найважливіший засіб патріотичного виховання. Вона була і є важливою сферою впливу на національну свідомість молоді. Розуміння курсантами та студентами процесу повернення до рідних коренів, витоків українства, національного самоствердження і саморозвитку вже є проявом патріотизму. Молодь має усвідомити, що без оволодіння державною мовою неможливо стати повноцінним громадянином своєї держави, патріотом України та й просто інтелігентною людиною, кваліфікованим спеціалістом будь-якої галузі господарства. Актуальними нині є думки І. Огієнка та В. Сухомлинського про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а з нею витворена культура, яка стає душею нації, її духом.

Так, у межах національно-патріотичного виховання курсанти навчально-наукового інституту № 3 Національної академії внутрішніх справ відвідали музей-студію «Сила патріотизму» Героя України Володимира Матвієнка для ознайомлення із життєвим шляхом Героя України, батьком української гривні. При особистій зустрічі у 2017 р. Володимир Павлович Матвієнко побажав курсантам: «Навчайтеся для себе! Любіть Україну і будьте патріотами!» [3], а

2021 р. курсанти переглянули документальний фільм «Соловей співає, доки голос має» [4], який має на меті розвінчати міфи, що побутують у нашому інформаційному просторі й активізувалися, зокрема, з 2014 р. Фільм важливий і цікавий для будь-кого, кому болить Україна й проблеми мовного питання [5]. У фільмі висвітлено Атлас української мови (зібрання лінгвістичних карт, на яких відбито поширення явищ української мови на всій території її побутування, загальномовний національний атлас). 2006 р. за роботу над атласом колективу авторів була присуджена Державна премія України в галузі науки і техніки, серед них був мій дідусь – мовознавець Іван Олексійович Варченко.

Як відомо, велике починається з малого. Любов до України починається з любові до рідного дому, рідної малої батьківщини. Велику роботу з патріотичного виховання курсантів і студентів проводить куратор, а під час правопросвітницької роботи із школярами набувають власного досвіду комунікації та формування вже в учнів норм правової культури, поваги до Конституції, законодавства України, законів під час проведення занять на тему «Закон-єдиний для всіх», «Закон і право», «Відповідальність неповнолітніх», «Права дитини».

Отже, мета патріотичного виховання конкретизується через систему таких виховних завдань:

- утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного й історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та

способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства, спілкуватися з соціальними інститутами, органами влади, спроможності дотримуватись законів та захищати права людини, готовності взяти на себе відповідальність, здатності розв'язувати конфлікти відповідно до демократичних принципів;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності, працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- формування мовленнєвої культури;

- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [6].

Патріотизм складає найважливішу ціннісну основу будь-якого демократичного суспільства та виступає суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку й розкриття всіх потенціальних соціальних можливостей у духовній, економічній і соціальних сферах життя суспільства. Тому метою Національної академії внутрішніх справ на сучасному етапі є виховати правоохоронця гуманним, творчим, відповідальним, з активною життєвою позицією, який міг б реалізувати себе. А також формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації як найважливішого пріоритету національно-патріотичного виховання.

Список літератури.

1. Гусарев С.Д. Вітальне слово! Актуальні питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану : матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки та пам'яті С. М. Леґуші (Київ, 19 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. 368 с. С. 14.

2. Череповська Н.І. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді : навчально-методичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2017. – 156 с.

3. Сила патріотизму (30.11.2017). URL: <https://www.naiou.kiev.ua/news/sila-patriotizmu.html>.

4. Документальний фільм «Соловей співає. Доки голос має». URL:

<https://youtu.be/Y9cuoFJR-OA>, <https://www.youtube.com/watch?v=rDErIyEQFGM>

5. Кураторська година: курсанти ННІ № 3 НАВС відвідали музей-студію «Сила патріотизму» (09.02.2021). URL : <https://www.naiu.kiev.ua/news/kuratorska-godina-kursanti-nni-n-3-navs-vidvidali-muzej-studiyu-sila-patriotizmu.html>

6. Національно-патріотичне виховання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>

Хлєбїк С. Р., м. Ніжин

ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** У статті охарактеризовано сутність сучасного процесу патріотичного виховання в контексті війни рашистів проти України. Акцентовано увагу на тому, що національна спрямованість та демократизація освіти в Україні вимагають реалізації та більш широкого використання ефективних технологій формування національної свідомості молоді. Розкрито потенціал технології дебатів у вихованні громадянської компетентності підлітків в умовах закладу позашкільної освіти.*

***Ключові слова:** національно-патріотичне виховання, підлітки, громадянська компетентність, технологія дебатів.*

***Abstract.** The article describes the essence of the modern process of patriotic education in the context of the Rashist war against Ukraine. Attention is focused on the fact that the national orientation and democratization of education in Ukraine requires the implementation of a wider use of effective technologies for the formation of the national consciousness of the youth. The potential of debate technology in fostering the civic competence of teenagers in the conditions of an out-of-school education institution is revealed.*

***Key words:** national-patriotic education, teenagers, civic competence, debate technology.*

Національно-патріотичне виховання нині покликане сформувати в учнівської молоді такі якості, як національна самоідентифікація, усвідомлення своєї належності до Нації Героїв – модерного українства, недекларативний патріотизм, дієва любов до України, готовність до подвигу й самопожертви в ім'я Батьківщини, до виконання свого патріотичного обов'язку, мужність, стійкість, відвага. Сьогоднішній виховний процес здійснюється в реальному часі – у героїчний період сучасної історії України, яскравого сплеску патріотичної свідомості й масового героїзму українського народу, який обстоює не лише свою свободу й суверенітет у двобої з ворогом; вияву небаченої досі жертвності українців, яких об'єднала спільна біда і гордість за свій народ, за самих себе й відповідальність перед людством.

Водночас потреби сталого післявоєнного розвитку України зумовлюють

необхідність створення адаптивної системи, за розвиток і вдосконалення якої відповідальність переходить від держави до всього суспільства. Відповідно в такій системі увага фокусується на проблемі формування громадянина, здатного до ефективної участі в демократичних процесах. У таких умовах важливим вектором розвитку освітньої системи України стає підготовка теперішніх і майбутніх поколінь до життя у співтоваристві європейських демократій. А першочерговим завданням є забезпечення умов для формування теоретичних і практичних складових соціальної і громадянської компетентності української молоді для ефективного виконання соціальних ролей у такому суспільстві.

Подальший розвиток демократичного і правового суспільства, зростання темпів трансформації суспільних відносин у післявоєнній Україні вимагає нового підходу до виховання сучасного громадянина. Особливої актуальності набуває розробка та практичне забезпечення нової системи громадянського виховання, мета якої – формування в учнів комплексу громадянських якостей, компетентностей та активної громадянської позиції.

Цей аспект виховної роботи в практиці закладів освіти реалізується за допомогою ряду нормативних документів: постанови Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2020 року № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки», Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Розробка нових підходів до визначення теоретичних засад розвитку громадянської компетентності їхніх вихованців, використання інноваційних технологій в роботі сучасного закладу позашкільної освіти є важливим завданням позашкільної педагогіки.

Дослідженням питання формування громадянської компетентності присвячено наукові роботи: О. Кучера, О. Пометун, Т. Смагіної, Г. Чорної та інших. У їхніх наукових дослідженнях висвітлено різні підходи до обґрунтування змісту і структури громадянської компетентності молоді, визначені критерії й показники її сформованості, характеризуються педагогічні

умови, форми і методи виховання в позашкільній діяльності. Спільним у висновках дослідників є те, що особистість, яка має сформовану громадянську компетентність, у своїй суспільній діяльності здатна захищати власні інтереси, права та свободи, відповідально виконувати громадянські обов'язки в межах своєї громади та країни в цілому; уміти взаємодіяти з органами державної влади на користь собі й суспільству; робити свідомий вибір під час прийняття індивідуальних і колективних суспільно важливих рішень.

Важливою особливістю громадянської компетентності дітей підліткового віку є розуміння того, що людина навіть у шкільному віці вже є суб'єктом громадського життя. Вона здатна оцінити свій рівень включеності в цей процес та його результативність. Важливою характеристикою громадянської компетентності підлітків є її позитивна спрямованість, яка відображає почуття й емоції дитини щодо об'єктів громадського життя; ступінь зацікавленості у вирішенні суспільних і громадських проблем. Основними показниками сформованості громадянської компетентності підлітків є: готовність брати участь у суспільному житті, толерантність, відповідальність і наявність чіткої громадянської позиції.

Важливий вплив на розвиток громадянської компетентності має діяльність підлітків у закладах позашкільної освіти. Формування й розвиток громадянської компетентності особистості є життєво важливими для утвердження громадянського суспільства і тому потребують упровадження інноваційних технологій в роботу закладів і установ за різними напрямками позашкільної освіти, а саме – технології дебатів. Використання цієї технології у вихованні громадянської компетентності підлітків у закладах позашкільної освіти якраз і спрямовано на формування здатності: орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод інших громадян; виконувати громадянський обов'язок у межах місцевої громади та держави загалом; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України.

Дослідженням дебатів як педагогічної технології та можливостей її використання в освітніх і виховних процесах займалися такі науковці, як: Н. Боярський, С. Наумов, О. Пометун, А. Шнайдер, М. Шнурер, М. Масютіна, О. Зима, Т. Ремех та інші. За їхнім визначенням, метою педагогічної технології дебатів є виховання громадянина з розвинутими інтелектуальними здібностями, творчим відношенням до світу, почуттям особистої відповідальності за стан екологічної ситуації в країні та світі загалом, здатного до продуктивної перетворювальної суспільно-громадської діяльності

Педагоги-практики (М. Масютіна та інші) вважають, що дебати як педагогічна технологія відповідає таким критеріям: відтворюваність, керованість та ефективність. Відтворюваність полягає в можливості масового застосування технології в закладах позашкільної освіти. Керованість передбачає планування, проектування виховного процесу, поетапної діагностики, варіації форм і методів роботи з метою корекції результатів. Ефективність гарантує досягнення певного стандарту виховної діяльності.

Дебати – це чітко структурований та спеціально організований публічний обмін думками між двома сторонами з актуальної теми, основною метою при цьому є отримання певного результату, а саме формування в слухачів позитивного враження від власної позиції. Технологія дебатів, як і будь-яка педагогічна технологія, має свій алгоритм реалізації та складається з п'яти послідовних етапів: орієнтація, підготовка до проведення дебатів, власне дебати і обговорення дебатів, післядія. Термін реалізації та значення кожного з етапів визначається метою й завданнями освітнього процесу, особливостями теми, проблеми, індивідуальними й віковими особливостями, рівнем розвитку школярів. Так, етап орієнтації залежно від рівня розвитку школярів або складності теми може охоплювати від кількох хвилин до години. Етап підготовки до проведення дебатів при достатньому рівні освіченості учнів може займати декілька хвилин заняття, хоча зазвичай займає досить багато часу поза заняттям.

Беручи участь у дебатах, підлітки готують себе до активного

громадського й державного життя, підвищують свій рівень сформованості громадянськості. Уміння, що були сформовані в дебатах, необхідні в різноманітних сферах життєдіяльності, а саме – взаємодії в соціумі, політичній та правоохоронній діяльності, державному й публічному управлінні, дипломатії тощо. Дебати дають змогу учням розвивати свої комунікативні навички, навчають збирати та аналізувати інформацію, формулювати висновки на основі доказів, давати оцінку діям інших і своїй діяльності.

Отже, виховання громадянської компетентності підлітків виявляється у сформованому досвіді соціальної взаємодії з оточенням та передбачає вдосконалення знань та уявлень про суспільні й політичні процеси, що відбуваються в країні, екологічні проблеми навколишнього середовища, взаємозв'язок громадян і суспільства, здобуття практичних умінь і навичок, засвоєння моделей поведінки, необхідних для виявлення громадськості, захисту громадянських цінностей і ціннісних орієнтацій старшокласника; набуття досвіду вирішення проблемних ситуацій та самостійного розв'язання конфліктів приватного й публічного життя людини в громадянському суспільстві. Застосування технології дебатів у діяльності закладів позашкільної освіти ефективніше за інші педагогічні технології, сприяє формуванню й розвитку критичного мислення учнів, умінню вибудовувати та аргументувати свої висловлювання, ставити запитання й шукати відповіді на них, долати власні сумніви. Дебати дають можливість кожному учаснику ділитися один з одним знаннями, враженнями, інтересами, розвивати уміння, здібності, навички, які він отримав саме тут, та сприяє вирішенню питань морального, розумового, естетичного виховання учасників.

Список літератури.

1. Безлюдна Н. Особливості національно-патріотичного виховання молодших школярів в умовах воєнного стану. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи, 2022. № 2(8), С. 76–83. URL: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(8\).2022.268057](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(8).2022.268057)
2. Кучер О. А. Формування громадянської компетентності учнів профільних класів засобами варіативних суспільствознавчих предметів: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2014. 252 с.
3. Навчання, виховання та розвиток у контексті життєвих перспектив особистості : Збірник матеріалів Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнародною участю. (м.

Бердянськ, 25 квітня 2019 р.). Бердянськ : БДПУ, 2019. 364 с.

3. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири: монографія / В.М. Шахрай та ін. Київ, 2019. 136 с.

*Цикало Н., с. Олександрівка
Покровського р-ну. Дніпропетровської обл.*

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СИСТЕМА ЗАХОДІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ГРОМАДЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

***Анотація.** У статті розглядаються особливості національно-патріотичного виховання молоді як складової освітнього процесу на сучасному етапі. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до формування творчо обдарованої особистості, охарактеризовано моральні цінності, які покладено в основу виховання патріотизму та національної свідомості молоді.*

***Ключові слова:** національне виховання, патріотичне виховання, усебічно розвинена особистість, формування патріотизму, національна свідомість.*

***Abstract.** The article describes youth's features of national and patriotic education at the present stage. Yrounded necessity of complex approach of the creatively gifted personality. Described the moral values which are fixed in basis of education of patriotism and national consciousness of young people.*

***Key words:** national education, patriotic education, comprehensively developed personality, formation of patriotism, national consciousness.*

Патріотизм є ціннісною основою будь-якого суспільства і виступає не лише чинником інтеграції нашої нації, а й істотним мотивом саморозвитку та розкриття всіх потенційних можливостей кожної людини в духовній, економічній і соціально-політичній сферах.

У сучасних умовах національно-патріотичне виховання підростаючого покоління набуває особливої актуальності, тому що воно викликане потребою формування почуття любові та відданості Батьківщині, національної гордості, служіння своєму народові, розуміння та співпереживання його історії й культури, прагнення утвердження у світі як високорозвиненої, конкурентоспроможної нації, суспільства і держави.

Аналіз становлення та розвитку ідей патріотичного виховання вказує на те, що ця проблема завжди займала одне з провідних місць у вітчизняній педагогічній думці. Упродовж багатьох століть до неї зверталися видатні вчені, педагоги, психологи, філософи, політичні діячі. Але зараз, коли Україна

переживає дуже важкі часи, ця тема є надзвичайно актуальною.

Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотичного виховання зверталися Г.Ващенко, О.Духнович, А.Макаренко, О.Огієнко, С.Русова, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський, Я.Чепіга та інші видатні вчені й педагоги. У своїх працях вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини.[5, с. 60]

В умовах, коли Україна, з одного боку, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, а з іншого – знаходиться в стані загрози її національній безпеці, національно-патріотичному вихованню належить пріоритетна роль.

Нині з урахуванням нових суспільно-політичних реалій в Україні, пов'язаних з російською агресією, усе більшої актуальності набуває питання виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, її захисту, активної громадянської позиції тощо. Адже саме патріотизм породжує впевненість у собі, волю в перемогу, віру у свою націю, свій народ, вселяє у звичайну людину силу, яка дає міць іти впевнено та безстрашно до мети в єдності зі своїм народом.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, важливо, щоб кожен заклад освіти став для дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового брати на себе відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві [7].

З огляду на це, необхідно виокремити ключові аспекти патріотичного виховання в умовах освітнього закладу, а саме:

- необхідно виокремити як один з найголовніших напрямів виховної

роботи національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну;

- необхідно виховувати в учнівської молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних і культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності;

- системно здійснювати виховання громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження й пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Батьківщини;

- важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги й любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України;

- формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці [4]

Важливою складовою системи патріотичного виховання є *громадянськість*. Громадянськість – це спрямованість особистості на інтереси держави й суспільства та відповідна система відносин особистості з іншими в умовах держави, формування ідеалу прогресивного демократичного, правового, соціального, державного устрою [3, с. 39]

Громадянськість відображає життя людини як громадянина, орієнтує на виявлення особистісного, громадянського, професійного і сімейного становлення.

Важливою складовою патріотизму є також *духовність*, тому зі свого боку духовно-моральне виховання є складовою патріотичного виховання.

Духовність, мораль – це ядро, основа, фундамент людини, людства, фундамент будь-якої країни. Духовність – це не фанатична релігійність, духовність – це постійне вдосконалення Духа до такого піднесеного стану, коли людина не в змозі творити поганого, коли в ній сформується братерське ставлення до всього суцього на Землі. Це уміння бути самим собою, мати неповторність світобачення, розвивати природний потенціал, бути цілеспрямованим та готовим до постійного вдосконалення.

Невід’ємною складовою патріотизму є **національна свідомість**.

Національна свідомість – це сукупність соціальних, економічних, політичних, моральних, етичних, філософських, релігійних поглядів, норм поведінки, звичаїв і традицій, ціннісних орієнтацій та ідеалів, у яких виявляються особливості життєдіяльності націй та етносів. Основними складовими національної свідомості виступають:

- сприйняття навколишнього світу та ставлення до нього;
- усвідомлення національно-етнічної належності;
- ставлення до історії та культури своєї національно-етнічної спільноти;
- толерантне ставлення до представників інших націй і національностей;
- патріотичні почуття й патріотична самосвідомість;
- усвідомлення національно-державної спільноти [2]

У сучасних умовах пріоритетною частиною патріотичного виховання є **військово-патріотичне виховання**, зорієнтоване на формування готовності до захисту Вітчизни, розвиток бажання здобувати військові професії, формування психологічної й фізичної готовності проходити службу у Збройних силах України як особливому виді державної служби.[6]

У роботі, присвяченій патріотичному вихованню молоді, Вансєв О.Н. виділяє такі види й форми молодіжної діяльності:

- участь у різних молодіжних організаціях, органах студентського самоврядування, координаційних радах;
- соціальні проекти молоді на громадських засадах;
- волонтерські проекти.

За допомогою участі в соціальних проєктах молодь має можливість самореалізації, налагодження зв'язків і комунікацій, підвищення творчого потенціалу.

На підвищення соціальної активності молоді спрямовані завдання патріотичного виховання:

- утвердження у свідомості й почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного й історичного минулого України;

- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;

- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника, героя;

- формування толерантного ставлення до інших народів, культур, традицій;

- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності: працелюбності, свободоловства, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;

- спонукання до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму та ін. [1, с. 88-91].

Патріотичне виховання має бути стрижнем усієї навчально-виховної роботи, оскільки ми повинні виховати особистість, яка має почуття гордості за свою державу, сумлінно виконує громадські обов'язки, усвідомлює соціальні потреби Батьківщини та українського народу, любить близьких і рідних людей. Без цього в людини немає обличчя, вона втрачає себе.

Патріотизм – це стиль життя. Нові акценти національно-патріотичного виховання можна звести до такого:

- громадянам України потрібно навчитися жити в повазі;

- осердя сучасного патріотичного виховання – вироблення переконаності

в тому, що сила українців в їхній єдності;

● потрібно починати будувати державу, засновану на конституційному патріотизмі.

Війна на території нашої Держави, ідеї гуманізації й демократизації освіти вивели на якісно новий рівень уявлення про патріотичне виховання як педагогічну категорію, яка нині переживає оновлення та вкотре підтверджує незламність сили волі, національної свідомості та міці кожного Українця-патріота! Тому нині, в умовах війни, провідною метою в кожному закладі освіти має стати виховання особистості на засадах феномену ПАТРІОТИЗМУ!

Список літератури.

1. Ванев О.Н. Патриотическое воспитание: возможности муниципальной политики. Право и образование. 2010. № 2. С. 83-92
2. Каністратенко Н.О. Інноваційні підходи до формування національно-патріотичних цінностей. URL: <http://surl.li/eydpt>
3. Кловак Г., Ткаченко В. Формування етнічної самосвідомості школярів - важлива проблема сучасної національної школи України. Учитель. 2000. № 1-3. С. 38-40.
4. Методичні рекомендації щодо національнопатріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. URL: <https://dspu.edu.ua/wp.pdf>
5. Соціальна робота в Україні: теорія і практика. Науково-методичний журнал. 2012. №2. С. 58-67.
6. Тімкін І.Ф.. Сучасні підходи до розуміння національно-патріотичного виховання молоді. URL: <http://surl.li/eydin>
7. Устименко І.П.. Патріотичне виховання учнівської молоді. URL: https://znayshov.com/FR/14285/PP_1_2-28-31.pdf

Череповська Н. І., м. Київ

ПАТРІОТИЗМ МОЛОДІ ЦИФРОВОЇ ДОБИ: ІННОВАЦІЇ РОЗВИТКУ

Анотація. Актуальність національно-патріотичного виховання завжди є пріоритетним питанням в українському суспільстві, тим більше в умовах війни й психологічно-інформаційної зокрема. У цифрову добу під впливом сучасних інформаційних технологій, патріотизм молоді набуває можливості проявлятися в цифровому просторі. Для того, щоб актуалізація патріотичної активності учнівської молоді в соціальних мережах була конструктивною, розвиток патріотизму потребує інноваційних засобів в контексті медіаосвіти.

Ключові слова: патріотизм, цифрова доба, інноваційні засоби розвитку, медіаосвіта.

Abstract. The relevance of national-patriotic education is always a priority in Ukrainian society, especially in the conditions of war – psychological and informational one in particular. In the digital age under the influence of modern information technologies, the patriotism of the youth acquires the opportunity to manifest itself in the digital space. In order for the actualization of the patriotic activity of student youth in social networks to be

constructive, the development of patriotism requires innovative means in the context of media education.

Keywords: *patriotism, digital age, innovative means of development, media education.*

Проблема патріотизму молоді цифрової доби полягає у наступному. Бурхливий розвиток інформаційно-цифрових технологій сприяв тому, що багато видів діяльності, комунікації людини, її духовно-моральних практик частково «перемістилися» у цифровий простір. Зокрема, спостерігається наявність феномену масової патріотичної активності молодого покоління, яка актуалізується виключно в іншій, віртуальній реальності й соціальних мережах у тому числі. Водночас, відсутність психолого-педагогічного інструментарію впливу на розвиток і регулювання саме такого прояву патріотичної активності молоді вказує на проблему методичного характеру.

Метою є розробка системи інноваційних засобів, спрямованої на розвиток патріотичної самосвідомості учнівської молоді та її конструктивної патріотичної активності в інтерактивному інформаційному середовищі.

Виклад основного матеріалу

Патріотизм громадян для будь-якої сучасної держави завжди має стратегічне значення, як важливий інструмент збереження національної ідентичності, консолідації суспільства, як ефективний засіб протидії ворожій агресії. Нині, під час повномасштабної війни та ідеологічного впливу з боку агресора, активний патріотизм українців стає більш, ніж затребуваним. І саме тому, цілеспрямоване системне впровадження осучасненого національно-патріотичного виховання молоді у навчальних закладах є нагальною потребою. Треба визнати, що питання національно-патріотичного виховання молоді в незалежній Україні завжди було актуальним і за останні роки виокремилася у надважливе завдання державного рівня, про що свідчить шерег останніх нормативно-правових документів (2019; 2021).

Патріотизм, як і багато інших ідей і понять європейської цивілізації, походить з античної культури. Тому, поширене визначення категорії патріотизму у філософії становить загальний принцип емоційної та морально-етичної прив'язаності до Батьківщини, який визначає особу як свідомого

громадянина. Категорію патріотизму можна розглядати не тільки у плані філософії, а й у контексті суспільних наук: з позицій історії, педагогіки, психології та ін. Нова галузь психології – медіапсихологія розглядає патріотизм молоді в контексті медіаграмотності особистості, як нової якості сучасного патріота [6].

Ідея патріотизму у різні історичні часи посідала важливе місце у житті будь-якої держави, виконуючи функцію як захисту суспільства, так і його єдності. Разом з тим, кожна історична доба вимагала від патріота, окрім любові до Батьківщини, готовності жертвувати своїми інтересами заради неї, певних специфічних якостей, які б відповідали актуальним викликам. Так, у ХХ ст. від українських патріотів, крім патріотичних переконань, спрямованих на здобуття української самостійної держави, вимагалися фізичний гарт, володіння зброєю, сила духу і характеру [3]. Нині, не зважаючи на актуальність і затребуваність цих якостей в умовах «гарячої» фази російсько-української війни, виникає потреба в інших, не менш актуальних когнітивно-інструментальних якостей. Саме вони надають можливість сучасному патріоту успішно «воювати» в іншій реальності, обумовленої цифровою добою.

Особливості патріотизму цифрової доби. Розвиток інформаційно-цифрових технологій сприяв виникненню таких феноменів, як: кіберпростір, кіберсоціалізація, інтерактивне інформаційне середовище, удосконалив формат ведення інформаційних воєн та ін.

Крім того, новітні технології створили й нові умови для актуалізації та подальшої трансформації багатьох видів людської діяльності: навчання, праці, творчості, спілкування у новому, цифровому форматі. Зокрема, це стосується і прояву такої важливої складової духовно-моральних цінностей особистості, як патріотизм. Так, останнім часом помітною стала активізація патріотизму в інформаційному просторі українського сегменту. На нашу думку, вона була спричинена двома основними факторами: російською агресією, яка розпочалася у 2014 році й нині перейшла у повно масштабну війну з активними бойовими діями та інтенсифікацією ідеологічної війни у безмежному просторі інтернет, а

також широкими можливостями доступу населення України і молоді у тому числі, до цифрових технологій й соціальних мереж зокрема. Саме це й сприяло виникненню такого нового соціокультурного феномену, як масовий прояв патріотизму українських користувачів інтернет в інтерактивному інформаційному просторі. Зазначене явище представлено: 1) патріотичною поведінкою українців в соціальних мережах у вигляді активних «лайків» / «дезлайків», поширення ними проукраїнського, патріотичного медіаконтенту, активної участі у створенні постів, написанні коментарів до постів, участі у спеціально створених чатах, на тематичних сторінках та ін.; 2) діяльністю, спрямованою на організацію патріотичних заходів і масових у тому числі, що здійснюються як в інформаційному просторі, так і в реальності (флешмоби, мистецькі проекти, акції підтримки когось/чогось); 3) активними діями, щодо реалізації волонтерської допомоги, а також збір коштів для ЗСУ у форматі індивідуальних електронних переказів та ін.

Таким чином, новітні технології цифрової доби надають можливість людині проявляти своє ставлення до Батьківщини, свої світоглядні позиції, переконання, а також патріотичні дії в іншій, додатковій реальності «третього» світу – кіберпросторі. Насамперед, кіберпростір як інформаційне середовище створює майданчик для здійснення духовно-моральних практик: допомагає патріотам не тільки знайти однодумців, а й надає різні формати для спілкування з ними. Крім того, кіберпростір пропонує інформацію – безліч різноманітного медіаконтенту патріотичного змісту будь-якого формату: фото, картинки, відео, стріми, текстові матеріали, художні, документальні стрічки, прямі трансляції подій, флешмоби тощо. Своєю чергою, кіберсоціалізація сприяє процесу самостійної / стихійної патріотизації особистості, незалежно від ціннісних орієнтацій в її родині або у зв'язку з незадовільним рівнем національно-патріотичного виховання в школі, коледжі, виші. Інформаційна війна, що здійснюється проти України, передусім у ЗМІ та кіберпросторі, потенційно активізує патріотизм нашої молоді, мотивує її патріотичну активність не тільки в реальному світі, а й безпосередньо на умовній території «інформаційної

битви» за свідомість українців в інформаційному просторі.

Отже, суттю патріотизму цифрової доби, як соціально-психологічного утворення, є такі усталені якості патріота, як ставлення до Батьківщини, усвідомлення певних морально-етичних цінностей і світоглядних позицій, а також здійснення патріотичних дій, що підтверджують його переконання, в реальному світі. Разом з тим, завдяки цифровим технологіям, патріотизм цифрової доби отримав додаткову можливість актуалізуватися в якості патріотичної активності споживачів в техногенному інформаційному середовищі. Ця патріотична активність інтерактивному інформаційному середовищі – інформаційний патріотизм, є способом прояву патріотичних якостей, властивих особистості, але в іншому вимірі – вимірі кібер реальності [7; 8].

Розвиток патріотизму молоді цифрової доби розглядається нами з позиції інноваційності виховного процесу. Інновація розвитку патріотизму молоді полягає у застосуванні рефлексивного підходу. В його основі лежить рефлексія особистості, яка спрямована передусім на самовизначення себе українським патріотом, усвідомлення своїх цілей, дій, поведінки, спілкування з іншими у контексті патріотизму як в реальному житті, так і в кіберпросторі.

Використання рефлексивного підходу та необхідність застосування рефлексивних методів обумовлено психологічними особливостями розвитку дітей старшого підліткового віку [4]. Цей віковий період є важливим для розвитку патріотичної самосвідомості особистості саме тому, що у старших підлітків виникає неабиякий інтерес до себе, до якостей своєї особистості, з'являється потреба оцінити себе, порівняти з іншими, потреба розібратися у своїх почуттях, переживаннях. Для них вже є характерними схильність до самоаналізу, здатність до самовиховання. Також, у цей вік завершується період формування соціально-моральних оцінок. Крім того, у старших підлітків виникає зацікавленість щодо внутрішнього світу інших людей, порівняння себе з ними. Усі ці ознаки психологічного розвитку дітей старшого підліткового віку є передумовою їх подальшого духовного розвитку і, на нашу думку,

потребують застосування рефлексивних методів. Саме рефлексивні практики патріотичного змісту, орієнтовані на самопізнання, само оцінювання та взаєморозуміння у спілкуванні з іншими, здатні підвести особистість до свідомого патріотичного самовизначення. Тому застосування рефлексивного підходу у процесі розвитку патріотизму старших підлітків вважаємо доцільним. До того ж, системні рефлексивні практики патріотичного змісту можуть значно оптимізувати усталені форми роботи в галузі національного патріотичного виховання молоді у цілому.

У нашому контексті рефлексивні методи є інструментом розвитку патріотизму і ґрунтуються на активізації таких видів рефлексії, як інтелектуальна, особистісна, комунікативна, а також змішаного типу.

Інтелектуальна рефлексія, як сприймання, аналіз інформації, ситуації, узагальнення, виникає під час вирішення інтелектуальних завдань. У процесі розвитку патріотизму її актуалізація передбачена у таких методах, як міні-лекція та аналіз і обговорення візуального та іншого дидактичного матеріалу.

Особистісна рефлексія проявляється у тому, як підліток аналізує себе, свої емоції, почуття, думки, дії, вчинки, свої морально-етичні позиції. Реалізується через метод написання есе та виконання індивідуальних домашніх завдань.

Комунікативна рефлексія передбачає з боку особистості аналіз поведінки і вчинків інших, міркування про ставлення щодо себе з боку інших, своє ставлення до інших, до соціуму. Здійснюється за допомогою застосування методів дискусії, діалогу / полілогу в груповій роботі.

Змішаний вид рефлексії – інтелектуально-особистісно-комунікативний – виникає в ситуаціях, коли необхідно аналізувати інформацію, висувати креативні ідеї, відстоювати власні пропозиції, враховуючи при цьому, думки інших учасників. Реалізується за допомогою методу стимулювання творчої активності, який спрямовує учнів на пошук ідей, образів, розробку проєктів та їх колективного втілення у патріотичний медіаконтент [9].

За змістом усі інноваційні засоби розвитку патріотизму структуровані у

три розвивальні модулі, які спрямовані не тільки на розвиток особистісних психічних новоутворень особистості, як от патріотична самосвідомість, а й на розвиток провідних функцій інформаційного патріотизму як патріотичної активності в кіберпросторі. Ними є: оптимальне поширення в соціальних мережах проукраїнського, патріотичного медіаконтенту; конструктивна протидія ворожій, антиукраїнській пропаганді в українському інформаційному сегменті; активне творення оригінального патріотичного медіаконтенту як просування українських цінностей і сенсів в інтерактивному інформаційному просторі.

Загальний формат проведення заняття з розвитку патріотизму передбачає застосування таких форм роботи як: фронтальна, групова, індивідуальна. Серед них переважають інтерактивні форми: дискусії, спільні обговорення, робота у групах. Саме тому, за таймінгом, (але не за значущістю!), завдання індивідуального характеру їм значно поступаються.

Варто зазначити, що важливим для успішної реалізації інноваційних засобів розвитку патріотизму молоді є активне використання сучасних інформаційно-комунікативних можливостей та застосування цифрових технологій на заняттях, зокрема індивідуальних гаджетів.

Також зауважимо, що освіта має взяти на себе роль керування патріотичною активністю особистості в кіберпросторі, яке в перспективі може трансформуватися в самокерування. Ця функція визначається як медіаорієнтаційна, способом якої є медіаосвіта [5].

Висновки. Зазначено роль патріотизму українського суспільства в умовах російсько-української війни та виокремлено нову якість патріота як розвинену когнітивно-інструментальну здатність оптимально діяти в іншій реальності, обумовленої цифровою добою.

Визначено патріотичну активність українців в інтерактивному інформаційному середовищі як прояв патріотизму в цифровій реальності.

Запропоновано інноваційні засоби розвитку патріотизму старших підлітків, зокрема оптимізацію їх патріотичної активності в кіберпросторі.

Суттю інноваційних засобів є рефлексивний підхід щодо розвитку патріотизму старших підлітків, освоєння ними цілеспрямованої рефлексії своєї діяльності, взаємодії з іншими, патріотичного самовизначення і конструктивної активності у соціальних мережах.

Вважаємо, що подальші розвідки доцільно спрямувати на вивчення патріотизму як складової цифровізації українського суспільства й освіти в умовах війни.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
2. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text>
3. Донцов Д. Патріотизм. Львів: Книгозбірня Вістника, 1936.
4. Найдьонова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград: Імекс ЛТД. 2015.
5. Слюсаревський М.М. Медіаорієнтаційна функція освіти як відповідь на виклики інформаційної доби. В Наукові студії із соціальної та політичної психології. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Вип. 33(36), 2013
6. Череповська Н. І. Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді: навчально-методичний посібник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2017
7. Череповська Н. І. Медіапсихологічні особливості патріотизму в інформаційну добу. Наукові студії з соціальної та політичної психології. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. № 48(51), 2021.
8. Череповська Н. І. Патріотична активність молоді в соціальних мережах: медіаторчість. Медіаторчість в сучасних реаліях: протистояння медіатравмі. Випуск четвертий. Матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції з міжнародною участю. (м. Київ, 25 червня 2021 р.). URL: http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Cherepovska_Patriotychna_aktyvnist_molodi_mediatorchist.pdf
9. Череповська Н. І. Оновлення національних символів у контексті розвитку інформаційного патріотизму молоді. Історія в нас і ми в історії: психологія історичної пам'яті. Матеріали V Круглого столу з міжнародною участю. (м. Київ, 25 жовтня 2021 р.). URL: <https://ispp.org.ua/2021/12/23/materiali-v-kruglogo-stolu-z-mizhnarodnoyu-uchastyu-mi-v-istoriii-i-istoriya-v-nas-psixologiya-istorichnoii-pamyati-25-zhovtnya-2021-r-m-kiiv/>

Чижевський Б. Г., м. Київ

ВИХОВАННЯ ЛЮДСЬКОСТІ – ОСНОВНА СКЛАДОВА ЗАХИСТУ, ОБОРОНИ ТА ПЕРЕМОГИ

***Анотація:** Акцентовано увагу на пріоритетних напрямках виховання підростаючого покоління України. Особливого значення надано аспектам людськості й добра, формуванню чистоти думки, організації розумового виховання та забезпеченню козацького виховання.*

***Ключові слова:** людськість, доброта, думка, розумове виховання, козацьке виховання.*

***Abstract.** Attention is focused on the priority areas of education of the younger generation of Ukraine. Particular importance is given to the aspects of humanity and goodness, the formation of purity of thought, the organization of mental education and the provision of Cossack education.*

***Keywords:** humanity, kindness, thought, intellectual education, Cossack education.*

Прийняття управлінських рішень та дій щодо їхньої реалізації в сучасних надскладних умовах мають передбачати передусім визначення змісту освіти, організації освітнього процесу, підбору та розстановки педагогічних кадрів, особливо в період війни, воєнного стану та післявоєнної відбудови, з метою передачі, надання підростаючому поколінню наукових знань та формування в нього позитивного наукового мислення й наукового світогляду, а найголовніше – виховання в Людини якостей людськості як основної складової захисту, оборони та перемоги, щоб у будь-яких складних умовах, ситуаціях, обставинах людина залишалася ЛЮДИНОЮ.

Український народ неодноразово переживав голод, геноцид, холод, розруху, спустошення, злиденність, приниження, поневолення, тортури, катування, війни і військові конфлікти, окупацію різних модифікацій, варіантів і масштабів. Українці долали труднощі, вирішували проблеми, перемагали та розвивалися передусім тому, що український Учитель упродовж віків укрплював у свідомість своїх вихованців та їхніх батьків, а також спільноти чарівне й немеркнуче сіяння Світла, Світу майбутнього, які необхідно завоювати, наблизити, здобути, побудувати, нарешті, просто дочекатися в ім'я продовження його величності Життя та панування всеосяжного Миру. Тільки та демократична держава має майбутнє, у якій, незважаючи на надскладну ситуацію, Учитель та УЧИТЕЛЬ учителів, розпрямившись на весь зріст,

розправлять свої плечі та дихатимуть з легкістю та вільно, забезпечуватимуть виконання своєї священної місії – виховання у творчо обдарованої особистості учня, студента людськості, тобто людського начала та віри, переконання і стійкості в щасливе завтра, навчатимуть їх долати перешкоди та бути ЛЮДИНОЮ. Тобто виховання має бути особистісно зорієнтованим [10] на духовно-моральній основі.

Пріоритетним завданням Учителя є формування та забезпечення стабільного, стійкого розвитку соціального суспільства, у якому будуть домінувати духовність, мораль, культура, освіта, наука, а також інтелектуальні, творчо обдаровані особистості, які будуть непохитно протистояти зовнішнім викликам, загрозам і внутрішній моральній корозії, особливо у вигляді зовнішніх і внутрішніх варіантів, схем, логістики корупції та лестоштів. Завдяки Учителю в демократичному соціальному суспільстві буде сповідуватися передусім людськість у всіх її проявах: Богочесності, добра, доброти, добротворення, доброчесності, доброзичливості, турботи, любові, багатства, радості, духовної чистоти і світла задумів, планів, рішень, дій і вчинків.

Тобто, основне покликання Учителя – навчити своїх учнів жити з добром в унісон для щастя – уміти любити, уміти прощати, не забувати, не принижуватися, не зраджувати, не продаватися, уміти мріяти, діяти, творити Добро, перемагати *зло* і Людиною залишитися. Отже, людськість бажано виховувати в площині монолітної взаємопов'язаної, комплексної, гармонійної системи просвітлення: мізків під світлом розуму, душі любов'ю, серця чистотою, тіла гармонією та досконалістю, думок ясними помислами та поміркованістю.

Надскладним завданням є навчитися Учителю самому та навчити своїх вихованців контролювати свої думки, слова, емоції, дій, учинки. Варто враховувати, що негативні думки вбивають не тільки настрій, стан співбесідника, колеги, вихованця, але і й власне та їхнє здоров'я, майбутнє. Необхідно всім навчитися природним чином у закладі освіти, удома, у соціальному середовищі, на роботі контролювати свої думки та не давати

негативним міркуванням нашкодити своєму життю, а також життю своїх рідних, близьких, друзів, колег. Думки людини – це зерна, із яких виростають її майбутнє, майбутнє її дітей, Школи, соціального суспільства, демократичної України. Отже, необхідно так організувати безперервний освітній процес упродовж усього життя, щоб політ думки спонукав розум до системного, комплексного оновлення знань та пізнання Істини.

Тому особливого значення надається розумовому вихованню підростаючого покоління. Розумове виховання розглядається як цілеспрямована діяльність учителів з розвитку розумових сил і позитивного наукового мислення учнів, прищеплення їм практичних умінь, навичок та компетентностей володіння своїми думками й культурою розумової праці.

Мета розумового виховання полягає в забезпеченні засвоєння учнями основ наукових знань, оволодінні позитивним науковим мисленням, науковим світоглядом, навичками аналізу, порівняння й систематизації, а також розвитку розумових здібностей. Розумове виховання включає постійне, системне поповнення своїх знань у сфері духовних/моральних (натуральних), природних, юридичних законів, з основ наук, обраної спеціальності, здатність відстоювати свої переконання, позицію, логічно обґрунтовувати свої думки, ідеї, пропозиції, застереження та зауваження, захищати свої права, свободи та інтереси. Його зміст охоплює комплексну систему законів, принципів, фактів, понять, положень з усіх галузей науки, культури і техніки та технологій. Безперечно, освічена людина повинна володіти основами наук, техніки, мистецтва, літератури і культури, її знання мають бути систематизовані, постійно оновлюватися та поповнюватися.

Огієнко І. вважав, що глибока духовність учнів успішно формується тоді, коли розумове виховання ґрунтується на міцній основі національних традицій і звичаїв, адже розумове виховання є важливим складником усебічного, гармонійного розвитку особистості [13]. У педагогічній майстерні Учителя величезний духовний, науково-освітній, культурно-історичний арсенал. Тому, Учителю доцільно у своїй практичній діяльності враховувати також

думку провідних українських науковців про те, що «історичні умови буття українського народу породили самобутній феномен – козацтво. Воно втілювало в собі фізичне й духовне здоров'я нації, інтелектуальну силу, життєстійкість, життєздатність, оптимізм та енергію. Це була об'єднана, згуртована, ідейно й духовно зцементована, суворо дисциплінована національна сила, яка очолювала боротьбу проти чужоземних ворогів» [8, с. 5] Саме на цій основі необхідно реалізовувати сучасне національно-патріотичне виховання підростаючого покоління в Україні. Адже, козацьке виховання – це сурове та вимогливе виховання, спрямоване на вироблення витривалості, фізичної досконалості, а також уміння виживати, долати труднощі, відновлювати та нарощувати силу, проявляти хоробрість, бути завзятими, захищати себе, свою сім'ю, свій народ, давати собі раду та надавати допомогу іншим у складних життєвих ситуаціях. Для загартування тіла потрібне козацьке виховання, а для загартування духу необхідні добродієсні ідеали, розуміння добра, уявлення про щастя та параметри партнерства, критерії дружби й узи побратимства, здорова моральність і висока та глибока духовність. Яскравим прикладом для молоді є сучасні українські воїни, які є нащадками славних козацьких традицій і лицарями Світла, Сонця, Добра й Честі. Тому подальшої загальнодержавної підтримки та розвитку, вітчизняного наукового супроводження потребує Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура») [5] під гаслом «ВІРА – ВОЛЯ – БАТЬКІВЩИНА».

Сучасні діти України живуть у важких умовах війни, у період постійних загроз, бомбардувань, ракетних ударів та перебувають під тиском соціальних мереж, електронних та інтернет-ресурсів і водночас знаходяться під чуйним наглядом, турботою, впливом, опікуванням батьків, родичів, учителів, товаришів, соціального середовища, мають проявляти внутрішню силу волі для здобуття наукових знань, формування наукового мислення, оволодіння науковим світоглядом та опанування закономірностями виживання, критеріями інтелігентності, вимогами життєстійкості, культурою життєдіяльності, майстерністю життєтворчості, правилами поведінки, протоколу, етикету.

Завдання батьків і учителів – спільними зусиллями систематично, послідовно, помірковано впливати на духовне становлення, культурний розвиток, світогляд, моральні принципи творчої обдарованої особистості учня. Учень – учитель – батько – це єдина система, яка покликана розвиватися духовно, набувати стійких моральних переконань завдяки системному впливові класичних ортодоксальних духовних ідеалів та ідей, перевіреної інформації, добродійної діяльності людей, героїчної історії з метою пошуку правди, встановлення причини і першопричини, досягання глибини та всеосяжності Істини за ради переможної перемоги й щасливого майбутнього.

Список літератури.

1. Конституція України (прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року).
2. Закон України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 року № 2145 – VIII).
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (від 16 січня 2020 року № 463 – IX).
4. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання дитячо-юнацького військово-патріотичного виховання» від 17 жовтня 2018 року № 845
6. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року від 14 грудня 2016 року № 988-р»
7. Андрущенко В. Організоване суспільство: Проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу: у 2 кн. / В. Андрущенко; наук. ред. В. Савельєв. 3-тє вид., виправл., доповн. Київ : Знання України, 2018. Кн. 1: Від мрії до дії. 2018. 659 с.; Кн. 2: Філософія новітнього державотворення. 2018. 647 с.
8. Берека В.Є., Орловська Н.М. Ідеї козацької педагогіки: сучасний педагогічний дискурс: навчально-методичний посібник. Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2019. 572 с.
9. Берека В.Є., Шоробура І.М. Козаком я мрію бути. Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. 396 с.
10. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-методичний посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204.
11. Вернадський В.І. Вибрані праці. Національна академія наук України, Переклад М.І. Кратка. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2005. 300 с.
12. Губерський Л. В., Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: історія, суспільство, освіта. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2011. 591 с.
13. Огієнко І. Українська культура. Київ: Друкарня Української Центральної Ради. 36 стор. (Видання Українського Військового Генерального Комітету). 1917.
14. Огієнко І. Українська культура. Київ: Видавництво Книгарні Є. Череповського. 1918. 272 с.
15. Козацька педагогіка і навчально-виховний процес у закладах освіти: науково-методичний збірник / Укладачі: В.Є. Берека, І.К. Гіджеліцький, Н.М. Орловська. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2017. 544 с.

16. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. Київ : Грамота, 2005. 448 с.
17. Кудін В.О. Роздуми (Про смисл життя, про перспективи розвитку людства, про любов і ненависть, про добро і зло, про терор і тероризм, про покликання в житті та ін). Харків: НТУ «ХПІ», 2003. 184 с.
18. Стратегії розвитку України: теорія і практика, О. С. Власюка, Ред. Київ, Україна: НІСД, 2002.
19. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, акад. НАН України В.П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б.Є. Квасюка, Київ: Фенікс, 2007
20. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. В 5-ти томах. Т. 1. Київ: Радянська школа, 1976. 654 с.; Т. 2. Київ: Радянська школа, 1976. 650 с.; Т. 3. Київ: Радянська школа, 1977. 670 с.; Т. 4. Київ: Радянська школа, 1977. 640 с.; Т. 5. Київ: Радянська школа, 1977. 639 с.
21. Топузов О.М. Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія. Київ: Інститут педагогіки: Педагогічна думка, 2021. 160 с. URL: <https://doi.org/10.32405/978-966-603-2-2021-160>
22. Топузов О.М., Калініна Л.М., Лісова Н.І., Калініна Г.М., Малюга М.М. Партнерські засади державно-громадського управління як предмет розгляду в підручнику для керівника освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2021. Вип. 27 С. 264–276. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2021-27-264-276>
23. Феном інновацій: освіта, суспільство, культура: монографія / за ред. В.Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка. 2008. 472 с.

Чиркова М. Ю., м. Полтава

РОЛЬ ОСВІТНІХ УСТАНОВ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ

Анотація. У статті проаналізовано нормативну базу формування національної ідентичності українців. Розглянуто проблеми, які виникають у сфері формування національної ідентичності українців. Досліджено стан громадянської освіти в Україні як складової політики формування громадянської ідентичності. Запропоновано механізми її вдосконалення з урахуванням європейського досвіду.

Ключові слова: національна ідентичність, громадянська освіта, виховання, заклад освіти.

Abstract. The article analyzes the normative framework for the formation of the national identity of Ukrainians. The problems that arise in the field of formation of the national identity of Ukrainians are considered. The state of civic education in Ukraine, as a component of the policy of forming civic identity, has been studied. Mechanisms for its improvement, taking into account European experience, are proposed.

Keywords: national identity, civic education, upbringing, educational institution.

Повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 р. та перебіг російсько-української війни підтвердили, що найзапекліша боротьба точиться не стільки за ресурси (територія, природні багатства, капітал, кадри), як за цінності (свобода, демократія, незалежність, гідність, гуманізм, самобутність,

солідарність). Обґрунтуванням необхідності російської агресії слугувала концепція про «братні народи», яка заперечує існування української нації. У такому разі необхідною умовою фізичного існування українців, незгодних із цією концепцією, є їхня національна самоідентифікація, тобто усвідомлення своєї відповідальності за долю України.

Освіта як соціальний інститут та її організації – заклади дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної, фахової передвищої та вищої освіти – відіграють важливу роль у процесі соціалізації особистості й ідентифікації як складової цього процесу. Ідентифікація відображає соціальну сутність особистості, тобто ототожнення себе з конкретною соціальною спільнотою, ціннісне й культурне самовизначення. Вона підвищує інтелектуально-духовний потенціал суспільства та консолідує його.

Формування національної ідентичності тісно пов'язане зі становленням політичної та громадянської свідомості особистості. Новелою нормативної бази, яка регламентує цей процес у нашій державі, є Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 р. Зі сформульованих у законі визначень стає зрозумілим, що законодавці схиляються до етнічного варіанту національної ідентичності [5], хоча більшість соціальних і політичних мислителів сучасності вважає, що для консолідації та мобілізації суспільства краще підходить громадянська модель ідентичності. Зокрема, Ф. Фукуяма зауважив, що «багатьом українцям війна допомогла усвідомити себе українцями та підтримати свою державу». Але потрібно працювати над створенням такої національної ідентичності, яка буде максимально відкритою для її прийняття більшістю громадян. І такою, на думку американського філософа, є громадянська, а не етнічна чи релігійна ідентичність [10].

Проте, в інших двох нормативних актах, на які посилається закон – «Стратегії національно-патріотичного виховання», прийнятої 2019 р. та «Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» із змінами 2022 р. іде

мова про формування національно-культурної громадянської ідентичності (стратегія) [6], громадянської національної та культурної ідентичності (концепція); розуміння власної громадянської (державної), національної та культурної ідентичності (концепція) [7], тобто закладам освіти, громадським організаціям та всім, хто займатиметься формуванням національної ідентичності, доведеться вирішувати не тільки практичні проблеми, але й теоретичні. Війна змінила екзистенцію української держави та створила новий системний виклик – необхідність формування громадянина для збереження та розвитку демократії в умовах довгострокових загроз. Демократична громадянськість передбачає формування громадянської ідентичності як здатності й готовності людини до усвідомленого вибору, необхідності зміцнення спільних для громадян демократичних цінностей і національних пріоритетів.

У вказаному законі складовими державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності визначено: національно-патріотичне виховання; військово-патріотичне виховання та громадянська освіта. Забезпечення цих процесів щодо здобувачів освіти та реалізацію проектів у вказаній сфері здійснюють заклади освіти та інші суб'єкти освітньої діяльності в межах освітнього процесу [5].

Зокрема, починаючи з 2018 р. громадянська освіта централізовано впроваджується в закладах загальної середньої освіти. Проте, і законодавцями у вказаній концепції, і освітніми експертами констатується аморфність та фрагментарність цього процесу. Вчителі розповідають учням про їхні права та демократію, але дефіцит проектного, діяльнісного та ігрового підходу не сприяє засвоєнню цих норм громадянсько відповідальної форми поведінки у вигляді щоденної звички здобувачів освіти. Шкільний курс громадянської освіти не забезпечує можливостей навіть для формування ключової компетентності для демократичного громадянства – електоральної. Проблеми розвитку громадянськості важливі, тому неминучий вихід на них у рамках багатьох гуманітарних дисциплін: історії, суспільствознавства, літератури. Але курс

історії не включає громадянсько-історичної складової. Наприклад, давньогрецьку міфологію, у якій фактично закладені основи базових принципів демократії, учні вивчають як казку про минуле, бо не проводяться ніякі паралелі. Причинно-наслідкові зв'язки між буржуазно-демократичними революціями та становленням демократії і впровадженням її базових принципів ретельно замасковані [2].

Хоча у серпні 2022 р. Міністерство освіти і науки України повідомило про оновлення змісту програм з основ правознавства, громадянської освіти шляхом розширення вивчення питань, пов'язаних з правами людини, російсько-українською війною та доповнення інформацією щодо Міжнародного гуманітарного права, проте програма з громадянської освіти залишилася еkleктичною й нелогічною. Зокрема, перший розділ має назву «Особистість та її ідентичність», а перша тема – «Що таке ідентичність», хоча за логікою слід би починати з особистості, про індивідуальність якої йдеться аж у підпункті третьої теми, а назва другої теми «Соціалізація особистості». Як вивчатиметься цей процес без поняття суспільства, яке розглядається в третьому розділі, складно уявити. У розділі 2 «Права і свободи людини» третя тема називається «Людина і держава», проте саме поняття держави вивчатиметься в розділі 4 «Демократичне суспільство та його цінності», перша тема якого має назву «Демократична держава» [1]. Складається враження, що автори намагалися якось інтегрувати колишні університетські курси соціології та політології в шкільну освіту, проте назвати цей досвід удалим складно, адже таких неузгодженостей у програмі безліч.

Слушною є думка І. Семенець-Орлової про те, що цінності й поняття громадянської освіти мають відображатися наскрізно у змісті всіх навчальних дисциплін; між ними має бути окреслена загальна стратегія міжпредметних зв'язків [9]. У цьому контексті цікавим є досвід країн ЄС використання викладання історії для формування загальноєвропейської ідентичності. Його основні принципи закріплені в Рекомендації Rec (2001) 15 Комітету міністрів Ради Європи «Про викладання історії у XXI столітті в Європі»: історія без

пропаганди, без забобонів, заснована тільки на реальних фактах. Школа має розвивати в учнях критичне мислення, уміння протистояти маніпуляціям і зловживанню історією. Викладання історії не повинно бути інструментом ідеологічних маніпуляцій, пропаганди чи використовуватися для просування нетерпимих і ультранаціоналістичних ідей. З огляду на те, що існуючі історичні програми навантажені фактами політичної і військової історії, велике значення надається соціальному й культурному виміру, розвитку ідеї та реалізації прав людини (правом на освіту, правом на рівний доступ до благ, правом на гарантію демократії). Декларується, що історична освіта в Європі не повинна бути простим посередником в інтерпретації фактів, вона повинна містити аспекти розгляду подій суперечливого характеру на основі історичного досвіду і цінностей багаторакурсного підходу. Центральне місце в ній мають зайняти позитивні установки й цінності, включаючи толерантність, повагу до різноманіття й неупередженість [3].

Формування національної ідентичності значною мірою залежить від тих форм та методів виховної діяльності, котрі стимулюватимуть самоорганізацію, самоврядування молоді. Без демократичного закладу освіти не можна навчити демократії, сформувати демократичну громадянськість здобувачів освіти. Функціонування такого закладу, на думку Т. Матусевич та Л. Колесник, повинно узгоджуватися з концептуальними положеннями вітчизняної філософсько-освітньої та педагогічної науки: розуміння педагогічного процесу як діалогічного явища; харизматичність вчителя, інтеріоризації ним тих цінностей, які він/вона ретранслює; концепція педагогічної позиції вчителя як стійкої системи ставлень вчителя (до учня, до себе, до колег), що визначають його поведінку; розуміння освіти як основи становлення демократичних цінностей її здобувачів [4, с. 120].

Отже, потрібно сконструювати таку модель громадянської освіти, яка б не розділяла, а узгоджувала та поєднувала національну й демократичну складові громадянства, включала національно-патріотичне виховання як складову освіти для демократичного громадянства. Однією з важливих

складових частин освітньої програми має стати формування належного рівня виборчої грамотності серед дітей та молоді. Задля цього доцільно передбачити в рамках освітньої програми для старших класів вивчення окремого розділу з питань електоральної участі, типів виборів, активного й пасивного виборчого права, відповідальності під час виборів, процедури голосування (і за кордоном включно), способів зміни виборчої адреси тощо. Окрім цього, важливою є просвітницька робота щодо всіх інших механізмів прямої участі громадян України в суспільно-політичних процесах, на місцевому рівні – це передусім загальні збори, місцеві ініціативи, бюджет участі, петиції тощо [8, с. 49]. Громадянська освіта має полегшувати розуміння громадянами сутності політичних процесів і принципів функціонування держави, необхідності здійснення постійного контролю над владою та сприяти підвищенню рівня громадянської активності в суспільстві. Необхідно спрямувати зусилля задля формування передусім у дітей та молоді індивідуальної національної ідентичності та на цьому ґрунті (незалежно від того, з якою саме нацією вони самоідентифікуються) появи «української національної ідентичності» як цілісного, мультинаціонального проекту, що передбачає суспільно-політичне єднання навколо спільного процесу державотворення, що має власну історичну тяглість.

Список літератури.

1. Громадянська освіта (інтегрований курс), 10 клас. Рівень стандарту: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти / Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698).

URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa.2022.hromadyanska.osvita-10.pdf>

2. Громадянська освіта, що поєднує безпеку та демократію: ізраїльські уроки для України. Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». URL: <https://od.org.ua/gromadyanska-osvita-sho-poedue-bezpeku-ta-demokratiyu/>

3. Лозовий В. Історична освіта як інструмент формування загальноєвропейської ідентичності в країнах ЄС. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу*: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка). Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С. 77-82.

4. Матусевич Т., Колесник Л. Демократія в освіті. *Філософія освіти*. 2019. № 1(24). С. 115-127. DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-24-1-115-127>.

5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2834-20>

6. Про Стратегію національно-патріотичного виховання: Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019>

7. Про внесення змін до Концепції розвитку громадянської освіти в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 893-р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 82. С. 169. Ст. 5052.

8. Про стан розвитку громадянського суспільства України в 2021 році та його зміни на початку 2022 року : матер. щоріч. доп. / В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.; заг. ред. Ю. Каплан. Київ : НІСД, 2022. 56 с. (Серія «Гуманітарний розвиток»). DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.15>

9. Семенець-Орлова І. Суспільне замовлення на громадянську освіту (або Як виростити «англійський» газон в Україні?) *Освітня політика*, 11.03.2019. URL: http://education-ua.org/ua/component/content/article/12-articles/1327-suspile-zamovlennya-na-gromadyansku-osvitu-abo-yak-virostiti-anglijskij-gazon-v-ukrajini?fbclid=IwAR2Qz7mE1361N5CaD-6WZxdy_Pmsg8r6xryhRY4WZ3e97Uh7XxeFcEMTyWw

10. Щур М. Френсіс Фукуяма про українську демократію і помилкові очікування. *Радіо Свобода*, 4 лютого 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/fukuyama-ukrayina-reformy-democratiya/31085269.html>

Члек О. О., м. Житомир

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

***Анотація.** На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних і європейських цінностей. У статті розглядається питання екологічного виховання як пріоритетного напрямку в системі національно-патріотичного виховання. Висвітлюється особливості формування екологічної культури особистості в закладах позашкільної освіти.*

***Ключові слова:** національно-патріотичного виховання, екологічна освіта, екологічна культура, позашкільна екологічна освіта, екоцид.*

***Abstract.** At the current stage of Ukraine's development, when there is a direct threat of denationalization, loss of state independence and falling into the sphere of influence of another state, there is an urgent need to rethink what has been done and implement systemic measures aimed at strengthening the national-patriotic education of children and youth - the formation of a new Ukrainian who acts based on national and European values. The article examines the issue of ecological education as a priority direction in the system of national-patriotic education. The peculiarities of the formation of the ecological culture of the individual in supplementary educational institution are highlighted.*

***Key words:** national-patriotic education, ecological education, ecological culture, supplementary ecological education, ecocide.*

У період війни, яку російська федерація розв'язала і веде проти України,

виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Нині Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно велике значення для подальшого визначення передусім своєї долі, долі своїх сусідів, подальшого світового порядку. У сучасних важких і болісних ситуаціях викликів та загроз і водночас великих перспектив розвитку кардинальних змін у політиці, економіці, соціальній сфері пріоритетним завданням суспільного поступу поряд з забезпеченням своєї суверенності й територіальної цілісності, пошуками шляхів для інтегрування в європейське та євроатлантичне співтовариство є визначення нової стратегії виховання як багатокомпонентної та багатовекторної системи, яка великою мірою формує майбутній розвиток Української держави [1].

Виховання екологічної культури особистості, гармонійних відносин людини й природи посідає в Україні особливе місце і є пріоритетним напрямом у системі національно-патріотичного виховання. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України зазначається, що «серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України» [1].

Українська природа є ще однією жертвою російської агресії. Війна вплинула на кожний компонент довкілля – тваринний і рослинний світ, воду, повітря, ґрунт. Наслідки цього негативного впливу будуть довгостроковими та матимуть не лише локальний, а й глобальний характер. Унаслідок нападу росії постраждали 20 % природоохоронних територій України загальною площею близько мільйона гектарів. У зоні ризику опинилися 2,9 млн гектарів Смарагдової мережі – територій, які потребують охорони на загальноєвропейському рівні. Під загрозою знищення знаходяться 16 Рамсарських об'єктів площею майже 600 тисяч гектарів. Вони мають статус водно-болотних угідь міжнародного значення завдяки їхньому унікальному біорізноманіттю. Під окупацією зараз залишаються 8 заповідників та 10 національних природних парків. Серед них Чорноморський біосферний заповідник (розташований на території та акваторії Херсонської та частково Миколаївської областей), біосферний заповідник «Асканія-Нова», Азово-Сиваський національний природний парк, парк «Олешківські Піски», парк «Джарилгацький» (Херсонська область). Деякі заповідники та національні парки опинилися на межі гуманітарної кризи [2]. В Оперативному штабі з фіксації екозлочинів повідомили, що загалом в Україні вже постраждало 3 млн га лісів, а це майже третина лісового фонду держави. Деякі з них втрачені назавжди. Щодня через лісові пожежі від горіння нафтопродуктів та загоряння промислових об'єктів у повітря потрапляють небезпечні речовини. Росія перетворила частину українських чорноземів у найбільш забруднені вибухівкою землі у світі. Близько третини території України потребуватиме розмінування, на що знадобиться щонайменше 10 років. Унаслідок бойових дій гинуть рослини та дикі тварини. 6 листопада 2022 р. Рахункова палата з посиленням на дані Оперативного штабу з фіксації екозлочинів РФ повідомила, що розв'язана Росією війна вже завдала збитків довкіллю України на понад 1,35 трлн гривень (1 трильйон 350 млрд гривень). Крім того, війна загрожує не лише навколишньому середовищу України, а вже спричинила низку проблем для довкілля в Європі та в перспективі загрожує ще більшими. Окупанти

замінували дамбу Каховської ГЕС та вдаються до ядерного шантажу на окупованій Запорізькій АЕС [3].

У виступі під час саміту G 20 Президент України Володимир Зеленський назвав екологічні злочини росії в Україні екоцидом і закликав об'єднати зусилля світової спільноти порятунку довкілля. Екоцид (від грец. *οικος* – будинок і лат. *caedo* – вбиваю) – масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також учинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Особливо тяжкою формою екоциду є воєнний екоцид – порушення екосистем середовища проживання людини в результаті бойових дій, які мають військову й політичну ціль [4].

Значимо, що екологія (гр. *οίκος* – дім, культура) – наука, що вивчає закономірності існування, формування та функціонування біологічних систем усіх рівнів – від організму до біосфери та їхньої взаємодії із зовнішніми умовами. Термін «екологія» був уперше запропонований Е. Геккелем 1866 року. У сучасній науці поняття «екологія» характеризується єдністю біологічного, соціального, економічного, технічного, гігієнічного факторів життя людей. Тому екологічна культура учня – це сформована система наукових знань про процеси й результати взаємодії людини, суспільства і природи; відповідальність за природу як національну й загальнолюдську цінність, основу життя; готовність до природоохоронної діяльності [5, с. 433].

«Екологічна культура» – містке й багатопланове поняття, яке торкається не лише рівня технічного, економічного розвитку суспільства, але й усього духовного життя людини, його інтересів, схильностей, здібностей, взаємодії з іншими людьми, з довкіллям. Нині воно все частіше розглядається з культурологічних позицій як феномен загальної культури, що об'єднує два процеси – освіту людини та її становлення як соціокультурного індивіда, характеризується глибоким усвідомленням важливості гармонійного взаєморозвитку суспільства і природи [6, с. 9].

Найважливішою ознакою екологічної культури, як відзначають А. Захлебний, І. Зверев, І. Суравегіна та ін., є відповідальне ставлення особи до

довкілля, що акумулює об'єктивний, конкретний історичний характер взаємин між особистістю, колективом, суспільством із позицій свідомого здійснення вимог, які висуваються до них. При цьому відповідальність розглядається як внутрішня властивість індивіда, що є гармонійним поєднанням раціонального й емоційного, розумного й чуттєвого, як здатність до свідомого і самостійного прийняття особистістю певних зобов'язань перед природою, суспільством, колективом, самим собою, оскільки дефіцит відповідальності перед майбутнім є одним із витоків кризової екологічної ситуації. За такого підходу екологічна відповідальність пов'язана з такими якостями особистості, як самоконтроль, уміння передбачити найближчі і віддалені наслідки своїх дій у природному середовищі, критичне ставлення до себе, інших тощо [7, с. 30-31].

Важливим чинником формування екологічної культури особистості є екологічна освіта як система послідовного безперервного формування екологічної культури, що здійснюється в процесі соціалізації особистості через навчання, виховання, самоосвіту, а також досвід життєдіяльності, яка має бути націлена на формування нової культури взаємовідношення з природою – культури, що поєднує право користування природними благами й відповідальність за стан навколишнього природного середовища, засновану на розумінні цінності природи [7, с. 33].

Аналіз досліджень з проблеми формування екологічної освіти засвідчує її поліаспектність і різновекторність. Необхідність вироблення комплексної стратегії виживання людства шляхом реалізації ідеї сталості суспільства відстоювали у своїх роботах вітчизняні вчені Е. Гірусов, М. Дробнохід, М. Кисельов, В. Крисаченко, А. Урсул, Г. Ягодін та ін. Концептуальні положення екологізації освіти через зміст окремих навчальних предметів уточнювались в Україні Л. Іщенко, Н. Лисенко, І. Мельник, З. Плохій, Н. Пустовіт, Г. Пустовітом, Л. Різник, Д. Струнніковою, Г. Тарасенко, Л. Шаповал та ін. Наукові підходи до визначення мети, змісту, завдань екологічної освіти і виховання в сучасних українських реаліях представлені в дослідженнях А. Захлебного, І. Зверева, І. Суравегіної та ін. Характеристику

форм і методів екологічного виховання знаходимо в працях Н. Городецької, Н. Добрецової, А. Миронова, А. Меремінського, А. Курія, Т. Руснак та ін.

У Концепції екологічної освіти України зазначається, що екологічна освіта – це сукупність компонентів: екологічні знання – екологічне мислення – екологічний світогляд – екологічна етика – екологічна культура. Кожному компоненту відповідає певний рівень (ступінь) екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їхнього глибокого усвідомлення та практичної реалізації на вищих рівнях. Умовно можна виділити такі узагальнені рівні екологічної зрілості: початковий (інформативно-підготовчий), основний (базово-світоглядний), вищий, профільно-фаховий (світоглядно-зрілий) [8].

Формування екологічної культури передбачає: виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави й світу, усвідомлення їхньої важливості, актуальності й універсальності (зв'язку локальних з регіональними і глобальними); відродження кращих традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної природи; формування усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого й неживого в складно-організованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку; формування розуміння необхідності узгодження стратегії природи й стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків і самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи; розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, вміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей та колективів; розвиток умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотної поведінки; виховання глибокої поваги до власного здоров'я та вироблення навичок його збереження [8].

Розвиток екологічної культури школярів здійснюється і в закладах позашкільної освіти. Позашкільна освіта є складовою системи безперервної

освіти, визначеної Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей та обдарувань вихованців, учнів і слухачів, задоволення їхніх інтересів, духовних запитів і потреб у професійному визначенні.

Позашкільна екологічна освіта та виховання як інтегральна форма «екологізації» освітнього процесу спрямована на забезпечення потреб особистості у творчій самореалізації, поглиблення та розширення шкільного базового рівня екологічної освіти; підготовку до активної професійної та громадської діяльності. Вона здійснюється всіма позашкільними закладами освіти, творчими молодіжними об'єднаннями за місцем проживання, на підприємствах – недержавними молодіжними й дитячими осередками в позаурочний час. Завдання їх: виховання потреб спілкування з природою і безпосередня участь в її охороні; організація змістовного екологічно грамотного дозвілля в природі; підтримка юних талантів і обдарувань для формування творчої й наукової еліти в галузі охорони довкілля, стимулювання творчого самовдосконалення дітей та учнівської молоді шляхом проведення олімпіад, конкурсів, фестивалів та інших форм позакласної роботи. Вони здійснюються з врахуванням вікових можливостей і потреб школярів та учнівської молоді через профільні позашкільні заклади й гуртки, клуби, зокрема – Український державний екологічно-натуралістичний центр дітей та молоді Міністерства освіти і науки України, Будинки дітей та юнацтва, секції Малої академії наук, численні регіональні та юнацькі екологічні клуби, товариства, спілки.

Реалізація екологічних завдань здійснюється через такі форми позашкільної освіти та виховання: традиційні й нетрадиційні форми роботи в літніх екологічних таборах (екологічні стежки, екскурсії тощо); проведення польових навчальних практикумів, екологічних експедицій; тематичних дитячих природоохоронних акцій; проведення екологічних олімпіад, конкурсів екологічного малюнку, фестивалів екологічної пісні, ділових ігор, наукових конференцій тощо; створення системи підготовки та перепідготовки

працівників позашкільних навчально-виховних закладів; розширення мережі різних профілів позашкільних закладів (туристсько-краєзнавчих, технічних та ін.); залучення до навчально-виховної роботи з екології в цих закладах висококваліфікованих спеціалістів, вчених [8].

В умовах збройної агресії росії проти України заклади позашкільної освіти продовжують активно працювати для розвитку творчих здібностей дітей і молоді, забезпечуючи їхнє змістовне дозвілля та психологічну підтримку. Позашкільля в більшості регіонів стало тим острівком миру, де дитина може відволіктися від страшного повсякдення війни.

Комунальний заклад позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради є профільним закладом позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку діяльності, що передбачає оволодіння вихованцями знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем. Основними напрямками діяльності закладу є еколого-природоохоронний, дослідно-експериментальний, реабілітаційно-оздоровчий, декоративно-прикладний, інформаційно-просвітницький, допрофесійної підготовки і національно-патріотичного виховання.

Центр під час воєнного стану в Україні продовжує повноцінну позашкільну роботу з дітьми за різними напрямками та формами. Діє 70 груп гуртків, у яких займається 1022 вихованці на початковому, середньому та вищому рівнях. Освітня діяльність у закладі здійснювалася в очній, дистанційній, змішаній формах залежно від безпекової ситуації в регіоні.

У Комунальному закладі позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради працюють такі гуртки: *еколого-натуралістичні*: «Природознавство», «Природа рідного краю», «Любителі домашніх тварин», «Юні охоронці природи», «Юні квітникарі», «Юні рослинники», «Юні ботаніки», «Юні орнітологи», «Юні зоологи», «Юні акваріумісти», «Акваріумний дизайн», «Юні кінологи», «Лікарські рослини», «Юні знавці лікарських рослин», «Основи генетики», «Юні цитологи»,

«Біологія людини засобами STEM-освіти», «Горщечкові рослини», «Відповідальне споживання», «Еко-арт».; *декоративно-прикладні*: «Плетення та аплікація соломкою», «Гончарство», «Екологічний дизайн», «Художня кераміка», «Флористика та фітодизайн інтер'єру», «Фітодизайн», «Захоплююче лозоплетіння», «Чарівний світ соломи»; *оздоровчі*: «Оздоровча гімнастика»; *соціально-реабілітаційні*: «Вийди за межі», «Школа майбутніх батьків», «Основи сучасного батьківства», тощо.

Вихованці закладу беруть участь у щорічних обласних заходах: фестиваль патріотичних дій «Патріот-Fest»; конкурс з акваріумістики та мистецтва аквадизайну «Aquascapе»; великий екологічний квест «Захисник природи»; фестиваль екологічного кіно «Кіно-Еco-Fest»; дитяча науково-практична конференція «Спостерігаємо. Досліджуємо. Експериментуємо»; «Юннатівський Оскар»; обласний дитячий «ЕКОФОРУМ»; освітній івент «Емоції природи»; обласні екохаби.

Закладом ініційовано та проведено 2022 року такі обласні заходи: V *обласний фестиваль* патріотичних дій «Патріот-Fest» (жовтень-листопад 2022 р.); *обласні екологічні акції*: «Одного Чорнобиля нам достатньо!» (квітень 2022р.); «Квітни, рідна Україно!», до Всесвітнього дня Землі (квітень 2022 р.); «Діти на захисті морських ссавців» (лютий-травень 2022 р.); *обласні челенджі*: «Рослинні символи країн Європи» до Дня Європи (травень 2022 р.); «Природний світ в українській вишивці» до Дня вишиванки (травень 2022 р.), до Дня Незалежності України (серпень 2022 р.); «Ланцюг Перемоги»; «Моє літо в стилі Еко» (серпень 2022 р.); обласний дитячий *екофорум* «Екологічні злочини воєнних подій в Україні в результаті російсько-української війни» до Всесвітнього Дня навколишнього середовища із всеукраїнською участю (червень 2022 р.); *обласний конкурс* «Мальовнича Житомирщина» (вересень 2022 р.); IV *обласний конкурс* з акваріумістики та мистецтва «AQUASCAPE» (листопад 2022 р.); IV *Великий екологічний квест* «Захисник природи» (листопад 2022 р.); *обласний екохаб* «Унікальна Житомирщина» в онлайн форматі (близько 400 учасників), (вересень 2022р.); II *обласна науково-*

практична конференція «Спостерігаємо. Досліджуємо. Експериментуємо» (жовтень 2022 р.); освітній івент «Емоції природи» (грудень 2022 р.); обласний конкурс до 300-річчя Г. Сковороди (грудень 2022 р.); IV обласний фестиваль екологічного кіно «Кіно-Еко-Фест» (грудень 2022 р.); також проведено в онлайн-форматі обласні етапи Всеукраїнських конкурсів «Дотик природи», «Земля – наш спільний дім» (листопад 2022 р.); онлайн-телемост «Нас об'єднала Україна» та інші.

Окремої уваги заслуговує волонтерська діяльність вихованців, яка через конкретну, практичну спрямованість сприяє встановленню соціальних зв'язків, опануванню дітьми новими навичками, формуванню в них прагнення до відповідальної патріотичної поведінки, моральних і духовних якостей, світогляду справжнього громадянина України. Комунальний заклад позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради постійно долучається до проведення благодійних, освітніх заходів для дітей, із числа внутрішньо переміщених осіб. Для означеної категорії дітей проведено екскурсії, під час яких вони ознайомилися з рослинами, що вирощують у закладі, та тваринами зоологічного відділу. Вихованці стали учасниками майстер-класів з плетення соломою, малювання кавою, виготовлення янголів-оберегів. Педагогами центру були організовані виїзні майстер-класи в місця тимчасового проживання дітей із числа внутрішньо переміщених осіб (м. Житомир та с. Троянів Новогуївинської територіальної громади). Діти з любов'ю збирають посилки для захисників України, куди вкладають малюнки, листи, патріотичні браслети-обереги, зроблені власноруч, різноманітні смаколики, тощо.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, утрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого та здійснення системних заходів, спрямованих на посилення національно-патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Отже,

підготовка громадян із високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості й культури на основі критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства та природи має стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ МОН України від 06.06.2022 № 527. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJsxlljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view>
2. Природа та війна : як російська агресія вплинула на довкілля. URL: https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/pryroda-ta-vijna-yak-rosijska-ahresiya-vplynula-dovkillya#google_vignette
3. «Випалена земля». Як війна впливає на екологію півдня України? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-viyna-pivden-ekolohiya-spalena-zemlya/32191731.html>
4. Екоцид : матеріал з Вікіпедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Екоцид>
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-е вид., допов і перероб. Київ, 2007. 656 с.
6. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. *Інформаційний збірник Міністерства освіти України*. 1996. № 13. С. 3-12.
7. Лозовська І. М. Екологічне виховання старшокласників у процесі профільного навчання в ліцеї-інтернаті : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Луцьк, 2018. 281 с. URL : <https://nauka.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/Lozovska-dysertatsiya.pdf>
8. Концепція екологічної освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01>

Шаєрова Л. Г., м. Дніпро

РОЛЬ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОГО УЧИЛИЩА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація: Стаття висвітлює роль бібліотечно-інформаційного центру професійно-технічного училища з формування цілісної і гармонійно розвиненої суспільно-активної особистості з належним рівнем національної свідомості й патріотизму, мовної, художньо-естетичної, політичної та правової культури.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, бібліографічне інформування, промоція книги, інформація, презентація

Abstract. The article highlights the role of the library and information center of the vocational school in the formation of a holistic and harmoniously developed socially active personality with an appropriate level of national consciousness and patriotism, language, artistic and aesthetic, political and legal culture.

Key words: national-patriotic education, bibliographic information, book promotion, information, presentation.

В умовах війни, яку вже рік веде російська федерація проти України, перед освітою стоїть завдання національно-патріотичного виховання учнівської молоді, готової служити інтересам держави, захищати, зміцнювати та розбудовувати її, сприяти встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Становлення молодого покоління завжди було складовою освітнього процесу, а в умовах військового стану її важливість важко переоцінити. Надійним помічником освітян і справжнім осередком національно-патріотичного виховання у закладі освіти виступає бібліотечно-інформаційний центр. Він оперативно реагує на суспільні виклики і вимоги держави щодо освіти й формування національно-патріотичної свідомості здобувачів та забезпечує інформаційні потреби освітнього процесу. Уся робота бібліотечно-інформаційного центру відбувається в співпраці з педагогічним колективом професійно-технічного училища та спирається у своїй діяльності на нормативно-правові документи, що висвітлюють питання державної політики з національно-патріотичного виховання (законодавчо-нормативні акти Верховної Ради України, укази й розпорядження Президента України, постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти центральних державних органів виконавчої влади).

Міністерство освіти і науки України в червні 2022 року затвердило Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України (далі – Концепція) та заходи щодо її реалізації до 2025 року. Цим документом було визначено стратегію цілеспрямованого процесу виховання молоді, яка реалізується шляхом комплексної співпраці органів влади, закладів освіти, громадських об'єднань та інших інститутів. Згідно з Концепцією, метою національно-патріотичного виховання є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження

національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності. Тому вкрай важливо, щоб робота центру з формування майбутніх захисників Вітчизни здійснювалося згідно із цією Концепцією.

Війна вплинула на всі суспільно-політичні процеси в Україні, тому одразу на її початку постала нагальна необхідність зняти з полиць книги російських авторів, адже непатріотично продовжувати читати літературу народу, який знищує наш народ. Довести, що бібліотечно-інформаційний центр є храмом і скарбницею саме української книги, покликані інсталяції книжкових полиць, заповнених примірниками українських видань. Відповідно до цього завдання працівник бібліотеки має комплектувати фонд україномовними офіційними, довідковими, навчальними, науково-популярними, художніми виданнями та виданнями для дозвілля.

Перспективним напрямом формування національної свідомості стала промоція (пропаганда) української книги як одного з головних засобів національно-патріотичного виховання. На доступних користувачу полицях розміщені та рекомендуються працівником бібліотеки поезії Тараса Шевченка та Лесі Українки, «Енеїда» Івана Котляревського, «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського, «Захар Беркута» Івана Франка, «Земля» Ольги Кобилянської, «Камінний хрест» Василя Стефаника, «Чорна рада» Пантелеймона Куліша, інші перлини українських класиків, авторів періоду розстріляного відродження та біографічні відомості про них.

Щодо попиту на сучасну літературу, у бібліотеці також є чим замінити книги агресора на полицях та зацікавити користувачів знайомитися з творами Ліни Костенко, Валерія Шевчука, Володимира Діброва, Сергія Жадана, Юрія Андруховича, Любка Дереша, Оксани Забужко, Ірени Карпи, Ірен Роздобудько, Світлани Талан, Валентини Мастерової, Дарини Гнатко, Наталі Ворожбит, Ігоря Павлюка, Сергія Щученка, та інших талановитих українських прозаїків, поетів і драматургів.

Наявність якісних різнопланових літературних джерел на книжкових

полицях надає можливість висвітлювати досягнення нашої країни її талановитих людей, розділ науково-популярної літератури представляє відомості про видатних діячів науки, культури, техніки, мистецтва, спорту, знайомить з іменами славетних представників українського народу, що особливо актуально для виховання національної гордості усвідомлення своєї причетності до українського народу.

Незважаючи на складні воєнні часи, бібліотечно-інформаційний центр оперативно реагує на проблеми, пов'язані з комплектуванням новою актуальною літературою, передплатою періодичних видань, користується обмінним фондом інших бібліотек та задіює Інтернет-ресурси. Розуміючи важливість поповнення фондів українською книгою, зокрема й національно-патріотичного спрямування, реалізуємо можливість отримання необхідної літератури за рахунок дарів. Залучення до цього здобувачів освіти та їхніх батьків може не тільки сприяти поповненню фонду необхідними документами, а й мати важливий виховний ефект. А особливо, якщо для такої акції існує чудова нагода – Всесвітній день дарування книг!

Поряд з традиційними книжковими фондами у виховному процесі використовується медіатека, яка містить не тільки електронні книги й періодичні видання, а й аудіокниги та мультимедійні матеріали, щоб користувач міг здобувати інформацію не лише читаючи книги, але й отримуючи її з мережі «Інтернет» самостійно, або оформити інтернет-замовлення в бібліотекаря. Ведеться систематична робота зі створення та наповнення електронної бібліотеки новими джерелами національного й патріотичного спрямування.

Виховна місія бібліотечно-інформаційного центру полягає саме у формуванні та максимальному розкритті книжкового фонду, систематичній популяризації національно-патріотичних джерел, вихованні культури читання, бажання пізнати свою історію, літературу, національні традиції та звичаї нашого народу.

Важливих напрямом роботи бібліотечно-інформаційного центру в умовах

війни та дистанційної освіти є оперативне інформаційно-бібліотечне обслуговування всіх учасників виховного процесу: педагогічних працівників, соціальних педагогів, вихователів гуртожитку, здобувачів освіти. Для втілення творчого задуму засобами читання залежно від конкретного цільового призначення бібліотекарем готуються бібліографічні покажчики, списки літератури, огляди, бесіди, бюлетені, пам'ятки, прем'єри книги, бібліографічні повідомлення рекомендаційного характеру.

У рекомендаційні бібліографічні посібники включаються джерела, що відображають важливі факти і події героїчної боротьби українського народу за самовизначення й незалежність, утверджують у свідомості молоді переконання про єдність і соборність України, ідеали свободи і державності, успадкованих від козаччини і до сьогодення. Важливим є виховання шанобливого ставлення до пам'яті про жертв тоталітарних режимів в Україні – Голодомору, політичних репресій, депортацій. Значний виховний потенціал має героїзм українців, які боролися в антигітлерівській коаліції та рухах опору під час Другої світової війни 1939–1945рр. Громадянська самосвідомість здобувача освіти формується на прикладах мужності й героїзму учасників революційних подій в Україні 2004, 2013–2014 рр., антитерористичної операції на Сході України. Бібліографічне інформування про Революцію Гідності, війну росії проти України сприяє вихованню патріотичних почуттів. Важливим є вшанування бойового подвигу, самовідданості громадян, які присвятили своє життя служінню українському народу.

Такі посібники мають сприяти оперативному ознайомленню з тематичною літературою до свят, визначної дати, ювілею, чи окремим твором, виховувати зацікавленість до читання української книги, її сприйняття та розуміння. Таким чином бібліотекар не лише створює та популяризує бібліографічний продукт, а здійснює національно-патріотичне виховання.

Провідна роль бібліотечно-інформаційного центру в національно-патріотичному вихованні полягає в соціокультурній роботі, підготовці та проведенні комплексних заходів, які зобов'язані висвітлювати історичні факти

й події за допомогою різноманітних форм: цикли бесід, виховні години, бібліоподорожі, квести, книжкові виставки, презентації, тематичні полиці, уроки мужності, огляди періодичних видань та інформаційних повідомлень, години спілкування, вікторини, зустрічі з видатними людьми рідного краю.

У бібліотечно-інформаційному центрі ведеться системна робота й з військово-патріотичного виховання. Зазначена виховна діяльність спрямована на формування в здобувачів освіти психологічної, фізичної та морально-духовної готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів і незалежності держави, підвищення престижу й розвиток мотивації до військової служби у Збройних силах України. Робота в цьому напрямі здійснюється за допомогою літературних оглядів, бесід, виховних годин, тематичних конкурсів. Привертає увагу здобувачів систематичне оновлення тематичних стендів, книжкових виставок, створення презентацій з військово-патріотичного виховання.

Організація та проведення в бібліотечно-інформаційному центрі виховних заходів, присвячених подіям АТО/ООС та російсько-українській війні, сприяє військово-патріотичному вихованню здобувачів. Доцільним є запрошення ветеранів, військовослужбовців ЗСУ, учасників АТО, ООС і бойових дій, волонтерів для живого спілкування з учнівською молоддю, виховання патріотизму на власному прикладі.

Виховне значення має розміщення в бібліотечно-інформаційному центрі благодійних акцій «Ми разом» (спрямована на допомогу пораненим військовим) та «З вірою в серці» (з підтримки захисників нашої країни та їхніх родин, медичних працівників і волонтерів, які працюють у зоні бойових дій). Залучення до підтримки воїнів і їхніх родин виховує повагу до захисників, співчуття до чужого болю, бажання нести добро. Така робота допомагає призвичаювати молодь до волонтерського руху. Для акцій можна підготувати тематичні виставки, силами здобувачів освіти намалювати плакати або створити їхні інтерактивні версії.

Націлені на формування національної гідності учнівської молоді мітинг-

реквієм на вшанування пам'яті Героїв Небесної Сотні «Вахта пам'яті Небесної сотні» та літературна презентація «Поезія Майдану», де здобувачі освіти читають вірші, написані учасниками подій Революції гідності.

На виховання національної свідомості направлені тематичні заходи, присвячені Дню пам'яті Героїв Крут (29 січня), Дню Героїв Небесної Сотні (20 лютого), Дню українського добровольця (14 березня), Дню захисника України (14 жовтня), Дню Гідності та Свободи (21 листопада). Їх доречно провести з демонстрацією літературних виставок, презентацій, переглядів літературно-музичних композицій, патріотичних відеороликів, уривків з фільмів.

Патріотично-виховні заходи, проведені в День Державного Прапора України, День Незалежності України, День Конституції України, покликані формувати правову культуру, повагу до Конституції України, Законів України, державної символіки – Герба, Прапора, Гімну, усвідомлення обов'язку бути потенційним захисником країни.

Бібліотечно-інформаційний центр професійно-технічного училища своєю безперервною роботою доносить до серця здобувача освіти українське слово, здійснює формування його моральних і духовних цінностей, виховує почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його мови, історії, української держави, рідної землі, родини, гордості за минуле й сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразках національної культурної спадщини.

Список літератури.

1. Концепція національно-патріотичного виховання згідно «Наказ МОНУ від 06 червня 2022 року № 527.

2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ : Фенікс, 2022. 64 с

3. Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи : метод. рек. / І. Хемчянта ін. ; наук. ред.: Л. Д. Березівська, Т. В. Добко. НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2017. 103 с.

4. Роль шкільної бібліотеки в національно-патріотичному вихованні учнівської молоді: збірник методичних матеріалів / упорядники Ворфлік Л. В., Жеребкіна З. Г.; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої, С. Є. Вольянської. Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2017. 236 с.

5. Україна починається з тебе: за підсумками обласного конкурсу бібліотек з національно-патріотичного виховання громадян / Упр. культури, національностей, релігій та туризму Хмельниц. облдержадмін.; Хмельниц. ОУНБ. Хмельницький, 2017. 28 с.

Шахрай В. М., м. Київ

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

***Анотація.** У статті наголошується на важливості патріотичного виховання у час спротиву українського народу російській агресії, розкривається сутність понять «національна свідомість», «патріотична свідомість», акцентується увага на можливостях української літератури у вихованні патріотичної свідомості учнів, визначаються форми та методи роботи з учнями з метою заохочення їх до читання літератури про події російсько-української війни.*

***Ключові слова:** національна свідомість, патріотична свідомість, сучасна українська література, учні, форми та методи роботи.*

***Abstract.** The article emphasizes the importance of patriotic education during the resistance of the Ukrainian people to Russian aggression, reveals the essence of the concepts of «national consciousness», «patriotic consciousness», focuses attention on the possibilities of Ukrainian literature in the education of students' patriotic consciousness, defines the forms and methods of working with students in order to encourage them to read the literature of the period of the Russian-Ukrainian war.*

***Keywords:** national consciousness, patriotic consciousness, modern Ukrainian literature, students, forms and methods of work.*

У час спротиву українського народу російській агресії зростає важливість патріотичного виховання дітей та молоді. У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (прийнятий 13 грудня 2022 року) в статті 9, пункті 4 зазначається, що одним із напрямів громадянсько-патріотичного виховання є формування та утвердження в суспільстві патріотичної свідомості, любові до України, поваги до державних символів та державної мови [7].

Як вказують автори підручника «Основи філософських знань», свідомість є вищою, специфічно людською формою «саморегуляції взаємовідносин зі світом (зовнішнім і внутрішнім), природою, суспільством, іншими людьми, самим собою, яка полягає у створенні та використанні ідеальних образів світу за допомогою розумових, емоційних, вольових процесів у їх єдності і одночасно у наданні ідеальним образам певного змісту за допомогою процедур рефлексії і самосвідомості, у виробленні певного ставлення до світу» [6, с. 341].

Важливе значення у становленні особистості є усвідомлення нею соціокультурної належності, зокрема національної, що сприяє засвоєнню норм, традицій, ідеалів, цінностей рідного народу [6, с. 351].

У національній свідомості особистості виокремлюють уявлення суб'єкта про свою приналежність до певної національної спільноти, позитивне її сприйняття, зокрема її минулого та сьогодення, оволодіння рідною мовою, усвідомлення національних цінностей, готовність захищати територіальну цілісність Батьківщини та примножувати її надбання [2, с. 19]. Стрижнем національної свідомості, на нашу думку, є свідомість патріотична, що характеризується передусім активною спрямованістю на утвердження та розвиток своєї нації.

Можемо вважати, що патріотична свідомість особистості відображається, зокрема, у витвореному нею образі Батьківщини, що має вагомі історичні й культурні надбання та громадян, які їх створюють та примножують, у позитивних емоціях до своєї Батьківщини, у наявності волі до захисту її соціальних, культурних здобутків та свободи.

Важливо визначити педагогічні засоби виховання патріотичної свідомості. Одним із цих засобів, що мають належний виховний потенціал, є українська художня література. На це звертає увагу І. Бех, називаючи важливим засобом національно-ціннісного збагачення знайомство школярів з літературними текстами, у яких «розгортаються певні події, пов'язані з національним буттям через діяння конкретних постатей, що творили національну історію на певному відрізку часу» [1, с. 68]. Водночас, на думку відомого дослідника, таке знайомство має бути спрямоване передусім не на зовнішні вияви життя героя, а на його душевні пориви, «заради яких він бореться» і які «утверджує наперекір всіляким перепонам» [1, с. 69].

Використовуючи українську художню літературу з метою виховання патріотичної свідомості, варто взяти до уваги думки Н. Миропольської, яка характеризує художню мову як таку, «що здатна відтворювати дійсність не “прямолинійно”, а образно, не тільки повідомляти, а й впливати на внутрішній

стан того, хто її сприймає». Тому неправильним буде лише донесення до учня-читача змісту художнього твору. Необхідним є занурення учнів у процес емоційного співпереживання з його героями [4, с. 15].

На значний потенціал української літератури у вихованні в школярів любові до Батьківщини, відповідальності за її долю, патріотичних почуттів вказує В. Коваль [3]. Вважаємо доцільним застосування в сучасному виховному процесі запропонованого дослідницею алгоритму педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток патріотичних почуттів школярів засобами української художньої літератури: 1) знайомство учнів із творами української літератури, їх осмислення, розуміння сюжету твору, літературних образів, аналіз політичних подій, що знаходять відображення в творі; розвиток здатності побачити патріотичні аспекти твору та виявити патріотичні почування героїв; 2) формування потреби школярів у внутрішньому спілкуванні з героями літературного твору; 3) вироблення вмінь висловлювати власні судження щодо вчинків персонажів творів, поєднувати відображене в творах з проблемами сучасного життя; 4) з'ясування ефективності впливу творів художньої літератури шляхом написання учнями творчих робіт, їхньої участі в позакласних виховних заходах.

Для виховання патріотичної свідомості важливим є вибір таких творів художньої літератури, які, завдяки своєму змісту та зображуванню персонажам, спонукають учнів задумуватися про соціальні, культурні процеси в країні, розвивають прагнення знайти своє місце в цих процесах, допомагають у пошуці зразків поведінки, сприяють виявленню власних творчих здібностей учнів, зокрема в галузі літературної творчості. Вважаємо за потрібне використовувати з цією метою твори сучасної української літератури, зокрема періоду російсько-української війни поч. ХХІ століття.

Різні аспекти російсько-української війни знайшли відображення в багатьох художніх та публіцистичних творах як відомих письменників, так і безпосередніх учасників воєнних подій – воїнів, волонтерів, журналістів. Цікавими, емоційно насиченими є твори Т. Горіха Зерня («Доця»), А. Куркова

(«Щоденник Майдану та війни»), В. Шкляра («Чорне сонце»), Б. Жолдака («Укри»), С. Жадана («Інтернат»), С. Дзюби та А. Кірсанова («Позивний «Бандерас») тощо. Ці твори дають учням, насамперед старших класів, значний матеріал для роздумів про долю Батьківщини, її громадян, життєві вибори та вчинки.

Патріотично спрямованою є повість В.Шкляра «Чорне сонце». Ознайомлення старшокласників з цим твором, його обговорення та осмислення допомагає розвитку їхніх патріотичних почуттів. На думку С. Мірошник, «аналіз твору сприятиме усвідомленню старшокласниками української національної ідеї, сутності дієвого патріотизму та громадянської позиції, національному самоусвідомленню завдяки зображених у повісті образів-персонажів – наших сучасників, захисників України, справжніх патріотів, які відстоюють її незалежність від російського агресора на сході країни, бійців полку «Азов», волонтерів (на прикладі волонтера Андрія Штепи) – й уособлюють цвіт української нації, людей, які, залишивши спокійне, розмірене життя в минулому, добровільно захищають державу від ворога, відстоюють її незалежність» [5, с. 57].

Вважаємо, що літературні твори про російсько-українську війну не стануть надто складними для сприйняття сучасними учнями, оскільки, на думку А. Фасолі, теперішні підлітки відчують потребу в літературі, яка б «говорила» з ними на теми з дорослого життя і «по-дорослому» [8, с.363].

Для зацікавлення учнів читанням, зокрема читанням творів української літератури, в яких відображені події російсько-української війни, необхідно використовувати як традиційні форми і методи педагогічної роботи (гуртки, читацькі клуби, читацькі конференції, застосування методів бесіди, розповіді, дискусії тощо), так і інноваційні, пов'язані, зокрема, з цифровими технологіями (створення буктрейлерів (відеороликів про книги), розв'язування веб-квестів, поширення інформації про книги в соціальних мережах, обговорення книг в соціальних мережах тощо). Цікавими для учнів будуть флешмоби літературної тематики, застосування технології буккросінгу, зустрічі з творчими людьми,

передусім з тими, які безпосередньо пов'язані з воєнними подіями.

Застосування різних форм і методів педагогічної роботи з учнями, розвиток їхньої емоційної співпричетності до подій та персонажів літературних творів про російсько-українську війну, залучення школярів до активного діалогу про суспільні процеси сприятимуть розвитку читацької активності та інтересу учнів до художньої літератури соціально-моральної проблематики, вихованню патріотів рідної землі, які прагнуть до примноження національних здобутків та самовираження на ґрунті культури рідного народу.

Список літератури.

1. Бех І.Д. Особистість у сьайві духовності: монографія. Київ – Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.
2. Івченко Ю.В. Національна свідомість і патріотизм як чинники відродження Української держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6(21). Т. 1. С. 18-21.
3. Коваль В.О. Патріотичне виховання учнів у процесі вивчення української літератури в старших класах загальноосвітньої школи : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1999. 16 с.
4. Миропольська Н.Є. Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова : автореф. дис. ... докт. пед. наук :13.00.01. Київ, 2003. 39 с.
5. Мірошник С.І. Утвердження національної ідеї у вивченні української літератури старшокласниками. *Розвиток особистісного потенціалу учнівської молоді як чинник її соціального зростання* : матеріали Всеукраїнського симпозіуму-практикуму (м. Біла Церква, 26 травня 2021 р.). Біла Церква : КНЗ КОР «КОПОПК», 2021. С.55–60.
6. Основи філософських знань: підручник / М.І. Горлач, В.Г. Кремень, С.М. Ніколаєнко, М.П. Требін та ін. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 1028 с.
7. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України № 2834-IX від 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-IX#Text>
8. Фасоля А.М. Модель дитячого читання у ХХІ столітті. *Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського*. 2012. Вип. 3. С. 358-370.

Шворак Н. В., м. Київ

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Замовлення сучасного суспільства – виховання здорового, фізично міцного підростаючого покоління в дусі патріотизму та підготовка його до захисту Батьківщини. Починати роботу з патріотичного виховання потрібно зі створення для дітей теплої, затишної атмосфери. Кожен день дитини в дитячому садочку має бути наповнений радістю, усмішками, добрими друзями, веселими іграми. Одним з ефективних засобів вирішення завдань патріотичного виховання підростаючого покоління є фізичне виховання, заняття фізичною культурою і спортом.

Ключові слова. діти, патріотичне виховання, фізичне виховання, заняття фізичною культурою і спортом.

Abstract. The task of modern society is to educate a healthy, physically strong younger generation in the spirit of patriotism and prepare it for the defense of the Motherland. It is necessary to start work on patriotic education by creating a warm, cozy atmosphere for children. Every day of a child in kindergarten should be filled with joy, smiles, good friends, and fun games. One of the effective means of solving the tasks of patriotic education of the younger generation is physical education, physical culture and sports.

Keywords. children, patriotic education, physical education, physical education and sports.

Старовинна мудрість нагадує нам: «Людина, яка не знає свого минулого, не знає нічого». Без знання свого коріння, традицій свого народу не можна виховати повноцінну людину, яка любить своїх батьків, свій дім, свою країну. У сучасному світі завдання патріотичного виховання набуває особливої гостроти та актуальності та є одним з основних завдань дошкільної освіти, а саме:

- виховання любові до Батьківщини, а це і любові до рідних місць;
- гордість за свій народ та відчуття своєї нерозривності з навколишнім світом;
- бажання зберігати та примножувати багатство своєї країни.

Метою своєї роботи з патріотичного виховання дошкільнят обрала виховання морально-вольових якостей дошкільника, виховання сили, спритності, витривалості, стійкості, мужності, дисциплінованості засобами фізичної культури, а також спортивних заходів і розваг.

Насамперед поставила такі завдання:

1. Створити умови для організації практичної діяльності вихованців щодо формування патріотичної поведінки та прояву позитивних емоцій у спортивних заходах.

1. Виховувати морально-вольові риси особистості через стимуляцію дитячої активності, формування фізичних якостей, рухових навичок і вмінь.

2. Створити умови для виконання фізичних вправ, спрямованих на подолання труднощів фізичного характеру.

3. Сприяти прояву сміливості, рішучості, упевненості у своїх силах за допомогою добору фізичних вправ, що відповідають віковим та індивідуальним

особливостям дітей.

4. Формувати у вихованців почуття патріотизму на основі розвитку почуття гордості за свою сім'ю, групу, дитячий садок, місто, країну.

5. Виховувати почуття власної гідності в дитини як представника свого народу.

Формування патріотичних почуттів дітей дошкільного віку здійснюю в процесі використання різноманітних форм і методів роботи з ними: на заняттях з фізичної культури, у процесі проведення ранкової гімнастики, рухливих ігор, естафет, спортивних розваг і змагань. Пропоную розробки ранкової гімнастики «З Україною в серці» та конспект заняття «Казка про надію» для старших дошкільників.

**Конспект вправ ранкової гімнастики «З Україною в серці»
з елементами ритмічної гімнастики з використанням нестандартного
обладнання і здоров'язбережувальних технологій (кольоротерапії,
аромотерапії, «доріжки здоров'я»)**

Старший дошкільний вік

Обладнання: полотнища синього та жовтого кольорів (40/25 см), кольорові короткі палиці, кольоровий «душ», галявина (тканина) з квітами, аудіозаписи пісень М. Собко «Моя любов», Руслани «Дикі танці», Н. Матвієнко «Квітка»

Хід проведення

Живемо ми, малята,
В чудовій країні.
Де сонце сяє ясно,
Де українські діти красні.
Де цвіте калина в гаю,
Де соловейко пісні співає.
Рідний край понад усе!

I. Вступна частина

Вправи на шикування і перешиковування під пісню М.Собко «Моя любов»:

- ходьба кроком четвірками через центр залу;
- ходьба на носках з перешиковуванням у дві колони, розходячись
- праворуч і ліворуч;
- перешиковування в колону по одному;
- ходьба кроком по діагоналі з перешиковуванням в колону по одному;
- ходьба приставним кроком ліворуч і праворуч;
- ходьба з поворотами навколо себе;
- біг в двох колонах;
- бічний галоп;
- ходьба з перешиковуванням в одну колону.

Складають полотнища тканини, беруть кольорові короткі палиці.

Шикування через центр залу трійками.

II. Основна частина.

Комплекс вправ із короткими палицями (пісня Руслани «Дикі танці»)

1. Нахили голови вліво-вправо.

В.п. – о.с., руки з палицями опущені вниз.

1, 3 - нахил голови вліво (вправо);

2, 4 – в.п.

(Повторити 6-8р.)

2. Почергове та одночасне піднімання плечей.

В.п. – о.с., руки з палицями опущені вниз.

1, 3 – підняти праве (ліве) плече;

2, 4 – в.п.

(Повторити 4р.)

1, 3 – піднімання плечей вгору;

2, 4 – в.п.

(Повторити 4р.)

3. Нахили тулуба вліво-вправо.

В.п. – ноги на ширині плечей, палиці на плечах.

1, 3 – пружинистий напівприсяд, підняти руки вгору і відвести вправо (вліво);

2, 4 – в.п.

(Повторити 8р.)

4. Розведення рук в сторони з відставленням ноги.

В.п. – о.с.

1, 3 – відставити праву (ліву) ногу в сторону, розвести руки в сторони;

2, 4 – приставити ногу, вдарити палицями перед собою.

(Повторити 6р.)

5. Випади.

В.п. - ноги на ширині ступні, руки з палицями зігнуті в ліктях.

1, 3 – права (ліва) нога крок назад, руки випрямити з палицями перед собою;

2, 4 – в.п.

(Повторити 8р.)

6. Випади вліво- вправо.

В.п. - ноги на ширині ступні, руки з палицями зігнуті в ліктях.

1, 3 – випад вправо (вліво), розвести руки в сторони;

2, 4 – в.п.

(Повторити 4р.)

7. Повороти тулуба.

В.п. – стійка на високих колінах, палиці на плечах.

1, 3 – виставити праву (ліву) ногу в сторону, поворот вправо (вліво), витягнути палиці;

2, 4 – в.п.

(Повторити 8р.)

8. Напівшпагат.

В.п. – стоячи на двох колінах.

Виконання: одну ногу відвести назад і сісти на п'ятку іншої ноги.

(Повторити 2р.)

9. Кільце.

В.п. – лежачи на животі, спираючись руками в підлогу біля грудей.

Виконання: випрямляючи руки в ліктях, підняти голову і груди, потім зігнути ноги в колінах і намагатися носками дотягнутися до голови, утворюючи замкнуте кільце.

(Повторити 2р.)

10. Присідання.

В.п. – ноги нарізно, палиці на плечах.

1, 3 – присісти, вдарити палицями по підлозі;

2, 4 – в.п.

(Повторити 4р.)

11. Стрибки.

В.п. – ноги широко, руки в сторони.

1, 3 – стрибком поставити ноги разом, руки вгору, стукнути палицями.

2, 4 – в.п.

(Повторити 7р.)

Перешиковування в одну колону, збір обладнання.

III. Заключна частина (кольоротерапія, релаксація)

Погляньте, які великі дощові хмари пропливають у небі: такі білі, сині, великі, пухнасті хмари в блакитному небі. Їм важко нести в собі багато води. Вони дивляться на землю й гадають, куди б вилити свою водичку, кого б напоїти, хто найбільше прагне напитися.

Аж ось і почався дощ. Станьте під дощик і прийміть чистий душ (*діти стають під блакитний «кольоровий душ»*). Він падає нам на голову, руки, ніжки. Подивіться, яка прозора вода, відчуйте її свіжість. Відчуйте, як вода омиває ваше тіло з голови до ніг. Вода омиває і очищує кожну частинку вашого тіла і ззовні, і зсередини. Вода змиває все неприємне, очищає ваше тіло й душу.

Ось і закінчився дощик, і у небі з'явилося сонечко: умите. чисте, привітне. Простягніть свої долоньки до сонячного тепла, вдихніть жовтий

колір, спіймайте золоті промінці, поселіть у свої сердечка і помандруємо до галявинки. *(Діти розстеляють тканину, сідають на «квіточки»)*.

Закрийте очі і уявіть, що у вас у руках знаходиться чарівна квітка -- Квітка Радості. Ваші руки відчувають незвичайне тепло, квітка зігріває вас, ваше тіло, вашу душу. Уявіть собі якого вона кольору. Якого розміру? Можливо, вона має запах. А, можливо, ви почуєте приємну музику, яка лине від квітки... І вам хочеться її послухати. Подумки зберіть усю радість від цієї квітки й помістіть у своє серце. Ваші груди наповнені добром, світлом, ніжністю.

Відкрийте очі. Сядьте на п'ятки один за одним.

Ігровий масаж

Червонесенькі квітки *(гладять спинку коловими рухами)*

Розтулили пелюстки,

Вітер легко дише - *(малюють кінчиками пальців хвильки)*

Квіточки колише.

Ось волошки, сонні трошки, *(постукують пальчиками від поясу до плечей)*

Сині шовком шиті,

Ясноокі, чисто вмиті,

На горбочку мак, *(почергово барабаняють кулачками по спині)*

В шапці, як козак.

Він яскравий, мов вогонь!

А бундючний - Бог боронь!

Там росте холодна м'ята *(кінчиками пальців натискають на кожне плече)*

(Добре пахне, як пом'ята),

Там шовковая трава *(проводять рукою вздовж хребта)*

Щось шепоче, мов жива.

А з травички – ніжні личка: *(ребром долоні імітують «пиляння»)*

То вже Братик і Сестричка

У тих самих кольорах,

Що на наших прапорах.

Розбрелись по полю діти – *(поплескування по лопатках)*
Більші, менші і малі –
Молоді яскраві квіти *(прогладжування стини)*
Української землі.

Я хочу, щоб сьогодні й надалі ви відчували допомогу від Квітки Радості.

«Казка про надію»

(заняття з фізкультури для старших дошкільників)

Мета: сприяти фізичному розвитку дітей через рух та гру; вправляти дітей в стрибках на двох ногах; удосконалювати навички дітей в підлізанні під палицею; актуалізувати знання про Україну; активізувати творчу пізнавальну діяльність вихованців засобами гри; формувати почуття патріотизму, гордості за свою країну, відповідальності, впевненості у власних силах; створення святкового настрою.

Обладнання: гімнастичні палиці (8 шт.), стояки (4 шт.), мотузки (2шт.), геометричні фігури (плоскі), сліди з тканини, м'ячі середнього розміру, предметні картинки «Страви української кухні», аудіо записи пісень «Ми ростем, ми - надія народу», «Ми – твоє майбутнє» Н. Май, «Ми – Україна», музика для естафет.

Хід заняття

1.Вступна частина

Інструктор з фізкультури:

Чудова планета – наша Земля,

На ній є гори, ліси й поля...

Й люди щасливі на ній проживають,

І сонечко ясне щоденно вітають!

Пропоную стати всім у коло дружби і послухати одну історію. Вона трішки сумна, але в нашому житті може трапитися різне. В одній казковій країні почалася війна. Вона все йшла і йшла, і жителі цієї країни почали

втрачати надію на щасливе закінчення. А коли вони почали втрачати надію, то на небі стали гаснути зірки – одна за одною. І ось лишилася тільки одна зірочка. Це маленька дівчинка вірила, що все буде добре і незабаром її тато повернеться з війни. І так і сталося. Війна ще тривала, але до дівчинки повернувся татусь. Малята, давайте не дамо згаснути зіркам надії в казковій країні, допоможемо мешканцям чарівної країни повірити в добро і повернути яскраві зірочки. Доведеться нелегко, але я впевнена - вам під силу випробування. Діти, у подорожі ви маєте бути уважними, сильними, дружніми.

Шикуння та перешикування

Інструктор з фізкультури:

-У шеренгу шикуйсь! Праворуч! В обхід залу за направляючим кроком руш!

Щоб в дорозі силу мати,
Треба м'язи розім'яти!

Ходьба та біг:

Звичайна ходьба чергується з різними видами ходьби:

- на носочках, руки на поясі;
- ходьба хресним кроком;
- приставним кроком;
- біг звичайний;
- біг у швидкому темпі;
- ходьба звичайна;
- вправа на відновлення дихання.

Перешикування у три колони

Руханка «Ми ростем, ми – надія народу»

2.Основна частина

Інструктор з фізкультури:

● Для того, щоб знайти зірочки надії нам необхідно подолати смугу перешкод: прокласти доріжку, перейти через болото, пройтися по чарівних слідах, згуртуватися, бо тільки дружба допоможе нам досягнути мети.

1) вправа «Прокладемо доріжку» (підлізання під палицю на висоті 40 см та переступання через наступну)

2) рухлива гра «Не замочи ніг» (посередині залу покладені дві мотузки на відстані 2-3 м одна від одної – це «болото». По «болоту» розкладені геометричні фігури – це «купини». Кожна дитина по черзі перестрибує по «купинах» на інший бік болота.)

3) вправа «Чарівні сліди» (ходьба по лаві по слідах, руки в сторони. Звертати увагу на поставу дітей та чергування правої та лівої ноги під час переступання).

4) вправа «Пліч-о-пліч із товаришем» (затиснувши м'яч між спинами долають певну відстань і шикуються через центр залу)

Інструктор з фізкультури:

● Молодці! Ми вміло подолали смугу перешкод, зараз трішки відновимо свої сили і вперед до фінішу. Давайте з вами пригадаємо, які страви української кухні ви знаєте?

Дидактична гра «Українські страви»

(діти називають за предметними картинками страви української кухні)

А зараз приготуємо справжній український борщ. Будемо збирати ті овочі, які потрібні, щоб він вийшов смачненький.

Гра-естафета «Варись борщик»

(діти шикуються у дві колонки; за сигналом по черзі біжать, беруть з великих кошиків овочі, які потрібні для борщу (2 штуки), повертаються до своєї команди і кладуть у маленькі кошики ці овочі).

Доки борщ - коронна страва нашого народу,

Переводу не буде вкраїнському роду.

Гра-естафета «Наваримо вареників»

(діти за сигналом передають вареники за допомогою прищипок з однієї макітри в іншу)

А як будуть на столі, вареники й солонина,

Процвітати вічно буде, наша Україна!

3. Заключна частина

Інструктор з фізкультури:

● Подивіться, діти, ми з вами відшукали зірочки надії. Швидко беріть зірочки і поверніть їх жителям казкової країни (*діти викладають зірочки на голубе полотно - «небо». Звучить пісня «Ми – твоє майбутнє» Н. Май*)

Дуже мені приємно, що ви не відмовили в допомозі. Подивіться, уже все небо в зорях надії і добра. Ми допомогли жителям казкової країни. Їхні сподівання справдилися. Незабаром війна закінчиться і рідні почнуть повертатися додому. Знайте, що ви – справжні герої, борці за мир! Я пишаюся Вами!

Вихід із зали під пісню «Ми – це Україна»

Яценко В. С., м. Київ

ПОТЕНЦІАЛ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ПРЕДМЕТНИХ КУРСАХ ГЕОГРАФІЇ

Анотація. Ідея формування людини, її світогляду, її соціалізація найяскравіше проявляється в процесі національно-патріотичного виховання. Патріотизм – сукупність політичних і моральних ідей, моральних почуттів. Пропонуємо здійснювати національно-патріотичне виховання на основі гармонійного взаємозв'язку інтересів особистості і держави. Патріотичні ідеї трансформуються в стійкі духовні утворення: погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації – за умови, коли особистість добуває їх дослідницьким, трудовим, евристичним шляхом з певної системи знань, відомостей.

Ключові слова: формування людини, національно-патріотичне виховання, патріотизм.

Abstract. The idea of the formation of a person, his worldview, his socialization is most vividly manifested in the process of national-patriotic education. Patriotism is a set of political and moral ideas, moral feelings, we propose to carry out national-patriotic education on the basis of a harmonious relationship between the interests of the individual and the state. Patriotic ideas are transformed into stable spiritual formations: views, beliefs, ideals, value orientations - provided that the individual obtains them through research, work, heuristics from a certain system of knowledge and information.

Key words: human formation, national-patriotic education, patriotism.

Ідея формування людини, її світогляду, її соціалізація найяскравіше проявляється в процесі національно-патріотичного виховання, яке, на нашу

думку, є саме тією сферою духовного життя, що проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить та ненавидить людина.

Розглядаючи *патріотизм* як сукупність політичних і моральних ідей, моральних почуттів пропонуємо здійснювати національно-патріотичне виховання на основі гармонійного взаємозв'язку інтересів особистості і держави, наголошуючи при цьому на недоступності відриву впливу на свідомість і почуття від діяльності з обов'язковим урахуванням особистості духовного життя учнів та учениць. Слід підкреслити, що патріотичні ідеї трансформуються в стійкі духовні утворення: погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації – за умови, коли особистість добуває їх дослідницьким, трудовим, евристичним шляхом з певної системи знань, відомостей. Удосконалення в учнів та учениць світоглядної свідомості патріота відбувається шляхом оновлення змісту освіти Нової української школи, який за своїм обсягом і характером має відображати насамперед ідейно-ціннісне багатство рідного народу і вищі здобутки світової культури, сприйняті крізь призму національної свідомості.

Формування і виховання патріотичних переконань та ідеалів базуються на психологічних закономірностях:

- розуміння підлітком моральних цінностей;
- суб'єктивне ставлення підлітка до істин та прийняття суспільно-значущих моральних цінностей у сферу особистісно значущих;
- психологічна готовність учня та учениці діяти відповідно до переконань перед ідеалами, що формуються;
- мотивація вчинків, діяльності учнів та учениць та морального задоволення їхніми результатами в розвитку моральної свідомості.

Особливий акцент під час вивчення предметного курсу «Україна у світі: природа, населення» робиться на розвитку відповідальності, обов'язку щодо свого народу і на постановку учнем та ученицею особистісної проблеми перед власною совістю в питаннях вибору моральної поведінки щодо своєї Батьківщини.

Формування патріотизму в процесі засвоєння предметного курсу «Україна і світове господарство» передбачаємо як процес самовираження й активного взаємозв'язку пізнавального, чуттєвого, логічного в розумовій діяльності. Успіх цього процесу залежить від чинників:

- інтелектуального багатства предмету, зокрема географії;
- змісту навчальних програм з географії, організації розумової праці на уроках і в позаурочний час;
- духовного багатства самого вчителя, його ерудиції, культури, прагнення і вміння пов'язувати будь-який навчальний матеріал із завданнями національно-патріотичного виховання з метою комплексного впливу на свідомість, почуття й поведінку.

Як відомо, патріотичні ідеї в процесі засвоєння основних наук стають переконаннями завдяки діяльності духовних, моральних, фізичних сил, тому процес формування патріотичних переконань вимагає їхнього конкретного підтвердження життям. Така діяльність на заняттях географії можлива завдяки практичним роботам.

Своєрідною школою національно-патріотичного виховання вважаємо природу рідного краю, що використовується не тільки як чинник впливу на виховання інтелектуальної і емоційної сфери учнів та учениць, загального розвитку їхнього організму та зміцнення здоров'я, але і як утвердження високих моральних якостей людини – патріота своєї Батьківщини.

Список літератури.

1. Яценко В. С. Дні Європи в Україні як засіб виховання європейських цінностей (з досвіду роботи) // Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурномовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем: ел. зб. статей за матеріалами XX Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 жовт. 2019 р.). Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 577-587. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718122/1/2019%20KGSM_12%20conf1.pdf (дата звернення: 05 грудня 2019).

2. Яценко В. С. Красзнавчий підхід у процесі виховання учнів основної школи, як аспект пізнання соціально-географічних процесів // Формування патріота в вимірі революції гідності та пріоритетів «Нової школи»: збірник статей учасників 1-го Всеукраїнського круглого столу з он-лайн трансляцією, 16-17 лютого 2017 р. Суми: КЗ СОШПО, 2017. С. 397-400.

Відомості про авторів

Алексєєнко Вікторія Станіславівна, викладач історії вищого професійного училища № 17 міста Дніпра, спеціаліст 2 категорії.

Антонова Олена Анатоліївна, директор Центру технічної творчості та професійної орієнтації шкільної молоді Дарницького району міста Києва.

Аршиннікова Анна Валеріївна, головний консультант експертно-аналітичного відділу Управління протоколу Міністерства оборони України, доктор філософії.

Кудряшов Родіон Олегович, замісник Командира Зошбр з логістики Збройних сил України, аспірант Університету митної служби та фінансів.

Бадіца Олена Павлівна, викладач суспільних дисциплін Професійно-технічного училища № 6 міста Дніпра.

Баля Сніжана Анатоліївна, методист науково-методичного центру виховної роботи, позашкільної освіти та моніторингових досліджень Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Березівська Лариса Дмитрівна, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України.

Білик Тетяна Анатоліївна, вихователь-методист закладу дошкільної освіти «Дніпряночка» Червонослобідської сільської ради Черкаської області.

Богатов Олег Ігорович, завідувач кафедри метрології та безпеки життєдіяльності Харківського національного автомобільно-дорожного університету, кандидат технічних наук, доцент.

Божко Інна Григорівна, вчитель образотворчого мистецтва Фастівської школи народної майстерності Фастівської міської ради, вчитель-методист.

Бондаренко Володимир Васильович, завідувач кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожного університету, кандидат педагогічних наук, професор.

Борисенко Наталія Олексіївна, доцент кафедри освітології та інноваційної педагогіки, проректор з навчально-виховної роботи Харківського національного педагогічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент.

Бугаєвська Юлія Володимирівна, доцент кафедри українознавства Харківського національного автомобільно-дорожного університету, кандидат педагогічних наук, доцент.

Василюк Тамара Григорівна, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент.

Васильєва Світлана Андріївна, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук

Вербицький Володимир Валентинович, директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді Міністерства освіти і науки

України, доктор педагогічних наук, професор.

Вербицький Олег Володимирович, військовослужбовець Збройних сил України, кандидат педагогічних наук.

Висоцька Людмила Василівна, завідувач методичного відділу Комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Вітвіцький Вадим Олександрович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, спеціальність 011 – освітні, педагогічні науки, кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Вовк Мирослава Петрівна, завідувач відділу змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Волюбуєва Діана Олександрівна, методист Комунального позашкільного навчального закладу «Кіровоградський обласний центр дитячої та юнацької творчості».

Гаввіна Наталія Вікторівна, методист обласного центру еколого-натуралістичного творчості учнівської молоді Тернопільського обласного центру еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді.

Гладченко Ірина Вікторівна, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Говорун Діана Богданівна, студентка 3-го курсу факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Голота Олег Володимирович, науковий співробітник відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Гонтар Дмитро Анатолійович, вчитель історії, правознавства та громадянської освіти Криворізького ліцею № 129 Криворізької міської ради Дніпропетровської області, магістр історії та права.

Григор'єв Андрій Миколайович, викладач Фахового коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Григор'єва Ольга Вікторівна, викладач Фахового коледжу ракетно-космічного машинобудування Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.

Григорук Любов Анатоліївна, помічник вихователя дошкільного навчального закладу № 804 міста Києва.

Гупан Нестор Миколайович, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Дітюк Павло Павлович, старший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України.

Дічек Н. П., завідувач відділу історії та філософії освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Довгань Наталія Олександрівна, завідувачка лабораторії психології політико-правових відносин Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук.

Жевжик Віталій Якович, директор закладу професійної (професійно-технічної) освіти «Професійно-технічне училище № 88» смт Магдалинівка Дніпропетровської області.

Заярна Вікторія Сергіївна, заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, кандидат педагогічних наук.

Іванюк Ірина Анатоліївна, завідувач бібліотеки ВСП «Гульчинський фаховий коледж ветеринарної медицини Білоцерківського НАУ».

Ільченко Олексій Георгійович, старший науковий співробітник відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук.

Катруха Крістіна Віталіївна, здобувач освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. ОП «Позашкільна та інклюзивна освіта» кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені М. Гоголя.

Кийко Неля Миколаївна, викладач Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий коледж НУБіП України».

Ковальчук Надія Андріївна, аспірантка Інституту обдарованої дитини Національної академії педагогічних наук України.

Козубцов Ігор Миколайович, професор кафедри Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, доктор педагогічних наук, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник.

Коляда Наталія Миколаївна, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук, професор.

Коновець Світлана Володимирівна, головний науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Конончук Антоніна Іванівна, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидат педагогічних наук, доцент.

Кормич Наталія Броніславівна, заступник директора з виховної роботи

Відокремленого структурного підрозділу «Автотранспортний фаховий коледж Криворізького національного університету», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист.

Корнієнко Анна Володимирівна, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Костира Аліна Юріївна, директор Сєверодонецького міського Центру дитячої та юнацької творчості.

Кравченко Оксана Олексіївна, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук, професор.

Крайнюк Олена Володимирівна, доцент Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, кандидат технічних наук, доцент.

Крисаченко Валентин Семенович, завідувач відділу військово-патріотичного виховання Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, доктор філософських наук, професор.

Кудряшов Родіон Олегович, аспірант Університету митної справи та фінансів міста Дніпра.

Курлянчик Ольга Володимирівна, викладач суспільних дисциплін Дніпрорудненського індустріального коледжу, викладач вищої кваліфікаційної категорії.

Кучерявий Олександр Георгійович, провідний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор

Литовченко Олена Віталіївна, завідувач лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Лопуга Людмила Сергіївна, магістрант Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Магдій Галина Омелянівна, викладач історії та громадянської освіти Педагогічного фахового коледжу комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Марков Роман Анатолійович, вчитель ЛФК, КЗО «Спеціальна школа № 12» ДОР» міста Дніпра.

Марченко Юлія, методист Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Мачуський Валерій Віталійович, провідний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Медвідь Федір Михайлович, професор кафедри теорії держави і права та

конституційного права Міжрегіональної академії управління персоналом, доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук.

Мединська Олена Юрївна викладач образотворчого мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Мещеряков Дмитро Сергійович науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання, Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, кандидат психологічних наук.

Мещеряков Дмитро Сергійович, науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, кандидат психологічних наук.

Микитюк Василь Олександрович, доцент кафедри державно-правових дисциплін та міжнародного права Державного біотехнологічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент.

Микитюк Сергій Олександрович, доцент кафедри суспільно-правових дисциплін і менеджменту освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, кандидат педагогічних наук, доцент.

Міронець Людмила Петрівна, декан природничо-географічного факультету Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент.

Мірошніченко Валентина Іванівна, начальник кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор педагогічних наук, професор.

Моркляк Михайло Іванович, заслужений працівник ветеринарної медицини України, директор ВСП «Тульчинський фаховий коледж ветеринарної медицини Білоцерківського НАУ».

Москаленко Микола Павлович, доцент кафедри біології та методики навчання біології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка, кандидат біологічних наук, доцент

Назар Максим Миколайович, старший науковий співробітник лабораторії сучасних інформаційних технологій навчання, Інститут психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, кандидат психологічних наук.

Найда Інна Володимирівна, в.о. декана економіко-правового факультету Київського кооперативного інституту бізнесу і права, кандидат наук з державного управління, доцент.

Настечик Анастасія, магістрантка Природничо-географічного факультету спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Олексієнко Катерина Вікторівна, методист Комунального позашкільного навчального закладу «Кіровоградський обласний центр дитячої

та юнацької творчості».

Онiщенко Яна Олександрівна, магістр спеціальності «Дошкільна освіта» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Остапенко Анна Вікторівна, науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у технікумах і коледжах Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, доктор філософії.

Остапенко Ірина Віталіївна, завідувач лабораторії психології політичної поведінки молоді Інституту соціальної та політичної психології Національної академії наук України, кандидат психологічних наук.

Охріменко Зорина Володимирівна, завідувач лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук.

Очеретяна Наталія Василівна, науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Очеретько Наталія Анатоліївна, заступник директора з виховної роботи Павлівського ліцею Васильківської селищної ради Дніпропетровської області.

Павлик Наталія Василівна, провідний науковий співробітник відділу психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник.

Пархоменко Ірина Володимирівна, методист КЗ СОР – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, доктор філософії.

Пащенко Тетяна Миколаївна, старший науковий співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки фахівців у коледжах і технікумах Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Петренко Лариса Михайлівна, завідувач відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Пляка Сергій Миколайович, завідувач науково-методичної лабораторії виховної роботи, фізичної культури та безпечного освітнього середовища Комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Пометун Олена Іванівна, головний науковий співробітник Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Попова Валентина Вікторівна, провідний науковий співробітник лабораторії зарубіжних систем професійної освіти і навчання Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, доктор економічних наук, професор.

Попович Лідія Миколаївна, науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України.

Проців Микола Павлович, заступник директора з наукової роботи Бережанського краєзнавчого музею.

Рагозіна Вікторія Валентинівна, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Разумовська Надія Рінатівна, старший викладач кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Ремех Тетяна Олексіївна, завідувач відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший дослідник.

Риженко Наталія Миколаївна, здобувач освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. ОП «Позашкільна та інклюзивна освіта», магістр Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

Рібицун Юлія Валентинівна, старший науковий співробітник відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Рудчик Ольга Сергіївна, викладач спеціальних дисциплін КЗ «Жовтоводський фаховий педагогічний коледж» ДОР, кандидат педагогічних наук.

Рудько Ольга Миколаївна, викладач Відокремленого структурного підрозділу «Рівненський фаховий коледж Національного Університету біоресурсів і природокористування України», викладач вищої категорії.

Рядинська Ірина Антонівна, викладач музичних дисциплін Педагогічного фахового коледжу комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

С'єдіна Анна Андріївна, студентка 4-го курсу факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Савченко Дарина Русланівна, здобувачка освіти ЗВО «Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради».

Савченко Людмила Леонідівна, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти ЗВО «Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради», кандидат педагогічних наук.

Семенець Олена Олександрівна, професор Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, доктор філологічних наук, професор.

Синиця Дмитро Олександрович, викладач Відокремленого структурного підрозділу «Професійно-педагогічний фаховий коледж Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка».

Скрипник Анатолій Юрійович, професор кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», доктор історичних наук, доцент.

Скрипник Любов Георгіївна, викладач Педагогічного фахового коледжу комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія», викладач-методист.

Срібна Марія Андріївна, вчений секретар Національного музею історії України, кандидат історичних наук.

Сьома Світлана Олексіївна, методист комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, кандидат педагогічних наук.

Танько Тетяна Петрівна, декан факультету дошкільної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор педагогічних наук, професор.

Тарарак Наталія Григорівна, завідувач кафедри теорії, технологій та методик дошкільної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор педагогічних наук, професор.

Тимофєєва Наталія Василівна, заступник директора з виховної роботи Педагогічного фахового коледжу Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.

Тихенко Лариса Володимирівна, директор Комунального закладу Сумської обласної ради – обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, кандидат педагогічних наук, доцент.

Тімкін Іван Федотович, доцент кафедри соціальних технологій Національного авіаційного університету, кандидат історичних наук, доцент.

Ткаченко Олександр Анатолійович, практичний психолог Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор психологічних наук, старший науковий співробітник.

Толочко Світлана Вікторівна, головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор.

Тракун Марина Миколаївна, викладач німецької мови та зарубіжної літератури Красноградського педагогічного фахового коледжу Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

Трейтяк Дмитро Вячеславович, старший науковий співробітник лабораторії морального, громадянського та міжкультурного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Федоровська Наталія Володимирівна, старший науковий співробітник наукової лабораторія з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції ННІ №3 Національної академії внутрішніх справ.

Хлєбїк Світлана Ростиславівна, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, кандидат педагогічних наук, доцент.

Хмара Олена, співробітник Відокремленого структурного підрозділу «Автотранспортний фаховий коледж Криворізького національного університету».

Цикало Ніна, заступник директора з НВР ордена «Знак Пошани» вищого професійного училища № 75 Дніпропетровської області.

Череповська Н. І., завідувачка лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України, кандидат психологічних наук.

Чижевський Борис Григорович, провідний науковий співробітник відділу економіки та управління загальною середньою освітою Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук.

Чиркова Марина Юрївна, методист кафедри філософії і економіки освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, магістр державного управління.

Члек Олена Олександрівна, завідувач інструктивно-методичного відділу Комунального закладу позашкільної освіти «Обласний еколого-натуралістичний центр» Житомирської обласної ради.

Шаврова Лілія Георгіївна, бібліотекар Професійно-технічного училища № 6 міста Дніпра.

Шахрай Валентина Михайлівна, завідувач лабораторії інституційного виховання Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, доцент.

Шейн Віталій Сергійович, доцент кафедри технології машинобудування та ремонту машин Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, кандидат технічних наук, доцент.

Шимко Ія Миколаївна, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, кандидат педагогічних наук, доцент.

Яценко Володимир Сергійович, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Наукове видання

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:
СТРАТЕГІЇ І ЗАВДАННЯ**

Збірник тез методологічного семінару

ISBN 978-617-8011-52-9

Підписано до друку 27.04.23
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний.
Друк цифровий.
Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 31,85
Наклад 300 прим.
Зам. № 014/04/23

**ВИДАВНИЦТВО
“НАІР”**

Івано-Франківськ, вул. Височана, 18,
тел. (034) 250-57-82, (050) 433-67-93
email: fedorynrr@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції №4191 від 12.11.2011р.

